GVLIELMI BVDAEI,
Conſiliarii Regii libellorúmque magiſtri in Prætorio, Forenſia.



NAPOLI

LVTETIAE,
Excudebat Roberto Stephano typographo Regio,
Conradus Badius.

M. D. XLVIII.

Ex Priuilegio Regis.

ROBERTVS STEPHANVS LIBRARIVS Regius, Lectori S. D.

GVLIELMVS Budæus homo omnium quos noſtra tulit ætas, & doctiſſimus, & de literis optime meritus, paulo ante quàm è vita excederet, cum ſua ſpōte, tum amicorum etiam qui hoc ab illo deſiderari dicerent, hortatu, opus inſtituerat ſane vtiliſſimum, quo omnia quæ in foro ac iudiciis corruptiſſimo pragmaticorum ſermone ſignificari quoquo modo ſolent, puris & Latinis verbis exprimi poſſent. Id opus etſi prope iam ad exitum perductum, imperfectum, ſubita vi morbi oppreſſus, cum reliquiſſet, vt nec quam abſoluto inſcriptionem vellet eſſe, ſatis animo conſtituiſſet: Budæi adoleſcentes egregia illi quidem in Remp. voluntate, ſed nō minore erga patrem pietate, veriti nequid de eius fama diminueretur, ſi liber ab ipſo inſtitutus, nec ſuprema perpolitus manu, in publicum exiret: diu ſuppreſſerunt, in eóque perſeuerarunt, paternis amicis crebrò vt emitteretur flagitantibus, exorari vt ſe poſſe plane negarent. Ad extremum cum ſuper cæteras cauſas, quas illi quare librum edi oporteret, afferebāt, etiam periculum proponeretur, ne iis qui librum per cauſam inſpiciendi acceptum raptim, & vt fere properando fit, perperam deſcripſiſſent, ſurreptum, quidam mendoſiſſime ſuo nomine ederēt, qua re & ſtudioſis damnum daretur, & Budæo, ipſíſque adeo, quorum paternæ opes interuerterentur, iniuria fieret: aliquando tandem ceſſerunt, & petentibus veniam dederunt: nobíſque librum ea lege permiſerūt, vt auctoribus adhibitis hominibus doctiſſimis, quibus & mens & manus patris non ignota eſſet (neque enim quivis ex Budæi chirographo inoffenſe legat, quòd is ſuam quandā nonnihil à vulgari differentem ſcribendi rationem teneret) deſcriptum, & cum exemplari diligētiſſime collatum, noſtris formis exprimeremus. Quod ſane ipſum, quāta potuimus fide ac diligentia præſtitimus. Habes igitur ſtudioſe Lector, opus ſane egregium, & licet auctori poſthumū, nullo tamen minus vtile eorum, quæ multa atque vtiliſſima Budæus ipſe in vita edidit. Nihil enim in hac foreſi vita cogitari propemodū poteſt, cuius latine pronūtiandi nō multos hic habeas & varios modos: vt tantæ latini ſermonis opes nōniſi à Budæo, id eſt ab homine copioſiſſimo, cuius omne ſtudiū in eo ſemper verſatū ſit, vt Linguæ vtriuſque facultates quàampliſſimas ad quanque rem commodiſſime verbis explicandam haberet, congeri & parari potuerint. Huc accedit, quòd quicquid fere moribus inſtitutíſque noſtris continetur, hoc in libro quaſi tabula quadam Apellea, non tenuiter adumbratum, ſed omnibus latinæ Linguæ coloribus expreſſum cernere & intueri liceat: vt ſiquis rationem noſſe velit, quam in iure dicendo, aut aliàs decernendo, cum minorum magiſtratuum ſubſellia, tum ipſa curiarum ſupremarum, quæ Parlamenta vocamus, tribunalia ſequuntur, is omnem hic promptam & expoſitam habeat. Nec minore interim libertate ac ſtomacho, ſiqua aut ex temporū conditione, aut ex hominum culpa vitia inoleuerunt, qualia multa accidere vbique neceſſe eſt, vt ſunt res humanæ in deteriora fere

pronæ & procliues: ea proponit, & pro rei cuiuſque grauitate inſectatur, eô quidem mea ſententia conſilio, vt ſiquando à principibus viris, quorum ad res vel conſtituendas vel corrigendas plurimũ auctoritas valet, ea forte qualia proponuntur cognoſci cõtigerit, ab illis remedia quærantur. Quo in genere ſcio à nonnullis ſæpe eſſe profectum. Iam vero ſiquos reprehendendos putat, quorum aliquæ extent in Remp. inſigniores iniuriæ, etſi illos ita deſcribit, vt à peritis rerum ignorari nõ poſſit qui ſint qui deſignentur, eorum tamen nominibus parcit. contrà autem, quos ob virtutem laude dignos arbitratur, eos nominatim appellans, meritis maxima cum æquitate laudibus afficit: vt ita & à vitiis improbos, ſiqui forte ſint generoſiores, qui verborũ contumelia moueantur, deterreat, & ad laudem ac decus bonos extimulet. Sed de libro, quem tute ſtatim cuiuſmodi ſit, noſſe poſſis, nimis multa. Tu igitur optime Lector, eo fruere, & Budæo mortuo, cuius viui ſtudium nunquam in publicis promouendis ſtudiis conquieuit, gratiam habeto. Nos autem non ita multo poſt, eiuſdem Commentarios linguæ Græcæ plus tertia parte auctos, & multis locis correctos ac meliores factos, tibi dabimus.

Vale. Pariſiis, AN. M. D. XLIIII. XVII. Calend. Nouemb.

Gulielmi Budæi, Conſiliarii Regii, libellorúmque magiſtri in Prætorio, Forenſia.

CARDINEM cauſæ in aliquo ponere aut conſtituere. Vtroque enim Quintilianus vtitur. Eſt autem Cardo cauſæ, ipſius cauſæ firmamentum. Quæ ſingula non iuuant, vniuerſa proſunt. Imperium inhibere, Exercere actum iuſtitiæ. Dirimere controuerſiam, eſt finem imponere cõtrouerſiæ, quod Vacuare vernacula lingua vocat. Cicero 3. Officiorũ, Quo magis reprehẽdẽdos Calliphonem & Dinomachum iudico, qui ſe controuerſiam diremptυros putauerunt, ſi honeſtatem cum voluptate, tanquam hominem cum pecude copulauiſſent. Sic dirimere litem. Vlpia. Poſſunt tẽpora intra quæ quis litem dirimere iuſſus eſt, prorogari. Sic acies & iras Sabinæ dirimunt inter ſoceros & generos. Dirimere ſententias eorum qui in lite iudicanda affuerunt, eſt Numerare & componere inter ſe ſentẽtias eodem pertinentes, & numerum numero comparare, & (ſi opus ſit) diuidere. Hoc eſt, ſi tertia ſit pars ſententiarum numero minima, quæ ad alterutram propius accedere videatur. Vulgo, Ad concordiam redigere opiniones vocant, & ſummam colligere. Vt Dirimere ſuffragia. Varro libr. 3. de re Ruſt. Vis (inquit) dum dirimentur ſuffragia, villicæ vtamur vmbra? Id eſt, dum ex ſummis ſuffragiorum collectis, conſtituetur quis plurima puncta tulerit. In vetuſtioribus tamen codicibus legitur diribere. De iure autem diuidendarum ſententiarum: in Annotationibus in Pandectas plenè diximus ex epiſtola quadam Plinii oratoris.

Ire ad inquirendum de re controuerſa, & Inquirere, Faire l'enqueſte. & Inquiſitor, qui inquiſiuit.

Interceſſioni parere, Surſeoir l'exploict. & Interceſſionis edendæ cauſa diem dicere, Aſſigner iour pour dire.

Iuſta tibi poſſeſſione decedo. Id eſt, facio te poſſeſſorem.

Comitium, vulgo Caſtelletum vocatur Pariſiis: & quocunque nomine alibi forum iudiciale vocetur. Comitiales cauſidici & cognitores, Du Chaſtellet. & Formula comitialis.

Expoſitiones cauſarũ ſinuoſæ, & alte repetitæ, Lõgs plaidoyers. Et Actiones cauſidicorũ compendioſæ, & rectà ad ſummã quæſtionẽ progrediẽtes.

Altercãdi vices legitimæ ad tertias nõ ꝑducũtur. Id eſt, nõ triplicare licet.

Falſi poſtulare inſtrumentum, Maintenir faulx. Et inſtrumentum falſi compertum & conuictum.

Stati dies dilationum,vt ad octauum,aut ad x v,aut vlteriorem.

Re quæſita & renuntiata, dies reo delato dicitur, aut hominis comprehenſio decerni ſolet.

Res quæſita ſuſpicioſa quidem, ſed reum delatum non perimere viſa eſt. Celluy contre lequel on a informé,ne ſen eſt pas trouué chargé.

Expetere mulctam honorariam cum rei perſecutoria, Amende honorable, & prouffitable. Vel litem ſimul æſtimare reo, & honorariam pœnam expoſcere. Litem æſtimare iniuriæ vel contumeliæ ſarciendæ & pecuniæ.

Interrogata,reſponſa,dictáque teſtium. Id eſt,quid quóque modo interrogati,pro teſtimonio dixerunt. Cic. pro Sylla, Conſtitui Senatores qui omnia interrogata,reſponſa, dictáque teſtium perſcriberent.

Mancipium & Nexum à Cicerone diſtinguuntur ab vſu & fructu. Id eſt, Proprietas & Dominium.

Commentarii ſcribarum,ſiue Commentarius. Id eſt Regiſtra,quæ Regeſta Latinè dici poſſunt.

Cognoſcere chirographum ſuum vel manum, vulgò Recognoſcere dicitur. Cic. in Catilinam, Cognouit & ſignum Statilius, & manum ſuam.

In cuſtodiam tradere, In carcerem mittere.

Nexu venditor vel auctor obligatus. Id eſt,qui ad euictionẽ præſtandã tenetur. Cic. pro Murena, In iis rebus repetẽdis, quæ mancipi ſunt,is periculũ iudicii præſtare debet,qui ſe nexu obligauit. Quæ ſint autem Res mancipi, & Mancipio dare,nos ſatis in Annotationibus in Pandectas explicauimus.

Ad iudicem vel iudices querimoniam deferre, Eſt inquirendæ rei delatæ veniam poſtulare atque auctoritatem. Hoc eſt, vt vernaculè dicunt, Commiſſionem ad informandum.

Rei ad curiam delatæ quæſtio curiæ decreto cõſtituta, atque animaduerſio. Id eſt,quòd informatione facta, in criminoſos,eiúſque maleficii affines procederetur,vt legibus moribúſque conuenit.

Renuntiatio inquiſitoris, Proceſſus verbalis appellatur.

Libellis frequentibus litigãtes poſtulant, vt ſuæ cauſæ curia det operam. Id eſt, Flagitant audientiã. Libello porrecto curia ita ſubſcribendũ cẽſuit: Qua de re præfectus aut iudex alius cognouiſſet, atque eiuſce rei apud acta inſtrumẽtum prolatum eſſet plenum & abſolutum, vel ita penes ſe inſtrumẽtum haberet, vt de cauſa liquere poſſet, eam vt rem cognoſceret primo quoque tempore,& iudicaret,darétque operam ne litigatori cauſam daret iterum curiæ eam ob rem ſupplicandi. Vulgo dicunt, Fiat præceptum iudici vt intra duos menſes,aut intra ſeſquimenſem cauſam iudicet.

Cicero in Verrem, Poſtulat vt in eam rem iudices dentur ex iis ciuitatibus, quæ in id forum conuenirẽt. Nunc dicunt, Vt dentur commiſſarii intra Bailliuiatum,aut intra reſortitum.

Quærere rẽ,quod noſtri dicũt, Procedere extra ordinẽ. Et eo die res quæſita non eſt. Id eſt,curia criminali proceſſui operã nullã dedit. Cic. in Verrẽ, Non dubitabat Minutius,quin iſte,quoniã conſiliũ dimiſiſſet,illam rẽ illo die quæſiturus non eſſet,cum repente iubet dicere. Idẽ alibi, Dimiſit eo tẽ-

pore quæſtionem. Id eſt, eo tempore curia ſurrexit.

Vadimonium quoduis promittere non recuſo, Cedo quemuis arbitrum, aut iudicem. Id eſt, do tibi iudicis vel iudicum optionem, huius rei iudicandæ vel arbitrandæ cauſa.

Teſtes dicere dicũtur, & Teſtimoniũ dicere, & Pro teſtimonio dicere. Cic. in Verrẽ, Cui cõperendinato, quũ tã multi teſtes dixiſſent, quicquã illorum veniret in mentem. Idem pro Quintio, Dicent hi quoque teſtimoniũ. Idẽ, Qui audiuiſſent quæ in iſtum teſtimonia eſſent dicta. Idẽ in Verrẽ, Qui pro teſtimonio dixit, te, cum thuribulum inſpiciẽdum popoſciſſes, auulſo emblemate, remiſiſſe. Nunc, Deponere abſurde dicunt verbo iuris interpretũ.

Appellator, eſt improbus prouocator. Cic. in Verrẽ, Nihil ægrius factum eſt multo labore meo, quàm vt manus ab illo appellatore abſtinerentur.

Cedere prouocationi, vulgo Deferre appellationi. Liu. lib. 8. ab Vrbe, Videro, ceſſurúſne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tullus Hoſtilius ceſſit.

Nomẽ abſentis tribus præconiis forẽſibus inclamatũ. Nunc, Ter cõtra eũ defectus datus: poſt quæ, quarto perẽptorio opus eſt. Vel ſic, Quartum & vltimũ iudiciali præconio inclamatus. Nunc, Appellatus pro vltimo defectu.

Indicta cauſa damnati rei, ii ſunt qui ad diem dictam primum non affuerunt: aut qui ſatiſdato ampliati, ad diem vadimonii non occurrerunt: aut ſuæ ipſorum cuſtodiæ crediti, & intra pomœria carcere circunſcripto, iniuſſu abierunt. Nunc, Qui vrbem carceris loco habebant.

Palàm in auditorio poſtulationem expromere iuſſus inter agẽdam cauſam. Nunc, Faciat requeſtam litigando.

Altercationum vices commiſſæ, vel Cauſarum actiones cõmiſſæ. Nunc, Inchoata placitamenta dicunt.

Iuriſdictionis fundamenta ſubducere dici poteſt, qui iudicem ſuum eſſe negat. Id eſt, allegat incompetentiam.

In cauſis agẽdis longius excurrere, vel Altius rem repetere quàm res ipſa expoſcat, Diem & horam eximere dici poteſt, atque eam ob rem à præſide reprehendi. Nunc, Materiam abducere in erraticam narrationem vocant.

Oſcitans ac dormitans cauſæ actio aut altercatio, eſt quæ cauſæ firmamẽta & argumenta non exactè explicat & proſequitur. Quod idem de iuriſdictione dici poteſt, quæ quædam non prætermittenda prælerit, aut in ordinanda lite, aut in ſententia pronuntianda.

Lis aut cauſa incondita, aut hiulca dici poteſt, aut præpoſtera, quæ nec rectè, nec ordine conſtituta eſt & inſtructa.

Damnatus reus in orbe numellato, medio foro ter circũactus, & cautere liliato inuſtus. Nunc, Verſatum in pillorio, & ſtigmate notatum dicunt.

Aure vel auribus minuere, & Auribus minuti, qui vulgò Exauriti dicuntur, vel Exauriculati potius. Hi & Mutili, & Maſtigiæ, & Verberones, & Facinoroſi dicuntur, & Exilio mulctati.

Capite minuti, qui Decapitati dicuntur.

In quaternum nundinum auctiones promulgare. Nunc, Publicare per quatuordenas quatetnas. Poteſt &, Quaterno trinundino indicere, dici.

Pactorum,& contractuum,ac conuentorum perſcriptiones. Nunc,Minutæ & proiecta vocantur:& Perſcriptores pactorũ.Verba ſunt Ciceronis.

Reus ad cauſam dicẽdã,obiectáque crimina diluẽda,cõmuni iure admiſſus.Nunc,Ad litem ordinariã admiſſus,vel Ad ſui iuſticam defenſionem.

Litigatores vltro citróque ea quæ ad coniecturam pertinent,ſcribendo, ſcriptitandi viciſſitudine conſtituerunt,probandáq; probauerunt. Nunc, Partes facta ſua collegerunt.Vel ſic,Et quæ in facti diſceptatione erant,inter ſe conſtituerunt.

Interdum huiuſmodi iudicis interfatio exiſtit,poſt litis inſpectionem,& ita pronuntiatur: Antequam diffinitiuam ſentẽtiam dicere aggrediamur: ex iis quæ in medium prolata ſunt,quædam facti diſceptationes excipientur,quæ vtrinque probabuntur,ſi ita partibus viſum fuerit.

Circunducere edictum cauſæ peremptorium, vel Inducere commeatum ab eremodicio datum. Nũc,Purgare defectum & congedium,vel Diſpungere,& pro nihilo ducere abeundi veniam.

Apponere ſibi petitorem vel defenſorem, eſt colluſorẽ aduerſariũ quærere,& cum eo imaginem veri certaminis adumbrare,& ſententiam auferre.Cic.in Verr.Itaque apponit qui hæreditatem petat Veneri Erycinæ.

Iudicatus pecuniæ,eſt qui ob pecuniã nõ ſolutã,in carcerẽ duci iuſſus eſt.

Legum authoritatem,vel conſtitutionũ ementiri.Id eſt, falſò legem vel conſtitutionem allegare.Et curiæ authoritatem ementitus eſt is,qui extare aliqua de re areſtum curiæ perhibuit, vel cenſendo,vel altercando.

Ad nomina non reſpondere.Nunc,Sinere ſe inter deficientes, & perdetrectationes abſentes adnumerari.

Nomẽclaturã eremodiciorũ ꝑſcribere. Nũc, Publicare rotulũ defectuũ.

Inclamare eremodiciorũ nomina.Nũc,Appellare defectus & cõmeatus.

Areſti executio fiet adhibitis & euocatis, quos adhiberi & euocari ius & æquum eſſe videbitur.Nunc,Appellatis iis qui appellandi erunt.

Cum eadem de re controuerſia apud duos aut plures iudices diuerſi fori extitit, ne præiudicium ab altero aut ab vno iudice fiat, qui alteri, aut aliis anteuerterit, vel ne diſcrepantes ſententiæ eodem de iure pronuntientur, huc aut illuc pro re nata tranſlatio fit litium omnium. Id eſt, omnes controuerſiæ eodem euocantur.

Cũ de cõſuetudine cõtrouerſia orta eſt,teſtes decuriãtur,& ſingulæ decuriæ pro ſingulis teſtimoniis cedũt.Nũc,Vna turba ꝓ vno teſte numeratur.

Rata gratáque per me futura ſunt,quæ per procuratorem meum acta,facta,conuenta,promiſſa erunt, nõ ſecus quàm ſi me præſente, ac verba præeunte acta,facta, tranſacta eſſent.

Dies à Cicerone pro tempore ſoluendæ pecuniæ, aut rei abſoluendæ dici ſolet. Vt quodam in loco, Ait nomina ſe facturum qua ego vellem die. Id eſt,ſyngraphæ eum terminum quem ego vellem,appoſiturum.

Nuncupata,& verbis conceptis cauta vel excepta ſunt,quæ vulgo Expreſſe dicta in contractibus appellantur.

Deſertores cauſarum Latinè dicendi ſunt,qui eremodicii aut rei ſunt,aut

damnati.

Recuperatores, hodie Iudices commiſſarii vocantur. Dabantur olim à prætore,nō abſimiles iis quos Græci διαιτητὰς appellāt. Et Recuperatoria iudicia dici poſſunt,quæ nunc Commiſſariorum iudicia noſtri vocant.

Deſcēdere in cauſam, & In cauſā ſe demittere,& Cauſæ ſubſcribere. Nūc, Adiungere dicimus. Penitus autē deſcēdere, vel ſeſe demittere,eſt quaſi liti ſeſe vindicē offerre,& authoritatē præſtare. Hoc eſt,ſuo nomine defenſorē agere:quod Garentizare vernaculo verbo dicimus. Deeſſe autē authoritati rei controuerſæ venditor dicetur elegāter, qui rem ab alio vindicari paſſus eſt,& in iudiciū eo nomine vocatus eſt ab emptore : & vt author laudatus, officio viri boni defuit,nec authoritatē emptori ſuo marte præſtitit. Nunc, Deficere garētiæ dicunt. Hoc eſt,emptorē ſuū deſtituere proderéque. Cic. ad Atticū,lib.7,In quo quidē loco manebo,dum ſpes pacis erit: ſin bellum geretur, nō deero officio & dignitati meæ, pueros ὑπεκθέμενος in Græciam.

Pro teſtimonio mentiri, Eſt falſò teſtificari. Ex Cicerone.

Literæ vel documētū locupletis authoritatis,authenticū à iuriſperitis appellatur, quaſi iuſtæ & plenæ fidei inſtrumētū, vt iuriſcōſulti antiqui vocāt.

Decidendæ litis in curia agitatæ authorem fieri curiam ipſam oportet. Nunc,Homologare vocant verbo Græco.

Sicut actor Intendere dicitur,& actoris eſt Intētio : ſic reus Depellere intentionē,& eius eſt Depulſio. Id eſt,exceptio & præſcriptio,id eſt ἀντιγραφή. Quintil.lib.3,Vltima quidem ſupereſt ratio aliquo iuris adiutorio elabēdi è crimine,quod neque negari,neque defendi poteſt,vt nō videatur iure actio intēdi. Cic. De hac muliere nihil dicā,niſi depellendi criminis cauſa. Id eſt, propulſandi & diluēdi. Depellere tamē & Depulſio, nō tantū defenſoris, ſed etiam actoris & petitoris. Prima autē depulſio eſt,quā Defenſionē plerunque vocāt. Secūda eſt actoris,quæ Replicatio à iuriſconſultis dicitur. Et tertia rurſus defenſoris,& eius vnde petitur,quam Duplicationē vocāt iidē iuriſcōſulti antiqu. Et ſi porrò pergamus,erit quarta depulſio,quæ Triplicatio dicitur. Quint. Sit enim actoris intētio, Hominē occidiſti:ſi negat reus, faciet ſtatū qui negat : quòd ſi cōfitetur,ſed iure à ſe occiſum dicit: niſi aliquid accuſator reſpōdeat,nulla lis eſt. Nō fuit(inquit)adulter. ergo depulſio incipit eſſe actoris : ille ſtatū faciet. Ita erit quidē ſtatus ex prima depulſione,ſed ea fiet ab actore,nō à reo. Recuſare etiā eſt depellere,& Recuſatio, intentionis depulſio. Cic. in Partit. Rationem ſubiiciat recuſationis ſuæ. Id eſt,exceptionis. Quintil.lib.4, Recuſatio quoque plures interim propoſitiones habet. vt contra petitionem pecuniæ, Malè petis: procuratori enim tibi eſſe non licuit:ſed nec illi,cuius nomine litigas,habere procuratorem.

De controuerſia componenda dabo me amicis,& compromiſſum faciam ex eorum ſententia. Id eſt,faciam quod amici iuſſerint.

Fruſtrator,cauſæ deſertor,ludificator,litis dirimendæ detrectator, iuris & æquitatis fugitans.

Tribus perēdinis reum delatū vadari,vel Ternis perendinis vadimoniis euocare,& Poſt quartū peremptorium præconio promulgare & proſcribere,

Nunc,Ternis breuibus dicunt adiornare,& Banno appellare.

Reis abſentibus delatis,& indicta cauſa damnatis. Id eſt,poſt eremodicii recte atque ordine ex iudiciorũ publicorum priuatorúmve formula decreti,inclamatis & proſcriptis,& inter requirẽdos adnotatis, ſolenne eſt, ſi inſonti conſcientia freti ſint, poſtliminium diplomaticum impetrare ab integro ſiſtendi iudicio,& quæſtioni capitali ſe offerre, vt & ſui, & bonorum adnotatio circunſcribatur,ſi cauſam iudicibus approbauerint.

Laudat authoritatem rei,is qui titulum poſſeſsionis ſuæ allegat.

Profetre tabulas teſtamenti,Cicero pro Exhibere teſtamentum dixit.

Mulctam dicere verbis curiæ,ſiquid contra interdicta factũ fuerit.Nunc, Vetare nomine curiæ in pœnam certã & grandem.Cic.Mulctam dixit Craſſus,põtifex maximus,collegæ Flacco,flamini Martiali,ſi à ſacris diſceſsiſſet.

Inceſſere fidem teſtium,& Eleuare, & Inſectari, & Refutare, & Refellere dicũt, quod lingua vernacula Reprociare vocat. Quod ferè eſt Exprobrare crimen vel infamiam.Dicitur & ab antiquis,Infamare teſtes,& refutare, & arguere ignominiæ vel periurii. Quintil.Si deficietur numero teſtiũ, pars diuerſa,paucitatem:ſi abundabit,conſpirationem: ſi humiles producet,vilitatẽ:ſi potẽtes,gratiã oportebit inceſſere.Cic.pro Cecinna,Terẽtius alter teſtis non modo Ebutiũ,ſed etiã ſeipſum arguit.Id eſt,refellit. Et pro Rabir.An non intelligis quos viros mortuos ſummi ſceleris arguas?Quod idẽ Coarguere dicitur.Idẽ pro Sylla, Illũ multorũ literæ ac nuntii coarguerũt. Et pro Flacco,Vinci,refelli,coargui putat eſſe turpiſsimũ.de teſte loquens.

Attentare fidem teſtis,eſt ſubornare conari. Attẽtare iudicis religionem aut fidem,eſt muneribus vel promiſsis aggredi & corrumpere velle.

Ius,pro titulo à Cicerone dicitur. vt in Paradoxis, Vt mancipia quæ ſunt dominorum facta nexu,aut aliquo iure ciuili.

Formularii,Cõceptores,Cautores,Stipulatores,& Aſtipulatores,Pragmatici,nationis ſunt eorũ,quos Practicos & Praxeos peritos noſtri vocãt.Ci.pro Quint. Teſtes tot,quibus omnibus cauſa iuſtiſsima eſt,cur ſcire potuerint, nulla cur mẽtiãtur,cũ à ſtipulatore tuo cõparabuntur. Id eſt,cũ ab iſto,quo tu in vadimonio faciẽdo vſus es .Idem in epiſt.ad Octauiũ,patrẽ ei obiicit aſtipulatorẽ,auũ argentarium fuiſſe. Huiuſmodi homines adhibebãtur ab iis qui ſatis accipiebant, & quibus repromittebatur, aut expromittebatur. Trãquil.in Vitel.Tũ fœneratorũ & ſtipulatorũ,publicanorúmq;,qui vnquã aut Romæ debitum,aut in via portorium flagitaſſent,vix vlli pepercit.

Refrigetare teſtẽ,eſt teſtimoniũ eius,quod graue videbatur, & aſſenſum iudicũ,quaſiq; plauſũ ciere, interfatione aliqua obturbare, teſtémq; ipſum ad infantiã redigere,quaſi mẽdacii ſuſpicione obiecta, aut ad inconſtantiã. Trãſlatio eſt ab actoribus ſcenicis,qui plauſu tepẽte deſtituũtur. Quint.lib. 5,Prudẽs verò teſtis & cõſtans,vel tãquã inimicus dimittẽdus ſtatim:vel nõ interrogatione,ſed breui interlocutione patroni refutãdus eſt, aut aliquo, ſi cõtinget,vrbanè dicto refrigerãdus.Eſt enim Frigere,non placere,nõ celebrari voce hominũ,non admirationem commouere,non ciere attentionem.Cic.in Brut.Quare,tibicẽ dixerit diſcipulo ſanè frigẽti ad populũ,Mi-

hi cane & muſis. Idem, Nonnunquam frigidus, interdū facetus. Frigidus, id eſt, nec plauſu, nec riſu excipitur eius oratio. Quintil. libro 5, Interrogetur autem teſtis verbis è medio ſumptis: vt qui rogatur (is autem eſt ſæpius imperitus) intelligat, aut ne intelligere ſe neget: quod interrogantis non leue frigus eſt. Is (quod ſi eueniat) patronus interrogās ſi ita deprehēſus eſt, vt porrò progredi nequeat, & obmuteſcere cogatur, tāquā ad ſtuporē redactus, & teſtimonio cōuictus, quod refellere nō potuit. Frigus hoc Græci ψυχρολογίαν vocant: & ψυχρὸν hominem frigidum: id eſt, qui nec gratiā, nec venuſtatem habet, vel in habitu corporis, vel in geſtu, vel in ſermone. Iſocr. de regno, docere volēs difficile eſſe grauem ſimul & vrbanum, ὁρῶσι γὰρ ὡς ἐπιπολὺ τοὺς μὲν σεμνυνομένους, ψυχροὺς ὄντας, τοὺς δὲ βουλομένους ἀστείους εἶναι, ταπεινοὺς φαινομένους: frigere eos dicit, qui abſurdè ad grauitatem ſe afformant. Frigent igitur teſtes & indices, qui fidem iudicibus non faciunt, qui animos iudicum non mouent. Refrigerantur autem teſtes hoc tempore & indices in cauſis criminalibus, quando teſtes cum reis compoſiti, id eſt, ἀντιπροσώπως interrogati, à reis ipſis probabiliter refutantur vt mendaces.

Præſcriptionis lis eſt, qua excipit reus, actori iudiciū vel actionem dādam non eſſe. Id eſt, non eſſe admittendū. Quintil. lib. 7, Cū ex præſcriptione lis pendet, de ipſa re quæri non eſt neceſſe. Nūc, Cū de fine nō admittēdi controuerſia eſt, nō eſt neceſſe ſuper principali litigare. Deinde apud Quintilianū ſequūtur hæc verba, Ignominioſo patri, filius præſcribit. de eo ſolo iudicatio eſt, an liceat. Præſcribere, eſt exceptionē opponere quæ iudiciū ingredientē ſummouet. Et opponitur Intētioni, Præſcriptio. Quintil. Eſt autē duplex huius diſceptationis cōtrouerſia, quòd aut intētio aut præſciptio habet controuerſiam: ac fuerunt qui præſcriptionis ſtatum facerent. Sic accipitur à Iuriſconſul. in tractat. de except. in Pandectis. Intētionis autem & Præſcriptionis Appendices & Appēdiculæ, ſunt liticulæ quæ ſubinde agnaſcuntur principi quæſtioni, & Incidentes vocantur, aut Emergentes.

Fraudi eſſe, vt Captioni eſſe. Cic. pro Cluent. Quæ res nemini vnquā fraudi fuit. Id eſt, nunquam pœna dignum exiſtimatum. vel, Nunquam damno fuit. vt Terent. in Heauton. In eādem fraudem ex largitate nimia atque ex parſimonia incides. Id eſt, vtrūque perinde damnoſum eſt. Capitalē fraudem admittere, eſt capitali crimine ſe obligare. Quo Vlpianus vſus eſt in tract. de AEdili edicto. Liuius, Qui capitalē fraudem auſi ſunt. Cic. de Diui. Eſt enim periculum, ne aut neglectis his rebus diuinis, impia fraude: aut ſuſceptis, anili ſuperſtitione obligemur. Captioni eſſe, etiā eſt Damno eſſe. Plaut. At enim ne quid mihi captioni ſit, ſi dederim tibi.

Teſtis deprehenſus & æſtuans, & de gradu deiectus, pro Titubante. Cōtrà, Teſtis firmus, interritus, cōſtans, præſentis animi, & apud ſe ſemper exiſtēs. Index autem dici poteſt præſenti animo indicium feciſſe, & cum reo commiſſus acriter inſtitiſſe, & propemodum confeſsionem ab eo expreſsiſſe.

Scripturæ caput aliquod circunſcribendū contendere, id eſt, reiiciendum eſſe. Et reiectanea capita, & pro nō ſcriptis habēda, quæ reiecta ſunt. Dicitur & Circunducere, pro Circunſcribere. Cic. in Verrē, Itaque vno nomine cir-

cunſcribere habetis genus hoc aratorum, quod eos infenſo animo veniſſe dicatis. Id eſt, vt teſtes vobis infenſos à teſtimonio reiicere. Eſt etiam antiquare & inducere. Idē in Finib. Circũſcriptis igitur iis ſentētiis, quas poſui, relinquitur vt. & reliq. Vlp. in tract. de iudiciis, Circũducere edictum dixit. Dicitur & Inductum, quod circunſcriptũ eſt. Cic. ad Atticũ, Inducendi ſenatuſconſulti maturitas nondũ eſt. Id eſt, delendi & antiquandi. De iis quæ inducuntur in teſtamentis, titulus eſt in Pand. Eodem modo, Circunſcribere ſententiam, eſt quod Ad nihilum redigere dicimus. & Appellatio circunſcripta, quæ vel curiæ decreto, vel diplomate regio antiquatur.

Editum ex actis decretum & conſignatum, pro eo quod Leuatum è Graphiariatu vulgo dicunt.

Aſſeſa ſcripturæ capita & cōuenietia. Id eſt, de quibus inter partes cōuenit: quibus Capita cōtrouerſa opponũtur. Cic. in Aca. Etenim qui à vobis ſapiēs inducitur, multa ſequitur ꝓbabilia, nō cōprehēſa, neq; percepta, neq; aſſēſa.

Cauſam ſuam iudicibus probare, eſt quod dicunt vulgò Documētum boni iuris ſui dare, cui opponitur, Apud iudices offendere. vnde Offenſiones iudiciales, res ſunt minus ſecundæ in negotiis forēſibus. Græci ἧτlας appellāt.

Offendũt prouocatores in curia, qui in fraudem ſexagenariam incidunt. Quod & de cauſidicis dici poteſt, qui vulgo mulctam habuiſſe dictitantur. Et Cauſidicus offenſator, cuius clientibus ſæpe id contingit. Et litigatores quidam ſubinde offenſantes, & temerarii appellatores.

Is ad quem res, qua de re agitur, pertinebit. Nũc, Pars quæ ius acquiſierit. Simile eſt, Adhibendi autem iis erunt, cum eò ventum erit, ad quos ea res pertinebit, vel quibuſcum ipſi res erit, qua de re tunc agetur. Nunc, Vocatis ab eo vocandis dicunt.

Si quid aduerſus ea quæ decreta ſunt, factũ fuerit: pro vt quæque res erit, ita iudices animaduertant. Nunc, Secundum caſuum exigentiam mulctēt.

Reus ad cauſam dicendam admiſſus. Nunc, Ad ſe iuſtificandum.

Litis æſtimationem imminuere, eleuare, refellere, & minoris æſtimandam contendere, ἀντιτιμᾶσθαι, extenuare & eleuare. Nunc, Per attenuationem reſpondere. vel ſic, Licet ex formula litem iniuriarum vltro citróque pluris minoríſque æſtimare.

Ius prodendi ſacerdotis in locũ demortui ſufficiendi, Ius patronatus nũc dicitur. Ius etiã nominandi dici poteſt antiquo verbo, quo lingua vernacula vtitur in ſacerdotiis & profanis muneribus: quod & Nomen edere dicitur.

Qui interdicto retinendæ poſſeſsionis experitur, primũ vel agit vt aduerſariũ poſſeſsione deiiciat, & vt penes ſequeſtrē ipſa ſit poſſeſsio, & regiæ manus iniectione veluti ſacroſancta ſit partibus. Et hæc diſceptatio quaſi exordiũ eſt cōtrouerſiæ. Secunda intentio geminã habet diſceptationē: pertinet enim & ad vindiciarũ litem, & ad iuſtæ poſſeſsionis iudiciũ, etiam ſi cōtrouerſia plerunq; duabus ſententiis dirimitur longa intercapedine diſtãtibus. In hoc autē interdicto ita promiſcuæ ſunt intentionis & depulſionis vices, & petitoris, eiúſq; vnde petitur, ſic (vt ita dicã) perſona deſultoria, vt tamen is petitor cenſeatur qui laceſsiuit controuerſiã, interdicto prouocando ad-

uerſarium,quaſi iuris ſui fruendi vtendíque obturbatorem. Prouocare autẽ & interdicto & vindiciis ſic dicere poſſumus,vt olim aiebant, Quãdo tu hoc negas,ſacramento quinquagenario te prouoco.

Poſtulare ius ſubſidiariæ actionis,& cum eo experiundi ad quem res pertinebit,ſeruandi ſui cauſa.Nunc,Saluum recurſum vocant.

Opponere ſe liti vt ſuæ,Agnoſcere litem vt ſuam, & Litem ſuam facere,eiuſque euentum recipere ac præſtare ſolent,qui de euicta re tenentur. οἱ ἀναδεξάμενοι τὴν δίκην,qui cauſæ patrocinium ſuſcipiunt.

Indicere mulctam ni pareatur,hi ſolent qui auctoritate iudiciali quippiam exequuntur.

Vſurpare ius antiquum,eſt Refricare amiſſam tempore poſſeſsionem. Liuius, Mirabantur quídnam incidiſſet, cur ex tanto interuallo rem deſuetam vſurparent.Vſurpare ius,eſt vti aliquo iure,& quaſi poſſeſsionem capere. Idẽ de Diali flamine qui admitti in Senatum è more antiquiſsimo poſtulabat,loquens,cui rei Prætor intercedebat,Prætor(inquit)non exoletis vetuſtate annalium exemplis ſtare ius,ſed recentiſsimæ cuiuſque conſuetudinis vſu volebat,nec patrum nec auorum memoria Dialem quẽquam id ius vſurpaſſe. Idem alibi,Nihil noui facimus,quod populi eſt,vſurpamus. Vſurpare ciuitatem,eſt Dicere ſe ciuem.Cicero in Verrem,Cum imploraret ſæpius,vſurparétque nomen ciuitatis.Id eſt,Cum ciuem ſe eſſe teſtaretur,ne à Verre necaretur.non enim licebat ciuem Romanũ interimere prætoribus & aliis magiſtratibus.Deinde ſequitur apud Ciceronem,Ne morã quidem mortis mẽtione atque vſurpatione ciuitatis aſſequi potuit. Sic apud nos Vſurpare ius initiati verticis,eſt Clericum ſe dicere,ciuilis impunitatis cauſa. Et Vſurpatio canonici iuris,pro eodem dici poteſt.Cic.de lege agraria, Sint igitur decemviri,neque veris comitiis,id eſt populi ſuffragiis, neque ad ſpeciẽ atque vſurpationem vetuſtatis,per x x x lictores auſpiciorum cauſa adũbratis,cõſtituti.videte & reliqua. Ad vſurpationem vetuſtatis dixit:id eſt, ad inanem ſpeciem & imaginariam formulam,vt videantur creati iure à maioribus tradito.Paulus iuriſconſultus,Vſurpatio,eſt vſucapionis interruptio. Oratores autem Vſurpationem,Frequentem vſum vocant.

In hac lite non caput actionis agitur, ſed exceptionis & præſcriptionis cõtrouerſia eſt,aut iudicii tranſlationis.Nunc,Non eſt quæſtio nunc de principali,ſed de fine non procedendi aut non recipiendi.

Homo non modo iuris prudentiſsimus,ſed etiam formularum ac forenſis vſus callentiſsimus. Nunc,Optimum practicum dicunt,qui omnes cauſarũ cardines,articulos,perfugia,ſubſidia nouit,temporúmque momenta.

Concluſiones ratæ ſunt,quæ Argumenta concludentia dicuntur.

Tribus menſibus prouocationis cauſas in curia auſpicari oportet.Quod & Ingredi & Ordiri & Exercere dici poteſt.

Producere diem,Liuius de Manilii iudicio loquens, eſt Rem differre in alium diem. Cicero Dirimere tẽpus, & Proferre diẽ dixit.Diffundere diẽ, eſt In craſtinum rem differre,vt in Annotationibus in Pandectas admonuimus.

Supplicibus libellis curiæ fidem implorare. Nunc, Requeſtas porrigere.

Diſceptatori ad rem inſpiciendam à curia miſſo, libera data mandata, quæ præſentis diſceptationis eſſent, vt in re præſenti cognoſceret, & quæ viſa eſſent, ſtatueret. Nunc, Commiſſario data poteſtas eorum quæ ad mandatorũ executionem attinent. Is tamen religione non neceſſaria ductus, integram omnium diſceptationem, aut quæ maioris diſceptationis eſſe videbantur, ad curiam reiecit.

Res mancipi, res ſunt alienabiles, & quæ ſunt in commercio, quibus Nec mancipi opponuntur, quæ (vt Plinius inquit) in mancipatum non veniunt. Cic. pro Murena, In rebus repetendis quæ mancipi ſunt, is periculum iudicii præſtat, qui ſe nexu obligauit. Fit mẽtio in codice Iuſtiniani, in tractatu De vſucapione tranſf.

In cauſis quæ teſtimoniis magis, quàm literarum auctoritatibus conſtant, interdum ita pronuntiatur, Satis de cauſa liquere, nec opus fuiſſe in teſtium fidem inquirere, quamlibet ſcripto refutatam & eleuatam. Nunc, Sine inquiſitione eorum quæ exprobrando obiecta ſunt.

Scripto teſtibus obtrectare, Bailler reproches. Cicero. Et teſtiũ fidei. Non teſtibus ſcripto, ſed teſtimoniis obtrectare ius eſt poſt inquiſitiones prolatas. Id eſt, Contradicere dictis teſtimoniis, Obtrectare literis auctoritatibúſque prolatis. Nunc, Contradictiones edere, Auctoritatum fidem labefactare.

Obtrectationibus teſtium vel teſtimoniorum reſcribere, vel inſtrumento litis. Nunc, Edere contradicta vocant. Cic. pro lege Manilia, Vt hoc vos intelligatis à nullo iſtorum qui huic obtrectant legi atque cauſæ, L. Lucullum ſimiliter eſſe laudatum.

Ad inquirendum miſſus, optionem ſibi ſumit, vel allegit, quem Adiũctum appellant, qui tamen partium alteri non iniquus ſit. Plautus, Optionem ſibi ſumito Leonidem. Vel ſic, Ad inquirendum datus vir virum legit. vel Inquiſitor adoptare iubetur ſubſignatorem ſibi, aut ſubſcriptorem.

Ingredi in cauſam, Cicero. pro eo quod Introire in materiam dicunt.

Agnoſcere ſe rei actæ aut factæ mandatorem. Nunc, Aduouere factũ. Cauſæ dicendæ ſemetipſum offerre & mandatorem. Agnitionem profiteri rei delatæ, vt iure ſuo mandatæ.

Ad diem & horam teſtimonii teſtibus denuntiati, recte euocatum oportet eum quem contra teſtimonium dicturi ſunt. Nunc, Ad perſonam aut ad domicilium citari. Denuntiare autem teſtimonium quid ſit, nos in Annotationibus diximus.

Teſtis autem cui denuntiatum eſt teſtimonium, teſtificari cogi poteſt, niſi eiurauerit. Eſt autem Eiurare teſtimonium, iureiurãdo iuſtam cauſam excuſare teſtimonii nõ dicẽdi. Quod Græci ἐξόμνυσθαι, id eſt, Eiurare appellãt: vt ſiquis neget ſe præſentem fuiſſe, aut ignorare ſe iuret id de quo teſtes interrogãtur: aut aliá cauſam probabilem alleget. De quo verbo nos in Commẽtariis Græcis diximus. Inde Eiurare iniquum iudicem, quo Cicero in Phi-

lip. x i i. vſus eſt, Sic me iniquum eiurabant, de me querebantur. Sic Eiurare magiſtratum, eſt Iureiurando affirmare ſe iam non poſſe magiſtratui gerēdo ſufficere, eſt honore abire, & magiſtratu ſe abdicare: vnde Eiuratio pro Abdicatione ponitur. & Eiurare honorem dicitur, qui honore ſe exuit. Val. lib. 2, His (vt ita dicam) piaculis, Mars imperii noſtri pater, vbi aliqua ex parte à tuis auſpiciis degeneratum erat, numen tuum propitiabatur, affinium & cognatorum & fratrum nota, filiorúmque ſtrage, ignominioſa conſulum eiuratione. Id eſt, Conſularis dignitatis depoſitione, qua ſe abdicare cogebantur cum ſumma ignominia. Plinius iunior, Et quaſi eiurato magiſtratu priuatū me facere.

Creditor qui nomē publicæ vel regiæ auctoritatis habet, petere prius debitum, deinde pignerari debet, ſi pecunia non detur. Id eſt, Ab executione facere exigendi initium iure non poteſt.

Agenti actori præſcribere, quaſi illi lege agere non liceat, μὴ εἰσαγώγιμον εἶναι τὴν δίκην παραγράφεσθαι, eſt Actionem depellere aliqua exceptione, & iudiciū illi non dandum eſſe contendere.

Actionem ſubſidiariam vel petitionem reo dare, qui pro alio dependere coactus eſt: quæ à Græcis ἀναφορὰ dicitur. Id eſt, Ius referendæ in alium actionis. Nunc, Seruare recurſum vocant.

Teſtatò reclamare, & Intercedere quominus aliquid fiat: aut Teſtari rem ſe iudicio executurum, διαμαρτύρεσθαι. Nunc, Proteſtari dicunt.

Præſcriptiones litis conteſtationem morantes aut ſummouentes, diiudicari prius debent, quaſi iuſti certaminis proluſiones. Nunc, Fines non procedēdi vel admittendi euacuare dicunt.

Res peruerſe conſtitutas in ordinem ac ſtatum decorum reſtituere, pro eo quod Reformare dicunt.

Duo aut plures in totum reciproce conſponſores. Nunc, Alter pro altero, vel Alius pro alio in ſolidum obligati, vt rei promittendi.

Auctori vel cohæredi iudicium denuntiare. Nunc, Summare dicunt.

Denuntiare aduentantem diem ei qui in diem rem præſtare, vel opus perfectum obligatus eſt, vt purgare moram poſtea non poſsit excuſanda ignorantia, ſi pœna commiſſa fuerit. Id eſt, Pacti cōmiſſorii admonere, vt in prædio emphiteutico, quod biennio aut triennio commiſsile eſt. Et Denuntiatio rei committendæ & commiſſoriæ præſcriptionis exercendæ, candide facta, reſtitutionis anſam præcidit ei qui nec ignorationem, nec vim maiorē, aut ſonticum morbum excuſare probabiliter poteſt.

Denūtiare auctionis diem ei cuia res eſt. Id eſt, Ad diem decreti citare, hoc eſt, Rei addicendæ plurimò licitanti & vltimò.

Renuntiare procuratori mandatum, vel cognitori ſuo. Nunc, Reuocare procurationem.

Nec legibus hoc, nec moribus factum eſt, nec ex vſu forenſi. id eſt, Nouo modo factum, & ideo irritum.

Procurantes lites regias. Nunc, Gentes regias vocant.

Fundus pecuniariam præſtationem domino penſitans,& ſpeciariam.Hoc eſt,qui pecunia conductus eſt,aut frumentaria penſione,vel vinaria.

Simulac appellata eſt curia,abſiſtendum eſt, non etiam ſimul vt interceſſum eſt. Eſt autem Interceſsio,quæ vulgo Oppoſitio dicitur.

Conſidere curia dici debet, & Iudices numero plures ad cauſas diſceptandas aut iudicandas coacti.Cic.in Verr. Vt primum iudices conſederunt. Sic Ouid.in Metamorph.de iudicio armorum loquens,Conſedere duces.

Præſes de ſingulis cauſidicorũ poſtulationibus aut altercationibus referre ſolitus eſt. Nũc,Petit opinionem curiæ.Cic. ad Attic. Nam vt quæque res ad conſilium primis poſtulationibus referebatur,incredibilis erat ſeueritas.

Secunda actoris & rei actio plærunque admittitur,rariſsime tertia.Id eſt,ad replicationem vſque & duplicationem diſceptare licet,non vltra. Vel ſic,Intendendi & defendendi vices iterum,non tertium repetuntur in curia.

Recuperatores Palatini, etſi perpetuam ſui fori iuriſdictionem habent, non tamen ordinariam & iuſtam habẽt. Apud eos enim lege agi ſine actionum delectu non poteſt.In perſonam agi poteſt,non in rem, niſi per interdicti formulam: idque tum demum, cum diplomate mãdata eſt iuriſdictio. Requeſtarum palatii iudices appellantur.

Hac auctoritate nihil conſignatius eſſe poteſt, quæ notariorum chirographis ſubſcripta,& ſigno præfecturæ obſignata eſt.Nunc,Nihil magis in forma probante,vel authentica eſſe poteſt.

Ad exequendum mandatum diplomaticum ii euocandi ſunt,quorum interuentu rẽ agi ac diſceptari oportet,ſi res ita nata ſit.Nunc,Vocatis vocãdis.

Nõ legibus & iure ſcripto, ſed moribus & iure à maioribus recepto vxores in manum virorum cõueniunt:& ita in maritorũ mancipio ſunt,vt ſine eorum auctoritate agere nihil poſsint, quod quidem iure ratum ſit. Hoc eodẽ iure erant non vxores tantũ,ſed mulieres omnes & apud Romanos, & apud Græcos,vt ex verbis Ciceronis liquet in oratione pro Cecinna,Cui filius agnatus ſit,eius teſtamentũ non eſſe ruptum iudica.Quod mulier ſine tutore auctore promiſerit,deberi. Idẽ, Iſte veſter teſtis, qui auſus eſt dicere,feciſſe videri eũ,de quo ne cuius rei argueretur quidẽ ſcire potuiſſet, ipſe nunquã auderet iudicare deberi viro dotem,quam mulier nullo auctore dixiſſet.Et pro L.Flacco,Emptiones falſas prædiorum,perſcriptiones cũ mulierculis apertæ circũſcriptione feciſti.Tutor his rebus Græcorũ legibus aſcribẽdus fuit, Polemocratem ſcripſiſti mercenarium & adminiſtrum conſiliorum tuorum.

Longius repetita percontatione reum interrogare, & vnde ſuſpicari nihil poſsit.Quintil.Eſt pedetentim,quaſique per inductionem Socraticam inuito & deprehenſo confeſsionem criminis exprimere.Quod quæſitores callidi & iudices faciunt.

Reum iudicio circunuenire & indicio,eſt Reum teſtibus ſubornatis & indice corrupto,qui ſeipſum deferat,reum delatum euertere.

Auctor fuit reus,vt teſtibus in ſe ĩterrogatis fides habeatur,vt irrefutabilibus & integris.Id eſt,cõſenſit,& vltro popoſcit.Cic. pro domo ſua,Auctórne es,P.Fonteius vitæ neciſque poteſtatẽ habeat:de forma cõcipiẽda verborum

in adoptione loquens. Sic qui ſe cœnobiis & ſacris ſodalitatibus deuouent, auctores ſunt vt in ſemetipſos heteriarchæ mancipii ius habeant.

Iudicata curiæ Latinè dici poſſunt, vt Curiæ conſulta.

Capite & fortunis ſibi ab aliquo cauere, aut ſatis accipere. Plin. lib. 34, de cane æreo in templo Iunonis dicato eximii operis, Verum & noua ſatiſdatione (nam ſumma nulla par videbatur) capite tutelarios cauere pro eo inſtituti publici fuit. Sic Cauere obſidibus. Cæſar, Quoniam in præſentia cauere obſidibus non poſſent. Sic Cauere chirographo, Cauere iureiurando. Capite cauere dici poſſet de iis, qui corporis comprehenſione cauent, quaſi oppoſito pignori corpore. Quanquam & aliter dici poteſt.

Aduocatio, eſt in cauſis inſpiciendis & æſtimandis aduocatorũ cœtus: quæ Conſultatio, dicitur. Cic. in Præt. Vrb. de æde Caſtoris loquẽs, Quo maximarum rerum quotidie aduocationes fiunt. Aduocatio etiã eſt quod Cõſilium vocat Lingua vernacula. hoc eſt, Aduocati, & iuriſperiti, in vnum coacti, vt cauſæ agendæ adſint. Liuius, Filiã obſoleta veſte cum ingẽti aduocatione in forum deducit. de Virginio loquens. Cic. pro Sylla, Sed ſi tuus parẽs aduocationem hominis improbiſsimi, ſella & ornamẽtis ſuis & cõſulatus honeſtauit: quid eſt quamobrem conſulares qui Catilinæ affuerunt, reprehendãtur?

Et aduocare viros doctos & iuriſprudentes, eſt Ad cauſam ſuã tuendã aſciſcere. Plaut. in Caſsina, Contriui diẽ, dum ego aſto aduocatus cuidã cognato meo, quem ego hercle adeò litẽ perdidiſſe gaudeo, ne me nequicquã ſibi hodie aduocauerit. Et Aduocati, interdũ teſtes rogati dicuntur. vt apud eundem in Pœnulo, Factũ à vobis comiter: bonam dediſtis aduocati operã mihi. Id eſt, dũ mihi affuiſtis danti pecuniã. Deinde ſequitur, Cras mane, quæſo, in comitio eſtote obuiam. Id eſt, Adeſte ad teſtimonium dicendum in iudicio. παράκλητοι Græce dicuntur. Aduocat etiam ſibi iudex viros doctos aſſeſſuros in iudicandis cauſis. Cic. pro Quintio, Non eò dico, C. Aquili, quòd mihi veniat in dubium tua fides & conſtantia: aut quo non in his, quos aduocaſti, lectiſsimis viris ciuitatis ſummam ſpem habere P. Quintius debeat.

Vincere iudicio fũdũ, & Auferre iudicio, eſt Iudicio obtinere. Ci. pro Roſ. Comœdo, Itáne vero? cognitor ſi fuiſſet tuus, quod viciſſet iudicio, ferres tuũ. ſuo nomine petiit: quod abſtulit, ſibi, nõ tibi exegit. Sic Vincere interdictũ retinẽdæ poſſeſsionis, eſt rẽ auferre iudicio poſſeſſorio. Idẽ pro Cecinna, Oſtẽdo ſi ſine armis, coactiſve hominibus deiectus quiſquã ſit: eũ qui fateatur ſe deieciſſe, vincere ſpõſionẽ, ſi oſtẽdat eũ nõ poſſediſſe. Spõſio, genus erat iudicii, de quo in Annotationibus diximus. Vinco etiã ſignificat, re probata ſententiã fero, vel rem cõpertam oſtẽdo, & probo. Ci. pro Cluent. Vnũ denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ veſtigiũ oſtẽde: vince deinde virũ bonum fuiſſe Oppianicũ, hominem integrũ, nihil de illo vnquam ſecus eſſe exiſtimatum: tum cenſorum iudiciũ cum re coniunctũ eſſe defendito. Vince (inquit) id eſt, proba, demõſtra. Idẽ, Si doceo non ab Habito, vinco ab Oppianico. Id eſt, continuo manifeſtũ facio ab Oppianico hoc eſſe factũ. Et de Orat. Hæc à ſe peti vincerẽt oportere. Id eſt, oſtẽderent, docerẽt, ἐλέγξαιεν. Sic autẽ Litẽ vincere dici Latinè poteſt, vt Græci νικᾶν τὴν δίκην dicunt. Sic Plinius

lib.10, Vincere Olympia dixit. Cicero iterum Auferre verbo vſus eſt, pro Iudicio obtinere, Quod ſi ad Roſcium nihil perueniret, quod tu à Flauio abſtuliſſes, niſi te in ſuam litem dediſſet cognitorem, ad te peruenire nihil debet, quod Roſcius pro ſua parte exegit. Cognitorem autem appellat, ad litem factum procuratorem, vt alibi dicemus.

Occupare quæ diuerſam partem dicturam putat, aut oblaturam, interdum prudentis eſt litigatoris. Id eſt, priorem dicere, vel offerre. Vt Occupare teſtem, hoc eſt, prius ei teſtimonium denuntiare.

Quod duodecimuir Franciæ à duodecimuiro petet, vel à priuato, vel priuatus ab eo, quod iudicium cunque dictabit vel collegæ, vel priuato, vel ipſi à collega, vel priuato dictabitur, curia iudex, quaſi Senatus dabitur. Hoc enim iure ſunt qui x i i. primi in Francia, quaſi Principum primores vocantur, & in curia ſententiam antiquiſsimo loco dicunt.

Ad reſtituẽdas actiones quibus è formula litigãtes ceciderũt, momentũ afferũt ætas, & ſexus, & militia. Id eſt, ad rẽ ptinet, minor ſit, an mulier, an miles

Animaduerſiones pontificiæ, ſunt quæ Cenſuræ vocantur.

Diræ proſcriptiones, quas Excommunicationes & Aggrauationes vocãt, quaſi animarum ſupplicia, & execrabiles ignominiæ, interdicta cõmercii & cõuictus. Põtifices autẽ ipſi, dira aut vltima exẽpla animaduerſionis ſuæ ſtatuere in reũ dici poſſunt, cũ ad deuouẽda hominũ capita deſcẽdũt. Hoc eſt, Anathemate plectere caput, atq; animã ſacrare inferis, aut Stygiis intẽperiis.

Arbitri duo ita lecti ſunt, vt ſi ita res tulerit, tertium ſibi cooptent.

Recognita teſtimonia, & repetiti teſtes, & altrinſecus reo cõmiſsi. Nunc, Recolere & Confrontare dicunt.

Edictum amneſtiæ promulgatum in curia cum iure poſtliminii: id quod fit poſt bella compoſita, vt vltro citróque tranſitiones & commiſſa oblitterentur atque aboleantur.

Coire, verbum eſt criminoſum: & Coitio, pactio multorum arcana & factioſa. Cic. ad Q. fratrem, Quod ſcribis in conſularium candidatorum coitione me interfuiſſe, falſum eſt. Eiuſmodi enim pactiones in ea coitione factæ, vt nemo bonus intereſſe debuerit. Et pro Cluẽtio, Dixi Habito ſtatim de eo qui coiſſet, quo quis condemnaretur, illum eſſe liberum: teneri autem noſtrum ordinem. Atque ille orare me cœpit, ne ſe lege defenderem. Et pro Plancio, An dubitatis (inquit) quin coitio facta ſit, cum tribus pleraſque cum Plotio tulerit? Lingua vernacula Ducturæ verbo, & Ducere vtitur. Dicunt enim in re iudicanda Ducturas, vel Menaturas interueniſſe. Sunt etiam Coitiones quæ Monopolia vulgo dicuntur.

Abſentis nomen recipere, eſt cum quis abſens defertur, & inter reos recipitur, & per contumaciam damnatur. Cui opponitur Coràm deferri, & De præſente quæſtionem haberi. Cicero in Ver. vſus eſt. Si quis (inquit) abſentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, ſeſe eius nomen recepturũ: & ſimul vt ad cauſam accederet, noménque deferret, Agathiniũ cœpit hortari. Idem, Ait, ſi liceret, abſentis nomen deferre ſe velle.

Elogiũ teſtificationi addere, eſt Cauſam ſciẽtiæ addere, vt vulgo dicimus.

Iudices autem non ſolent elogium ſententiæ ſuæ aſcribere. Inde Elogia in teſtamentis dicta, quæ ſunt cauſæ vel hæredis inſtituti, vel exhæredis facti. Cicero pro Cluent. Elogium recitaſti de teſtamẽto Cn. AEgnatii patris, hominis honeſtiſsimi, videlicet & ſapientiſsimi: iccirco ſe exhæredaſſe filium, quod is ad Oppianici damnationem pecuniam accepiſſet. Inde etiam Elogia reorum dicta. in cap. Diuus. de Cuſt. & Exhib. reorum.

Operam det executor areſti, vel rei iudicatæ, vt maieſtas regia, imperiúmque iuriſdictionis ſeuere conſeruetur. Id eſt, Iuſtitiæ vis valeat.

Maieſtatem iuſtitiæ, & curiæ auctoritatem comiter conſeruare. Nunc, Deferre honorem iuſtitiæ. Cic. Adiunctum etiã illud eſt, quod nõ eſt in omnibus fœderibus, Maieſtatem Po. Rom. comiter cõſeruẽt. Et pro Rabirio, Darent operam Conſules, vt imperiũ Po. Ro. maieſtáſq; cõſeruaretur. Sic accipitur in cap. Nõ dubito: de Capt. & Poſtliminio reuerſis. Maieſtas (inquit idẽ Cicero in Partit.) eſt in imperii ac nominis dignitate. Alibi, Maieſtas eſt magnitudo quædã Po. Ro. in omni eius poteſtate ac iure retinendo. Retinere autem maieſtatem iuſtitiæ ſummæ, eſt cauere, ne cõtumacia aduerſus imperium iuriſdictionis valeat: & efficere, vt omnes obtemperẽt ſcriptis legibus, vt imperata curiarum faciant. Valerius lib. 2, Magiſtratus verò priſci quantopere ſuam populíque Rom. maieſtatẽ retinentes, ſe geſſerint, hinc cognoſci poteſt. Liuius. 4. de bello Maced. Si in ſua quiſque noſtrum matrefamilias Quirites, ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cũ vniuerſis fœminis negotii haberemus. Soluere autem maieſtatem iuriſdictionis aut iuſtitiæ, eſt imminuere neglectim, & eius ſeueritatem cõtemptui haberi ſinere. Idem Liuius 2. bel. Punici, Horum improuiſus aduentus conſules imperii potentes fecit, cum ambitio alterius, ſuam primum apud eos praua indulgentia maieſtatem ſoluiſſet. Conſtituere autem auctoritatẽ iudiciorum, Cicero in Prætura Vrbana dixit, pro eo quod eſt, Lapſam & ſolutam confirmare & ſancire. Sic Salluſt. Maiores noſtri parandi iuris, & maieſtatis conſtituendæ gratia, per ſeceſsionem armati, bis Auentinum montem occupauere. Maieſtatem dicit populi, quia tunc erat poteſtas eius regia.

Ad diem conſtitutum & condictum non adeſſe. Nunc, Diem aſsignatum conſenſu partium, vel decreto iudicis.

Hoc non tã iure aut moribus pronũtiatũ aut decretũ, quàm curiæ placito & cõſulto. Hoc eſt, curiæ authoritate factum, iure ſcripto & formulis ſoluta.

Quadruplum in fiſcum inferre ſententia iuſſus eſt, id eſt, Quadrupli damnatus fiſco.

Deſcendere in cauſam, & ad cauſam, eſt Litis conſortem ſe facere.

Perſcribere, eſt alicui cauere ſyngrapha vel pacto ſcripto. & Perſcriptiones, ſunt Syngraphæ à Græcis dictæ, & Conuenta inter litigãtes tranſacta. Forenſes Appunctamenta vocant. Cicero in Frument. Scribam tuum dicit Verres huius perſcriptorem fœnerationis fuiſſe, id eſt, Cautorem & cõceptorem. Et pro Flacco, Condemnatus eſt Polemocrates ſententiis omnibus: irritæ vẽditiones, irritæ ꝑſcriptiones. Defers ad Pergamenos præclaras perſcriptiones & emptiones tuas: repudiant. Sic Terent. Næ ego perſcripſi porrò illis quibus

debui. Eſt etiã Perſcribere,In tabulas referre,hoc eſt Regerere. Vnde Regeſta dicta,quæ Regiſtra vernaculo ſermone vocantur. Idem Cicero ad Plãcum, Id ex ipſo Senatuſconſulto poteris cognoſcere. Ita enim eſt perſcriptum,vt à me de ſcripto dicta ſententia eſt,quã Senatus frequens ſecutus eſt. Et in Præ.Vrb.Per triumphum vexit:in tabulas publicas ad ærarium perſcribenda curauit. Et in eundem Verrem,act.5, Primum mihi literas publicas, quas in ærario ſanctiore conditas habent,proferunt,in quibus oſtendunt omnia quæ dixi ablata eſſe,perſcripta.

Officium ſuum detrectãt magiſtratus & iudices, qui nõ exequuntur quod munus eorum poſtulat:vt qui cauſam inſtructam iudicare cũctantur. Officio ſuo decedũt,qui parum officioſe magiſtratu funguntur. Quibuſdã autem iudicibus præuaricationes ambitioſæ & conſpicuè litigãtibus damnoſæ, & ſæpe patrimoniis eorũ exitiales, moribus tamen per conniuentiam receptis magis in hominũ maledicta,quàm in legum animaduerſiones incidũt.

Vir ſummo officio in magiſtratu fungendo præditus,de Strenuo & probo iudice,vel alio magiſtratu dici poteſt.Cic.in Verrem,Homo ſummo officio præditus. Id eſt officioſiſsimus. Τοῦ καθήκοντος ἐπιμελητικώτατος, περιποιητικὸς ἄκρως τοῦ καθήκοντος.

Officium etiam poſt Ciceronis ætatem,eſt ordo hominum, vel miniſterium:hoc eſt, miniſtrorum multitudo:Græcè τάξις. In tractatu Qui ſatiſdare cogantur,in Pand.Si ſatiſdatum pro re mobili non ſit, apud officium deponi debebit.Id eſt apud acta,vel actuarium: παρὰ τῇ τάξει in Pãdectis Græcis. Modeſtinus de Furt.Sempronia libellos compoſuit ,quaſi datura centurioni,vt ad officium tranſmitterentur:ſed non dedit. Lucius eos pro tribunali recitauit,quaſi officio traditos. Officium hic ſignificat locum & cœtum hominum in eodem munere officio fungentium. Vlpianus de Quæſtionibus, Potes itaque decreti gratiam facere, & ſeruum per officium diſtrahi iubere. Tranquil.in Veſpa. Sub Nerone trepidum, & quærentem quidnam ageret, aut quo abiret,quidam ex officio admiſsionis abire in Orboniam iuſſerat.

Id facinus apud nos capitali noxæ habetur.Id eſt,capitale eſt.Liuius,Vt eũ fas eſſet occidi,qui magiſtratum ſine prouocatione creaſſet:néve ea cædes capitali noxæ haberetur.

Teſtes cum reo componere, ἀντιπαρεσιωπῆσαι. Tacitus, Accita quippe ἐπίτηδες, & cum indice compoſita,nullis teſtibus inuiſum facilè confutauit. Id eſt,Commiſſa,Coràm interrogata.

Cauſa par,Cauſa ſuperior,& Cauſa inferior, vel litigator. Id eſt, Pari iure, vel tenuiore nixa.Cic. pro Quintio, At ſi in cauſa pari diſcedere inferior videretur, tamen non eſſet mediocriter conquerendum.Nunc in cauſa ſuperiore,ne vt par quidem ſit,poſtulat,inferiorem eſſe patitur.

Fidem eſſe penes artifices renuntiantes ius ſtatuit, duntaxat de iis quæ ſui ſunt iudicii.Id eſt,ex eorum renuntiatione ius pendet, vel Ius cõſtat eorum exiſtimatione & arbitratu.

Ius trãſlatitium,vel tranſcriptitium,pro Iure ceſſo dici poteſt, vel Subrogatione quæſito.

De hoc maleficio quæſtio à curia cõſtituta eſt. Id eſt,quòd inquireretur de eo,& vt vocant Forenſes,Informatio fieret. Dicitur etiam,Decretum curiæ extat, vt ea de re extra ordinẽ quæreretur. Quæſitor autem eſt,qui quæſtioni exercendæ præeſt, vt apud nos Præfectus rerum capitalium, aut quicunque extra ordinem quærere rem iuſſus eſt.

Demere interturbatæ aut interpellatæ poſſeſsionis iniuriam. Forenſes, Turbationem ſublatam dicunt.

Scriptum à ſententia diſcrepat. Id eſt, Verba non ſine ſubauditione legenda. Cicero Supplere ſcriptum vocat.

Infirmare teſtes,id eſt,Labefactare fidem teſtium, & refellere. Confirmare verò teſtes & teſtimonia,eſt quod Saluare Forenſes vocant. Et itidem Confirmatio tabularum & infirmatio,& quæſtionum,id eſt,tormentis expreſſarum confeſsionum,à Cicerone dicitur in libris de Oratore.

Facere cauſam, & Facere controuerſiam ab eodem dicitur id, quo ſublato controuerſia nulla eſt. Venire autem id in iudicium dicitur, quod maxime iudicandum eſt. Interfecit(inquit)Opimius Gracchum. Quid facit cauſam? quòd Reipub. cauſa eum ex Senatuſconſulto ad arma vocaſſet. Hoc tolle: cauſa non erit. vbi cauſa priore loco in recto poſita, vtilitatem ſignificat vel ſalutem. At id ipſum(inquit Cicero)negat contra leges licuiſſe Decius. Veniet igitur in iudicium,licueritne ex Senatuſconſulto ſeruādæ Reip. cauſa.

Cauſa labefactata, & Cauſa pene euerſa, Ciceroni eſt cauſa multum infirmata: Peſſundata autem & iugulata cauſa,eſt cauſa deplorata.

Iterata teſtimonia & repetita, Recolata vulgo dicuntur.

Cauſa per diſceſsionem ſtatim iudicata, & pene conflato iudicio. Vulgo Via ſpiritus ſancti dicitur.

Pactitia ſententia, vel iudicium eſt pactitium,quod inter partes conuenit, quando de partium conſenſu, non de conſilii ſententia lis dirempta eſt. Forenſes, Appunctatum eſt vocant. Poteſt & Conflatum conuento partium iudicium Latinè dici.

Carcellus eſt Pariſiis,quod Caſtellum minus dicitur.

Teſtimonia ſeſe refellentia,inter ſe collidētia, ſibimet ipſa contradicētia.

Huius cauſæ ius à diſceptatione prudentum ad teſtimonia traductum eſt. Id eſt, à iuridiciali conſtitutione in coniecturalem vertit. Cic. pro Cælio, Nullum argumentum in re, nulla ſuſpicio in cauſa, nullus exitus criminis requiretur. Itaque hæc cauſa ab argumentis,à coniectura,ab iis ſignis quibus veritas illuſtrari ſolet,ad teſtes tota traducta eſt.

Agnoſcere quod actum eſt,idque præſtare velle. Aduouere vernaculo ſermone dicitur. Cic. Perge verò Craſſe (inquit Mutius) iſtam enim culpam, quam vereris,ego præſtabo.

Conſtituere iudicium vel litem, eſt quod hodie Regulare partes dicimus, & Formā dare liti. Et Cõſtitutum iudiciū eſt, quod dicūt Proceſſum formā ſuam accepiſſe. Cicero lib.1.de Orat. Acceperā antequā de rebus diceremus, initio conciliandos eorū eſſe animos qui audirent,deinde rem demonſtrandam,poſtea cõtrouerſiam cõſtituendam, tum id quod nos intēderemus,cõ-

firmandũ. Id etiam Conſtituere diſceptationẽ dicitur. Idem in Partit. Diſceptatio autem cum eſt conſtituta, propoſitum eſſe debet oratori, quo omnes argumẽtationes repetitæ ex inueniẽdi locis cõiiciantur. Cõſtituere actionem vnum eſt ex iis quæ caput litis antecedũt. Hoc eſt, dandáne ſit actio, an neganda. Hoc eſt, admittendúſne ſit actor ad agendũ, an repellendus. Idem in eodem lib. Partit. Quare de conſtituendis actionibus, accipiẽdis, ſubeundíſque iudiciis, de excipienda iniquitate accuſationis, de æquiparanda æquitate, quòd ea ferè generis eius ſunt, vt quanquam in ipſum iudiciũ ſæpe delabuntur, tamen ante iudicium tractanda videantur. Cõſtituere etiam cauſam iuridicialiter vel coniecturaliter, eſt quod dicunt Appunctare partes.

Exceptione petitorem excludere, eſt Non admittendum dicere. Cicero.

Cauſa cadere, eſt quod dicunt, Decidere ab inſtantia.

Iure gentilitatis ſuccedere defuncto, vel hæreditatem cernere, eſt quod dicunt Partiri nobiliter. Iure ſtirpis diuiſa hæreditas, Eſt iure plebeio. De quibus verbis diximus in Annotationibus in Pand.

Stirpis iure poſsidere, Eſt iure plebeio. Hoc eſt, non iure gẽtilitio & clientelari. Stirpis iure obuenire hæreditas dicitur, vel iure gentilitatis, vt Cicero locutus eſt in libro de Oratore.

Hoc iure ſunt prædia in clientela poſita, & ſic eſt ius clientelare, vel gentilitium. Id eſt, Huiuſmodi ſunt iura feudi.

Lege agere in hæreditatem, Eſt petere hæreditatem.

Acta & ſcripta vadimonii, Les exploictz.

Ius inter peritos ambiguum, vel quod ambigitur, Eſt iuris nodus. Cic. de Oratore, In eo autem iure quod ambigitur inter peritiſsimos, non eſt difficile oratori eius partis quancunque defendat, auctorem aliquem inuenire.

Iuriſconſultus fidenter & conſtanter peritus. Vulgo Reſolutus dicitur.

Scriptum ius defendere. Id eſt, Contextum legis vel reſponſorum, & ſcriptum ius æquitate temperare: Plus æquitati, vel non minus æquitati, quàm ſcripto iuri tribuendum. Quòd ſi ſecundum alterum tantùm iudicandum ſit, cedat ſcriptum potius æquitati, quàm æquum & bonũ ſummo iuri. Conniueat ius ſcriptum æquitate diſceptatrice.

. Ex commentariis iuriſdictionem, non ex cõtextu legum depromere. Ab æquitate iuris dicẽdi auctoritatẽ, non à ſcriptis legũ aut reſpõſorũ mutuari.

. Ordinare litẽ, Eſt quod dicunt Inſtruere, & ordine dirigere. Cic. 2. de Orat. Quæ in ciuium cauſis diſceptationibúſque verſantur, ea mihi videntur aut in lite ordinanda, aut in conſilio dando eſſe poſita.

Prouocatio de medio ſublata, ídque quòde prouocatum eſt. Nũc, Appellationẽ, & id de quo appellatum eſt, ad nihilum redacta. vel ſic, Prouocatio inducta, ídque quod pronuntiatum eſt. vel, Prouocatio, & qua de re prouocatum eſt, antiquata ſunt. Dicas etiã ſi libet, Infectam prouocationem ſententiámque facere: vel Iudicatum infectum factum.

Prouocationis cauſa in ſcriptæ litis formulã à partibus auctore curia conſtituta eſt: ídque in cauſa agitur, recte nécne iudicatũ ſit, cũ eo vt prouocatori liceat, ſi ſibi videatur, rei iudicatæ iniquitatem ſcripta querela proſequi &

expromere, & inſtrumento litis addere, duntaxat quatenus ex litis actis liquere de iudicati iniquitate non poteſt: Quæ extra litem eſſe grauaměta vocantur. vel, Poterit etiam prouocator, qui rem iudicatam grauatur, prouocationis cauſas extrarias exponere, & ſcripto expromere.

Reiectanea capita. Forenſes, Articulos reiiciendos vocant.

Pro non ſcriptis habenda. Forenſes, Ad quæ reſpectus nullus habendus.

Cauſæ continentia & firmamenta, & eorum documenta in quibus cardo cauſæ verſatur, ex indice litis inſtructæ deſiderătur. Forenſes, Principales pecias non apparere dicunt.

Iuridicialis ſcriptura, à Forenſibus Aduertiſſamentum vocatur.

Inficialis ſcriptura aut coniecturalis, Intentum per facta contraria.

Quæſtio vel cauſa inter Iuriſperitos controuerſa & diſceptatiſsima, Vulgo Iuridica, quaſi iuridicialis vocatur.

Commentaria dantur ſcriptitantibus aduocatis à pragmaticis, quæ vulgo Memorialia dicŭtur. Quidam autem ſcriptitantium accuratè ſcribunt, quidam defunctoriè, & quouis modo. Id eſt, ὡς ἔτυχεν.

Penitus & accuratè cauſă cognoſcere litis ĭſpectorě oportet, id eſt, relatorě.

Teſtificationes, Inqueſtæ vulgo dicuntur. Cicero, Seſéque chirographa, teſtificationes, indicia, quæſtiones, manifeſtam rem deferre.

Crimen manifeſtò compertum. Forenſes, Verificatum dicunt.

Homo fori alumnus, vulgo dicunt, Educatus in practica.

Homo qui nondum forenſis diſciplinæ incunabula & rudimenta nouit. Id eſt, rerum forenſium prorſus imperitus, & (vt ita dicam) in ludo litigiario analphabetus.

Ambagioſa controuerſia & ſinuoſa. Forenſes, Proceſſum ſacculoſum & multæ commentationis appellant.

Iudicis officium eſt cauſam ad ſe delatam ex dictis ſcriptíſque iudicare, non etiam cauſæ patrocinari. Id eſt, ius tantùm in conſilium cum litis inſtrumento, non etiam extrinſecus exquiſita à ſeipſo cauſæ firmamenta, adhibere. Forenſes, Ius (inquiunt) iudex cauſæ ſuppeditare, non etiam ea quæ facta ſunt, debet. Ipſe autem iudex fortaſſe pro re nata, pauliſper iudicis officio non poſito, ſed dilato, pacificatoris perſonam aſſumere poteſt, ſine imminurione imperii iuridici, aut eius dignitatis.

Indicia & argumenta acria, & cauſæ hærentia, ita vel è veſtigio ſequentia, vel antecedentia proximè, vt vrgere reum poſtulatum delatúmque videantur. Forenſes, Indicia propinqua, vel non remota vocant.

Lege agere ſententiæ executor ſolet. & Legis actio, & Lege acta, ſunt quæ Expleta Forenſes vocant.

Diſceptator rem exequi adortus eſt, adhibitis quos adhiberi ad id, ius æquúmque poſtulabat.

Commiſſam fiſco mulctam & pronuntiatam, iudex remittere non poteſt. Id eſt, iam fiſci factam.

Huiuſmodi iuriſdicĕdi forma in curia frequĕtatur. Vulgo dicŭt, Practicatur

Apalæſtri cauſidici ſunt, vaſti & ruſtici, qui decĕtia agendi, habitúque & af-

ſectu corporis defecti ſunt. Vulgo malam gratiam, continentiámque habere dicuntur.

Inconſulti quidam litigatores non tam apto & compoſito litis inſtrumẽto gaudent, quàm tumẽti & incondita farragine ſacculorum, quæ ſæpe iudiciũ moratur, nedum cauſam inſtruit. Vulgo Craſſam productionem vocãt.

Cautum tamẽ in clauſula ſententiæ, vt reus condemnatus lege agere ea de re in eum poſſet, ad quẽ res pertineret. Forenſes, Saluũ recurſum appellant.

Amplius quærendũ eſſe curiæ viſum eſt. Id eſt, curia interlocuta eſt iterum in reum ampliúſque inquirendum. Quod fit, quando nõ ſatis res comperta eſt. Iudicium igitur ſuſtinendum interim, & interfatione aliqua quaſi tibicine fulciendum eſt: præſertim cum cauſæ iudicium exemplare futurum eſt. Huiuſmodi ſunt interdum iudicia curiæ perfunctoria, quibus, velut inani pabulo vel tenui, ſpes litigantium alitur, & ad tabem ſæpe perducitur.

Cauſæ iudicium in tempus reiectum, & interlocutione ampliatum eſt. Forenſes, Vnum prius quàm procedatur, appellãt. Quod & Suſtinere iudicium cauſæ dicitur, quoad clarius liqueat de cauſæ ſumma.

Cauſa prima actione terminanda, vel diſceptationis extemporalis, Forenſes, In ipſo campo vacuanda dicunt.

Prouocationes ſcriptarum litium, clauſulares ſunt, in inquiſitionum claſſes reiiciuntur. Non ſcriptarum autem litium prouocationes, verbales ſunt tantùm, & plerunque extemporales. Forenſes, Proceſſus ſcriptos, & Appellationes verbales vocant.

Diplomatis impetrator, quaſi obreptor, lite diplomatica cecidit, & ſummotus aditu iudiciali.

Conuentus iuridici peregrè acti in vrbe deſignata, Magni dies vocantur.

Duodecimuiratus iure potentatum poſſidere, vel Patriciatus iure, vel eo iure quo duodecim primi potentatus patriciales poſſident. &, In collegium duodecim Primorum Franciæ cooptari.

In officio actuario nomen inter prouocatores aut prouocatos edere, vel profiteri. Forenſes, Præſentare ſe dicunt. Et, Scriba editionum aut profeſſionum. Forenſes, Graphiarium præſentationum vocant.

Ad nomina inclamata non reſpondere, & inter detrectantes, aut inter litium deſertores adnotari. In numeros eremodiciorum referri. Forẽſes, Deficientes appellant.

Circunducere edictum ob eremodicium pronuntiatum, cum paulò pòſt affuit qui aberat.

Executionem morari, & Intercedere lege agenti executori. Forenſes, Oppoſitionem formare dicunt. vel, Exequenti mandatum moram non afferre, Patientiam accommodare, Nihil intercedere, Nihil lege agẽtẽ interpellare.

Niſi intra diẽ prorogatum vel reus vel actor cauſam ſuã perinſtruxerit, indicémque ſuũ clauſerit; ius cauſæ iudiciúmq; eo ſtabit, quod apud acta prolatum inuenietur. Forenſes, Res iudicabitur ex iis quæ in ſacco reperientur.

Cauſa liquidè inſtructa, & vtrinq; acta cauſæ liquida, iudiciũ primo quoq; tẽpore manent. Id eſt, ſolæ iam reſtant iudicum partes. Gellius, Cauſa liqui-

dè comperta & cognita.Cauſa,plena & ſolenni probatione,locupletíque teſtificatione ſubnixa.Contrà,Anceps cauſæ inſtrumẽtum, nec tabulis nec teſtibus planum fieri poteſt quod in cauſa agitur.vel,Vnius tãtùm teſtis interceſſione res tranſacta eſt,quæ negatur.vel, Nodoſa iuris eſt interpretatio,vel ſinuoſa argumenti enarratio atque explicatio,& enucleatu difficilis.

Reus teſtatò in ius vocatus eſt.Forenſes,Aſcripti ſunt recordantes.

Cauſidicus in patrociniis atque in officiis forenſibus celeberrimus. Id eſt, primi nominis.

Obnoxiè dictum teſtimonium,vel nimium religioſe,aut planè meticuloſe.Contrà,Fidenter dictum, & iuſta fiducia teſtificantis.

Dies à iudice conſtitutus,aduerſario condicendus eſt.

Auulſa ab eo de manibus poſſeſſio & emancipata. Forenſes, Manus ſuas euacuauit.

Poſtulanti facta poteſtas inquirendi in delatos, & teſtibus maleficii teſtimonium denuntiandi.Forenſes,Informandi,& teſtibus diem dicendi.

Lege agere executori non licuit per eum,quem cõtra pronuntiatum erat.

Codicilli magiſtratus in curia recitati, aſſenſúque procuratoris regii promulgati,curia auctore facta, & ſolennis ſubſcriptio addita. Forenſes, Literas publicatas in curia dicunt.

Inquirere capite in reum iniuriæ, aut vis illatæ : aut Inquirere pecunia & mulcta:vel Anquirere,vt antiqui loquebantur.Hoc eſt, ad finem ciuilem.

Inire confuſas ſententias.Forenſes,Opinari turmatim,vel in turba.&,Decuriatim teſtificari , vel confuſim . Quod fit,cum ad probandam conſuetudinem ventum eſt.

Res criminoſe quæſita,in ciuilem diſceptationem vertiſſe dicetur,cũ reus ad cauſam dicendam ordine iudiciario admiſſus erit.Id eſt,ad proceſſum ordinarium receptus.Quod fit,cum probationes ancipites ſunt, & exilia indicia in iudiciis de vi,aut iniuriarum,aut in aliis priuatis delictis.

Cauſa ab inſpectore litis enarrata , & inſtrumento recognito , ad diſquiſitionem ventum eſt.Id eſt,iam rogantur ſententiæ à Præſidente.

Id à iudice perperam factum,& aduerſus quod legibus ſanctum eſt,in quas erat adactus à curia.

Proferre apud acta litem inſtructam,& in ſacculis per indicem deſcriptam. Forenſes,Productionem facere.

Præcidere,eſt aliquid deſignatè facere. Forenſes, Quotare dicunt. & Præciſa capita, Articuli quotati.

Inhibere imperium, & Mulctam grauiſſimã interminari,ni pareatur. vel & Mulctam indicere capitalem, executores ſolent & iudices. Inhibere imperium exactorem nominis neceſſe eſt,deinde lege agere. Forenſes,Præceptum facere ſoluendi dicunt.

Exactor nominis ſigno regio inſigníti,lege agere & pignerari poteſt.

Nomen fide publica ſubnixum, aut regia, pigneratitio iure pollet, & manus iniectionis:vel, præditum eſt.

Reum in diem incertum ampliare,& fidei ſuæ cõmittere. Forẽſes, Elargi-

ri vſque dum reuocetur.

Eximere reum è cuſtodiarum numero, Citra ſententiam aperire illi carcerem vulgo dicunt. Id quod fit, quando anceps iudicium inter damnationem atque abſolutionem, propius tamen abeſt ab abſoluendo. Eximere verò noxæ, & gratiam reatus facere, principalis eſt auctoritatis: quẽadmodum & Integræ exiſtimationi priſtinæ reſtituere. Hoc eſt, Notæ atque ignominiæ eximere veniali diplomate, viridi vel crocea cera ſignato.

Legitimi dies dilationum. Id eſt, ſolennes dilationes in omni parte cauſæ.

Ius ſuum obtinere non poſſe apud iniquum litigatori iudicem, aut potenti aduerſario æquiorem, quàm iuſtitiæ ſeueritas poſcat. Forenſes, Iuſtitiam impetrare non poſſe dicunt.

Recitatũ in curia, palàmque recitatum edictum, curiámque auctorẽ fuiſſe perſcriptum eſt, cum exceptionibus tamẽ & modificatione curiæ ſolẽnibus.

Fiduciaria cauſæ cognitio iuridico regio dari ſolet, cum iuriſdictio inter duos iudices minores controuerſa diſceptatur, cum eo tamen, vt veluti maioribus auſpiciis, ſummorúmq; faſcium iure, cognoſcere de cauſa, non ſuis ipſius videatur, & ne eius iudicium, ad futura ſit præiudicium.

Fiduciaria rerum poſſeſſio eſt, quæ mancipatus regii iure, tanquam pignus iudiciale & prætorium poſſidet. Forenſes, Sub manu regia poſſidere vocant.

Dilatio danda ei vnde res petitur, ad denuntiandum auctori quem laudare paratus eſt, vel ad denuntiationem iudicii faciendam, reſque vindicationem defendendam ac depellendam.

Succidaneum ſe litigatorem offerre. Forenſes, Surrogationẽ petere dicũt.

Litigium intermortuum renouare, Cauſam ſitu diuturni ſilentii ſepultam exuſcitare, Controuerſiam carie eremodicii obductam refricare, Longiſſimo interuallo deſertam cauſam repetere impetrato diplomate.

Index prolati litis inſtrumenti, id eſt, Inuentarium, qui & Catalogus dici poteſt. & Ad indicem, vel Ex indice inſtrumentum ſuum recognoſcere. Forenſes, Collationem facere partium ſuarum vocant, id eſt petiarum, vt vernaculè loquar. Dici poteſt, Copias ſacculares & inſtrumentarias recenſere.

Iudex interlocutus eſt, aut inter partes ſcripto cõuenit, vt triduo vtrinquè inſtructa cauſa, vel cauſæ inſtrumentum, apud actuarium proferatur aut depromatur. Forenſes, Vt pars vtraq; producat intra triduum. Vel, Iudicis edicto, vel partium conuento inſtrumentorum prolatio planè comperendinata eſt, abſciſſa ſpe prorogandæ diei.

Iudicis decreto cauſa in iuridicialem formulam concepta, & iudicium in perendinum condictum. Forenſes, Ad audiendum ius intra triduum.

Die ad iudicium condicto cauſa peragi atque abſolui nõ potuit, & rurſus ampliata eſt. Forenſes ad alium diem cauſa remiſſa.

Ferre conditionem, eſt quod Offerre vocant. Referre conditionem, eſt Viciſſim offerre.

Vtraque pars à iudice poſtulauit poſt altercationem, vt de conſilii ſentẽtia ex tẽpore & in re præſenti ius ſibi diceretur. Forenſes, In ipſo campo dicunt.

Pronuntiatum, vt litigatorum cauſidici, actiones ſuas ex tẽpore exceptas,

intra diem tertium emendarent, iiſque, ſi ſibi videretur, adderent quæ ad cauſam facerent, vt inde cauſa diſceptaretur, & iudicio terminaretur. Forenſes, Placita corrigere vocant.

Iudex cauſa cognita facti diſceptationẽ eſſe & cauſam cõiecturæ forma ordinandam pronuntiauit. Vel, Iudex cauſam cognitam inficiali formula cõſtituit, conſentaneúmq; ordinem facti diſceptationi præfiniuit, vt ſcriberẽt reſcriberéntq; inficiantium more, de factóque ambigentium, & teſtificationibus rẽ agerẽt. Forẽſes, Apunctare contrarios, & ad inquiſitiones referẽdas.

Litigatores iam nihil morantur iudices, quominus in conſilium eant, Per litigantes iandiu licuit iudicibus ius dicere. Id eſt, Iandiu litigantes teſtati ſunt ſe nihil vltra proferre velle. Ex iis quæ hactenus acta, conuenta, prolata, conſignata ſunt, iudicium expectatur. Forenſes, Proceſſus in ſtatu in quo eſt, iudicandus eſt.

Si negatur eſſe actio petitori ab eo de quo petit, aut nondum eſſe, aut iam non eſſe, aut non eſſe in eo foro, aut nõ eo nomine eſſe : aut perſona vel petitoris vel defenſoris controuerſiam mouet, primùm conſtituendum eſt iudicium, proluſoriáque controuerſia dirimenda. Quæ ſi ſecundum petitorem iudicatur, tum demum ad illam quam Græci εὐθυδικίαν vocãt, tranſeundum eſt : in qua reo, non præſcriptionibus & exceptionibus litis moratoriis aut tranſlatiuis, aut ſimilibus intentionem petitoris recuſare & ſummouere licet, ſed recta & plena depulſione ſummam controuerſiæ perimere, & cauſæ cardinem infringere neceſſe eſt.

Hæc pars controuerſiæ concertata, depugnata, & confecta eſt. Vulgo Hoc euacuatum eſſe dicunt. Id eſt, iam non eſſe partem controuerſiæ.

In cuiuſdam modi cauſa, inter litigantium perſonas, cognatione aut alia neceſſitudine coniunctas, non ita limanda eſt iuris ſummi ſubtilitas, vt in controuerſiis quæ exiſtunt ex verbis teſtamentorum : in Prouinciis quæ ſolennia iuſta in teſtamentis conficiendis obſeruant.

Cardinẽ cauſæ in aliquo articulo ponere, vel Summã cõtrouerſiæ, & deniq; cauſæ fatum ex eo pendere velle. Eſt quod aiunt Forenſes, Ius ex eo ſumere.

Conſtituere iudicium legitimum & ſolenne, & iuris planè experiundi poteſtatem facere, de omni controuerſia, & inter omnes perſonas, iudices iuris æquioris prudentiores non ſolent. Id eſt, Proceſſum ordinarium facere. Sed compẽdiaria diſceptatione, & litis imagine potius, quàm lite rem tranſigere. Forenſes, Summariè & ſine figura proceſſus dicunt.

Hæc ſigna, hæc argumenta non cadunt, aut certè parum quadrant in hunc reum, Non hærent in homine antea integra opinione prædito.

Decedere de ſententia in loco, & boni & prudentis iudicis eſt. Id eſt, Dictam cenſendo ſententiam mutare re integra, ſi alius ſententiã rogatus conſultius cenſuerit. Cicero, Qui decedere de ciuitate, quàm de ſentẽtia maluit. Tacitus ſine præpoſitione dixit, Nec ideo Thraſea ſententia deceſſit.

Rem iudicatã recognoſcere, nos Reuiſere vulgò dicimus. Id eſt, Iterum in conſilium mittere. Cic. pro Cornelio, Nos decretum Cn. Põpeii, nos iudiciũ de conſilii ſententia pronuntiatum recognoſcemus? Vſus eſt & in Verrem.

Nouationem veteris nominis erigere ab hærede. Forenſes, Nouum titulum appellant.

Conferre & componere deſcriptum & exemplum cum exemplari vel archetypo. Forenſes, Collationare.

De abſente vel abſentis cauſa ſecundum præſentem iudicatum. Forenſes, Cauſam per defectus iudicatam dicunt.

In iudiciis curiæ multum valet æqui boni interpretatio.

Id maximopere in cauſa ab vtraque parte contendebatur. Id eſt, In eo articulo cauſæ, acris & multa concertatio fuit.

In cauſis inſtituendis prima eſt iuriſdictionis conſtitutio. Forenſes, Fundatam eſſe in primis iuriſdictionem oportet.

Hac de re facile te apud iudices damnabo, dũtaxat tibi nõ longè æquiores. Id eſt, ſentẽtiam auferam. Varro, Necnõ emptor poteſt ex empto venditorẽ illum damnare. Eſt enim Damnare, conuincere: quo Cicero, pro Cornelio, vſus eſt. Sic Plinius lib. 34, Verrẽ Cicero damnauerat. A Græcis hoc ductum.

In temporum inclinationibus nonnihil conniuere oportet ſeueritatem iudiciorum: in conuerſionibus autem repentinis orbis Reip. etiam quaſi ſtupere, & quaſi conſertis manibus tanquam in vi maiore ceſſare. Id quod ſicubi conſideratum, certè in ſumma iuriſdictione valet.

Suſcipere quod factum eſt & agnoſcere. Hoc eſt, (vt ſuprà dictum) Aduouere, & ſuam eius litem facere. Cic. Ego verò ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer.

Aſſeruare reum hominẽ cuſtodiis. Cic. Nunc dicũt, Dare illi cuſtodiam.

Id facinus in crimen vocatum eſt, & regio nomine & priuato. Forenſes, Procurator regis cum parte ciuili, concluſiones capit criminaliter. Cic. pro Rab. Hoc tu igitur in crimen vocas, quòd cum iis fuerit C. Rabirius. Et prò Plancio, Atque is quidem adductus ad conſules qui tum in crimen vocabatur, ſe iniquè à tuis tractari querebatur. Sic Vocare in inuidiam, apud eundẽ in Offic. Nec verò criminibus falſis in odium quenquam, aut in inuidiam vocabit. Alibi Vocare in ſuſpicionem, pro eodem Rabirio.

Statuere, eſt aliquid obiter iudicio & ſentẽtia ſignificare, & ex eo exemplo ius condere. Cic. pro Cecinna, Quod ſi aliter vos ſtatuetis, videte ne hoc vos ſtatuatis, qui viuus diſceſſerit, ei vim nõ eſſe factam. Id eſt, ſi vos iudicaueritis vi nõ eſſe deiectum de poſſeſſione Cecinnã, quia armatis hominibus ceſſit, omnino hoc iudicaſſe videbimini, & hoc ius inſtituiſſe exẽplo prodito, ei vim non eſſe factã, qui vltimã vim experiri noluit cũ diſcrimine vitæ. Sequitur enim poſt hæc verba, Ne hoc omnibus in poſſeſſionũ controuerſiis præſcribatis, vt confligendũ ſibi & armis decernendũ putent. Idem, Sin autẽ vim ſine cæde, ſine ſanguine nullã eſſe intelligetis, ſtatuetis homines poſſeſſionũ cupidiores quàm vitæ eſſe debere. Simile eſt, ac ſi dicas, Curia hoc areſto ius ſtatuit antea inuſitatum, id eſt, Exemplum iudicandi dedit omnibus iuridicis intra fines imperii ſui. Idem alibi, Statuerũt Equites Romani eo iudicio improbum ciuem eſſe, qui, &c. Id eſt, Exemplari iudicio ſignificarunt ſe improbum ciuem eum eſſe exiſtimare, qui huiuſmodi quippiam admitteret.

Quod more,& modo,& tempore, & loco factum eſt, fraudi eſſe non poteſt apud æquos iudices.

Quod reus de ſemetipſo interrogatus,de alio dixerit,id illi,de quo dictum eſt,nec noxæ,nec crimini eſſe debet.

Lege actum,vt peruerſè factum,à curia antiquatum eſt. Foreſes, Executio, vt cōtra morē facta,à curia improbata eſt. Peruerſi enim actus ſunt, qui male & inſcitè facti ſunt. Et Peruerſitas,eſt in rebus ineptè adminiſtratis & factis. Cic.1.Offic. Sed & ea quæ multū ab humanitate diſcrepāt, vt ſiquis in foro cantet aut in funere,aut ſiqua eſt alia magna peruerſitas,facilè apparent.

Executor ſententiæ vel areſti perperam agit,ſi cuius rei vltra præſcriptum verborum,diſceptatorem agit,vel diſceptationem ſuſcipit. Vulgo,Excedere terminos ſententiæ dicitur.

Non ſatis eſt iure eſſe præditum, niſi in ordinanda lite cauſam ſuam litigans iudicibus probauerit. Id eſt,niſi docuerit iudices de iure ſuo.

Res capitales,aut aliàs facinoroſæ,ad regiam aduocationem delatæ,ab ipſa proferri debent, de iiſque quæſtionem decernendam curare, nec amicitiæ aut neceſſitudini iura regia populariàque condonare,aut largiri ambitioſè.

Iudicium queribundum intendere ob rerum nouarum molitionem, aut Interdicto querulo experiri. Lingua forenſis dicit,pro Interdicto retinendæ poſſeſſionis agere.

Vindicem ſe cauſæ offerre,euentúmque iudicii præſtaturum, eſt Recipere in ſe cauſæ defenſionem.

Pro vniuerſo conuentu claſſium hoc ſtatutum eſt, vel Pro curiæ conſulto,ſic dici poteſt,vt olim Pro collegio pontificum dicebāt. Liuius,Ampliatam virginem,deinde abſolutam, pro collegii ſententia Pontifex maximus abſtinere ſacris iuſſit.

Actionem criminoſam intendere ob iniuriam aut vim illatam.

Introductis in curiam indicibus vel rei delatoribus, attributi duo è conſilio,qui omnia eorum dicta,interrogata,reſponſa ſecretò perſcriberent,rémque amplius inquirerent euocatis teſtibus & coactis. Id fit ferè in rebus nouis ad curiam delatis,quæ priuatam perſecutionem non habent, ſed tantùm actiones regias procurantium publicáſque.

Conſtituere aut delegare rei inquiſitores,Commiſſarios noſtri vocant.

Edictum in curia cōprobatum,& altercatorio die palàm à ſcriba recitatum, mox aſſurgente aduocatione regia,verbáque in eam ſentētiā faciente,Præſes conſurgēs,tribunalíque(vt aſſolet)perambulato circulans, de conſilii ſentētia pronuntiauit, authorem edicti curiā factam eſſe, in margineq; diplomatis replicato ſolennia verba ſubſcriptum iri, Recitatū, promulgatū,in actíſque perſcriptum. Id eſt,in acta regeſtum. Interdum autem hoc additur, vt prouinciatim dimittātur eiuſdem edicti exēpla, & palàm in iudiciis peruulgetur atque paſſim edatur. Cic. Iudicium deſcribi, diuidi paſſim & peruulgari,atq; edi P. Romano iuſſi:diuiſi toti Italiæ, diuiſi omnes in prouincias.

Prouinciā inquirendi ſibi depoſcere,vel rei quærendæ. Noſtri Petere vltro cōmiſſionem dicunt. Inſpectores etiam, enarratoréſque rerum iudicatarū

executiones peregrè obeundas poſtulare ſolent, vt ſibi attributas, & quaſi deſponſas, inſtituto curiæ, & iure à maioribus prodito. Quo tempore quaſi libera legatione fungi cenſentur.

Ordinator litis, & cauſæ agitandæ architectus, is eſt Cauſidicus qui rem penitus cognouit: & cum conſulto opus eſt, ad conſilium referre ſolet id quod ambigitur, & late exponere.

Diſſoluendo ære alieno curia hæreditatis patrimonium vænire vel hominis viuentis & decoctoris iubere ſolet. Quod dicunt, A curia ordinatum bona vacantia vendi.

Rationē cum aliquo contrahere, & Contractum multum æris alieni: verba ſunt foro accommodata. Cic. pro Cluen. Cum eo nemo iam rationem, nemo rem vllam contrahebat. Id eſt, Nemo cum eo rem habere volebat, omnes commercium cum eo defugiebant propter improbitatem hominis.

Moribus, non legibus cognatio & gentilitas prædiorum inualuit. Hoc eſt, Ius redhibitoriæ actionis, gentilibus & cognatis, moribus indultum.

Et petitor & defenſor idem de cauſa ſentiunt. Vulgò dicunt, Inter ſe intelligunt, id eſt Colludunt.

Status Reip. maximè rebus iudicatis continetur. Cic. Id eſt, Intereſt Reip. res iudicatas non reſcindi.

Alienare à cauſa eum qui præeſt iudicio. Cic. Id eſt, Præſidē iniquum cauſæ reddere.

Implorare interdum oportet non tantum iudicis officium, legúmque & iuris præſidium, ſed etiam ſenſus iudicum, intimáſque cogitationes, vt cum litis inſtrumento, & apertis probationibus, adhibeant etiam in conſilium argumenta è cauſa nata, & ea quæ ſimilia veri ſunt, & coniectura ſuggerit.

Supplicanti abſciſſe negare quod flagitat, vel Præcidere ſpem impetrandi quod poſtulat, eſt quod forenſi ſermone dicunt, Amplius non reuertatur. & vt prouerbialiter dicitur, Vaſis vinarii epiſtomium abſcindere, vel verutum.

Vbi iudex rem ſuam agi exiſtimat, ibi æquus eſſe iudex vix poteſt. Forenſes, Quando iudex ſimilem cauſam fouet.

Delibata iuriſdictio, eſt ab aliqua maiore abſtracta. Vulgus forenſe, Ecclipſatam appellat.

Scriptitando aut altercando, maledictum, aut dictum eſt aut reſponſum. Si reſponſum, fraudi eſſe non debet: ſi dictum, pœnale eſſe poteſt. Quintil. de ridiculis loquens, Malè etiam dicitur quod in plures conuenit. Vt ſi nationes totæ inceſſantur, aut ordines. Suprà autem dixerat, Nihil enim quod in laceſſendo dici poteſt, non etiam in repercutiendo. Dicere pro Inceſſere ſeu Laceſſere dixit, Repercutere pro Reſpondere, id eſt Reſpondendo dicere, & paria facere maledicendo. Cic. pro Cælio, Deinde vt ea in alterum non dicas, quæ cum tibi reſponſa ſint, erubeſcas. Terent. in Eunucho, Tum ſiquis eſt qui dictum in ſe inclementius exiſtimat eſſe, ſic exiſtimet, reſponſum nō dictum eſſe. Reſponſum δι' ἀπαντήσεως εἰρημένον. Dictum autem ὑπηργμένον dixit. Quod laceſſentis eſt, id eſt τοῦ ὑπέρξαντος τῆς κακολογίας.

Cauſidici quidam turbidi vel immodici, non tam agere cauſas, quàm ſatagere videntur.

Nihil moror quominus prouocationis cauſa inducatur:à qua decedere paratus ſum,ſi ſine fraude liceat,ac ſine diſpendio. Forenſes, Acquieſcere non recuſo ſine emenda & expenſis.

Dicā ſcribere iniuriarū,& Formulam ſcribere,eſt Iniuriarū actionē intendere.Quintil.Colaphum(inquit) tibi ducā, & formulam ſcribā, quòd caput durum habeas.Forenſes,Formare petitionē ſuam dicunt.Cic. Scribitur Heraclio dica.Primùm mirātur omnes improbitatē calumniæ. Idem, Aduenit dies,quo die ſortiturum ſe dicas Syracuſis dixerat:paratus ad hanc ſortiendā dicam venerat.Hodie quaſi ſortiuntur cauſas prouocationum præſides maximi tribunalis, quando album & catalogum cauſarum faciendum curant, Rotulum appellantes,quaſi volumen membranaceum.Terent.in Phorm.Si tu illam attigeris ſecus quàm dignum eſt liberam,dicā tibi impingam grandem.Id eſt,Iudicium libello grandi dictabò.Vocabulum eſt Græcum.

Tranſlatiua exceptio, eſt quam Forenſes vocant Allegationem incompetentiæ.licet multipliciter accipiatur hæc dictio, quam tranſlationem vocāt. Cic.in Rhet.At cum cauſa ex eo pēdet, quòd non aut is agere videtur quem oportet,aut non cum eo quicum oportet,aut non apud quos,quo tempore, qua lege,quo crimine,qua pœna oportet, tranſlatiua dicitur cauſæ conſtitutio:quia actio,tranſlationis ac commutationis indigere videatur.Dicere igitur Latinè poſſis,Hic non caput actionis,ſed tranſlatio fori agitur. Id eſt, De iudice,non de iudicio quæſtio eſt.

Cōfirmatio,infirmatióq;,ſunt ea quæ Media à pragmaticis dicūtur & aduocatis.vt à petitore,cōfirmatio & firmamētū intētionis, eſt mediū petitionis, id eſt,ratio cōfirmans & continēs petitionis.A reo autē,eſt ratio confirmans depulſionē intētionis,quod Mediū defenſionū vulgò dicitur.In eo enim articulo cauſæ poſitū eſt robur,& quaſi fatū cōtrouerſiæ:& id maximè eſt quod cadit in iudiciū,& à Græcis τὸ κρινόμενον dicitur.Licet rhetorici præceptores aliter his rebus vtātur,ſcrupuloſam nomēclaturā partiū exquirētes,vt Quintilianus lib. 3.facit.Cic.in Rhet.Iudicatio eſt,quæ ex infirmatione & cōfirmatione naſcitur controuerſia. Vt in cauſa Oreſtis, Rectúmne fuerit ab Oreſte matrē occidi,cū illa Oreſtis patrē occidiſſet.Idē,Firmamētum,eſt firmiſſima argumentatio defenſoris, & aptiſſima ad iudicationem.Eſt autem iudicatio (inquit Quintilianus)propriè,de qua pronūtiatur.Vulgò dicimus,Super quo ius faciēdum eſt.Verum(inquit idem Quintilianus) hæc affectata ſubtilitas, circa nomina rerum ambitioſe laborat. Verius igitur & breuius, qui ſtatum & continens, id eſt τὸ συνέχον, & iudicationem idem eſſe cenſuerunt. Continens autem id eſſe,quo ſublato lis eſſe non poſſit.Vt in illa Oreſtis cauſa ſuprà dicta,Continēs litis eſt,quòd accuſator intendit parricidiū ab Oreſte admiſſum:defenſor pro firmamento defenſionis refert, eo parricidio ſe vlciſci debuiſſe patris ſui Agamemnonis cædem à Clytemneſtra perpetratā. Horū ſi alterum probatū non fuerit, iam cōtrouerſia non erit, non erit iudicatio.

Ratio recuſationis, media defenſionis. Cic.in Partit. Reſiſtat oportet aliquo certo ſtatu,aut inficiēdo,aut æquitate opponēda, & rationē ſubiiciat recuſationis ſuæ. Et Recuſare verbum.Idē,Sed diſtinguēdi gratia, rationē ap-

pellamus eam, quæ affertur à reo ad recuſandum depellendi criminis cauſa. Quæ niſi eſſet, quod defenderet non haberet.

Summa cauſarum cognitio, eſt curiæ. Hoc eſt, Suprema iudicandi poteſtas. Quintil. Non debes apud prætorem fideicommiſſum, ſed apud conſules petere. Maior enim prætoria cognitione, ſumma eſt.

Enumerare, & Per enumerationẽ edere. Vulgo dicũt Per articulos, vel Articulatim præbere. Enumerationis exẽplũ eſt apud Ciceronẽ in Top. hoc modo, Si neq; cenſu, neq; vindicta, neq; teſtamẽto liber factus eſt, liber non eſt.

Qua de re agitur. Id eſt, quod inter partes controuerſum eſt, & de quo ambigitur. Cic. in Rhet. Hoc maximè firmatur laude eorum qui iudicauere, ſimilitudine eius rei qua de re agitur, ad eam rem qua de re iudicatum eſt.

Controuerſum eſt argumẽtum (inquit Cicero in Rhet.) in quo ad dubium demõſtrandum, dubia cauſa affertur. quod Litẽ lite reſoluere Horatius dixit. Cic. pro Murena, iuris doctrinam non difficilem eſſe oſtẽdere volens, vel nõ difficile eſſe iuriſperitũ ſe oſtendere, Quæ cõſuluntur (inquit) minimo periculo reſpondẽtur. Si enim id quod oportet reſponderis, idem videare reſpõdiſſe quod Seruius. Sin aliter, etiã controuerſum ius noſſe & tractare videare.

Liquidum nomen controuerſo expungere velle iniquum eſt. Hoc eſt, Liquidum cum ambiguo compenſare.

Certis in rebus iudicatis, rei cõtrouerſæ & ĩpẽdiis cõtrouerſiæ, accedit æſtimatio quãti interfuit eius ſecundũ quẽ iudicatũ eſt, litem nullã fuiſſe. Forẽſes, Damna & Intereſſe vocant. In qua ſpecie victor ſcripto edere ſolet quãti, id eſt, Quod ſua interfuit, cũ amplificationibus. Victus autẽ amplificationibus extenuationes reſcribere: quod Per attenuationem reſpondere dicunt.

Certis diebus, eremodicia & commeatus iudiciales inclamitari ſolent. Defectus & congedia vocant.

Subitaria iuris executio, id eſt, Citra dilationem.

Præconio citatus, vulgo Per auctorizationem dicitur.

Excluſus exceptione vel præſcriptione, id eſt Depulſus. Cic. Atq; in noſtra quidẽ conſuetudine multis de cauſis fit, vt rarius incidant tranſlationes. Nam & prætoriis exceptionibus multæ excludũtur actiones: & ita ius ciuile habemus conſtitutum, vt cauſa cadat is, qui non quemadmodum oportet, egerit.

Suſpiciones à Cicerone dicuntur quas iuriſconſulti appellant Præſumptiones. & Cauſa ſuſpicioſa eſt, in qua multæ ſunt præſumptiones. vt pro Deiot. Atque hæc confingitis non modò non credibiliter, ſed ne ſuſpicioſè quidem. Id eſt, Prorſus abſurdè & calumnioſé. Idem pro Cluentio, Timor eius, perturbatio, ſuſpenſus incertúſque vultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea ſuſpicioſa, hæc aperta & manifeſta faciebant.

Ab inſtrumenti prolatione excluſus tempore. Lingua noſtra Forcluſum à productione dicit.

Non modo controuerſia vel ſententiã curiæ, vel deciſione litis dirempta, ſed etiam omnes fibræ litium ſubnaſcentium eliſæ aut ſtirpitus euulſæ.

Tertiæ vices altercãdi aut ſcribẽdi, quæ Replicationes dicũtur, inſtitutæ ſũt ad labefactandã rationẽ recuſantis, quã Firmamẽtũ Cicero vocat. Huiuſmo-

di enim vices referuntur,quia ſine iis intẽtio ſtare nõ poſſet. Ea autẽ quæ ſic referuntur(inquit idem)Cauſarum continẽtia vocantur. Referre autẽ vbiq; pro Replicare dicere ſolet in iiſdem Partitionibus: In iis autẽ cauſis,inquit, vbi aliquid rectè factum defendis,cũ eſt facti ſubiecta ratio,ſicut ab Opimio, Feci ſalutis Reip.cauſa:relatúmq; eſt, Ne ſceleratiſſimum quidem ciuẽ ſine iudicio iure vllo necare potuiſti. oritur illa diſceptatio, potuerítne rectè ſalutis Reip.cauſa ciuem euerſorẽ ciuitatis indemnatũ necare. Rationẽ autem & firmamẽtũ vocat,quæ nos,Media defenſionis. Rationũ autẽ(inquit)& firmamentorũ contentio adducit in anguſtiũ diſceptationẽ,quæ in coniectura nulla eſt. Nemo enim eius quod negat factũ,rationẽ vllã ſolet reddere. Cõſtituta verò diſceptatio dicitur quod Forenſes dicunt, Conuenit inter partes de facto. Idem, Diſceptatio autẽ cum eſt conſtituta,propoſitũ eſſe debet oratori,quo omnes argumẽtationes ex inueniẽdi locis coniiciantur. Cõſtituta etiã diſceptatio in iuridiciali ſtatu dicitur, cum certum eſt, & definitum inter partes,quid in controuerſiam vocatum ſit,& quid maximè litem faciat.

Perfugia cauſæ,vulgo.Media vocantur,per quæ ſeruare ſe quis poteſt.

Obſcurare, eſt tenebras obducere liti, & præſumptiones clariores narrando,vel aliàs,obſcuras facere & extenuare. Cicero, Narratio autẽ actoris erit, geſti negotii ſuſpicioſa explicatio, ſparſis omnibus argumentis, obſcuratis defenſionibus. Defenſori autem prætericis aut obſcuratis ſuſpicionum argumentis,rerum ipſarum erunt euentus,caſúſque narrandi. Suſpiciones(vt dictum eſt)præſumptas opiniones appellat.

Venditor qui in rei mancipatione ita cauerit, Huius rei autem nomine id demum præſtabo, quod rem in ipſam contraxiſſe aut repromiſiſſe cõperiar: auctoritatis nomine non tenebitur vltra id quod accepit ab emptore. Forenſes dicunt,Qui de ſuis factis tantum & promiſſionibus obligatus eſt.

Adnotare reum ad ius pontificium remittendum. Hoc eſt, Ad epiſcopum ſuum è ſententia conſilii remittendus eſt. Plin. ad Traianum, Hos,quia ciues Romani erant,adnotaui in vrbem remittendos.

Dimittere reũ,ab eodẽ dictũ eſt,quod nũc dicũt,Aperire ei cuſtodiæ fores.

Status ei condictus dies. Id eſt,Certus dies aſſignatus.

Eo die penes ſecundum præſidem faſces erant curiæ. Id eſt, Eo die curiam habuit,& vt noſtri dicunt,eo die primus aberat.

Cedere legibus, & iuriſdictionis imperio audientem eſſe. Hoc eſt, Parere imperatis & rebus iudicatis.

Remoræ forenſes,Dilationes ſunt aliæ ſuper alias impetratæ.

In medio litis curriculo remorã admouere. Forẽſes Siſtere curſum proceſſus dicunt, vel Morari litẽ pleno curſu progredientẽ. Nam & remoras olim credebant ad inhibendũ curſum cauſarũ facere. Eſt enim piſcis remora,quæ Græcè echeneis dicitur. De qua Plinius,Quã ob cauſam veneficiis amatoriis infamis eſt,& litiũ ac iudiciorum mora. Quã lib.32,remoram Latinè appellari dixit. Quẽ piſcem(inquit)quidã remoram appellauere. Plaut. in Trinũ. Remorámque faciunt rei publicæ & priuatæ. Id eſt, ἀνθολκὴν καὶ ἐποχήν.

Rei conuicti ad perfugium inſularum confugiunt. Inſulæ enim inſignia

ſunt flaminum & ſacerdotalia,& rei ipſi canonum præſidium implorant cõtra leges ciuiles. Inſulæ autem minores,ſunt id ius, quod Tonſura dicitur. Maiores ſunt eorum qui Ordinibus præditi dicuntur. De reo igitur ſecundum inſulas pronuntiare,eſt Noxæ ciuili reum eximere, & Animaduerſioni Pontificiæ permittere.Forenſes,Ad eccleſiam remittere dicunt. Inſularum autem iure mulctati, vel mulctari, Latinè dici poſſunt, qui Tonſura priuati vulgò dicuntur. & Conrra inſulas ſecundum iura maleficiorum pronuntiare,eſt Iure Põtificio priuare,Inſulari præſidio excludere. Contrà,Legibus ciuilibus eripere,& Pontificiis dedere. Iudicium ſanguinarium transferre ad iudicium incruentum. & Reus à iudicio ſanguinario ad incruētum tranſlatus.& Fori tranſlatio inſularis.& Rei ipſi expoſcunt tranſlationem fori.

Tranſlatiua cauſæ conſtitutio,id eſt, diſceptatio ſuper tranſlatione fori.

Moris eſt in curia Feſcenninarum cauſarum actiones ad diem Hilariorum reiici.Id eſt,ad pridie Cineralium.

Conniuere ſeueriorem iuriſdictionem oportet, cum res aliqua nata eſt, cui ſummittere aliquatenus faſces iuſtitiæ,intereſt Reip.

Solennes ob cauſas cognitoribus cauſarum & patronis ac cauſidicis,qui ad dies ſtatos non adſunt litigatoribus, quorum cauſas cum ceperunt procurandas aut agendas,indulgeri ſolet vt dies diffundatur, vel cauſa comperendinetur,ne in fraudem deſerti vadimonii incidant. Vt ſi ſontico morbo laborent, ſi nuptui filiam eo die dederint, ſi ad officium vocati ſint, quod honeſte detrectare non potuerint.

Criminoſè actionem intendere.

Iuris controuerſia,abſolutè iuridicialis dicitur,in qua ius,non factum ambigitur. Inficialis autem eſt, in qua factum ambiguum eſt. Mixta eſt autem ea in qua facti controuerſia coniunctam habet iuris controuerſiam,vt ſæpenumero euenit.Interdum autem facti quæſtio non tam coniunctam habet, quàm implicitam iuris quæſtionem.Cic.2.Rhet.Negotialis conſtitutio eſt, quæ implicitam habet iuris controuerſiam in ipſo negotio. Id eſt, quæ ſine iuris diſceptatione explicari non poteſt. Idem,Abſolutè eſt iuridicialis,quæ in ſe non vt negotialis, implicitè & abſconditè, ſed patentius & expeditius recti & non recti quæſtionem continet.

Depactus dicitur à Cicerone,qui quouis modo lite deciſa ſe explicauit.

Litis æſtimationem ſcripta diſceptatione adaugere & extenuare. Noſtri dicunt,Declarationem dare ſcripto & attenuationem.

Proferre leges vel prudentũ reſponſa,vel ius moribus receptum, Quintilianus Allegare id appellat,ἀπὸ τοῦ δικαιολογεῖσθαι,vt iuriſconſulti.Cic.in Rhet. Deinde poſtulabit,vt legem,qua lege id fecerit,proferat.Idem pro Murena, Sic à me defenditur,vt eius nulla fraus,nulla auaritia,nulla perfidia, nullum petulans dictum proferatur.Et pro Flacco,Prætereo illa quæ prætermittenda non ſunt:nullum eius in priuatis rebus factum auarũ,nullã in re pecuniaria cõtentionẽ,nullã in re familiari ſordem poſſe proferri. Id eſt, Allegari,& palàm obiici,Græcorum more, qui προφέρειν ἐπὶ ὀνείδους dicunt,vt προφέρεις μοι πλεονεξίαν, ἢ δυσγένειαν.Sicĩ illa nobili Antoniana,Quid prãdiorũ apparatus?quid

furioſam vinolentiam tuam proferam? Quintil. Nam tum dignitas litigatoris, tum infirmitas allegatur. Plin. Proculo, Adhibes preces, allegas exemplum. Id eſt, παραιτεῖν, παραβάλλῃ, παραφέρεις, παράδειγμα. Allegatio autem Ciceroni eſt interceſſorum adhibitio, vt in Præt. vrb. Cum ſibi ad iſtum omnes allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclufos videret. Id eſt, amicorum & deprecatorum ſubmiſſiones. Idem, Dii immortales, quanta iſte cupiditate, quibus allegationibus illam ſibi legationem expugnauit? Id eſt, à Dolabella amicorum ambitu & prehenſationibus obtinuit.

Reliqua deinde addidit quæ aſſolét. Vulgo dicimus, Reliqua ſunt de ſtilo.

Lexe ſt, Paterfamiliâs vti ſuper familia pecuniáque legauerit, ita ius eſto. Cic. in Rhet. Id eſt, Quicquid ſtatuerit de facultatibus ſuis in teſtamento, quicquid ex bonis ſuis legauerit, ratum eſto.

In reo delato criminis veſtigium nullum inuentum, iudicium nullum.

Applicare ſe ad aliquem, vt fundi acquiſiti patronum, & fidem ei dare, & ab eo accipere. Releuare ab eo vulgo dicunt. Quia iacère fundus clientelaris dicitur, quandiu in fide nullius eſt.

Vĕditor ædiũ, nõ modo quæ recepit, præſtare tenetur, ſed etiam quæ natura fert & cõditio cõtractus. Cic. Nã cũ ædes venderet, lumina vti tũ erãt, ita recepit. Id eſt, Se ad præſtandũ obſtrinxit. Quod Garãtizare dicũt. Plancus Ciceroni, Omnia ei & petenti recepi, & vltrò pollicitus ſũ. Eſt enim Recipere idẽ quod Cauere. Sic accipitur in cap. Emptorẽ, in tract. de Act. empt. quẽadmodũ recipitur vt nũmos vĕditor accipiat, quãuis merx ad emptorẽ nõ ꝑueniat. Id eſt, Cauetur. Inde fit, vt Recipere pro Excipere vſurpetur. Plau. Poſticulũ hoc recepit cũ ædes vĕderet. Vnde Receptitius, ἐξαίρετος. Et receptitius ſeruus, de quo in Annotat. diximus. Receptitia autẽ actio antiqua, pro qua vtimur nũc Actione pecuniæ cõſtitutæ, à recipiĕdo dicebatur, id eſt, ꝓmittĕdo.

Captionum forenſium aucupes, & obreptionum artifices, Pragmatici verſuti & fallaces dici poſſunt, in articulo improuidos & ſimplices opprimẽtes.

Dare eremodicium, eſt quod Græci διδόναι τὴν ἔρημον. Dare cauſam deſertam. Forenſes, Per contumaciam ſecundum præſentem pronuntiare.

Mores municipales. Id eſt, conſuetudines præfecturarum.

Penitus in cauſam inſinuare. Cic. in 2. de Orat. Vt in iis locis quos proponam paulò pòſt, peruoluatur animus, & penitus in cauſam inſinuet. Noſtri, Fundum materiæ intelligere dicunt.

Scribere aduocati dicebantur, vt nunc dicuntur. Cic. ad Trebatium Iuriſconſ. alludens ad vtrunque ſignificatum, Quòd ſi ſcribere oblitus es, minus iam multi te aduocato cauſa cadent.

Compoſita iuriſdictionis ratio, & rectè atque ordine conſtituta. Vulgo Iuſtitiam bene ordinatam dicunt.

Iudex qui non ceſſit prouocationi, Attentaſſe vulgo dicitur.

Indiciis emẽtitis in crimen vocatus, vel in criminis inuidiam. Vulgo Aliquantum oneratus dicitur. Vel, Obiter nominatus inter conſcios.

In iure alicui litigãti cauere dicũtur cauſidici, qui cauſa alicuius percognita, auctores ſunt ei litis hoc vel illo modo exercĕdæ, & ſyngrapharũ vel acto-

rum iudicialium concipiendorum appunctamenta tranſire, hoc eſt, inire & tranſigere vocant, qui ſunt contractus iudiciales. Cic. Nã in iure cauere, cõſilio iuuare, vehemẽter & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Plaut. Hic poterit cauere recte, iura qui & leges nouit. Inde Cautores ſunt, qui conſulti ſunt in rebus forenſibus. Idem, Nam ipſe cautor captus eſt. Cic. pro Cecinna, Et quo mulieri eſſet res cautior, curauit vt in eo fundo dos collocaretur.

Conflictum litis detrectare, & Clauſulam controuerſiæ ſubterfugere dici poſſunt, quos dicimus Iungere nolle, id eſt, Pedem conferre, & quos ſubterfugiis vti dicunt Forenſes. Cic. 7. Philip. Ignominia notandos cenſuerunt, qui militiam ſubterfugiſſent. Idem de Vlyſſe, Inſimulant illum tragœdiæ, ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugere voluiſſe.

In diem alium atq; aliũ rem proferre, Litem ducere, vt Bellũ ducere, Rem decernere nolle, Diẽ ex die ducere, quod & Diẽ de die ducere, vel proferre dicitur, Seriem dilationũ nectere, prolatare, fruſtrari, ludificari, Cauſas moræ alias atque alias comminiſci, Ludibriis aliis ſuper alia excogitatis litis curriculum morari, verba ſunt accõmodata ſignificandæ tergiuerſatorũ improbitati. Hoc eſt, Τῶν ἀναστρεφομένων, vel potius τῶν ἀναδυομένων, ὧν φυγοδικούντων.

Repræſentata defenſionis neceſſitas, eſt cum ex tempore reſpondere defenſor cogitur: vt Repræſentata iudicia à Quintiliano dictum. Cic. Titio, Neque expectare debemus temporis medicinam, quam repræſentare ratione poſſumus. Curtius, Cœperat eſſe præceps ad repræſentãda ſupplicia. Sic moribus conuenit ſpectatiſſimi iudicis earum cauſarum iudicium repræſentare, quarum perſpicuitas non ſinit iuridiciali formula ipſas comperendinari, aut earum iudicium alio quouis modo in longiorem diem proferri.

Per infrequentiam conſilii nihil agi eo die potuit, quod quidem attinet ad cauſas illuſtriores.

Quæſtionem criminis aut iniuriæ poſtulare libello ſupplice dato. Liuius, Senatus tumultuoſe vocatus, tumultuoſius conſulitur, quæſtionem poſtulantibus iis qui pulſati fuerant, decernente ferociſſimo quoque, non ſententiis magis, quàm clamore & ſtrepitu.

Exoletæ ſeueritatis leges & conſtitutiones, quibus iam non iudicatur.

Summouere pro imperio obſtrepentes actionibus cauſarum, apparitores curiæ ſolent. Id eſt, Præcipere vt longius recedant. Liuius, Conſules nobilitáſque ad impediendam legem conſiſtunt. Summoueri Lectorius Tribunus iubet præter quàm qui ſuffragium ineant. adoleſcentes nobiles ſtabant nihil cedentes viatori. Tamen ex iis prehendi quoſdam Lectorius iubet. Conſul Appius negare ius eſſe Tribuno in quenquam, niſi plebeium: illum ſummouere pro imperio poſſe, more maiorum.

Oppidani iudices dici poſſunt ignobiles, & ii quos vulgo Subalternos dicunt, qui non in vrbibus maioribus ſunt, ſed in locis infrequentioribus. Cic. in Bruto, Sic appellat Oppidanum genus dicendi & inconditum, id eſt, non vrbanum, ſed ſemiruſticum.

Vniuerſim curiæ conſultum factum, non ſigillatim ſententiis dictis, ſed vniuerſe cunctis cenſentibus. Forenſes Viam Spiritus Sancti dicunt. ἀθρόως,

quod vniuerſè Cicero, non vniuerſim dicere ſolet. Sic vniuerſa curiæ ſentẽtia abſolutũ vel damnatũ reum dicere poſſis, quaſi confuſa omniũ voce. Et vniuerſa teſtificatio eſt, cum deni teſtificantur, σύμπαντες, quod Turbatim dicunt Forenſes. Cicero pro Sextio, Sed quoniam ſingulis criminibus cæteri reſponderunt, dicam de omni ſtatu P. Sextii, vt in hac confuſa atq; vniuerſa defenſione nihil prætermiſſum eſſe videatur. Curtius, Tria ferè ſtadia vniuerſus fluit amnis. Id eſt, nõdum diuiſus in plures alueos: ἀθρόος, σύμβας. Cic. in Diuinatione, Non enim ſingulos perferre ſententias, ſed vniuerſos.

Obſoleti nominis nouationem ab hærede aut rei poſſeſſore exprimere, vel Inſtauratitium nomen exigere, vel A fundi vectigalis poſſeſſore cauere pẽſionis nouationem. Nunc, Nouum titulum expoſcere dicunt.

Aculeata capita ſcripturæ reiicienda poſcere. Id eſt, Contumelioſa & ſugillantia.

Actoris cauſæ vel defenſoris, auditores, vel conſilium pœnituit. Id eſt, Nihili eius actio fuiſſe viſa eſt. Sic ſæpe victorem forenſis victoriæ pœnitet. Et victoria pœnitẽda viſa eſt. Id eſt, minime gratulanda. Curtius, Malo me fortunæ pœniteat, quàm victoriæ pudeat. Cic. pro Plancio, Méque vehementer vitæ meæ pœniteret, ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini niſi litigioſo aut nocenti. Sic dicas, Me rei ſecundum me iudicatæ pœnitebit, niſi accedat litis æſtimatio.

Informata iam cauſa, curriculũ ſuum iniit, & Ad medios iam actus argumentum litis adductum. Forenſes dicunt, Proceſſum formam ſuam cepiſſe.

Saluum ius referendæ eiuſdem rei nomine quæſtionis, ei ad quem res attinere videbitur. Saluus recurſus contra quem iuſtum erit, à Forenſibus dicitur. Vel ſic, Exceptum in ſententiæ verbis, vt is qui ſoluere iuſſus eſt, quos ius & æquum fuerit, eadem de re appellet. Vel, Vt eo nomine ſeruandi ſui gratia experiatur, quícum iuſtum eſſe videbitur.

Venditor qui appellatus eſt auctoritatis præſtandæ nomine, rei vendicatæ controuerſiam ad leges ſuas reiiciendam, iure poſtulare non poteſt. Id eſt, Auctor rei quæ vendicatur, certare eius rei nomine in foro eius debet, vnde res ipſa petitur.

Reus qui diem vadimonii nõ obiit, intra dies legitimos præſto fuit ad eremodiciũ circũſcribendũ. Hoc eſt, Ad obliterãdum defectum vel cõmeatum.

AEgre iam cauſæ ſuccedere, & propè conclamatæ. Nunc, Surrogandum ſe offerre cauſæ iam propemodum perditæ.

Adimere, vel negare cauſæ comperẽdinatum. Id eſt, ex tempore diſceptationem repræſentare. Eſt autem cauſæ cõperendinatus, in diem perendinum vel tertium reiectio. Cic. in prætura vrb. Adimo cauſæ comperẽdinatũ quod habet lex in ſe moleſtiſſimum: bis vt cauſa diducatur. Et itidem in Bruto.

Inquirendi in cauſæ iura prouincia huic vel illi attributa vel delegata, vt cum aſcripto ſibi vel allecto prouinciam obeat. Commiſſarium & Adiũnctum vocant.

Cancellos ſupergredi curiæ, vel Repagulum ſupergredi cauſidici ſolent in exordiendis prouocationum cauſis.

Introuocare litigatores vt palàm interrogentur. Id eſt, Iubere intra tribunalis ſeptum ingredi.

Cum cauſarum ambiguitas repræſentare iudicium non ſinit, amplius pronuntiatur. Id eſt, Rem eſſe conſilii pronuntiatur, & ad perendini conſeſſus diſceptationem profertur.

Repagularii diſceptatores, commiſſarii ſunt, ad fores curiæ ius dicentes. Et ſententiæ eorum vel interſata, Acta repagularia vocantur.

Commemorare ſigillatim iura poſſeſſionum in codicillo inuentionis, vel Enumerare ſcriptitando. Articulare vocant.

Cuſtodiæ non criminis inſimulatæ, vel Pecuniæ damnati, Incarcerati ob ciuile debitum vocantur, quaſi addicti.

Paragraphis prænotare capita controuerſa. Vulgo Cruce notare. Potes & Decuſſare capita concertanda dicere.

Profligata iam cōtrouerſia, & penè ad clauſulam perducta. Id eſt, In valuis eſt ſententiæ.

Reus raſo vertice diminutus eſt, vel minutus. Id eſt, Raſi verticis iure priuatus, quam Tonſuram vocamus.

Sacroſancti capitis ius vſurpare. Forenſes, Adiuuare ſe clericatura.

Infularum iuris compos ſententia curiæ. Hoc eſt, Redditus ſuis, ac pontificiis legibus.

Reus vadatò vel ſatiſdatò cuſtodiæ ſuæ permiſſus. Elargitus vulgo dicitur.

Reus liberum commeatum adeptus eſt, nullis vadibus datis. Id eſt, Elargitus ſimpliciter.

Reus libero per vrbem commeatu retentus.

Exponere argumentum litis, & intentionis depulſioniſque ſummam inſpectores cauſæ ſolent, antequam copiæ ſacculares expromantur, & ex indicibus recenſeantur.

Eremodicium ſecundum appellatorem pronuntiatum, vulgo Defectus vocatur in cauſa prouocationis. Eremodicium ſecundum prouocatum datum, eſt commeatus. abire enim è iudicio licet ei, quaſi perperam appellata ſit curia. Vtroque autem nomine eremodicium ſecundum prouocatum datum, ſignificat vtrunque iam dictorum. Congedium & defectum appellant. vt, Si prouocatus in diem longiorem, impetrato diplomate diem breuiorem denuntiarit, quod Anticipare verbo Latino vocamus.

Edictū ꝓmulgare capitalis ſanctionis. Id eſt, Quod minatur pœnā capitalē.

Contra prouocationem admiſſa, vulgo Attentata dicuntur.

Recuperatorium iudicium, ſentētia commiſſarii, vel ſubrecuperatorium. Id eſt, eius qui in locum recuperatoris abſentis ſuffectus eſt.

Quæ intentionibus & recuſationibus prætexuntur vel attexuntur, vulgo Qualitates vocantur. quæ primo conſtituenda ſunt: hoc eſt, inter petitorem & defenſorem comparanda, ita vt conueniant.

Perſonæ etiā dici poſſunt, quæ velut exordia ſunt intētionū & depulſionū.

Conditionem ferre luculentam, & Referre eandem cōditionem vel commodiorem, Facere oblationem vulgo vocant.

Ad recuperatorem repagularium damnaui hominem. Id eſt, A commiſſario pro foribus curiæ ſententiam obtinui.

Circulares cauſarum commentationes in exhedra aduocatorum. Id eſt, Conſultationes quæ fiunt apud Balaium.

Traductio rei ignominioſæ compertorum, vel Traductio damnatorum paradigmatica, vel Supplex & penè ſtigmatica traductorum per ora multitudinis damnatorum confeſſio, præeunte verba apparitore aut ſcriba. Eméda honorabilis dicitur.

Qui codicillos præfecturarum & magiſtratuum obtinuerunt, iurati prius in leges & conſtitutiones adigente præſide, magiſtratus ineunt.

Interturbatæ poſſeſſionis iniuriam demere. Verba ſunt interdicto retinendæ poſſeſſionis accommodata.

Prouocator commentariũ querulum edere ſolet, in quo grauatim proſéquitur ea quæ iniquè & perperã iudicata eſſe cõtẽdit, ea præſertim quæ admonitione indigent, vt abdita & externa. Hoc eſt, τὰ μὴ ἐπιπολάζοντα ἐν τῇ δίκῃ. Cui reſcribere prouocatus poteſt, ſi ſibi viſum fuerit, æquitatémque rei iudicatæ tueri ac defendere. Grauamina vulgo vocantur.

Ea res conſenſu curiæ, vel de omnium ſententia diſcuſſa. Id eſt, Ad nihilum redacta, vt vulgo dicunt.

Summa imis ornamenta continuare, vel Summos imis honores, vel Magiſtratus, vel Gradus continuare. Per ſaltum promouere vulgus iuriſperitorum appellat.

Libello in curia ſubſcripto primus quiſque apparitorum rem quærere iuſſus eſt. Forenſes, Ad informandum commiſſus.

Facinoroſi rei, mutili, verberones, qui per compita antè vapulauerunt: vel, qui ſub verberibus per vicos vrbis acti ſunt. Vulgo, Vagabundi & Exauriculati vocantur.

Hæc quæſtio, vel hoc caput, totam abſorbet controuerſiam. Cic. pro Sextio, Ad tribunatum (quia ipſe ad ſeſe iandudum vocat, & quodammodo abſorbet orationem meam) contento ſtudio curſúque veniam. Vulgo dicunt, Tota ferme lis in eo ſita eſt, & iacet. Et Omnis agendi, ſcribendi, contendendi ratio in eo ferè defendendo conſumitur.

De ea re illo die nihil temerè decerni placuit, ad frequentiorẽ curiæ conſeſſum conſultatio dilata.

Delectis à curia diſceptatoribus permiſſum, vt quæ præſentis diſceptationis eſſent, in re præſenti ſtatuerent, vt è fide ſua eſſe cenſerent, atq; è dignitate curiæ: deinde curiæ ab ſe acta ſcripto renuntiarent. Id eſt, Data eſt eis nõ nuda executio, ſed etiam cognitio cauſæ, & arbitrium eorum quæ in lõco arbitranda eſſent, & vt actorum ab ſe verbalem proceſſum facerent.

Cauſam dedititiam auferre dici poteſt is, ſecundum quem iudicatum eſt aduerſario cedente, & damnari ſe conſentiente.

Alias ex aliis prolatandæ litis cauſas comminiſci, eſt Fruſtratorias dilationes petere.

Verũ eſto (quod tamen ita à me poſitũ velim, ne fraudi ſit confeſſio) ille ad

diem adeſſe ob vim maiorem nō potuit. Si affuiſſet, quid cauſæ dicturus fuit cur, &c. Vulgo dicunt, Citra tamen confeſsionem.

Reus interrogatus, dixit, ſi ſibi fides daretur haud futurū noxæ indicium ſui & criminis, rem manifeſtam facturum. Si ſibi impunitas promittatur, vulgo dicitur.

Diſceptator cognoſcendæ cauſæ pro repagulo curiæ datus eſt, vt litem inſtructam ad curiam referret. Forenſes, Datus eſt commiſſarius. Recuperatores autem propriè à Principe dantur, vt cauſas quaſdam iudicent. Id eſt, Iudices partibus deſtinati vel aſsignati.

Dare ſolet Princeps diſceptatores ad cōſtituendā cōtrouerſiam, & ad clauſulam perducendā, non etiā ad dirimendā. Id eſt, vſq; ad ſententiā excluſiue.

Ad inquirendum dati vel iudices, vel alio munere fungentes, vir virum legant, niſi inter partes de certo homine conuenerit. Id eſt, Commiſſarius adiunctum ſibi deligat.

Aduocatio regia atrox in reum, vel in cauſam coorta eſt. Nunc, Graues concluſiones ceperunt, dicimus.

Perpetuæ cauſæ actiones in altercationes verterunt. Id eſt, Concitatiores verborum velitationes.

Sæpe iis qui aduerſarium ſuū ſtrenuè depuliſſe videntur, reſtat acrior cum aduocatione regia dimicatio.

Caſtra caſtris eſſe collata videntur in campo forenſi, quando cauſa vtrinque ſuis copiis inſtructa, proximè diſcrimen acceſsit.

Verbis regiis & curiæ pro imperio agere apparitores ſolēt, deinde rē mandatam exequi. Id eſt, Curiæ mandata indicere, & cōmiſsionem ſuam exequi.

Titulum hæredis, vel legatarii præferre, vel Hæredem agere, Hæredis perſonam ſuſcipere, Qualitatem ſumere vocant.

E litibus lites ſerere, vt è bellis bella. E lite ſata, nō litis fructum, ſed litium vim metere. Eſt penitius in forēſes controuerſias inſinuare & implicari, gliſcentibus in dies diſpendiis rei familiaris. Sæpe vnam litem eluctatus, ſtatim in plures incurrit quaſi manus forenſes.

Fit decretum curiæ, vt néve ei qui imprudens feciſſet, néve ei qui mandaſſet, fraudi eſſet, quod ſine dolo malo admiſſum eſſet.

Interdū trāſeunt in partes regii cognitores, ſed defunctoria ſubſcriptione, & quaſi prævaricabūdè, non tam liti ſe offerentes, aut in cauſam incumbentes bona fide, quàm gratiā ineūtes eorū quos cōtra atroces ſurrexiſſe vidētur.

Implorare fidem aduocationis regiæ, Eſt ad ſubſcribendū liti nominatim euocare.

Minor annis x x v, nec experiundi potens, nec recuſandi, niſi auctorem habeat curatorem.

Conſilium in hac cauſa viſum eſt in ſtudia ambitioſa diductum.

Turbulentum interdictum, & Actus turbulentus, vulgo Turbatio poſſeſſionis dicitur.

Cauſā iādiu intermortuā diplomate refocillare. Hoc eſt, Interruptā ſarcire.

In ſacerdotii poſſeſsionem perperam inuadere. Intruſos nunc dicunt.

Ob quædã ſecus admiſſa,curia abſtinere iuſsi, Suſpẽſi ab officio cõſiliarii.

Auctoratus litigãti aduocatus ad iudicium eius cauſæ adhiberi non debet. Nunc, De eius conſilio eſſe, dicunt. Quidam etiam annuis auctoramentis partium eius facti.

Cauſidici in acta curiæ cõſultáq; quotãnis adigũtur,& in eius obſeruãtiam.

Alicuius diei cõſultatum vel iudicium memoriæ eximere,Delere ex actis diurnis,ex Ephemeride curiæ.

Literis regis acceptis,in primum quenque diem ſupplicationes & obſecrationes decretæ curiali cultu ſolennique purpura.

Iniuriarum formulam intendere alicui,Agere cum eo iniuriarum.

Homo ingenio controuerſo,vel natura controuerſus. Cic. φιλόδικος.

Ineptiũt aduocati,qui nihil aut parũ ad rẽ pertinẽtia vel dicũt,vel ſcribunt.

Tutus & liber commeatus fide curiæ teſtibus datus, In fidem curiæ recepti teſtes.Id eſt,Ad ſaluum conductum accepti.

Summoti ab haſta vel auctione,hi ſunt qui inter licentes non admittũtur.

Teſtes diabolares,egẽtes,ſine lare,ſine cẽſu, atq; etiam ſine ſenſu cõmuni.

Cuius nec ope, nec opera, nec conſilio in cæde perpetranda quicquam factum eſt.Id eſt,Inſontis.

Caducum ius in ſacerdotio impetrare, vel Iure caduci ſacerdotium impetrare,Deuolutum vulgo vocatur. Caduci iure magiſtratum inire,Eſt commiſſum magiſtratum inire,quod Foreſactum lingua vernacula vocat.

Tranſcriptus litigator,Id eſt,Subrogatus,Suffectus. Et ius tranſcriptum.

E ſymbolis conſultorum cauſa conflata.Id eſt, Vnuſquiſque conſultorum ad cauſam commentandam aduocatorum, ſymbolum ſuum attulit ad intentionem vel defenſionem informandam.

Iudicum iuſtitiæque fidem multi nequicquam implorant,quod multis in iudiciis obſurduit:in pleriſque verò iandiu obaudit,niſi libelli ſupplices comites habeant ferentarios.

Vltima experiri iudicii certum eſt.Id eſt,Non ante ſententiam quieſcam.

Præſes rem ſibi compertam ad collegium retulit:deinde ſolenni more ordinéque ad diſquiſitionem vocauit,vel ſententias ſigillatim rogauit.

Homo accíſis in foro facultatibus,tamen litium in dies fit amantior.

Aduocatus ob noxam ære quaſi caſtrenſi dirutus eſt. Id eſt, Poſtulare, aut cauſas defenſitare vetitus.

Frequentibus libellis curiæ obſtrepere, Libellis aures curiæ fatigare.Petere, poſcere,poſtulare, ſuppliciter flagitare operam curiæ vacuam.

Armamentarium cauſarum,exhedra ſcribarum, vnde interdum exprom ptæ temerè copiæ, aut ſublectæ, ad incitos litigantes redigunt, atque etiam ad egeſtatem, nullo pro magnitudine calamitatis condoleſcente. Quæ ſi in priuata inſpectorum cuſtodia intercíderint,è chirographis ipſorum experiri non licet,aut certè nemo dat actionem.

Syngrapha iudicialis litis decretoria,à cognitoribus conflata. Id eſt,Conuentum de iure audiendo per procuratores dictatum. Repetita iterum ſyngrapha litis decretoria,ad audiendum ius vt antea.

Cauſarum actiones acroamaticæ. Id eſt, foribus occluſis, & ſummota corona forenſi.

Altercatorii dies atque oratorii terni in hebdomade, & terni Conſiliares, in magno quidem tribunali. Nam in exhedris cæterarum claſsium omnes dies critici ſunt. Poſſunt & dies Diſceptatorii pro Altercatoriis dici, & Conſultorii & Commentatorii pro Conſiliaribus.

Cauſa alterutrius partis ſiderata, penè exanimata, exanguis, ſemianimis, & conclamata dici poteſt, cum præiudicatum quippiam eſt ſecundum alteram ſummæ rei decretorium.

Cauſa anceps inter iuridicialem atque inficialem. Id eſt, vtriuſque ſtatus æque particeps.

Huius cauſæ cardo & firmamentum in lubrico & præcipiti vertitur.

Præcidere poſtulandi, aut poſtulata impetrãdi ſpem ei in futurum. Id eſt, Planè ſupplicantem repellere, & in poſterũ ſupplicatione ſemel interdicere.

Omnia officia cauſidici in cauſam cõſtiterunt, ſed ius interdũ ambiguum, ab occaſione laborat: agendæ cauſæ die conſeſſus mihi non ſatis æquus erat.

Nuncupatiuæ prouocationes dici poſſunt, quas Verbales dicimus. Differunt ab iis quæ litium ſcriptarum vocantur.

Iis quibus obrepſit eremodicii dies, ſubſidii ſpes in libellis ſupplicibus, aut in diplomatibus.

Profligata iam litis agitatio, & ad iudicationem vergens dici poteſt, cum porrò progredi diſceptando non licet.

Litem diſceptationum ambage perplexam, aut perſonarum varietate permixtam, recte atque ordine conſtituere. Regulare partes vulgo dicitur.

Temerè & inconſultè controuerſiæ fundamenta iacere, ſolennis clauſula per orationis in cauſa prouocatoria. Vulgo Cõcluſio dicitur. Et prouocatoris quidem in hæc ferè verba concepta, Proinde perperam iudicatum eſſe, vel lege actum, vel iniquè decretum, vel conceſſum, vel negatum cõtendo: itáque pronuntiari poſtulo: eóque nomine, quòd mea interfuit id factum non eſſe, cum litis ſumptibus peto. Qui autẽ vel iudicatum, vel lege actum, vel decretum defendit, omnia è diametro contraria nuncupat.

Tantum expenſum liti ferre, & Tantum accepti damni referre, ſignificat Litis ſumptibus, & litis æſtimationi imputare. Hoc eſt, tanti ſumptus litis, & tanti id quod intereſt, æſtimare in ratione ſumptuum damníque ineunda.

Sacerdos introuocatus per infulas ſuas adactus eſt. Id eſt, per ordines ſuos adiuratus eſt.

Rei capitalis compertus, infulati capitis priuilegio ſeruatus eſt.

Eiuſce rei ergò vindicias tibi intendo, vel Vindiciarum iudicio te prouoco, Iudicium tibi dicto. Forenſes, Conſtituo me queribundum in ſpecie rerum nouarum & mancipii.

Actum habebo quod meo mandato egerit. Id eſt, ratum habebo. Vel ſic, Per me protinus actum erit, quod mea cauſa ille egerit.

Auctoritatis præſtandæ repromiſsio in rem planè concepta. Forenſes, Euictionem ſimpliciter auctor promiſit.

Auctorem ſe laudatum,ita vindicem futurũ promiſit, vt repromiſsionem non in rem,ſed in perſonam ſuam cõceperit. Id eſt,quatenus per ſe tantum factum erit,quominus rem liberam habere quæſitori liceat vel emptori.

Libello citare. Forenſes, Citatione libellata, libellari vadimonio in ius vocare: vt ſolent facere qui redhibitorium iudicium intendere inſtituerunt. Plaut. Vbi tu es,qui me libello venerio citaſti?

Dictare iudicium,actoris eſt: & Accipere,rei. Paul. Item ſi ſerui redhibendi nomine emptor iudiciũ accepit,vel ipſe eius nomine dictauit, cauendum ex vtraque parte erit. Id eſt,Si ſerui nomine noxali actione appellatus eſt.

Rem præſentem demonſtrare, In rem præſentem condicere diem. Veutam facere vulgus Forenſium vocat. Ex iure manu conſertum vocare dicebant,ibíque vindicare,vt in Annotationibus docuimus.

Adeſpota bona verbo Græco dicũtur, quæ aſſertorẽ nõ habẽt, quæ Vacãtia vulgo dicũtur,& Eſpacca, quibus diſtrahendis aut curãdis curator dari ſolet.

Iuris ciuilis ſcientia perſecutionum cautionúmque præceptiones tenet. Cic.in Oratore perfecto.

Imaginarii emptores pignorum,qu æ iudiciali auctoritate capta ſunt,nexu obligantur.

Sacerdotem exaugurare, Reſecrare, Infulis exuere, eſt quod iura pontificia Degradare appellant.

Conſponſores data vltro citróque fide ſponſoria, vterque pro vtroque repromiſerunt. Vulgo Alter pro altero reſpondens, & vterque in ſolidum, & inter ſe cauerunt.

Tentata pauliſper interceſsio: ſed cũ interceſsioni non cederetur,ad prouocationis auxilium deuentum eſt.

Res nõ iure ſcripto, aut ex verbis legis, ſed tranſlatitia interpretatione iudicata eſt. Id eſt,quod per extenſionem legis dicunt.

Intra annum quàm vis facta eſt,aut interturbata poſſeſſio,interdicto agere licet,aut contendere.

Irrefutatæ literæ & auctoritates,irreprehenſi teſtes,teſtimonia non eleuata,plena fide præditi ſunt in iudiciis,integrámque fidem faciunt.

Cognitores mandato priuatim accepto,aliena fide iurant,id eſt,eorũ quorum cauſæ cognitores ſunt. Forenſi verbo,In animã mandãtis iurare dicitur.

Fide aliena pecuniam ſumere,Eſt alio ſpondente. vt Cic. pro Flacco, Pecuniam ſumpſit mutuam à Sextio Scola primario viro,qui tum credidit P. Veratii lectiſsimi hominis fide. Sic enim legendum,non fidei, hoc eſt ſponſione. Vnde Fideiuſſor,qui ſua fide pecuniam dari iubet. Plaut. Mea quidem id promitto fide ſanum futurum. Cicero in Epiſt. Et ſiquid ſatiſdandum erit amplius eo nomine non peti,cures vt ſatiſdetur fide mea. Qua locutione vſus eſt Iuriſconſ.in c. Creditur,ſub titulo Mandati.

Qui ad inquirendum allegati ſunt peregrè, ſubſcriptorem ſibi cooptant de ſententia litigantium,qui & Optio verbo antiquo dici poteſt.

Homo ſine lare,ſine fide,errabundus,præconio in ius citandus eſt.

Officia põtificia,& iudices canonici manuũ iniectionem nec in homines,

nec in prædia, extra cancellos ſuos habent, niſi ciuilium magiſtratuum manus rogent. Quod Brachium ſeculare vocitant.

Lis lite implicata eſt, quando gemina controuerſia commodè diduci non poteſt. Forenſes, Quando duæ inſtantiæ vnà & pariter iudicandæ ſunt, quia diſiungi nequeunt.

Ab haſta, vel auctione proſcripta fundus quæſitus. Cridas lingua Palatina vocat.

Difficultas rei iudicandæ, vel infrequentia conſilii diem diffudit. Id eſt, Iudicium in poſterum diem dilatum.

Tacita fiducia & ſubdola pactione rei alienatio facta. Id eſt, colludentibus emptore & venditore.

Ob noxam criminoſam in iudicium euocatus, Obſecus admiſſa atroci vadimonio citatus, id eſt perſonaliter. Præſto adeſſe iuſſus.

Nomina eorum edere quibus denuntiatum eſt teſtimonium, Dare parti nomina teſtium in quorum opinionem & fidem inquirat ad refutandum.

Homo extremi certaminis fugitãs, cum vnum, alterum, tertium menſem variis artibus prolatando, fato cauſæ exemiſſet, ad extremum omnibus fugitiuorum ſubſidiis conſumptis, ſolennem anſam ſummæ & vltimæ tergiuerſationis nactus eſt, non minus inanem, quàm impudentem. Dicere cœpit res ad ſe nouas delatas eiuſmodi, quæ litem haud dubiè decreturæ ſint. Deinde quæ aſſolent in diplomatibus litium inſtauratiuis. Tacitus, Eximi vnũ diem ſupremo certamini orabant.

Eximere autẽ cunctationes huiuſmodi, & ſtrophas præcidere iudiciales ita demum poſsis, ſi tergiuerſanti cõminus inſtes, & omnium dierum atque horarum ſis exactor acer & appellator. Liuius, Quæ res ſenatui omnem cunctationẽ Macedonici belli exemit. Quod apud Iuſtinũ iiſdem verbis relatũ eſt. Plin. lib. 8. epiſt. Cũctationẽ nec res ipſa deſiderat, & temporis ratio præcidit.

Acerba litigantium contentio gliſcens in dies ſimultate coniuncta, omne commercium componendarum litium ac decidendarum diremit.

Lex ſacratæ ſanctionis, eſt quæ à Iuriſperitis Lata ſententia dicitur. Liuius lib. 7. ab Vrbe cond. Lex quoq; ſacrata militaris lata eſt, ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo volente, deleretur. Additúmque legi, ne quis, vbi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. Feſtus, Sacratæ leges dicebantur, quibus ſancitum erat, vt ſi quis aduerſus eas feciſſet, ſacer alicui deorum eſſet cũ familia pecuniáque. Idem Liu. Sub idem ferme tempus Ligures lege ſacrata, coacto exercitu, noctu caſtra Proconſulis aggreſsi ſunt. Cic. pro Sextio, Fretus ſanctitate tribunatus, cum non modò contra vim & ferrum, ſed etiam contra verba atque interceſsionẽ legibus ſacratis ſe armatum putaret, venit in templum Caſtoris. Idem in eadem, Cum & ſacris legibus & XII. tabulis ſancitum eſſet, néve priuilegium irrogari, néve de capite ciuis, niſi comitiis centuriatis rogari. Hic Sacris dixit, pro Sacratis. Sic Sacræ cõſtitutiones vocatæ (vt opinor) à Marcello iuriſcõſulto, ſub titulo, Quæ ſententiæ ſine appel. Reſcind. & ſub titulo De appel. recipiendis vel non.

Magiſtratu in triennium ſummotus, Suſpenſus ab officio vulgo dicitur.

Recognitio rei iudicatæ, Reuiſio vulgo vocatur.

Bellaria iudicum, Vulgo Species dicuntur. A Græcis Dicaſticon dicitur. Ariſt. in 6. Politicon, τοῦτο δὲ φέρει μὲν καὶ πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τοὺς πλουσίους τὰς δαπάνας, ἐὰν μὲν οἱ εὔποροι μὴ λαμβάνωσι τὸ δικαστικὸν, οἱ δ᾽ ἄποροι. φέρει δὲ καὶ πρὸς τὸ κρίνεσθαι τὰς δίκας πολὺ βέλτιον. vtitur & Ariſtoph. Sic autem dicitur, vt τὸ θεωρικὸν, τὸ ἐκκλησιαστικὸν, vt inquit Pollux.

Excitare aduocationem regiam forenſi ſermone, Poſtulare ſubſcriptionem cognitoris regii & aduocatorum fiſci.

Reus & index prius diuerſi interrogandi, deinde componendi ſunt, & altrinſecus coràm ſiſtendi.

Trahere in crimē reus dicitur eos, quos conſciētiæ reos aut ſuſpectos facit.

In areſtorum executione ſæpe tot ac tantæ controuerſiæ exiſtunt, vt rediuiuæ lites eſſe magis, quàm litis primæ arceſsiones videantur, aut ſoboles.

Controuerſiæ inſtrumentum percenſere, & deinde de iudicio in cōſilium ire. Id eſt, Sententias conſiliarios rogare.

Qui arbitri teſtamentarii, & ſupremorum mandatorū procuratores facti ſunt à teſtatore, eos anno ſecūdum mortem proximo mancipiū habere hæreditariæ pecuniæ, moribus receptum eſt. Saiſitos de mobilibus vulgo dicūt.

Præſes eum qui poſtulabat eremodiciū ſibi dari præſente ac tacente diuerſæ partis cognitore, quòd ſe habere defendendæ cauſæ mandatū inficiaretur, aut litē à partibus deciſam eſſe diceret, vti formulæ beneficio iuſsit: quod ſine captione fiat eius, qui deciſiſſe litē perhibeatur. Expletum auferre vocāt.

Inuenti ſunt conſiliarii qui ob noxam admiſſam è collegio circunſcripti ſunt. Id eſt, magiſtratu mulctati. Cicero pro Milone, Senatus credo prætorem illum circunſcripſiſſet. Et ad Atticum, lib. 7, Si fortè tribunus plebis Senatum impediens, aut populum incitans, notatus, aut ſenatuſconſulto circunſcriptus, aut ſublatus, aut expulſus ſit. Circunſcriptum dicit eum, cui imperium & honor abrogata ſunt. Sublatum autem, quouis modo de medio ſublatum. Tracta à Græcis locutio, qui περιγράφειν dicunt delere, obliterare, expungere, vt in Commentariis Græcis ſcripſimus.

Primæ, ſecundæ, & tertiæ contradictiones, vulgo Reſponſa & Additiones ſecundæ & tertiæ dicuntur.

Mandata curiæ quoquo verſus dimiſſa, Commiſsiones vulgo dicuntur. Mandata etiam curiæ iis dantur, qui ad inquirendum mittuntur, ad inſtruendas cauſas à coniectura ſtatum ſortitas.

Aliud eſt dilationes legitimas dare & modicè tēperatas, atq; ad cauſam accōmodatè, quod cōpoſita ſeueritas iuriſdictionis facit: aliud largiri, & ſupramodū indulgere improbè poſcētibus, quod diſſoluta iuriſdictio ſolet plerūq; gratiæ aucupandæ ſtudioſior cū alieno diſpēdio, quàm ſui vnicuiq; reddēdi.

Tranſlatitio iure ſacerdotium petere, quod & Caducum dicitur: vulgo autem Deuolutum.

Ad vtēdū fruēdúmq; iure quæſito admitti, Eſt in poſſeſsionē plenā mitti.

Aduocati quidam ſcriptum tantum faciunt, vel ſcriptionibus operā dant, & cauſis conſultandis. Quidam præterea cauſas agūt induſtriè, & altercātur.

Nonnulli altercatores illuſtres actoréſque, nõ perinde primas tenẽt in cæteris functionibus artis. Sunt qui clari actores aliquãdiu eum laborẽ citò grauantur vt moleſtum, & nihilo ſecius induſtriam ſuã foro probant in ſcriptu & cõmentatione cauſarum, & reſponſitationibus magnopere compẽdioſis.

Qui ſcriptiones factitãt, prout cauſæ conſtitutæ ſunt, vel iuridicialiter, vel inficialiter, aut intẽdentis formulã ſequũtur, aut cõmonefactoriã, aut cõmemorabũdè ſcriptitãt, id quod in ſcriptura fit ampliore, argumentóq; fuſiore.

Litium vacuitas in quibuſdam foris, parum eſt iucunda circunforaneæ multitudini, quæ ſubſidiũ vitæ non habet, nec animi oblectamenta, in tranquillitate ciuili.

Deſiderium ſuum ſcripto proferre, Eſt libellum porrigere. In tractatu de officio Proconſ.

Cauſa omnibus iuris præſidiis, magnis auctoritatibus cumulata. Id eſt, Cauſa longe ſuperior.

Certis criminibus aſtringitur hæreditas. Id eſt, Pœna hæret hæreditati, vt (verbi gratia) in crimine læſæ maieſtatis, & repetundarum, & aliis, quorum pœna non ad hæredes, ſed ad hæreditatem tranſit. Sic autem hæreditas pœnæ criminum aſtringitur, & quaſi ob noxam datur, vt olim aſtringi ſacris lege XII. tabularum dicebatur. Id quod Cicero in 2. de Legibus, docet tribus modis fieri. Hodie autem Hæreditas ſacris aſtricta dici poteſt, quãdo teſtator annua pia legauit, vel anniuerſarias precationes, aut calẽdarias, rémque ſacram faciendam mandauit, penſitationémque eam ob cauſam in hæreditatem ſuam legauit. Sic enim alligata eſt ſacris hæreditas.

Eodem loco res eſt. Id eſt in eadẽ cauſa eſt, eadémque conditione. Cicero.

Legem anguſtam dilatare, hoc eſt, Ad alias ſpecies extendere. Contrà, Legem moribus dilatatam, conſtitutione coanguſtare. Ex Cicerone. Hoc eſt, Legem ſenſim amplificatam, circunſcriptiorem facere. Quam autem Extẽſionem dicunt, idem Cicero pro Murena, Prorogationem legis vocat.

Prorogare legẽ, & Prorogare legi, Latinè dici poteſt. Lactãt. lib. 6, Huic legi nec prorogari quicquã fas eſt, neq; derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari poteſt. Verba ſunt Ciceronis in lib. de Rep. vbi tamen nõ prorogari, ſed Propagari legitur. Sũt ergo Legis prorogationes, quæ Extẽſiones dicũtur. Et Species prorogãdæ, vel legi prorogatæ, ſunt Caſus extẽſionis dicti.

Graſſari in poſſeſsionem, & In poſſeſsionem non ingreſſus, ſed graſſatus, Intruſus vulgo dicitur. Liuius lib. 6. ab Vrbe cond. Nobiles homines in poſſeſsionem agri publici graſſari. Tacitus, Ciuilis dolo graſſandum ratus. Id eſt, Euadendum quo propoſuerat.

Iudices libenter proferunt iuſto lõgius fines imperii ac iuriſdictionis ſuæ.

Excriptum collatum & recognitum Cicero dixit, quod Duplum collationatum lingua vernacula vocat.

Conſtituta iuris dicendi ſeueritas. Id eſt, Confirmata & ſtabilita auctoritas iudiciariæ poteſtatis. Cui opponitur Labefactata & Diſſoluta.

Fractum ac debilitatum iuſtitiæ nomen, iuriſdictionis ſummæ auctoritate & imperio, quaſi firmo adminiculo ſuſtẽtari debet, & in gradũ reponi. Alio-

qui conniuens ſeueritas ad facinora impotentioris inſolentiæ, labes eſt, & ruina iuris & æquitatis, omnia ſecum trahens.

Areſtorum exemplari ſeueritate excitatur quoquouerſus robur iuriſdictionis quæ iacebat & languebat.

Aduocatio quædam togata, & quædam armata, moribus, iam commodior eſt, Languentibus legibus de vi publica latis.

Digna res aut cauſa occurrit in quam omnes nerui ſeueritatis & cõſtantiæ iudicialis ab vniuerſa curia cõtẽdãtur, quãdo hoc vel iudicio, vel curiæ cõſulto ſtatuitur, an indoles priſcæ curiæ ſtirpes adhuc habeat, an fũditus interierit.

In iudice ſeueritas, fides, integritas, religio valere debent.

Frequens delectúmque conſiliũ ad eam cauſam diiudicãdam coactum eſt.

Ex quo homines meminerunt, id aliter non factum eſt. Tempus vſus huiuſmodi memoriam excedit. Poſt hominum memoriam ita ſemper obſeruatum eſt. Poſſeſsio antiquior hominum memoria.

Ecquod iudicium Romæ tam diſſolutum, tam perditũ, tam nummarium fore putaſti, quo ex iudicio te vlla ſalus ſeruare poſſet? Cic.

Sponſione aduerſarium laceſſere, ni teſtes ita dicerent teſtimonium, vel ni in hæc verba concepta eſſet ſtipulatio, aut ea eſſet conceptio contractæ rei. Forenſi ſermone dicitur, Ius ſumere paratus ſum per dicta teſtium, vel depoſitionem teſtium. Hoc eſt, Hanc fero tibi conditionem, vt ius cauſæ, eorum conſtet fide, qui in re præſenti affuerunt. Cic. Quid cũ palam Syracuſis ſe audiente, maximo conuentu, Rubrius Apronium ſpõſione laceſsiuit, ni Apronius dictitaret te ſibi in decumis eſſe ſocium? Eſt autem huiuſmodi verborum intellectus, vt is qui ſponſione laceſsit, ſponſione mulctetur, niſi quod contendit eſſe factum, tandem compertũ fuerit. Dicere igitur poſsis, In hæc verba ſpõſionem facere paratus ſum, ni, & reliqua. Idem Cic. Inſtitit, oppreſſit, non remiſit: in hæc verba facta eſt ſpõſio. Id eſt, Ita vrgere hominem cœpit, vt ad ſponſionem faciendam coegerit his verbis.

Homo rerum forenſium imperitus, & inſolens litium agitãdarum, in cancellos curiæ temerè ſe coniecit, id eſt, Inconſultè ſe implicuit curiali controuerſia. vel, Hos ſibi cancellos neceſsitatis circũdedit. vt Cic. pro Quintio, Etenim rem facilius totã accipietis, ſi hæc memineritis, & me facile veſtra exiſtimatione reuocabitis, ſi extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipſe circundedi. id eſt, Si ex eo præſcripto probandæ rei pedẽ referre coner, quod mihi ipſe præſcripſi. Idem in Frumen. Satíſne vobis prætori improbo circũdati cãcelli videtur in ſua prouincia, imò verò in ſua ſella ac tribunali? Id eſt, Satíſne in anguſtum neceſsitatis hoc iudicio redactus videtur à me? Sic, Iudiciales cancellos ſibi circundat is, qui cauſæ ſuæ cardinem in eo temerè ponit, cuius probatio difficilis eſt: vel in aliquo iuris articulo, qui inter iuriſcõſultos valde ambigitur. Cui enim licet in cauſa agitãda latè expatiari, & multiplici præſidio iuris vti, & tamen vel intẽtionis ſuæ copias & robur, vel defenſionis ſubſidia & firmamẽta, circunſcriptius quàm opus eſt concludit & aſtringit, is cancellis neceſsitatis circũſeptus, inferiorẽ fortaſſe cauſam è ſuperiore facit.

Id decretũ vel curiæ conſultũ è dignitate conſilii centenarii fuit omnium

opinione. vel E dignitate atq; exiſtimatione curiæ parum fuiſſe viſum eſt, ſi obnoxiè fortè factum eſt, aut iudicatum.

Reus copioſe abſolutus, à paucis condemnatus eſt. Cic. Id eſt, à longe pluribus abſolutus eſt.

Iudicantium quidam cauſis non hominibus æqui: quidam in alteram partem propenſiores: quidam iniqui & à cauſa auerſi: quidam iuſto æquiores.

Antiquiorem diem falſò literis ſubſcribere, vulgo Antidatare dicitur. Hoc eſt, Diem anticipare. Cic. ad Q. fratrem, Quòd antiquior dies in tuis fuiſſet aſcripta literis, quàm in Cæſaris. Iulianus & Vlpianus iuriſconſulti Repetitam diem appellant, quaſi retrorſus ementitam. Cui falſo Prolata dies opponitur, vt Vlpianus locutus eſt: vt, Editio prolato die facta.

Enucleatè litis argumentum enarrare, & ad conſilium referre. De litis inſpectore, qui Relator vocatur, dici poteſt.

Litis inſtrumentum ſigillatim percenſere, & Breuiario complecti, quod Extractum pro excerpto nunc vocant. Is etiam Expoſitor litis, & Enucleator controuerſiæ Latinè dici poteſt, omnia quæ vtrinque prolata ad iudiciũ fuerunt, ad indices partium recognoſcens, quæ Inuentoria vocantur, & literarum auctoritates perpendens. Cui ſaccularias copias, id eſt, cauſarum inſtrumentum explicanti, cuſtodes duo altrinſecus apponere moris eſt, nequid ſecus admittatur. Euangeliſtas appellant.

Cauſis inſtructis interdũ & propediem in conſilium mittendis obnuntiationes fiunt conſilii diremptrices. Vt ſiquid acciderit quamobrem iudicium ſuſtinendum ſit. Si diploma obnuntiator interdictúmque regium attulerit. Euocationes vulgo vocantur: hoc eſt, cauſarum codicillares tranſlationes.

Cauſidicus frigens, Frigidus, Infans, Parum acer aut ſtrenuus dici poteſt, qui languide cauſam agit. Cic. Accuſatoribus frigidiſsimis vtitur Gabinius (id eſt, in accuſatores frigidos incidit) abſolutus eſt. omnino nihil accuſatore Lentulo infantius. Infantia cauſidicorum opponitur Facundiæ.

Maiorum cauſarum quidam actores delecti ſunt, quidam aduocati & ſubſcriptores, qui cauſam agenti adſunt quaſi aſtipulatores.

Poſtridie Martinalium, aut poſt tertium diem cõmitti ſolẽt actiones cauſarũ & altercationes, ſiquidem dies perendinus in diẽ tribunalitiũ incurrit.

Curiæ decretorũ abrogatio, legis impunitatis Promulgatio exiſtimatur.

Curia Areopagi inſtar eo die fuit. Cicero, Senatus ἀρεόπαγος. Nihil conſtantius, nihil ſeuerius, nihil fortius.

Cum id à curia decretum eſt aut iudicatum, non ſatis eſt animaduerſum quo res pertinere poſſet, & deinceps in eius qui primus ſentẽtiam dixit, ſententiam pedibus ab iis iudicibus itum eſt, quibus defungi eo die ſatis erat. Cic. Cum id in ſenatu actum eſt, neque animaduerſum eſt ad quos res pertineret, & raptim in eam ſententiam pedarii concurrerunt.

Nulla eſt auctoris captio, ſi emptor ante denuntiationem cõdemnatus eſt. Id eſt, Nihil refert venditoris.

Solenne eſt curiæ cuiuſdã collegarũ funere indicto, pomeridianum iuſtitium obſeruare funeris frequentandi gratia: & matutino poſtridie, ante ho-

ram conſilium dimittere quàm aſſolet,eiuſdem officii cauſa.

Compitalitii verberones, & Maſtigiæ auribus diminuti. Vulgo Fuſtigati & Exauriculati vocantur.

Iudices codicillares cum in curiæ collegium cooptandi ſunt, ſacramento rogãtur,& in leges regias conſtitutionéſq; adigũtur.Id eſt,iureiurãdo interrogantur,ecquid ambitu nummario codicillos obtinuerint.Cicero ad Atticum,lib.9,Nos autem in libris habemus,non modò conſules à prætore, ſed ne prætores quidem creari ius eſſe. idque factum eſſe nuſquam.Conſules, eò non eſſe ius,quòd maius imperium à minori rogari non ſit ius.Prætores autem,cum ita rogentur,vt collegæ conſulibus ſint, quorum eſt maius imperium.Quintil.lib.12,Qui velut ſacramento rogati, vel ſuperſtitione obſtricti,nefas eſſe putant à ſuſcepta ſemel perſuaſione diſcedere.

Conditione lata non vſus eſt.Id eſt,Conditionem non accepit.

Conſponſores Ciceroni ſunt Correi promittendi, vel vnà fideiubentes.

Proferre auctionis diem,vel Proferre auctionem, Eſt in diem longiorem pignorum venditionem reiicere.

Ab actuario deſcribere,vel Deſcriptum ab actis auferre. Forenſes Per manus graphiarii accipere dicunt.

De quæſtionibus reorum nobilium in Primanorum claſſe in conſilium ire ſanctionibus cautum eſt. Id eſt, In maxima camera eos iudicari neceſſe, niſi ſi ea lege diplomate regio ſoluti ſint.Cicero, Dixit iudicem operam ſibi dare conſtituiſſe:eo die,quo de Sextio noſtro,lege Pompeia in conſilium iri neceſſe erat.Scis enim,illos dies iudiciorum,præſtitutos fuiſſe.

Captiunculas forenſes pertimeſcere, non timidi eſt hominis, ſed prudentis,quæ & Oppreſsiunculæ dici poſſunt, cum ſimplices litigatores à verſutis opprimuntur in articulis cauſarum non quibuſuis, ſed ad ſummam cauſæ pertinentibus,& quaſi cardinalibus.

Magna in hoc articulo iactura iuris facta.Cic. Cum tanta ſit nobis iactura iuris facta. Antea enim dixerat, Cum tantum de noſtro iure deceſſerimus. Eſt igitur volentis iacturam iuris facere,vt ſolent liberaliores litigatores.

Religioſè,lites de rebus magnis ſunt inſtituẽdæ, & ſumma cum cautione in iudicium deducendæ, quãdo earum exitus ad diẽ,vel potius ad annũ non reſpondent,nedum aut ad hominum expectationẽ,aut ad reſponſa prudentum,auctoritatéſque conſultorum. Eſt enim litium natura aliquantum affinis aleari,etiam ſi auſpiciis iuſtitiæ regi creditur.cuius munus eſt,vnicuique ſtatuere,quid ſui,quid alieni habeat,quid iure,quid iniuria poſsideat.

Lis impedita,perplexa,& ſinuoſa,non cuiuis inſpectori attribuenda.Contrà, Lis expedita & explicata delectu enucleatoris non eget. Sic Cauſa lucida & perſpicua opponitur Obſcuræ & caliginoſæ.

Cauſæ quædã laborant opinionibus præſumptis,& iudiciis anticipatis,quæ Præſumptiones à Iuriſconſultis vocantur,vt à Græcis προλήψεις. hoc eſt,Præſumptæ ſuſpiciones.Quædã etiã cauſæ adminiculis nixæ ſunt anticipatarum opinionum, id eſt, præſumptionibus ſubleuantur. Sunt & Præiudicia quædam iuris,Iudiciáque iuris anticipata,quæ Præſumptiones iuris vocantur.

Cauſa iudicis in lite agitur,quãdo ſua vice commoueri ideo videtur, quòd eodem de iure apud alium iudicem ambigit: quæ cauſa haud dubiè idonea eſt ad eum reiiciendum.

Moribus receptum eſt,& iuri & æquitati conſentaneum,vt impetratorum à principe codicillorum inſpectio curiæ fit,& cognitoris regii interceſsio, & ne aliter auctor fiat curia, & promulganda perſcribendáque decernat, quàm ſi è Repub.eſſe,è dignitatéque indulgentiæ regiæ videantur.

Quædam ſunt quæ mandari à principe non poſſunt, quia abſtrahi vel abiungi à perſona regali nequeunt.Id eſt,delegari.

Rem tantum delibari tum oportuit,non etiam pertractari.Id eſt,non vtile erat penitus argumentum rei enarrari in eo quod tunc agebatur.

Quædam argumenta aut adminicula, turba valent quæ diducta,momenti quidem illa crebri,ſed leuiſsimi inſtar habent.Id eſt,quæ ſigillatim poſita,animos non impellunt,vniuerſè autem coniecta,permouent: & vt vulgò dicunt,Quæ non proſunt ſingula,multa iuuant.

Quando de finibus mota eſt controuerſia, E' iure manu conſertum vocàt.

Accerſito pictore, controuerſorum finium facies in tabula habitúſque ita deliniatur, vt inter partes cõueniat rectè aſsimilatam eſſe. Hæc tabula iudicii tempore in cõſilium prolata, iudices in rem præſentem perducere exiſtimatur.Figuram loci vocant concordi partium ſententia factam.

In rem præſentem iri decretum eſt, locíque controuerſi fines picta tabula in iudicium proferri.

Inepta & ambagioſa litis actio,à gemino(vt dicitur) ouo repetita,in ſummum frigus euaſit.Id eſt, in offenſionem cõſilii incidit. vel Tumultuoſa altercatio in frigentem cataſtrophen deſiit. Id eſt,plauſu nullo excepta eſt.

Actionem compoſitam ac diſertam cum corona plauſu, tum verò conſilium aſſenſu proſecutum eſt.

Cauſidicorum actiones curiæ iudicium mox excepit,quo iudicio & iudicis ſententia vnde prouocatum erat, & quæ ab ea manauerant, circunſcripta fuerunt.Id eſt,ad nihilum redacta.

Pro nihilo ducendum, & loco nullo numerandum quod actum erat cenſere.Sermone forenſi,Reſpectum non habere.

Exquiſitam iuris interpretationem, & limatam iuris ſubtilitatem æquo & bono poſthabere,inſtituti eſt curiæ.

Vſurpare commemorationẽ conſuetudinis non ſcriptæ, edicto principali vetitũ eſt, in iis quidẽ certè prouinciis, in quibus perſcriptæ regali mandato conſuetudines fuerũt.Id eſt, Citare aliam præter perſcriptas cõſuetudinem.

Pœnariæ prouocationes ſunt in prouinciis,quæ moribus potius,quàm iure ſcripto cenſentur.Ab aliis autem prouinciis prouocantibus impunitas eſt plerunque ab areſtis curiæ.

Extat auctoritas curiæ ea de re vna & altera inſignis memoriæ. Forẽſi ſermone,Areſta data in ſimili caſu vocantur. Cicero, His de rebus pridie quàm hæc ſcripſi,ſenatus auctoritas grauiſsima interceſsit.Cui cũ Cato & Caninius interceſsiſſent,tamẽ eſt perſcripta. Intercedere auctoritatẽ priore loco di-

d. ii.

xit,quod Interuenire areſtum vulgo dicunt. Sic alibi ad Lentulum, Nullum meum minimum dictum, non modò factum, pro Cæſare interceſsit, quod ille non illuſtri gratia exceperit. Sic & alibi vſus eſt.

Eſt inuenire nonnunquam auctoritates curiæ eadem de re inter ſe è diametro oppoſitas, nedum diſsimiles aut diſcrepantes aliquantulum.

Mancipio & nexu dominus eſt, qui Proprietarius dicitur: & cum eo diſtinguitur, qui vſus & fructus dominus eſt. Cic. Quòd Attici noſtri proprium eſſe te dicis mancipio & nexu, meum autem vſu & fructu, contentus iſto ſum. Verba ſunt Ciceronis ad eũ qui Ciceroni ſcripſerat, Sum χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici noſtri.

Noua edicta figere, & antiqua refigere. Id eſt, Abrogare.

Quintilianus de altercatione loquens, Iudices vel præſidentes magiſtratus frequenter appellandi ſunt, vt loquendi vices ſeruentur. Id eſt, vt improbos & obturbatores compeſcant.

Idem Quintilianus, Eſt autem duplex eius diſceptationis conditio, quòd aut intentio aut præſcriptio habet controuerſiam. Id eſt, Litem facit, vt alibi dixit, Intentionem appellans id quod Forenſes Principale vocant.

Lites & controuerſias ſerere dicuntur ii, qui incitatores ſunt litium, hoc eſt ſatores. Liuius, Cum illis adeſſet idem qui litis erat ſator: nec certamen iuris, ſed vim quæri appareret.

Quæſtio dicebatur, quam nunc Proceſſum criminalem Forum vocat. Cic. pro Cluent. Vis illa fuit, & vt ſæpe iam dixi, ruina quædam atque tempeſtas, & quiduis potius quàm iudicium atque diſceptatio aut quæſtio.

Actiones cauſarũ ciuiliũ & altercationes, tribunalitiæ claſsi attributæ ſunt: cauſarum autẽ quæ criminoſè intenduntur, in Tholo agitantur, quam Tornellam vulgo vocant. Itaque altercationes quædam Tholares ſunt, quædam Primarii auditorii. Duobus autẽ iuſtitii curialis menſibus, ſolenne eſt, conſilium certorum iudicum & delectorũ, in Tholum coire ad cuſtodias recognoſcendas & iudicandas: quibus iudiciis curia veluti feriata eſſe cẽſetur, ſed paucorũ numero defungitur. Hi autẽ à Tholo denominantur, quandiu munere illo funguntur. Illic autem quæſtionibus præeſſe bini præſides ſolent.

In poſſeſsione collocare. Cic. pro Poſſeſſorem facere.

Suis tabulis compertus criminis vel conuictus. Hoc eſt, Suis regeſtis conuictus, ſuis calendariis. Cic. in Verrem, An tuis tabulis ſolis cauſam te dicturum putaſti? Id eſt, tuis domeſticis rationibus.

Quæ iudices pontificii decernunt, iudicant, pronuntiant de rebus non ſui fori, etiamſi ad tertiam deinceps & gradatim ſententiam peruenerit eorum cognitio, vt ſi reali actione, ſi decimarum in fide regia aut regiorum poſitarum nomine, apud ſe diſceptari paſsi ſint: omnia vt irrita, infecta, vitioſa, merito moribus eſſe cenſentur.

Proſcripta atque edicta die euocatus, Per affixa vulgo dicunt.

Forenſes præcones, vulgo Audientiarii vocantur.

Eremodiciũ præconio forenſi inclamatũ, & pronũtiatum, nõdum tamen ſolenni formula iudicatum: aut ſi iudicatum, nondum etiã petitori ex ephe-

meride addictum, vulgo Deliberatum in manus patris dicunt, quaſi adhuc re quodammodo integra.

Omnia iura pretio exæquare, flagitioſi eſt iudicis: & Pecunia delectum cauſarum diſcriménque tollere. Ex Cicerone.

Mandare iuriſdictionem diligentiſsimè, & ſumma cum animaduerſione hominúmque exploratione, non modo muneris eſt principalis, ſed etiam magiſtratuum, qui obire per ſe munia iudicandi non poſſunt.

Ab intercedente, à prouocante rem auferre, vel nomen exigere ius eſto, ſi ſententia areſto geminata eſt. Quod tamen abſque captione prouocatoris fiat. Poſt factum enim iudicatum, certandi de prouocatione ius erit denuo, vel ius integrum erit.

Apparitores aſsignare Patthenonibus aut aliis cœnobiis, qui regio diplomate in tutelam præfectis prouinciarum dati ſunt. Cuſtodiam cuſtodiétem appellant. Cic. in Verrem, Hoc quoque attendite, apparitores à prætore aſsignatos decumanum habuiſſe, hoc eſt qui aratores cogerent ad decumas ſoluédas, eóſque in ius ad prætorem vel ad recuperatores vocarent.

In primis videndum eſt, quæ in verba recuperatores dati ſint. id enim maxime refert ad vim rei iudicatæ perpendendam, ne vt ſutor vltra crepidam, ſic delegatus vltra mandata quicquam pro poteſtate.

Cauſa multis ac magnis auctoritatibus nititur. Id eſt, documentis authenticis inſtructa eſt, vel magnarũ auctoritatum fide. Cicero pro Sextio, De cõſulibus loquor, quorum fide Reſpub. niti debuit. Id eſt, ἐστήρικται. Quintil. Nõ ſubeſt vera vis, nec penitus immiſsis radicibus nititur. βέβηκεν. Cic. Vtrum factum negabis? quî potes? an vt tanta auctoritate literarum, tot teſtibus conuincâre? Dicas igitur, literas conſignatas auctoritatéſque proferre, monumenta & perſcriptiones fidei ratæ & locupletis. Literas & titulos vocant.

Mea hæreditatis petitio certo teſtamento nititur, tua cognatione nixa eſt non admodum probabili. Idem. Hic teſtamẽto, ille proximitate nititur, ἰσχυρίζ(ε), ἐπερείδεται. Simile eſt, In ſummo iure, ego æquo & bono nitor, δικαιολογοῦμαι. Sermo forenſis Fundari dicit. Subniti autem non tam niti, quàm τεθαῤῥηκέναι & inſoleſcere ſignificat, aut cum faſtidio cõfidere, vt quidã iuris ſui fiducia feroces, aut præiudicio liticulæ exordialis animo erecti, ad lites decidendas autem accõmodare faſtidioſè grauantur. τῇ ἑαυτῶν δίκῃ ὑποθαρσοῦντες. Liuius, Enimuero indignum ratus Marcellus, ſe, qui Annibalem ſubnixum victoria Cannenſi, ab Nola repuliſſet, his terra maríque victis hoſtibus cedere, &c. Cicero de Orat. Qui eius artis fiducia, quaſi difficillima ſit, ſubnixi ambulant. ἀπηγκωνισμένοι. Tranſlatio eſt à geſtu eorum qui brachio in normam flexo ambulant. Plautus, Subnixis alis me inferam, atque amicibor glorioſé. Alibi, Quis hic anſatus ambulat. σοβαρῶς βαδίζει.

De loco ſuperiore aliquid dicere aut decernere, & pro imperio ac poteſtate. Hoc eſt, In qualitate iudicis, vt vulgo loquuntur.

Multi rei delati, ſed de paucis ſupplicium ſumptum.

Regalibus verbis & curiæ quippiam edicere vel vetare, vel imperium inhibere. Sermo forenſis, A rege & curia impetrare, vel interdicere.

Iuſtitium militari iure vel legatorum impetrare. Literas ſtatus vocant.

Aduocati ad rē quæ agitur, non rectè pertinentia circunciduntο, & ad cardinē cauſæ protinus accedūto. Verba ſunt præſidis ad cauſidicos exordientes.

Nego in ea re quæ nūc agitur, quippiā vel opera, vel ope mea, vel mandato meo factum eſſe, vel cōſilio. Vulgo, Nec confortū, nec auxiliū dediſſe dicūt.

Stipulatus eſt ſibi, poſteris, hæredi, eive ad quē res ab eo pertinebit. Forenſ. Sibi, hæredibus, & cauſam à ſe habituris.

Citare, In ius vocare. Plaut. Vbi tu es, qui me libello venerio citaſti? ecce me ſiſto, ades contrá. Vulgo dicunt, Fac petitionem tuam.

Cic. Proferam teſtes, proferam legatos, excitabo laudatores. Ad hoc iudicium ſummos homines deprecatores huius periculi miſſos videtis. Laudatores Cicero vocat, qui Purgatores à iuris canonici cōditoribus dicuntur. Et quod Purgare ſe ſeptima manu dicunt. Latinè dici poteſt, Cum ſeptimo laudatore ad cauſam dicendam venire. Numerus tamen legitimus laudatorum olim erat denarius, vt ex eodem nouimus. Sic enim in Verrem ſcribit act. vltima, Primum vt in iudiciis qui decem laudatores dare nō poteſt, melius eſt ei nullum dare, quàm illum legitimum numerum non explere.

Reus callidus & verſutus ad inopiā conſilii redactus, & iamiam deprehēdēdus, fraudis rimā mirè reperit, diuque fugitiuus vix reprehēdi potuit. Quod vbi factum eſt, nō leui vſura verſuram ſe feciſſe iudicialem ſenſit. Vulgo dicunt, Magno illi fuga ſtetit propter litis impendia & vlteriores acceſsiones.

Excitare cognitorem fiſci, vel ſubſcriptores, qui in eādem cauſam deſcendant & incumbant: Implorare adiunctionem, excitare deprecatorem, vel interceſſorem, qui perſonam publicam in ſpeciem induat, & iudicio iam parato moram afferat: qui deprecetur ne ea in re diiudicanda, quæ priuatam ſpeciem præferat, quippiam ſtatuatur publicè ad exemplum pertinens.

Comprobare diploma, Interinare ſermone vernaculo dicitur. δοκιμάζειν. Ferè autem diplomata in iudicium prolata, nō antè comprobantur à iudicibus pro poteſtate, quàm impetratores ipſi diplomatum argumēta iudicibus approbauerūt, vel (vt Cicero loqui ſolet) probauerūt. Hoc eſt, Probabilia eſſe docuerunt. hoc eſt, iuri & æquitati cōſentanea, nec ementita expoſitione rei impetrata. Eſt enim Probabile, δοκιμαστὸν & δόκιμον, quod certum & legitimum modum habet, nō exuperātem rationem. Cicero in Partitionibus, Probabile autem eſt genus orationis, ſi nō minus eſt comptum & expolitū, ſi eſt auctoritas & pōdus in verbis, ſi ſentētiæ vel graues, vel aptæ moribus hominū. Idem in Verrem, Non enim vereor, ne hoc officium meum P. Seruio iudici non probem. Id eſt, Nō vereor, ne ille improbet quod facio. Et pro Ligario, Qua in legatione & ciuibus & ſociis ita ſe probauit, vt decedēs Cōſidius prouincia, ſatiſfacere hominibus non poſſet, ſi quenquā alium prouinciæ præfeciſſet. Hoc Valerius Approbare vocat. vt lib. 6, Lex enim (inquit) tātum tibi oculos meos præfiniuit, quibus formā tuā approbes, & placere deſideres. Verba ſunt mariti ad vxorem. Et de Pithag. lib. 8, Opulētiſsimis vrbibus effectus ſuorum ſtudiorū approbauit. Potes etiam dicere, Edicto promulgādo curia auctorē ſe ſubſcribendam cenſuit. Vel ei rei ſtatuendæ, aut decernēdæ ex

diplomate regio,conceſſus curiæ fundus fuit.Curia decretum ſuum rei ſanciendæ vel conſtituendæ interpoſuit. Verificare vocant ſermone forenſi.

De iure ambiguo ac difficili iudicium conſtitutum eſt,id eſt, Controuerſia eſt iuris parum certi inter peritos.Cic. pro Corn. Simul & vos non ignorantes Iudices admonebo, quo de iure iudicium hoc conſtitutum ſit, de eo nunquam eſſe dubitatum.De iure mutandæ ciuitatis loquens.

In cauſis iudicãdis,præſertim maioribus& paradigmaticis,æqui & boni momenta cum iure ſummo expendere,non cuiuſuis eſt ius dicẽtis, etiã in prouincia ſua maximi, ſed ſummæ tantũ diſceptationis, & prouocatione ſuperioris:qualis eſt curiæ noſtræ iuriſdictio,quæ ſecundũ principẽ, minimè obnoxiam & propemodum liberam habet iuris& æquitatis interpretationem.

Res mancipi ſunt,quæ ita alienari poſſunt, vt mancipio dentur, & earum auctoritas præſtetur, quod Garentizare Forenſis ſermo vocat. Quæ autem huiuſmodi cõmercium natura ſua non habent, nec mancipi ſunt ſermone priſco.Cic.pro Murena,Quòd ſi in rebus repetendis quæ mãcipi ſunt, is periculũ iudicii præſtare debet,qui ſe nexu obligauit,profecto, &c. Huiuſmodi ſunt ſacerdotia,& magiſtratuum munera atque honores.

Quando te in iure conſpicio,hoc tibi denuntio, vel Hanc tibi conditionẽ fero.Ac ſi dicas, Non mihi te in ius vocato opus eſt, cum in iure nunc adſis. Verba ſunt priſcæ formulæ,vt auctor eſt Cicero in oratione pro Murena.

Cauſæ interdum diplomate ex iis locis, in quibus nulla præſto eſt, nec in promptu eſſe poteſt aduocatio,transferuntur ad fora conſultis frequentata, ne cauſis quaſi clientulis ſua deſint patrocinia.

Præpoſtero ordine interdum reorum patroni præcipites priore loco cauſam dicere aggrediuntur.Id eſt,Actori vel inſimulatori anteuertere.

Reus defenditur iuſtam ob cauſam id feciſſe, cuius inſimulatur. Hoc eſt, Allegat id pro defenſione ſua.

Cauſam meam arbitris permittere non recuſo.Id eſt,Iudices tibi cauſæ fero.Cic.Primùm quæro, nunquid cauſam tuam Senatui permittas, quod facit Cæſar?Id eſt,Nunquid ſtare vis Senatus iudicio?

Areſtorum exordia & præfationes, vel perſonæ exordiales, vulgo Qualitates vocantur.Vocantur & Præſcriptiones.Cic.Metello, Iam illud Senatuſconſultum quod eo die factum eſt, ea præſcriptione eſt, vt dum id extabit, officium meum in te obſcurum eſſe non poſsit.

Edicere verbo forenſi,eſt Præceptum facere, προςτάττειν,διαγορεύειν. Ci.in Vatiniũ, Quæro edixeritne Mẽmius prætor ex lege Licinia,vt adeſſet die x x x. Edicere,Edicto vetare. Idẽ de Reditu ſuo, Vt quominus occultè veſtrũ malum gemeretis,nihil diceret:ne apertè incõmoda patriæ lugeretis, ediceret. Apparitores igitur verbis curiæ edicunt,id eſt, decreta curiæ denuntiant vel imperioſa,vel interdictoria. Et Edicta dies,eſt decreto præfinita.Idẽ in Ver. Vendere cœpit neq; proſcripta, neque edicta die. Edicunt pro imperio ſibi mãdato executores,aut pro iuriſdictione ſibi mãdata recuperatores.Hoc eſt, pro poteſtate ſibi edictis aut mandatis data. Edicit prætor,vnde Edicta prætorum,διαγράμματα,προςτάγματα. Edicere,eſt programate ſtatuere,& pro-

mulgare.vt Philip.ſexta, Tumultũ decerni, iuſtitium edici cenſeo. Id eſt, Publicè propoſitis libellis ſignificare. Plin. in Paneg. Itaque non tã pro tua gloria, quàm pro vtilitate communi, edicto ſubiecisti quid in vtrunque veſtrum eſſet impẽſum. aſſueſcat imperator calculũ cũ imperio ponere. Sic exeat, ſic redeat, tanquã rationẽ redditurus, edicat quid abſumpſerit. Id eſt, Publicè teſtetur, & notum faciat. Cic. in Piſonẽ, Edicere eſt auſus cum illo ſuo pari, vt Senatus ad veſtitum rediret. Et in Frumen. Legémque his rebus, quam videretur, edicerent. Id eſt, Proſcriptione legem exponerent, legẽ proſcriberent.

Dictio ſententiæ, ἀπόφασις. Cic. in Rhet. Iudiciale genus habet in ſe dictionem ſententiæ. Id eſt, Cenſendi officium. Sic Dictio teſtimonii. Terent.

Perfugia forenſia ſunt cõmenta detrectantium legitimam diſceptandi rationẽ. Et perfugia intercludere, eſt huiuſmodi rimas fugitiuorũ obſtruere. Quanquam & perfugia quædã ſunt legitima, id eſt legibus conceſſa. Cic. pro Cælio, Perfugiis nõ vtor ætatis, cõceſſa omnibus iura dimitto. Id eſt, Nõ excuſo ætatem, non vtor ætatis patrocinio, quod tamen omnibus cõmune eſt. Idem in Verr. Num tibi intercludere videor perfugiũ fortunæ? Id eſt, Obſtare quominus ætatis excuſatione vtaris? Dicere igitur poſſis, Si tibi cũ improbo litigatore, cũ athleta veteratore forenſe certamen ſit ineundũ: quæ nunc eſt licentia litigantiũ, nõ antè ad cataſtrophen fabulæ forenſis euades, quàm omnes ærũnas prolatationũ, omnes fruſtrationum moleſtias, omnia tergiuerſationũ excluſeris perfugia, omnia cauſificationum cõmenta exhauſeris.

Perfugium delibati nouacula verticis Tonſura vulgò dicitur.

Non iudicio atque diſceptatione expugnare ac vincere quod contendas, ſed vi, armis, oppreſsione auferre.

Præſcriptio pro Præſcripto & modificatione in foro dicta, quæ & ipſa dictio eſt Latina. Cic. pro Cælio, Vincat aliquãdo cupiditas rationẽ, dũ modo in hoc genere præſcriptio moderatióq; teneatur. προσδιορισμὸς Græcè dicitur. Ponitur & pro præſcripto quod tranſgredi nõ licet. vt in Acad. Hãc normã, hanc regulam, hanc præſcriptionem naturæ, à qua qui aberrauerit, eũ nunquam in vita quid ſequatur habiturum. Ταύτην τῆς φύσεως ὑπογραφήν. Huiuſmodi ſunt præſcriptiones areſtorũ quaſi exẽplaria iuridicis præſcripta, curiæ quaſi obnoxiis, vel diſcipulis, quos ſeſui ſeruire vltimæ iuriſdictionis oportet

Et nomina & æs alienum æquo iure ad hæredes tranſeunt, vulgo Debita actiua & paſsiua nominant.

Conſtituere locum & tempus inquiſitores partibus ſolent, quo teſtimonium denuntietur teſtibus.

Cuſtodiæ facinoroſæ in carcere palatino arctius compingi ſolent, & quaſi è vinculis cauſam dicere. Quæ ob noxas leuioreis aut ob nexũ impactæ ſunt in carcerem, licentius aſſeruantur: vt quibus in pratenſi ambulatione ſpatiari diurnis horis licet.

Legum ac iuriſdictionis tutela cum ſalute Reip. nodo Gordii cõiuncta eſt.

Homo litium metuens deſcendere in cauſam diu cunctatus eſt, etſi ſuam rem agi non contemnenda ex parte non ignoraret. Id eſt, Nomen in conſortium litis dare.

Quæ nuncupata verbo in rebus contrahendis & diſtrahendis & pronunciata ſunt, ea rectè præſtanda ſunt. Id eſt, Quæ expreſſe cauta ſunt & promiſſa. Cic. in offic. Igitur iudex ita pronuntiauit, venditor cum in vendendo eam rem ſciſſet, & non pronuntiaſſet, emptori damnum præſtare oportet. Quia contractus bonæ fidei (inquit) poſcebat vt emptori vitium ædium venditor nominatim diceret, quod tamen ipſe tacuit, iudex ita pronuntiauit. Idem, Nam cum ex XII. tabulis ſatis eſſet ea præſtari quæ eſſent lingua nuncupata: quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret: à iuriſconſultis etiam reticentiæ pœna conſtituta eſt.

Hic articulus, cauſæ fatum ſecum trahit. In hoc articulo, cauſæ ſumma periclitatur. Huius articuli iudicatio litis ſummam decernet. Qui in hoc articulo lapſus erit, cauſa cadet. Sermone forenſi dicunt, Hoc punctum importat cauſæ lucrum. Vt eremodicia quædam litium ſunt decretoria, ob quã cauſam grauatè à iudicibus decernuntur.

In hac cauſa reus non re magis quàm opinione periclitatur: quod fit in iudiciis infamantibus. In hac controuerſia non de pecunia tantum, ſed etiam de exiſtimatione ſua dimicant, vt nonnunquam euenit, vt victum ignominia vnà cum damno excipiat.

Res omnis ita acta, ſic tractata atque tranſacta eſt, vt nihil non auſpiciis curiæ factum ſit. Id eſt, Auctoritate curiæ res adminiſtrata.

Attributa vel nuncupata areſti executio homini legis actionum callentiſſimo. Id eſt, Prudenti & exercitato executori. Attributa inſtructæ litis inſpectio inſpectori perſpicaci, & facundo litium enarratori, qui cõmentaria cauſarum conficere ſcitè didicit. Id eſt, Extractus facere, vt vulgo vocant.

Cauſæ inſtructæ & iudiciũ iam manẽtes, apud officium ſcribarũ proferri à litigantibus ſolent. Moris eſt autẽ, vt decuriarũ principes, id eſt claſſium ductores, qui bini in ſingulis eſſe debẽt, delecto die in vnũ coeant, ibíque cauſas ex ſacculorũ epigrãmatibus recenſeãt. Tum earum deſcriptionẽ decuriatim prius, deinde viritim faciãt. Id fit alternis ferè mẽſibus pro cauſarũ numero, aut tertio quoque menſe. Deſcribere cauſas in claſſes, atq; in ſingulos inſpectores, dici poteſt. Id eſt, Diuiſim attribuere. Cic. in Philip. Quorũ bona quãtacũque erant, ſtatim ſuis comitibus compotoribúſque deſcripſit. Idem pro Sextio, Cuius negotii publici cogitari, optari, fingíque ratio potuit, quæ non eſſet attributa atque deſcripta? Sic in Catil. Deſcriptas & diſtributas partes vrbis ad incendia dixit. Conſcribere pro eodẽ ab ipſo dici ſolet. Vt pro Planc. Decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta, ſeueritatẽ Senatus excitauerunt. Hæc profer, huc incumbe Laterenſis, hæc doce, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, pronuntiaſſe, diuiſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe. Idem, Tu doce ſequeſtrem fuiſſe, largitum eſſe, conſcripſiſſe. Sic Plutarchus Græcè, κληρούχους μὲν διέγραψε χώρας τῆς αἰχμαλώτου, καὶ δωρεὰς ἔδωκεν οἷς ἐβούλετο.

Agnatæ liticulæ vel ſubnatæ, ἐπιγινόμεναι, appendices ſunt, & veluti ſoboles matricis controuerſiæ. Incidentia vocantur in foro.

Cauſidici audentiores cum prouocationũ iudicium repræſentandũ ex formulari conſtitutione contendunt, reclamãte aduerſario, & extẽporalem eſſe

firmabo ac docebo. Id eſt, Eorum teſtimonio qui adhuc meminerunt.

Iure id ciuili & Pontificio perſcriptum. Hoc eſt, Vtroque iure id ſcriptum eſt. Cic. Quanquam hoc ſi minus iure ciuili perſcriptum eſt, lege tamen naturæ, communi iure gentium ſancitum eſt, vt nihil mortales à diis immortalibus vſu capere poſſint.

Accipere iudicium & ſubire paratus ſiquis ſecum experiatur. Id eſt, Non recuſabit iudicium, Paratus eſt ad defendendum.

Petere dicendi locum, vel agendæ cauſæ locum & poteſtatem. Cic. Id eſt, Poſtulare audientiam.

Edictum eſt palàm regia & curiæ auctoritate. Foreſi ſermone, Præceptum eſt ex parte regis.

Arbitrium, Actio, Iudicium, à Cicerone interdum pro eodem dicuntur. Vnde Arbitrium tutelæ & pro ſocio. Quanquam ipſe in oratione pro Roſcio ita ſcribat, Aliud eſt iudicium, aliud eſt arbitrium: Iudicium eſt pecuniæ certæ, Arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus. Ad arbitrium hoc animo adimus, vt neq; nihil, neque tantum quantum poſtulauimus, conſequamur. Sed de hoc ſatis in Commentariis Græcæ linguæ diximus.

Diploma vel edictum regium recitatum, pronuntiatum, perſcriptum, Pro eo quod curiali ſermone, Lecta, Publicata, Regiſtrata.

Soli principi vt legibus ſoluto, licet ſuo ſtare iudicio, nec de conſilii ſententia iudicare: etſi id facere non ſolitus eſt. Vidimus enim eum in curia poſt omnium ſententias diſquiſitas, priuato iure, id eſt cenſentis, differentem, & tamen in partis longè maioris ſententiam, frequētiſſimæ curiæ conſultum concipientem.

Libidinoſæ ſententiæ ſunt, quæ pro libidine cenſentium feruntur: quæ nec certi definitíq; iuris ratione temperatæ ſunt, nec exemplorum vetuſtatem, nec literarum fidem, monumentorúmque auctoritatem ſecutæ ſunt.

Inſtauratiuum iudicium, & inſtauratitium dici poteſt, quæ Reuiſio vulgò dicitur. Vt cum minoris ætatis patrocinio is qui condemnatus eſt, aut maiore aliqua cauſa ad inſtaurandam controuerſiam ab integro admittitur.

Actio interiit, quæ Tempore perempta eſſe dicitur.

Nego id ius fuiſſe, verba eſſe poſſunt prouocatoris. Poſt expoſitam enim rei iudicatæ aut decretæ, aut lege actæ iniuriam, in hanc ſententiam actionis ſuæ epilogum prouocatores claudere ſolent, Itaque id nec ius, nec æquum fuiſſe aio: iniuriáque vel iudicatum vel decretum vel lege actum contendo: prouocatoriámque clauſulam in hæc verba concipio.

Emētiri curiæ auctoritatē, eſt Areſta falſo citare. Ex Cicerone ꝓ Domo ſua.

Hic reus aliquando lege publici iudicii interrogatus eſt. Forenſi ſermone, Aliàs in carcerē coniectus eſt propter ſuſpicionem criminis, & oneratus eſt crimine capitali. Cic. pro Domo ſua, Quis me vnquā vlla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diē dixit? Significat ſe indicta cauſa damnatū eſſe. Quod nunc, Sine forma proceſſus aiunt. ſequitur enim, In me, cui dies dicta nō eſt, qui reus nō fui, qui nūquā ſum à tribunopl. citatus, dānati pœna eſſe potuit?

Recitare deſerta vadimonia vel iudicia, Appellare defectus, Foréſes vocát.

Poſtridie Martinalium cauſidici & cognitores in verba curiæ quotannis adiguntur, quorum quidem nomina recitata ſunt.

Senatus centenarius cauſas iudicando ius ſtatuere cenſetur. Hoc eſt, eius areſta habent vim legis intra fines ditionis ſuæ. Cic. pro Domo ſua, Ius igitur ſtatuetis eſſe, cuiuſcunque veſtrum ſedes, aras, focos, deos penates ſubiectos eſſe libidini tribunitiæ? Id eſt voluntati temerariæ. Et rurſus, Videte iudices quid ſtatuatis in mea cauſa de omnium fortunis. Dicitur & Ius conſtituere. Idē pro Cluent. Nunc quid agatur Acci, & quid abs te iuris cōſtituatur, vide.

Adhibitis quos adhiberi æquum eſt, Denuntiato iis quibus denuntiari ius eſt. Vulgo Vocatis vocandis dicunt.

Id poſcit arbitrium bonæ fidei, id eſt actio.

In primis à capite periculum propulſandum eſt. Vulgo Seruare vitam & honorem dicunt.

Cauſas prouocandi exponere, nec tamen ſolenni more perorare. Id eſt, Prouocatoriam clauſulam addere: quod faciunt ii, qui euentum iudicii pœnarii metuunt. Vulgo vocant, Concludere ad male iudicatum. Quæ ſolennis eſt clauſula perorantium in cauſis prouocatorum.

Non vt quiſq; reus iudiciū accipere recuſat, continuò fateri cenſendus eſt quod in ſe intenditur. Id eſt, Non ſi legis ac iuris indulgētia reus excipiendo vſus ſit, aut temporis præſcriptione petitionem depellere inſtiterit, idcirco agnoſcere rem debitā putandus eſt. Cic. pro Cluent. Siquis apud me te Tite Acci, reum velit facere, clames te lege pecuniarum repetundarū non teneri: neque tua hæc recuſatio, confeſſio ſit captæ pecuniæ, ſed laboris, ſed periculi nō legitimi declinatio. Quod ideo dicit Cicero, quia Senatores tantū, & quibus in Senatu ſententiam dicere ius erat, ea lege tenebātur. Recuſare igitur iudicium intelligit eū, qui legis exceptione vtitur accuſationis depulſoria.

Amico gratulandum eſt de re magna in curia ambigenti, cui obuenit perſpicax litis inſpector, & acutus enucleator, nec hominum, ſed cauſarum amicus. Non omnium enim horarum dierúmve ea eſt felicitas, nec cuiuis obuia opportunitas.

Inſpectam otioſè & accuratè litem, & iuris æquitatis libra, momentíſque perpenſam, ad conſilium bona fide referre & expromere. De huiuſmodi inſpectore dici poteſt, cui ſi hoc acceſſerit, vt ſimul vt ſentētiam rogatur, princeps (vt moris eſt) ſententiam eadem probitate dicat atque diligētia, dignus eſt qui iudex optimus numeretur.

Quædam cum cauſa coniuncta ſunt, quædam à cauſa ſeiuncta, ideóque reiectanea, vt argumento litis non affinia, & forenſi ſermone, Ad inſtantiam nihil pertinentia. Cic. pro Cluent. Tibi tamen Acci pauca, quæ ab huius cauſa ſeiuncta ſunt, reſpondebo. Eſt enim quiddam in cauſa, quod Cluentius ad ſe: aliquid quod ego ad me putem pertinere.

Inuidioſus reus eſt, qui vulgo Diffamatus dicitur. Hoc eſt, qui inuidia ſceleris infamiáq; flagrat, fortaſſe falſa opinione hominū, ſed tamen peruulgata. Cic. Habetis iudices, quæ in totam vitam de moribus Auli Cluentii, quē iſti

inuidioſum reum volunt eſſe, annos octo meditati accuſatores collegerunt. Inuidioſum cur dicat, ex exordio orationis eius clarum eſt.

In iudicium nihil præter inuidiam afferre. Id eſt, Tantùm iudicibus denũtiare reum eſſe inuidioſum & diffamatũ, nec elogiũ ac teſtimonia proferre.

Quærere, de iis dicitur qui quæſtionem tormentariam adhibent. Cic. pro Cluent. Seruum illum in quæſtionem ab hoc adoleſcente poſtulauit. hic nihil eſt auſus recuſare. aduocantur amici & hoſpites Oppianici, tormentis omnibus vehementiſſimis quæritur. Et infrà, Quæſtio illo die de amicorum ſententia dimiſſa. Et rurſus infrà, Habetur de integro quæſtio. tum ex hoc omnium ſententia conſtitutum, ſatis videri eſſe quæſitum. Id eſt, non vltra torquendum eſſe ſeruum. Quæ verba tamen ſignificare poſſunt etiã id quod vulgo dicunt, Proceſſum criminalem perfectum, tum ſcilicet cum teſtes repetiti ſunt, & cum reo compoſiti.

In tabulis ſine die ac conſule perſcriptis nihil eſt auctoritatis. Id eſt, Nulla fides huiuſmodi literis conſtat.

Cauſa mea eo iure nititur, quod nunquam ambiguum in curia, nec controuerſum fuit. Id eſt, Certo iure cauſa mea conſtat.

Reus criminũ inuidia magnopere laborat, & penè oppreſſus eſt: ſed amicitiis, propinquitatibúſque ſubleuatur ac ſuſtentatur.

Eo die cauſa perorari non potuit, horologii ſono oppreſſa.

Cauſa ab actore vel prouocatore perorata, prouocati defenſio ab hora conſilii dimittendi occupata eſt. Cauſa vtrinque perorata, id eſt, poſt vtriuſque cõcluſionem, tertia actio, quæ replicatio dicitur, ab horæ ſono intercepta vel intercluſa eſt. quare eo die diſceptatio diſcerni non potuit.

Aduocati interdum & cognitores recitatione cauſarum nec opinata deprehenduntur, cum cauſæ ab ipſis receptæ in diem expectationi ſuæ anteuertentem incurrunt: id quod fit interdum compendio forruito aut inſperato cauſarum in album editarum. Multa enim nomina citata prætereuntur cognitorum, & cauſidicorum interfationibus res actas agere vetãtium, & lites compoſitas affirmantium. Oppreſſi hoc modo aduocati, in procinctu inopinato nec copias ſuas explicare, nec arma expedire commodè poſſunt. quare Deprehenſi dicũtur. Plin. in 6. Epiſt. Quid enim iucũdius, quàm ſub alterius inuidia, quandiu velis, in alieno auditorio quaſi deprehenſum, commodè dicere? Sic Quintil. Deinde deprehenduntur, & cauſam quam diſcere noluerunt ex ſuis litigatoribus, ab aduerſariis diſcunt. διαπορευόμεναι. Alibi, Vt neque deprehenſus orator, neque deſtitutus litigator eſſe videatur. Lingua vernacula Supprehenſos vocat.

Haud ita pridẽ capitali pœna ſancitũ eſt, nequis falſi crimine ſe obligaret. Hoc eſt ſanctione regia legis Iuliæ pœna aucta. Liu. Veniſſe tẽpus, quo & infandam cõmilitonum cædem vlciſceretur, & in omne tẽpus graui documẽto ſancirent, nequis Romanum militem in vlla fortuna opportunum iniuriæ duceret. Eſt interdum Sancire idẽ quod plectere, punire, arcere, ſummouere. Ci. 3. de Legib. Noxiæ pœna par eſto. Quiſq; plectatur: vis, capite: auaritia, mulcta: honoris cupiditas, ignominia ſaciatur. Dicere igitur Latinè poſ-

ſis,crebris mulctis nuper in curia inſtitutum eſt, tergiuerſantium improbitates,reorúmque fugacium ſtrophas iudiciales ſancire : nec tamen magnopere hactenus profectum eſt ad litium aut minutionem, aut compendium. cuius rei culpa eſt penes ſingulos curiæ diſceptatores,vt improbaui aliquando,ſic inanem gratiam clemẽtiæ captantes, & corollaria dilationum alia atque alia elargientes,diuerſæ partis diſpendio.

Peritus conſcriptor curiæ areſtorum,quæ etiam iudicia dicuntur. & Conſcribere areſta,pro Conficere & componere,ac eorum formulam concipere. Cic.in Tuſcul.Conſolationis librum in medio dolore conſcripſimus.Et pro Cluẽt. Iam videtis Iudices, nefariam mulierem hanc ipſam quæſtionem eadem manu conſcripſiſſe. Sed iſtam quæſtionem dicite quis obſignarit. Sic Conſcribere plebiſcita.Idem pro Domo ſua.συγγράφειν.

Non liquere in præſenti pronuntiarũt, iudiciúmq; interim, dum amplius inquiritur,ſuſtinẽdũ.Sic dici poteſt cum antegreſſa eſt iudicium huiuſmodi formulæ ſententia,quam Antequam procedatur,forenſi verbo vocant.

Quo quidque animo factum ſit aut propoſitum, in maleficiis animaduertendis diligenter ſpectandum eſt. Hoc eſt, voluntate & propoſito examinãda ſunt maleficia.

Curia plerunque ſuperioribus ſuis iudiciis conſtare ſolita eſt, præſertim memoriæ non exoletæ.Quod tamen non perpetuum eſt, nec ſemel iudicatum, nec in omni genere præiudicatum : non enim omnia curiæ decreta, omnium oportet eſſe & cauſarum & temporum.

Qui audientiam à curia magno ambitu efflagitatam impetrauerit, videat etiam atque etiam ne alius quiſpiam ſubrepat, & aditum prior auditorii occupet:ſicque ille interim excluſus,doleat nequicquam ſe diu ſaxum iudiciale voluiſſe.Tametſi in eo campo ſolent ſecundi loci petitores,in alieno auditorio nonnunquam(vt ſunt fortuitæ occaſiones)proximum(vt vocãt) pluteum,vel plutei ſtragulum pignerari,cõpetitoribus anteuertendo. Id quod euenit, ſi matutino quodam prioris cauſæ cognitione intermiſſa, per curiæ infrequẽtiam,aut alia de cauſa inſpector, qui occaſioni imminebat,delibandæ tantum cauſæ ab ſe inſpectæ veniam impetrauerit. Quod pignus eſt ſecundæ audientiæ.Id eſt,ἀσφάλισμα τῶν δευτερείων.

Ab actore,vel à reo dicere.Cic.pro Cluentio,Non modo dicendi à reo,ſed ne ſurgendi quidẽ poteſtas erat. οὐ μόνον τῷ φθέγγεσθαι συνεξετάζεσθαι οὐκ ἐξῆν, ἀλλ' οὐδ' ἐξανίστασθαι. vel οὐχ ὅπως παραποκρίνεσθαι τοῦ φθέγγεσθαι ἐξῆν. οὐχ ὅτι παραπολογεῖσθαι παρὰ τοῦ κρινομένου.

Iniqua conditione diſceptat in iudicio, qui cum præpotenti aduerſario rẽ habet:vt priuatus cum magiſtratu.Ex Cicerone.

Non fuit iudicium iudicii ſimile iudices, non fuit, in quo non modus eſt habitus,non mos conſuetudóque ſeruata, vis illa fuit. Verba ſunt Ciceronis ſignificantis iudicium nullum fuiſſe.

Nec impuberi,nec adoleſcenti, iudicio cõtendere legibus permiſſum eſt, niſi auctore præeunte.

Non petendi tantum libelli dimiſſorii,ſed efflagitandi.

Sedere, verbum iudicibus accommodatum. Cic. pro Cluent. Potuiſſe ab eo reum condemnari, qui nó perpetuo ſediſſet. Idem, A quibus ſiquis quæreret, ſediſſéntne iudices in C. Fabritiú: ſediſſe ſe dicerent. Alibi, Quendam paucos dies ſediſſe ex ſubſortitione dixit. Hoc eſt, diſceptationi cauſæ interfuiſſe.

Sedere munere non ſuæ claſſis, Eſt inter iudices ſedere in alienæ claſſis cótrouerſia. quod fit interdum propter infrequentiam, aut cum in locum reiectorum ex ſua claſſe in aliam viciſſim aſſiſcuntur, ne ceſſare claſſes numero defectæ cogantur. Cic. pro Cluent. Vno iudicio mulcta eſt ab eo petita, quòd non ſuæ munere Decuriæ ex lege ſediſſet. De Decuriis iudicum Romanorum, è quibus iudices Prætor ſortiebatur & reiiciebat, ſatis in Annotationibus in Pandectas diximus.

Petit quis ab aduerſario ſuo mulctam, quem ideo mulctam commiſiſſe cótendit, quòd ſubdole aut fugaciter ſecum egiſſe eum dicat. Nunc, Concludere ad emendam dicunt.

Prouocatoris aduocatus, ſi iudicium grauari exponenda repergit, & aleam auditorii iacere conſtituit de ſentétia conſultorum, perorare primam actionem prouocabundè ſolet. Hoc eſt, Nec rectè, nec ordine rem eſſe iudicatam defendere.

Alia lege delatus, & alia Damnatus. Id eſt, alio crimine. Cic. pro Cluent.

Subſcribere iudicii cauſam, Eſt quod nunc dicunt, Sententiæ ſuæ cauſam reddere. Cic. pro Cluent. Video Iudices, animaduertiſſe Cenſores in iudices quoſdam illius conſilii Iuniani, cum iſtam ipſam cauſam ſubſcriberent.

Quod iuris in vltimis voluntatibus hominum conſtitutum eſt, nó tranſferendum eſt ad alias ſpecies. Vulgo dicunt, Non debet extendi. hoc eſt, Iuri tranſlatitio locus non eſt in aliis ſpeciebus.

Iudicia interdum & curiæ & præfectorú, non tam cauſarum ſunt, quàm téporú. Decreta curiæ & conſulta, non tam dignitatis curiæ, quàm neceſſitatis expreſſæ, & hominum fortaſſe. Id eſt, Iuriſdictioné interdum nonnihil ſeruire tempori neceſſe eſt, & perſonarum ratione temperari. Cic. pro Cluentio, Et illa oratio potius temporis mei, quàm iudicii atque auctoritatis fuit.

Secularis poſſeſſio eſt, quam Immemorialem vocant, quia ſuperior ſit hominum memoria.

Leges & morem receptum poſtulationis ſuæ prætendere. Allegare.

Circunſcripta iuriſdictio, & Imperium circunſcriptum ac definitum, vulgo Limitatum dicitur.

Aſcripta nomina prouocatorum, id eſt, In codicem relata.

Appellare ducem, eſt quod dicimus In ducatum erigere alicuius potétatú, & Ducis nomine afficere. Vtroq; enim modo Cicero in oratione pro Deiotaro vſus eſt. Et de Aruſp. reſponſis, de Clodio loquens, Conſules ſceleris ſui ſocios ærario, prouinciis, exercitu armauit: reges qui erant, vendidit: qui nó erát, appellauit. Id eſt, Quorundá regna publicauit, quoſdam dynaſtas reges fecit. Salutare etiam ducem vel regé id dicitur. Tacitus lib. 3, Sed Tiberius bellum pro confecto interpretatus, id quoque Blæſo tribuit, vt imperator à legionibus ſalutaretur, priſco erga duces honore, qui bene geſta Rep. gau-

dio & impetu victoris exercitus conclamabantur. Conceſſit quibuſdam Tiberius id vocabulum, vt tunc Blæſo. Appellare autem & Salutare, pro eodem ponitur, quia Græci vtrunq; eodẽ verbo ſignificant, προσαγορεύειν αὐτοκράτορα dicentes. Cic. Philip. 14, Sed hoc primum faciam, vt imperatores appellem eos, quorum virtute & conſilii felicitate maximis periculis ſeruitutis atque interitus liberati ſumus.

Pro conſeſſu vniuerſæ curiæ aliquid decerni vel ſtatui, ſignificat id conſultum factum fuiſſe claſſibus in primum & maximum conſeſſum coactis.

Falluntur ſæpe, qui nimium cauſæ ſuæ confidunt. Falluntur & nonnunquam, qui nimium diffidunt.

Ab hæredibus ſecundis legare, ſignificat à ſubſtitutis.

Lis è lite iudicata ſubnaſcẽs, vel redundãs, Eſt quando lis oritur iam finita, vt ſi actionis ſubſidiariæ ius ſaluum eſſe iudex ei voluit qui ſoluere iuſſus eſt.

Inire conſilium de cauſa inſtructa iudices dicuntur, quando litem cognoſcere & iudicare ingrediuntur. Iniſſe conſilium vniuerſum curia dici poteſt, cum omnes Decuriæ coeunt ad deliberationem aut iudicationem.

Indicẽ vel teſtem ex altera parte coràm ſiſtere in quæſtione, Eſt cum reo componere. Ex Cic. pro Cluent.

Sordidati rei traductionem ignominioſam, & interdum ſtigmaticã, Mulctam honorabilem ſermone Forenſi vocant.

Luculenta iactura iuris facta hoc conuento tranſacto. Hoc eſt, Magnum vulnus cauſæ inflictum hoc conceſſo.

Citare præiudicia curiæ cum die & conſule, & Proferre auctoritates curiæ, Id eſt, Allegare areſta in eadem aut ſimillima ſpecie, multum ad iudicium facit. Plerunque enim conſtare ſibi curia videri vult in iudiciis, idémque cũ maioribus eadem de re ſentire.

Occurrere vltro exceptionibus & præſcriptionibus actor dicitur, qui reo anteuertit per anthypophorã, & præripit rei defenſiones. Quod genus apud Rhetores Occupatio dicitur. Et pars eſt exordii Quintiliano. & Occupare defenſionem dicitur, qui eo genere vtitur. Non inutilis etiam (inquit) videtur ratio occupandi quæ videntur obſtare, vt Cicero dicit, Scire ſe mirari quoſdam, quòd is qui per tot annos defenderit multos, læſerit neminem, ad accuſandum Verrem deſcenderit. Alibi in ſexto, Huius loci eſt (inquit) occupare ea quæ dicturum facturúmve aduerſarium putemus.

Offendere apud curiam is dicitur, qui à curia condemnatur. Cui opponitur, Cauſam ſuam curiæ probare, hoc eſt, probabilem oſtendere, & iure nixã. Cic. Veriſimilius tamen eſſet eum potius iudicium corrupiſſe, qui bis apud eos iudices offendiſſet, quàm eum qui bis iis cauſam probauiſſet.

Poſcunt interdum aduocati ex actionibus ſuis ius præſentaneum reddi, id eſt, ex tempore.

Cõſurgitur ſtatim in conſiliũ, quãdo præſes obire tribunal ingreditur poſt cauſidicorũ altercationes. Cic. pro Cluent. Stalenũ ipſe adduxit. conſurgitur in cõſiliũ, cũ ſentẽtias Oppianicus palàm ferri velle dixiſſet vt Stalenus ſciret quid cuiq; deberetur. Varia iudicũ genera, nummarii pauci, ſed omnes irati.

Determinata tū demū eſt facti controuerſia, quādo capita reiectanea iudicata ſunt, aut inter partes ita ſcriptiones cōparatæ & conſtitutæ, vt iam plane conſtet quid cōtrouerſiā faciat, & quibus de rebus teſtimonia denūtiāda, inquiſitióq; vtrinq; facienda ſit. Hoc eſt, Cum multiplici facto conſtantis cōtrouerſiæ, ſeu multa cōplexæ quæ non iuris, ſed facti ſunt, tanquā orbis quidam ita circunſcriptus eſt, vt intra eū orbē fines rerum in iudiciū deductarū cōprehenſi ſint: illáque cauſæ determinatio dici poteſt, quam verbo forenſi, Scripturarū concordiam appellant, qui ſcriptitandi reſcriptitandíque terminus eſt. Cic. lib. 5. de Finib. Expoſita igitur determinatione rerū expetēdarū, cur iſta ſe res ita habeat, deinceps demōſtrandū eſt. Determinationē appellat definitionē & circunſcriptionē ſummi boni. Hoc eſt, διορισμὸν ἢ περιγραφὴν. Suprà enim dixerat, Exploſæ igitur eiectǽque ſententiæ, quoniā in hunc orbem quē circūſcripſimus, incidere nō poſſunt, adhibēdæ omnino nō fuerūt.

Diſceptator partibus datus, aut inquiſitor, loci ac tēporis delectum habeat, vti è re eſſe ambigentium fidéque ſua videbitur. Sermone forenſi, Vt faciendum videbitur pro commodo partium. Apud Gellium verba huiuſmodi extant antiqui ſenatuſconſulti: Quòd verba facta ſunt de philoſophis & rhetoribus, de ea re ita cenſuerunt, vt M. Pōponius prætor animaduerteret, curarétque, vt è Rep. fidéque ſua videretur, vti Romæ ne eſſent.

Subprædes & ſubuades dare & accipere, vernaculè Contrapleges vocantur.

De iis quæ areſto appellata ſunt, omnino referri quæſtio nō poteſt. Id eſt, Quæ nominatim in iudicio curiæ comprehenſa ſunt.

Si auctio bonorū facta eſt, bonáq; decreto addicta plurimo licēti, ea tātum auctione veniſſe cēſētur, quæ in præconio auctionis, & in renūtiatione apparitoris appellata ſunt & nūcupata. Cic. pro Cecin. Lex iubet vſum & auctoritatē fundi eſſe bienniū, ác vtimur eodē iure in ædibus, quæ in lege nō appellātur. Idē in Topicis, de loco à cōparatione ducto loquēs, Quod in re pari valet, valeat in hac quæ par eſt. Vt quoniā vſus & auctoritas fundi bienniū eſt, ſit etiā ædiū. At in lege ædes nō appellātur. In lege (inquit) vſucapionis quæ biēnium fundo ſtatuit ad vſum ſuū faciendū, ædium vocabulū nō aſcriptū eſt, & nominatim nuncupatum. Appellare autē eſt nomine ſuo rem deſignare. Vſum autē & auctoritatem antiquò verbo vocat, ius rei vſu captæ, quod nūc Præſcriptionem vocamus, quia eſt exceptio rei vſu & tempore quæſitæ.

Procurator cum mandatū plenum ædium alienandarū haberet, tamē dominū, fundum futurū emptori ſtipulāti ſpopondit. Id eſt, Ipſum cū præſens erit, verbis ſuis denuo vēditurū: &, vt ſermone vernaculo dicimus, Curaturū promiſit & effecturū, vt tatū habeat dominus, & loquatur. Eſt enim Fundus auctor rei & comprobator. Plaut. in Trinū. Nunc mihi is properè conueniēdus eſt, vt quæ cum filio eius egi, ei rei pater fundus ſit potior. Gell. lib. 8, Hæc ego dixi, non vt eius ſententiæ legíſque fundus ſubſcriptórq; fierem, ſed ne Caii Cæſaris opinionē deſtituerem. Cic. pro Cornelio, Potuit magis fundus populus Gaditanus fieri? quoniam hoc magnopere verbo delectare. Idem, Videbat enim populos de iure ſuo, non de noſtro fundos fieri ſolere.

Promere officium iudicis in hoc articulo, viro bono conuenit. Forenſes

dicunt,Hic debet fungi officio iudicis.

In actionibus in rem omnes pari iure ſunt,in quibus ad ſuum forum euocandi cauſas, vel reuocandi ius non eſt. Actionum in rem conditio omnes æquat, & qui codicillorum forenſium ius habent, & qui minime : & qui ius eximium habent fori,& qui non habent.

Hæredes tráſuerſatii plerúq; æquo iure ſunt:recta auté ſerie hæreditatis obueniétis,ſuú ſemper ætatis nomine ratú eſt filiorú maximo præcipuú, dútaxat í patrimonio gétilitio. Cuius modus requirédus eſt à iure municipiorú.

Iudices, aut alio magiſtratu fungentes accitu curiæ in vrbe interdum retentos videmus.Id eſt,Perſonaliter euocatos.

Quibuſdam per ætatem,aut aliam ob cauſam capere magiſtratum iudicialem non licet,niſi lege ſoluantur.

Nouarum rerum capita antea intacta, ſcriptione commemorare. Vulgo Articulare noua facta dicunt.

Iudices tribunalitios animis adeſſe oportet,cum cauſæ aguntur:præſidem verò ipſum, aut eú qui eius loco ſedet, maximè id quod agitur agere, vt qui ius redditurus ſit protinus,aut aliâs cauſam diſceptaturus.

Lex non ſcripta,ſed nata.Cic.pro Milone. Id eſt, Naturalis.

Cauſa non de iure,ſed de facto ambigitur. Id eſt forenſi verbo, In contrarietate ſita eſt.

In perſona controuerſiæ nobilitatem vſurpare, Sumere qualitatem nobilis, vel Nobilem ſe dicere. Sic Tutelarem perſonam vſurpare, vel Curatoris teſtamentarii perſonam ſuſcipere.Id eſt,Qualitatem executoris.

Dempta interturbatæ poſſeſſionis iniuria,verba interdicto retinendæ poſſeſſionis accommodata.

Conquiſitor etiam pro Inquiſitore dicitur.Hoc eſt, qui cómiſſarius ad informandú, ſermone Forenſi vocatur.Plaut.in prologo Amph.Vt conquiſitores ſinguli in ſubſellia eant per totam caueá. Et rurſus,Hoc quoque etiam mihi in mandatis dederat,vt conquiſitores fierét hiſtrionibus, qui ſibi mandaſſent,delegati vt plauderent.Alibi,Poſt ad prætorem ibo,otabo vt cóquiſitores det mihi in omnibus vicis.Cicero etiá vſus eſt in oratione pro Milone. Vrbani conquiſitores,& regionarii,duo nunc & triginta ſunt Lutetiæ.

Res eſt mihi cum verſipelli aduerſario. Id eſt,Qui nunc hanc perſoná, núc illam induit,qui nouam qualitatem ſuſcipit:vt qui ſuo nomine victus,tutorio nomine litem inſtaurat.Dici etiam poteſt,Negotium mihi obtigit cum deſultore forenſi,qui in vna perſona victus,ad aliam cito tranſilit.

In re perdita,& pigneratione vel auctione decoctoria, ius occupationis valet.Lingua vernacula forenſium,Caſum diſconfecturæ vocat.

Mutare quod factum eſt,vulgo Reuocare dicitur.

Interfari,& Interfatio,de iudice dicitur,vt Interloqui.

In petitione in ré concepta,atq; in intétione crimínoſa, idem Accio quod Titio ius eſto. Id eſt,Omnes æqua códitione ſunto eius fori ſequédi,quicum iudicio experiri inſtituerint.Sermo eſt è veteri ſumptú prouerbio,quo Varro in Satyra vſus eſt,cui Teſtamétú nomé indidit,vt refert Gellius lib.3.quod

dici ſolitum erat de rebus aut hominibus nihil inter ſe diſtantibus.

Reus,ad extremũ quæſtionis, in noxa nõ cõpertus. Vulgo Innocẽs inuẽtus.

Sententiæ quædam planè nullæ ſunt, quædam nullarum ſimiles, quædam iniquæ & iniuriæ.

Iniurioſum iudicium alicui contumelioſúmque intendere.

Abſens de tribunali citatus eſt & inclamatus. Id eſt, E' conſeſſu curiæ eremodicii nomine vociferatu nuncupatus eſt.

Digna res quæ referatur ad conſultos Baſilicanos, Cauſa digna quaobrem numeroſa aduocatio & celebris conſulenda ſit.

Enarrator litis princeps rogatur ſententiam: ſolétque vtroque verſus cenſendo fuſius differere.

Iudices Põtificii vocationẽ habẽt, nõ etiã prehẽſionẽ, vt iudices regii & iuridici priuati, quos populares verbo ſuo Græci quaſi profanos appellãt. Quibus ſi comprehenſis opus ſit fori ſui maleficis, mutuãda manus eſt viatoria à iuriſdictione regia. Gell. ex Varrone lib. 12, In magiſtratu habent alii vocationẽ, alii prehenſionẽ, alii neutrũ. Vocationẽ, vt Cõſules & cæteri qui habebãt imperiũ. Prehenſionẽ, vt Tribuni plebis, & alii qui viatorẽ habent. Neq; vocationẽ, neq; prehenſionẽ, vt Quæſtores, & cæteri qui neq; lictorem habent, neque viatorem. Liuius lib. 3. ab Vrb. cond. lictorẽ, Conſulis fuiſſe docet: viatorẽ, Tribuni. Ardens igitur ira Tribunus, viatorẽ mittit ad Conſulẽ, Conſul lictorem ad Tribunũ, priuatum eſſe clamitãs, ſine imperio, ſine magiſtratu.

Ambagioſa controuerſia, & ſinuoſa, & argumẽti perplexi, cum acris & perſpicacis commentationis indiget, tum facunde atque enucleate exponenda eſt iudicibus ad conſilium coactis. quam dicere poſſis Delio natatore egere, qui nec magnitudine rerum memoria complectendarũ obruatur, nec difficultate explicandarum deterreatur.

Iudex poſt cauſam cognitam non facile è iudice pacificator fieri debet, & perſona ſua depoſita, litis compoſitorem agere. AEgrè enim id fieri poteſt, vt motus ſenſúſque animi ſui interloquendo non prodat.

Iuſtum areſtum curiæ eſſe non poteſt ſanctione regia, in quo decernendo præſes vnus cum decimo, quod minimum ſit, conſcripto nõ affuerit & præfuerit, cum interim diſquiſitio ſententiarum ſigillatim facta ſit.

Excitare ſibi gẽtilem appoſitum petitorem in iudicio redhibitorio. Vulgo Suſcitare retractorem colludentem dicunt.

Moris eſt aduocatis ſcriptitantibus, non modo legum, morũ, formuláque forẽſis præſidium implorare in auxilium ſuæ cauſæ, ſed etiam fidem iudicũ, intimóſque ſenſus & prudentiam, veluti ſupplementum ieiunæ ſcriptionis. Huiuſmodi eſt enim ferè vltimæ manus clauſula.

Qui intẽdunt recuperandæ poſſeſſionis interdictum, conqueri ſolent, manum hominum & operas contra legum interdicta comparatas aduerſus ſe fuiſſe, ab iiſque exturbatos eſſe ſe poſſeſſione antè non controuerſa.

Reus ſuſpicionibus dãnatus, id eſt Præſũptionibus, ſuſpicionibus deditus.

Litigiorum inuitamẽta ſunt dilationum largitiones, fruſtrationum & calumniarum impunitates, diſſoluendi æris alieni remoræ.

Diſceptationes ſuas recognoſcere litigatores,atq; intra perendinum diem proferre irrefutato iuſſi.Id eſt,Intra tres dies altercationes ſuas emendare, & apud acta edere,citra contradictiones.

Munire arcem ſimplicitatis atque innocentiæ,ſignificat Robur addere iuriſdictioni atque ſeueritati.

Præfractè iudicare,ſignificat Nihil ſummi iuris remittere. Cui opponitur Legis acerbitatem mitigare.

A ſe crimen in alium deriuare rei plerunque ſolent.

Non modo iniuria hominem afficere,ſed etiam cõtumelioſe afficere. Hoc eſt,Sugillandi cauſa & infamandi.

Damnatus eſt reus falſi compertus,non lege Cornelia,ſed recenti ſanctione de falſariis lata.Id eſt, Inſequendo ſanctionem recentem. Cic. Ciuitas ei data eſt Syllani lege & Carbonis.

Tabularium,locus eſt in quo acta publica,tabulæque, id eſt literæ & documenta aſſeruantur:Graphiarium nunc dicitur,Scribarum locus.Cic.pro Archia,Hic tu tabulas deſideras Heracleinſium publicas,quas incenſo tabulario interiiſſe ſcimus omnes? Tabulas,δημοσίας γραφὰς dixit. Idem pro Rabirio, Tabulæ enim ſunt auctoritates,& monumẽta rerum actarum,& quæ inſtrumenta in iure dicuntur.Idem de Orat.Nam & pro tabulis,& contra tabulas, & pro teſtibus,& contra teſtes,& pro quæſtionibus, & contra quæſtiones,ſeparatim dicere poſſumus.Tabularum ſignificatio latè patet, quam nũc proſequi non neceſſe habuimus. Tablinum,pars atrii erat in ædibus priuatorũ, de quo Vitruuius in ſexto, Tablinum, ſi latitudo atrii erit pedum x x, dẽpta tertia , eius ſpatio reliquum tribuatur. Si erit à pedibus triginta ad quadraginta,ex atrii latitudine,tablino dimidium tribuatur.Plin.lib.35, de imaginibus ſtemmaticis loquens, Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis,vt eſſent imagines quæ gẽtilitia comitarentur funera. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum . Pinacothecæ etiam verbo Græco dicuntur, quaſi armaria tabularum pictarum, quas Vitruuius lib. 1.& libro 6.ad Septentrionem ſpectare debere dicit,ne corrumpantur imagines. Plin.loco ſupradicto,Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis conſuunt, alienáſque effigies colunt.

Memoria rerum duplex,Tabularia & Conſignata, quæ & Literarũ memoria dicitur:& Memoria hominum, id eſt, Teſtimonia. Cic. pro Archia loco ſuprà citato, Eſt ridiculum ad ea quæ habemus, nihil dicere:quærere quæ habere non poſſumus:& de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare.Quod Cicero dixit propter incenſum tabularium.

Sedes pignorum ac fortunarum,ſignificat Domicilium alicuius. Cic. An domicilium Romæ non habuit,qui ante ciuitatem datam , ſedem omnium rerum ac fortunarum Romæ collocauit?

Literæ auctoritatem publicarum tabularum obtinentes,vel fidem obtinẽtes publicam,vulgò Authenticæ dicuntur.

Litis proceſſus hunc tenorem hactenus habuit. Id eſt, Hac ratione & ſerie

lis agitata eſt.

Vereor ne hîc publicam aliquã auctorítatẽ,vel teſtimonia locupletiora iudices deſiderent.Id eſt,Vereor vt ſatis probarimus quod facit cõtrouerſiam. Cic.pro Archia,Eſt ridiculum,cum habeas ampliſſimi viri religionem,integerrimi municipii iuſiurandum fidẽmq;,ea quæ deprauari nullo modo poſſunt,repudiare:tabulas,quas idem dicis ſolere corrumpi,deſiderare.

Iure,iudicio,æquitate, arbitrio,æquo, iniquo iudice ſuperiorẽ cauſam habere,vel Litem vincere.Id eſt,Nullo non modo aduerſarium ſuperare,& apud omnem iudicem.

Honorarium iudicis officium dici poteſt,quod vulgo Nôbile dicitur.Cic. pro Cecinna,Alterũ genus eſt vehementiſſimũ, quod non honorariã operã amici, ſed ſeueritatẽ iudicis deſiderat. Honorariã operam amici vocat arbitrium domeſticũ & compromiſſarium.Sic in 5.Tuſcul.Quorũ controuerſiã ſolebat,tãquam honorarius arbiter, iudicare Carneades. Hic etiam Diſceptator domeſticus,ab eodem appellatur in ſupradicta oratione.

Præſcribere & Præſtituere agẽdi vel defendendi modũ, eſt quod Coarctare in Foro dicitur.Cic. ꝓ Cecin.Si aut mihi præſcribit iudex queadmodũ meũ ius perſequar, aut ipſe quod ad ſe delatũ ſit,non audeat iudicare.Idẽ,Etenim prætor is qui iudicia dat,non præſtituit petitori qua actione eum vti velit.

Codicillis regiis recitandis & promulgandis frequens conuetus curiæ fundus & auctor fuit.Vulgo dicunt,Literæ in curia verificatæ & homologatæ.

Auctio in iudicio conſtituta, ſignificat Decretum eſſe, & iudicis ſententia pronuntiatum,bona ob æs alienum haſtæ ſubiicienda eſſe.Cic.pro Cecinna, Cũ eſſet hæc auctio hæreditaria conſtituta, Ebutius iſte verſabatur in his rationibus.Idẽ,Cum eſſet,vt dicere inſtitueram,hæc auctio conſtituta Romæ, amici Cecinnæ ſuadebant,nullã eſſe rationẽ huiuſmodi amittere occaſionẽ.

Præſides inter cauſas actitandas & defenſitandas, identidem cauſidicos admonent actionum ſuarum ſummas in verborum cõpendia conferre. Quod nequicquam ſæpe faciunt,horum an illorum culpa?

Fidelis & officioſi pragmatici munus eſt,aſſiduitatem curandæ atque vrgẽdæ cauſæ,ſedulitatẽmq; præſtare. Is eſt qui controuerſiam ſuſcepit diligẽter obſeruandã,quaſi cuſtos cognitoris & cauſidici cauſæ.Cuſtodem nunc dico, qui ἀντίγραφον conficit,& exactor eſt fidei & diligentiæ.Dicitur & Aſſiduitatis officio fungi is,qui accurato officio fungitur,nihil remittens, & cauſæ ſemper inſtans,vt Cicero pro Cecinna loquutus eſt.

Religio & fides in teſte laudantur. Vnde Graues, religioſi, & compertæ fidei teſtes.

In auctione liceri prædium alterius mandato, cum ſibi emere præ ſe ferat, & tamen poſtea bonam fidem agnoſcere. Dicitur & Dare operam amico in auctione publica. Cic.Cum is liceretur, quem Cæſenniæ dare operam nemo miraretur,ſibi emere nemo poſſet ſuſpicari.

De fundo poſſeſſorẽ moribus deducere,eſt quod aiunt Furnire querelam. Cic.pro Cecinna,Placuit Cecinnæ de amicorũ ſentẽtia conſtituere, quo die in rem præſentem veniretur,& de fundo Cecinna moribus deduceretur.

Iudicium dictare alicui,vt ex formula & conſuetudine à iudice interdicatur,In ius eſt vocare,& litem intendere interdictoriam.Cic.His rebus ita geſtis prætor interdixit (vt eſt conſuetudo) de vi hominibus armatis, ſine vlla exceptione,tantum vt vnde deceſſiſſet,reſtitueret.

Vereor temeraria prouocatione aut inconſulta periculum mihi ſexagenariæ mulctæ creare,vel In fraudem incidere temerè prouocantium.

Céſere homo auſus eſt in iudicio capitis,cũ è numero eius quæſtionis non eſſet. Id eſt,Cũ nõ eſſet eius proceſſus vnus, vt in Foro loquũtur.Cic.Veniſſe eũ cõſtat in cõſiliũ publicæ quæſtionis,cũ eius conſilii iudex nõ eſſet:& in eo cõſilio cũ cauſam nõ audiſſet,& poteſtas eſſet ampliandi,dixiſſe ſibi liquere.

Iudex pronuntiauit nondum de cauſa liquere, nec antè decerni litẽ poſſe, quàm de iis inquireretur, quæ obiecta refutabundè vtrinque teſtibus eſſent.

Ius ſuũ tenere & obtinere,eſt quod dicimus Cõſeruare.Cic.Vt ꝑ interdictũ ius meũ teneam.Idẽ Philip.10,Loquere cũ ſapiẽtiſſimo homine genero tuo, ſæpius,quàm tu ipſe tecũ.tum deniq; ampliſſimi honoris nomen obtinebis. Id eſt,frueris poſſeſſione ampliſſimi huius nominis,& conſularis viri. Sic de Orat.Tantũ in eo fuiſſe pono & orationis & ingenii,quo & magiſtratus perſonã,& cõſularẽ dignitatẽ obtineret.Id eſt,tueretur,vt alibi dixit. Obtinere etiam alioqui Poſſidere & Retinere ſignificat, & ἐπέχειν. Vt ipſe ad Lẽtulum, Cum tu Hiſpaniã citeriorẽ obtineres cũ imperio. Cæſar,Nam paucis antè annis eam prouinciã obtinuerat cum imperio. Cic.Philip.1,Ne prætoriæ prouinciæ plus quàm annũ, ne conſulares vltra annũ obtinerentur. Obtinere etiam eſt Vicem præbere,& Inſtar eſſe.Idem pro Sylla,Quorũ alter apud me parẽtis grauitatem,alter filii ſuauitatem obtinebat.Hoc eſt,loco & numero parentis erat.Sic dicere poſſis,Anticipatam teſtium ſenio aut morbo cauſariorum teſtificationem, quæ ſæpe fit ante litem inſtitutam diplomatica venia, fidem obtinere inquiſitionis factæ iudicio iam conſtituto in formã cõiecturæ,duntaxat quod attinet ad eos teſtes qui iterum interrogari nequeũt. Examen in futurum,hoc eſt,Teſtimonia repræſentata vocant.

Cic.pro Cecinna,Qui homines inermes cũ ad conſtitutũ experiundi iuris gratia veniſſẽt,armis,viris,terrore,periculóq; mortis repulerit. Id eſt,qui ad diẽ & horã condictam aut prædictam à iudice venerãt, ad ius ſuũ obtinẽdũ & diſceptandũ.Sic pro Quintio,Siquid in cõtrouerſiã veniret,vt intra parietes, aut ſummo iure experiretur.Paulus Iuriſconſ.In ius vocare,eſt Iuris experiũdi cauſa vocare.Homo autẽ experiens,eſt Homo ſolers.Cic.6.in Verrem,Tu P.Cacurii promptiſſimi hominis & experientis, & in primis gratioſi, ſupellectilem omnẽ auferre non dubitaſti.Et pro Cluent. Vir fortis,& experiens, & domi nobilis. Et in Frument. Homo gnauus & induſtrius, experientiſſimus, ac arator diligentiſſimus. ἐμπείρως ἔχων. vulgo Expertus dicitur. Ouid. in Metamorph.Neritius Macareus,comes experiẽtis Vlyſſei. τοῦ ἀγχινόου περιέχοντος. Expertus verò pro Explorato & ſpectato paſſiue accipi ſolet. Cic. pro Cornelio,Cuius igitur audita virtus, dubitationi locũ non daret, huius præſens,experta atq; perſpecta,obtrectatorum voce læderetur?Liuius lib.3.ab Vrb. cond.Deſpõderat filiam Icilio acri, & pro cauſa plebis expertæ virtutis. Et in

Præfat.bel. Punici,Haud ignotas belli artes inter ſe, ſed expertas primo Punico bello conſerebat.

Plus tibi ego largiar,quàm quod iudicio petiſti.Vulgo dicimus,Luculentiorem tibi feram conditionem.

Sedulo egit aduocatus, qui cauſam tuendam receperat. Vulgo, Debitum officium abſoluit.

Quod legibus,quod moribus factum eſt, in quo nulla captio eſt, quo iure reſcindi poteſt?

Amplius cognoſcendum ac deliberandum curiæ viſum eſt, iudiciúmque ſuſtinendum,aut comperendinandum. Terentius alludens ad morem cenſentium in iudiciis,Dic Crito. c.Ego amplius deliberãdum cenſeo.Sic,Ego amplius inquirendum cenſeo.Hoc eſt,Statuendum vt partes vtrinque teſtimonium quaternis aut ſenis teſtibus denuntient.

Res parũ animaduerſa fuit ĩ extẽporali iudicio.Id eſt,Præpropere perpẽſa.

Cic.pro Cecinna,Huius rei vos ſtatuetis nullã eſſe actionẽ?nulli experiũdi ius cõſtitutũ?Hoc perinde eſt,ac ſi diceret, Videte etiam etiámq;, ne ſentẽtia veſtra hoc iuris introducatis in iudiciũ,nullum eſſe admittẽdũ, qui agere eo nomine poſthac velit, quaſi indigna res ſit quæ in cõtrouerſiam deducatur.

Captioſum viris bonis quippiam conſtituere, & improbis compẽdioſum. Cic.pro Cecinna,Periculoſum eſt diſſolui hoc interdictũ, captioſum omnibus rem vllam conſtitui eiuſmodi.Quo verbo etiam Vlpianus vſus eſt.

Vt nunc eſt iudiciorum de vi exercendorũ ratio, ad conniuẽtiam iniuriarum propenſa & remiſſa, plus eſt ad ius ſuum obtinendum fiduciæ in aduocatione ſtrenua & armata,quàm in togata & conſiliaria.

Fundere verba ad controuerſias diiudicandas,non æquitatem iuriſprudentia inſtructam in conſilium afferre.

In verbis ſummi iuris trutina expẽdendis,nõ legum ſanctionúmq; voluntate,iudicandi rationẽ morémq; conſtituere,iuſtitiæ nõ eſt litare,cuius ſcopus eſt,quod ſuũ eſt,cuiq; tribuere æqui boníque ſuffragio.Cic.Iuris & æquitatis iudicium cũ erit, caue in iſta tam frigida ac ieiuna calumnia deliteſcas. Id eſt,in iſta anguſta atque inani defenſione,vt alio loco dixit. Et rurſus alio loco,Infirma atque nugatoria.Idem,Si verbis & literis,&(vt dici ſolet)ſummo iure contenditur : eiuſmodi iniquitati ſolent & boni & æqui nomen dignitatémque opponere.Idem,Tum aucupia verborum, & literarum tendiculas in inuidiam vocant:tum vociferantur,ex æquo & bono,non ex callido verſutóque iure rem iudicari oportere.

Ius eſt,pro Iuſtum eſt,iuri conſentaneum. Cic. Nec fieri poteſt vt quiſquã iuris numeretur peritus,qui id ſtatuat ius eſſe quod non oporteat iudicari.

Iuris experiundi aditum intercludere ei qui iudici non paruit, aut qui in eremodicii fraudem incidit.Forcludere vulgo vocant.

Adulterino iure damnari.Cic.pro Cecinna,Quod eſt enim ius ciuile?quod neq; inflecti gratia, nec perfringi potẽtia,nec adulterari pecunia poſſit.quod ſi non modò oppreſſum,ſed etiã deſertum, aut negligẽtius aſſeruatum erit, nihil eſt quod quiſquam ſeſe habere certum,aut à patre acceptũ, aut relictu-

rum liberis arbitretur. Hactenus ille. Ex cuius verbis ſi ius æſtimare velimus, quotam hodie partem iuris Ciuilis Pontificiíque germanam habemus, & puram ab enarrationum aliarum ſuper alias adulterio? At eas, ſi diuis placet, Deciſiones & Theoricas ſermone forenſi vocant: quaſi certas, ratas, germanaſque iuris dicendi normas, cum ſpurium inde ius & nothum, in dies euarians, atq; ab antiquo degenerans natum eſſe videamus. Et hac ratione vnicuique ſuum tribuere iuſtitia exiſtimatur.

Fundus vſucapione & rata auctoritate quæſitus eſt, cum tẽporis longi, & fidei bonæ præſcriptione ſummoueri eius petitor poteſt. Idem Cic. Fundus à patre relinqui poteſt: vſucapio fundi, hoc eſt, finis ſollicitudinis ac periculorum litium, non à patre relinquitur, ſed à legibus. Aquæ ductus, hauſtus, iter, actus, à patre: ſed rata auctoritas harum rerũ omnium à iure ciuili ſumitur.

In luto litiũ eodem ſemper hærere dici poſſunt, qui poſt vnũ & alterũ areſtum, adhuc principis cõtrouerſiæ acceſſionibus implicati ſunt. Quippe res iudicatæ, vt videmus, ſæpenumero alias atque alias lites pariunt. Verſurã tamen ſoluunt ii, qui huiuſmodi cõmentis calumnioſis, in voraginẽ tandem incidunt impendiorum, & æſtimatarum litium, quaſique fœnerato litigãt.

Forenſes captationes, vulgo Supprehenſiones dicuntur, Latinè Oppreſſiones. Et qui his aucupiis vtuntur, momentorũ atque articulorum Captatores atque Aucupes dici poſſunt, atque imperitorum, aut ſimplicium Supplantatores. Cic. in 3. Offic. Qui ſtadium (inquit) currit, eniti & contendere quàm maximè poſſit, debet, vt vincat: ſupplantare eum quicum certet, aut manu depellere, nullo modo debet. Hoc Demoſthenes ὑποσκελίζειν vocat.

Cauſa intra parietes domeſticos diſceptata & iudicata. Id eſt, ex cõpromiſſo.

Sicui poſſidenti negotiũ poſſeſſoriũ faceſſitur, interdicto certare poteſt cũ interturbatore, aut diplomate impetrato interdicendum curare, atq; etiã interdicere. Interdicit autẽ viator, qui lege agere diplomate iuſſus eſt, ne vis fiat, aut negotiũ exhibeatur impetratori, quominus vti poſſidere ſolitus eſt, & anno retrò proximo poſſedit, poſſidere ipſi liceat. Interdicere etiã is dicitur, qui interdictum intendit. Vlp. de Tab. exhibendis, Si neque amouerit tabulas, neq; celauerit, ſed idcirco eas alii tradiderit, ne eas interdicẽti exhiberet. Idem alibi Cum ipſo interdici debere dixit, pro Interdicto agere. Sic autem fermè Interdicere is dicitur, qui interdicto agit, vt Damnaſſe reum ad iudicem is dicitur, qui damnandum curauit, vt alibi diximus.

Tuo gladio tua defẽſio cõficitur. Id eſt, Tua exceptione cauſã tuã iugulaſti.

In meis caſtris præſidiiſque verſaris, mea eſt iſta defenſio, ego hoc vociferor. Verba ſunt Ciceronis. Id eſt, Defenſionis tuæ mucronem ego in cauſam tuam repercutio: tu contra me ſtas, & tamen à me loqueris. Hoc quod tu excipere inſtituiſti, ego tibi refero, viciſſim excipiendo. Cic. Hic eſt mucro defenſionis tuæ, in eum ipſum incurrat cauſa tua neceſſe eſt.

Poſſeſſione deiectus ex decreto vi interdicti reſtitutus eſt.

Non ad meam petitionẽ confirmandam hoc attuli, ſed tuæ defenſioni referendum cenſui. Hoc eſt, Replicatione dicendũ. Ex Cicerone pro Cecinna.

Idem Cic. At enim Sylla legẽ tulit. Vt nihil de illo tẽpore, de illa calamita-

te querar, hoc tibi reſpondeo, aſcripſiſſe eundem Syllam in eandem legem, ſiquid ius non eſſet rogari,eius ea lege nihilum rogatum.Tale eſt,cũ in areſtis aſcribitur,Siquid eſt autem hac eadem de re alibi iudicio controuerſum, eius nihil hoc areſto comprehenſum curiam cenſuiſſe. Nihil eiuſce rei hac ſententia præiudicatum.

Tu quod petis,tuo dicto vel facto tibi abiudicaſti.Id eſt, Id dixiſti aut feciſti,quod ius non eſſe oſtendit,quod petis,tibi adiudicari.

Perfugium carceris,Eſt bonis cedere : & Perfugium pœnæ legum, Solum exulandi animo vertere.

Sanctitatis loci præſidio mulctare,vulgo vocãt Immunitate priuare. Sanctitas loci,Perfugium facinoroſæ multitudinis.Aſylum Græce dicitur.

Obſtruere,vel occludere perfugium, ſubducta & meditata ratione cædem perpetrantibus.

Subterfugiendæ mulctæ gratia recitationi nominum in curia anteuertere,& vltro herbam forenſem dare vrgenti aduerſario,vel quoquo modo decidere prouocatoriam controuerſiam,Acquieſcere appellant.

Teſtes teſtium refutatorii, & fidei teſtiũ Derogatores, Reprobatorii probatoriorum.

Rogare teſtes, & Teſtes rogantur ab inquiſitore, & ad rogata reſpondent, & interdum vltra rogata,& ibi dicunt teſtimonium.Cic.pro Flacco, Itaque videte,quo vultu,qua conſtantia dicant:rũ intelligetis,qua religione dicant. Nunquã nobis ad rogatũ reſpondẽt,ſemper accuſatori plus quàm rogatũ. Nunquam laborant quemadmodũ probent quod dicunt:ſed quemadmodum ſe explicẽt dicendo. Loquitur autem Cicero ſecundũ morẽ antiquum, quo teſtes ab actore & reo interrogabãtur corã iudicibus. Quint.lib.5.de interrogãdis teſtibus loquẽs,In vtroq; autẽ genere ſummis artibus interrogãtis opus eſt. Nã ſi habet teſtẽ cupidũ lædẽdi, cauere debet accuſator ne cupiditas eius appareat,nec ſtatim de eo quod venit in iudiciũ,rogare, ſed aliquo circuitu ad id peruenire.Idẽ, Hoc autẽ iis rẽporibus, quibus teſtis non niſi poſt finitas actiones rogabatur, & facilius & frequẽtius fuit. Cæterũ quod Cicero in proximo exemplo dixit,Nunquã laborant quemadmodum probent quod dicunt:non hoc ſignificat quemadmodum doceant,ſed quemadmodũ probabile ſuũ teſtimonium eſſe videatur,& quam cauſam reddãt teſtimonii ſui.

Is cui denuntiati teſtimonii dies teſtibus locúſque condictus eſt,obire diẽ, locum,horámque debet:alioqui per eius abſentiam facta,æquè rata ſunt,acſi præſente eo facta eſſent.

Conſiliarii etiam aduocati dici poſſunt,quorum conſilio res in iudiciũ cõtrouerſas deducimus.Cicero Lẽtulo,Sed certẽ & ego te auctore ſapiẽtiſsimo, &tu me cõſiliario nõ imperitiſsimo,fideli quidẽ & beneuolo certẽ vſus eſſes. Idem in Ver.Interea iſte perturbatus,& ipſe & eius amici & conſiliarii.Idem ad Atticum, Itaque initur ratio ædificandi cõſiliario & auctore Veſtorio. Verum ei qui in foro negotiũ habet, longe promptius eſt cõſiliarios inuenire, quàm auxiliarios,vt verbis vtar Plauti. Regum etiam ſunt conſiliarii. Idem ad Lentulum,Totam iſtam rem non inuito rege cõſiliariíſque eius,eſſe cor-

ruptã. Plinius iunior, Conſiliatores etiam vocat. Ille in his gerendis conſiliator & auctor fuit. Idẽ, Habes ergo conſiliatorem, & non metuis proditorem.

Teſtibus præſcribere quid dicturi ſint, eſt teſtes ſubornare. Teſtibus rogãdis teſtimonium verbis præire quod dicturi ſint, vel Dictare teſtimonium. Et teſtes ſic edocti, dictata reddunt inquiſitori.

Implorare conſcientiam iudicum, ſignificat id quod ſermone vulgi dicũt, De re tota me refero ad tacitam iudicum cogitationem. Cic. pro Flacco, Hic ego iudices, ſi vos AEmonenſiũ decretis, ſi cæterorum Phrygum literis permoueri putarem, vociferarer, & quantum maximè poſſem cõtenderẽ, teſtarer publicanos, excitarem negotiatores, veſtram etiam conſciẽtiam implorarem. Id eſt, obſecrarem, vt in re iudicanda veſtram mentem conſuleretis, & è coniectura animi veſtri iudicaretis, imò ex eo quod ipſi teſtari poteſtis.

Facinoris inuidiam fama vel hominum ſermo in iſtum confert. Hoc eſt, Apud homines iſte infamia huius maleficii flagrat.

Huius facinoris quæſtio ad hunc aut illum delata eſt. Hoc eſt, Inquirendi commiſsio illi data, ſermone Forenſi.

Frãgere teſtem vel indicẽ reus dicitur cum eo cõpoſitus, cum valde ſuſpectũ mẽdacii dimittit. Ci. pro Flacco, Reprehẽſus, cõuictus, fractuſq; diſceſsit.

Præcidere, Eſt ambigenti, & ancipitẽ ſententiam ferenti, neceſsitatem exprimere deligendi vtram ſequi malit. Vt ſi in alicuius cauſæ iudicio duæ ſint partes inter ſe adæquãtes, & tertia ſit paucorũ ſentẽtia, iis ne iudiciũ irritum maneat vt anceps & æquis partibus diuiſum, præcidere minima pars iubetur vtram in partem pedibus ire malit. Cic. in Acad. Peccata eſſe paria. At Antiocho hoc vehemẽtiſsime diſplicet: liceat tandẽ conſulere, vtram ſententiam ſequar. Præcide (ĩquit) ſtatue quod libet, διαίρεσον, ἀφόρισον, hoc eſt, Delige quod placet definitẽ. Tracta (vt videtur) à fabris metaphora, qui quod ſibi è materia ſumere volũt, linea ducta præfiniũt, vel à veſtis ſericæ vẽditoribus, qui nõ antè lacerant quod emptum eſt, quàm præciderint. Præcidere igitur eſt præciſè dicere & ſtatuere, Hoc Græce ἀποκόπτειν dicitur. Alciphr. in epiſt. τούτων σὺ τὴν αἵρεσιν ταλαντεύῃ. ὅπου γὰρ ἂν ῥέψῃς ὦ γύναι, ἅπαξ ἐκεῖσε ἀκολουθήσω. ἀποκόπτειν γὰρ εἴωθε γνώμην ἡ τῶν φίλων συμβουλὴ ἀμφίβολον.

Præcidere poſtulata, eſt planè negare. Cic. ad Atticum, Nunquã reo cuiquã tam humili, tã ſordido, tam alieno, tam præciſe negaui, quàm hic mihi ſine vlla exceptione præcidit. Sic, poſt multã dilationum largitionẽ, curia præcidere in ſuprema dilatione ſolet vlterius ſupplicãdi ſpem, his verbis, Ea lege, vt omnino vltra non reuertatur. Plin. 8. epiſt. Cunctationem nec res ipſa deſiderat, & temporis ratio præcidit. Id eſt, Præciſe negat. Præciſum etiam ſignificat Conciſum & decurtatum. Et Præciſe dicere, eſt Cõpẽdioſe dicere. Cic. 2. de Diuinatione, Sed id præciſe dictum, vt ſi quis dicat Athenienſium Remp. conſilio regi: deſit illud, Areopagi. Sic cum dicitur mundum prouidentia adminiſtrari, deeſſe arbitror, Deorum. Præciſa igitur cauſæ conſtitutio dici poteſt, cum iuridicialis controuerſia triduo definita eſt, & citra cõtradicendi viciſsitudinem, hoc eſt cõpendiario litis curriculo circunſcripta.

In hoc crimine nihil ſimile criminis. Id eſt, In hac criminatione nullum

veſtigium maleficii.

Fraudatores,inficiatores,abiuratores,οἱ τὰ χρέα ἀπαμόσαντες. Ci.ad Atticum, Tulliola noſtra me ſponſorem appellat. Mihi auté abiurare certius eſt,quàm depédere. Plau. Quibus nihil eſt niſi vna lĩgua,qua abiurãt ſiquid creditũ eſt.

Cicero, Cum iudicatum non faceret, additus Hermippo, & ab hoc ductus eſt. Id eſt, In nexum, vt nunc In carcerem ductus eſt.

Vadimonio duriore in iudiciũ euocare. Vadimoniũ vt reo delato denuntiare. Vadari vt criminis reum, vt maleficii delatum. Id eſt, Diem dicere perſonaliter obeundum, Diem dicere per ſemetipſum obeundum.

Legati, ſunt præfectorum prouincialium vicé præbentes, aut implentes. Id eſt, Suppræfecti, & Subiuridici, imò planè ipſi Iuridici, quãdo præfecturæ plerunque magiſtratus militares eſſe céſentur, nec togatorũ honores eſſe. Hos olim moris erat præfectos ſibimet ipſis legare, quaſi fiducia cõtracta iuris dicendi vicarios, nũc legationes huiuſmodi muneris ſunt regii. Cic. ad Cecinnam, Cæſar Caſsium ſibi legauit. Et ad Atticũ, Sed heus tu, ne ſis neſcius, Dolabella me ſibi legauit, ad IIII. Id April. Brutũ Galliæ præfecit, Sulpitiũ Græciæ. Legauit, id eſt, legatum ſibi fecit. Idem pro Flacco, M. Gratidius legatus, ad quem eſt aditum, actioné ſe daturũ negauit: re iudicata ſtari placere reſpondit. Id eſt, Quòd ſententia ſuũ ſortiretur effectũ, vt nunc loquimur.

Fiduciaria fundi poſſeſsio, eſt ea, qua creditor fundũ poſsidet vt pignus nominis. Et Fiducia, eſt ipſe fundus ſic poſſeſſus. Cic. pro Flacco, Pecuniã adoleſcentulo grãdi fœnore, fiducia tamé accepta, occupaſti. Hanc fiduciam cõmiſſam tibi tenes hodie, ac poſsides. Eũ tu teſté ſpe recuperandi fundi paterni venire ad teſtimonium dicendũ coegiſti. Inde fiduciarium non multum abeſt à Precario, hoc eſt, parũ certo & fixo, & quod repoſci poteſt. Cæſ. 2. bel. ciuilis, Neque ſe ignorare quod eſſet officiũ legati, qui fiduciariã operã optineret. Curtius lib. 5, Præfectũ regionis eius Beſſum regem téporis gratia ſtatuamus. Cõpoſitis rebus iuſto regi tibi fiducia reſtituet regnũ. Vbi fiduciarium legi poteſt. Moris eſt in Frãcia, vt honorum magiſtratuúmque codicilli à regibus collatorum, in fiduciæ formulam concipiãtur, in hãc ſententiam, atque in hæc verba, Vt honore vel magiſtratu à nobis ornatus, tãtiſper hunc magiſtratum obtineat, dum id nobis cordi fuerit. Etſi legibus noſtris, aut moribus certis & receptis, magiſtratuum functio comes ſit vitæ inſontis.

Legitimo lucro pecuniam occupare, non fœneratò. Id eſt, Lucri ſocietate contracta collocare.

Integrum ſe iudicum quiſque ad vltimam cenſendi neceſsitatem ſeruare debet. Id eſt, Cenſendi vicem non delibare ante tempus: ne ſi quippiam interloquendo præiudicati exprompſerit, manifeſtus ſit conceptæ intus ſententiæ, cum eo quoque, vt quodammodo poſtea obnoxii ſit iudicii. Cic. pro Flacco, Et ego me ad id quod attulerit, integrum reſeruabo.

Standum duorũ teſtiũ dicto, ſi fide integra eſſe videantur. Sic, Stãdum iudicis ſententia, pro re iudicata ſemel habita. Et, Standũ eſt curiæ auctoritate iuridicis obnoxiis. Plautus, Quin coniectores à me conſiliũ petunt. quod eis reſpondi, ea omnes ſtant ſententia. Quintil. Quare ſi verbis legis ſtari nõ po-

teſt,voluntate ſtandum eſt. Vlpianus, Si venditor nominatim exceperit de aliquo,ſtandum eo quod conuenit.

Perſcribere quippiam alicui,ſignificat nomini eius aſcribere:vt, Sacculos litis in actis cuidam conſiliario perſcribere. Terent. in Phorm. Næ ego perſcripſi illis porrò quibus debui. Cic. pro Flacco, Cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, maiorem etiam aliquam in ædem ſacram reficiendam perſcripſiſſe dicunt.

Miſſum me fecit in iudicio. Id eſt, Ait ſe nihil à me petere.

Res diu multúmque tum altercando,tum ſcriptitando diſceptata.

Lis princeps liticulâ ſubnatâ implicata eſt. Sermone forenſi, Incidens retardat principale. vel, Summa controuerſiæ præſcriptiunculâ implicata eſt & præpedita.

Venit hæreditas à maioribus,& obuenit. Cicero, Quid? ab ingenuis hæreditates non veniunt? Varro, Quid potero facere, ſi huiuſmodi fundus hæreditate mihi obuenerit? ἐὰν ὑπάρξῃ. Cicero, Obuenientia bona homini, ab alio conferuntur,vel aliunde deferuntur. obuenit hæreditas: philoſophia homini non obuenit,ſed eam ſibi quærere debet à ſeipſo.

Aculeum ſententiæ ſuæ in aliquem coniicere. Hoc eſt, Taxare eum inter ſententiam dicendum. Cic. Itaque eodem M. Lurco meus familiaris conuertit aculeum teſtimonii ſui.

Parentare manibus cæſorum,aut vi oppreſſorum innocentium,iuſtitiæ eſt litare præcipuè. Quod vtinam & ſummæ iuriſdictiones, & ii ad quos huiuſmodi ſacri curatio pertinet, id eſt regii cognitores & aduocationes publicæ, pro rei dignitate animaduertendum ducerent.

Recuſatio iudicis & diſceptatoris,& Reiectio,pro eodem dicitur. Cic. Pop. Ro. diſceptatorem non modo non recuſo,ſed etiam depoſco. Sic dicere poſſis,Huius rei diſceptatricem curiâ depoſco & flagito. Id eſt, poſtulo vt diſceptationis ſuæ curia hanc controuerſiam faciat.

Homo negotioſus multa geſsit, plurima contraxit, cum multis rem habuit, cum permultis rationes ſuas miſcuit, compluribus pactionibus & repromiſsionibus implicatus eſt.

Criminoſe intendere quod ciuilem perſecutionem habet. Hoc eſt, Crimini vertere quod ciuilis eſt cognitionis.

Tentata eſt iuriſdictionis auctoritas hoc facinore ſuſcepto. Hoc eſt, Suſceptũ eſt hoc facinus,vt iuriſdictionis & iuſtitiæ reuerentia peſſundaretur, vel imminueretur. Tentatur id quod periclitatur,& labefactandũ ſuſcipitur. Liuius, Vaſtati agri,periculorúmque imminẽtes cauſas in ſe congeſturos: tentationẽ eam eſſe abolẽdi ſui magiſtratus. Cic. pro Rabi. Hîc ego vos nõ prius implorabo Equites Ro. quorũ ius hoc iudicio tẽtatur, quàm vos Senatores, quorum agitur fides in hunc ordinem. Tentatur(inquit)ius veſtrũ hoc iudicio. Id eſt, ius equeſtris dignitatis in diſcrimẽ ab iſtis adducitur hoc iudicio. Si enim Rabirius Eques Ro. repetundarũ lege iudicabitur,iudiciũ in totum ordinem valebit,tamen lege Iulia nõ tenetur. Tẽtatur ergo ius ordinis,quo iure ordo equeſtris exemptus eſt pœnæ legis Iuliæ. Tentare,etiã eſt Aggre-

di. Idem in Verrem, Idcirco ſuum decretũ pecunia eſſe tentatũ. Id eſt, Nummarium efficere decretũ ſuum conati ſunt corruptores iudiciorum. Tentare etiã, Inuadere, infeſto animo petere. Idẽ pro Rabir. Idcirco in omnibus his euertẽdis vnius hominis ſenectus, infirmitas, ſolitudóque tentata eſt. ἐπιχειρήθη. & Tẽtare, ἐφίεσθαι, ἐπιβάλλεσθαι, Conari aliquid efficere aut impetrare. vt, Aduerſus areſtum curiæ tentata nequicquam prouocatio. Idẽ pro Roſcio Amerino, Etenim quid aliud hoc iudicio tẽtatur, niſi vt id fieri liceat? Et pro Flacco, Niſi fortè, quid hoc iudicio tentetur, quid agatur, iudices, nõ videtis. Liuius, Tentata pauliſper interceſſio eſt à Tribuniſpl. Idem, Vt qui probè noſſet nouum militem hoſtium ne tentando quidem ſatis certamini fore.

Diœcetæ vno verbo dici poſſunt omnes prouinciarum iudices & præfecti, quos Bailliuos, quos Seneſchallos, Præpoſitos, Gubernatores vocamus. & Diœceſes, eorum Præfecturæ. Cic. pro Rabi. At Diœcetes fuit regius, & quidem cuſtodia fuit regia. Idem lib. 13. Epiſt. Ex prouincia mea Cilicienſi, cui ſcis treis diœceſes Aſiaticas attributas fuiſſe, nullo ſum familiarius vſus. Cicero Præfecturas appellat, Hic ex præfectura Attinati, non tam priſca, non tam honorata, non tam ſuburbana.

Vis illatæ in fundos alienos etiam capitalis, plerunque impunitas eſt locupletibus à ſupplicio, ſi modo pœnas pendere inter ærarios non recuſarint, litíſque æſtimationem dependere.

Studium fuit, nõ iudicium, noſtræ cauſæ iudicatio. Id eſt, Coitione & ambitu iudicata fuit. ex Cicerone. Contrà, In hoc iudicio valuit ius, non gratia: valuit æquitas, non gentilitas potens & gratioſa.

Sæpe in cauſa facili & explicata, intentionis ratio aut defenſionis aut perplexa aut lubrica ſuſcipitur aduocatorum aut errore aut neglectu & incuria.

Auctionem bonorũ decoctoris pronuntiare, Proſcribere moribus, & peruulgare. Sermone vulgi Cridas modo ſolito facere, & Programmata affixa.

In facti cõtrouerſia intercedebant ab vna parte indicia ſolida & expreſſa, & ſigna veritatis inuſta: ab altera, tantum argumẽta quædam fucata, inani ſpecie coniecturæ, & planè ludibria, veritatis primore tantùm aſpectu fallentia.

Iudex inceſſu Cenſorio, forenſi ſpecie viſendus & ſpectabilis: ſilẽtio tamen grauior & decentior, quàm iuriſdictione ſcita, & diſceptatione diſerta.

Edititii iudices ſunt, qui à partibus nominati ſunt. Cicero pro Plãcio, Neq; enim aliud in hac lege quàm edititios iudices ſecutus es. Quod genus iudiciorum ſi eſt æquũ vlla in re niſi hac tribuaria, nõ intelligo quamobrem Senatus hoc vno in genere Tribus edi voluerit ab accuſatore, neq; eãdẽ editionẽ trãſtulerit in alias cauſas. Quod ideo Cic. dicit, quia in ſolo crimine ambitus hoc fiebat, vt Tribus ab accuſatore ederẽtur, è quibus iudices ſumerẽtur.

Edere teſtiũ nomina, ſignificat Declarare teſtes qui dicturi ſũt teſtimoniũ.

Ingenti & longa declamatione cauſam agere, vel Declamatione aliquid contendere, Eſt vehementius & concitatius cauſam orare. Cic. pro Plancio, Deſinamus aliquando vulgari & peruagata declamatione contẽdere. Et pro Roſcio Amerino, Niſi forte expectatis, vt illa diluam, quæ mihi iſte viſus eſt ex alia oratione declamare.

Conferre pedem in cauſa, Eſt quod dicunt Iungere, verbo vulgi, & ingenuè ſtrenuéque ingredi in cauſæ ſumamm. Non poſſum magis conferre pedem (quod aiunt) aut propius accedere. Cui opponitur Ceſsim ire, & tergiuerſari. Tranſlatio eſt à conflictione militari.

Non contemnenda pars iudicii & cataſtrophes controuerſiæ, in ſententia inſpectoris, & expoſitoris ſita eſt. Prærogatiuam enim ſententiam ſequi in cauſa iuris aut facti paulò magis ambigui, ſatis eſt in procliui.

Prolatum cauſæ conſilium in primum quenque diem. Sermone forenſi, Continuata cauſæ diſceptatio in eum diem, quo primum cogetur conſilium & conceſſus ad iudicandum.

Offenſiunculam cum quadam ſugillatione cauſæ defenſor accepiſſe dici poteſt, cum clientem ſuum inconſultè in mulctam ſexagenariam adduxiſſe viſus eſt. Id eſt, Cum non ſine pudore victus eſt.

Cauſa adeò ſuperior erat actoris, vt omnia propè puncta, imò verò totam claſſem non dubie tulerit. Cic. Philipp. 2, Poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non eſſet? aut tum cum es factus, vnam tribum ſine Curione ferre potuiſſes? Et Philip. vndecima, Qui cum belli gloria & virtute ſuperaret, duas tantum Tribus tulit. Idem pro Murena, Tamen admonitus re ipſa recordor, quãtum hæ conqueſtiones in Senatu habitæ, punctorum nobis detraxerint. Id eſt, Quot ſuffragia nobis ademerint. Et pro Plancio, At nonnullas Tribus tulerunt punctis penè totidem.

Duobus punctis ſuperiorē eſſe oportet in curia, qui areſto viciſſe ſe cõtendat. Vel, Is demũ areſto victor eſt, qui plus duobus pũctis tulit. Hoc eſt, Adæquaſſe videntur iudices, niſi altera pars plus vno pũcto ſuperauerit. Quin & is qui duobus tantũ pũctis plus tulit, In anguſtum veniſſe dicitur, vel in anguſtias. Ci. pro Plãcio, Ais prioribus comitiis Anienſem à Plotio, Terẽtinã à Plancio tibi eſſe conceſſam. nũc ab vtroque eas auulſas, ne in anguſtum venirẽt. Id eſt, Ne paucis ſuffragiis ſuperiores eſſent. Idẽ, Etenim verebãtur credo anguſtias, quaſi res in cõtentionē, aut in diſcrimen aliquod poſſet venire.

Edicto adeſſe iuſſus die dicta. Id eſt, Perſonaliter euocatus, vt in foro loquuntur. Cic. in Ver. Edixit vt intra Cal. Decembris Sthenius adeſſet. Et Edicto Curiæ reum delatum vadari, Edictali vadimonio euocare, Edicto vadimonio hominem pignerari.

Præiudicium ad cauſam comparatũ. Cic. Cur nõ eius damnatione aliquid ad hoc præiudicii comparaſti? Præiudiciũ eſt iudicium præteritũ, quod ſequenti neceſsitatē affert ſimiliter iudicãdi. Vt idē pro Cluent. Videtis (quod iam hac omni oratione patefactum eſt) illo iudicio illũ condemnari (præſertim ab iis iudicibus qui duo præiudicia feciſſent) neceſſe fuiſſe. Idem, Cur nõ Habiti exemplo vſus es, vt per illum qui attuliſſet venenũ, de hoc præiudicaretur? Id eſt, vt ſi iudicatũ eſſet venenum eſſe allatum, præiudicium fieret in accuſationem veneficii ſecuturam? Et ad Brutũ, Quod enim Senatus nõdum cenſuit, id ego arroganter non præiudico, neque ad arbitriũ meum reuoco.

Teſtes intra diem dilationis iureiurando adacti, poſt diem dicere teſtimonium poſſunt.

Index prius accepta à iudice fide haud futurum noxæ capitali indicium, omnia ſimpliciter prodidit.

Si te teſtium paucitatis vel fidei pœnitet quibus teſtimonium denuntiaſti, & integrum eſt aliorum nomina edere, qui copiam ſui faciant, necdum iuſtum numerum legitimúmque impleuiſti: ne committas vt cauſam tuam inerter prodidiſſe videare. Id eſt, Si vereris ne exigua ſit à te profecta probatio, vel quòd numero pauci ſint teſtes, vel quòd parum locupletis teſtimonii. Cic. in Acad. Quid eum Mneſarchi pœnitebat? quid Dardani? qui erant tum principes Stoicorum? Id eſt, Nunquid principum philoſophorum auctoritatem parui ducebat? Idem in præfat. Officiorũ, Tandiu autem diſcere velle debebis, quoad te, quantum proficias, non pœnitebit. Id eſt, Quandiu exiſtimabis eius diſciplinæ tibi rationem conſtare.

Ad decidendam litẽ me impulit, quòd conſultorum opinione non pœnitendo iure aduerſarii mei cauſa nitebatur. Id eſt, Nõ aſpernãdo, nõ floccifaciẽdo. Liuius, Domi militiǽque ſub haud pœnitẽdo magiſtro, ipſo Anco rege, Romana ſe iura, Romanos ritus didiciſſe. Sic dicere poſsis, Homini litiũ fugitãti, forenſe piſtrinũ grauatè verſanti, homini rerũ forenſium prudenti, aleámq; iudiciorũ æſtimanti, oblata litis decidẽdæ cõditio nõ pœnitẽda viſa eſt. Curtius, Malo me fortunæ pœniteat, quàm victoriæ pudeat. Id eſt, Malo calamitoſum mihi exitũ eſſe pugnæ, quàm pudendã victoriam contingere.

Huiuſmodi cauſam habeo, quæ iudicis potius æqui & boni amãtis ponderibus examinãda ſit, quàm hominis iuris ſupra modũ conſulti & retinentis.

Durum eſt iudicio contendere cum homine in foro gratioſiſsimo.

Adeſſe in conſilio iudici ii dicuntur, qui Aſſeſſores vocantur, & quos ſibi iudex aduocat ad cauſam cognoſcendam.

Hæreditatem cernere hominis qui æris ſui parum, multum alieni reliquit, hominis eſt imprudentis. Cic. pro Quintio, Cum æris alieni aliquantum eſſet relictum, quibus nominibus pecuniam curari oporteret, auctionem in Gallia P. Quintius Narbone ſe facturum proſcribit. Id eſt, Ob quæ debita, pecunia creditoribus conficienda erat.

Deciditur lis & tranſigitur, & Deciditur id quod trãſigẽda lite promittitur, vel traditur. Cic. pro Quintio, Cum pecuniã Quintius Scapulæ debuiſſet, per te Aquili, decidit, quod liberis eius diſſolueretur. Id eſt, Partem petitæ vel debitæ pecuniæ promittit. Idem, Decidis tu Aquili, ſtatuíſque propter neceſsitudinem, quæ tibi cum Scapulis eſt, quid iis ad denariũ ſolueretur. Et Deciſum, pro Pacto & tranſacto. vt in Verrem, Quibus omnibus actis atque deciſis, è carcere producuntur. Sic Vlpianus Iuriſconſul. in tract. de Furtis, Siquis pro fure damnum deciderit. Et rurſus, Si alium pro fure damnum decidiſſe proponatur. Cic. pro Roſcio, Hanc ei rem priuatim cum Chryſogono tranſigeret, atque decideret. Idem, Tu tuam partem magno decidiſti.

Deſtituti dicuntur ii, quibus fides non præſtita eſt. Et Deſtituere, eſt Fidem promiſſam fallere. Cic. pro Cluentio, Contrahit frontem, queritur ſe ab Oppianico deſtitutum. Idem, Vt eos qui leuiores erant, deſtitutione iratos Oppianico redderet.

Debitorem egẽtem, & in anguſtiã æris alieni adductũ, ſuis & iniquis conditionibus in articulo conſtringere, improbi eſt creditoris. Cic. Iſte vir optimus, qui hunc in ſummas anguſtias adductũ putaret, vt eũ ſuis cõditionibus in ipſo temporis articulo aſtringeret, &c. Terẽt. in Adelph. Illuc vide, vt ipſo in articulo oppreſsit. Ammianus, Inter tot articulos neceſsitatis ancipites.

Vadimonia ſpe controuerſiæ componendæ ſæpe dilata. Id eſt, Pars ad diem vadimonii non appellata. Et Vadimonium ob iuſtam cauſam ampliatum. Cauſa (inquiunt) continuata eſt in primum diem.

Is cui denuntiatum curiæ decretum, reſpondit curaturum ſe, nequid per imprudentiam admittat, quod ſibi fraudi futurum ſit. Vulgo dicunt, Videro, nequid perperam committam.

Interim cauſæ iuſtitium decretum, vel Inter partes conuentum. Sermone forenſi, Cauſa in ſtatu tenebitur.

Vadari aduerſarium, & Vadimonium promittere, Aſsignare diem, & Accipere diem ad ſiſtendum. Cic. Se iam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere. Siquid ſecum agere velit Quintius, non recuſare. Idem, Hic cum Gallicam rem reuiſere cuperet, in præſentia hominem nõ vadatur. Ita ſine vadimonio diſceditur. Cum cæteris quæ habebat vadimonia, differt. Id eſt, Paciſcitur de vadimoniis interim ſuſtinendis, hoc eſt, In ſtatu tenendis, vt vulgo dicunt. Iuuenalis, -horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia prætor.

Miſſum facere vadimonium, vulgo Diſcedere ab aſsignatione dicunt.

Eremodicii gratiam facere, De iure eremodicii decedere, Eremodiciũ non exigere vel perſequi.

Dies erat, quo die vadimonia deſerta, & cõuenta deſtituta vociferatu recitantur. Id eſt, Dies defectuum appellandorũ. Duorum autem generũ ſunt eremodicia. Ob vadimonium enim deſertum, & ob conuentum deſtitutum eremodicium pronuntiatur. Idque fit, cũ ſeries agitandæ litis, & cauſæ ductus formularis & legitimus interpellatur ab eo qui prolatare cupit cõtrouerſiã. Conuẽtum deſtitutum appello, etiam ſi non inter partes cõuenit id quod faciendum eſt ad litẽ deinceps pertexendam, ſed etiã ſi iudex interfatus fuerit. Appunctamentũ enim vtroque modo in foro appellatur. Et qui ad diem præſto ſunt, contra eos qui eiuſce rei cauſa nõ ſtiterũt, eremodiciũ pronuntiari ſecundũ ſe flagitant, vel iuſtum & ſemel pronuntiandum, ſi iterũ diem condictũ vel conſtitutũ deſtituit is qui non ſtitit, vel ſuſpẽſum ex formula, & quod circunductile eſt antequam geminatum eſt. Intentionis autẽ recuſandæ ac depellendæ facultas præciſa eſt ex formula defenſori, quẽ cõtra eremodiciũ huiuſmodi datũ eſt petitori. Adeò is qui culpa ſua præſidio præſcriptionum & exceptionum legalium mulctatus eſt, vnicum habet ſubſidium in inficiatione, quod quidem ad iuriſdictionis rationem attinet. Verum ad cauſarum morbos remedia in officinam æquitatis non ſemel, ſed iterũ, tertiúmque interdum petuntur, & mendaciis impetrantur conquiſitis, commentiſque in dies aliis atque aliis contra ſeueritatis ſanctionúmque ſcita.

Viro prudẽti non cõuenit, ſecus de cauſa ſua iudicare, & nihilo ſecius vlti-

ma iudiciorum experiri velle, ſiquidem dirimendæ commodius controuerſiæ conditio offertur.

Informatam cauſam eſſe oportet iis quibus vti velis cōſultoribus,vel quos ferre iudices:& arbitros aduerſario tuo.Id eſt,Oportet eos formā litis inſtitutæ vel inſtituēdæ cognoſcere,ſi commodè cōſulturi ſunt. Cic.pro Quintio, Neq; tamē multa verba faciā,propterea quòd ab eo qui antè dixit,informata cauſa eſt.διατετύπωται. Eſt enim informatio ὑποτύπωσις, & formæ impreſſio, vel deſcripta & deliniata rei imago.Vt idē de Nat.deorū,Habebā animo inſitam informationem quandā Dei.Et in Oratore, Ac primo informandus eſt ille nobis,quem ſolum vocant Atticum.Et in finibus,Hæc erant ſummatim dicenda,quibus quaſi informatum eſt,quid hominis natura poſtulet.

In cauſa deſideratæ ſunt auctoritates literarum.Id eſt,Defecta cauſa fuit titulis & documentis.

Nec me nec meam aduocationem pœnitet quantum auctoritatum protulerim , quot quibúſque teſtimoniis vſus ſim , quo iure cauſa mea nixa ſit: ſed metuo ab ambitu forenſi, & à quibuſdam iudicum nimium æquis cauſæ inferiori.Cic.in Ora.de orationibus ſuis loquens,Quæ qualiacunque ſint in me(me enim non pœnitet quanta ſint)ſed apparent in orationibus.

Extra ius debitorem appellare, id eſt , Ante dictatum iudicium pecuniam creditam flagitare,quod comitatis eſt ciuilis.

Qua de re agitur,Qua de re controuerſia eſt,Quod agitur in cauſa, Quod in iudicium deductum eſt. Cic.Si dipondius tuus ageretur , ſi in paruula re captionis aliquid vererêre:non ſtatim ad eorum aliquem qui conſulunt,cucurriſſes?Idē 1.Rhet.Firmatur ſimilitudine eius rei qua de re agitur , ad eā rē qua de re iudicatū eſt.Idē in Top.Quibus autē hoc qua de re agitur,continetur,Cōtinentia vocantur.Alibi,Qua de re agitur autem illud quod multis in locis iuriſconſultorum includitur formulis,& vbi eſſet,videbat.Varro nouo modo vſus eſt , Emptor (inquit) ſtipulatur illaſce oues qua de re agitur , rectè ſanas eſſe.Id eſt,De quibus.Quod figurate ſic dictum eſt,vt illud Ciceronis in Præt.vrb.Negotium dat illis nequiſsimis comitibus, vt videant & inueſtigent, ecquæ virgo ſit aut mulier digna quamobrem Lampſaci diutius commoretur.Cæſar,Multæ res eum hortabantur,quare eam rem ſibi agitandam,ſibi & ſuſcipiendam putaret.Cic.de Fato,Quid eſt,cur non omnis pronuntiatio aut vera,aut falſa ſit?Idem ad Trebat.Iuriſcon. Ego omnibus vnde petitur,ſuaſerim binas aduocationes petere.Vnde,pro A quibus dixit.

Domū denūtiāda auctio,atq; etiā homini.Cic. Si latitare ac diutius ludificari videatur,amicos cōuenire,quærere quis procurator ſit,domū denūtiare.

Ait me aduerſarius latitaſſe. Si domi, ſi in vrbe , ſi in ſuburbanis locis tribus menſibus fui,cauſæ nihil dico,quin latitator,ludificator,iuris detrectator eſſe videat.

Qui locus primus abſentis defēdēdi amicis datus eſt,occaſio nō omiſſa eſt.

Primus gradus cognitoris officii fuit exemplum intentionis de petitore noſcere,vt denuntiet ei vnde petitur,& vt commentarium defenſionis ab eo accipiat.deinde ex commentario præſcribere,aut aliàs recuſare.

Si in causa mea procuranda cognitoris officia in articulis temporum litiſque conſtitiſſent, felicius mihi res forenſes ceſsiſſent.

Diem inquiſitionis inchoandæ, & teſtium iureiurando adigendorum ex compoſito aut ſententia inquiſitoris conſtituere.

Iudicium abſentis nomine accipere cognitor paratus erat, ſed non in ea verba quæ ab actore edita erant, aut nuncupata. Id eſt, Sed de perſonis intentionis diſceptatio, vel qua de re ageretur, conſtitui non potuit. hoc eſt, de re controuerſa, vel de qualitatibus. Cic. Fateor enim Alphenum vadimonium promiſiſſe: iudicium quin acciperet in ea verba quæ Neuius edebat, non recuſaſſe, ita tamen, more & inſtituto.

Cognitor litis iudicatæ ſecundum diuerſam partem, ſi appellauerit ſuperiorem iudicem, perfunctus officio ſuo cenſetur: nec iudiciũ accipere in prouocationis cauſa cogendus eſt. Id eſt, Defendere.

In exordio ſtatim litis cõſtituẽdũ eſt in quæ verba, in quæ nomina, in quas perſonas iudiciũ dictatũ ſit & acceptũ. vel, Quibus verbis, quibus nominibus perſoniſq; cõtrouerſia informetur. Quod Cõuenire de qualitatibus dicũt. Ci. Cuius procurator nõ omnia iudicia accepit quæ quiſque in verba poſtulauit.

Huius ſententiæ ratio nemini iuriſperito, & vſus forẽſis callẽti probari poteſt. Id eſt, Nemo non eam ſentẽtiam vt iniquam improbat. Id quod ſi probari nemini poteſt, certe probari neceſſe eſt defenſum eſſe iudicio abſentem.

Sententia iamiam pronuntianda eſt, niſi quid inter litigantes conuenerit. Id eſt, Niſi litem compoſuerint.

Appellationes frequentiores intercedunt morandi iudicii cauſa, quàm auxilii. Cic. Quid ſi M. Brutus interceſſurũ ſe dixit palàm, niſi quid inter ipſum Alphenum ac Neuium conueniret? Videtúrne interceſsiſſe appellatio Tribunorum non moræ, ſed auxilii gratia?

Par ius non eſſe alicui cum aduerſario, nec parem cõtentionem aut certationem eſſe, Cicero dixit de eo qui inferior erat gratia, opibúſque forenſibus.

Iterum, tertium, quartúmque, & ſæpius appellare contingit: ſed ſæpe appellationes crebræ magis quàm multæ ſunt, tum ſcilicet cum eodem à capite manant, & deinceps intercedentes, quas Adhærentes vocant.

Cic. Huic, ne vbi conſiſteret quidẽ, cõtra te locũ reliquiſti. Id eſt, Ius ſuum obtinere non potuit, tuorum amicorum factione excluſus à iuris præſidio.

Aqua proceſſus hærere in foro dici poteſt, quando litis curriculum inhibitum eſt diuerſæ partis ludificatione, aut aliquo euentu incommodo.

Creditores ad bonorũ proſcriptionẽ cõuenientes, certatim intercedere inſtiterũt, cauſáſq; interceſsionis edere. At verò multiplici iam cõtrouerſia interceſsionũ informata, prouocatione ab eo intercedẽte, cuius bona auctione vænum ibant, conſiſtere auctionarium proceſſum & inhiberi contigit, præſertim nihil iam vrgente creditore primario, qui auctionis caput erat.

Proſcriptio bonorum lentè ac ſine capite manans dici poteſt, quando nullus eam perſequitur.

Cũ ad auctionis clauſulã vẽtũ eſt, ad ipſúmq; diẽ addictoriũ, moris eſt plerunq; eos qui licẽtur, nõ ſibi, ſed amicis mãdatoribúſve liceri. Auctione autẽ

dimiſſa,eum cui aut ædes,aut prædia addicta ſunt, eum mandatorem edere, cui operam accommodarunt, vt is ad acta ſe mandatorem agnoſcat: deinde quæ aſſolent ſuo nomine agere.

Vide ne cauſæ iudicium aliis ſuper alias fruſtrationibus prolatando,ſtatuas te ſecus de iure tuo iudicare.Id eſt,Ne manifeſtum temetipſum facias mentis male ſibi conſciæ.Cic. pro Quintio, Quid ſi tu ipſe Sexte Neui, ſtatuiſti bona Quintii ex edicto poſſeſſa non eſſe?Id eſt,Si ex iis,quæ dixiſti ac feciſti, iudicari poteſt bona ex edicto non eſſe poſſeſſa.Ibidem,Obſecrauit vt ſecum aliquid qualibet,dum modo tolerabili, conditione tranſigeret. ἐδεήσατο αὐτοῦ συνθέσθαι τι μετ' αὐτοῦ ἐπὶ ῥητοῖς, ὡς ἂν τύχοι, μὴ μόνον δυσποίστως.

In ſubſellio meo ſedebas, & ab diuerſa parte dicebas. Id eſt, Cum in aduocatione mea numerareris, tamē adeſſe videbaris aduerſario. Cic. pro Roſc. Amer.Horum alterum ſedere in ſubſelliis accuſatorum video.

Obſecrauit ſuppliciter curiam,vt cauſam euocatā inde velit, vbi ius ſuum obtinere non poteſt.Cic. Orant vt mortui famam, & filii innocentis fortunas conſeruatas velit.Vulgo dicunt,Quòd placitum eius ſit.

Adpromiſſor eſt,qui cōſponſor eſt,ſicut Aſtipulator qui cū alio ſtipulatur.

Criminoſa ac ſuſpicioſa cauſæ actio, ſermone forenſi, Oneratrix & Taxatrix dicitur. Cic. Cum enim aliquid habeat quod poſsit criminoſe ac ſuſpicioſe dicere,aperte ludificari ac calumniari ſciens non videatur. ἐγκληματικῶς τε καὶ ὑφορατικῶς. Criminoſus etiam homo dicitur,qui libens criminatur.Cic. in Partitionibus,Conquerenda conditio communis periculi,ſi ingeniis criminoſorum hominum ſit expoſita vita innocentium.Id eſt,τῶν κατηγορητικῶν, καὶ φιλοκατηγόρων.Vt in Bruto, Orator acer,acerbus, criminoſus. Id eſt, Criminum exaggerator, δεινωτικῶς φιλεγκλήμων.

Curiæ dignitati illudere dici poſſunt,qui nugatoria, & auribus curiæ indigna proloquuntur aut ſcribunt.

Iudicio circunueniri dicuntur, qui factione & ambitu forenſi cōdemnantur. Cicero pro Cluent.Hanc ipſam legem, nequis iudicio circunueniretur, Gracchus tulit. καταστασιασθείη ἐν τῷ δικαστηρίῳ. De quo ſatis diximus in Annotationibus in Pandect. A Græcis etiam ἡ περὶ τὰ δικαστήρια σπουδή, καὶ παραγγελία dicitur, πλέον τῶν νόμων ἰσχύουσα.

Criminoſo nomine in iudicium arceſſere, Eſt Criminoſam actionem intendere in aliquem.

Suſpicio criminis pertinet ad aliquem vel attinet.& Suſpicio non conuenit in aliquem,id eſt,Non eſt credibile crimen, Non cadit in eum ſuſpicio. Cic.Neque reperiebatur quiſquam ad quem ea ſuſpicio pertineret. Idem,Erat porrò nemo in quem ea ſuſpicio conueniret. Alibi, Poteſt huic hærere peccatum?Id eſt,Poteſtne ſuſpectus eſſe criminis?

Caſsianus iudex pro Seuero & inexorabili dicebatur.Ci. in Ver. Nō quæro Caſsianos iudices,veterē iudiciorū ſeueritatē nō requiro.Idē alibi,Dabis etiā illum,quem tu in cohorte tua Caſsianū iudicē habebas.Et pro Roſc.Amer.

Exequi imperiū iudicis,& Exequi rem iudicatā,verbo antiquo dicitur.Liu. Cēturionibus datū negotiū erat, vt ſine mora imperia exequerētur. Tacitus,

Cerealis parum temporis ad exequenda imperia dabat. Cicero in Philip. Quem exequi mandata veſtra properantē,poſtridie proſecuti ſumus. Exequi iudicis officium, eſt Perfungi officio iudicis. Idem de Maſiniſſa, Itaque omnia exequitur regis officia & munera.Id eſt, Implet.

Sanctiſsima iura violare,Nunc Sancta decreta vocamus.

Aditus omneis iuris poſtulandi aut experiundi intercludere. Nūc dicunt, Claudere acceſſum iuſtitiæ.

Aduocatum rei controuerſæ partem cum cliente depaciſci iure improbatum eſt.Paciſci de quota litis vocant.

Litis machinator & architectus ſui quæſtus & cōmodi cauſa factus, qui cōmentarios inſtituendæ litis confecit, vt in lite quæſtum & capturas faceret.

Iuriſdictionis dignitas, diſſoluta paulatim ſeueritate vehementer laborat.

Homo copia & facultate iuris fretus,negligentius in cauſam incubuit.vnde noxam non mediocrem cauſa ipſa contraxit. Cic. Sed ego copia & facultate cauſæ confiſus,vide quo progrediar.

Aduerſaria proferre,nō tabulas,aut ſyngraphā vltima manu cōfectā & cōſignatā.Minutas ſermo vernaculus appellat. Aduerſaria autē ſunt è quibus codex & tabulæ poſtea abſoluūtur.Cic.pro Roſc.Comœ.Vſq; adeóne te diligis,vt pecuniā non ex tuis tabulis,ſed aduerſariis petas?Suū codicē teſtis loco recitare,arrogātiæ eſt:ſuarū liturarū & perſcriptionū aduerſaria proferre nō amētia eſt?Quòd ſi eandē vim,diligentiā,auctoritatē habēt aduerſaria quàm tabulæ,quid attinet codicem inſtituere?cōſcribere?ordinē conſeruare?Tabulas & Codicem appellat,quod ſermo vulgi Groſſam appellat,authēticámque formam,de rationū codice loquēs. Aduerſaria autē id quod Scheda in cap. Cōtractus,de fide inſtru.à Iuſtiniano dicitur.Sic Inquiſitionis codex eſt, qui vltima manu expolitus eſt. Aduerſaria autē inquiſitionis, ſunt dicta teſtium ex tempore perſcripta. Huiuſmodi ſunt ferè quæ Regeſta à Fabio dicuntur lib.3.vnde Regiſtra vernacula lingua vocabulū duxit. Et Regerere, verbum, apud eum, pro ex tempore excipere, καὶ ὑπομνηματίζειν ἐγχειριζομένους.Aduerſaria (inquit Cicero)menſtrua erant,tabulæ autem,æternæ.

De arcano prodito,de amici fide falſa & adulterata,nulla actio in iure prodita, nullum ius, nulla formula conſtituta.Id eſt, Ad iudicem ob haſce res nullus poteſt dicam ſcribere.Cic.Fraudabat te in ſocietate Roſcius? Sunt iura,ſunt formulæ de omnibus rebus conſtitutæ.

Siquis rē iudicatā refricet,hac præſcriptione iudiciū recuſandū eſt,Actum agere ius nō eſt.Vel ſi antiquo more loqui placet,his verbis exceptionis formula concipienda,Extra quam ſi actū agere inſtituis.Sic Vlpian.in c.pri. De fluminibus,Sed ita excipiendū ait,ſiquid ita factū ſit,vti lege fieri licuit.Cic. in 2.Rhet.Agit is cui manus præciſa eſt,iniuriarum.Poſtulat is qui cū agitur, exceptionem,extra quam ſi in reum capitis præiudicium fiat.Id eſt, Præſcriptione vtitur actionis ciuilis occupatæ maiore iudicio, id eſt de vi publica: cui Præiudicium fieret,ſi damnaretur iniuriarum,vel abſolueretur reus.

Qui nexu ſe aſtrinxerat,ad extremum ad aram ceſsionis perfugit,cum antè ad ſurdam aut inanem aram prouocationis nequicquam confugiſſet.

Auferre,verbũ,ſignificat Iudicio vel trãſactione cõſequi.Cic.pro Roſ.Cõ. At præclare negotiũ ſuũ geſsit Roſcius,fundũ fructuoſiſsimũ abſtulit,fundũ & tu aufer. Idẽ, Magno(inquit)tu tuã partẽ decidiſti, magno & tu tuã decide.Id eſt,Si Roſcius bona cõditione tranſegit,quatenus res ad eũ pertinebat: & tu ſimiliter facere potes.Idẽ,In hanc rem(inquit)me cognitorem dediſti: lite conteſtata,iudicio damni iniuria conſtituto, tu ſine me cũ Flauio deciſti. His verbis liquet cognitorẽ, procuratorem eſſe ad litem conſtitutum.

Nulla mihi vnquam ratio cum eo interceſsit, pro eo quod eſt, Nihil mihi negotii cum eo vnquam fuit.

Eiuſdem rei duorum emptorum potior eius eſt cauſa, qui prior ita mancipio accepit,vt frueretur.

Ferre iudicem,eſt Arbitrium deferre vel iudiciũ.Cic. Quem ego ſi ferrem iudicem,refugere non deberet:cum teſtem producam,reprehẽdere audebit? Id eſt,Refellere & recuſare. Arbitrum autem Cicero ſemper pro Compromiſſario accipit, quẽ plerunque Honorariũ ideo vocat,quòd Arbitriũ etiam pro Iudicio dicebatur,vt Arbitriũ pro ſocio, vt Arbitriũ tutelæ. Quis vnquã (inquit)ad arbitrũ,quantum petit,tantum abſtulit? Id eſt, Apud familiarẽ & domeſticum diſceptatorẽ,vt ipſe in Oratione pro Cecinna. ἐφ' αἱρετοῦ διαιτητοῦ. Quanquam & ipſe Compromiſsi vocabulo vtatur in Oratione pro Roſcio. Et in Verrem,Pœnis compromiſsi interpoſitis.Id eſt,ἐπιτετραμμένης διαίτης.

Firmiſsimis enim & ſanctiſsimis teſtimoniis cauſa Roſcii cõmunita eſt.Ci.

Abroganda fides teſti,qui iudicio ignominioſo dãnatus eſt.Cic.Si tibi deliberatũ eſt quibus abroges fidẽ iuſiurãdi,reſpõde,Mãlio & Luſcio negas eſſe credendũ? Derogare autẽ fidẽ minus eſt quàm Abrogare, hoc eſt, Plane refellendũ cẽſere.Cic.pro Roſc.Amer.Neq; enim mihi tantũ derogo, tametſi nihil arrogo,vt te copioſius,quàm me,putẽ poſſe dicere.τοσοῦτον ἀφαιρῶ ἐμαυτοῦ τῆς ἀξίας ἢ δοκήσεως. Quædã igitur refutationes teſtiũ,fidẽ planè abrogãt,ſi ꝓbẽtur:& hæ in foro Bonæ vocãtur & prænotãtur.Quædã nõ prorſus abrogãt & demũt fidẽ,ſed tamẽ labefactãt,& hæ aut Vehemẽter,aut leuiter prænotandæ dicuntur,pro vt vehementer aut leuiter fidem eleuãt.Aliæ ſunt Trãſlatitiæ, & è locis cõmunibus ſumptæ,vt ſi à leuitate,ab egeſtate,à natione ductæ ſũt.

Qui fide bona litigat,& ad extremum litis actum ſcopum ſuum direxit,ſibi ſemper & aduerſario & iudicibus inſtat.Qui autem cataſtrophen timet,ex lite lites ſerit, & in eadem lite diuerticula multa quærit liticularum, argumentum extrahens quàm poteſt longiſsime.

Cum homine cõtrouerſioſo, qui ſibi multum litibus accreuiſſe ſperat, indéq; patrimonium lautius & vberius poſteris relictũ iri, graue & moleſtum eſt negotium habere.

Palam curiæ conceſſu coronáque, pecuniæ, mulctæ, litiſque æſtimationis damnari,proximum eſt ignominiæ.

Syngrapha iudicialis,aut Decreta eſt,id eſt, Iudicis decreto perſcripta : aut Inter partes cõflata,vel quæ inter partes conuenit, vel Quæ cõſenſu partium trãſacta eſt.vulgo Appunctamẽtũ volũtariũ dicitur,& Extraiudiciale. Perſcriptiones iudiciariæ etiam dici poſſunt,quando inter partes cõuenerunt,&

in actis perſcriptæ ſunt.

Vadimonii deſertores, Circũſcriptores, Teſtamẽtorũ ſubiectores, Nepotes, Aſoti, Iuuẽtutis corruptores, Aere alieno oppreſsi, Decoctores, & Qui ſolũ verterũt, Quadruplatores, Iuuẽtutis illecebrá circũferẽtes, Inficiatores, Abiuratores, Raptores, Sicarii, Percuſſores, Aleatores, Excurſores, Graſſatores, Prædones, Latrones, aliĩ ni ſunt carceris, & ordines ducũt cuſtodiarũ. Excurſores ſunt quos Volatores vocãt. Cic. Philip. 4, Eſt igitur Quirites pop. Ro. omne certamen cum excurſore, cũ latrone, cum Spartaco. Et Excurſio, Volatura vulgo dicitur. Idem pro Deiotaro, Eas copias Deiotarus habuit, vt fines ſuos à latrociniis & excurſionibus hoſtiũ tueretur. Et De diuinatione, Illi quorũ animi ſpretis corporibus euolant atque excurrunt foras. In Verrem autem, act. 3, Excurſores & Emiſſarios pro iiſdẽ poſuit. Id eſt, pro Furtorum Prætoris conciliatoribus & interpretibus concuſsionũ & impreſsionũ. Petit Neuius Turpio, quidã iſtius excurſor, emiſſarius, homo omniũ ex illo cõuẽtu quadruplatorũ deterrimus. Quæ ſignificatio nõ multũ abeſt à ſuperiore. Impreſsiones autẽ fiũt ab iis, qui faſcibus & imperio terrorẽ incutere poſſunt. Idẽ pro Flacco, Nõ igitur impreſsio, nõ occaſio, nõ vis, nõ imperiũ, non ſecures, ad iniuriã faciendã Flacci animũ impulerũt. Idẽ de Metello Tribuno, Neque ei quicquã deliberatius fuit, quàm me quacunque ratione poſſet, non iudicio atque diſceptatione, ſed vi atq; impreſsione euertere. Tranſlatio eſt ab impreſsione militari, de qua Liuius, Dein valida impreſsione pulſi, terga vertetũt. προσβολῇ, καὶ ἐμβολῇ. Et Impreſsionẽ dare ab eodẽ Liuio dicitur lib. 4. ab Vrbe, Redintegrato clámore dant impreſsionẽ. προσβολῇ ὤσαντο, ἐπίβεισαν. De impreſsione magiſtratuũ, hoc eſt Imperii terrore adhibito aut intẽtato, ſanctio eſt Conſtantini, in titulo De iis quæ vi, vel metus cauſa geſta ſunt.

Res inueſtigata & comprehenſa, ſermone forenſi Verificata dicitur. vt apud Ciceronem de coniuratione Catilinæ, quæ etiam ab eodem res illuſtrata & patefacta dicitur.

Reus quamlibet impudens & veterator, tamen in re ſubita, confidentia defectus eſt. Cic. Impudentia improbitáſque, qua omnes ſuperabat, eum defecit propter vim ſceleris deprehenſi. cognouit ſignum & manum ſuam.

Iudex circunſeſſus à viris iuriſconſultis ſententiam de eorum aſſenſu pronuntiauit. Aſſeſſores vocantur.

Quæſitor calidus & ſolers eſt, qui quæſtionem experiẽter exercet, hoc eſt, Qui probè proceſſus criminales facere dicitur. Cic. in Catil. Qui reo cuſtodiam, quæſitori gratulationem, indici præmium decreuit.

Curia, quoniã facti viſa eſt eſſe cõtrouerſia, vt ſenis vtrinque aut quaternis teſtimoniũ denuntiari tribus hebdomadibus poſſet, & quod ita quæſitũ aut inquiſitũ eſſet, eodẽ iure futurum, quo quæ ſolenni more inquiſitio, & iuſto numero fieri ſolet. Id eſt, Inquiſitionẽ eã pro iuſta, ſolẽni, plenáq; ceſſuram. Sermone forenſi, Et ea informatio pro inqueſta cedet. Cic. De lege agr. contra Rullum, Tum hi decemuiri eodẽ iure ſint (inquit) quo qui optima lege.

Inhibere imperium ſolent, qui decreta iudicum exequuntur. Hoc eſt, Decreti vi & auctoritate iubere.

Hæc ad ſpeciem tantùm atque antiqui moris vſurpationem facta ſunt, aut decreta. Hoc eſt, Tuendo more antiquo.

Cum imperio, cum iudicio, cũ diſceptatione prouinciam obire, eſt Cum facultate imperandi & iuriſdicendi. Cic. Vt volitaretis interea per gẽteis, per regna cum imperio ſummo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia. Iudicium hîc pro iudicatu intellexit.

Singulares pro eo dicendum, quod Particulares vulgo dicitur. Et Speciatim pro eo quod Particulariter. Cic. de reditu ſuo ad Senatum, Legem ſpeciatim initio de ſalute mea promulgauit.

In literas publicas hoc referendum. Id eſt, In actis publicis perſcribendum.

Proferre in medium, eſt In iure exhibere.

Hæc obiecta præſcriptio longius petitorem progredi vetat. Cic. Quid eſt enim minus oratoris, quàm id obiicere aduerſario, quod ille ſi verbo negarit, longius progredi non poſsit qui obiecerit? Idem, Non modo cohærentia non dicebas, ſed maxime diſiuncta atque contraria.

Profecti ad res inquirendas, ſunt qui Inqueſtas facere dicuntur.

Comprehenſi dicuntur, qui in cuſtodiam dantur. Cic. Comprehenſio ſontium, mea: animaduerſio, Senatus fuit.

Tenetur ob reticentiam is, qui non pronuntiauit quod pronuntiandum erat. Id eſt, Nominatim dicendum.

Cauſæ ſcriptum non ſcriba, ſed ſuffectus alius fecit. Vulgo, In cauſa graphiarius fuit.

Territorium minuere, Eſt circunſcriptius & conciſius facere. Hoc eſt, Fines eius contrahere. Cic. Philip. 2, Cuius quidem vomere Capuæ portam penè perſtrinxiſti, vt florentis coloniæ territorium minueretur.

Ab haſta fundum quærere, vel Ab auctione publica. Alia eſt cauſa priuati commercii, alia publici. Cic. Iam intelliges aliam eſſe cauſam haſtæ Cæſaris, aliam confidentiæ tuæ. Id eſt, Auctionis Cæſaris.

Municipes ſunt qui eiuſdem eſſe reſortitionis dicuntur, & in eadem præfectura diſceptare. vt ſi dicas, Inter municipes decem annis auctoritas fundi quæritur. Id eſt, Ius præſcriptionis petenti obiiciendæ.

Incumbere in cauſam, Eſt ad cauſam ſe applicare, Cauſæ ſubſcribere, In cauſam deſcendere. Cic. Incumbite in cauſam Quirites, vt facitis.

Edictum ſublatis vacationibus promulgatum. Id eſt, In priuilegio præditos iuxta atque eos qui communi iure ſunt.

Eximii ſunt, qui meliore iure ſunt: qui iure cõmuni non ſunt, ſed iuris cõmunis vacationẽ habent. Vacatio enim eſt, quæ Priuilegium vulgo dicitur, vt Fori priuilegiũ. Cic. in Philip. Delectum haberi cenſeo ſublatis vacationibus. Et in Verrem, Pro hiſce rebus Mamertinis vacatio data ab iſto ſumptus, laboris, militiæ, rerũ denique omnium per triennium. In eundem, Quæ ciuitas in Italia tã bono iure, quod municipiũ tam immune, quod per hos annos tam cõmoda vacatione ſit vſum rerum omnium, quàm ciuitas Mamertina per triennium? ὅτως ἀτελές. Vnde Vacare armis, eſt In otio eſſe, vt idem Philip. 11. Eſſe autẽ iure communi & trãſlaritio, Eſt vti iure communi; id eſt

non eximio. Idẽ in Verrẽ, Siculi hoc iure ſunt, quòd ciuis cũ ciue agat, certet ſuis legibus. Sic dicitur vt Eſſe honore aliquo. Idẽ de ſtatua Steſichori, Fuit tota in Græcia ſummo honore & nomine. Idẽ, Hoc iure ſunt ſocii, vt ne deplorare quidẽ de ſuis incõmodis liceat. Eximii autẽ ſunt, qui in ordinẽ non redacti ſunt, qui ἐξαίρετοι dicuntur & ἐπίλεκτοι. Cic. in eundem, Hic illi eximius fuit. Id eſt, Numero exemptus. Quod Quintilianus Turbæ eximere dixit. At Priuilegium lex eſt de priuo aut in priuum lata: hoc eſt, de ſingulis, aut in ſingulos. Quod Cicero in ſe promulgatum queritur in oratione pro Domo ſua, Quemadmodũ autẽ tu ipſe cõfiteris, non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem, licuit tibi ferre non legem, ſed nefariũ priuilegium? Idẽ alibi in eadem, Vetãt leges ſacratæ, vetant XII tabulæ priuatis hominibus irrogari. Id eſt enim priuilegium. Vbi fortaſſe priuis legendũ, non priuatis. Et itidem pro Sextio, Cum XII. tabulis ſancitum eſſet, ne priuilegium irrogaretur.

Cauſam complecti, plus eſt quàm In cauſam incumbere.

Cic. Promitto, recipio, ſpondeo Cæſarem talem ſemper fore.

Denuntiare mulctam curiæ verbis niſi decreto eius pareatur. & Denuntiationi mulctæ cedere. Reſpondere denuntianti, in officio ſe futurum: non ſe commiſſurum vt iure corripi poſsit: dicto curiæ audientem futurum. Denũtiare, teſtificari, antè prædicere. Cic. Omnia fecerit oportet, quæ interdicta ipſi & denũtiata ſunt, prius quàm quippiã poſtulet. Sermone Foreñ, Audientia ei deneganda, niſi imperia curiæ acceperit, vel niſi iudicatum fecerit.

Nemo hodie in hac licentia ſcelerũ, tam ſeptus eſt legibus & iudiciorum metu, quin ſe præſidiis armorum cingere, aut ſummæ cautionis debeat, præſertim dubio formidoloſóque tempore.

Omnes rationes ſuas aduerſarius meus in hac cauſa, ad fiduciam neceſsitudinum ſuarum, ambitúmque forenſem contulit.

Acrior ac longior diſceptatio diem cauſæ iudicandæ diffudit. Id eſt, In poſterum diem reiecit.

Cum duo de fundo aut ſacerdotio, forenſi diſceptatione contendiſſent, & alter ſententiam abſtuliſſet, inter iudicatum exequendum, tertius integer, rei vel vindex, vel interceſſor extitit, & aut rẽ ſuã ſe ignaro in iudicio actam eſſe dixit, aut rem ad ſe quadantenus pertinere: idcircóque pro ſuo iure intercedere. Quod nunc Pro ſuo intereſſe dicũt. Integer autẽ eſt is, quócum nihil actum eſt. Liuius, Nec prius inclinata res, quàm feſsis integri ſucceſſerunt. Cicero pro Cecinna, Itaque ſaucii ſæpe homines cum corpore debilitãtur, animo tamen non cedunt: at alii pelluntur integri. Id eſt ante certamen initum. Et Integrare litem, eſt inſtaurare diſceptationem, & ab integro inſtituere: id quod iis facere licet quibus res iudicata nõ obſtat. Integer etiam eſt, qui nondum ſe aſtrinxit, qui adhuc ſui iuris eſt & arbitrii. Idem pro Flacco, At ego integrum me ad id quod attulerint, conſeruabo. Liu. 6. ab Vrbe, Integrant & illi pugnam qui ſimulata ceſſerant fuga. Integer igitur non eſt prouocator, qui prouocationem prouocato renuntiauit.

Verba legis aut ſententiæ ad limatam veritatem perſcribere, aut referre vt concepta ſunt & nuncupata.

Fuit iſta exceptio,elegãter dicitur, ꝑ eo quod eſt,Sero nũc obiicitur quod in tẽpore prætermiſſum eſt.In foro dicunt,Hoc contectũ eſt ſilentio. Cic.in Verr.act.vlt.Fuit iſta reſponſio quondã, fuit ſeueritas in iudiciis, vt iſtam rẽ accuſator in magnis iudiciis obiiciendam putaret.Antiquæ ſunt leges iſtæ & mortuæ.Idẽ in eadem,Fuit nundinatio aliqua,& iſti nõ noua,ne cauſam diceret.Ac ſi diceret,Deſiit iam occaſio,Integrum non eſt iam nundinari poſt ſeruorum damnationẽ.Damnatis autem (inquit)ſeruis, prædãdi quæ poteſt eſſe occaſio?Virgil.in 2.AEneid.Venit ſumma dies,& ineluctabile tempus Dardaniæ:fuimus Troes,fuit Ilium,& ingens Gloria Teucrorũ.Iam(inquit)nulli ſumus, nullũ eſt Ilium. Plaut.in Trucu. Horreſco miſera,mentio quoties fit partionis,ita penè fuit tibi Phroneſium. Id eſt,Penè fato functa eſt,proxima morti fuit.Simile illud fuit de coniuratis eiuſdem Ciceronis,Vixerunt,pro Supplicio affecti ſunt.quod Plutarchus refert in eius vita.Sic enim(inquit)Romani dicere ſolent pro mortui ſunt, cum omen verbi vitare volunt. φθεγξάμενος δὲ μέγα πρὸς αὐτοὺς, ἔζησαν εἶπεν. οὕτω γὰρ ῥωμαίων οἱ δυσφημεῖν μὴ βουλόμενοι, τὸ τεθνάναι σημαίνουσιν.

Cicero, Hunc, vti Panormum venit, ad ſe vocari, & de tribunali citari iuſſit.Sic hodie præſides vadimonia deſtituentes,de tribunali citari iubẽt inter cauſarum actiones.Idem,Arreptus à tribunali,& in carcerem coniectus.

Extincta & oppreſſa quæſtio amicorum factione, vel tranſacto cum eo ad quem eiuſce rei priuata perſecutio pertinebat, negotio, àduocatione regia primum atroci coorta,deinde vt res tulit,commitigata.

Scite & commode vti foro, diſciplina eſt nõ cuiuſuis ingenii & facultatis, vt quidem eſt conſtituta hoc tẽpore iuriſdictionis ratio,litiũmq; pertractandarum.Neq; enim minus hodie in foro Vulcani pollẽt amores, χάρις λιπαροχρήδεμνος, quàm olim longè latéque dominans eloquentia poterat.Terent.in Phorm. GE.Cœpi iis omnia facere,obſequi quæ vellent. DA. Sciſti vti foro. Quo loco Donatus,Fori(inquit)appellatione tria ſignificantur, locus,tempus,perſona.Tria igitur hæc animaduertunt qui ſcite & ſolerter foro vti nouerunt,gratia graſſantes in re diſcordiæ & ſimultatis alumna.

Tyrannica edicta, interdicta, præconia:Iuſſa & defenſiones Deo & rationi contraria lingua vernacula vocat.

Et crimini & inuidiæ ſæpe eſt hominibus ſuum ſeruare velle, iuſque ſuum obtinere aduerſus potentiam aut gratiam forenſem.

Exemplari traductione damnatum infamare, παραδειγματίζειν. Id eſt,Pœna ignominioſa afficere.

In iure vario,& diſpari conditione,idem ſtatui non debet.

Tacita fiducia & captioſa prædiũ emancipare,eſt In fraudẽ alienare & necẽ alterius,ſimulate tamen,& cum pacto redhibendi poſt fraudem peractam.

Ius quotannis vſurpatũ ac obtẽtũ.Id eſt,Sine poſſeſſionis interpellatione.

Vnum cedò auctorem huius ſententiæ,vnum profer exemplum.Id eſt,Ne ſemel quidem ita fuiſſe iudicatum docere potes.

Reus cauſam maleficii aliquãdo ſibi dicendam ſtatuerat. quare,quæ crimẽ eſſent ſubleuatura,antè præparauerat:contrà q; quæ offutura videbat, de me-

dio tollenda curauerat. Id eſt, Animo prouiderat ſe aliquando eius rei inſimulatum iri. Cic. in Verr. Præſertim cũ ſtatuiſſes (vt ais) cauſam tibi eſſe dicendã. Et paulò poſt, Statuerat cauſam eſſe dicendam, etiã antequam hoc vſu venit. Hoc eſt, Satis meditatus erat ſibi inſtare defendendi ac diluẽdi criminis neceſſitatem. & vt vulgus loquitur, Erat omnino de eo deliberatus.

Animaduertere in quoſdam reorum placuit, & quoſdam miſſos facere, quoſdam aſſeruare ad inopinata caſuum.

Generatim atque vniuerſe, non ſigillatim priuatímque edicere, Id eſt, non particularizare, vt lingua vulgi loquitur.

Conficere rationem carceris vel cuſtodiarum, quo die quis in cuſtodiã datus, quo eductus, quo alius ad ſupplicium abductus, quo ad forum ſuũ alius relegatus. Sic autẽ purgatur carceris & cuſtodiarũ ratio, quãdo iudices tholo curiæ attributi, carceres exhauriunt colluuione reorum vndique corriuata, & ſæpe circunfluente vociferatúque iudicium ſuppliciúmque expoſcẽte.

Dare cognitores ſeptẽ, vt Dare laudatores, quod alibi fortaſſe dictum eſt, Eſt quod Pontificii iuris auctores ſtatuunt, Purgare ſe cum ſeptimo teſte inſontis vitæ, & exiſtimationis integræ. Cic. in Verr. act. vlt. Tum ſi tibi ita videretur, hoc iuris in omnes conſtitueres, vt qui tibi notus non eſſet, neq; locupletem cognitorem daret, quanuis ciuis Rom. eſſet, in crucem tolleretur. Idẽ alibi, Cognitores dabat homines honeſtiſſimos. Et itidem in Præt. vrb.

Præſto eſſe & reſpondere is dicitur, qui iudicium accipere paratus eſt.

AEgram & propè depoſitam cauſam ſuſcipere, vel excipere. Id eſt, Cauſam deſperatam reſumere.

Nodum cauſæ perplexum ſoluere, & expedire.

Pudor, religio, fides, ĩtegritas, prudẽtia, peritia, diligẽtia in iudice ſpectãtur.

Splẽdor, dignitas, frequẽtia, viſendus cõuentus in conſilio cõmendantur. Cic. Hac vna ſpe Sopatri defenſio nitebatur, conſilii frequentia & dignitate.

Homo in iudicando ſui iuris ac ſententiæ. Id eſt, Qui liberè cenſet, nec cuiuſquam auctoritate vel potentia deterretur. Poteſt tamen & in deteriorem partem accipi pro Pertinaci opinionis.

Cõſidet curia vniuerſa quotãnis decẽ mẽſibus pro poteſtate ſumma & imperio: duobus iuſtitiũ eſt à curiæ conuẽtu, non etiã à curiæ ſubſidio tholenſi.

Euocatio in eos decreta, in quos inquiſitum eſt, vel diei dictio, vel comprehenſio decreta.

Obrutus teſtibus compoſitis reus, & oppreſſus eſt. Id eſt, Conuictus & maniſeſto compertus.

Conditionẽ petitor obtulit reo, vel Iuſiurandum protinus detulit, vt cauſæ comperendinatum adimeret. Id eſt, Ne cauſæ iudiciũ in alium diẽ proferretur. Cic. Adimo enim cõperendinatum, quod cauſa habet moleſtiſſimum.

Prouinciæ anniuerſariæ conſiliariis attribuuntur, aut ad inquirendum, aut res iudicatas exequendas, & in re præſenti diſceptãdas. Ferè autem feriatis menſibus & iuſtitiæ tempore eas obire ſolent. Cõmiſſiones vulgo vocãtur. Prouinciis autem aſcripti ſunt tyrones aduocati, quos Adiunctos appellant, quaſi comites magiſtratuum.

Illata crimina reorum, ſunt Elogia delatorum: vel damnatorum reorum qui curiam appellauerunt. Vulgò Onera vocantur.

In deſertam litem & ſopitam ſeſe inſinuare; & Repetere cauſam intermiſſam, & Acriter retractare.

Exceptum in areſto curiæ vel iudicis ſententia, & cautum, vt reus damnatus pecuniæ, quos commodum fuerit poſtea, æquúmq; viſum fuerit, eo nomine appellet: vel quibuſcum ius & æquum fuerit, lege agat, ſi ſibi videatur. Saluum recurſum vocant.

Animaduerſio eius rei & quæſtio mandato principis conſtituta. Id eſt, Vt informationes fiant, forenſi ſermone.

Cauſa vtrinque perorata, præſentis diſceptationis eſſe non viſa eſt. quare præſes amplius, & ad conſilium pronuntiauit.

Docere, Planum facere, Literis certiſſimis, teſtimoniis locupletiſſimis probare, Auctoritatibus omni fide communitis oſtendere.

Euocare, eſt In re criminoſa citare. Cicero in Verrem, act. 2. ſeu prætur. vrb. Nónne te ad Senatum cauſam deferre: non de tam atrocibus iniuriis cóqueri: non eos homines qui populũ concitarent, conſulum literis euocandos curare oportuit? Idẽ, Pericles Epheſius homo nobiliſſimus, Romã euocatus eſt, quòd auctor iniuriæ illius fuiſſe videretur. Sic etiã Plinius in epiſtolis vtitur.

In perſona tutoris pupillus condemnatur. Cic. in Verrẽ, Forſitan meliores illi accuſatores habendi ſunt, qui hæc omnia fecerunt. Sed ego defenſorem in mea perſona, non accuſatorem maxime laudari volo. Id eſt, Volo videri egregie fungi defenſoris partibus, non accuſatoris. In mea perſona (inquit) Id eſt, In meo munere & officio quod ſuſcepi. Suſcipere perſonam, & poſtea deponere, eſt Accipere qualitatem in cauſa, & poſtea relinquere. Interdum ad aliquid agendum eligitur hominis perſona, id eſt Qualitas: aliquando ingenium & induſtria. Et perſonæ controuerſiæ interdum controuerſæ ſunt inter litigatores, & pronuntiatur perſonas conſtitutum iri ex iis quæ ab apparitore acta ſunt & renunciata. Quod ſermone forenſi dicũt, Qualitates ſecundum expleta concordandas eſſe.

Iudex ſuus ac legitimus, id eſt Competens. Et, Sui ac legitimi iudicis controuerſia, eſt De competentia, vel incompetentia, ſermone forenſi.

Cic. Lites æſtimatæ Dolabellæ prætori, quòd minus Dolabella acceptum retulit, quàm Verres illi expenſum tulerit. Id eſt, Iudicatus eſt tantæ pecuniæ, quantum eſt quod defuit rationibus accepti ab ipſo relati.

In eum qui per detrectationem abeſſe compertus eſt, ſecundum præſentem pronuntiatum eſt. Id eſt, Verè contumax damnatus eſt.

Sententiæ executionem interpellare, eſt Impedire. Hoc eſt, Intercedere quominus executio abſoluatur.

Id recenti negotio facilè conſtitiſſet: nunc exoleuerunt indicia & argumenta, documentáque interciderunt.

Appellat prior aliquem is, qui ſermonẽ vel litem laceſſit. Cicero, Appellat hæredem L. Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filium. Non enim mihi perſuadetur, iſtum ab illo potius appellatũ. Quintil. lib. 5, Eras pauper & hæ-

res,& magna pecunia appellabaris à creditoribus.

Nec legibus hoc, nec moribus ſanctum eſt, nec æquitati conſentaneum. Vulgo, Legibus cautum dicimus.

Ius tranſlatitium eſt,quod Per extenſionem, iuris interpretes appellant. Transfertur enim de ſpecie in lege nuncupata,ad aliam non abſimilem.

Quæro abs te,cur ea capita edicti vrbani,in edictum prouinciale transferre volueris. Cic.ad Atticum lib.5, Interim cum ego in edicto tranſlatitio cẽteſimas me obſeruaturum haberem cum anatociſmo anniuerſario,ille ex ſyngrapha poſtulabat.Idem lib.3,Alterum caput eſt tranſlatitium de impunitate,ſiquid cõtra leges eius legis ergò factum ſit. Tranſlatitium caput legis appellat, quod ex alia lege tranſlatum eſt. vt, Edictum prætoris tranſlatitium, non nouum,ſed ex alio edicto reſumptum,à quo exemplum ductum eſt.

Cum auctiones prætoriæ fiunt & iudiciales, fieri debent edicta & proſcripta die.Id eſt, Affixis programmatibus.

Renuntiare mãdatũ procuratori, eſt quod Reuocare procuratoriũ dicunt.

Ad auctionẽ ſpectandam,& addictionẽ proſcriptorum prædiorũ obſeruandam in primis citandus eſt is cuia res eſt, cuiúmq; periculum.Nunc Vocandum proprietarium dicunt.Cic.in Frument.Apronius certiorem facit iſtum cuia res erat,quid rei eſſet.Id eſt,Verrem qui re vera redemptor erat decimarũ,etiamſi Apronius perſona eſſet adumbrata. Alibi,Vt optima cõditione ſit is cuia res,cuium periculum.Id eſt,Vt dominus rerũ omnibus anteponatur.

Is qui auctionem vicit ex licitatione,& cui fundus proſcriptus eſt addictus, pretium inferre ad officiũ debet intra dies legitimos, aut nexum ſtatim inire,inter ærarióſque referri.Sic enim mea ſentẽtia dici poſſunt,qui Reip. decoxerunt,vt ii qui vendente prætore licentur, & creditorum ſpẽ deſtituunt. Interdum tamen apud officium gratioſis,moris eſt,acceptum ſtatim referre pretium,tametſi nondum illatum,ſed prius ſatis accepto noxæ nõ futuram gratificanti accepti relati perſcriptionem.

Recuperatores aut diſceptatores,quos commodum ei fuit,accepit. Id eſt, Iudices impetrauit ex animi ſententia.

Nego me certaturum in eo foro,iiſque iudicibus. Id eſt, Recuſo eos iudices. Teſtificor me vſurum eximio iure fori atque diplomatico. Committimus vulgo vocamus.

Interpoſito nomine controuerſiam adumbrare, indéque eximii iuris occaſionem mutuari ad fori tranſlationem.Quod nos Mutuari nomen hominis priuilegiati vulgo vocamus.Cic.in Verrem act.3,In prædam prætoris interponatur nomen ciuitatis,imponatur honeſtæ ciuitati turpiſſima perſona calumniæ. Et in Frumentaria,Cum tuum nomen decumani in re tam turpi ac nefaria interponerent.

Reus temeraria defenſione implicatus eſt.

In huius cauſæ iudicio caput atque exiſtimatio iudicum agi putatur propter perſonas litigatorum.Ex eo enim ſtatuetur,an gratiæ aut potentiæ ceſſiſſe ius æquúmque videatur.

Paragraphis adnotare nomina in codice impendiorũ litis, Cruce adnota-

re appellant.

Reiicere cauſam ad leges rei, eſt Remittere ad forum ſuum reum. Cicero, Ea res à Volcatio, qui Romæ ius dicit, reiecta in Galliam eſt. ἀπεώσθη, καὶ διέωσται, vt opinor, Græce dicitur.

Recuſare, eſt Impedire, & quaſi Intercedere. Cic. Amici recuſabãt, ne quod nouum iudiciũ, neq; eius cognitio eo abſente conſtitueretur. Et ſimul illud non deſiſtebant poſtulare, vt ſe ad leges ſuas reiiceret. Sic hodie cognitores abſentium, ſiqua noua poſtulatio aut petitio fiat, reſpondere ſolent ſe ad defenſionẽ abſentis cogi non debere, ſed domum eius denuntiãdum. Recuſabant (inquit) id eſt, παρῃτοῦντο. Quintil. lib. 4, Recuſatio quoque interim plures propoſitiones habet, vt cõtra petitionẽ pecuniæ, Male petis. procuratori enim tibi eſſe non licuit: ſed nec illi cuius nomine litigas, habere procuratorẽ. Cic, in Partit. Rationẽ igitur ſubiiciat recuſationis ſuæ, τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ.

Edere nomina teſtium aduerſario ad refellendum eos. Cic. Quibus ego teſtimonium denuntiaui, quorum nomina edidi.

Tractare, eſt Nomina enarrare, exponere, & quod Deducere media dicunt. Cicero, Citatur reus, cauſa agitur Syracuſis, crimina tractãtur ab accuſatore. Idẽ in Partit. Quia hæc generis eius ſunt, vt ante iudiciũ tractanda videãtur. Id eſt, Concertanda, Attingẽda. Quintil. Itaq; inferiora quoq; ſcrutabimur, quæ tractata faciliorẽ nobis iudicem in ſumma quæſtione facient. Et tractatus quidem huius rei in parte cauſæ frequẽs eſt. Vulgo dicunt, Hoc punctum plene attigit cauſidicus. Retractare, eſt Iterum ab integro tractare, vt ſi in altera ſcriptione, quæ Additamẽta vocãtur, rem prius explicatam, & ab aduerſa parte reprehenſam, ab integro diſputet. Vnde, Opus retractatum, eſt idem quod Emẽdatũ. Cic. ad Attic. Sed tamen idẽ σύνταγμα miſi ad te retractatius.

Tranſactor, vulgo Director & Conductor dicitur, vt ſi tranſactorem litis & controuerſiæ inſtituẽdæ fuiſſe quẽpiã dicas hominẽ pragmaticũ. Cic. in Ver. Is qui eſt omnium rerum huiuſmodi tranſactor & adminiſter, Timarchides. ὁ πάντα πρυτανεύσας τὰ εἰρημένα. Architectus etiam aliquãdo dicitur. Vt de lege Agraria, Nunc quiſnam tam abſtruſus vſquam nummus videtur, quẽ nõ architecti huiuſce legis olfecerint? Et pro Cluẽt. Et qui Fabritii libertum, quia miniſter in maleficio fuerat: patronũ, quia conſcius, condemnaſſent: ipſum principem atq; architectum ſceleris abſoluerent? Principem appellat, quem Auctorẽ facti principalem vulgo vocamus, ὃν τῆς κακουργίας ἀρχηγόν: Architectum, ſtrophæ machinatorem. A Demoſthene ſumptum, in oratione, πρὸς Βοιωτὸν, οὗτος δέ μοι μετὰ Μοιροκλέους ὁ πάντων τούτων ἀρχιτέκτονος, ἐπιβουλεύσας, & cætera. Et rurſus, τούτου τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς ὅλης ἐπιβουλῆς. Id eſt; τοῦ συντάξαντος καὶ διακοσμήσαντος καὶ σκευωρησαμένου καὶ μηχανησαμένου τὴν ὅλην ἐπιβουλήν.

Homo maleficii conſcientia repente nuſquam apparuit. Id eſt, Solum vertit, vel Delituit. Huiuſmodi autem homines ſi controuerſias habent iudiciales, cum domicilium habere deſierint, præconio euocantur cum opus eſt, vel citantur in finitimis oppidis exterarum nationum. Id eſt, Per auctorizationẽ, quæ Latine priſco verbo Clarigatio dici poteſt. Et Clarigare, verbum, Plinio lib. 22, de Verbenis loquenti.

Eſſe iure iniquo in aliquo foro,eſt quod dicũt, Suſpectum illi iudic iũ eſſe, & moleſtam litigandi conditionẽ.Cic.in Verrẽ,Homo quanquã erat Siculus & reus, hoc eſt, iure & tẽpore aduerſo, ferre Timarchidẽ diutius non potuit. Huic opponitur Eſſe optimo iure,hoc eſt, Vti optima conditione. Quo loquendi modo vſus eſt Iulianus Iuriſcõſ.in c. Qui in vtero,de ſtatu hominũ.

Rei priuatæ iudex,Ciuilis cauſæ nunc dicitur,& Partis ad partẽ.M.Petiliũ, quẽ habet in cõſilio,iubet operã dare, quòd rei priuatæ iudex eſſet.Id eſt, Iubet abire è conſilio ad iudiciũ inter priuatos dandũ,quibus iudex datus erat. Quod ideo Verres faciebat,vt eum ablegaret, quem ſciebat eſſe iudicẽ integrum.Id eſt,Ne iudicio intereſſet,quod è ſententia corrumpere ſperabat illo ſummoto.Sequitur enim poſtea, Minutius homini quæ viſa ſunt, & quæ tẽpus illud tulit & cauſa,reſpondit:cauſam ſe dimiſſo & ablegato cõſilio defenſurum negauit.Hoc genus artificii eorum qui iudiciis præſunt, & ſtudiis ſuis magis quàm æquitati ſeruiunt, nõ prorſus obſoleuit, vt viri boni ablegẽtur, qui incommodi ſunt ſententiis coitione conflandis,& nonnunquam areſtis.

Profligata controuerſia tunc dici poteſt,cũ in valuis ſententiæ eſſe dicitur. Cic. 5. Tuſc. Atqui ſi ita eſt, profligata iam hæc, & pene ad exitum perducta quæſtio eſt.Liuius, Profligato fere Samnitiũ bello, Etruſci belli fama exorta eſt.Sic Auſonius,Hæc profligati venit modo laurea belli. Id eſt, Confecti, quod Gellius ignorauit,qui reprehẽdit.Profligatus autẽ homo,eſt Perditus & ἀπονενοημένος. Cic. pro Archia,Nũquã me pro ſalute veſtra in hos profligatorũ hominũ impetus proieciſſem.Et Profligare Rẽp.in Procemio tertii de Orat.

Indiciarii præcones, ſunt qui Audientiarii vocantur, vociferate nomina cauſarum citantes. Et Curiales præcones, apparitores ſunt curiæ, qui in orbem bini apparere curiæ debent,& Oſtiarii de ſeruitio eſſe dicuntur. Latine Apparere curiæ,& Apparituras facere dici debent.Plin.lib.26,Quodam Perſino equite Ro.quæſtorio ſcriba,cum in Aſia apparuiſſet,contagionem eius importante. Cic.ad Q. fratrem,Quos verò ex domeſticis coniunctionibus, aut ex neceſſariis apparitionibus tecum eſſe voluiſti, qui è cohorte prætoria appellari ſolent,&c.Et Apparitores regii apud Liuium lib.1.de Tarquinio loquentẽ. Eſt enim Apparere, officii gratia exhibendi præſto eſſe. Valerius lib. 2. de Fabio Maximo loquens, Indignatus quòd ex lictoribus nemo ſe equo deſcendere iuſſiſſet, plenus iræ ſedere perſeuerauit. Quod cum filius ſenſiſſet, proximo lictori vt ſibi appareret imperauit. Id eſt, Officio ſuo fungeretur, & patrem iuberet equo deſilire. ἵνα παρεστήκοι αὐτῷ. Lucianus de Mercurio, δεῖ γὰρ παρεστάναι τῷ Διΐ, καὶ διαφέρειν τὰς ἀγγελίας τὰς παρ' αὐτοῦ ἄνω καὶ κάτω.

Aduocati viri probi,accepto honorario auctorati litigatori, fidem & operam addictam illi habent in ea cauſa.

Cic.Edicit ſtatim,vt Cal.Decẽbris adſit Sthenius Syracuſis. Nunc dicunt, Decernit,vt cõpareat perſonaliter.Idem,Et erat ſpatium dierum forte xxx ante Cal.Decembris,quo iſte,vt Syracuſis Sthenius adeſſet,edixerat.

Ex reis eximere hominem propter aduerſarii detrectationem, Eſt quod vulgo dicunt, Elargiri ſimpliciter, Dare reo commeatum. Cic. in Verrem, Omnis illa mea feſtinatio fuit cum periculo capitis mei,ne tu ex reis exime-

re,ſi ego ad diem non adfuiſſem.

Digredi à propoſito,& lõgius aberrare,eſt Cauſæ actionẽ ſenſim aliò deflectere. Sic Prouocatus,ob deſertã prouocationis executionem,è citatis & prouocatis eximitur,& vadimonio ſoluitur. quod Commeatum dare vocatur.

Homo coràm damnatus non prouocauit, ſed tantum teſtificatus ſe conſultò deliberaturum : aliquot poſt hebdomadas dierum diplomate veniam procraſtinatæ prouocationis impetrauit, quòd diceret, in re præſenti ſe viros conſultos deſideraſſe, qui ſibi auctores poſtea prouocationis interponẽdæ atque exercendæ fuerunt.

Ob ius dicundum pecuniam accipere, & ob decretum interponendum, iudicis eſt ſordidi. Cic. ad Q. fratrem, Gabinius abſolutus eſt. Omnino nihil accuſatore Lentulo, ſubſcriptoribúſq; eius infantius, nihil illo conſilio ſordidius. αἰσχροκερδέστερον.

Cooptatus in pontificatum dici debet, qui nunc Electus dicitur. Adoptatus verò, eſt qui Poſtulatus in iure põtificio dicitur. Cic. in Ver. Atq; in his omnibus Senatoribus cooptandis non modo ſuffragia nulla fuiſſe, ſed ne genera quidem ſpectata eſſe ex quibus in eum ordinem cooptari liceret. Sic curia pridem in locũ demortuorũ conſiliariorũ collegas ſibi cooptare ſolebat: qui mos iam penè obſoleuit. Plin. Iunior, Oppidum eſt prædiis noſtris vicinum, quod me puerũ adhuc patronum cooptauit. Cic. de lege Agraria, Ab ea parte populi qui eſſet factus, is à collegio cooptaretur. Et Cooptatio pro Electione. Idẽ in Lælio, Meminiſtis Q. Maximo fratre, & L. Mancino cõſulibus, quàm popularis lex de ſacerdotiis Licinii Craſſi videbatur. Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur. Adoptare pro eodẽ dicitur. vt idem in Philip. Vexauit Puteolanos, quòd Caſſium, quòd Brutos patronos adoptaſſent. Idem in Diuinat. Quem prouincia defenſorem ſui iuris, vltorem iniuriarum, actorem totius cauſæ adoptauit. Id eſt, Sibi aſciuit.

Aliud eſt quæſtum ſordidum circa rès iudicandas, iudicatáſq; facere : aliud honorarium legitimum, & honeſtati innocentiáq; non diſſentientem mereri. Sicuti non idem eſt Mercari & nundinari quouis modo locum in ordine ampliſſimo, & Moribus ac tempori ſeruientem, ambitu ingenuo & liberali prodire in medium, & ad honores adoptare ſe, cum occaſio nata eſt. Neq; enim mores inculpati, & ad normam legum exacti, hominum ſunt, ſed tẽporum, ſi ad verum loqui placet.

In ratione ſumptuum litis ineunda, acceſſionũ calculi permulti poſiti circunducuntur, vt quæ pragmaticis, quæ actorũ cõſcriptoribus, quæ miniſterio officiorum, non modo liberaliter, ſed etiã neceſſario pendũtur. Hæc enim & eiuſmodi expenſa non feruntur. Quare non modo non quadrat vnquã ſumma ad nummũ accepti & expenſi, ſed ne conſtat quidem alioqui ratio, propter multiplex intertrimentũ huiuſmodi negotiationis vſuræque iudicialis.

Attentare fidẽ, religionémq; iudicũ, in ſpeciẽ incidit criminis repetũdarũ.

Poſtulationi ſupplici reſponſum, Palàm conſilio poſtulet altercationum die, & ea de re certet cum eo, ad quem res attinebit. Forenſes dicunt, Faciat requeſtam in iudicio.

Interdum præpropera iudicandi cupiditas, magnã partem cauſificationis atque neceſſariã cauſidicis præcidit in iis diſceptationibus quæ primis actionibus decernuntur. Quod cum alibi, tum in curia aliquando contingit, eorũ quidẽ opinione, qui iudicia huiuſmodi nõ tam repræſentata, quàm præcipitia nuncupãt. Cic. Quærere ex ipſo Metello velim, quidnam ſua vi & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. Sic aduocatis exordiẽtibus ſæpe præcidũtur nõ neceſſariæ præfationes, & principia longius repetita, & excurſus licẽtiores: quæ venditationis oratoriæ magis, quàm argumenti cauſis hærẽtis.

Aut hoc contendat reus nunquam eſſe factum, aut multa tela excipiat neceſſe eſt quæ à me coniiciẽtur in eum. Hoc eſt, Si facti controuerſia eſſe non poteſt, ægrè defendi cauſa poterit, quæ iure nullo nititur.

Quanquam poſſim, ſi velim, vincere rectè factum quod obiicitur, tamen mihi nõ neceſſe id telum excipere, quod in meam cauſam nõ iure in mẽque intorquetur. Etſi tueri non difficile eſt, quod factum reprehenditur, tamen nihil cauſari in eo mihi neceſſe eſt, quod ad me pertinere non dico.

Fundamenta iudicii ſubruit aut ſubducit, qui non ſui iudicis diſceptationem eſſe contendit. Hoc eſt, Incompetentem iudicem eſſe.

Abſentis nomen recipere, eſt Contra abſentem, vel de abſente pronuntiare, vt ſi quiſpiam tutor creetur abſens.

Palàm de loco ſuperiore pro imperio & poteſtate decernere, vel ſententiã pronuntiare, de eo dicitur qui in tribunali ſedet.

Ter in hebdomade committũtur actiones cauſarum, & altercationes cauſidicorum in curia Pariſienſi.

Nomen ſuum commodare, etiam Latinè dicitur vt vernaculè. Cic. Nunquam mihi veriſimile viſum eſt, adoleſcentem illo loco natum, patronum Siciliæ, nomen ſuum ad tranſlationem criminis commodaturum. Hoc eſt, Qui in ſe inuidiam criminis ſuſcipere non recuſaret. Hoc eſt, Qui crimen vt ſuum agnoſceret, vt alium crimini ac pœnæ eximeret. Idem, Omnibus in rebus coarguitur à me, conuincitur à teſtibus, vrgetur confeſſione ſua, manifeſtis in maleficiis tenetur. Sic alibi, Coarguere, pro, Manifeſta probatione obruere reum, vſus eſt. ἐξελέγχειν.

Expaſſis curiæ valuis, in aperto & ꝓpatulo cauſa perorata eſt, criminaq; prolata ab aduocato fiſci, cũ atroci irrogatione mulctæ, ignominiámq; inurẽte.

Nos rogatu magiſtratus aſſedimus in Senatu, Cic. in Verrem. Id eſt, Honoris cauſa ſeſſum admiſſi ſumus in Senatum eius vrbis. Sic fit hodie, cum vel ſalutandæ gratia, vel ſpectandæ curiæ, vel mandato principis, primarii viri aſſidere iubentur.

Curiam appellant ii, qui iniquam ſententiam iudicum conqueruntur, aut cõqueri ſe ſimulant. Cic. Ne Senatuſconſultum Siculi homines facere poſſint, non Siculus aliquis, ſed Quæſtor Prætorem appellat.

Interfationes magiſtratuũ in iudiciis præſidentium, vt loquendi vices liberas ſeruare cenſentibus, ſic etiam moderari debent inaniter verba fundentibus, ac diem conſilio eximentibus. In magno autem tribunali ægrè compeſcitur altercationum diebus cauſidicorum quorundam obſtrepẽdi ac de-

clamitandi indecora conſuetudo.

Aduocatus omnia collegit atque aucupatus eſt, quibus cauſam primore congreſſu aſpectúque laborantem, adiuuare & confirmare poſſet.

Areſta curiæ plurima inter actionum cauſas ex tempore pronuntiantur: quæ cum alioquin ex tempore & perſonis varianda ſint aut temperanda; non ſemper ad exemplum reuocanda ſunt.

Cauſarũ quæ ex cauſidicorũ actionibus iudicantur in curiæ tribunalibus, quidam præſides comperendinatione, quidam iuris repræſentatione gaudẽt.

Capitali ſanctione vetitũ eſt. Significat eius admiſſi pœnã eſſe capitalem.

Cauſæ inſignes cum aguntur, nõ modo patronum ſuum habent & cauſidicum, ſed etiam aduocatos & tanquã ſubſcriptores, qui ad omnes actionis articulos tum corporis geſtu, tum dicendorum ſuggeſtu aſſeruiant.

Audientiã cauſæ facere interdum eius æquitas, interdũ calamitas clientis, inopiáq; deſtituta pattocinio ſolet, nónunquã inuidia diuerſæ partis. Cic. in Diuin. Quantã deniq; audientiã orationi meæ improbitas illius factura ſit.

Hic primarum partium actor, cæteri ſubſcriptores tantum fuerunt. Id eſt, Princeps aduocatus cauſæ fuit, reliqui ſecundarum & tertiarum partium.

Cuſtodes olim accuſatoribus dabãtur, ne præuaricarentur. Cic. in Diuinat. Cuſtodẽ (inquit) Tullio me apponite. Idẽ, De illo cuſtode toto ſic vobis breuiſſime reſpondebo, nõ eſſe hos tales viros cõmiſſuros, vt ad cauſam tãtam à me ſuſceptam, mihi creditã, quiſquã ſubſcriptor me inuito aſpirare poſſit. Etenim fides mea cuſtodẽ repudiat, diligentia ſpeculatorẽ reformidat. Quo in loco Speculatorem, obſeruatorem arcanorum cauſæ ſignificat, qui cauſæ iura prodere poſſet. Hodierno tẽpore cuſtodes ſunt, qui cauſæ ad ſe nõnihil pertinenti adeſſe volunt, ne præiudicium fiat: qualis eſt illa ſpecies, quæ tractata eſt in c. Si proluſorio. ſub titulo de Appellationibus. Et in c. Si ſuſpecta, de Inofficioſo teſtamento. Cuſtos eſt ὁ ἀντιγραφεύς, quem lingua vernacula ob id Contrarotulatorem vocat, cuius commentarii ἀντίγραφα vocantur, ex quo eadem Lingua vocabulum ſuum duxit. Et Cuſtos, eſt Obſeruator, παρατηρητής. Cuſtodire, παρατηρεῖν. Cic. in Catil. Multorum oculi & aures te nõ ſentientem ſpeculabuntur & cuſtodient. Id eſt, Te obſeruabunt. Quintil. in 4, Nequod inſolens verbum in principio deprehendatur. nondum enim recepti ſumus: & cuſtodit nos recens audientiũ intentio. Id eſt, παρατηρεῖ, καὶ οἱονεὶ ἀντιγράφει τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα. Sic accipitur ab Vlpiano in tract. de Ventre inſpiciendo. Cic. de lege Agr. Quis tribus quas voluit vocauit, nullo cuſtode ſortitus? οὐδενὸς παρατηρουμένου.

Interponere fidem ſuã, eſt Spõſorem rei exactorémque ſe facere. vt qui ſe curaturũ ꝓmittit. Sic dicitur, vt Interponere operã ſuã. Cic. in Diuinat. Pro exterarũ nationũ cõmmodis inimicitias ſuſcipere: accedere ad periculum: operam, ſtudium, laborem interponere. Dicitur & Interponere ſe, quod lingua vernacula admiſit. Idẽ, Cur te interponis Cecili, inuitiſſimis iis, quibus lex conſultum eſſe voluit? Id eſt, Te præuaricatorem futurum, vt accuſatorem legitimũ ingeris. Interponere perſonã ſuam vel alterius in fraudẽ, & In ſpeciem adumbrare nomen ſuum. vt in Ver. In prædam prætoris inter-

ponatur nomen ciuitatis.Id eſt,Cómodetur, prætexatur. Interponere iudicium ſuum.Idé pro Cornel. Potuit Gaditanus populus certius interponere iudicium volútatis ſuæ, quàm cum etiam accuſatorem huius,mulcta & pœna mulctauit? Vbi tamen indicium, id eſt δεῖγμα, legendum videtur. Idem; Qui ob decreta interponenda pecuniam acceperit.

Diſceptatio recuperatoria, dici poteſt cauſa apud executoré areſti agitata. & Recuperator,eſt Iudex à curia datus,vel Qui diplomate datus eſt. hoc eſt Iudex vel à curia vel à pricipe delegatus.Et iudiciú recuperatoriú, eſt Quod agitatur ſuper executione vel areſti vel diplomatis. De recuperatoribus in annotationibus in Pádectas olim diximus. Dabátur à prætoribus Romanis in prouinciis itidé ferme vt apud nos οἱ διαιτηταὶ, de quibus in commétariis Græcis ſcripſimus. Victorinus in ſecundú Rhetoricorú, Prætores(inquit)ius dicebant,& iudices cauſæ dabant,& cótrouerſiæ vel agédi genus inſtituta actione formabant. Ita vbi præſcribebat prætor qua accuſator,qua reus actione vteretur,præſcribendo quid fieret,excipiendóque quid non fieret, tráslationis controuerſiam actionibus auferebat.

Quo voles,vadimonium promittá.Cic.Statuit iſte,vt arator ꝓ decumano quo vellet,vadimoniú ꝓmitteret.Vt hic quoq; Apronio,cú aliqué à Leótino vſq; Lilybæú vadaretur ex miſeris aratoribus, calúniandi quæſtus accederet.

Vadari, eſt Citare cum denútiatione mulctæ, vt cum iterum & tertium teſtibus nequicquá teſtimonium denútiatum eſt, poſtea vadimonio obſtringuntur.Id eſt,Pœnali decreto euocantur.Sic,Quo voles,vadimonium promittere non recuſo.Id eſt,Si diem mihi prædixeris iudicis imperio,ibi præſto me futurum recta ſponſione promittam.

Cic.Statim magiſtratus,& quinque primi,accitu iſtius euocantur. Id eſt, Perſonali decreto in ius vocantur,vt nunc loquuntur.

Ex altercatione partium res decerni nó potuit,iudéxque deliberandú pronuntiauit. Ab altercationibus aduocatorum præſes de conſilii ſententia amplius pronuntiauit.id eſt Conſilii rem eſſe dixit.

Iuridiciali formula iudicium conſtitutum eſt,additúmque pronuntiationi,vt quod vterque litigantium factú eſſe,aut non eſſe contenderet,quódque è re ſua futurum eſſe putaret,id ſcriptione proſequeretur, vel de eo cómentarium proferret. Aduertiſſamentum vocant.

Scriptionibus reſcriptionibúſque vltro citróq; editis,ſecutú eſt decretum velpartiú cóuentú,iis de rebus quæ in ipſis poſitæ aut expoſitæ eſſent, atque articuloſe diſtinctéque cómemoratæ, litigatores ita inter ſe cópararent, vt quid cóueniret,quid diſcreparet,quid confeſſum, quid controuerſum eſſet, liquiere iudici poſſet. Scripturas concordes vel diſcordes facere vocant.

Iurare in ea quæ ſcriptione reſcriptionéque edita ſunt. Affirmare Scripturas appellant. Requirendum reum adnotare, comprehendendúmque decernere. Decernere captionem corporis vocant.

Quod libello ſupplici poſtulabat,ad cóſiliú pro tribunali ſedés,palá poſtulare iuſſus. Foréſi verbo,Facere requeſtá in iudicio. Poteſt & In iudicio dici. Cic.Quærebantqu id contra edictum feciſſent,reſpondebat ſe ad recuperatores eſſe dicturum. Et paulum infrà, Quæ in iudicio dicturum eſſe dicebat.

Quantum petitor libello edidit, tantum ſententia abſtulit. Forenſes, Adiudicatæ ſunt ei concluſiones. Cic. Quantũ Apronius edidiſſet deberi, tantum ex edicto dandum erat.

Principalis ſcriptura,, vel caput ſcriptionis: & Acceſſiones, quæ Additiones vocantur. Prima ſcriptionis editio, & ſecunda, tertiáque. Id eſt, Additamenta ſecunda & tertia. Poteſt etiam dici, Primæ editionis ſcriptio.

Reo fori trãslationẽ poſtulante, negat ſe cauſam relegaturũ, vel reiecturũ.

Conditionẽ latã renuntiare, eſt quod dicunt. Reſilire vel Digredi ab oblatione facta: quod ſi voluntate eius fiat qui conditionem accepit, dicitur acceptam facere cõditionem, hoc eſt, Remittere oblationem. Cic. in Frumenta. Scandilium cogis ſponſionem acceptam facere. Acceptũ referre, eſt Dare apocham, & chirographo fateri acceptum. Idem, Rabonio inde opus acceptum retulit quadriennio poſtea, quàm diem operi dixerat.

Res in arbitrium priuatorum collata ſine ſponſione, irrita eſt. Id eſt, Sine mulctæ appoſitione, ſi arbitratui non pareatur. De qua dictione ſatis in Annotationibus diximus. Sponſione igitur facta, ad arbitros itur, quando pœnalis eſt arbitrii conſtitutio. Et Sponſione ad arbitros te prouoco, In iure rem meam à te repeto, vel vindico.

Libri actorum curiæ, & Libri areſtorũ, ſunt regeſta, Regiſtra vulgo dicta. Cic. in Frument. Miſit literas ad Carpinatium, quas ego Syracuſis apud Carpinatium in literarũ allatarum libris, Romæ in literarũ miſſarũ apud Tullium magiſtrum, familiarem tuum inueni. Iuuenalis Saty. 9, Tollis enim, & libris actorum ſpargere gaudes Argumenta viri.

Graſſatus in poſſeſſionem ſacerdotii dici poteſt is, qui Intruſus à iuriſperitis dicitur.

Aſpernari imperiũ, & abnuere, Liu. Et Detrectare imperiũ, Curtius. Et Recuſare imperiũ, Cic. de Senect. τὸ κελευόμενον ἀναδύεσθαι, eſt quod dicimus Obediẽtiã recuſare. Cõtrà, Accipere imperiũ, & Imperata facere, & Dicto audiẽtẽ eſſe, eſt Obtemperare. τὰ παραγγελλόμενα ποιεῖν, τοῖς ἐπιταττομένοις πειθαρχεῖν. Tacitus, Cæteros Placẽtiam reduxit, minus iam turbidos, & imperia accipientes.

Cicero, Id recte, ordine, è Rep. ſine cuiuſquam iniuria factum oſtende.

Rogator ſententiarum, eſt Qui iudicio præeſt, & rogat ſententias.

Hæres relictus addubitans, nihildum de bonis diminuit, necdũ ei certum eſt hæreditatem cernere. Id eſt, Nondum ſe immiſcuit. Cic. Nequid de bonis quæ L. Octauii fuiſſent, diminui pateretur. Et rurſus, Nequid de bonis quæ Octauii fuiſſent, diminuerent, antequã Fundanio pecuniam ſoluiſſent.

Pridie Verbenaliũ, vel alia ſoléni ꝓnũtiatione, areſtũ curiæ recitatũ alienationẽ patrimonii minoris nubilis, ob eã nuptui collocandã, ſed ſine decreto factã, tametſi de ſentẽtia gẽtiliũ & ꝓpinquorũ, cõtra ius eſſe factã. Id eſt, Nullã, & irritã eſſe. Cic. Ad VII. Idus Feb. Senatuſcõſultũ ad Apollinis factũ eſt, ea quæ facta eſſẽt ad quartũ Id. Ianu. cõtra Rẽp. eſſe facta. Quo in ſermone quædã verba ſubaudiẽda ſunt, elegãti cõpẽdio loquẽdi. Poteſt & hoc modo dici, Areſtis natalitiis, vel areſtis Sextilibus, placitũ curiæ pronuntiatum eſt, fundum adultæ virginis orbæ parẽte ac dote caſſæ, ſine decreto à tutore alienatũ

ob ipſam collocandã, quanquã agnatis propinquíſque auctoribus, cõtra ius alienatũ eſſe. Qui modus loquendi ab antiquitate duci poteſt. Cic. pro Murena, Dixiſti Senatuſconſultum me referente factum, ſi mercede conducti obuiam candidatis iſſent, ſi conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus, vulgo locus tributim, & item prandia ſi vulgo eſſent data, contra legem Calphurniã factum videri. Gladiatoribus (inquit) id eſt, Cum gladiatores edẽtur, id eſt, Gladiatorio munere edito. Vſus eſt & Philip. 9, Circáque eam ſtatuam gladiatoribus ludíſque liberos poſteróſque eius quaque verſus pedes quinque habere. A Græcis hoc ſumpſit. Demoſth. ἐν τῷ περὶ στεφάνου. καὶ ἀναγορεῦσαι τὸν στέφανον Διονυσίοις τραγῳδοῖς καινοῖς. Ariſtophan. Pluto, μυστηρίοις δὲ τοῖς μεγάλοις ὀχουμένην ἐπὶ τῆς ἀμάξης ὅτι προσέβλεψέ μέ τις, ἐτυπτόμην.

Exequi non perſequi rem iudicatam. Id eſt, Abſoluere executionem. Cicero, Velim vt mandata mea digeras, perſequare, conficias.

Nomina in exordiis litium prætexta, & in omni actu earũ intexta. Qualitates vulgo dicuntur, quæ & Perſonæ dici poſſunt.

Infectum facere quod factum eſt, Eſt quod Reuocare vulgo dicitur.

Scite concipere quæ acta ſunt, & Perſcribere, ſcribarum eſt officium.

Iandiu iudicium dictatum eſt, necdum tamẽ ad cauſam aggreſsi ſunt litigatores, lite hærente in præludiis & exceptionibus. Id eſt, Nódum attigerũt caput intentionis, ídque qua de re agitur.

In auſpicanda maioris cauſæ actione, vt decorũ eſt exordium facere, quod cauſæ argumento apte hæreat, ita vitioſum eſt gemino (quod aiunt) ab ouo narrationem exordiri.

Vrget teſtis reũ cõtra quẽ dicit, quando rei inficiandæ propemodũ anſam adimit. Subleuat etiã ſuo teſtimonio, quãdo indulgẽtius teſtificatur. Cic. ad Q. fratrẽ, Neque vrſi eũ, neque leuaui: teſtis vehemens fui, præterea quieui.

Enodatæ cauſæ argumentũ exponere, deinde poſt rogatã ſententiam enucleate diſſerere, & conſtanter ad extremum ſentẽtiam dicere, docti & probabilis eſt cauſæ commentatoris, qui & Inſpector & Enarrator dici poteſt.

Cic. Agere cœpit cũ Caninio de iis rebus, quas dolo malo mancipio accepiſſe de Vario diceret. Id eſt, de rebus à Vario alienatis fraudatore creditorũ.

Citeriorem diem diplomatis venia prouocatori denuntiare, eſt Anticipare diem à prouocatore condictum.

Cauſa tam infirma eſt, vt gladio plumbeo cõfici poſſit. Id eſt, Vt ab aduocato imperito vinci poſſit damnaríque.

Ius & fas omne delere neglecta iuriſdictio & peſſundata poteſt.

Cauſa & actione perpetua primũ grauiter explicata tractatáque, & altercatione deinde acri & vrgẽte cõcertata. Cic. ad Atticũ, Clodiũ præſentẽ fregi in Senatu cum oratione perpetua pleniſſima grauitatis, tum altercatione.

Noua cauſæ firmamenta ac litis decretoria edere impetrato diplomate, cum eo vt diuerſa pars iis reſcribere, ſuppeditante ſumptum ipſo impetratore, & ſi ita res nata ſit, in ea inquirere poſſit. Articulare facta noua litis deciſoria vocant.

Expoſcere pœnas iniuriæ, aut vis illatæ. Iuſtitiam petere dicunt.

Cauſarum in ſcripto conſtitutarum, triplex ferè eſt formula, moribus palatinis. Eſt enim Admonitoria ſcriptio, quaſi animaduerſionem iudicũ attentionémque poſtulantis. Eſt rerum actarum, & facti quæſtionum editrix & enarratrix, quod Intendere vocant. Eſt præterea quam Cõmemoratricem dicere poſsis, ſeu Commẽtarium argumentoſum. Memorias in foro vocãt. Et eiuſdem eſt ſcopi cum intendente, in controuerſiis ferè ſacerdotiorũ frequentata, ſimiliter atque ea quam Factorum ſcripturam vocant per diametrum oppoſitorum. Eodem etiam ſpectat cum intentionis formula. Interdũ autem commonefactrix ſcriptio euadit poſtea interfatione iudicũ in aliam ſpeciem, tum denique cum in commentariis recitandis iudices animaduertunt, in quæſtionem iuris, facti quæſtionem incurrere, decretúmque intercedere ſolet mutuæ commentariorum editionis.

Edicti promulgationi frequenter interceſſum eſt. Forenſes, Multi ſe oppoſuerunt publicationi literarum. Liuius, Inde frequenter migratũ eſt à parentibus & propinquis raptarum. Id eſt ἀϑρόως. Hoc eſt, Confercti migrauerunt. Cicero ad Atticum, Huic frequenter interceditur. Hoc eſt, Alii ſuper alios certatim intercedunt, vel Conferctim interceſſum eſt.

Hypomnematographi pragmatici commẽtarios aduocatis cõſcribentes, è quibus cauſas agunt, vel ſcriptiones conficiunt, vulgo Memorialia dicuntur ad altercandum vel ſcribendum. De quo vocabulo nonnihil diximus in Annotationibus in Pand.

Reuocare teſtes, Recolere vulgo dicũt. qui etiam Repeti dici poſſunt. Cic. pro Archia, Quoties ego hunc vidi, cum literã ſcripſiſſet nullam, magnum numerum verſuum de his ipſis rebus quæ tum agebantur, dicere ex tempore? quoties reuocatum, eandem rem dicere commutatis verbis atque ſententiis? Sic pro Domo ſua, Quemadmodũ iſte præpoſteris verbis, omnibus obſcœnis, identidem ſeipſe reuocando, dubitans, timẽs, hæſitans, omnia aliter atque vos in monumentis habetis, pronuntiaret. Id eſt, Eandem rem ſæpius iiſdem verbis diceret. Sic Reuocare lectorem, eſt Iubere eum iterum recitare, in epiſt. Plinii de auunculo ſuo. ἀναποδίζειν τὸν ἀναγνώστην.

Legis ſanctionem, vel iuriſprudentum reſponſum, ad alias ſpecies proferre, & transferre, vulgo Extendere dicunt.

Prouocator prouocationem teſtatò denũtiauit prouocato, & iudici à quo curiam appellauit. Sed nondum in curia cauſam reſortitus eſt. Id eſt, Nondum apud acta nomen dedit, & ſolenni clauſula ſe & aduerſarium aſtrinxit. Præſentare ſe vocãt & Concludere, Reſortiri cauſam, eſt Iterum eãdem cauſam in iudicium deducere. πάλιν δίκην λαγχάνειν.

Teſtimonia euariantia, & inter ſe refellentia, & quæ inter ſe colliduntur.

Patronorum & cauſidicorum Tullius, vel, In theatro curiæ Roſcius, de principe togatorum dici poteſt.

Res omnibus veſtigiis indagata ad iudicium allata eſt. Hoc eſt, Res perſpicue probata eſt.

Cic. Nõ differã cum eo vadimoniũ: nam ſum mira alacritate ad litigandũ.

Formularii, Cautores, Formularũ conceptores, vulgo Practici vocantur.

Quint.lib.12,Qui tædio laboris,quę ferre tendentibus ad eloquentiã neceſſe eſt, diffugerint ad hæc diuerticula deſidiæ. Quorũ alii ſe ad albũ ac rubricas tranſtulerunt,& Formularii,vel(vt Cic.ait) Legulei quidam eſſe maluerunt.His affines ſunt Pragmatici,quorũ & Cicero,& Quintilianus, & Iuuenalis meminerũt,vt circunforaneorum hominũ, capturáſque facientium.

Iudices & magiſtratus municipales & primarii,ſunt quos Regios appellãt. Municipales autem dici poſſunt,& Secundarii,quos Subalternos vocant.

Rem cõſultam,agitatam ſæpius,& exploratam in iudicium deduxi.Id eſt, Non temere litigo.

Mediam cauſarũ actionem diremit caſus vel nuntius nec opinatus, quod fit interdum.Id eſt,interpellauit.

Fidem publicam impunitatis poſtulare ob indicium faciẽdum, moris eſt indicibus,id eſt,Seſe & conſcios deferentibus.

Edictũ præconio promulgatum,adiectúmque,qui contra feciſſet, contra regis imperium feciſſe viſum iri. Vulgo dicunt, Contumacem aduerſus regem atque inobedientem declaratum iri.

In cauſam toto pectore incumbere,Cauſam totam complecti, Demittere ſe penitus in cauſam,Verba ſunt ſignificantia ſollicitam curam hominis litigantis,& omnia poſthabentis.

Homo rerum ſuarum compos,Suarũ facultatum potens. vulgo Gaudere bonis ſuis dicitur.Sic,Eximii verticis compos,qui Clericatu potitur.

Iudex ſordium ſuſpectus vel compertus, vetitus eſt ſententia quicquam pro magiſtratu ad triennium agere.Suſpenſus vulgo dicitur.

Homines digami eximio iure raſi verticis imminuti ſunt,vel diminuti.

Poſtulator libellarius deſideria ſua palàm in iudicio proferre iuſſus eſt.Facere requeſtam in iudicio.

Lis eremodicio interciſa decem annorum.Interrupta in foro dicitur.

Per me actum erit quod egerit cognitor meus vel procurator. Id eſt, Ratum habebo.

E` libris actorum areſtum vel decretum excribẽdum poſcere conſignatũ. Habere licere per manũ officii vulgo dicunt.Id eſt,Per ſcribæ chirographũ.

Excluſoriæ præſcriptionis liticula præcurrit rei ſummæ controuerſiam. Finis non recipiendi.

Regia aduocatio,elogio ac teſtimoniis,teſtiúmque & indicis cum reo cõpoſitionibus inſpectis, mulctam irrogauit capitis.Id eſt, Cõcluſit capitaliter. θανάτου ἐπιμήσατο τῷ κρινομένῳ. ἀντιτιμήσασθαι vero, eſt contrarias concluſiones capere. Vt ſi præmium ſibi reus, vel eius patronus eodẽ nomine decerni poſtulet.Quòd latinè dici poteſt, E` diametro obuerſam litis æſtimationem facere.Vt ſi in mutua iniuriarum cõtrouerſia, actor & reus vterque ſit.Tunc enim erit ſpecies ἀντιτιμήσεως,hoc eſt, AEſtimationis litis viciſſitudo è diametro reſpondens,vel repercuſſa.

Exercere legem,vel conſtitutionem. Vulgo Seruare ordinationẽ dicunt. Huic mandata inquirẽdi prouincia. Vulgo Tradita cõmiſſio ad informãdũ.

Qui nunc Oſtiarii dicũtur,Anteambulones præſidũ & curiæ, Apparitores,

Viatores,& Præcones palatini dici poſſunt.Poſſunt etiam Accenſi curiæ appellari,præſertim princeps oſtiarius.

Aliud eſt Cauſam agere,aliud Decātare ad cauſam nihil pertinētia, vel nihil cauſam adiuuātia:quod quidā oſtētatores faciūt,verba inaniter fundētes.

Colores cauſarū,ſunt quæ Media defenſionū apparentia vulgo vocantur: præſertim cum cauſa parū ſpecioſa primore ſpecie, exquiſita ratione & prætextu tamen probabiliter defenditur.Quint.lib.3,Sed dandus eſt illis deformibus color etiam apud malos:neque enim eſt quiſquam tam malus,vt videri velit.Sic Catilina apud Salluſtium loquitur, vt rem ſceleratiſsimam nō malitia,ſed indignatione videatur audere.Dare colorem cauſæ deformi, eſt quod dicunt Palliare.Idem lib.4, Non eſt autem ſatis in narratione vti coloribus,niſi per totam orationem conſentiant,cum præſertim quorundam probatio ſit in aſſeueratione & perſeuerātia:vt ille paraſitus, qui ter abdicatum à diuite iuuenem ſuum aſſerit, habebit quidem colorem, quo dicat & paupertatem cauſam ſibi exponendi eius fuiſſe, & ideo à ſe paraſiti perſonā eſſe ſuſceptam,quia in illa domo filium haberet.Idem alibi in eodem,Ne illud quidem ignorare oportet,quædam eſſe,quæ colorem non recipiunt,ſed nec defendenda ſunt.Qualis eſt ille diues, qui ſtatuam pauperis inimici flagellis cecīdit,reus eſt iniuriarū.Nam factū eius modeſtum eſſe nemo dixerit:fortaſſe vt ſit tutū,obtinebit.Cicero colores oratorios appellat pigmēta oratoria & ornamenta,quæ Plato etiam χρώματα & σχήματα appellauit.

Cauſa laborat inuidia,quæ ſuſpicione premitur & infamia,quæ materiam habere odioſam dicitur.Quintil.Nam plurimum refert,inuidia reus, an odio,an contemptu laboret.

Cauſæ calumnioſæ fundamenta firma iacere, id eſt Cuius difficile eſt calumniam refellere.

Præſumere partes iudicis,Quintilianus de iis cauſarum actoribus dixit,qui arroganter dicunt ſe cauſæ iudiciū feciſſe, nec aliter cauſæ affuturos fuiſſe.

Magna parte muneris ſui leuantur aduocati,quibus præformati commentarii traduntur à pragmaticis,vt tanquam vltimam manum imponant, ſeu ſcriptum in cauſa facturi ſint,ſeu cauſam acturi.Sic dici debent quæ Memorialia directa vulgo vocantur.Id eſt etiam verbo Ciceroniano,quaſi Amentata iacula veliti,aut ferentario militi tradere. Sic enim inquit in Bruto de præceptis Hermagoræ,Quibus etſi ornamenta non ſatis opima dicendi, tamen vt haſtæ velitibus amentatæ, ſic apta & parata quædam ſingulis cauſarum generibus argumenta traduntur.Et lib.1.de Oratore, Non eſt difficile oratori eius partis, quancunque defendat,auctorem aliquē inuenire, à quo cum amentatas haſtas acceperit, ipſe eas oratoriis lacertis, viribúſque torquebit.Id eſt, Amentis & anſulis ad iactū præparatas ἠγκυλημένας, διηγκυλημένας. Tantummodo (inquit)iaculandi operam præſtabit,non inueniendi & comparandi quod intorqueat in aduerſarium.

Doctus & argutus aduocatus,& agēdo & ſcriptitādo frequētare enthymemata ſolet, iiſque diuerſam cauſam vrgere, atque impreſſionē in aduerſarii iura copiáſq; facere.Iuuenal.Satyra 6,Nec curtū ſermone rotato Torqueat

enthymema.Enthymema hîc voco ſententiam cum ratione, & argumentum oratorium.quod nõ vnius generis eſt,vt Quintilianus docet. In foro, Rationes validas appellant, & concludentes.

Sinuoſa cauſa,& longioris actus atque anfractuoſi.Vulgo, Longi tractus.

Nominum editiones, prouocantium & prouocatorum apud acta curiæ fiunt, eius exhedræ in qua ſe præſtò ſiſtere eos oportet qui iudicium prouocationis reſortiuntur. Præſentationum acta vocantur.

Opiniones præſumptæ,ſunt quæ Præſumptiones à Iuriſconſul. dicuntur. Quint.Nihil inuidia valeat,nihil gratia,nihil opinio præſumpta.

Exempla rerum iudicatarum citare conſignata cum die & conſule. Allegare areſta in eadem ſpecie, & Diem areſtorum edere. Quotare tempus & datam vocant.

Interdicto retinendæ poſſeſſionis iudicium conſtitutum. Id eſt,Iudicium conceptum eſt in interdicti formulam.Quinti.Si intuiti fuerimus, qua lege iudicium ſit conſtitutum.

Propoſitio oratoria eſt id fere,quod Dicere vtriuſque partis,lingua vernacula vocat, hoc eſt, τὸ λέγειν, & Id quod vtraque pars apprehendit tuendum & probandum,& promit in medium.Et Proponere, eſt In medium proferre. Cic.in Bruto,de Curione loquens,Memoria ita fuit nulla, vt aliquoties tria cum propoſuiſſet,quartum adderet.Quintil.in 4,Narrationem (inquit) ſequitur propoſitio opinione quorundam,mihi autem videtur omnis propoſitio eſſe confirmationis initium.Eſt autem duplex. Prior eſt, quæ oſtendit principaliter quæſtionẽ. Altera eſt ſpecies propoſitionis,quæ omni epicheremati præponitur.Prior interdũ ſimplex,interdum duplex, interdum multiplex.Eſt autem vtilis & neceſſaria in cauſis obſcuris & multiplicibus:cuius exemplum tale eſt, Lex eſt ſcripta, Peregrinus qui murum aſcenderit,morte mulctetur. Peregrinum te eſſe certum eſt:qui ſi murum aſcenderis, non quæritur quid ſupereſt,niſi vt te puniri oporteat. Eſt etiam propoſitio recuſantis,ſicut intendentis.Vt ſi petitori pecuniæ, obiiciatur, Malè agis.procuratori enim tibi eſſe non licuit:ſed nec ei, cuius nomine litigas,licuit habere procuratorem.Hodie,Media vocantur:& Dicta & facta partium.

In cõtrouerſiis ſunt quæſtiones facti, quæ Facta proceſſus vulgo vocãtur. Sunt & quæſtiones iuris,& cõflictiones iure ac legibus moribúſve,aut æquo & bono contendentium, quæ Græci δικαιολογήματα, & δικαιώσεις vocãt.Quintil.Iuris autem quæſtiones ſolent eſſe nonnunquam ex aliis atque aliis conflictionibus.Facti autem quæſtiones idem ſpectant.

Noua facti capita articuloſe edere. Articulare noua facta vocant.

Hæc cauſa plus habet in iure ſummo ſpei ac fiduciæ, quàm in æqui boniſque interpretatione.Hoc eſt,Fundata eſt in iuris rigore.

Vtrum credibilius ſit petitorem calumniari,an reum inficiatorem eſſe,vtriuſque exiſtimatio & vitæ conditio, cum facultatibus aut egeſtate refert.

Cõfligũt inter ſe teſtimonia,& collidũtur,quãdo inter ſe cõtraria eſſe vidẽtur.Vt iuris authoritates citatæ inter ſe cõfligũt,quãdo in antinomiã euadũt Quĩtil.lib.7,Omnibus autẽ manifeſtũ eſt,nũquã eſſe legẽ legi cõtrariã iure

ipſo,quia ſi diuerſum ius eſſet,alterum altero abrogaretur.Sed eas caſu collidi & euentu.Collidũtur autem aut pares inter ſe, aut ſecum ipſæ,quarũ ipſe exempla ſubiicit.Et paulò pòſt,Diuerſæ quoque leges confligunt, aut ſimiles: quibus etiam citra aduerſam legem contradici poſsit.Quæ ſint autẽ diuerſæ leges,quæ aduerſæ, ibidem ipſe docet.

Egreſſus & egreſsiones,Excurſus & excurſsiones, Procurſiones,ſunt παρεκβάσεις.Excurrere,Expatiari,eſt quod dicunt,E' propoſita materia egredi & lõgius vagari.

Articuloſa facti vel factorum commemoratio,eſt quod Articulare dicitur.

Articuloſa vel articulata impendiorum litis ratio,vel æſtimatio, eſt Articulatim taxare.

Deferre iuſiurandum & Offerre & Exigere,& Oblatum iuſiurandum recuſare & reſpuere.Quintil.

Signatores & teſtes infamare,refellere,refutare,inceſſere,inſectari, lædere,deſtruere,Quintilianus pro eodem,& Eleuare.

Commendare teſtes,exornare,eſt quod dicũt Saluare.Quintil.Verum interim & ſingulos vt exornare,ita deſtruere cõtingit,aut recitatis teſtibus,aut nominatis. Idem, Et multos & honeſtos cõmendare aliquando eſt facilius. Exornationes teſtium & commendationes,ſunt quæ inſectationibus reſcribuntur.Hoc eſt,Saluationes.

Deprehendi teſtis dicitur,qui Incõſtanter teſtimonium dicit, & AEſtuare, titubare. Idem,Sed & plus deprehenſi teſtes nocent, quàm firmi & interriti profuiſſent.

Teſtes conflati & ſubornati iidem ſunt. Quintil.lib.5,Sine odio conflatos teſtes,ſine inuidia,ſine gratia, ſine pecunia videri volumus. Idem, Illæ verò peſsimæ artes,teſtem ſubornatum in ſubſellia aduerſarii mittere, vt inde excitatus plus noceat.

Turba valent minuta argumenta.id eſt,Plura ſimul,quæ ſingula non prodeſſent. Quintil.de refutatione loquẽs, Quæ verò turba valebunt,diducẽda erunt.Idem,Hæc(inquit)ideo valent,non quia magna,ſed quia multa.

Cõtradictiones ſunt vices reſcribẽdi inter actorem & reum, quæ Reſponſiua in foro dicũtur,ſæpius iterata.Quintil.lib.5,Naſcũtur autem ex iis,quæ contradictioni oppoſuimus,aliæ contradictiones.Eũtque interim longius, vt gladiatorum manus quæ Secũdæ vocantur.Fiunt & tertiæ,ſi prima ad euocandũ aduerſarii ictum prolata erit. Et quartæ,ſi geminata captatio eſt, & bis etiã cauere,bis repetere oportuerit. Replicationes,duplicationes,triplicationéſque ſignificat,& quadruplicationes,quibus reſpondet verbum Iterũ repetere.Sic hodie Secundæ,& Tertiæ contradicendi reſcriptitandíque vices.

Iuris diſtributio duplex, Arithmetica & Geometrica. Arithmetica eſt, qua vtitur ciuilis iuſtitia,ius ſuũ vnicuique tribuẽs ex legum præſcripto,vel iuris moribus recepti.Cuius diſciplina docemur ius æquũ facere, ſine diſcrimine perſonarum,quia perſonarũ rationem habere nõ didicit, niſi lex præſcripſerit.AEqua enim lance ius diuitis ac pauperis,docti atque indocti,boni ac mali viri appẽdit.Quod ius eſt maxime populare, & democratiæ probatũ,& eo

tribunalia vtuntur,& qui iusdicere ac reddere dicũtur. Diſtributio verò geometrica optimatibus gratior eſt,quod ius regium & principale eſſe debet,ius reddẽs,quod κατ' ἀξίαν dicitur. Id eſt, Pro dignitate omnium & merito temperatum, non tam humanitus quàm diuinitus introductũ. vt Plutar. in 8. Symposiacon auctor eſt, ὀλιγαρχίᾳ σώφρονι, καὶ βασιλείᾳ νομίμῃ πρέπουσα. καὶ ἔστι χρηστῶν καὶ πονηρῶν ὥσπερ ἐν αὐτῷ τῷ κατ' ἀξίαν διανέμοντι, διάκρισις. Hoc iure diſtributiuo Deus in regno ſuo vtitur, in eiúſque bonis honoribúſque dilargiendis. Sed eius iuris interpretatio fori cancellos nec penetrat, nec ſuperat, & iandiu paucos ſui ſtudioſiſſimos habere exiſtimatur. De hoc iure Plutarchus idem in 2. corũdem Sympoſiacon, ὥσπερ οὖν κάμνουσι πολλοῖς ἴσα φάρμακα μέτροις ἀκριβέσι καὶ σταθμοῖς διανέμων παγγέλοιος, οὕτω τοιοῦτος ἑστιάτωρ, ἀπὸ τῶν ἴσων θεραπεύων ἅπαντας, ἀριθμητικῶς οὐ γεωμετρικῶς ὁρίζων καὶ μείζων τὸ μέτριον.

Principes interdum quædam agunt pro iure ac poteſtate imperii iuribus moribúſque maioris non tam legibus ſuis ſoluti, quàm quòd iure nullo tenẽtur. Abſolutam poteſtatem appellant.

Dum in dubiũ reuocatur iuſta ac legitima cauſæ diſceptatio, cõſiſtere interim iudicis officiũ ac ceſſare oportet. Id eſt, Cũ negatur iudex eſſe cõpetẽs.

Summittit iudex iudici imperium, cum cedit imperanti, aut aliàs pro poteſtate agenti. Quod Deferre in foro appellatur. Liuius, Collegæ fateri ſibi in animo eſſe, Camillo ſummittere imperium. Hoc eſt, De iure imperii decedere, quod cum eo æquale habebant.

Cauſariis in iudicium arctiore vadimonio euocatis moris eſt per nuntium cum mandato deſtinatum, ſonticum morbum excuſare iureiurando rogandum. Exoniare vocant.

Mittere ambages iuſſus eſt cauſidicus, & caput cauſæ agere. Venire ad pũctũ.

Cognitor rei abſentis iureiurãdo rogatus, reſpondit nihil de re aſſentiẽda aut conſtituenda ſuæ poteſtatis eſſe, nec mandatũ à cauſæ domino accepiſſe.

Subſidia cauſæ ſunt, quæ Media ſeruandi ſui vocantur. Et Subſidiis cauſam firmare, eſt Subſidiariã defenſionem comparare, ſi aliis defenſionibus cauſa deſtituta fuerit. vt fit, cum cauſæ frons parum firma & ſpecioſa videtur eſſe.

Viſcerationem facere iudicibus in iudicatæ cauſæ gratiam, honeſti ſpeciem habere exiſtimatur.

Iuſta patrocinii implere, vel Iuſta cauſæ tuendæ & agendæ. Omneis numeros implere muneris cauſidici, & induſtriæ forẽſis, vel partium aduocati. Nihil reliqui facere ad cauſæ vberius patrocinium. De diligenti & docto aduocato dici poteſt, qui fidem ad extremum præſtitit.

Ne certamen quidẽ altercandi tentauit, mulctam vel ignominiã metuẽs.

Interim iuſtitium cauſæ ſit. Interim inhibitiones vlterius progrediendi, vulgo dicunt.

In poteſtate ſe curiæ, vel imperii iudicialis futurũ reſpõdit, vel Curiæ dicto audientẽ futurũ, id eſt, Iuriſdictioni morem geſturũ, Iuſtitiæ obtẽperaturũ.

Diuturnum interregnum præſidẽtis in curia fuit, aut fuiſſe viſum eſt per eius abſentiam. Hoc eſt, In demortui locum diu nullus ſuffectus, vel aliàs deſideratus eſt præſidens.

Veniam lege agendi apparitores petere ſolent, cum in alias ditiones tranſeunt quippiam pro imperio agendi gratia. Vulgo Aſſiſtentiam vocant.

Agendarum cauſarum diebus cognitores & aduocati ad horam præſto eſſe, & in procinctu debent in veſtibulo curiæ, copiis ſuis inſtructi, cauſarũ ac nominum inclamationem manentes.

Id in rẽ eſſe exiſtimationẽmq; cauſæ aduocato viſum eſt, cauſámque ſubleuare, vel ſuperiorem facere.

In id caput maximè aduocati oratio incubuit. Id eſt, Eò ſemper ſpectabat eius actio, Id in primis expugnare contendebat. Hoc eſt, Hoc pũctum lucrari volebat, vt vulgo loquuntur.

Libello ſupplici poſtulauit actorum ſibi inſpiciendorum poteſtatem fieri, per Scribámque deſcribendorum. Per manum graphiarii vulgo dicunt.

Cenſura curiæ nuper in eam rationem incumbere cœpit, vt litium ſpatia conciſiora faceret, vt procraſtinatores vrgeret.

Aduocato cauſam agenti, vel Conſiliario ſententiam rogato, & verba accõmodata, & ſentẽtiæ ſuppetãr, nec lepos in geſtu & hypocriſi in cauſidico deſideratur, cum eo vt præ ſe ferat magnam cauſæ fiduciam, vt iure certo nitẽtis.

Mulier quæ in mariti manum cõuenit, vel quæ vxor eſſe cœpit, licet annis maior, tamẽ alieni arbitrii eſt, iuriſque iam nõ ſui, nihil vt agere legibus poſſit, niſi auctore marito, niſi ſi negotiationi inſtitoriæ præfecta eſt ab ipſo.

Reus tædiferi habitu per ora vulgi traductus, & index ſui ſuppliciter eſſe iuſſus ſententia curiæ. Cui actuarius ſolẽnia verba præit, & apparitor ad λαμπαδηφορίαν adigit. Pœna eſt recẽtiorum ætatum, antiquis iuriſconſultis ignota, olim certaminibus ſacris celebrata, nunc execrabilis, & tamen pœna tranſlatitia & frequens in iudiciis.

Verſuram omnem rei perſoluere pollicitus eſt, vel ſententia dãnatus. Vulgo Indemnem præſtare vocant.

Multi non tam in ius quàm in iniuriam vocantur, vt quidem nũc eſt permultis in locis conſtitura iuriſdictio, ſeu iudicum crimine, ſeu conniuentia, qui circunforaneis furtis fraudibúſque patientiam indulgentius accommodare, non iniuriam eſſe putant.

Præcidere cunctationem hæredi de adeunda hæreditate deliberãti, & legis beneficio improbè ludificãti, creditor poteſt, aut defuncti in lite aduerſarius, ſi creuiſſe eum hæreditatem aliquo dicto factóve contendat, ſuóque periculo recipiat. Manu tenere eum hæredem vocant.

Fuit tanti id teſtari aut contendere. Id eſt, Tantum in eo momenti fuit, vt periclitandum fuerit. Et (vt vulgo dicimus) Res bene tanti valebat.

Vltima ſors forẽſis calamitatis, & litigatoris omni præſidio iuris & formularum, ſubſidióque lapſi, impendia litis vltro atque omne cauſæ diſpendium, verſurámque agnoſcere, in ſéque ſuſcipere. Id eſt, Offerre ante ſententiam, ſumptus, damna, & intereſſe.

Supplicans argumentum libelli ſui palàm in iure exponere iuſſus, & cum aduerſario ea de re certare. Facere requeſtam in iudicio.

Peruicaces litigatores & quaſi fori alumni, è foro aduerſa ſentẽtia & mul-

ctæ adiectione exploſi & eiecti, tamen per poſticum ſæpenumero reuertũtur. Id eſt, Qua minime ſuſpicioſum erat. Quo verbo Cicero vſus eſt, & vulgus in ſermone vtitur.

Salua res eſt, nobis iactura iuris errore aut negligentia facta, diplomate ſarcienda eſt. Id eſt, Non hoc cauſæ vulnus inſanabile eſt.

Molli articulo litigatorem tractare, iudicis eſt indulgẽtis, vel aduerſarii nõ acerbi appellatoris, & multum de iure ſuo remittentis in agitanda lite.

Impreſsionem in copias facere, eſt Inſtrumẽtum litis ab eo prolatum deſtruere, aut luculentè labefactare eius auctoritates, & fidem literarũ ſtrenuè inſectari atque probabiliter.

Litium ilias in curia paucis annis exorta, multorum annorum cõſeſſu exhauriri non poterit.

Corycæi palatini, Homines ſunt auſcultatores, & arcanorũ captatores, veluti emiſſarii partium ad exploranda conſilia litigantium, vel arcana litiũ, & poſtea aduerſariis prodentium. Cic. ad Atticum, Itaque poſthac non ſcribam ad te quid facturus ſim, ſed quid fecerim. Omnes enim Corycæi vidẽtur ſubauſcultare quæ loquor, A Græcorum eſt prouerbio ductum, τῷ δ᾽ ὁ κωρυκαῖος ἠκροάσατο.

Κορωνὶς inſtructæ litis, clauſula eſt actorũ litis. Concluſionẽ in cauſa vocant. quando iam partes iudicium non morantur. Vel ſi altera pars iudiciũ detrectat, conſignata excluſio inſtrumenti proferendi, quam Forcluſionẽ vocãt.

Cauſa acta eſt paſsis velis facundiæ, copiæque dicendi. Vulgo Ad fundũ cuppæ vocant.

Primæ manus, ſecundæ, tertiæque ſcriptitantium. Id eſt, Additiones aliæ atque aliæ vtrinque datæ. Vel iterationes ſcripturæ. Scripta iterum & tertium vltro citróque edita.

Proluſiones cauſarum, ſunt exceptiones, præſcriptionẽſque & diſceptationes tranſlatoriæ, & iudicii conſtituendi, quos Fines declinatorios & non recipiendi vocant. Hoc eſt, Actionis dandæ vel denegandæ. Hæc enim proluſoria ſunt certamina, quæ de re agitur præcurrentia. Orare autem prouocationis cauſas prouocati cauſidicus ita ſolet, vt ingreſſum certãdæ prouocationis depellat vt futilis & ludificatoriæ: vel ſi tranſlatio tractanda eſt, quòd curia perperam, & prætẽrito foro proximo, quaſi ſaltu appellata ſit. Aut quòd appellator appellatione ceciderit, & tẽpore excluſus ſit, ob id quòd dicat tribus menſibus appellationem denuntiari oportuiſſe. quo non facto eremodicium cauſa contraxit. Aut ſi denuntiata eſt, quòd non è formula denuntiatio facta ſit, aut quòd denuntiatam poſtea renuntiarit. Aut quòd longo interuallo appellauerit, nec veniam temporis impetrauerit. Aut quòd à prouocatione interpoſita, iudicatum vltro fecerit: quod renuntiationis inſtar eſt.

Curia, vt Minos & Rhadamanthus, in mortuos iusdicit. Valent enim areſta curiæ in manes facta.

Dies halcyonii baſilicæ palatinæ, præter dies feſtos, in albo ſunt curiæ enumerati, quibus diebus ſilentium eſt à ſtrepitu commurmurantis turbæ cõuenæ, & pragmaticæ nationis per turbã obambulantem huc illuc volitantis. Ab

antiquis Alcedonii vocabantur ab aue alcedone,quam Græci halcyonem vocant. Plaut. Tranquillum eſt,alcedonia ſunt circa forum.

Anteſtati antiquo verbo dici poſſunt,quos Recordatos lingua vernacula vocat,teſtes ſcilicet adhibitos vadimonio.Horatius I.Sermonum,

–& quò tu turpiſsime,magna
Exclamat voce.& licet anteſtari?ego verò Oppono auriculá.

Denuntiátes enim litem(inquit Acron)præſentes quoſdam adhibebant anteſtatos,coram quibus iudicii denuntiatio fiebat lege XII.tab.Anteſtati autem ſunt οἱ κλητῆρες.& Anteſtari,eſt vadari teſtató.Et is qui nullis rogatis teſtibus in ius vocatur,Inanteſtatò vocatus dici poteſt.Id quod fieri vetitum eſt à viatoribus,ſiquando quid lege agant,quod ad rem magnopere pertineat in dubium non reuocari.Plaut.in Curgul.Prò deûm atque hominum fidem, hœccine pacto indemnatum atque inanteſtatú me arripi? Id eſt,Qui in ius nó vocatus ſum, nedum damnatus.Siquando aliâs igitur valere illud Horatii debet,

Multa renaſcentur quæ iam cecidere,cadéntque Quæ nunc ſunt in honore vocabula,ſi volet vſus:cenſeo vt in hac dictione valeat.

Adhuc anchorá vnam & alteram fortaſſe ſiccam habeo,quam,ſi opus erit, proferam.Id eſt,Adhuc literas auctoritatis & fidei plenas habeo,quas nó antè inſtrumento litis meæ addere ſtatui, quàm ad extremum diſcrimé ventú erit,& iudices in cóſilium iamiá ituros reſciuero.Poteſt & hoc ſignificari,Nódum omnia expertus ſum,Haud dum omnia cauſæ arguméta, vel defenſionis ſubſidia in medium attuli.vt Lucianus,μία μοι ἴσως ἐκ εἴη ἄγκυρα ἔτι ἄβροχος. Acſi dicas,Antequam iactum faciam,antequá cauſæ iacturam faciam,nonnihil adhuc habeo quod in medium proferam , quod hactenus ad extremá dimicationem intactum aſſeruaui.

Aduocati quidam imprudentiores,vel impudétiores potius,cótra ſanctiones legum in cauſis agendis libentes faciunt,ſiquid in aduerſarium crimino ſe,vel incuſabunde dicendum ſit,quod ad cauſam attineat, vt táquam neſcii vel immemores quid ſatis ſit, Augiæ(vt dicitur) bubile exhauriant, eiúſque quaſi facundiæ plauſum à corona captare videátur.nempe quaſi hominis accuſationem,non cauſæ ſuæ actionem ſuſceperint.

Nonnulli induſtriæ aut memoriæ véditatores ſæpe ſupra clepſydrá loquútur,cum aliorum iniuria,quibus aqua proxima debetur, ac iam fundi videtur:cum interim hi & ſuam & aliorú perdát,inania verba fundétes aut circúfluentia.Alii non modo ſupra clepſydram,ſed etiam loquútur ſupra crepidá.

Vltro citróque refutati teſtes,vel Refutata teſtimonia,& repreheſa,vel Literarum fides eleuata,& Proxime aleam certaminis ventum eſt.

Hinc & illinc ſcriptiones iteratæ,inuicémque editæ,& pro conſtitutis habitæ.Noſtri Ad concordiam redactas vocant.Aut,ſi inde orta eſt controuerſia, reiectanea capita adnotata ſunt.

Acta quædam iudicialia iudicis decreto conſcripta ſunt:quædam inter partes cóuenerút,& Conuenta vocari poſſunt,& cóplacita conflatáque,& conſenſu tráſacta,& conſcripta conſenſu & conſignata. Syngraphæ iudiciales etiam vocari poſſunt.Vno verbo Appunctamenta lingua vernacula dicta.

Iudicatus reus,per deſertos dies vadimonii. Id eſt, Per defectus ab integro cauſam dicere poteſt,ſi præſto ipſe fuerit ad iudicium.

Iudicata autem cauſa excluſione dici poteſt,quæ ex inſtrumēto tantū præſentis,& copiis ab eo prolatis iudicata eſt. In qua ſpecie,etiam litem iudicatā ſecūdum præſentem dicemus,altero litigatore per detrectationem indicem cum copiis non proferente,vel litem inſtruere detrectante ex conuentis iudicialibus,aut edicto iudicis geminato: vel altera parte inſtrumēti ſui editionem vltra diem vnum & alterum vel conuento vel edicto iudiciali condictū, procraſtinante per detrectationem.Qui etiam Deſtituere vel interfationem iudicis,vel complacitum partibus conſtitutum dici poteſt.

Commeatus iudicialis duarum eſt formarum.Eſt enim altera in diem pronuntiati,qui in diem octauum,vel quintumdecimum,vel vnum & viceſimū vel in triceſimum,vel alterum & quadrageſimum ſuſtineri iuſſus eſt,pro interuallo locorū.Altera forma eſt præſentanei,quod Simplex congedium vocant. Similiter & eremodicium duplex. Alterū, cuius dies à pronuntiatione cedit,non etiam venit.alterum,cuius dies protinus & ceſsiſſe,& veniſſe dicitur.Sunt etiam eremodicia denuntianda,& quædā non denuntianda, quo modo & commeatus.

Eiurare quod exhibendum petitur,vulgo Purgare ſe iureiurando dicitur.

Allegato nuntio cū mandato eiurare vadimonium obeundū. ἐξόμνυσθαι τὴν εἰς τὸ δικαστήριον ἀπάντησιν.Vulgo Mittere exoniatorem dicunt.

Referre litem,vel iudicium,vel actionem,eſt Viciſsim agere contra agentem,quod Reconuenire vocant. ἀντεγκαλεῖσθαι,ἀντεγκαλεῖν.

Prouocatio ſcripti,& Prouocatio verbi. Id eſt,A' ſcripta ſententia,& à non ſcripta,vel à decreto, imperióve,verbo tantum inhibito.Proceſſum verbalē, & Proceſſum ſcriptum vocant.

Vindex litis dici poteſt,qui liti defendēdæ ſeſe offert,vt ad ſe præcipuè pertinenti.

Res peruagata,peruulgata,nulli non nota.Vulgo Notoria dicitur.

Areſtum curiæ factum ne ſententia valeret.Id eſt,Sententia ad nihilum redacta.Ne venditio valeret quæ in fœneratitium contractum concepta eſſet. Id eſt,Contractus reſciſſus areſto curiæ fuit.

Aſcribere nomen ſuum cauſæ,eſt In cauſam deſcendere,Cauſæ ſe applicare & adiungere.Cic.Philip.2,Tu eius perfidiæ voluntatem tuam aſcripſiſti.

Suſcipere facinus & agnoſcere.Cic.pro Rabirio,eſt Auctorem ſe & mandatorem profiteri.

Homo lege Cornelia de ſicariis interrogatus,id eſt Delatus.Cic. Quis me vnquam vlla lege interrogauit?quis poſtulauit?

Quæſtione cædis decreta habitáque,quoniam cōprehēdi reus delatus compertúſque nō potuit,tertius dies ei ſemel,iterum, tertiúmque dictus eſt,præconióque ipſe euocatus, & tandem proſcriptus eſt , bonáque eius adnotata.

Cicero,Quo iure,quo more,quo exemplo id factum?

Prodere dies legitimos ſtatóſque præfecturarum.Publicare dies Bailliuiarum & Seneſchalliarum dicunt.

Quod à me dictum eſt iracúde,non criminis loco,ſed maledicti obiectum eſt.Id eſt,Dicti me pœnitet,nec id affirmare ita factũ volo.Manutenere lingua vernacula dicitur.

Aliud eſt Interloqui præſidem cauſidico cauſam agente,& aliud Obloqui increpitando,& obturbare dicentem.

Offenſatores cauſidici in curia dici poſſunt,quorum cliẽtes in fraudem ſexagenariam ſæpe incidunt.Et offendit patronus appellatoris, quando prouocatoriæ litis offenſio mulcta cumulatur.

Pignora ablata fuerunt.Id eſt,Realis executio fuit facta, vt noſtri dicunt. Cic.Pignoribúſque ablatis inſtitit coercere.

Caduca bona,Caduca pecunia,Caduca dos.Nunc Regi applicata dicitur.

Reus & index diuerſi primum interrogandi,deinde repetendi vel reuocandi,& coràm interrogandi.

Teſtium ſtudium cum litigante ſociatũ,iuſta eſt refellẽdi teſtimonii cauſa.Id eſt,Si ad eos euentus cauſæ pertinet,Si pari ſtudio in cauſam incũbunt. Cic.pro Flacco,Quid ſi teſtium ſtudium cum accuſatore coniunctum eſt?tamenne iſti teſtes habebuntur?

Iudicatus,Eſt iudicandi munus.Vt ſi dicas,Crimine famoſo damnatis iudicatus poſtea non patet. Id eſt, In decuriis iudicum eſſe non poteſt. Cicero Philip.1,Quid?iſti ordini iudicatus lege Aurelia non patebat? Iudicatus autem homo damnatũ ſignificat,& creditoribus addictum. Liuius,Centurionem nobilem militaribus factis,iudicatum pecuniæ cum duci vidiſſet Manlius,medio foro accurrit.Sic Neratius iuriſconſul. ſub titulo Si quis cautionibus,Si ipſius rei quæ petebatur,iudicatus fuerit.

De abſente ſecundum præſentem iudicata eſt intentio , ob ipſius abſentis deſideratum defenſorem.Id eſt,vt forenſes vulgo dicũt, In vim defectus adiudicata eſt petitio.

Lædere reum,eſt Teſtimonio premere.Cic.in Verrem,Ita tamẽ nouo more laudant,vt legati lædant,legatio laudet.

Circunſcribere quoſdam è teſtium numero in codice inquiſitionis,eſt Rationem eorum teſtimonii non habere vt iure refutatorum.

Habere rationem teſtium aliquot, vt iuſti ac pleni teſtimonii, quorũdam vt non planè grauis teſtimonii,quorundam vt vehementer eleuati ac repréhenſi,quorundam vt fidei ſtrictim labefactatæ.

Mihi tantum hoc dederis:tum tibi magnam partem defenſionis præcideris.Id eſt,Si mihi hoc punctum conceſſeris.

Aliquid exempli memorabilis in hoc iudicio ſtatui oportet.Id eſt,Operæpretium erit de hac re ita iudicare,vt exemplo ſit in poſterum.

Quædam ſunt curiæ iudicia & ſententiæ, quædam edicta, & quædam curiæ conſulta ad Reipublicæ cauſam,non priuatorum pertinentia , & tanquam è Republica futura.

Præfecturæ ad curiã Pariſienſem cõueniẽtes,& ab ea ius reſortitione petentes,in cõuentu Pariſiẽſi diſceptantes.E quibus qui ſentẽtias de ſe vel de rebus ſuis pronũtiatas grauantur,vel protinus,vel . curiã Pariſienſem appellant.

Pronũtiatum, vt reo inquirere liceret, vel poteſtas eſſet, ad ſui defenſionẽ, & quibus vellet, teſtimonium denuntiare ad diluenda crimina. Nunc dicũt, Reum eſſe receptũ ad proceſſum ordinariũ. Plin. in epiſt. Vt ſicut accuſatoribus inquirẽdi, teſtibúſque denũtiandi poteſtas eſſet, ita reis quoque fieret.

Vir virum legat quem ei videbitur. Vulgo dicunt, Adiunctum accipiat.

Refutationes teſtium percenſere & cõſtituere, & quarum ratio habenda ſit, quatenúſque, ſolenni formula adnotare, in eáſque inquirendum pronuntiare: tranſlatitias autem & futiles præterire, niſi ſi alioqui ſatis liquere de cauſa videatur. Iudicare facta obiectorum appellant.

Teſtes reuocati idem teſtimonium dixerunt. Id eſt, Iterata interrogatione idem teſtificati ſunt, Congruenter priori reſponderũt. Et Reuocata teſtimonia, Iterata, & repetita. Recolamenta vulgo dicta.

Eandem cauſam reſortiri. Eſt Rem iudicatam referre: id quod fit interdum impetrato diplomate reſciſſóque iudicio. ἀναδικηρώσις Græce dicitur.

Indulgere lites prolatantibus, eſt Dilationes ſuperuacaneas concedere.

Cauſa altercatione forenſi diſceptata vel actitata. Vulgo Placitata dicitur.

Reſcribere commentario aduerſarii. Vulgo Reſpondere dicitur.

Forma iuriſdictionis & vſus fori. Stilus à vulgo dicitur, & Practica.

Supplemẽta & additamẽta intentionis ſcriptæ. Additiones vulgo dicũtur.

Poſtremus creditor omnes antiquiores dimiſit, vt ſolus oppignerato prædio incumberet, tum ſuo, tum ceſſo iure.

Intentioni articuloſæ aduerſarii iureiurando reſponſitare, fatendo, inficiãdo, addubitando. Vulgo, Per credit, vel non, dicunt.

Conſtituere quæ conueniunt in ſcriptionibus, & quæ diſcrepãt, quæ controuerſa & quæ confeſſa. Cõcordes & diſcordes articulos adnotare dicũt.

Teſtem vt inteſtabilẽ refellere, quaſi teſtimonii dicendi iure mulctatus ſit propter ignominiam.

Reus abſtinere finibus præfecturæ iuſſus, vel Excedere pomœriis & ſuburbanis. Id eſt, Exulare. Liuius, Vt Romani Africa, Pœni Italia excederent.

Iuſtus iudex non eſt, qui vltra fines iudicatus ſui, iuriſdictionem protulit.

Refellere teſtes & teſtimonia, tabulas & auctoritates prolatas reprehendere, & contradicere.

In eo non magna iuris aut cauſæ iactura facta eſt. Cic.

Refutationibus & reprehenſionibus teſtium, teſtimoniorúmque & literarum reſcribere, & Cõtradicta diſſoluere. eſt quod aiũt Saluationes proferre.

Non deeſſe cauſæ ſuæ, accuratéque inſtare.

Qui iure formulario cauſa ceciderunt, æquitatis officinã adeant ſupplicabundi, vt diplomatis patrocinio alleuentur eo caſu.

Captis pignoribus contumacem manúſque iniectione coercere, vel comprehenſione adigere, omníque legis actione in ea ſpecie ſolenni & moribus conſentanea.

Nexu corporis pignorúmque obſtrictus debitor, ceſsionem bonorũ quaſi naufragii tabulam apprehendere poteſt.

Primarii & ſecundarii iudices. hoc eſt, Principales, & qui principalibus iuriſ

dicendi faſces ſubmittere coguntur, Inferiores vulgo dicuntur, vt Caſtellani, Vicani, Comopolitani.

Ambigere, ἀμφισϐητεῖν, litigare. & ambigitur τὸ ἀμφισϐητούμενον, id quod eſt controuerſum. Cic. in Orat. Erit enim ei perſpectum, nihil ambigi poſſe, in quo non aut res controuerſiam faciat, aut verba. Alibi ius ambigi dicit, quod eſt ambiguum inter iuriſperitos.

Percunctationes reorum, ſunt interrogationes, ἀνακρίσεις. Et Percunctator eſt qui reos interrogat: qui aut callidus eſt, aut imprudens percunctandi, aut truculentus, aut indulgentior.

Indicis fides labat, qui vana obiicere videtur. Et labat reꝰ, qui ꝑcunctāti nō cō ſtāter aut cōgruēter reſpōdet, aut nō æquabiliter ꝑnegat, cū indiciis vrgetur.

Ilicet, ſemel id viſum eſt curiæ, & pronuntiatum eſt. Verba ſunt præſidis interdum ad cauſidicos poſt areſta pronuntiata denuo defenſionem tentanteis, En tibi curiæ ſententiam.

Ad illum tandem, in eúmque euentus controuerſiæ rediturus eſt. Vulgo dicunt, In mandatorem tandem totum recidet. Vel, In illum tandem grauiter controuerſiæ ſumma iam inclinata incumbet.

Cedò tantum curiam operam mihi daturam, cōtinuo aduerſarium meum damnabo, & mulctæ & pecuniæ. Id eſt, Detur mihi modo audientiæ locus. Verba ſunt hominis ſuæ cauſæ fidentis.

Cauſidici primi nominis interdum in ſua palæſtra offendunt. Quædā enim areſta exeunt paradoxa vel togatorum conſultiſſimis.

Obturbatores cauſidici negotium exhibent curiæ, mutuo obſtrepētes crebris interfationibus. Quidam etiam declamatores in argumento ſocci tragœdiam ſtatim excitando vendibiliores ſeſe facere exiſtimant.

Rei veteratores confidētia præditi, animo præſenti, percunctanti reſpōdent præſidi cum inducuntur, iure iurandóq; adacti ſummā innocētiā præferunt.

Nunc nihil moror hominem, etſi iure actionis non defectus ſum. Id eſt, In præſenti per me licet foro abeat.

Ad diem & horam præſto eſſe, Ad diem & horam non deſiderari.

Hæc nullo pacto cohærent. Id eſt, Inter ſe pugnant, Hæc conſentanea non ſunt Terent. De improuiſo nuptiæ non cohærent.

Superiore loco nūc cauſa noſtra eſſe cœpit. Id eſt, Melius iam nobiſcum in foro agitur. Ex inferiore loco in ſuperiorē euaſimus accurate cauſam agitando. Virg. Quo res ſumma loco Pāthu. Liu. in 2. bel. Pun. Serranus prætor vota ſuſcipere iuſſus ſi in x. annos Pop. Romanus eodē ſtetiſſet loco, id eſt ſtatu. Cic. ad Brutum, Noſtræ res meliore loco eſſe videbantur. Et de Aruſp. Reſp. Ponitur & pro neceſſitate. Idem in Diuinat. Tuli grauiter & acerbe iudices, in eū me locū adductum eſſe. Sic aduocati interdū in curia cauſas prouocationis agentes, in præcipitē locū adducti diu hærēt. Hoc eſt, Ad perorationē coacti pœnariā, vel Ad perorationis clauſulā pœnariā. De ſuperiore loco dicere, Eſt è roſtris orationē ad populum habere. Ex inferiore loco dicere, Eſt ad ſubſellia iudicum. In tertio de Orat. Et de loco ſuperiore quippiam ſtatuere, eſt è tribunali. Vt apud eundem in Ver. Sic in epiſt. Illud quidem ſcio, meos

& illuſtreis ſermones & ex ſuperiore,& ex æquo loco ſermones habitos cum tua ſumma laude, ad te vero potuiſſe deferri. Ex æquo loco loquitur, qui nec pro imperio nec pro poteſtate loquitur, vt qui in edito loco collocati ſunt. Significat etiam quaſi è priuato loco loqui. Hoc eſt, Ciuili ſermocinatione:& quod vulgo dicimus, Vt par ad parem loquitur.

E' foro iudiciali pauci, vel E' conciliabulo forenſi pauci, re, fortunis, hilaritate auctiores domum redeunt.

Carere aula, foro, curia, vacatio eſt quidem illa philoſophica, atque inter primas ducenda:ſed non tam commendabilis quàm expetenda, quippe quæ felicitatis ſit potius quàm conſilii.

Præſcriptio temporis memoriam excedentis, vel ſecularis, eſt Centenaria præſcriptio antiquior hominum memoria.

Secretariũ, vulgo camera conſilii dicitur, cuiuſmodi habere debẽt iudices prouinciarũ, ſanctionibus Imperatorũ. Cameræ autem dictæ ſunt à noſtris, quaſi concameratæ, quæ forma eſt ædificiorũ priſcorũ, præſertim publicorũ.

Aduocatorũ curiæ quidã tirones ſũt, quidã è tironibus exceſſerũt, quidã veteratores magis ſũt, quàm veteres. Nã qui ad ætatẽ paulo vergẽtiorẽ venerũt, ferè rude ſe actionũ donãt & altercationũ, ſcriptitãtq; tantũ & reſpõſitant.

Hactenus nihil fermè forenſibus noſtris negotiatoribus cum vſu fori Romani, vt nihil iuriſcõſultis recẽtioribus cum ſchola iuriſprudẽtiæ Romanæ.

Ex quo homines meminerunt, id ius ſemper vſurpatum eſt. Id eſt, Poſt cẽtum annos eo iure vſi ſumus.

Intra annum & diem, quàm vis facta eſt, aut turba poſſidenti euenit, interdicto experiendum.

Omnia cauſæ argumenta firmamentáque memoriter diſertéque enumerare & complecti. Media cauſæ deducere dicunt.

. Scriptitandi viciſſitudine determinata eſt controuerſia. Id eſt, Conſtituta diſceptatio. Hoc eſt quod aiunt, Scripturas ad concordiam redactas.

Hornotinarũ appellationũ, τῶν ἐπετείων καὶ τῶν αὐθετῶν codex, Rotulus præſẽtis parlamẽti dicitur. Sunt autem & bimæ & trimæ, quæ ſuos habent codices.

Cuſtodiæ quædã integræ ſũt:vt rei primũ delati, aut inter reos recepti. Sũt & delibati iam nominis & affecti, vt veteratores: & rei repetiti iterũ & tertiũ. Cuiuſmodi ſũt ferè laceri, & mutili, & ſtigmatici, & inuſti, verberones famoſi, & maſtigiæ facinoroſiſſimi, vno nomine, Vltimis pœnarũ exẽplis deſpõſi.

Omniũ horarũ cauſarúmque aduocatus, vel actor. Id eſt, Summo officio inter togatos præditus. Quidam omniũ horarũ conſulti, non etiã cauſidici.

Formalis clauſula peroratoris cauſæ prouocationis in hãc ſentẽtiã verbáq; ferè cõcipitur, Proinde perperã & inique iudicatũ eſſe, vel decretũ, vel lege actũ cõtẽdo, & meritò ꝓuocatũ, impẽdiáque litis poſtulo: & quãti mea intereſt æſtimari. Cæterũ cũ cauſæ fiducia labat, hæſitãtes cauſidici, & aleã certaminis detrectãtes, ſolẽni clauſula abſtinẽt, ad officiúmque curiæ implorãdũ actionẽ ſuã vertũt, hoc atque illud cauſantes, quaſique arbitratu curiæ litẽ decidere tentãtes. Quod genus cautionis plerunque iis abſcinditur, & cedere vel certare cõtinuo iubentur, vlteriúſque vetãtur pacificatricẽ curiam è

iudice facere. Quod ad verbum fermè dicitur, E' foro iuſtitiæ forū mercuriale facere, inanirérque diem & horam aliis cauſis eximere in procinctu exiſtentibus. Ita fit vt ſerò herbam porrigant vrgentibus aduerſariis, cum hoc ferè vt nonnihil mulctæ pendant in ſingulos cauſarum annos definitæ.

Cognitores etiā cauſarū ambiguarū & ancipitis certaminis, vel verius deplorati, cū nomina citātur, aſſurgere repēte ſolēt, & tāquā patrono deſtituti, excuſant à cōſultis cōmodū cōperiſſe, eā rē ſibi nō eſſe diſceptādā propter prouocationis aleā nimiū præcipitē. Proinde orare ſe, vt quoniā à domino litis abſente & negligēte, mādatū cedēdi nō habeāt, curia auctore id facere ſibi liceat, abſentiq; cōſulere. Quod eis nō negatur, in eiúſq; rei ſignificationē arcte verba cōcipiútur. In qua ſpecie cētuſſes ſinguli nomiſmatis noſtri, annotinis prouocationib⁹, bimi bimis, & trimi trimis cōſtituti ſūt vſu curiæ, pœnæ nomine pro iuſta & legitima ſuccidaneæ: ob id indulgētius, quòd citra pulueris iactū manus dederūt. Et eiuſmodi cauſæ dedititiæ, nō Iudicatæ vocātur.

Quidam ad rem attentiores prouocatos ſe iure intelligētes, commode vti foro nouerunt, & prouocatione circunſcripta, eóq; quóde prouocatū eſt, inducto, eò ſūptus litis anterioris & ſimul prouocatoriæ vltro faciunt vt agnoſcant, ne in maius diſpendium, aut in reprehenſionē impudētiæ incidār, eóq; vnde prouocatū eſt, denuo reiiciantur tanquā cauſa poſtliminio redeunte. Contrà autē, qui ſuum clientē temere, aut inique prouocaſſe cōpererunt, ne fraude ſanctionibus conſtituta eū alligent, & ſe verecundia, ſi certamen tētauerint, iudicio anteuertunt: & nomini in ordinem incurrenti imminentes, ſimul ac recitari audiūt, pro eo vt cauſam agant animo prouocatoris, deprecatoris perſonā aſſumentes, nequaquā ſibi in animo eſſe aiunt aleā certaminis iacere, cauſámque iam ſe non dicere quominus curia pronuntiet, id qua de re prouocatum eſt, rectè atque ordine decretū, aut lege actum, ſumptuſq; litis ipſi dependant, quatenus ius æquúmq; viſum fuerit. Sic propemodum controuerſia in concordem diſcordiā euadit. Nonnulli quaſi inter ſacrū ſaxúmq; conſtituti, & conſilii inopia in re improuiſa deprehenſi (vt ſunt eius fori quandoque fortuita certamina, interdum aliud agētibus nec opinata) abiecto ſcuto patrocinii, rem curiæ permittere ſe aiunt, hoc pacto conſulere ſe clientibus ſuis præſe ferentes. His autem tranſigendis opus eſt interuētu cognitoris cauſæ, eiúſq; aſtipulatione: vtpote in cuius curam & arbitrium cauſa per litis conteſtationem collata ſit. Qui ad hæc ſubſidia confugiunt, cauſam dicere nequeunt, quin verſuram omnem temerarii litigii ſoluant.

Vſu etiam venit interdum ab audacia conſilium mutuātibus, vt commode miréq; defungantur cauſis temerarie ſuſceptis. Vſque adeò nonnunquam præſtat vti præſenti fori numine, quàm ſecunda prudentum auctoritate. Vicéque verſa euenit, vt conſultorum auctoritate freti, cum multorum ſtupore ad curiam prima actione offendant. Adeò nuſquam non pollet potentia illius rerum arbitræ, iuris & æquitatis neſciæ. Et præcipitis aleæ nonnihil habet ſimile ex temporalis cauſarum diſceptatio.

Vis illa fuit factioſa, iudicii arbitra, non iudicium atque diſceptatio iudicii ſimilis. De ſententia dici poteſt ambitu & coitione lata. Cic. Non fuit illud

h. ii.

iudicium iudicii ſimile iudices.

Iugulata cauſa ſuo litigantis gladio. Id eſt, Sua ipſe confeſſione litigans, vel, aliquibus prolatis inconſulte literis, cauſam ſuam euertit. Et Imprudens litigator vlcus cauſæ attigit.

Herbam dare forenſem, eſt Litigio cedere. Digitum tollere, eſt Concedere quod pars aduerſa contendit. Concorditer conſentire vulgo dicitur.

Fragmentum naufragii arripere dici poſſunt, qui cauſa iam deplorata, vltimam ſortem calamitatis redimunt, ſic litis iacturam facientes, vt acceſſiones ſeruent. Qui autem graui aliqua conditione depaciſcuntur in re perdita, vulgo Per paluſtria fori ſe recepiſſe dicuntur, quia in luto ſæpe hæret, & quaſi verſuram ſoluunt. Per hortos autem euaſiſſe dicũtur, qui quaſi lotis pedibus abeunt, tolerabili conditione defuncti periculo.

Damnati mulctæ ob noxam etiam priuatam, niſi iudicatum faciant, ferè nexum ineunt. Abducere etiam mulctæ damnatos ob id quod temere prouocaſſe dicantur, ius eſt mulctarum coactori, ſi ſuo iure protinus vti velit.

Congiaria ſertorum, & ſportulæ roſariæ dari ſolent principum nomine, ſedentibus in curia patribus eo temporè quo roſa floret.

Cauſæ in catalogo circunſcriptæ. Id eſt, In codice prouocationũ inductæ.

Iuſti dies conſtituẽdi de cernenda hæreditate, vel repudianda, ſunt XL. dies moribus conſtituti. Et totidem eodem iure indulti ſunt patrono poſſeſſionis clientelaris poſt denuntiationẽ, ad ſtatuendum an iure patrocinii vti velit aduerſus emptorem fundi beneficiarii, pretiúmque offerre beneficiario.

Conſtituendum etiam poſſeſſori prædii clientelaris neceſſe eſt, ſimul vt manus iniecta eſt iure patrocinii, agnoſcere an abnuere velit eum vt patronum, qui ipſam manum iniecit, niſi tertius liti ſe obtulerit, vt aſſertorẽ clientis, vindicémque patrocinii. Alioqui inficiator patrocinii prædio ipſo mulctatur, ſi temere abnuiſſe aut cõtumaciter compertus fuerit, & beneficus dominus exercere legem beneficiariam & clientelarem velit.

Aliud eſt Penitus ſe in cauſam bonáque fide demittere, aliud Perſonã ſuam in lite aliena adumbrare loco beneficii.

Excipere dolum cum accuſatiuo, vt Excipere rem iudicatam, Excipere tẽporis iuſti ad vſucapionẽ lapſum, παραγράφεσθαι παρῳχημένον τὸν γιγνόμενον χρόνον. vel περὶ τοῦ γιγνομένου χρόνου τῆς κατὰ τὸν νόμον κτήσεως. Cicero in Partit. Quare de conſtituendis actionibus, accipiendis ſubeundíſque iudiciis, de excipienda iniquitate accuſationis, paululum ea ſeparo à iudiciis.

Conſtitura diſceptatio dicitur Latinè fere, id quod nos Cõcordiam factam ſcripturarum dicimus. Cic. in Partit. Diſceptatio autem cum eſt conſtituta, propoſitum eſſe debet oratori, quo omnes argumentationes repetitæ ex inueniendi locis coniiciantur.

Quæſtionum tholus, Exhedra eſt curiæ, quam Tornellam vocamus. cuius cõſilium, Claſſis quæſtionum dici poteſt. Quæſtio enim cauſa eſt criminalis, & iudicium publicum. Cic. in Bruto, Hic optimus illis temporibus patronus eſt habitus, eóque forum tenente iudicia fieri cœperunt. Nam & quæſtiones perpetuæ eo adoleſcente conſtitutæ ſunt, quæ antea nullæ fuerunt. Id eſt, Iu-

dicia publica ſuis legibus propriis formulis conſtituta, vt legis Corneliæ, legis Iuliæ, & aliarum. Idem pro Cluentio, Quid illa tandem quæſtio aut diſceptatio, aut iudicium fuit? Idem, Vis illa fuit, & quiduis potius quàm iudicium, aut diſceptatio, aut quæſtio. De diſceptatione idem in Partit. Ex rationis autem (inquit) & ex firmamenti conflictione & quaſi cócurſu, quæſtio quædam exoritur, quam Diſceptationem voco, in qua quid veniat in iudicium, & de quo diſceptetur quæri ſolet. & 1. Philip. Non igitur prouocatio iſta lege datur, ſed duæ maxime ſalutares leges, quæſtionéſque tolluntur. de iudiciis, de vi, & de maieſtate loquens.

Cauſa æquabili conditione diſceptata, quãdo ex æquo vtraq; pars ius ſuum obtinuit. Contrà, Iniqua conditio fuit diſceptantium, quando alter nimium æquis iudicum auribus vſus eſt, vel alter nimium iniquis atque auerſis.

Hoc nunquã hactenus in medium prolatum. Nunc dicũt Factũ eſſe nouũ. Cic. pro Cluent. Egeſtas domeſtica, quæſtus forenſis in mediũ proferebatur.

Mulctam commiſit. Id eſt, Incidit in ſanctionem legis pœnariæ. Varro, Qui pecuarias habent, ad publicanum profitentur, ne ſi inſcriptũ pecus pauerint, committant. Vſus eſt & Cicero pro Cluent. Simile eſt Committere hæreditatem, vt Committere patrono & benefico domino ob perfidiam beneficiarium prædium. Idem in Ver. Faciemus vt paleſtritæ negẽt ſtatuas ex teſtamẽto eſſe poſitas, petántq; hæreditatem, quòd eam paleſtræ commiſiſſe dicant. Inde etiam Cõmittere pignus & hypothecam. Cic. lib. 13. epiſt. Philotes Alabandenſis hypothecas Cluuio dedit, hæ commiſſæ ſunt. Cures velim vt aut de hypothecis decedat, eáſq; procuratoribus Cluuii tradat, aut pecuniam ſoluat. Inde lex Commiſſaria dicta, quæ hodie in hypothecis improbata eſt.

Qua de re aduocatus appellatoris curiam in conſilium in præſentia miſerat, curiæ viſum eſt, vel curia cenſuit, temere ac perperam curiam ipſum appellaſſe, mulctámque commiſiſſe. Id eſt, De prouocationis cauſa in qua aduocatus ex formula concluſerat, vt ex tempore ius redderetur.

Iudex ſanctus, diligẽs, perſpicax, religioſus, officioſus, veteris diſciplinæ iuriſdicendi retinens. De laudabili iudice dici poteſt, cui addere potes prudentiam, integritatem, auctoritatem, dignitatem modice imperioſam.

Selecti iudices propter cauſæ grauitatem à principe codicillis dati, Delegati regis dicuntur. E' curia autem, aut è conſilio exiſtimatiſſimus quiſque in ſelectos relatus eſt. Cic. pro Cluent. Deinde prætores vrbani, qui iurati debent optimum quẽque in ſelectos iudices referre, nũquam ſibi ad eam rem ignominiam cenſoriam impedimento eſſe oportere duxerunt. Selecti iudices imperio dictatorio & iudicio dati. Id eſt, Sublata prouocatione, vel cum poteſtate dati interceſſione ac prouocatione maiore.

Reus deprehenſus, non innocentiæ patrocinio, ſed verticis ſancti præſidio ſeruatus eſt. Quod moribus noſtris licet perditorum hominum colluuioni, quaſi canonũ prærogatiua ſentẽtia, ſi tantũ nouacula delibatũ capillum, aut forfice inſignitũ habeãt. Vnde fit vt cuſtodiæ pontificiæ è colluuione coactæ ſint fœda, tetra, & propè execrabili. Huiuſmodi enim ferè ſunt perſonæ faſcibus regiis ciuilibúſque ſacroſanctæ, nimia religione iudicum ſacra iuxtà pro-

fanáque capita exæquantium.

Inſcripta cauſa è libello extra ordinem in curia inclamata, Per ſchedulam appellata dicitur. Id eſt, Quæ in catalogum tribunalis relata non eſt, vel perſcripta. Quod genus, præſidentis eſt indulgentiæ. Eremodicia enim etiam è libello committuntur poſt tertiam inclamationem ex edicto præſidis.

Capita noua ſcriptionis edere diplomatis venia, probandáq; ſuſcipere. Articulare vocant.

Repudiare prolati diplomatis editioné. Vulgo, Depellere à literis appellât.

Conditionis latæ aut acceptæ auctoritatem conſignatam habere ei liceat. Habere actum vocant de eo quod oblatum eſt.

Iudiciorum formulis, & fori decipulis homines minime malos, atq; etiam candidæ mentis, cum grandi patrimonii noxa nõnunquam captos videmus.

Legum ſacratarum minaci ſanctione ſeruâti iterum & tertiũ homines ter nefarii, tum demum legibus capitalibus (ſi diuis placet) grauatè permittuntur. Et ea ſuperſtitione exiſtimamus litare maieſtati orthodoxiæ.

In capitibus profanis quantum admiſit improbitas, tantum vindicandum putamus: ídque Leges exercere iuriſdictione commendabili vocamus. Areola autem inſignita capita legibus eximere, impunitatíſque numini condonare, pulchrum, pium, religioſum nobis eſſe perſuademus, acri inuitamento perditæ multitudinis, fiducia peccantis ſuperſtitionis noſtræ.

Inducti in curiam, & iureiurando rogati, ſunt ii quos curia præſto futuros & interrogandos certam ob cauſam interloquendo decreuit.

Iudicatus pecuniæ addictúſque. Id eſt, In carcerem ire iuſſus, quoad iudicato ſatisfecerit.

Libellum ſubſcribere, & Libellus ſubſcriptus. Requeſtæ reſpondere vocatur, & Libellum ſubſcriptum aduerſario denuntiandum curare.

Cõmentariũ prouocatoriũ proferre, in eóq; ſententiã vt iniuriã in vniuerſum, aut ſententiæ capita vti iniuria atq; iniqua cũ multiplici reprehenſione grauari. Grauamina tradere vocât. Quod eſt tanquã nõ ius, ſed iniuriã deprecari appellatã curiã, aut aliũ iudicé appellatũ: & veluti fidé iuriſdictionis maioris æquioríſq; implorare aduerſus rem perperã, iniquè, inſcitéque iudicatã.

Cauſæ ſuæ inſtruendæ facultate mulctatus is dici poteſt, quem lingua vulgi A productione excluſum vocat. & Iuris experiundi libera atq; integra poteſtate imminutus, qui aliquo litis inſtruendæ articulo minutus eſt, ſeu actor ſeu reus ſit. vt verbi gratia, Reus intentionis depulſione, hoc eſt defenſione, ideo mulctatus, quód vel decreto iudicis, vel conuento iudiciali non paruit, intra dies iuſtos defendendo. vel Actor inquirédi poteſtate priuatus, quia inquirendi dies præterierunt. Et vtercunque litigatorũ vlla iuris exercédi parte cecidit ob abſentiam, & vel eremodicii exceptione, vel téporis præſcriptione excluſus eſt, Imminutus iure vel actoris, vel defenſoris dici poteſt.

Eremodicio auté ſemel cõmiſſo, & cognitori litis denũtiato, aliquo poſt té pore citatur is qui iure diminutus eſt, ad eremodicii cõpendiũ diſceptandũ. Quód ſi vadimoniũ citatus iterũ pro nihilo duxerit, eremodiciũ alterũ (ferè enim binis eremodiciis ad ſingulas imminutiones opus eſt) pronũtiatur,

in diem tamen formularem ſuſpenſum,& tantiſper iners.id eſt, ἀργόν.

Si te cõditionis tibi latæ pœnitet,referto tu viciſſim mihi aliã.Id eſt,Si tibi nõ placet quod ego prior obtuli,viciſſim tu mihi offer quod æquũ videbitur.

Lis ob perfugium decem libris æſtimata fugitiue.

Reus ampliatus prædes dedit ad diem ſtatum rediturum.vel primo quoq; vadimonio ſtaturum , vt tantiſper abire domum ei liceat. Reus delatus, quoniam inquiſitionis longioris res eſſe videbatur,poſtulauit ſupplicabundè vades ſibi dare liceret,bona curiæ venia, ad iudicium occurſurum die ſibi præſtituenda,aut quæ prima dies curiæ imperio diceretur.

Lis auctore curia deciſa & compoſita.Vulgo Homologata dicitur.

Reus loci ſanctitate fretus cum è medio proripere ſe neglexiſſet, comprehenſus intra fines aſyli,curiam appellauit. Appellatione diſceptata, curia cẽſuit ſanctitatis compotem non futurum, qui meditatus ſicarius compertus eſſet,legibúſque permiſſus eſt,& quæſtioni traditus.

Sacculi litis inſcripti apud acta proferuntur.Id eſt, Epigrãmatibus adſutis.

Syngrapha iudicialis per oppreſſionem exacta.Appunctamentũ vocant ab incauto & aliud agente extortum.

Anticipatum diem & breuiorem prouocatori denuntiare,eius eſt prouocati qui vrgere vult prouocationis controuerſiam.

Prouocato prouocationem denuntiare, exercentis eſt prouocatoriã controuerſiam.Intimare in foro vocant.

Ieiuno & exili iure nititur is, qui longe inferiorem cauſam habet.

Iuri experiundo diplomate reſtituere eum qui cauſa ceciderat. Releuare appellatur.

Caducum ius & iacens alleuare & erigere æquitatis adminiculis.Id eſt,Diplomatibus.

Cauſas in caduci cauſam delapſas in gradum reponere curriculi iudicialis.

Inſtauratiuum ius experiri,& Rediuiuam actionem intendere, reſtitutionis codicillaris beneficio.

Longi temporis vſucapiones iure minoris ætatis,ſenectutem exuunt.

Fugientes quædam actiones ſunt,vt interdictorũ intentiones, & iudicium de dolo malo:quorum curſus appellatione ſiſtendus.

Iuris acerbioris aut durioris lenimenta,Mandata ſunt æquitatis, quæ Alleuamenta vocantur.

AEquitatis ſupplemento ius exhauſtum tempore,reficere ac refouere.

Officina cauſarũ inconſulto inſtitutarũ recõcinnatrix.Cancellaria iure ſuo lapſorũ per incuriã aut inſcitiam cognitorũ aut pragmaticorum alleuatrix.

Rei quidem canonici iuris prærogatiua ciuili foro exẽpti,cum exceptione ſelecti criminis relegantur ad pontificiam cognitionem:ita vt auctorati præiudicio curiæ aut cuiuſuis præfecti prouinciæ, in reatu ſemper eſſe cenſeantur regii criminis ergô,quoad eo nomine in eos vindicatum ſit.

Themidis conſultricis, id eſt, Buleæ oracula quædã celebrata ſunt in conclauibus quibuſdam baſilicanis,ſed flexiloqua ſæpe & ludificãtia, ne dicã fallacia:ſiue antiſtitum eſt culpa,qui tantum conſilii potentes ſunt:ſiue eorum

qui etiã iudicii:ſiue eorum qui cauſas nõ exploratas & percognitas deferunt ad conſultos rerum iudicialium, qui litibus exercendis aut ſegnes ſunt, aut improuidi, aut parum ſuis inſtantes cognitoribus, ſæpenumero agentibus in periculis alienis. Vt mittam quòd alea quoque in iudiciis nonnihil poteſt.

Sacramento rogati tyrones non ſtatim eorum ſunt ordinis qui ad cancellos cum humerali togatorũ oberrãt. Contrà, Veterani, qui ad ſubſellia ſedẽt curiæ cum libet intromiſſi, emeritæ iam ſunt vocis, cætera munifices, duntaxat voluntarii, plerique etiam cupidi & aſſidui. In vniuerſum autem tres ſunt claſſes aduocatorũ, Primani, ſecundani, tertiani. Id eſt, Primæ, ſecundæ, tertiæ nomenclaturæ poſtridie Martinalium. Quorundam autem & patrocinium & ſcriptio emitur quanti indicauerint. Sunt etiam qui ſcriptitando mimographi vidẽtur potius, quàm cauſarum diſceptatores: ſicut aliqui cauſas actitando, mimos agere videntur, & plauſus ſcurrarum more captare.

Edicta regia, codicilli præfecturarum, quæ è curia noſtra iura reſortitione petunt, diplomata etiam venialia in curia diſceptanda, non omnibus diebus, non horis omnibus, ſed actoribus tantum cauſarum promulgantur. Id eſt, Dum cauſæ aguntur. De quo loquendi modo ſatis ſuprà dictum eſt.

Eſt ſua cauſidicis palæſtra in exordiendis actionibus, exercendíſque altercationibus, quomodo & in omni actu fermè ſcenæ atque circunfuſæ multitudini ſeruienti. Id eſt, Gratia & lepos in pronuntiatione, in geſtu, in hypocriſi. Sed quidam ſunt apalæſtri, quidam vaſti, quidam agreſtes geſtu, habitu, ſermonéque enormi & inconcinno.

Caducaria iura pontificum, & Caducariæ obuentiones archidiaconorum, Deportus vocantur in Normania: hîc autem Fructus ſacerdotiorum controuerſorum. Et Sacerdotia ipſa de quibus ambigitur, In cauſam caduci ceſſiſſe dici poſſunt.

Omni memoria ita ius fuit. Id eſt, Semper ita obſeruatum eſt in iudiciis.

Perplexam cauſam explicare vel ſcribẽdo, vel agendo, & Implicitam euoluere, Difficilem enucleare, ſolertis eſt cauſidici atque experientis.

Homines parum in foro gratioſi, aduerſis auſpiciis litigare videntur. Nihil enim promouent, niſi magno cum diſpendio.

Homo litiũ diuulſarũ lacerarũmq; ſarcinator. Vulgo Renodator dicitur.

Iniuriarum damnatus, ad palinodiam ignominioſam adactus eſt.

Reus criminis compertus, ad exhomologeſim calamitoſam traductus eſt, prælucentis habitu planipedis.

Homo omni litis perditæ calamitate mactatus. Cui præter impẽdia & mulctam etiam, litis æſtimatio adiecta eſt.

Ad eum lis pertinere non poteſt, cui nec ſeritur in ea, nec metitur. Vulgo dicunt, In eam nec ponit, nec ex ea accipit.

Delibata aliunde decerptáque iuriſdictio. Vulgo Eclipſata dicitur.

Cauſa ex alto luto vix emerſa, in quo diu hæſerat.

Fructus aduẽtitii prædiorũ, ſũt quæ vulgo Laudimiæ vocãtur. Fructus honorarii, ſũt quinta pars pretii prædii cliẽtelaris cũ fidei obſequioſæ præſtatione.

Aduocatio regia legum ſanctionũmq; propugnatrix, minime meticuloſa,

minis,promiſsis,blanditiis illabefactabilis,neceſsitudinũ,propinquitatum, ambitionis præ fide ac religione muneris ſui contemptrix, rara auis in terris,nigróque ſimillima cygno. Eiuſdem diſciplinæ eſt,ætatéque æqualis,curia in vniuerſum ad perpendiculum æqua legum & æquitatis interpres & adminiſtra, eiúſque claſsium ductores ad perpendiculum recti, ad normã exacti iuriſdictionis ſummæ,exempláque condentis.

Fuit haud ita pridem,cum areſto vel temporis iniquitate expreſſo,vel ambitu expugnato ingẽns eſt inflictum vulnus legibus & iuſtitiæ. Quod etſi tempore coaluit,quaſi obliuione, tamen cicatricem luculẽtam obduxit, deformémque, & ſiquando exemplum rei malæ prætexendum eſt, fœde refricabilem. Libertas ſed enim populi,quem regna coercent,
Libertate perit:cuius ſeruaueris vmbram,
Si quicquid iubeare, velis. Interdúmque cum eo ventum eſt, vt imperio neceſsitatis organis ſuccincto,faſces conſtantiæ ſummittendi ſint,
-venia eſt hæc ſola pudoris,
Degeneríſque metus,nil iam potuiſſe negari.

Rei delati ſine re,ſine ſede,ſine lare,ſuis legibus iudicandi ſunt,quæſtióque de huiuſmodi compendio exercenda eſt ſanctionibus regiis. Vulgo Vagabundi vocantur.

Teſtis ſine re,ſine cenſu,ſine ſpe,ſine fide,facile refelli poteſt.

Reo capitalis rei comperto vſura tantum lucis ſeruata. Id eſt, Omnibus pœnis citra mortem affectus eſt.

Iudex poteſtatem adeundi ſui nõ facit, vel copiam ſui adeuntibus inuidet, Non patitur ſecum agi. Id eſt, ἀπροσόπτως ἔχει.

Aduerſaria areſtorum & ſententiarum,vulgo Dicta vocantur. Tabulæ verò ſunt perſcriptiones,quæ Regeſta dicuntur. Breuia etiam dici poſſunt.

Reliquiæ & acceſsiones rerum iudicatarum, ſunt ſumptus litium & æſtimationes eius,quod interfuit rei controuerſæ factæ.

Cuſtodes enarratoris duo ſunt è numero conſilii,altrinſecus aſsidentes ipſi litem exponenti. Vulgo Euangeliſtæ nuncupati.

Moris eſt in curia promulgari codices & catalogos nominum appellatorum, nequis oppreſſum ſe inopinatò cauſari iure poſsit ad mulctam deprecãdam. Intra diem autem octauum quàm codex peruulgatus eſt, fraudi nõ eſt appellaſſe curiam iis qui circunſcribenda nomina ſua curarunt,& aduerſario appellationem renuntiarunt, ac ſe facturos iudicatum cum iis quæ aſſolent, prædixerunt.

Controuerſiæ quædam compoſitæ dici poſſunt, quædam vtcunque coagmentatæ magis quàm compoſitæ. Id eſt, Ita deciſæ, vt nulla ſpecies exæquationis fuerit, propter alterius partis duritiam nihil de iure ſuo decedere patientis:ideóque litigantes in gratiam non redierint.

Rectè atque ordine moribúſque exequi rem iudicatam. Vulgo Bene & debitè dicunt, vel Modis omnibus debitis & rationi congruentibus.

Nomina quædam exigere licet non modo pignoribus capiendis, ſed etiam manu in debitorem iniicienda,eóque genere coercendi,quo quæ regio nexu

obſtricta ſūt nomina. Vulgo, Sicut ꝓ denariis regiis & negotiis fieri ſolitū eſt.

Hoc nominatim cautum & exceptum in ſententia, ne facere audeat. Id eſt, Hoc eſt reſeruatū expreſſe, vt vulgo dicūt. Cōtrà verò, Hoc nominatim ſancitum vel ſanctum, & aſcriptum vt dare debeat. Expreſſè cautum dicimus.

Flagrat primæ claſsis curiæ auditoriū frequentia & celebritate hominum, cum cauſa aliqua illuſtris apertis valuis agitur, præſertim auſpiciatum habēte præſide aliquo iuris reddendi callentiſsimo. Cic. in Verrem, Syracuſis flagrabat domus tota prætoria, ſtudio hominum atque cupiditate. Id eſt, Celebrabatur, Frequentabatur. Plin. in Præfatione, Cum apud Catonem ambitus hoſtem flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati.

Honoraria iudicum & Bellaria, quæ inſpectorum nomine dantur. Vulgo Species dicuntur, & Sportulæ dici poſſunt. Dicaſtica à Græcis appellantur. Bellaria autem ſunt quæ Tragemata verbo Græco dicūtur. At Sportulariam facere dici poſſunt ii, qui quæſtum eo nomine cupidè faciunt aſsiduum & vberem: & Sportularii vocari, & fortaſſe Tragematici.

Scripturarii dici poſſunt qui ſcriptum in officio faciunt, & in libros actorum referunt ea quæ mandanda memoriæ ſunt inſtituto maiorum. Clerici Graphiarii vocantur. Librarii, ſunt curiæ auctorati iureiurando, etiam ſi in familia ſcribarū eſſe cēſentur, eorúmque eſſe quaſi amanuenſes: quibus mercedes datæ, acceſsiones ſunt legitimæ & conſtitutæ mercedis, quæ ſcribis ipſis dependitur. Sed iniqua conditione litigatorum comparatum eſt, vt hæc non cedant in calculum victoribus litium, in ratione ineunda impendiorum.

Perſcriptores & cautores periti forenſium conuentorum & ſyngrapharum. Id eſt, Qui probe norunt concipere formam actorum.

Vultus rei cōperēdinati, fuit olim in ꝓuerbio, vt hodie, Vultus appellatoris.

De controuerſia iudices iam miſsi in conſilium. Id eſt, Iam eſt ſuper villoſum ſtragulum, vt nunc dicimus.

Suſtinere rem iam in calculos euntē. Id eſt, Cum iam rogandæ eſſent ſententiæ, libellum ſupplicem diplomati adnexum porrigere.

Siſtere curſum procurrentis cauſæ, & ad calcem accedentis, aliquo forenſi ſufflamine. Id eſt, Obice proceſſus exquiſito, vt diplomate prolato, & nouo litis inſtrumento.

Incumbentium procliuiter in diuerſam partem ſententiarum procellam deuitare præſenti conſilio. Id quod interdū fit appoſitiſsime, cum corycæus quiſpiam arcana effatus eſt, tanquam Areopagitica, quaſi per rimam exaudita. Curiæ enim locus rimulentior Areopago, velis ægrè ita obtenditur, nihil vt inde effluat. Certe quidem vel oſtia perlucent decuriarum, vel ora conſilii, vel pectora perfluunt, tametſi obſignata iureiurando. Et alioquin imminent vultuum, vocum, nutuúmque aucupes ſolertia coniectorum præditi.

Illuſtrium cauſarum plures ſolent eſſe aduocati, ſed vnūm eſſe oportet primarum partium actorem, ſummæ rei cognitorē & potentem, penes quem ſint auſpicia tractandæ controuerſiæ, & vrgendæ rei aut ſuſtinendæ.

Arbitratu ſpectatorum opus probatum præſtare. Vulgo dicunt, Ad dictum hominum huius rei cognitorum.

Moribus noſtris, petere magiſtratum perpetuum in locum viuentis non licet, niſi vltro ſe abdicantis, vel noxæ damnati commiſſoriæ.

Leges iam noſtræ vel mores iudiciales ad conniuentiam incubuerunt perperam aut fraudulenter admiſſorum. Quod cum inuitamẽtum eſt malitiæ, tum magnum eſt vectigal nationis alumnæ fori, validúmque adminiculum litium extrahendarum.

Leges & ſanctiones principũ olim ad eam ferè rationẽ incubuiſſe videmus, vt & in cauſis priuatis, & in quæſtionibus tũ ſeuerè, tum maturè iuriſdictio exerceretur. Sed morũ indulgẽtia, ſiue inertia vocari debet ſomniculoſa, ſiue charitas patriæ ſemianimis, ne dicam emortua, antinomias ſuaſerunt legum è foro exactrices, & fallaci tantum imagine clementiæ commendabiles. Innoteſcens enim palàm tanta lenitas, quid aliud quàm edictũ eſt impunitatis?

Iudices ſine exceptione laudati, & qui magiſtratus ſui memoriam inuſtam vel in curia, vel alibi conſecrauerũt, diuorum honoribus hominum ſermone colendi ſunt. Cuiuſmodi ἀποθεώσεις in dies rariores exiſtere, fœcundæ ſceleratarum mentium ætati tribuendum eſt.

Detrudere cauſæ iudicium forenſi factione in alias atque alias feriẽtis curiæ occaſiones, quæ nunquam futuræ ſunt.

A lite inſtituta ducuntur vſuræ fructuum ei vnde poſſeſsio petita eſt, ſi litem petitor ipſe vicerit.

Non omnes in ambitum legis & ſeptum incluſos legiſlator voluit. Id eſt, Quoſdam voluit non comprehenſos eſſe lege, vt nunc loquimur.

Vbi agitur tranſlatio fori, aut iudicis reiectio, iuſtitium cauſæ eſſe debet, quoad antegreſſa iudicium controuerſia conſtituta ſit. Id eſt, Vbi quæſtio eſt incompetentiæ.

Inficiatores plerũq; in arce abiurationis præſidia defenſionis ſuæ collocãt, poſt omnia nequicquam tentata perfugia trãſlationum & eremodiciorum.

Eadẽ re homini inſonti diuturnum negotium diſpendioſúmque faceſsitum eſt inimicorum coitione.

Efferre in album, publicéque proponere eremodiciorum commeatuúmque nomina, in curia decretorum.

Purus executor renuntiationem tantum habet, ſiquid in re præſenti exoriatur controuerſiæ: iudices autem ad exequẽndum dati, etiam diſceptationem leuem. Cic. Nos enim augures nuntiationem ſolam habemus, conſules & reliqui magiſtratus, etiam inſpectionem.

Comprobare, eſt quod Homologare dicimus. hoc eſt, Auctoritatem habere rei actæ. Cic. Philip. 3, Faciendum eſt patres conſcripti nobis, vt D. Bruti priuatum conſilium auctoritate publica comprobemus. Alibi dè Cæſare iuniore, Auctoritatem decreti noſtri rebus ſuis geſtis comprobauit.

Caduca bona ad fiſcum deferuntur. Albana vulgo dicuntur.

Iniuriarum damnatus ob conuitium homini factum. Id eſt, Ob iniuriam verbo factam.

In ius adire. Cic. in Verrem, Cũ ad prætorem in ius adiiſſemus. Alibi in eodẽ, In ius venire dixit: Cũ ille clamaret me ſibi vim afferre, copulati in ius ve-

nimus. Terent. Ambula in ius. In iure autem cum dicebant olim, apud prætorem ſignificabant. De quo vocabulo, & de iudiciis, nos in Annotationibus ſatis diximus.

Damnabo te ad curiam mulctæ quoque commiſſæ. Id eſt, Si mecum prouocatione certare ſuſtinueris, præterquam quòd rei controuerſæ nomine, acceſsionúmque litis damnaberis, etiam ſolennem pœnam temerariæ prouocationis penſurus es.

In ius auerſis veſtigiis inficiator, aut iniurius poſſeſſor ambulat. Id eſt, in ius inuitus trahitur.

Cauſã durã, atrocẽ, & inuidiæ plenã molli articulo citra præuaricationẽ tractare, cauſidici eſt diuerſæ parti prudenter indulgentis, & tamen integra fide.

Molli brachio, ſed ſalua ſeueritate quæſtionem exercere, iudicis eſt popularis, & nihiloſecius religioſi.

Cauſæ conſilio permiſſæ, dies primum pauci in ſpeciem obnuntiationibus exempti, deinde etiam menſes multi ſublati aliis atque aliis forenſibus artificiis. Quid ſit autem Obnuntiatio, nos in Annotationibus diximus.

Stratagemate forẽſi, eodémq; veteratorio, inferior cauſa ſuperior facta eſt. Lingua vernacula Luctam veteris guerræ vocat.

Litigator omni iure lapſus, nullo nõ præſidio iuris defectus, in procinctu vltimæ dimicationis, aduerſario ſuo impegit diploma litis decretorium, etſi commentitia ſupplicatione ablatum, tamẽ proceſſus ad portum iam tendẽtis remoram, retro etiam litem in æſtum, in altúmque fortaſſe inhibiturã.

Aqua controuerſiæ diu ac multum hæſit in obicibus præſcriptionum, tranſlatiuíſque diſceptatiunculis, ægréque tandem ſuperatis obicibus, iudicium conſtitutum eſt.

Ridiculum eſt vitium in cauſidico, peregrinum eſſe in ſuo foro. Quocirca omneis formularum numeros, vt vngues tenere digitóſque ſuos debet, ad earúmque rationem actiones ſuas accommodare.

Leui momento nonnunquam ſenſímque labaſcit fiducia in cauſæ ductu, quæ certa in principio fixáque videbatur.

Beneficium in iudicando ſequi potius quàm ius & æquitatem, indignum eſt viro bono.

Rerũ iudicatarũ formas ambiguè & perplexè concipere (quod non rariſsimè euenit) nõ lites eſt dirimere, ſed litium ſementẽ facere interdũ reſtibilẽ.

Moribus noſtris municipalibus ſimul atque res vxoria patrata eſt, communitas pecuniæ, nominum, æríſque alieni in poſterum iuxta præteritúmque, rationis prædiariæ duntaxat in futurum, commiſſa eſſe cenſetur. Dici etiam poteſt, Statim à iuſtis rei vxoriæ peractis, communicatio pecuniæ, æris etiam ſui & alieni in præteritum itidem in poſterúmque: rei autem prædiariæ in poſterum tantum procedere cenſetur.

Iuridici quidã faſces habere, quidã ſine faſcibus eſſe dici poſſunt. Faſces eos habere dico, qui merum imperiũ habent, eiúſque inſignia. Faſcibus autẽ carere, qui iuriſdictionem habent, vel merã, vel mixtam imperio mediocri. Inermis autem & exanguis & pura eſt iuriſdictio, quæ ius habet tantũ in pigno-

ra.Sanguinariũ eſt latrunculatorum imperium, iuriſdictionem non habẽs. Præfecti prouinciolarũ,& qui auſpiciis principis ius dicunt, Faſces habere regios dici poſſunt: cæteri autẽ priuatos, etiã ſi in caput & in fortunas iuſtam poteſtatem habeant. Iuriſdictio igitur plena eſſe hodie dici poteſt, quæ ferro ac faſcibus inſignis eſt, & viatoribus apparitoribuſque ſuccincta. Infimæ autem notæ iuriſdictio, vel cognitio mera potius ieiuna eſt, & imperio caſſa. Poteſt etiam dici, Iuſti tribunalis iuriſdictio, & Minoris tribunalis. Quæ autem infimæ eſt notæ, non ex ſuperiore loco, ſed ex æquo planóque ius dicit.

Imperium ſummum, vt apud Salluſtiũ in Catil. Domi militiæque imperium ſummum habere, puto de iis dici debere, à quibus prouocatio non eſt.

Dubiis & euariantibus auſpiciis iudiciale certamen inire dici poſſunt ii, Qui conſultorum reſponſa ambigua tulerunt. Certis autem auſpiciis, extiſque lætis nec euariantibus, iudicium vel dictare, vel recuſare ac depellere eos dicas, qui peritorum auctoritate freti & confirmati, certamen ſuſcipiunt.

Comopolitani iudices, Caſtellani, vicani, & agreſtes, inter minores iuridicos cenſentur. Eſt autem Comopolis, vicus inſtar oppidi.

Iudices obnoxiæ ſententiæ dici poſſunt, quos Subalternos aliquando vocamus, ſignificare volentes ab iis prouocari poſſe. Iudices autem vltimum iudicantes ſunt, A quibus iam non prouocatur. Res autem primum & vltimũ iudicata dici poteſt, Quæ à iudicibus prolata eſt ſublata prouocatione datis.

Cauſæ Regaliorum prima, eadem vltimáque diſceptatione in curia exagitantur, vel prima vltimáque ſortitione.

Curiæ conſeſſus panegyricus, vel Curiæ conſilium panegyricum, & Decreta vel areſta curiæ panegyrica dici poſſunt, Quæ omnibus decuriis ad maximum auditorium coeuntibus fiunt.

Eius cauſæ actio, vel defenſio non animi eſt iacentis, aut frõtis mollioris. Id eſt, Eget cauſidico acri & ſtrenuo.

Deformare damnati magiſtratus dignitatem exauctoratione iudiciali, & eũ per ora multitudinis furciferi habitu traducere, nihilq; reliqui facere, quo minus ſuperſtes ſummæ ſuæ ignominiæ eſſe poſsit, vltimæq; calamitati: cuius animaduerſionis exemplũ non vnum aut alterũ memoria noſtra extitit.

Cum ſacerdotia inter binos tantum controuerſioſa ſunt, & manus regis iniecta, alteris morte ſublatis, manus quoq; tolli caduci iure ſolet, ſuperſtitíque poſſeſsio decerni, niſi quiſpiam intercеſſerit aduerſarius in locum demortui ſuffectus.

Dum cauſa in media eſſet actione, ilicet conſilium dimiſſum eſt. Vulgo dicunt, Interim horologium ſonuit.

Reis confeſsis, & codicillorum venialium impetratoribus, ſi laborare contigerit in probandis conſilio codicillis, præſentiſsimum remedium mulſi calicẽ cognitori regio actoríque publico propinare vel impingere. Id enim poculum declamatores atroces, ſenſim efficit Harpocrates.

Vnum cedò ex antiqua memoria curiæ huius decreti exemplum. Id eſt, Nunquam ſimile decretum huius fuit quod poſtulas.

Melius cum mortalibus actum eſſet hactenus, in poſterúmque ageretur, ſi

vbique gentium nominis Gallici,aduocationes regiæ,quæ etiam publicæ eſſe cenſentur,magiſtratus ſuos regibus tantum accepros,id eſt, publicæ famæ elogio, referre, nō eriam ſuffragarionibus poſſent aulicæ potentiæ:quo nullum auctoramentum maius libertatis eſſe poteſt, nec magis obnoxium.

Iuſtitiæ fidem iuriſque implorare,eſt Iuriſdictionem flagitare.

Ad gratiarum aram,clementiæque iudicialis confugere,Eſt non tam iure, quàm deprecatione fretum eſſe.

Lege agere,& rem exequi auſpiciis curiæ.Id eſt,ſub auctoritate curiæ.

Quónam modo tranquillo animo eſſe poteſt, aut mente ſatis compoſita, qui ira euripis forenſibus iactatur,in vndiſque illis palatinis fluctuatur,vt ſæpe in ſcopulos offenſionum impingat, vt eſt viciſsitudo eiuſcemodi rerum.

Abdicatis à magna matre,iudicium non datur, etiamſi accipere coguntur. Id eſt,Communione ciuili interdictis.

Plagam in forenſi dimicatione acceptam,codicillari medicamento vel ſanare,vel cicatrice obducta tegere.Quanquā multa ſunt vulnera quæ ſplenio magis,quàm cicatrice tecta,ad extremū euadunr in diſpendiū luculentius,ſi obreptum eſt principi,aut iis qui auſpiciis eius officinam æquitatis exercent.

Reus falſi damnatus, per ignominiam maiorem in modum traductus, ad vltimum numellis verſatilibus collo inſerto,à carnifice cōſpicuè in foro venalium rotatus eſt. Reus ad palum ſtans numellariū, aliquot horis os impudentiæ præbuit conrumeliis coronæ circunſtantis,& conuitiis.

Alter ad ſcalas digamorum trigamorúmque expoſitus eſt,mitella picta infamanréque conſpicuus.

Quicquid leges & mores priſci ſeuerè aſtrinxerunt,mores deteriores,iudicúmque indulgentia relaxat.

Fidem vadis ſponſoriſque expedire.Exonerare cautiones vulgo dicunt.

Vix decimo cuique ratio conſtat pecuniæ in forenſi negotiatione occupatæ.Id eſt,Vix vnus è decem,litis victor,repetit quod impendit.Multos etiam pœnitet victoriæ forenſis, cum ventum eſt ad calculum cum forenſi ratione ponendum.Et magna ſunt pecuniæ inrertrimenta, quorum calculi non ducuntur in ratione expenſarum ineunda.

Literæ pridie ſubſcriptæ quàm datæ, vel quàm in acta relatæ. Hoc eſt, Repetita die ſubnotatæ. Quas Antidatas vulgo dicimus. Quibus opponuntur Poſtridie ſubſcriptæ quàm perſcriptæ.Hoc eſt,Recentiore die ſubnotatæ.

Tabularum exemplū ab actuario vel ab officio deſcribere.Hoc eſt,Per manum graphiarii. Similiter editi libelli exemplum ab aduerſario exſcribere.

Aculeata ſcripta,vulgo Pūgētia dicūtur, & Actiones cauſidicorū aculeatæ.

Catholicum theorema & axiomaticum inter circunforaneos homines. Vulgo Vnam maximam vocant inter practicos.

Rationes ſumptuarias litium pro poteſtate inire & arbitrari,adhibitis cauſarum cognitoribus ſingula capita diſceptantibus. Vulgo,Taxare præſentibus procuratoribus dicunt,& ſummam ſubductam ſubſcribere.

Duobus iudicio ambigētibus, ecce tibi ex trāſuerſo tertius rei cōtrouerſæ vindicem ſe intulit,in amborúmq; copias impreſsionem fecit necopinato.

In naſſam litis caput temerè inſerere, ἐις κύρτον εἰσδύεσθαι τὸν δικαστικόν. Capite & fortunis in cauſam penitus inſinuare. Id eſt, Cum periculo facultatum & exiſtimationis penitus in cauſam ſe demittere, nec inde pedem referre poſſe.

Vix tandem & poſt multam conflictationem, caput è naſſa controuerſiarū exerui, retrorſúſque ſcarorum more erupi.

In eū diem cadit eremodicium, vel penſitatio. Cic. In eū diē cadit ſolutio.

Omnibus numeris diſpendii forenſis iacturam cauſæ facere. Id eſt, Cū omnibus damni acceſsionibus.

Omnibus numeris plenā victoriam cauſæ auferre mulctæ quoque corollario cumulatam, pro modo temporis æſtimatæ.

Qui chirographum cognouerunt, ſiquid cauſæ aduerſus agentem dicturi ſunt, interim dependere coguntur, accepto repromiſſore.

Ancipitia nomina tardáq;, vulgo Mala credita dicūtur. Quibus opponūtur Expedita nomina & explicata atq; præſentanea, hoc eſt, Præſentis exactionis.

Addicti in auctione prædii auctoritas publica non antè ſectori datur, quàm pretium denumerauit. Vulgo Decretum dicitur.

Quarto trinūdino auctionem futuram inclamatam oportet, & iuſtos dies proſcriptam, antequam vltima licitatio committatur, quam protinus ſequitur addictio. Quem diem denuntiari ei neceſſe eſt, cuius prædia bona vænenunt, id eſt, hypothecæ obnoxia.

Auctionariorum autem interceſſorum vt quiſque antiquiſsimi diei iure pignoratitio nititur, ita primarum partium exactor eſſe ſolet, ſuíque nominis ſeruator. Abſumpto verò in primis dimittēdis creditoribus ſectionis pretio, vltima nomina abeunt caſſa & inania.

Primaria nomina, ſecundaria, & tertiaria ſunt, provt primo, ſecundo, & tertio loco exigenda ſunt.

Ad triarios reiecti creditores dici poſſunt, quorum nomina ambigua ſunt, aut in anguſtū redacta, propter inopiā debitoris, & pretiū ſectionis exiguū.

Aciem inſtruere cauſæ firmamentorum.

Non omnes cauſæ copias vna acie inſtructas explicare. Id eſt, Non omnia ſimul proferre, quæ cauſam firmare poſſunt, quia ſatis multa videbantur eſſe in medium edita.

Rationes petitoris, & rationes defenſoris, ſunt ea quæ vulgo Media vocantur. vt Media defenſionum, Media intentionis: ex quibus quæſtiones interdum in cauſa plures naſcuntur. Hoc eſt, Incidentia.

Principes rationes & robur firmamentorum dici poſſunt, quæ Principalia puncta vulgo vocantur. Subſidiariæ ac triariæ rationes tūc maxime in medium afferuntur, cum cauſa laborat à principibus rationibus & cauſæ firmamentis, quia fides earum fieri non poteſt: túmque Cauſam ad triarios rediiſſe prouerbialiter dici poteſt, quo ſignificatur rē in diſcrimine eſſe. Quippe cauſa labans, & impreſsione aduerſarii veluti loco & gradu moueri cœpta, nec tamen adhuc fuſa, ad triarios rediiſſe dici poteſt.

Prima cauſæ velitatio, & Præludiū cauſæ, & tanquam pilorū coniectus dici poteſt, cū tranſlatiuæ quæſtiones diſceptātur, quæ veluti proluſiones ſunt cer

taminis laceſſendæ dimicationis gratia præcurrentes. Plerunque autem proluſiones ſcriptæ, quaſi ferentariæ ſunt, velitéſque concertatiunculæ, ornamento magis cauſæ cedunt, quàm inſtrumento.

Controuerſia vltro citróque copioſe, diſerte, enucleatéque ſcripto diſceptata, atque è dignitate rei controuerſioſæ. Vulgo dicunt, Vtrinque ſcriptum eſſe in formam fundi cuppæ.

Rectæ & vſitatæ diſceptationis hyperbata, & captioſa actionis diuerticula, iudicum intentionem ab eo, qua de re agitur, longè gentium abducentia. Fallaciter extrauagari vocant.

Sũt homines natura cõtrouerſi & φιλόδικοι, qui ſemel vinci vtilius eſſe perſuadere ſibi nequeũt: in quibus identidẽ rebellat pertinacis calũniæ vitiũ, ad cauſas exanimatas diplomatibus exuſcitandas & recoquendas. Qui niſi ter & quater, & tandem acciſis viribus fuſi, cedere foro iudiciali nequeunt.

Hoc quod flagitas, fieri nequit ſaluis auſpiciis iuris & æquitatis. vel, niſi ſublatis auſpiciis iuriſdictionis, legibus, moribus, & æquitate vtentis, & temperatæ.

Litigator quidam qui ſibi callidus videbatur, tamen ſtrategemate forenſi perculſus eſt, opibúſque euerſus.

Procellæ iudiciorum calamitatem multis afferunt. Et turbines nec opinati exorientes, longè latéque pauperiem in vberibus patrimoniis faciunt.

Turba comes, aſſecláque fori iudicialis, vulgo Homines practici vocantur. Homines è conuentu baſilicano, id eſt, Palatii alumni.

Patroni cauſas omneis pretio exæquantes, à cancellis curiæ explodendi ſunt, vt tali ſcena indigni.

Volo & quæſo, vt ne ſint in te dicta quæ dixi. Verba ſunt eorum qui tueri ſe velle negant, quæ inconſulte, vel iracunde dixerunt, & mulctã deprecantur. Poteſt & hoc modo enuntiari, Nollem dicta quæ mihi irato exciderunt.

Vnicam cedò huius rei auctoritatem. Vnum profer teſtimonium, hoc ſignificat, Nec tabulis, nec teſtibus eius rei fidem facies.

Prudentis eſt litigatoris, ſimul vt intellexit cauſam ſuam peſſum ire, decidere litem quot aſsibus poſsit primo quoque tempore, & iactum litis facere potius, quàm cenſus naufragium.

Curatores teſtamentorum, Executores dici poſſunt, vt apud Græcos οἱ τῶν ἐν διαθήκαις ἐπιμεληταί.

Cum ſeptimo cognitore vitæ ſuæ rationem approbare. Id eſt, Cum ſeptima manu ſeſe purgare. Pontificia iura vocant. Vel, Septem laudatores in iudicio excitare.

Areſta verbo Græco dicere malim, quàm arreſta, ſententias curiæ, id eſt, Quæ curiæ commentanti placita ſunt. & elegantius enim & verius ſic vocãtur. Arreſtum enim ſermone vernaculo Moram nodoſam ſignificat, & porrò eundi agendíve obicem. At eorum multa ita pronuntiantur, vt non lites finiſſe, ſed lites peperiſſe dicantur. Quare arreſtorum, id eſt, diſcordias forenſes ſiſtentium vocabulum amittunt, litigantium vtique culpa frequentius, quàm iudicum.

Lis parum liquido auſpicio vel incerto inſtituta, infeliciter ſæpe cedit. Hoc eſt, Non de ſententia iuriſconſultorum inchoata.

Agnoſcere, eſt quod Aduouere lingua vernacula vocat: Abnuere, quod Diſaduouere.

Iuriſdicendi rationem in meliorem ſtatum vertere, eſt quod Reformare iuſtitiam dicimus.

Supplicatores ferentarii, gratioſiores aliquanto ſunt in foro, ac plures auxiliares è conuentu inueniunt. Auxiliarios autem habere præſtat, quàm conſiliarios, totidem pene ſyllabis.

Iudex diem edixit vnum & viceſimum ſententiæ pronuntiãdæ, & iterum ex æquo edicta dies ſententiæ pronuntiandæ. Nunc dicunt, Ad audiendũ ius, vt prius, ad tres hebdomadas.

Litigator altercando hoc edictũ iudicis expugnauit. Id eſt, Acriter cõcertando abſtulit, vel conſecutus eſt. Edicta autem ſunt iudicum, quæ vulgus Appunctamẽta iudicialia vocat. Et Syngrapha edicti, eſt Perſcriptio edicti facta adhibitis litigantibus, aut eorum cognitoribus. Ea autem quæ aut litigatorum aut cognitorum cõflatu conſtituuntur, nec Edicta, nec Acta, ſed Tranſacta potius conflatáque vocanda cenſuerint. Cic. in Verrem, Edicit ſtatim vt Cal. Decemb. adſit Sthenius Syracuſis. Et in Vatinium, Quæro edixerítne Prætor Memmius, ea lege vt adeſſes die x x x. Sic hodie, Edixit curia vt ad quintum decimum diem inducatur ipſe litigator, ſacramentóque rogetur. Quod dicunt, Vt veniat perſonaliter ad affirmandum. Inducere enim eſt intromittere, introuocare. Plinius in 5. Epiſt. Nepos poſtulauit, vt Tuſcilius Nominatus induceretur. Idẽ alibi, Inductus eſt Nominatus, egit ipſe pro ſe nullo accuſante. Etenim legati Vincentinorum non modo non preſſerunt eũ, verum etiam ſubleuauerunt. Sic inducuntur quotidie rei in curiam, cum quæſtiones & iudicia criminum agitantur, id eſt, Prodire iubentur in conſpectum iudicum. Idem lib. 9, Quàm multi, cum lector, aut lyriſtes, aut comœdus inductus eſt, calceos poſcunt. id eſt, Cum intromiſſus eſt comœdus, ſtatim è conuiuio abeunt. Vnde fit, vt Inducere morem, & Introducere, pro eodem dicatur. Cic. in 3. de Oratore, Quid noſter hic Cæſar nónne nouam quãdam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit propè ſingulare? Sic Inducuntur cauſæ, Latinè loquendo, cum earum cognitio in medium prodit. Plinius libr. 6, Tertio die inducta eſt cognitio Iulii Tyronis. Codicilli quos ex parte veros eſſe conſtabat, ex parte falſi dicebantur. Subſtituebantur crimini Sempronius eques Romanus, & Euthymus Cæſaris libertus. Id eſt, Εἰσήχθη δὲ τοῦ τύρωνος δίκη. Vnde εἰσαγώγιμοι δίκαι, καὶ μὴ εἰσαγώγιμοι, vt in Commentariis noſtris ſcripſimus. Et præſidentium iudiciis arbitrio inducuntur hodie cauſæ, cum agitari earum iudicia cœperunt. Hoc eſt, Super burellum promi, vt vulgo dicunt. Et Cauſa propediem, vel proxime inducenda, dici poteſt, cuius iudicium inſtat. Verum hoc verbum multiplicis vſus eſt apud antiquos.

Ad aliquem pertinere crimẽ vel facinus dicitur, qui in criminis ſuſpicionẽ venit. Liuius, Pecuniã è theſauris Proſerpinæ ſublatam dicebãt: nec ad quos

pertineret facinus,veſtigia vlla extare.

Diſcuſſa eſt caligo quæſtionis antehac obſcuriſsimæ, Diluceſcere cœpit,imó veró omnia iam illuſtria. Nunc dicimus Caſum eſſe verificatum.

Inciſi legum nerui, iuriſdictionis dignitas peſſundata, nullus iam propè æquum eſſe cenſet, iudici ſe audientem dicto eſſe. Qui rerum potiuntur,ius dicentibus honorem nullum habent.

Acriter acta cauſa eſt,atque defenſa. Quicquid pro tutela rei diſertus patronus,ac pro intentionis depulſione apprehenderat, actoris illico aduocatus è manibus illius excutiebat.Id eſt,Congruentibus & validis replicationibus eius exceptiones ſummouebat,vt inanes & irritas.

Iterum iam & tertium petitor in eadem actione offendit.Id eſt,Depulſus eſt iudicio.

Cauſa hominis fugacis faucibus iã premitur,vel obtorto ipſe collo ad cõferendum pedem trahitur.Id eſt,Omnia iam commẽta tergiuerſatorum cõſumpſit: vel dimicet,vel manus det neceſſe eſt,vel eremodicio damnetur.

Homo improbus non antè excedere forenſi pugna ſtatuit,quàm omnium defenſionum pœnitere eum cœpit:túmque demum acceſsiones rei perditæ deprecatus eſt.Id eſt,Orauit,vt ſibi ſumptus litis condonarentur.

Durum eſt,negotium habere cum homine in foro præpotenti,atque omnibus adminiculis ciuilium neceſsitudinum & propinquitatum nitenti.

Obſtrepentes inuicem patronos obturbantéſque altercãdo,præſidis eſt officium increpare & coercere.

Aduocatorum quidam conſulti,ſed non perinde facundi, expeditæque actionis. Quidam docti illi quidem & diſerti in cauſarũ conſultationibus, ſed frontis non ſatis panegyricæ,oculóſque conſeſſus & circunſtantis multitudinis non perferentis.Quidam inter commentantes conſultiſsimi,inter cauſas agentes infantiſsimi. Sunt qui ad ſcriptitãdum prompti & ſtilo expediti,ad reſponſitandum conſilii præſentanei,ad cauſas actitandas natura facti & explicati:tamen vnis aut ſummum alteris partibus aduocati contenti ſint, quibus etiam ipſis non minus amplè conſtat ratio quæſtus honorarii.

Cõſiliarii pauci ſunt in deliberationibus,in ſententia dicẽda,in diſceptatoris munere ſoluti & explicati. Vulgo Reſolutos appellant. Sunt qui perplexè differentes, & in cenſendo longius excurrentes,aut huc illúcque digrediẽtes,eó redire quod agitur, nequeant,niſi ſæpius commonefacti. Sunt etiam nonnulli ſententiæ academicæ,neutram in partem ſatis vergentis.

Inſpectores cauſarum, qui & Enarratores dici poſſunt, ſoli iure ſuo,ſolenníque inſtituto,ab actore iuxta reóque viciſsim cenſere poſſunt, ancipitíque prius ſententia diſceptare:deinde quid ſui ſit iudicii,ſemel conſtituere.

In cauſis meis tractandis & accurandis hoc cõſultore,hoc pactore, hoc eodem cautore & aſtipulatore ſemper vſus ſum:neque fidei,diligentiæ,conſultǽque prudentiæ vnquam me pœnituit.

Princeps Baronẽ Comitis nomine ac dignitate affecit, & Comitẽ Ducis appellatione auxit. Macte Duca[illegible] p[illegible]ſthac eſto, macte Ducis nomine. Verba ſũt regis hominem ſic por[illegible]ere in Ducatum vulgo dicimus.

Auctare maiore potentatus faſtigio, dici poteſt. Aliqui etiam Mactare dicũt, vt Lactantius. Quo tamen antiqui ferè in malam partem vtuntur.

In conuento, in ſyngrapha rei tranſactæ, in fœdere, hoc nominatim ſanctũ eſt atque perſcriptum.

Conſiliarii quidam cenſentes in curia & in conſiliis, citandis aliis atque aliis iuris enarratoribus gaudent. Alii ſanctiones ipſas principum Romanorũ, iuriſque prudentum priſca reſpõſa, vt locupletiores multo auctoritates laudãt. Equidem, quod ad me pertinet, iandiu ſemélque in eorum ſententiam tranſiui, qui literæ potius auctoritate nitendum eſſe, quàm literatoris ducunt: Literarióſque iudices lõgè pluris æſtimo, quàm qui literatoribus omnia credere inſtituerunt, ignaris linguæ Latinæ.

Homines quidam facinoroſi, legibus, moribus, iudicibus ſancti ſunt, eorũ qui rerum potiũtur, præſidio & ſuffragatu. Nam & ipſi metu legum, iuſtitiæque reuerentia maiores ſunt.

Hic iudex, quãquã doctus, ac iuriſdicẽdi prudẽs, auctoritate tamẽ ſemper eguit. Id eſt, Non optimè inter iudices audit, & opinione laborat: nihil eius dignitati atq; opinioni homines tribuũt. Cic. in Bruto, Macer auctoritate ſemper eguit, ſed fuit patronus propemodũ diligentiſsimus. Quinti. lib. 5, Nã illa ſumma cura Ciceronis, ſecuritatis eſt ſimilis, tantáque in oratione auctoritas, vt probationis locum obtineat, nobis dubitare non audẽtibus. Id eſt, Τοσοῦτον ἀξίωμα, τοσοῦτον κῦρος, τηλικαύτη πίστις καὶ κύρωσις. Tanta fides à dignitate orationis facta. Sic Auctoritate valere in aliquo collegio, eſt πιστεύεσθαι ὑπὸ τῶν συναρχόντων, vel παρὰ τῇ συναρχίᾳ ἀξιωματικῶς ἔχειν, παρὰ τοῖς συνάρχουσιν. Et Tabulæ vel literæ auctoritatis plenæ, ἀξιόχρεω γράμματα. Auctoritas etiam, eſt hominis teſtimonium authoritate præditum, ἀξιόπιστον. Cicero pro Cælio, Sed cur diutius vos iudices teneo? ipſius iurati religionem auctoritatémque percipite. Et infrà, Domus autem illa plena eſt integritatis, religionis, officii, ex qua domo recitatur vobis deuincta iureiurando auctoritas. Sic Auctoritates curiæ dici poſſunt, conſulta curiæ & placita. Idem in Catil. At nos viceſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis. Habemus ſenatuſconſultum huiuſmodi, verum incluſum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum.

Iudiciũ litis ſcriptæ in curia conſtituere, eſt quod dicũt, Concludere in proceſſum ſcripti. Quod etiam dicere poſſis, Prouocatorium iudicium apud acta conſtituere, vel Palàm in iudicio prouocationem ſcriptam cõſtituere, vt fit interdũ. Quin & litiũ ſcriptarum iudicia non ſemper ſolenni formula ita cõſtituuntur, vt ad inquiſitionum claſſes reiiciantur: ſed eorum alea in ipſa conſtitutione repræſentari poteſt, ſi alter cauſidicorum vrgens aduerſariũ, ex tẽporalis iudicii reũ eſſe contenderit. Quod nõ ſine captione fit, ſi temere in ſe ſe id recepiſſe compertus ſit, horámque conſilio exemiſſe. De prouocatione ſcripto certare, & De prouocatione inſcripta, verborum diſceptatione ambigere, dici poteſt. Cæterum raro contingit, vt ſcriptarum prouocationũ cõſtitutio, in ſummam controuerſiæ decretoria inueniatur. quod tum demum accidit, cum ex ſententiæ recitatione, à qua prouocatũ eſt, de iniurio iudicio

iniquóque ſatis liquere poteſt. Litium autē inſcriptarū ferè prouocationes eſſe exiſtimantur, in quibus nulla iuridicialis fuit ſyngrapha, iudicium præcurrens, vel edicto iudicis perſcripta, vel à partibus ſine iudice conflata. Solēt enim plerunque ſyngraphæ inter partes conuenire, aut eorū cognitores, per eóſque conſignari. Quod quia ſæpenumero aliquot diebus diſceptatur inter eos, ſeorſúmque cōſultatur, indéque prolatādæ rei color tergiuerſanti quæritur, res ad iudicum diſceptationē reuocatur, ſícque detrectantes inire quod conuentum eſt, & ſubſignare, caúſam dicere coguntur, aut eremodicium ſecundum vrgentem pronuntiatur.

Qui curiā appellauerunt, nonaginta diebus exercere appellationem debēt principum ſanctionibus, quod plerūque diplomate, interdū libello faciunt, iudici diem vt iniquo dicentes, ídque aduerſario denuntiātes, vt diem ipſum obeat, ſi in rem ſuam eſſe putet iudicium iniurium tueri, vt iure latum.

Prouocationem aduerſario renuntiare, & in acta relatam circunſcribendā curare, vel è catalogo promulgatarum, ante conflictionem licet.

Prouinciales qui legibus & ciuili iure Romanorum reguntur & diſceptāt, hoc iure ſunt: Quod prouocator cum prouocato reſortitione agit, impunè certat. At qui moribus diſceptare dicuntur, iúſque petere, ſi eo genere in curia certent, ſexagenario periculo periclitantur, duntaxat qui prouocarunt. Prouocati autem iniqui iudicii iniuriíque, qui Intimati vulgo dicuntur, periculum tantum adeunt ſumptuū litis ergò à victore factorum, in vtroque iudicio.

Populares quidā ad curiam iudiciū protinus reſortiūtur, quod Immediatè vocant. Quidam non continuò, ſed altero aut tertio, & deinceps aliqui, prouocationis gradu, vel certamine & periculo. Iis autem qui præpropere curiā appellant & interſiſe, ſi aduerſarius præſcriptione tranſlationis vti velit, in tētio denegatur, & deinceps vti prouocandi iure coguntur. In qua ſpecie prouocatus excipere præuaricationem poteſt. Id eſt, Præſcribere prouocanti ob interciſam prouocationis ſeriē, vel quòd media & intercedētia prouocationis certamina prætererit. quod præuaricatoris eſt. Reis tamē criminū damnatis compendium facere prouocationum licet, rectáque curiam appellare.

Arceſſere prouocatorē prouocationis pro derelicto habitæ. Id eſt, Intra iuſtos dies non exercitæ.

Arceſſere actorē litis interciſæ & obſoletæ, ob ídque perſecutionis emortuæ. Peremptam inſtantiam appellamus.

Qui rei capitalis aut noxæ minoris damnati ſunt, compendium prouocationum facere, ſi libet ipſis, poſſunt, protinus curiam appellando. Id quod nō perinde licet ob rem ciuilem damnatis.

Deuios exceſſus liticularum quærere, crebráque prouocationum diuerticula conſectari, litigatoris eſt improbi & fugacis.

Iſtum appellatorem ſpero me ad curiæ tribunal prima actione damnaturum, non modo temerariæ litis nomine, ſed etiam prouocationis diſpédioſæ atque pœnalis.

Actiones cauſarum in curia quædam acroamaticæ ſunt, quædā exotericæ,

quæ longè plurima eſt multitudo. Exotericæ autem ſunt, quæ apertis foribus tribunalis aguntur. Acroamaticæ, quæ occluſis iiſdem, introuocatiſque tantum ambigentibus, atque eorum aduocationibus. Id quod honoris cauſa fit litigatorum.

Principes claſſium, qui etiam præſides, id eſt προέδροι vocantur, cōſcriptorum ſuæ claſsis induſtriam & vires ingenii (vt reliqua omittā) perſpectas habere debent, & pro cuiuſque modulo penſa curialia ſingulis, id eſt, inſpiciendas cauſas commentandáſque diſtribuere. Magnum eſt autem erratum, litigantibúſque permoleſtum (nequid amplius dicam) bubus, quod aiunt, clitellas iniungere.

Prædiatores homines, ſunt iuris prædiatorii periti, prudentéſque, qui iura nouerunt queis prædia poſsidentur. quæ iura neceſſitudinis inter patronum & clientem intercedentis: cuiuſmodi quantæque ſint obuentiones aduětitiæ fundi beneficiarii & fundi cenſualis: tum vim capitáque legis commiſſoriæ, quæ in clientelari fundo vltro citróque valet illa quidē, cæterū ſine iuris æquatione. Neque enim vt neceſsitudinis ius mutuum eſt, ita obſequii neceſſitas vtranque in partem æquè pollet. Cic. pro Corn. Balbo, Etenim Quintus Scæuola cum de iure prædiatorio conſuleretur, homo iuris peritiſsimus, cōſultores ſuos nonnunquam ad Fuſium & Caſellium prædiatores reiiciebat. Idem de lege Agra. Optimo enim iure ea ſunt profectò prædia, quæ optima conditione ſunt. Multi autem ſunt homines egregie prædiati, qui prædiatores non ſunt. Quæ ſententia retrorſus etiam valet.

Impia fraude ſe obligaſſe, & Impiam fraudem admiſiſſe dici poſſunt, qui rerum nouarum rei ſunt in diſciplina Chriſtianiſmi. Vulgo λουθηρίζειν dicuntur, verbo iam longè latius patente quàm par erat, inuidiáque flagrante. Sacrilego maledicto ſe obſtringunt ii, qui Blaſphemiæ rei vulgo dicuntur.

Perſonam prætextatā in curia deponere, vel in alio collegio, dici poſſunt qui magiſtratu curiæ ſe abdicant.

Cauſæ adumbratæ & perſonatæ ſunt, quæ litigatoris nomen præferunt, ad quem res non pertinet, niſi quatenus pretio perſonam agit, quam vtendam verò aduerſario dedit.

Iudicis integri & innocentis eſt, nullum eximiū habere, quem quidem leges in ordinem redegerint in iure experiundo. Nam iuriſdictionis rectæ genius, vna pertica primores cum popularibus metitur.

Iudices quidam flexiloqui & fruſtratores ſtipantes ſe litigantium comitatu, & ieiuna ſpe paſcentes ſimul & enecantes, ludos ſibi faciunt.

Procurator interdum fidem mandantis, religionémque verbis ſuis obſtringit iureiurando. Iurare in animam domini vocant.

Iurato inficiari vel aſſentiri articuloſe commemorata inſcriptionibus aduerſarii. Reſpondere vocant Per credit, vel Non credit.

Præcidere reſpōdendi cūctationē. Id eſt, Exigere reſponſum ex tēporale.

Cauſæ cuſtodes & pragmaticos appellandos cenſeo, quos Sollicitatores vocant: qui & Inſtitores cauſæ, & tanquam Argi quidam dici poſſunt, ſi ſtrenuè munere ſuo fungantur.

In vtranque partem diſſerere,ſed in alterutrā cenſere, eius eſt, qui primus ſententiam rogatur.

Minor annis vigintiquinque,nondum potens eſt iuris experiundi ſine auctore iudiciali,neque in iudicio ſolus ſtare niſi in rem ſuam poteſt, qui nōdum in tutelam iuſtam ſui venit,qui nondum annos perſonæ litigatoris implcuit,qui nondum forenſi perſona præditus eſt legibus ac moribus.

Regiæ aduocationis fidem ſubſcriptionémque implorari frequenter in curia euenit.

His vtrinque dictis regia aduocatio conſurgens,actionem quoque ſuam in hanc ſententiam exorſa eſt.

Regalis aduocatio antiquo ſermone Gens regia dicitur. Gētis enim appellatione collegiū magiſtratuū ſignificabant. Vnde & Gētes parlamēti curiam tenentes,mandata principum cum præferunt,curiam frequētem ſignificāt: non aliter ac ſi dicerent,Centumuiros curiam ſummam frequentantes, aut eū numerum qui curiæ inſtar efficit in conuētibus externis, qui alternis annis,aut tertio quoque anno coeūt in vrbem aliquam inſigniorem. Inde etiā Gētes libellorū palatinorum dictæ ſunt, ſeptemuiri iuriſdictionem baſilicanam exercentes perpetuā quidem illi,ſed tamen recuperatoriā,eámque certi cauſarum generis,& ferè diplomaticam. Quorum princeps ab vltimo ſeptimus eſt. Hi cauſas magiſtratuū,omniúmque aliorū iudicant,ſingulorum iuxtà atque vniuerſorum,qui iuriſdictioni prouinciarum eximii eſſe cenſentur elogio codicillari. Cuius rei arbitrium,vt eſt in comitatu penes Cancellarium,ita in hac vrbe,aliiſque vrbibus curialibus penes noſtrum collegiū eſt, vt in vniuerſum cognitio rei diplomaticæ, dūtaxat quatenus iure & æquitate tēperari,non principalibus placitis ſolita eſt, quæ legibus ſoluta ſunt, vel legibus non tenentur. Cæterum aduocationis regiæ collegium,& nuntiationē habet(vt priſco verbo loquar)& interceſsionē,& verò inſpectionē,quanta citra imperium eſſe poteſt & iudicium. Vt nullus ferme magiſtratus è numero mediocrium diligētius mandari debuerit à principibus, ſi eorum quæ lex regia ſancire largiríque permiſit, Reipublicæ charitatem auctorē eſſe in monarchia moris eſſet. Quippe vt rectè & appoſite, & quandiu hoc munus tutelæ popularis mandatum eſt vno quoque ſeculo, ita iuſtitiæ ſeueritas, & ſanctionum maieſtas,tandiúque aut pollere ſuis viribus, aut delūbes eſſe viſæ ſunt. Tantum momenti eſſe putatur in vno aut altero homine ad rei tantæ inclinationem,támque latè patentem in regno florētiſsimo,in alterutrā partem ab altera diuerſiſsimā. Et vt olim præſidiū plebis Romanæ in Tribunatu fuit,ita popularium in Francia Triumuiratus ille ſummæ curiæ additamentum,aliarúmque itidem curiarum, aſylū eſſe debet,legum ac ſanctionum propugnaculum,deſtitutorum hominum,vim paſſorum factione,impotentiæ oppreſſorum patrocinium. Nam cum in fide principis vt pupillorum nomen viduarúmque,ita legum violatarum,aut contemptui habitarū querela,immo verò charitas Reipub. orbata patrocinio,poſita ſit: cognitor ille principis populíque actionū,cuius nomen generatim patet,pollétq; nomenclatura quidem ille ſplendere vt illuſtri, ſic ieiuna videtur,niſi ſtrenuū

patrocinium germanúmque, non inani perſona fucatum, tanto nomini reſpondeat. Sed ſcilicet temporum conditio diſciplináque ſemper bonos & cõmendabiles mores aut aluit aut imminuit. Nec tam ſingulorum hominum culpa, quàm vniuerſorum quodam conſenſu peccatur in rebus huiuſce generis. Ipſa etiam quæ dicuntur Catorthomata in omni functione publica, non ipſorum tãtum hominum ſunt facinora, ſed verius ætatum, quarum alũnæ ſunt leges bonæ. Huius honoris nomẽ olim, & ſeculis melioribus, nõ etiam doctioribus, venerandum & ſacroſanctum fuit: quo tempore non in cãdida ambitus peti, ſed deferri prærogatiua virtuti fauẽrium, & ſuffragatu famæ ſolebat, nõ fallaci aucupio comitatis & obſequii, ſed comperta fide innocẽtiáq; collectæ. Poſtea, vt ferè boni mores ætatẽ perferre nequeũt, quod moribus vltro deferri debebat, ambitioni dari cœptum, obſequio ſeſe vẽditante & cõmendante iis qui rerũ potiti ſunt vnoquoque tẽpore. Ex quo factũ, vt magiſtratus nomẽ ſplendidũ & populare, paulatim minus atque minus placere, mox etiã inuiſum eſſe, & ſermone incõmodo (vt fit) hominũ traduci & exagitati cœptus ſit. Ita iacuit aliquãdo dignitas honoris, magna & vetuſta auctoritate meritiſſimo præditi. Quod paucorum hominũ inſigni tum inertia tũ vitio accidit. Vſque adeò magni refert honorem vnumquenque loco ſuo collocari, immo verò permagni intereſt temporum ratio, & morum inclinatio in dextram ſiniſtrámque partem. Quod vtinam diuinitus datum eſſet, vt hic magiſtratus, aliíque quos vice publica cum primis cõmoueri oportebat, odiíſque & ſtudiis priuatim vacãtes, præcipua animi contentione incũbere ad Reipub. patrocinium nulli eorum incrementa ſua deberent, qui primos ordines in aula, medióſque & vltimos poſt ſe trahunt: ſed ipſi tantum principi, & famæ claritati. Melius omnino cum populis, quorum ipſi actores, cum republica principíſque lõgè luculentius actum eſſet. Atqui his atque huiuſmodi muneribus honoribúſque pridem fungẽtes, tam ab aula erãt excluſiſſimi, quàm maximè probare actus ſuos principi, primoribus, omníque ordini cõtẽdebant. Nunc recentiorũ ætatum vrbanis magiſtratibus nimium meminiſſe ſubit, quibus acceptos honores ſuos referãt, propemodũ vt nonnullos eorum qui aſſiduitatem Reipub. debẽt, in comitatu præpotentiũ domicilium, in vrbe diuerſoriũ habere videamus. Et ſic quoque mortales ſperare non deſinent & confidere adumbratam Reipub. curã, pro expreſſa & eminenti inter peritos rerum cedere? Hîc fraudare non ſuſtinui vnum hominem patrũ noſtrorum auorúmque memoria, qui cognitoris regii publicíque honore, munere, officiis ita functus eſt, vt ſui magiſtratus memoriã, vel verius deſideriũ, in hominũ ſermone conſeruauerit, in curia defixerit. Sanctromanus is fuit, qui vnus ſub principe imperioſiſſimo coiſſe ſocietatem ſalutis & periculi cũ Repub. viſus eſt. Quo nomine cum in cælum laudibus elatus ſit, mira æquitate ſucceſſorũ manes eius vſi ſunt. Nullus enim, quod compererim, æmulari homini ſuſtinuit: eorũ certè nemo protſus, quos ætas noſtra aut meminit, aut vidit. Audire nobis ſæpe cõtigit, cum res quæpiam (vt fit) nata eſt, quæ præſentis animi interceſſore egeret, & liberæ (vt ita loquar) cõtumaciæ aduerſus impreſsionem aulicæ impotentiæ, homines ita gemebunde dicere, O tẽ-

pora,heu pietas,heu priſca fides!hæc res Sanctromani ſpiritus deſiderat,iuſtitiæ tuendæ legibuſque deuotos.

Iuſta prouocationum implere,Iuſta appellatoria rectè atque ordine peragere,ſignificat id quod dicunt in foro, Bene ac debito modo appellationem releuare.

Lege prouocationis agito,prouocandi cauſas dicito.

Iuſta appellationis exercendæ remittere ſupplicanti,& Iuſtorum gratiam facere,in curia vocant.Appellationem pro bene releuata tenere.Id fit interdum inter medias cauſarum actiones, formulariæ ac ſolennis appellationis, eiúſque agitandæ veniam poſtulantibus.

Aduocatus regis aſſurgens inter cauſam agendam, multa in alteram partem oblocutus eſt,conceptiſque collegii verbis intercesſit,quominus auctor curia fieret eius quod poſtulabatur. Nunc dicunt, Oppoſuit ſe procuratoris regii nomine formaliter.

Aduocationis regiæ collegium palàm appellatũ,hoc eſt,in re præſenti interpellatum ab altero altercantium,intercesſit primum oratione ancipiti atque defunctoria. Deinde eò deſcendit,vt rem totam curiæ permittere ſe diceret.Huiuſmodi epilogi ferè ſunt obnoxiè munere ſuo non obſcurè perſungentium,in cauſis hominum gratia flagrantiũ in aula,aut vehemẽtius quàm ſatis eſt,apud ipſum collegium gratioſorum.

Aduocatione regia cũ interim aſſurrexiſſet,ſolenniúmque prouocationis exagitandæ deprecationem(vt aſſolet)præfata eſſet, curia admiſiſſe ſe actorẽ regiũ,veluti iuſtum appellatorem,ſolenniúmque peractorẽ,pronuntiauit ore præſidis qui tum faſces habebat:iiſcéque de rebus ius dicendo, iuridici decretum appellationémque circunſcribendam cenſuit,ad idémque tribunal, non etiam ad eundem hominem,cauſam ab integro diſceptãdam relegauit.

Cognitor regius reum conuictum noxæ cõfeſſúmque molli articulo(vt dicitur)indulgẽtiúſque tractando,ſolitæ ſeueritatis bonam partem necesſitudini condonaſſe,aut amicorum precibus,pleriſque iudicãtium viſus eſt. Quod quia aliquando tam parum obſcurè factum eſt,parúmque verecundè,vt diſſimulari non poſſet,iampridem in curia & vbique receptum eſt moribus, vt iudices meminiſſe mallent in pœnis reorum æſtimandis, ſe in leges iuratos eſſe ſanctionéſque regias,quàm in verba iſtorum conſignata, ſtudiorum priuatorum non leuiter redolentia.In curia eo amplius prouerbio vulgatũ eſt, vniuerſos eius conſcriptos ſingulóſque,cognitores ac aſtipulatores regis eſſe,populíque.

Reum requirendum,aut interrogandum adnotare,& vt præſto ſit ad iudicium,decernere.Id eſt,Compareat perſonaliter,vt ſermo eſt forenſis. Mandare enim reus delatus non poteſt,quæ ore & verbo reſpondenda ſunt percontanti iudici, aut ei cui quæſtio mandata eſt.

Quæſtiones priuatorum delictorum exercẽtur poſtulãtibus illis qui vim paſſi ſunt,aut iniuria affecti, aut in quos noxã nocuerũt ii qui rei facti ſunt, & legibus interrogati.In qua ſpecie iuris ſui perſequendi ſolẽne eſt in omni foro,cognitorem regalem in cauſam incũbere,& iure ſuo,id eſt regio & po-

pulari, ſubſcriptorem ſe ad perſecutorē noxæ ac maleficii applicare. Verū id iniqua conditione hominum iniuria aut pauperie affectorum comparatum eſt: quod ſic iuris ſui perſecutor cum publici ac popularis iuris vindice coniunctam cauſam habet, vt aſellus cum boue vnis bigis iunctus eſt. Cui ſimul ac reſtitare placuit, aſinus hæreat neceſſe eſt, vel in luto, ſi ita vſu venerit. Sic hominum nocentium iudicio exagitādorum auſpicia, penes actores regios moribus & inſtituto Franciæ collocata ſunt, peſſimo publico mea multorúmque ſententia. Cæterū ea res magni vectigalis inſtar eſt honorario muneri, charitatis publicæ titulum præferenti. Cuius velamento atque patrocinio præuaricatio & calumnia animaduerſione publica conniuente, graſſantur per omnes ordines mortalium.

Perſecutio criminoſa ad extremum vertit in ciuilem cōtrouerſiam, quādoquidem peragi reus quæſtione non poterat. Nunc dicunt, Admiſſum reū ad proceſſum ordinarium. Dici etiam poteſt, Quæſtio in litem euaſit.

In ciuilem controuerſiam quæſtio capitalis incurrit, ſiquid ſecus admiſſū eſſe in litis inſtrumento adulterando comperrum ſit.

Ineuntur certamina forenſia, cum cauſarum actores dicere ingrediuntur & altercari.

Salutem foro dicunt, qui iam pares nō ſunt moleſtiæ litigandi perferendæ, & in gratiam cum tranquillitate domeſtica redeunt: quibus minimè ratio conſtat agitandarum litium.

Propugnacula calumnioſarum litiū, Appellationes ſunt crebræ & tergiuerſatrices, & Reſtitutiones diplomaticæ, aut à iudicibus indultæ, aduerſus iudicia ſecundum præſentes data contra manifeſtos detrectatores.

Sideratam cauſam & ſeminecem refouere fomento codicillari. Id eſt, Impetrato diplomate.

Occupator iure caſſus. Vulgo, Intruſus ſacerdos dicitur. Et Occupatio graſſatoria, non poſſeſſio, quæ poſſidendi iure vacat.

Capite ſæpe ſanxit curia qui furti manifeſti cōuicti eſſent & comprehenſi in auditorio maiore, ſed capitali ſanctioni audacia non ceſſit.

Curiales ſupplicationes fiunt interdū ob vota publicè ſuſcepta, aut ꝓpter euāgelia nuntii lætioris. Ad huiuſmodi ſupplicationes matutino curia in vnū coacta, è Baſilicæ ſacello proficiſcens, ad Magnæ matris poſt ſodales palatinos, eorúmque ſymphoniacos, incedit obſecrabundè, ſerie conſcriptorū in duos verſus ꝓtenta, togis purpureis viſenda inſignibúſque humeralibus. Anteābulonū officio honeſtamenti gratia præeunte, togatorúmque comitatu pone eā ordine ſuccedēre. Quippe iiſdem ſub ſignis æra meret, eadémq; auſpicia ſequitur. Cū ad diuæ templum vētum eſt, in eius delubro moris eſt obſecrationem cum ſacrifica precatione à pōtifice fieri, aut ab hetæriarcho, ſi pontifex non adeſt. Quam expeditionem princeps de procerum ſententia ſuſcipiendam duxit, ea vt ſalubriter, vt proſpere ac feliciter eueniat. Fit autē ſurſus ſacrū epinicium, principe, primoribúſque & popularibus voti dānatis, cum ita vſu venit. Cæterū eadē obſecratio veluti maioribus hoſtiis fieri ad diui Dionyſii ſolet, quarto ab vrbe lapide, ídque tum demū, cum princi-

pe externi belli cauſa fines imperii ſui egreſſuro, res ad interregnũ rediturę ſunt, regníque auſpicia ad regiminis faſces trãſitura. Hoc genus fit ferè ipſius regis ductu, cum diuûm tutelarium reliquiæ corúmque conditorium è loco ſuperiore ingenti religionis ſpecie deportantur, regis reditũ manſuræ in patriam reducis, immo verò eum ipſum in locum, vt eodẽ religionis apparatu in locum reponantur poſt iuſta peracta ſacri chariſterii.

Venditionis natura hoc poſcit, vt auctoritas præſtetur emptori, etiã ſi nihil mancipio promiſſum ſit, niſi id verbis receptũ ſit certũ in modum cõceptis.

Optio eſt, quem inquiſitor ſibi ſumit ſubſcriptorem. Hoc eſt, Adiunctum. & Optionatus.

Dies retrorſus ementita, vulgo Antidata dicitur. Et dies porroverſus emẽtita, quæ recentior appoſita eſt. Dies ſurſum deorſúmque adulterata.

Teſtibus repetendis, & ſi opus fuerit, coràm cõponendis, teſtimonium iterum denuntiandũ. qui ſi venire grauabũtur, tertia denuntiatio vnà quoque pœnam denuntiabit. Teſtes autem ſinguli reúſque altrinſecus interrogãdi.

Lege agere dominus beneficus cum ſacerdote poteſt, qui ſacerdotiũ poſſidet nuper auctum fundo beneficiario, vt fundum emãcipet ciuili cõmercio conſecratione exemptũ, niſi emortui mancipii iure quæſita poſſidere à principe impetrauerit. Quod nõ ita pridem in vniuerſum omnibus ſacris ſodalitiis cõceſſum eſt, in præteritum iuxtà poſterúmque, atque etiam vt impetrarent expreſſum in ærariæ rei difficultate, vt eius inſtituti auctores cauſabantur: iis fruſtra reclamãtibus, ad quos eius rei captio pertinebat, id eſt Patronis poſſeſſionũ, quæ fide & obſequio obſtrictæ ſunt, vel ſolarii iure & mãcipii.

Eſt moris antiqui inſtitutum, vt prædia clientelaria cõſecrari poſſent, & in ſacerdotiorum eſſe patrimonio, adumbrare poſſeſſorem ſubditi tium & fiduciariũ, cuius morte annua iuſta debeãtur patrocinii iure. Et qui ſi noxam admiſerit commiſſoriam, ſacerdotiũ ipſum ſiue eſt ſodalitium, fraude cõmiſſi alliget. Conſuetudinis vocabulo, Hominem dare viuentẽ & moriẽtem appellãt, ſignificare volẽtes manu planè emortua fundos huiuſcemodi nõ poſſideri. Dicere etiam poſſis Prædiũ in cauſam morticinæ poſſeſſionis cecidiſſe, vel Iure morticini mancipii poſſideri. Et ius mãcipii morticini à principe conceſſum. Eſt autẽ Morticina poſſeſſio, quæ manus iniectionẽ nõ ſentit.

Ego huiuſmodi mortalem, Caſtorẽ & Pollucem libens appellauerim, alternis viuentem & morientem, quem patrono cedere conuentũ eſt pro iuſto legitimóque cliente. Viuus enim, obſequiũ beneficiarii loco præſtat: moriens, aduentitium lucrum affert.

Cedò hominem quẽuis pro cliente, qui in fidem meã ita veniat, vt mortalem perſonam, feudíque committendi potentẽ ſuſtineat, cæteráque obnoxiam. Verba ſunt eius, qui prædii patrocinantis dominus eſt, conditionẽ ſuperiorem accipere non recuſantis.

Prædiũ ob noxam datũ lege cõmiſſoria. Nũc Cõfiſcatũ ob feloniã dicitur.

Lis ſalua, Lis perdita, vt Res ſalua, Res perdita. Terentius, Hoc tibi ego credã furcifer? tu rem impeditã & perditam reſtitues? Idem alibi, Lanii, coqui, fartores, quibus & re ſalua & perdita profuerã. Poſſis & illud antiquũ, Satin' ſal-

ua omnia,& Satin' ſalue,huc tranſferre.

Aduocati quidã cauſidici, alii etiam nõ inuito faciunt vt Lyſidici dicãtur.

Singularia,ſunt ad ſingulos pertinentia,Particularia vulgo dicta, vel Particularitates non vniuerſè pollentes.

In ius ad præfectum vrbis vocatus,aut ad eius legatum rerum priuatarum iudicem,aut ad legatum quæſtionum iudicem,& actionum criminoſarum.

In crimen vocare aliquem,eſt quod Onerare vulgo dicũt.& In crimẽ vocare aliquid,eſt Vt criminoſum obiicere, & Crimini dare. Nunc dicunt,De eo litem extraordinariam facere.Cic.pro Rabi.In crimẽ vocas,quòd cum iis fuerit C.Rabirius.& pro Plancio,Atque is quidem adductus ad conſules,qui tum in crimen vocabatur, ſe à tuis iniquè iactari querebatur.

Curare cauſam,& Curator cauſæ, nũc Sollicitator dicitur.Plaut.Cura rem communem,quod facis.Verba ſunt proficiſcentis.

AEtatem exulare,eſt Perpetuo exilio mulctatũ eſſe.AEtatẽ vti frui poſſeſſione aliqua.id eſt,Ad vitã.Plaut. AEtatem velim ſeruire vt id fiat.ſic AEtatem litigare,AEtatem in vinculis eſſe nauticis,aut in ergaſtulo nautico.

Supplicibus libellis flagitare vt curia ſibi vacet, vt ſibi curia in conſilium eat.Id eſt,Locũ & tempus cauſæ ſuæ iudicandæ petere.

Quàm mox curiam ſperas vacaturam cauſæ tuæ inſpiciendæ?

Cauſa non tam ſuapte vi infirma,quàm à pecunia male valens. Res enim forenſis præſenti fide & oculata conſtat,vt vtar comico verbo.

Cauſarius nuntius in curiam inductus, iureiurando morbũ ſonticũ excuſauit eius cui dies dicta erat ſiſtẽdi ſe in quæſtione. Vulgo Exoniator dicitur.

Rem tibi cautam præſtabo, ſignificat Repromiſſorem me offero rem tibi ſaluam fore.Ac ſi dicas,Aliud age,res eſt tibi mea fide cauta.

Diſputationes peripateticæ fiũt in obambulationibus baſilicanis inter aduocatos,vel pragmaticos,& litigatores.

Citatus libello cauſari ignorantiam nõ poteſt, ſi coràm in ius vocatus eſt. Libellatam in ius vocationem dicũt.Plaut.Vbi tu es, qui me libello Venerio citaſti?Id eſt,Amatoria epiſtola euocaſti.Siſto ego tibi me,& mihi cõtra itidem vt ſiſtas,ſuadeo.Siſtere ſe,ipſum adeſſe ſignificat, non cognitorẽ eius.

Vadari hominem edicto imperioſo,criminoſo, euocatorio. Id eſt, Vt ſemetipſum ſiſtat,non cognitorem ſuum. Et Vadari reum delatum, imperio ſemetipſum ſiſtendi ad quæſtionem.Dici etiam id poteſt, Pignerari hominem vadimonio. Pignerari autem iniecta manu,vel comprehenſione, eſt corporis prehenſione retinere.

Aduocato vſus ſum conſultiſſimo, & cuius reſponſis ac ſententiis doctiſſimum quenque ſtare plerunque non pœnitet.

Stat ferme iuriſdictio omnium præfecturarũ Franciæ,inſtitutis curiæ, exemplíſque in iure dicendo proditis,dũtaxat intra fines ſummæ ditionis eius.

Stabit huius cauſæ ratio ſcriptis auctoritatibus,non teſtificationibus.Illius verò iudicium,ſtat teſtimoniorum fide conſignata. Vulgo dicunt, Totum poſitum eſt in inqueſtis.

Cum ad cõflictum curialem ventũ erit,prouocatori iacienda erit alea: aut

ſi offenſio timetur, deprecatione vtendũ,& tamen quod dabitur,accipiẽdũ. Alioqui ſi cauſa ſit præſentis iudicii,interſacrum ſaxúmque pauendũ eſt, & vota nuncupanda. Nam poſt aleam clauſulæ iactam,ſera eſt pœnitentia.

Aleam volo iactam,vel Iacta per me alea eſto,Per me licet vt iacta ſit prouocationis alea,id ferè eſt quod aiunt,Cõcludo in certamine prouocatorio.

Liberali cauſa manu prædiũ aſſerere is dici poteſt, qui in fide cuiuſquam poſitum prædium eſſe negat,aut cuiquam vectigale,ſed optima conditione eſſe. Francum alaudium vocant.

Pupillus perſonam non ſuſtinet cõmittendi prædii potentem, aut fide aſtringendi. Moribus autem noſtris adoleſcens viginti annorũ factus,cõmiſſoriam perſonã habere exiſtimatur,& ad ætatis annos cõmiſſoriæ perueniſſe.

Fidei aſtringendæ deprecatio,& Fidei interim dandæ deprecari neceſſitatem,Sufferentiam petere vocant.

Fides clientelaris mãdari inuito domino nõ poteſt,niſi qui mandare vult, aut morbo ſontico cauſarius ſit, aut abſẽtia quæ inſtar habeat morbi ſõtici.

Patrocinii iura ſunt,quæ patrono moribus in clientem & in cliẽtariũ fundũ cõceſſa ſunt. Nã Patronatus nõ videtur admodũ antiquũ eſſe vocabulũ.

Lege agere cõmiſſoria in clientẽ cõtumaciter inſolentẽ,aut conuitiatorẽ, aut cõtumelioſum,aut inſigniter iniurioſum,aut improbè ingratũ, aut neceſſitudinis clientelaris violatorẽ quæ moribus ſancta eſt. Multa enim ſunt legis capita,quibus clientũ aduerſus patronos licentia cõſtricta eſt. Dici poteſt & legem exercere cõmiſſoriam in beneficiarium, qui in benefici prædii dominum grauius quippiam,aut cõtumelioſius,aut cõtumacius,aut conuitioſius aut iniquius, aut libidinoſius conſuluerit: quod lege ſancitum ſit, ſi cliens horũ quippiã,aut quod horum inſtar maiúſve ſit, cõmittere auſus ſit.

Patronus cliẽti,ipſe, vxor,filiæ,nurus,lege commiſſoria ſancti ſunt. Adde etiam ſoror,duntaxat contubernalis.

Iura patrocinii moribus priſcis recepta,commiſſi pœna ſanxerũt,ſi patronus in prælio à cliente commilitone proditus ſit:ſi reus ab eo factus memorabili incommodo affectus ſit:ſi circunuentus aut occluſus ab eo, cum poſſet,non emiſſus ſit:ſi ab ipſo præſciẽte inſidias capitales celatus ſit. Comiter enim & piè beneficiarius conſeruare nomen & famam benefici ſui debet,nõ inſidias ſtruere in eum, in familiam, in prædium, cuius cauſa neceſſitudo inter eum & patronum interceſſit.

Perfidia cliẽtis,vulgo Felonia dicitur. Si petitus vel telo,vel inſidiis ab ipſo patronus fuerit: ſi capitis aut fortunarum, aut exiſtimationis inſigne periculum patrono creauerit: ſi contumelioſiſſime inſectatus ſit: ſi impias manus & maleficas in eum attulerit: ſi vxori eius, filiæ, nurui vim vitiúmve obtulerit, perfidia commiſſoria perpetrata eſſe dicitur,in eúmque exerceri vt perfidioſum,vt impium,lex ipſa poteſt commiſſoria.

Prædium ſuperius,Eſt quod iure patrocinii in inferius præditũ eſt. quod manuum iniectionem habet in prædium obnoxium.

Prædium multis ac magnis clientelis latè patens. Id eſt, Poſſeſſionibus aſſeclis & obſequialibus.

Poſſeſſor fundi inferioris non antequam iureiurãdo in nomẽ patroni adactus eſt, vel ſacramento rogatus eſt à patrono, & catalogũ rerũ clientelarũ porrexit, liberam & iuſtã fundi poſſeſſionem habet: quam etiam deinde fructuariam tantũ habere exiſtimatur, vtilémque. Penes patronũ enim propriũ ac iuſtũ mancipium eſſe cenſetur: id eſt, Auctoritas rei plenior. hoc eſt κτῆσις κυριωτέρα. Secundarium autem mancipium, eſt ipſius clientis, re quidem vtentis fruentíſque obnoxiè, & quodã quaſi precario, eodémque obſequioſo.

Patrocinii & clientelæ relatio atque neceſſitudo lege fiduciaria cõdita eſt illa quidem primũ cõtractáque, ſed impari cõditione. Nam patronus, vt beneficus auctórque neceſſitudinis, tãquam è loco ſuperiore cum cliente ſuo agit, & iure imperii mãcipiique maioris: Clienti, tẽpore ac loco parere neceſſe eſt, & veluti è loco inferiore ius ſuum obtinere. quippe qui diſcinctus exarmatúſque, vt ſupplicantis ſpecie inire auctoramẽtum lege clientelarum debeat. Et vt neceſſitudinis & beneuolentiæ mutuæ index eſt oſculum, ita obnoxiæ conditionis, manus ſupplices inferioris, in manus ſuperioris datæ. Quibus conſentanea eſt reſpondénſque formula, in ſeſe addicentis verba cõcepta, operámque beneuolã ac ſtrenuam ſpõdentis, lege fiduciaria inductã: Tametſi huiuſmodi neceſſitudinis contrahendæ ratio, in rem magis clientelarẽ, quàm in perſonam clientis & concepta & ſcripta eſſe cẽſetur. Siquidẽ poſſeſſio ipſa, non etiam poſſeſſor eo fœdere auctoratus eſt, ſi ad verum loquimur. Quare eximere ſeſe volenti eo nexu legali, liberũ eſt non dico fundum obnoxium pro derelicto habere, ſed alio quouis rerum alienandarum titulo emancipare, ſícque exuuias (vt ita dicã) auctoratrices ponere. quod ſine captione patroni ita fieri debet, vt caduco ſuo non fraudetur. Enimuerò neceſſitudo inter ſuperiorem inferiorémque dominum fundi fide intercedẽte conflata, legem habet reciprocantem. Nam vt ex inferiore loco ſurſum verſus obſeruantiæ neceſſitatem iniungit, ita deorſum ſuperne innoxias manus poſcit, neceſſitudinémque beneuolentiæ non inertis nec fucatæ, ſi non paria fortaſſe facientem, nec ſimilia, at æquitati tamen conſentanea. vel verius, facinoris commiſſorii eadem vtrinque exiſtimatio.

Manus à patrono in beneficium ſuum iniecta, quod in cauſam caduci deuenerat, ſimul vt in fidem venit beneficiarius nouus, iuſtáque caducaria perſoluit, iure ipſo ſublata eſt, aut legis præſidio.

Auctoramenti gratiam facere, & fidem acceptam clienti referre, eſt quod dicimus, Pro admiſſo clientem habere, teneréque.

Suſpenſa manu patientiam clienti accommodare. vel, Suſpenſam manum tenere. Quod minoribus, qui nõdũ ad ætatem ineundæ fidei venerunt, neceſſario: maioribus autẽ interdũ vel cauſaria patientia, vel precaria indulgetur.

Iure moribus recepto cum beneficiariũ prædiũ in cauſam caducariã cecidit, quandiu patronus per conniuentiã ſomniculoſam obdormiſſe viſus eſt, tantiſper cliens peruigilaſſe cenſetur. Id eſt, ſibi, non patrono poſſediſſe. Vicéque verſa, ſi manu iniecta beneficiarius nouus incuriæ veterno cõſopitus, iuſta facere clientelaria cunctatus ſit, tantiſper patronus excubias egiſſe dicitur, conditionémque ſuam commodiorem feciſſe.

Iuſta quintana & ſubquintana prædii beneficiarii, non debentur benefici prædii domino, niſi ob ære partum prædium. Vulgo Ob ſolutos loculos dicunt. Nam ob ea quæ donatione aut permutatione quæruntur, quæ hæreditate aut legato obueniunt, annua tantum debentur.

Diem iudici dicere ob rem perperam aut iniquè iudicatam, & cum ad curiam diplomate prouocare ſecundum quem iudicatum eſt. Vulgo Releuare appellationem dicitur.

Quandoquidem curiæ areſta ſemel ſunt litium decretoria,& conſiliū maiorum auſpiciorū nullum eſt ſecūdum principem quod appellari ab ea poſſit, ſubſidium iuris vnicum legibus proditū eſt ſupplex prouocatio, quæ inſtar illa quidem habet legitimæ prouocationis,ſed ratione diſſimilem. Siquidem à ſingularum curiæ claſſium ſententiis protinus ad ipſammet curiam vniuerſam prouocare licet formula lege præſcripta, quæ & veniam ipſa poſcentis præfationem habet,& verecundè grauantis, querentiſque non iudicii iniquitatem, ſed iudicantium verius hallucinationem ab obreptione natam. Cæterum ea(vt ita dicam)æquitas conſolatrix offenſionum curialium, nec in omni genere iudiciorum vſurpatur, nec expeditam habet rationem, propter cogēdæ curiæ difficultatem, vix vt decimo cuique remedium ſimul cum fomento ſpei afferat, duntaxat in hac noſtra curia.

A pedariis iudicibus & ſellulariis, vicanis, & caſtellanis, multis gradibus prouocationum ad curiam res euadit.

Obnoxiæ iuriſdictiones ſunt eorum iudicum, qui Subalterni vocantur.

Cauſa prouocationis acriter vtrinque concertata,& conſilio tribunalis circulatim(vt fit)coëunte,ſententiiſque ex tēporè rogatis, præſes ad locū ſuū reuerſus,ita pronuntiauit,vt & prouocationem & rem iudicatā vnde prouocatū erat,circunſcriptam à curia eſſe diceret,reliquiáſque cauſæ diſceptandas ipſi præfecto Pariſienſi,aut eius legato mandaret, dūtaxat vnde prouocatum non eſſet:vnáque prouocatū impēdiis mulctaret,vel(vt ſæpe fit)vnáque litis impendia inter prouocatorem & prouocatum nō ab re exæquanda duceret. Vel,De litis autem ſumptibus clauſulam illam addidit quæ multis in ſentētiis additur,Paria inter ſe partes feciſſe eo nomine viſum eſſe curiæ.

Curia ſententiam pro nulla habendā eſſe cenſuit,& inducendam, vel non ſcriptam. Curia quod lege actum eſt à viatore, aut ab eo cui res erat mandata,infectum fore pronuntiauit. Vel, Id quamobrem ipſa curia appellata eſt, irritum eſſe exiſtimauit.

In cauſis prouocatoriis primæ partes agendi ſunt ipſius prouocatoris, ſecundæ prouocati,tertiæ rurſus prouocatoris,& vltimæ prouocati. Exordientes autem aduocatos retrorſus ſuperare cancellos exteriores moris eſt: deinde in altercatione intro redire.

Multa in iudiciali munere,ſtudio partium fiūt,quæ iniuriæ quàm iuri propiora ſunt,eò capitaliora,quòd officii ſpecie plerunque fucata ſunt.

Flagitatores libellarii limen curiæ obſidentes,& diebus altercatoriis aream cancellorū frequentātes, multitudo eſt,ius & æquum ſuppliciter poſtulantium. Altera autē eſt natio cādidatorū maioris audientiæ, nobiles plerique,

aut nobilium ordinis, quos ſalutatores appellāt baſilicanos, fauoriſque aucu pes, blandos ſui venditatores ſummæ iuriſdictionis geniis, nonnulliſque cōſcriptorum, quos cauſarum fata regere exiſtimant.

Hic magno ambitu occupauit pluteum decuriæ. Pro hoc dicūt, Lucratus eſt burellum, Aliis burellum præripuit. Hoc eſt, Audientiam.

Cauſa in german ū modum acta & diſceptata. Id eſt, Nihil ſibi, aliiſque reliqui fecit cauſidicus, quo diligentius & exactius cauſa defendi poſſet.

Curia reum falſi delatū non ſuæ ditionis, translatitii criminis ergò ad pontificium iudicium relegandū cenſuit. Quòd verò ad præcipuū admiſſum regiúmque attinet, manum ſuam iniectam in ipſum tantiſper manere pronūtiauit, interímque tanquam è numero cuſtodiarū regis eſſe, dum in eúdem quæſtio eo nomine ab iis exercebitur, quos curia è numero conſcriptorum iudices proditura eſt adhibito cognitore regio. Hoc ſuis verbis dicunt, Curia reum ad epiſcopum cum onere caſus priuilegiarii remiſit.

Curia reum rei capitalis delatū, à crimine quidem ſimpliciter dicto, nihil moratur, quominus ad cognitionem pontificis reiiciatur: à crimine autem regio & cognitionis antiquioris, tātiſper reum & tanquam cuſtodiam regis apud pontificem futurum pronuntiauit, quoad quæſtio ea de re habebitur à certis iudicibus, quos è numero conſcriptorum ſibi legatura eſt.

Verum in reis nobilioribus, qui infularum iure legibus ſacroſancti eſſe vidētur, ſolēne eſt animaduerſionē receptitiæ quæſtionis, id eſt, criminis excepti, in curia agitari, vt præuertendam relegationi reorū ad forum pōtificiū.

Cùm autem ambigitur ſupradictorum reorū relegatio, ad ipſam diſceptādam profani promiſcuè iudices, initiatíque ordini ſacerdotū conueniunt. Ibíque prærogatiua fit reorū diſquiſitio, dignine videantur, expoſita & perpenſa admiſſorum atrocitate, qui iure mulctentur ſacroſancti reatus, & relegandi. Quod ſi maiori parti viſum fuerit, protinus è conuentu initiatorū numero faceſſente (ne ſanguinario iudicio profanentur, & tanquam exaugurentur) in conſilium rurſus itur de reorum ſupplicio. Quod ipſum expeditam & pronam iudicationem habet ob factum præiudicium.

Plerunque in admiſſis reorum quæ geminæ diſceptationis criminationē habent, id eſt, exceptitiæ atque translatitiæ, vnà cum reiectione reorum conſiliarii certi extra ordinem iudices dātur, qui auſpiciis curiæ, adhibito cognitore regali, quæſtionē habeāt delicti receptitii, eóque nomine nō vltra mulctā vindicēt, arbitrāte rē interim dūtaxat oculis auribúſq; pontificio iudice.

Reus verticis initiati patrocinio ſeruatus.

Reus facinoroſus vindice canonū religione legibus ereptus, aſylóque redditus multitudinis ſceleſtiſſimæ, qui pſeudoclerici, ab altariſque acceſſu abhorrētes, vertice tantū ſanctis ſimiles, cætera profani ſunt, vel cōtaminatiſſimi potius. Tam paruo apud nos ſcelerū impunitas emitur, ſub ſtupida quorundā religione, canonum verba non ſententias animaduertentium. Nā prò ſuperûm ſanctarúmque animarū fidem! quid aliud eſt mentibus deterrimis vertex forfice delibatus cum elogio breuiculi pontificii, fortaſſe adulterati: quid aliud (inquā) eſt inſigne illud verticale, quàm phylacteriū, quàm amu-

letũ, aduerſus leges iudiciáq; ſalubria vitæ, partim ære tãtulo, nulli non obuiũ cõmercium & expoſitũ? quàm publicorũ iudiciorũ ludibriũ? quàm character licentiæ perditiſſimæ? quàm ſymbolum impunitatis, inuitamentum nequitiæ mortalibus exitialis? Hactenus apud nos profectũ eſt inſcita canonicarum ſanctionũ obſeruantia, vt cuſtodias recognoſcentes, à caluo ad caluum (vt ille quondam nequiſſimus hominum atque perditiſſimus) ſine delectu rerum ac perſonarum, ducendos eſſe pronuntiemus.

Reus teſſera ſanctitatis mulctatus: vel verius impunitatis. Nunc Depulſum à clericatura dicunt.

Teſſeram & elogium circunferre initiati verticis perditæ vitæ homines ſolent, eáque confidentia nihil nõ capitale audere, vtpote qui non neſcii ſint, quid poſſit in Francia aſſertio canonica: aliquãdo ipſa certè tollenda, aut leges antiquandæ ciuiles, põtificióque ordini & ſacerdotum nomini condonandæ, rei autem omnes in ordinem redigendi pontificiarum cuſtodiarum in eorúmque carcerem relegandi. Quod poſticum eſt carceris iuſtitiæ, ſeueritatíſque legum atque innocentiæ vindicis.

Res magna in hoc articulo cauſæ agitur: ideóque ſũma cautione opꝰ eſt.

Nihil in hac re tranſigenda captionis eſſe poteſt.

Homini in minore ætate circunſcripto, reſtitutio petenda eſt citra annũ vndetriceſimum. Eo enim elapſo, ætas illico exceſſerit è præſidio legum.

Is qui legẽ agere cœperat ex decreto curiæ, negauit ſe prouocationi ceſſurum quamlibet geminatæ.

Exordia cauſarum & præludia, præſcriptiones ſunt tranſlatrices, aut depul trices actionum.

Elemẽta litium exhaurienda ante conteſtationem. ad quod perficiendum multi menſes conterendi ſunt. vel, Elementis litium exhauriendis ante cõteſtationem, multorum menſium tædium moleſtiáque deuoranda ſunt.

Ad piſtrinũ forenſe ætatem conterere ſumma eſt miſeria, in qua tamen homines natura controuerſi & φιλόδικοι pabulum animi quærunt.

Sua fide reus ampliatus obtineat commeatum, an ſponſorum egentium, non magnopere intereſt.

Percunctatore callido opus eſt ad reum veteratorem ex elogio interrogãdum. Id eſt, Super inquiſitione criminis.

Mea cauſa licet reus delatus abeat quo volet. Id eſt, Eum iam non moror. Dici etiam poteſt, Rogitator aſtutus, qui reum identidem rogando, & variè rogitando, per epagogen eò deducat, quo prouidere non potuit. Percunctator epagogicus, qui Socrati in percunctandi arte non cederet.

Reus delatus, cui libera cuſtodia ſui intra pomœria permiſſa primũ erat, cũ quæſtio ampliata eſſet, in diem longiuſculã, libello ſupplici poſtulauit vt interim ei abire domũ ſuã liceret bona curiæ venia. Cui poſtulationi regius actor, quocum (vt aſſolet) cõmunicandum libellum curia ſubſcriptione ſua iuſſerat, in hæc verba reſpõdit, Si nullo alio nexu ſupplicator obſtrictus eſt, mea quidẽ cauſa liberè abito ad poſtridie Martinalium, vel Candelalium, vel Cineralium. Id eſt, ἐμοῦ ἕνεκα. Vel, Per me quidem liberè abſit ab vrbe ad quæ-

draginta dies.

Longiſſimè teſtes meminerunt, vt ex eorum teſtimonio apparet. Id eſt, Teſtificatur de rebus admodũ vetuſtis. Longius hic teſtificatur, quàm meminiſſe per ætatem potuit. Plaut. in Menech. Quid longiſſimè meminiſti, dic mihi, in patria? M E. Cum patre vt abii Tarentum ad mercatum.

Subcognitores ſunt quos ſibi cognitores ꝓficiſcẽtes ſufficiunt. Et ſubprocurator eſt, qui ab eo procuratore ſuffectus eſt, cui mandata erat rerũ ꝓcuratio, cũ poteſtate ſubrogãdi ſibi procuratoris, ac res ſibi mandatas ſubmãdãdi.

Meditatos teſtes producere. Id eſt, Antè commonefactos, quibus roſtrum (vt aiunt) concinne exacutum eſt.

Apparitorum curiæ munus eſt ſupplices libellos, quibus curia ſubſcribendum per actuarium duxit, aut litigatoribus ipſis, aut eorũ cognitoribus denuntiare, deſcribendíque poteſtatem facere, quódque denũtiari reſponſum ſit, elogio ſuo teſtificari.

Diligentis litigatoris eſt, aut eius cognitoris, inſtrumentum ſuum iandiu prolatum ex indice ſuo recognoſcere: & certamine inſtanti, id eſt, cum cauſarum conflictus iamiam futurus ſperatur, copias ſuas iudiciales recenſere. Id quod in manibus fieri licet apparitoris aut actuarii tãquam ſequeſtris nequid interciderit, aut fraude interceptum ſit. Id quod ſi contigerit, inſtar eſt calamitatis in fundo.

Quod Cauſam eſſe in valuis ſententiæ vulgo dicimus, Latinè dici poteſt, Certamen in procinctu eſſe.

Subſidia cauſæ cõparare, Copias quaſdam tanquã in ſubſidiis collocare, Aciem copiarũ inſtructã, inſuper ſubſidiis ad omnes caſus firmare, ſignificat Inſtrumentum ſuũ copioſius facere, vt certior ſpes victoriæ ſit. Quod tamen proprie Supplere copias ſuas dici poteſt. Et Supplementũ copiarũ aliud atq; aliud dici poteſt, cũ inſtrumẽtum in dies cumulatius facimus. Res autẽ ad triarios rediiſſe dici poteſt, quãdo copiis noſtris diffidẽtes, & cauſæ ſummã in cardine parũ firmo verti exiſtimantes, noua ſubſidia excogitamus, eáque diplomatis venia in medium adducimus. Quod Noua facta articulatim ponere, ſermone pragmaticorum dicitur. Latine dici poteſt, Themata noua articulatim edere, eáque probanda ſuſcipere. Quod in prouocatorio certamine ſæpius fieri ſolet. Aliquando etiam in primi conflictus controuerſia, cum copias aduerſarii explicatas inſpicientes, noſtris metuere cœpimus vt imparibus. Interim enim certamẽ detrectare forẽſibus inſtitutis licet: quod multi in ſpeciem faciunt, imminentem ſummæ rei offenſionẽ procraſtinare volentes, ſiquid ſpei melioris affulſerit interim expectãtes, aut litis decidendæ laxamentũ occaſionẽmque captãtes. Nonnulli, vt erinacius animal aculeoſum (quod in Græcorũ eſt prouerbio) partum ſuũ in aliũ atque aliũ diem reiicit, ægriore in dies pariendi cõditione: ſic illi cum incremento damni non obſcuro, in ipſius damni dilatione, animo ſuo indulgent. Sunt quibus id genus remedii non magno diſpẽdio in ſummã decretorium fuit. Præterquam autem in ſuas ſupplẽdas copias ſumptũ facere, ita etiam in aduerſarii coguntur apparatum: quatenus quidem æquare ille ad defenſionẽ copias, non exu-

Iz. i.

perantiores facere voluerit.

Litem lite,litibuſque ſæpe reſoluunt iudices, qui huiuſmodi dãt ſentẽtias, è quibus vna vel plures lites ſubnaſcantur.Quod interdum culpa iudicũ,interdum litigatorum euenit,qui vinci ſemel nequeũt.Huiuſmodi etiam litiũ quarundam natura eſt,vt earum materia elidi radicitus nõniſi multiplici ac varia iuriſdictione poſsit.Et alioquin hoc tẽpore, hac morum iniquitate, his hominũ ſtudiis,ad cõtrouerſiarum aucupia incumbẽtibus,iſta denique multitudine interpretum iuris, cuius nomẽclaturam ediſcere, & memoriter referre,nõ cuiuſvis eſt memoria præditi,iſta ſcriptorum voluminum cuiuſque eorum iliade:non magnopere mirandum eſt lites tã multas eſſe, litẽſque litium iam perfœcundas,vnámque litium ſementem in multas meſſes reſtibi lem.Præſertim cum calumniæ litigantiũ hinc quæſtus ſeruiat non aſpernandæ partis hominum elegantiũ,illinc eo amplius indulgẽtia faueat ciuilis ambitionis,vt nulla ſint alia litium alimenta.Id eſt profecto forẽſium cõtrouerſiarum ſeminarium,quod eſſe oportebat excidium.

Conditioni iam latæ auctarium adiicere, eſt Vberiorem cõditionẽ offerre. Lites quædam breuiculæ,quædam mẽſtruæ,quædam dierum paucorũ, quædam annuæ: quædam bima, trima, quadrima die vix bene conteſtatæ ſunt. Quædam non tantum luſtrales, ſed etiam ſeculares ſunt, ad quas auſpicandas Neſtore adoleſcente,ad finiendas porrò ſeneſcente opus eſt, niſi hæredi mandaturus eſt.Quanquam tranſlatitium eſt apud nos, cõtrouerſias ab auis exorſas,ab nepotibus iam grandiuſculis abſolui.

Conceptis verbis adactus iuriſiurandi fidem dedit.

Commentarius litis inſpectoris,in foro Extractus dicitur.

Ei qui ob ſecus quippiã admiſſum pecuniæ damnatus eſt,carcer ſtatim ineundus eſt,niſi iudicatum faciat.Qui igitur à penuria laborant, hoc metuẽtes,aliquãtiſper publico carere,atque ex medio ſe ſubducere ſolẽt,quoad pecuniam tantam aut auctione facienda curarint, aut ab amicis corrogarint, aut à menſa ſumpſerint,ſi nondum fidem ſuam labefactarint.

Docti patroni officiũ eſt in ſcriptionibus cõficiẽdis,argumenta cauſæ, capitáque thematica concenturiare ad inſtruẽdam litis aciem, quoad eius fieri poteſt,artificioſiſſime.Plautus, Cõcedere hinc mihi aliquãtiſper intro libet, dum concenturio in corde ſycophantias. Et Centuriare vel Decuriare themata cauſæ,& Centuriati thematum articuli:id eſt, Articulare facta cauſæ.

Cõmentitia themata atque ſycophantica in ſcriptionibus edita.vulgo Falſa facta in medium miſſa dicuntur.

Scriptura thematica, vulgo Intentiua dicitur,quæ differt à Iuridiciali, in qua iuris eſt,non facti ſermocinatio,niſi vtriuſque formulæ ſit particeps.

Procudere dolos forenſes,& Fabricari captiúculas,& Doli forẽſes fabrefacti.&,Fabrûm forenſium præfectus.Hoc eſt, ὁ τῶν ῥαδιούργων ἡγεμών.

Inſtitor cauſæ diligens & callidus, qui recte atque ordine promit & condit literas atque auctoritates quæ è re futuræ ſunt eius,cuius cauſam procurandã ſuſcepit.vulgo Sollicitator.

Hac ratione res erit plané ſoluta. Id eſt, Nullus iam eo nomine quippiam petere iudicio poterit.

Res nulli magis ſoluta, quàm huic eſſe poteſt. Id eſt, Hic eſt cui certo ſolui poteſt, & ſumma ſecuritate.

Cauſarum fiducia non magis iure ſtat, & moribus, quàm iuris experiũdi ratione & peritia. Neque verò, qui certo iure nitens, iudicium vel intendit vel recuſat, continuò ſecuritati indormiſcere debet. Vt enim pertinet ad ſummam litis, iuris ſui compertam habere firmitudinem: ſic ad ſucceſſum magnopere refert, cauſæ certo quodam modo inſtituendæ tractandǽque ratio.

Ducere cauſam, Eſt prolatandæ litis occaſiones alias atque alias nectere, nec tam litigare, quàm litem extrahere.

Prudentis eſt aduocati, non ea tantum quæ in rem ſunt, dicere aut ſcribere, ſed quæ ab re ſunt prætermittere.

Exarmata cauſa eſt, cuius copiæ præcipuæ interciderunt, vel dolo ſublectæ ſunt. Quod vſu venire in curia, nõ tam rarũ eſt, quàm halcyonem auẽ videre. Noui enim, cui cõtigit ea cauſæ calamitas alioqui certiſſimæ, vt ſácculi inſtru mentales diu non comparuerint, inſpectoris cauſæ culpa, in ea re tam ſecuri, vt in litigatoris captione ſumma, ſextantem æreum ſuũ vix agi exiſtimarit. Inermis autẽ eſt cauſa, quæ literis, & auctoritatibus, teſtimoniis, aliiſque documentis iuris ſui caret, in eo quidem genere quod probatione conſtat.

Circunforanei homines, baſilicani, atque in vniuerſum iudiciorum alumni, vulgo Practici vocantur. Hominum natio, aliena patrimonia ſecurè, augendis ſuis luculente, negotiari ſolita in foro iudiciali.

Negotiũ habere durũ eſt in baſilicæ foro cũ hominẽ vel ſuapte vi, vel neceſſariotũ & propinquorum potẽti, vel nimiũ gratioſo, non lepôre, non morũ cõcinnitate, ſed perſuaſibilioris gratiæ imperioſioríſque cõmẽdationibus.

Sudandum & algendum cum litigatore rem habenti in ſua palæſtra exercitatiſſimo, qui cũ medius tenetur, conſertíſq; manibus, anguilla fit (vt aiũt) vel Proteus potius.

Noui hominẽ mihi ſumma familiaritate, omníque officio coniunctũ, cui certamen fuit cum Vlyſſe forenſi, cum Autolico vicino, cum Roſcio iudicũ ſalutatore, cum AEſopo quiritatore: ad hæc hominum permultorum ſtudiis in omni pene foro grãtioſo. quem hominem cum ipſi (amici enim cauſæ, vt cõmuni ſtudebamus) ob ingeniũ quoquo verſus verſatile verſutúmque demiraremur, nõnihil etiam vel inuiti amaremus ob Vertumni faciem, ob geſtuũ, vultuum, verborũ elegantiã ſcena dignam, nihil in eo deſiderabamus, præter fidem, religionem, iuriſiurãdi reuerentiã: cætera hominẽ áffabre factũ diceres, ſi in iis paucis conniuere tibi perſuaderes: quod amico homini auctor eram: tametſi vicem eius tanquam meã dolerem, cui ille non minus infeſtus erat, quàm cynomyia cani leporario, talem indignanti aduerſarium.

Aui ſiniſtra & liquido auſpicio iudiciũ intẽdere, vel litẽ cõteſtari, ſignificat conſultò & auſpicatò id facere, auctoribus conſultis, & rerũ forenſiũ peritis.

Sententiam abſtuli ex animi mei ſententia. Vel breuius, Sententiam tuli, pro Abſtuli. Res iudicata eſt vt optabam.

Milui circunforanei prædæ ſemper imminentes,oculis omnia luſtrant,forum circunuolitantes:Homines ſunt aut baſilicæ, aut cuiuſcũque fori alumni,miluinis oculis,vnguibúſque. Adunciores tamen vngues ſunt, tenacioréſque eorum qui formulis graſſantur pontificiis,vt qui nihil in pignora iuris habentes,animas hominum pignerari ſtygiis nexibus ſoliti ſint,poſt vnũ & alterum eremodicium,idque paucorum dierum interuallo geminatũ, caput hominis ſola egeſtate nocentis, cætera inſontis, furiis maniiſque deuouent.Quod genus diri maledi non thure,non myrrha, ſed auro tantum expiabile eſſe dictitant.

In articulo cauſæ quippiam contechnari, Tempeſtiua fraude aduerſarium circunuenire.

Rei quidam detruſi in Acheruntem cuſtodiarum in carcere pontificio,viuaces in pœnam animas trahunt,lucis prorſus exortes, vt qui mœrore pro cibario,lachrymis pro potu victitent.Quorum certè nõ miſereſcere,quos non miſerabũdè viſere,prorſus inhumanum eſt, nedum ſceleſtum ac nefarium, eos,quidem certè quorum eſt inſpectio.Neque enim pro domicilio calamitoſo carcerem,ſed tartarum potius habere mihi videntur.

Forenſis eſt inſtituti,in libellis & ſcriptionibus, aduerſarii honorifica appellatio,ſi in magiſtratu eſt cum imperio: titulosa,ſi titulis honorandis præditus eſt:ne inimico animo fraudari honoris ac pſonæ præfatione videatur.

Petitor ac rei vindicator ſuam rem ſentẽtia iudicis ſaluã habere iuſſus eſt, cum acceſſionibus fructuum,litis impendiorũ, & quatenus interfuit ipſius, ſimul atque lis vindiciarum inſtituta eſt,rem fuiſſe traditam.

Illiberali cauſa,non liberali,vt priſci loquebantur, manu patroni clientes ſuos aſſerunt,ab iniuriáque iudiciali defendunt, qui ſordide, aut quæſtuoſe tantum,non etiam benigne & ciuili animo defendunt.

Conuento mihi homine opus eſt,domi prius,deinde in iure,ſi ius & æquũ poſcentem non audiet.

Cauſa quãlibet acerba ſuapte ratione atq; amarulenta,tamẽ nõnihil leniri actionis comiter habitæ cõdimento potuit,ſi iuris tantũ perſecutioni ſeruire litigator,aut eius aduocatus,non etiã obſequi animo concitatiori ſtatuiſſet.

Auctor ab emptore fundi laudatus,ſi fidem auctoritatis præſtandæ prodiderit,& res vindicata ab emptore fuerit,ablatáque à vindicatore:omne cauſæ diſpendium,omnis calamitas controuerſiæ ad ipſum tandem redibit proditorem.Nihil autem ad auctoritatem præſtandam,fideíque deſtitutæ noxã luendam intereſt, auctoritatis præſtatio verbis nuncupata ſit, an tacita fide promiſſa in contractúque hærenti,ſi modo verbis ipſa certo quodam modo conceptis non recepta ſit.

Tu in cauſam incubuiſti admodum ancipitis euentus, & parum læta conſultorum auctoritate. A qua vereor ne calamitas inſtet patrimonio tuo.

Homo nimium amans litium,implicatus eſt grandis pecuniæ controuerſia,iudiciíque peritorum euariantis,mea verò ſententia deteriorem in partẽ vergentis,& (quod ominari homini mihi amiciſſimo vereor) longè latéque in eius cenſum & familiam pauperiem factura,ſi ſecus res ceſſerit.

Vtinam ſatis hoc agerent cauſidici quod acturi ſunt : elemẽta cauſarum animaduerterent, inſtitutarúmque litiũ rationẽ, argumenta, & firmamenta conſulto expenderent, copias inſtrumentúmque accurate percenſerent, ac litis vtenſilia:ita fidem in tyrocinio datã meminiſſent, religionéque obſtrictam. Melius profectò cum iis, & felicius ageretur, qui in foro negotiantur: ſed exilius fortaſſe & anguſtius cum turba eius fori proxenetria.

Supplementũ cauſæ laboranti comparare, & Copias ſupplere, eſt Prolationẽ copiarũ auctiorẽ recentiorémque facere, Nouum ſupplementum cõſcribere, Copiarum delectum alterũ habere, Auxiliareis copias vndiq; accerſere.

Libellos ferẽtarios (vt loquar comica dictione) inter copias auxiliareis numero, eáſque non inermes, ſi huiuſmodi ferentarii in loco collocati ſunt, & ſcite inſtructi & opportuni.

Impeditã controuerſiã moris eſt diplomate expedire, plerũque cõmẽtitio.

Agant iam, ſiquid agũt præſides & conſcripti, atque aleæ cauſam mãdent: noſtræ enim iam partes ſunt atque aduerſarii, vota nuncupantium.

Alea iam cauſæ in manibus eſt curiæ, vel Calculi potius in manibus iudicum & conſilii. Vrna in manu prouidentiæ, interdum in fortunæ nuſquam non obrepentis, victoriæ & offenſionis alea.

Communis adhuc Mars campi, albo nigróque ſolo diſtincti, ancépſque diu expectatio, litigãtes miſeros exanimat, ſalutatoriã interim in baſilicæ ſtatione factitanteis, ingredientium vultus, egredientiúmque anxiè obſeruanteis, ex eorúmque reſponſis agnoſcenteis omnia aut abnuenteis.

Hic articulus cauſæ erit decretorius, Hoc caput in cauſæ ſummam erit decretorium.

Dum alea adhuc communis, conditiones ferendæ ſunt atque accipiendæ, ſi è re vtriuſque æquè eſſe videantur, aut non valde iniquæ.

Cum ancipiti certamine vtrinque diu diſceptatũ eſſet, paulatim impreſſiò in alterã partem facta, & ita impulſæ alterius partis copiæ, vt ſubſidia cauſæ promouenda non ſine tumultu viderentur. Id euenit ſæpe cum prolatis litis inſtrumentis, cœpit innoteſcere vtræ copiæ firmiores ſint: & cum teſtificationes vel documenta quæ decernere rem exiſtimabantur, acriter & appoſitè refutata ſunt, eorúmque fides labefactata: aut vice verſa, cum alterius partis teſtimonia aut nulla eſſe fide, aut exili probatione ſperabantur, poſt decretã inquiſitionum editionem, earúmque exempla vtrinque cum vtroque communicata, liquere de fide earum argumentóque cœpit. Tunc enim in alteris caſtris trepidari neceſſe eſt, vltimique conſilii remedia tentari.

Calculorum iam parte in vrnam coniecta, id eſt, principum ſententiarum punctis nominatim (vt aſſolet) adnotatis, inclinatam rem & propemodũ perditam, vnus & alter conſcriptorum iudicum prouocatori reſtituerunt, acrius & pugnacius cenſendo. Quorum auctoritatem multi ſecuti, inſtantem ab ea parte offenſionem verterunt in victoriam. Nam pro eo vt recte atque ordine iudicatum pronuntiaretur, temeréque prouocatũ, adiecta ſtatæ mulctæ clauſula: recte atque ordine ipſum prouocaſſe dictum eſt, iudicémque vnde erat prouocatum, nec iure, nec legibus iudicaſſe.

Infectam prouocationem facere,ídque quóde prouocatum eſt.

In ſententia qua reus abſolutus eſt,id receptum eſſe cõceptis verbis aiebat, Siquid cæterum actor agere vellet,vt ius experiri ad eum iudicem poſſet,quẽ ad iudicem ea res pertineret, cum eóque homine quócum eo nomine experiendum eſſet.His verbis ſignificatur , ſaluam actori actionem aduerſus eum futurã,quem aduerſus æquum erit.Plaut.Nunquid cæterũ vultis?Alibi,Nun quid cæterum?Verba ſunt proficiſcentis.

Secundum petitorem hactenus res iudicata:cætera is vnde petebatur,ſuperior fuiſſe viſus eſt.

Prouocationis meæ cauſa exeunte,acritérque vtrinque concertata,qui tũ conſilii princeps erat,in tribunali(vt aſſolet)obeundo,réque in orbẽ conſultanda,diutius immoratus:cúmque ſententiæ euariarent,à profanorũ decuria ad initiatorum reuerſus,ſingulos ſedentium reuocauit:tãdémque collatis circulorum & veluti confuſis ſententiis,huiuſmodi areſtum ex tempore cõflatum eſt. Curia appellatorem,quatenus in aſſem intẽtionis aduerſarii dãnatus erat cum impendiis litis,iure & meritó, cæterum perperã ac temere prouocaſſe pronunriatum voluit,in dodrãtémque petitæ pecuniæ damnatum, in trientem abſolutum,ſumptibus litis vtrunque erga alterum pro portione mulctando.

Cum vtrinque ab eadem ſententia prouocatum eſſe contigiſſet,non eodẽ tamen à capite ſententiæ,aut non eodem nomine:idcircóque ancipites & bifrontes vtriuſque cauſarum actiones fuiſſent & perſonæ geminæ litigãtium, id eſt διπρόσωποι:curia prouocationibus vnà rebúſque iudicatis inductis, vtrũque impendiis litium iudicio reciprocãte mulctauit. Quarum æſtimatio impar,argumentoſáque deſcriptio,ne cognitoribus cauſarum compendiũ, cauſarum dominis diſpendium afferret,quodã æquitatis præiudicio ineundæ rationis vtrinque facto,æquiparãda cẽſuit,vel exæquata potius:diſpẽdio pragmaticorum in rem cedente litigatorum,qui alioqui rationum codicibus articuloſè implendis quæſtum faciunt vberem & copioſum,ſed legitimũ,moribúſque receptum.

Tantum quidam hodie in foro iudiciali poſſunt,quantum olim AEdiles in foro vænalium.

Litigatorum par iniqua conditione compoſitum,alter natura controuerſa ætatem in foro egit:alter ciuilis pacis alumnus,fori limen antè nunquam ſupergreſſus eſt,vt loci formidoloſiſſimi.

Conditionem luculentam aduerſario meo tuli:quam ſi accipere grauabatur,cur non mihi eandem,aut ſimilem in cauſa pari vtriuſque retulit , ſiquidem litium non amans fuit?

Re à me in iudicio vindicationis abiudicata,meũ ab auctore ſeruaui,quod mihi præter ſpem euenit.

Ad recuperatores in limine curiæ poſt omnia calumniarum perfugia adamatus,curiã appellauit.Tanti fuit homini malæ mentis , iudicati faciendi tẽpus eximere, negotiúmque exhibere aduerſario,vt verſuram grauẽ ad extremum ſoluere litis extractæ,non nollet,animo ſuo obſequendo.Vulgo Com-

miſſarii ad barram vocantur, id eſt, Ad longurium porrectum, quod podii vicem præſtat in veſtibulis ædium.

Priuati tribunalis iudices, priuatam ditionem, priuatū territoriū habētes. Hoc eſt, Non regales.

Regii quidam iudices ſunt, quorū ſententiæ protinus in curiā iudiciū reſortiūtur. Sunt & regii imi tribunalis iudices, quorum ſentētiæ præfecturis ſunt obnoxiæ.

Sunt quædam cauſarum genera, quæ primum iudicium in curia ſortiūtur, vt cauſæ Regaliorū, & duodecimuiratuū, & aliæ quædam ſanctionibus regum iuriſdictionibus prouincialibus exēptæ, quæ prima eadémque vltima ſortitione in curia diſceptantur & finiuntur.

Moris eſt iudicialis, vt ſiquid ab actore vel dictum vel editū ſit, quod in rē eſſe defenſoris videatur, id ipſe defenſor hactenus tantū agnoſcere ſe in indice & catalogo inſtrumenti ſui dicat, quatenus cū cauſa ſua facit: cætero abnuēre atque repudiare.

Homo petitione excluſus, cum curiā appellaſſet, maiorē fraudem veritus, id eſt prouocatoriam mulctam, inuitus ille quidem & fremens, ſed tamen tandem fecit, vt ſententia ſtaret, & prouocationem victori renuntiaret.

Homo pacatæ vitæ infenſus, lites & calumnias factitans, ætatem cum patrimonio in foro tandem contriuit, ǽſque alienum multum ſibi cum infamia conflauit.

De re iādiu conſopita, & quæ obliuione putabatur eſſe ſepulta, negotiū homini faceſſitur publici actoris nomine, ſed mutuatitio & adumbrato, eorundem inimicorum coitione atque ambitu, qui vetuſti criminis inuidiam rediuiuam conflauerunt ipſi & familiæ nihil minus cogitanti.

Indagine quadam criminum reos delatos circundare, eóſque reatu diuturno inter cuſtodias enecare, nocētes vnà nocētiúmque ſimiles, regii cognitores impune moribus poſſunt, cū ita eis viſum eſt, cū libuit, cum ſua ſuarúmve neceſſitudinum intereſt, ſpecimen edere muneris quidē publici, cæterū priuatis ſtudiis magnam partē ſeruientis & addicti. Rurſus reis indagine cinctis quæſtionis variæ ac multiplicis retia ſummittere, (vt venatores aiūt,) & verò irretitos iam & deprehenſos explicare, vel comi atque ambitioſa cōniuentia, vel impudenti & ſordida, cū oſtentandæ poteſtatis ſuæ materia eſt ampla publicis auctoribus, tum priuatam rem augendi occaſio maxima in minuendo iure populi regióque. Quocirca homines malè ſibi conſcii, rerū periti atque experiētes aduerſus id malum publicè priuatímque noxium ac peſtiferum, antidotum præſentiſſimum non ipſi præſumere, ſed porrigere iſtis ſolent: actoréſque alioqui truculentos, ac tragœdias publicæ charitatis ac feruidæ excitantes in iudiciis, propinando mulſi poculo domi demitigare, vt nō mirū ſit quoſdam è quinta claſſe hominum ad hoc munus obrepenteis, non multorum annorum interuallo, ad claſſicorum ordinem euaſiſſe, primariorúmque cenſuum. Huiuſmodi natio togatorum, iuriſdictionis Franciæ habenas regere vulgo exiſtimatur, præſertim quantum eſt quod attinet ad iuſtitiam ſanguinariam, vindicémque publicæ ſecuritatis. Eorum autē coryphæi, ad quos

omnia vndique teferuntur,in ſummæ iuriſdictionis conſiliis,ſpecimen magiſtratus huius luculentius atque illuſtrius præbent vtroque verſus vt è loco longè ſupremo,ita longiſſimè conſpicuo. In vniuerſum autē magiſtratus ipſe variis ſermonibus per ora populi primorúmque exagitatur,& traducitur, ac moribus eo fungentium, aut in cælum laudibus ac votis fertur(quod vt fortaſſe rarum, ita ſummè eſt æmulandum,) aut in tartarum maledictis deiicitur,diriſque execrationibus, ſed non perinde formidoloſis,omnia maleficia pretio precibúſque exæquantibus.

Cauſa longa tabe exanimata,id eſt,Præſcriptione litis deſertæ, ac longiſſimo tempore pro derelicto habitæ.

Veneno iudiciali cauſæ intereūt,quæ vel falſis auctoritatibus iudicatæ ſunt, vel falſis teſtificationibus,vel quæ ſordibus & ære prolato victæ ſunt.

Ab ſtirpe auctoritas tituli requirenda,vel poſſeſſionis eſt. Id eſt,Probatio ab auctore primo repetenda.Similiter ab ſtirpe auctoritas teſtificationū ſciētiæque repetenda eſt,& percunctanda. vt in ſpecie capitis, Si arbiter.de Probationibus,in Pandectis.

Cum in auctoritate litetaria hæc ſit cauſa conſtituta, harum autē quæ prolatæ ſunt,nulla ſit,aut futilis certe ſit ac fluxa:exilis eſt ſpes eius & fiducia.

Saccularii iudicum pediſſequi munuſculis exorandi ſunt, vt Sacculi domi in obliuione ne ſint.

Saccularia profeſſio fieri ſolet in cella actuaria,ab iis quibus inſpectio litiū attributa eſt.Et rurſus,Accepti latio fit ſacculorum,& reſcriptio,cum ſacculi ad officium referuntur,aut cum in alium conſiliarium tranſcribuntur.

Singulis conſcriptorum claſſibus in curia,ſua exhedra aſcripta eſt.Et ſinguli etiam conſiliarii in certam ſuámque exhedram adoptantur,cum magiſtratum ineunt.

Auditorium maius in curia,eſt Camera prima,Auditorium minus,Tholus eſt quæſtionum.

Iuriſiurandi formula iudicum,qui in curiam codicillis adoptātur,cæterorúmq; iudicum, qui in verba ſolennia adiguntur, in hanc fere ſententiā concepta eſt.Manu ſublata adactus, oculis in numinis curialis ſimulachrū intentis,præeunte præſidente iurat,Iuſta ſe munia impleturum boni ac probi iudicis & conſiliarii regii, in iudicio diuites ac pauperes eodem loco numeróque habiturum:perſonarum delectum in iuriſdictione nō ſeruaturum: ſuū vnicuique perinde tributurum.Libenter ſe facturum,vt ſartam ac tectā ſanctionum regiarum auctoritatem tueatur, curiǽque dignitatem comiter conſeruaturum atque honorifice in auctoritate curiæ ſe futurum, eíque dicto audientem futurum.In allegendis autem conſcriptis,hoc additur,Decreta curiæ quæ celanda fuerint,arcanáque non proditurum.

Honoraria iudicum,& ſportulæ iudiciariæ,& velut corollaria inſpectorum litis,Species vulgo dicuntur.

Moris eſt in curia litigantibus pluribus ex cauſis ſupplici libello Recuperatores expoſcere,altercationúmque veſtibulariarum diſceptatores,qui vulgo Commiſſarii ad repagulū,vel ad podium curiæ dicuntur. Hi liticulas formu-

lari ordine iuridicialiter aut inficialiter cõſtitutas,& copiis ſuis inſtructas ad curiæ conſeſſum referre ſolent, vt ſic iudicatæ areſtorum numero habeãtur, & rei ſemel iudicatæ vim obtineant, ſi tamen illico de cauſa liquere poteſt. Alioquin ampliantur aut ad inquirendum, aut ad vadimonia ab integro repetenda, ſi in iis quippiam peccatũ eſt: aut alteram ob cauſam, quales multæ eſſe poſſunt, ob quas alias atque alias iterum & tertium lites procraſtinãtur.

Huius rei diſceptatio huic & illi his verbis mandata eſt, Partibus audiendis operam danto. Hic & ille, ὁ δεῖνα, ϗ ὁ δεῖνα, Eorúmque diſceptatores ſunto quæ diſcrepabũt, tum controuerſia conſtituta, qua de re agitur ad curiam referũto. Vulgo Audiant partes, dicunt.

Ecce autem in benignitate ciuilíque officio hoc reperi negotium, è Plauti loco ſumptum. Vulgo dicunt, Pro benefacto in litem incidi.

Libellarii ſalutatores curiæ, aditus eius obſident, candidati audientiæ. quorum quidam è ferentariorum cohorte, gratiarum prærogatiuam præſtipulari clanculum ſibi ſolent, ex eóque in comitiis commendabiliores eſſe.

Curialis, & conſcriptus ſiue cõſiliarius, ſummo officio præditus. Id eſt, Qui curialis functionis munus implet & ſcite & diligentiſsime.

Cauſæ quædam ſunt in curia ordinariæ & curiales: quædam recuperatoriæ, horarúmque ſucciſiuarum, aut dierum interciſorum, quorum matutina ſeſſio muneris eſt neceſſarii, pomeridiana arbitrarii. Hæ cauſæ certi cuiuſdã generis ſunt: & vocantur, vt ſunt, Sportulariæ, quoniã è legibus & moribus in conſilio iudicantur auripetarum, quos in curiis iuriſdictionis ſummæ, moris eſt quolibet conſilio dimiſſo auream ſtipem accipere, honorarium laboris voluntarii, vel operæ aduentitiæ, quaſíque corollarium ſtatorum ſtipendiorũ. Ea iudicandi functio, quaſi ager eſt quidã curialium, amœnus ille quidẽ, & compaſcuus, cæterum non latiſsime patens. Quare in eo vnà omnes minime paſci poſſunt. Sed vt quiſq; à teſſerario & diuiſore, qui idẽ litis inſpector eſt, ad cõuentum aſcitus eſt, ita locum occupat in compaſcuo. In honorariis autem accipiendis, Præſides duplares eſſe ſolent.

Inter conſcriptos, quidam munifices ſunt, quidam operis faciũdi vacationem habent, id eſt, litibus inſpiciẽdis & exponendis, vel nullam vel raram operam dantes. Quod genus vacationis non magno cõparatur, nec decus aut præmium eſt emeritorum.

Curia ſuos faſtos habet à maioribus acceptos. Id eſt, Hemerologiũ, id eſt, album dierum curialiũ, & dierum nefaſtorum, qui præter feſtos ciuiles, feſti ſunt iudiciales: vt vice verſa, quidã ſunt feſti officinariis, qui profeſti ſunt curialibus & palatinis. Dies autẽ curiæ nefaſti, vt natales Caroli magni & Ludouici, faſti ſunt cauſis recuperatoriis, duntaxat Sportulariis. Horæ etiã matutinæ pridie feſtos dies, qui vigiliares dicũtur, curiales ſunt & munifices: pomeridianæ, immunes & feriatæ: nec tamen nõ faſtæ, & verò deſtinatæ cauſis ſtipendiariis, ſiue eas vocare AErarias volumus. Comitiales cauſæ ſunt, & Conſulta decretáque comitialia, quæ in conuentu omnium decuriarum iudicantur aut fiũt. Eſt autem curiæ Comitium in auditorio laqueati tecti & inaurati, in quo omnium decuriarũ areſta exaudibili voce partim pronũtiari

memoriter ſtatis diebus ſolent à quatuor primis curiæ, partim ab actuario è codice recitari.

Diligens & multus in litibus inſpiciendis & exponendis, commentariorũ iudicialium aſsiduè conficiens, Qui breuiaria litium ſolerter & expeditè cõſcribit, Qui elegantes & dilucidos controuerſiarum aut quæſtionum commentarios conficere didicit, Qui litium argumenta ſummatim colligere, ſolertérque didicit, atque è commentario exponere enucleate & ſumma fide, cum ad res iudicandas ventum eſt.

In iuſto interdicto retinendæ poſſeſsionis, moris eſt vtrinq; themata ad rẽ pertinentia articuloſe enumerare, vltro citróque oppoſita per diametrum: Quod Intendere ſcripto vocant. Id eſt, Intentiones ſcribere per facta cõtraria. Scriptiones autem ipſæ geminam vtrinque habent intentionem, & ſcopum duplicem. Pertinet enim eorum formula & ad vindiciarum præiudiciũ, & ad ſummam cauſæ poſſeſſoriæ. Finem recredantiæ & principalem lingua Forenſis vocat. Eſt enim cauſæ conſtitutio à iudice in eam ſentẽtiam, atque etiam in ea verba concepta, vnde ſcribendi reſcribẽdíque vices, aliæ interim atque aliæ pro cauſarum ratione exiſtunt. Plerunque autem euenit, vt prima cauſæ velitatio, vel actus litis primus, ad ſequeſtris poſſeſsionem redeat, quã Regiam manum vocant. Secundus autem cõflictus, qui iam præiudicii multum habet, eò ferè euadit, vt vindiciis tẽporariis ſecundũ alterum iudicãdis, res abeat à ſequeſtre, & ab alterutro litigantium fiducia poſsideatur, quoad iuſta poſſeſſio ſentẽtia litis decretoria adiudicetur ei, cuius cauſa poſſidendi ſuperior eſſe videatur. Fiduciaria autẽ poſſeſsio prædibus dandis obnoxia eſt, niſi curiæ areſto, aut alterius conſilii iudicata ſit, à quo prouocatio legibus ſublata eſt. Tum demum enim ſua fide poſsidere eum moris eſt, etiam ſi obnoxiè poſsidet & publice. Sæpe autem euenit, vt alteruter litigãtium, qui in præiudicio vindiciarum ſuperiorem cauſam habuit, & interim poſſedit, in iuſtæ poſſeſsionis certamine inferior eſſe comperiatur. In qua offenſionis ſpecie, illa accedit calamitas, quòd iudicium in præteritũ quoque valet, & in fructũ fiduciariæ poſſeſsionis: atque eo amplius, in id quod videbitur interfuiſſe victoris, poſſeſsionem eius tantiſper non interpellatam fuiſſe. Sed ſic ſunt ſpes hominum, cum in vniuerſum fallaces ſæpenumero & decoctrices, tum verò exaudita hominum vota in re iudiciali, nonnunquam ita cedunt præpoſtere, vt quæ prius plaudenda viſa ſunt, & gratulatione amicorum excipiẽda, pœnitenda deinde pudendáque, & abnuenda videantur.

Damnatus vindiciarum is eſt, à quo interim vindiciæ abiudicatæ ſunt.

Exhauſta controuerſia iuſtæ poſſeſsionis, pleníque iuris poſsidendi. Id eſt, Finita lis pleni poſſeſſorii.

Qui controuerſam rei poſſeſsionem fecit apud recuperatores palatinos iure codicillari, & poſſeſsionẽ abſtulit iudicio recuperatorio, poteſt in iudiciũ titularium trahi apud prouinciæ præſidem, cuius ea eſt cognitio. Sed non antè eo iudicio contendere ac dimicare cogendus eſt, quàm is qui poſſeſſorio victus eſt, iudicatum planè fecit. Nec victus antè de domino rei mãcipióque ius experiri poteſt, quàm rei iudicatæ omnem acceſsionem exhauſit.

Qui ſacerdotio triennium non ſine titulo,vel quolibet,modo non inani, potitus eſt nullo interpellante,ita certam iam poſſeſsionem habet,vt omnẽ eius cõtrouerſiam ſummouere temporis præſcriptione poſsit,ſeu poſſeſsio, ſeu mancipium ſacerdotii in diſcrimen vocetur,ſi tamen mancipio iuſto dari tenerique ſacerdotia poſſunt.

In iudicio poſſeſsionis atque vindiciarũ etſi vterque intendentis depellentiſque partibus fungitur,tamẽ vindex is eſſe cenſetur, qui vindiciarũ iudiciũ laceſsiuit. Vindiciarũ autem reus & depulſor,is qui laceſsitus eſt,etiam ſi viciſsim vindicat,vindiciáſque refert intendenti. Themata etiã thematibus actoris exæquata reſcribit.in formula intentionis paria cum laceſſente facit, in nulla deniq; iudicii parte cedit actoris iure partibúſque,par pari referẽdo.

Clauſula intentionis conceptis verbis edita in ſcriptione, vel in ſyngrapha à partibus cõflata,vulgo Cõcluſio petitoris dicitur. Sicut depulſionis formula ab eo vnde petitur in abſolutionis ſummam concipi ſolet, cum ſumptuũ litis additamento.

Profligata litis diſceptatio,& cauſæ concertandæ curriculũ peractũ, & copiæ in numerato prolatæ, cũ clauſulari ſyngrapha vna aut altera in ſacculũ coniecta,iíſque de rebus teſtato certior aduerſarius ſemel atque iterũ factus, denique iuſta inſtruendæ litis abſoluta,manent iudicis vltimum officium,aleámque cauſæ decretoriam.

Conſcripti curiæ ideo conſiliarii vocitari cœperunt,quòd regibus ius dicẽtibus,& magnis de rebus conſilium agitãtibus aſsidebant cum duodecim primis Franciæ. Quare & areſtorum curiæ auctoritates perſcriptæ in verba regià concipiuntur. Ex conſiliariorum autem huiuſmodi regiorum conuentu cẽtenario curia tandẽ ſtataria cõflata fuit,qui Cẽtumuiri curiales dici poſſunt. De quibus in Annotationibus in Pandectas pauca ſcripſimus. Areſta autẽ curiæ,vt ſermone vernaculo pronuntiantur,ſignificare videntur ſentẽtias ſemel prolatas,& lites dirimentes vltima cognitione. Quod nomen,ſi id eſt eius etymon,huius temporis recentiorũmque ætatum areſta iure nõ optimo retinẽt:ſiue in eo culpa eſt,quòd non ſatis planiloquè eorum ſunt interdũ formulæ conceptæ,& alterius indigent areſti,quaſi verborũ interpretis atque ſentẽtiarum:ſiue ea eſt culpa alumnorum ſori hominum, nodum in ſcirpo inuenientium,vel comminiſcentium:ſiue ita ferunt vitæ mores controuerſæ,ad diſcordiam in dies magis magíſque incumbẽtis,forenſi hominum nationi mire ſtipendiariam.

Tinnule cenſere & diſſerere in rebus iudicandis,vel aliter diſceptandis,eſt quod Pindarizare vernaculo verbo dicunt. Hoc eſt,Voce vibranti atque exaudibili plauſum ab audientibus captare,leges ac iura fundẽdo, iuríſque interpretum multiplicem nomenclaturam. Quod genus multi elegantium titiuillitio non æſtimant,vt vtar verbo Plautino.

Sinuoſa controuerſia,argumentíque longa ambage exponendi non cuiuſuis eſt litium inſpectoris & renuntiatoris.

Qui ſuo marte laborare cauſam ſuam ſentiũt,libẽter ferè faciunt vt cognitoris regii ſubſcriptionẽ implorent, & quaſi copias auxiliareis & ſuppetias a-

ſciſcant partibus ſuapte vi infirmis. Sed refert quàm quiſque quoque in foro gratioſus ſit, & quē contra publici nominis patrociniū vtendum roget, quod ſtudiis quoque priuatis ſeruire ſolitum eſt, vt nunc ius habemus conſtitutū.

In cauſis diſceptationis non expeditæ ac iuris ambigui, curiæ auctoritates in eadē ſpecie vel ſimili ciere cū die ac conſule, plerūque decretoriū litis eſt.

Controuerſiarum nundinatione aduocatis & pragmaticis iure ac moribus interdictum eſt, in quibus quidem ipſi controuerſiis operam nauauerunt litigantibus.

Moleſta ratio otii perfruendi, atque homine docto indigna, litigioſa vitæ inſtitutio, cui quidem procul inde abeſſe licitum ſit.

Suæ ſponti ſententia iudicis redditus eſt is, qui fraude aduerſarii in captionem & nexum inciderat, quod venia diplomatis factum eſt ſuppliciter impetrati. Hoc eſt, Syngrapha nexus antiquata eſt, qua is obſtructus erat.

Cauſa labans opportune ſuſtentata eſt ſubſidiis impetrationis diplomaticæ, vel adminiculo impetratiuo.

Oblatiua Pontificis maximi beneficia vel diplomata, dici poſſunt, ea quæ Proprio motu collata vocantur, quæ diſtinguuntur ab impetratiuis. Sicut olim Auguria impetratiua dicebantur, quæ optata obueniebant: Oblatiua, quæ vltro offerebantur è cælo, vt auctor eſt Seruius.

Ruſticanæ iuriſdictiones, & Ruſticana tentoria, vulgo Campeſtria loca dicuntur, in quibus non eſt copia cauſidicorum.

Ancipiti adhuc Marte forenſi inter nos certatum eſt, victoriáque alternante cauſarum. Hoc eſt, Si vna cauſa offendimus, in alia vicimus.

Cum multis mihi res eſt in foro ſociis eiuſdem litis. Sed ab vno tātum mihi metuendum eſt ſignifero controuerſiæ, & cuius auſpiciis ſumma cauſæ regitur.

Qui vel errore ducti, vel inconſulta ſcriptione, vel editione, vel enuntiatione temeraria de gradu exciderunt proceſſus iudicialis, codicillorum principalium adminiculo in gradum reponuntur.

Cauſa eo die quanquam ab homine diſerto imprimis, & exercitatiſsimo, tamen ingenti frigore acta.

Cauſa nobilis & ſummæ expectationis, inepta & ieiuna actione cauſidici in magnum frigus incidit.

Prouocatoris cauſa ſcite & commode acta, expectationem conſeſſus coronæque erexerat, non ſine plauſu excepta. Verum defenſoris acre & vehemens patrocinium, fiduciam prouocationis, iudiciíque futuri expectationem magnopere refrigerauit, quæ comperendinatorium exitum eo die habuit.

Cauſidicus ea actione mire theatrum commouit, ſanè ſplēdida & vehemēti, & in qua nihil deſiderares.

Aduocatus parum explicatus in cauſa aliquantum perplexa, ſatagere magis quàm agere viſus eſt.

Solertis eſt præſidis, obſcuris (vt euenit) cauſarum actionibus, lumē quoddam admouere interfatiunculis & percunctationibus. Interdū etiam labātes actiones in tyrocinio togatorū alleuate molli (vt dicitur) & īdulgēti brachio.

Cauſarum quidam actores,aut natura acerbiore præditi,aut gloriæ cupiditate acti,aut cauſæ ſupramodum auctorati,litē ſuam faciunt,clienti ſeſe venditātes. Id quod ſæpiuſculè euenit in iis cauſis, in quibus mores aduerſarii in ceſſendi ſunt,aut exiſtimatio ſugillāda.Quare prudētes aduocati,& citra præuaricationem cauti,præmunire acerbam ſuapte ratione dictionē, veniæ expoſcendæ præfatione ſolent, vt neceſsitate ſibi expreſſam fidei cauſæ præſtandæ potius,quàm gratiæ ab homine ineundæ.

Litem argumento claram,actione caliginoſa cæcare,Cauſam rectā & expeditam,expoſitionis ambage lōgius latiúſque repetita,ſinuoſam reddere, aduocati eſt oratoris potius,quàm viri boni,&(quod vulgo dicitur)materiā diſſimulare volentis,hoc eſt, tranſformare calumnioſa metamorphoſi.

Actio cauſæ,aut iucūda & ſuauis, & plauſibilis tribunali,ſubſelliis, & curiæ podio fuiſſe dici poteſt:aut contra moleſta, & putida,& explodenda viſa eſt.

Mauors curialis atque inermis,non minus priuatim magna vertere videri poteſt,etymúmque retinere ſuū, pauperiē in patrimoniis faciendo, quàm ille campeſtris & agmine armatorum ſuccinctus,qui clades ſtragéſque in gēteis edere ſolet publicè calamitoſas.

Homo litium amātiſsimus,multis curiæ areſtis perculſus,pœnalibus iudiciis confoſſus,crebris prouocationum mulctis confectus,tamen nondum ſalutem dicere foro iudiciali potuit.

Cauſa quibuſdam interlocutionibus ſaucia , vno & altero præiudicio affecta & profligata,vltimum fatum manet.

Homo diuturno certamine ancipitíque conflictatus, forēſi piſtrino diu ac permoleſtè verſato,ad extremum iam exanguis,victoria clariſsima potitus,è manubiis forenſibus lacunam rei familiaris propemodum expleuit. Abſtulit enim præter litis ſummam,omnes rei ſaluæ acceſſiones,cum in teruſurio diuturnæ controuerſiæ,núncque opimis ſpoliis inſignis & viſendus, oculos omnium circumagit,ſpatia baſilicæ perambulando.

Callidus cautor atq; formularius,verſutus & ſolers pragmaticus, vſu & diſciplina fori pollens,inſtitutorū forenſium peritiſſimus,iuris formularii cōſultiſſimus.Bonus practicus vulgo dicitur,Ludi forēſis magiſterio præditus.

Aduocatus antiſtes oraculi baſilicani.Id eſt,Eorum princeps,qui ad res cō ſultandas expetuntur.

De litis auſpicandæ ratione,euentúque cōtrouerſiæ inſtituēdæ aut iam inſtitutæ,conſulti frequenti cōſilio aruſpices baſilicani,rem tentandam cenſēbant,fortunámque periclitādam,omnia ſecunda promittentes,bonáque ſpe eſſe iubentes.

Ab oraculo iuriſprudentiæ,reíque forenſis peritiæ,omniá læta portendebātur,res non ſomniculoſe, non inerter agitata eſt,ſed tamē euentus nō modo tantæ fiduciæ non reſpondit, ſed etiam in contrariam partē per diametrum ceſſit.Ita,quod apud aduocatos auſpicium ratum,apud iudices vitiū eſſe viſum eſt. Refert igitur,non quid iuriſconſulti homines, aſſidui cōſultores de cauſis exiſtiment, ſed quid ii potius cenſeant quos penes cauſarum eſt iudicium. Præſtátque longè trium iudicantium puncta ferre,quàm ſeptem de

iure reſpondentium.

Homo litium alumnus, aliquando fulmine ictus areſti vnius calamit ociſ-
ſimi, iam inde vt vehementer attonitus, foro exceſsit.

Hominis litigioſiſsimi patrimonium lautum & compoſitum, ſenſim in fo
ro delicuit.

Litis inſtrumentum literarum, auctoritatum, teſtificationum prolatione
cumulatum, in indicéque recte atque ordine deſcriptum, curriculo litis per-
curſo, cum ſyngrapha clauſularia apud acta deponendũ eſt. Túmque demũ
perurgendus aduerſarius, ne liti iudicandæ moram faciat, detrectanda inſtru
menti ſui prolatione.

Inchoata controuerſia, ac iam aliquantum formulari curriculo prouecta,
repente de ſpatio deflexit in aliud aliúdque diuerticulũ liticularum è re ſum
ma natarum. Aquáque (vt dicitur) principis controuerſiæ hæſit obiter in obi
cibus, Incidentes & emergentes quæſtiones appellantur.

Controuerſia conſtitutam & legitimam experiundi iuris, vt in eo genere,
formam ceperat. Vulgo dicũt, Proceſſus formam ſuam ceperat. Hoc eſt, Lis
certa & ſolenni, ſuíque generis formula inſtituta, aliquãtum erat progreſſa.

Cum velut velis paſsis controuerſia, inoffenſóque ordine actorũ ferri cœ-
piſſet, ecce tibi remora nec opinata cõſiſtere eam coegit. Nam quaſi vento
deſtituente vela forẽſis curſus reflaccuiſſent, repente proceſſus inhibitus eſt.
Vel ſic, Cum vento forenſi obſecundante prono curſu controuerſia ferri, ad
medióſque actus pulchrè promoueri cœpta eſſet, non modo eã flatus deſti-
tuit, ſed retro etiam egit.

Præfectus prouinciæ vt maior magiſtratus minori iuridico prouinciæ, qui
Præpoſitus dicitur, imperiũ inhibere poteſt, nõ vice verſa minor maiori. Liu.
lib. 7. de bello Maced. Qu. Fabium prætorem flaminẽ Quirinalem, ne in Sici
liam proficiſceretur, P. Licinius Põtifex maximus tenuit. Et in Senatu, & ad
populum magnis contentionibus certatum eſt. & imperia inhibita vltro ci-
tróque, & pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellati, prouocatum ad
populũ eſt. Religio ad poſtremũ vicit, vt dicto audiens eſſet flamen ponti-
fici, & mulctæ ex iuſſu pópuli remiſſæ. Idem lib. 3. ab Vrb. cõd. de Decemuiris
loquẽs, Tentationem eam fore abolendi ſibi magiſtratus, ni conſenſu reſiſte
rent, imperióque inhibẽdo acriter in paucos præferocis animi, conatus alio-
rũ cõprimerent. Et rurſus in eodem, Decemuiri turbati, alius in aliam partẽ
caſtrorum, ad ſedandos motus diſcurrit: & leniter agentibus, reſpóſum non
redditur. imperium ſiquis inhiberet, & viros & armatos eſſe ſe reſpõdetur. Id
eſt, Siquis exercere in eos vim imperii tẽtaret. Plaut. in Bacchid. Hóccine hic
pacto oportet inhibere imperiũ magiſter, ſi ipſus primus vapulet? Et in Sti-
cho, Vtrum fontali, an Libero inhibere te imperium mauis? Id eſt, Vtrũ præ-
eſſe aquæ, an vino miniſtrando: hoc eſt, imperitare aquam miniſtrãtibus. In-
hibere imperium ex eo dictum videtur, quòd vt is qui vel telum vel remũ in-
hibet, manum ſuſpenſam & telum erectum tenet: ſic qui imperiũ inhibet, in
minantis habitũ cõpoſitus eſt, & telũ ſtrictum tenentis. quaſi, ἐπανατεινόμενος
τὴν ῥάβδον. Vt ſit inhibere imperium, ἐπανατείνασθαι τὸ κράτος τῆς ἀρχῆς. Sic Cicero

Philip.13.vſus eſſe videtur,his verbis,Ita ſibi conueniſſe cum Dolobella, vti ille Trebonium,& ſi poſſet,Caſsium & Brutũ diſcruciatos necaret, eadémque inhiberet ſupplicia nobis.Id eſt,Intenderet & minaretur. Niſi Inhibere pro Adhibere accipiendum putemus.Quid autem ſit Inhibere remos,& Nauem inhibere retrò,nos in Commentationibus Græcis diximus,in mentione verbi ϰρέω.Cæterum duo magiſtratus interdũ ob iuriſdictionis fines controuerſos,aut aliam ob cauſam,de iuriſdictione certantes,inter ſe inhibendis imperiis, & mulctarum irrogationibus velitantur,& curia appellatur ob mulctas dictas vtrinque,aut ab altero.Dici etiam poteſt,Iudex in contumacem,aut dicto non audientem,imperii ſui vim diſtrinxit,quantam maximã legibus aut moribus potuit. Et Mulctæ irrogationem diſtrinxit.Non modo mulctam dixit imperio non parenti,ſed etiam comprehenſionem corporis inhibuit.Et iudex pontificius ſpiritalis cenſuræ imperiũ inhibuit, Cẽſuræ pontificiæ imperium inhibuit.

Sanciri etiam legũ promulgationes ſolent verbis regiis & edictis, inhibendis imperiis pecuniariis & capitalibus.Et Sanciri auctoritas curiæ mulctis dicendis centenariis aureis & argenteis,& minacibus aliis imperiis inhibẽdis.

Neceſſarii & propinqui inter ſe ſæpe diſsident non animis, ſed ob res controuerſas,& in medio poſitas.

Nõ diſſidere inter ſe litẽ & amicitiã difficile eſt,etiã ſi ſimultas ſuppreſſa eſt.

Curiæ ſententia ambigentes de re iudicio non diſceptanda,eo nomine faceſſere è curia iuſsi ſunt,litémque dirimere pro derelicto habẽdam. hoc eſt, Eiuſce rei ergò foro & litigio abſtinere iuſsi ſunt, & curia procul eſſe , vel è curia excedere.

Inuito mihi & gementi contingit diu ad cãcellos fori adhæreſcere & oberrare: vel,Intra ſepta curiæ negotium habere,In nexu litigiorum vitam agere,Molam verſare inter competitores audientiæ.

In iure iniuria affici,& E iure iniuriã naſci,genus eſt atrocis iniuriæ. In iure cum dicebant,apud prætorem ſignificabant,vt alibi diximus.

Litium incendium oblatum ab inimicis,& conflatum,paulatim extinguere,prudentis eſt hominis,vel opprimere potius prima quaque occaſione.

Iuri ac foro iudiciali familiaritatem renũtiare neceſsitudinémque ſtatuat homo mentis non obnoxiæ:quæ neceſsitudo neceſsitate homines aſtringit digna indignáque ſummuſsim patiẽdi,idq; ab iis(ſi diuis placet)qui vnicuique ſuũ tribuere ſe profitentur,cum interim ex aliena ſementi meſſem non inuiti faciant.imò verò qui ex hominũ calamitate auctiorem ſuam areã oculis non ægris videant,inter quos iuſtitium ſæpe iuſtitia vocatur. Quòd non huius aut illius hominis,ſed vitæ vitiũ eſt,ad ciuilitatem quidem natæ & inſtitutæ,& tamẽ(ô mores)eò vergẽtis,vel incũbẽtis potius omni ſtudio quod diſſoluere natum eſt,ciuilẽ animorum germanámque ſocietatem, quæ vinculum eſt ipſa ciuitatũ,firmúmque retinaculũ.Valeat igitur forũ iſtud,quod muricibus ſtratũ præacutis,non marmore complanatum oportuit, vt Cato quondã dixit.Valeat diſcordiæ ciuilis domiciliũ,inimicorum hominũ contubernium,damni cõciliabulum, nundinæ ſimultatum, angorũ ſeminariũ,

homini quidem certè euthymiæ ſtudioſo.

Homo animi cauſa lites ducẽs, rationẽ & calculũ ponere cũ foro ſuperſedeat, quod nunquã pares paginas facit acceptorũ & expenſorũ. Multũ enim ſortem minuunt intertrimenta, quæ in rationẽ non cedunt litis acceſsionũ.

Iuriſperitorum iuuenum qui in curia ſacramento dixerunt, & nomen in militiam inter tyrones dederũt, pauci ad tyrocinium faciendum prodeunt. Eorum autem qui ad ſeptum curiæ ſe applicantes, rationes vitæ ad quæſtum honorarium conferre inſtiterunt, partim ad cauſas actitandas vehementius incumbunt, partim ſcriptiones tantum factitant. Alii frequentius dant operam conſultoribus, de iure reſponſitantes. Quãquam aduocati profeſsio tria hæc officia complectitur: & ſunt qui præſtare, cum opus eſt, non grauantur: ſed ſcriptum ægre faciunt, qui aliis partibus inclaruerunt.

Acta & conuenta controuerſiæ. Vulgo Appunctamenta vocantur.

Pungere ſcripto & repũgere inter ſe aduerſarii ſolent. Id eſt, Aculeatas ſcriptiones edere.

Lites longo eremodicio contritæ, & obliuione temporis longiſsimi ſepultæ, diplomate exuſcitari non niſi ſolennibus ex cauſis debent.

Cauſam iandiu iacentẽ excitare. Hoc eſt, Interpolare vetuſtã controuerſiã.

Literarum auctoritas vltro citròque colliditur, ac in ſumma argumentorũ vtrinque labefactatur.

Cauſa certa, & æquis iniquis iudicibus perinde probabilis.

In hac cauſa quæ teſtificationibus ſtatura eſt, teſtium fides in refutationes vehementes incurrit & probabiles.

Eius cauſæ cardo & firmamentum in magnam difficultatem probationũ incurſurum eſt.

Quod vulgo Curiam regulaſſe partes dicũt, Latinè ſic enuntiari poteſt, Curia partiũ diſceptationibus altercationibúſque auditis, hac ratione inter eas conſtituit, vt vtriſque, aut quibuſque, ſi plurium ſit partium concertatio, ſuæ partes, agendi aut excipiendi, aut aliter in cauſam incũbendi, conſtaturæ ſint. Vel, Vt vnuſquiſque eorum qui in iudicium prodeuntes partem faciunt, ſuã certámque perſonam ſuſtineat. Id eſt, Suis partibus iuris experiũdi fungatur. Sicque certo ordine cauſa procedat, deſcriptíſque partibus petitorũ aut defenſorum. Vel ſic, Curia interloquendo omnes qui in cauſam deſcenderint ad cauſæ vlterius diſceptandæ, litíſque exercendæ curriculum, quenque ſuo numero locóque repoſuit.

Moris eſt curiæ, eas cauſas, quæ apertis foribus agũtur, è ſuperiore loco audire & diſceptare. Quæ autem occluſis foribus agũtur, quod fit interdum aut argumentorum ergò, aut perſonarum, è ſubſelliis & æquo loco.

Conuenticula hominum quæ ſine legibus, ſine iudiciis, ſine iure ſunt, diuturna eſſe nequèunt. Id eſt, In quibus iuſtitiæ nomen non exercetur.

Cauſæ fiduciam teſtimoniis nitentem, ſcriptarum auctoritatum fides vetuſta & conſignata, & eleuatione maior, magnopere labefactabit.

Aduerſarius infirmitatis ſui iuris cõſcius, omnem cauſæ fiduciam, in iudicibus obſequio cõplectendis, in ambitu, in allegandis amicis atque neceſſariis,

in magiſtratus ſui atque auctoritatis patrocinio collocauit.

Non iuris fiducia,non æquitate,non bona fide niti,ſed contentione forenſi,ſed ambitu,ſed coitione iudiciali,ſed aucupanda quouis pacto gratia,ad victoriam graſſari.

Vt communis Mars eſſe dicitur in armorum certamine,ita in iudiciali cōmunis alea iudiciorum à nōnullis eſſe cenſetur.Quam cauſam excuſare probabiliter ſolent conſulti conſultoribus,cum euentus iudiciorum prædictionibus eorum planè non reſpondere mirantur.

Quidam in iudicio iure ſuo , & tanquam ſuo Marte vincunt. quidam ſuo Marte atque auxiliari.Nonnulli,ſuo nō perinde atque auxiliari. Vt ii,qui diſceptatoribus iiſdem atque conſiliariis vtuntur.Cuiuſmodi ſunt homines in iure gratioſi,& comitate præditi prolixa & benigna.

Propitiis numinibus iudiciorum & præſentibus vti,mire ad victoriam facit:ſin minus ad victoriam,certè ad vitādam luculentam offenſionem.Vrgere etiam occaſionem rei bene gerendæ,litigatoris eſt prouidentis: & tum in conſilium iudices mittere,cum auxiliares adſunt,aut beneficiarii & euocati, & nomina eorum ſcripta in albo coacti conſilii:aut cum ii deſiderātur, quorum ſeueritas metuitur,aut voluntas diuerſæ parti iam auctorata.

Ancipiti certamine dirempta eſt diſceptatio,& calculi iudicum adæquauerunt. Ex quo res infecta ad colophonem rediit. Vel, Ira res iudicanda cataſtrophen colophoniam habuit,cuius anxia & ſollicita expectatio, litigātium contentionem , ambiendíque neceſsitatem redintegrauit. Litem partitam vocant.

Cadmeæ victoriæ & pœnitendæ, vt in ſole nonnunquam & puluere dimicantibus,ita in vmbratili quoque pugna contingunt,cum ratio expenſorum prægrauat,aut æquiparat rem iudicatam,non minúſque tabulis rationū domeſticarum deceſsit litigando,quàm vincendo acceſsit.Et vt quoſdam pœnitet non incruēto Marte diſceſsiſſe ſuperiores è campo , ita non neminem piguit aliquando,interdúmque puduit,victorem è foro diſcedere,loculis nō inexhauſtis.

Paucis conſtat ratio litis perductæ ad victoriam,propter vſus malignitatē in æſtimandis ſumptibus.

Nonnullarum controuerſiarum tanta eſt reſtibilitas,vt vno & altero areſto,& pluribus,quarundam exhauriri non poſsit litigii ſemen in baſilicæ ſolum iactum,litium fœcundiſsimum. Vt mittam diligentiam & peritiam ſolum ipſum exercentium.

Obductam cauſæ iudicatæ cicatricem refricare,cuiuſuis eſt aduocati. Id eſt, Litem è lite ſerere , quæ huiuſmodi areſto curiæ finita eſt , vt non litis vlcus perſanare,ſed veluti cruſta obducere perfunctoria aut luculenta cicatrice voluiſſe videatur.

Controuerſiam vna & altera altercatione libatam deſerere.hoc faciunt ii, qui poſt vnum aut alterum litis actum aut conuentum ablatū,repente conſileſcunt,contenti rem in iudicium deduxiſſe.

Iudex experiens litiū diſceptator,promptǽque iuriſdictionis,aut expeditæ

interlocutionis & rei conſentaneæ. Vulgo, In practica certus dicitur.

Lis nata cum homine ſui iuris ſtatim ab incunabulis ſuis, in minorem incurrens, orbata defenſore eſt, antequam minor ad annos tutelæ ſuæ peruenit, aut curatorem ſibi vel cauſæ ſuæ accepit. Alioqui petitoris aut defenſoris iuſtam perſonam minor habere non poteſt.

Lis cũ vidua cœpta, quæ viro poſtea nupſit, intermortua eſſe cẽſetur, quoad vir in iudicium eo nomine vocatus, litis ſe vindicem obtulerit cum vxore. Nupta enim mulier, ſtatim tutelæ ſuæ eſſe deſiit, niſi marito defenſionẽ vxoris aut actionem repudiante, vxor ipſa veniam iudicialis perſonæ, ac legitimæ litigatricis impetrauerit.

Lis rediuiua eſt, quæ diplomatis venia poſt eremodicium interpolatur. Irrediuiuæ autem lites ſunt, quæ longiſsimi temporis eremodicio contracto iam interpolari nequeunt.

Cauſa exanimis iam, aut exanguis. Hoc eſt, Omni præſidio iuris defecta, & penè conclamata.

Lites quædam ſumptuoſæ, victoriæ ſuæ fructum deuorant, ſed compendii loco habetur plerunque, magno exiguæ rei ſententiam abſtuliſſe ad maiora pertinentem, aut præiudicio futuram in poſterum.

Litium ſeges ſeminis interdum plus poſcit, quàm meſsis reddituraſit. Sed vt ſunt mores huius temporis, & vt eſt vitæ ciuilis ratio conſtituta, non modo animo ſuo obſequi, aliquid eſſe putatur, ſed etiam tanti eſt magno parta victoria, qua cenſui & patrimonio in poſterum ſecuritas aut præſidium paretur. Moribus enim iniquis comparatum eſt, vt qui de iure ſuo decedendo dulcedine tranquillitatis, ceſpitem ſuum affodi aut adarari contermino fundo contemptim videre ſuſtineat, verſuram tandem ille fœneratitiæ pacis velut inertis animi æquitatis, ſoluturũ ſe, ſed ſerius quàm oportuit, animaduertat: ſi tamen in vicinum inciderit paulo ad rẽ auidiorem, quæ non minima pars eſt hominũ, tot iudiciis conſtitutis, tot legibus, tot iuris interpretibus, id eſt, tam vberi, tam redundante litium calumniarũmque materie & argumẽto. Sic fit autem, vt qui lites auſpicantur, quod ſibi ſerere ſperant, cum meſsis optata redit, non ſibi ſolis metere ſe, ſed conſultorum hominum ordini, inferiorĩque intelligat.

Qui rebus controuerſis impendia fœnerari ſeſe ſperant, lites diuturnas & ſumptuoſas exagitando, nomina ſe facere non ſentiunt, primum tarda, deinde ancipitia, poſtremo inania fortaſſe, aut pœnitenda futura. Vt mittam dubii Martis aleam, quæ interim miſeros ad tabem perducit litigatores, cũ eorum faſtidio qui patronorum obſeruantia colẽdi ſunt, in quorum manibus ſæpenumero ſumma ſpes litigantium ſita eſt. Sed quid agas, cum aut manus dandæ ſunt improbo & inſultanti aduerſario, aut piſtrinum ineundum, ſed paulo liberalius?

In puncto occaſionis interdum, interdum in copiarum particula non inſigni, iudicii cauſæ cardo, ſecundi vel aduerſi vertitur. Vſque adeò alearis eſt etiam id genus dimicatio.

Morari iudices iam in conſilium euntes rei controuerſæ decretoriũ, libelli

oblatione cum diplomate.

Qui antehac ſucceſſum cauſæ vrgebat, & iudicium, repente quaſi panicis (quod aiunt) abſterritus, ceſsim ire cõtendit: ſiue eſt loco & gradu pulſus cõtrà quàm expectabat: ſiue arcana cauſæ ſubodorari cœpit, & rumoris omen veretur.

Agitari cœpta quæſtio, ad noua capita ſenſim delapſura eſt, ad grauioráque admiſſa euaſura, niſi extincta deprecatione amicorum, aut oppreſſa cito fuerit.

Receptitia actione, vel iure receptitio cum aliquo experiri. Hoc eſt, In ius vocare ob fidem non præſtitam, vel ob id faciendum aut curãdum quod facturum ſe recepit aut curaturum. Recipere enim, eſt Nominatim cauere aut promittere. Eſt etiam Receptiria actio, quæ vulgo Salua & reſeruata dicitur.

Subſidia diplomatica ad cauſas iam laborantes parare, ad vltimum exemplum deſcendere ſupplicantium. Id eſt, Veniam æris alieni poſcere quinquẽnio non ſoluendi. ad nouiſsimum ſubſidium deſcendere egentium & addictorum. Id eſt, Ad ceſsionem pignorum.

Siderata repente cauſa dici poteſt, quæ aliquo præiudicio grandi pro conclamata haberi cœpta eſt.

In quibuſdã iudiciis Pſeudodica pro Iuſtitia colitur. In cuius comitatu linguæ cauſidicorum proſtibulæ, & cognitorum manus aduncæ, vtræque iuris adulteratrices, dedecus ſunt & inuidia fori.

Captare aduerſarii abſentiam momentariam, aut rei gerendæ difficultatẽ.

Angeronæ numen in curia non ſatis ſanctè colitur (vt fama eſt) tametſi in legem Areopagiticam tyrocinii ſacramento ſigillatim ſit adacta. Sed nullo epiſtòmio religionis os Aii locutii ſatis cõprimi & obſignari poteſt. Id quod claris exemplis mea memoria compertum eſt.

Aduocationis triumuiralis nomẽ multis inſontibus formidoloſum, à quibuſdam religioſe in reatu colitur rerum capitalium, vt numine præditum alexicaco, & verò veñiarum principalium nõ modo interpreti benigniſſimo cum viſum eſt, ſed etiam vicem implente, ſi impetrari reſponſa commoda ab oraculis gratiarum nequeant.

Exhodium condictum ad repagulum curiæ. Vulgo Aſſignatio ad barram appellatur curia ſurgente.

Thiaſus hilaritatis, & Thiaſotæ hilarium, Sodales ſunt togati è numero baſilicanorum, cauſidici & curiales, eo nomine & aliqui nobiles.

Traductio crimine damnatorum ſupplex & tædifera, & tanquam ſtigmatica, genus pœnæ iam frequens.

Iuſta ambitus ſupplicis implere, cum ſacculi litium inſtructarum ad pluteũ allati ſunt, & claſſici iudices in conſilium mittendi ſunt, litigatorum eſt ſollicitorum animíque pendentium. Tum autem præcipue pragmatici, aliíque arcanorum curiæ expiſcatores, operam ſuam induſtriámque venditant. Tũc allegandi deprecatores, atque internuntii, gratiæ aucupatores. Tunc denique omnis lapis mouendus accuratæ & ſtrenuæ vẽditationis ſui ſuorúmque, qua fieri cauſa poſſit commendatior.

Tranſcendẽdo media,ſummos imis honores, vel ordinũ gradus cõtinuare,eſt id fere quod aiunt,Per ſaltus promoueri vel prouehi.

Proficiſci ad res primũ quærendas iuſsi curiæ apparitores,optiones ſibi nõ ſumunt,vt maiore fide præditi,quàm vt cooptare ſubſcriptorem debeant.

Codicillis curiæ porrectis,curia itaſubſcribendum decreuit,Qua de re ageretur in ipſis codicillis, quatenus ad ſe pertineret, hactenus auctorem fuiſſe futurámque curiam.Cætera ad eos referendum,quorum cognitionis res atque inſpectionis eſſet.Id eſt,Ad rationum regiarum præfectos, aut vectigalium ſummos iudices.

Extitit ea de re huiuſmodi placitum curiæ, qua de re ageretur, verba cum exiſtimatoribus eius generis facienda.Vel,Eam ad rem arbitrãdam exiſtimatores huiuſmodi rerum callentes adhibendos eſſe,ab eiſque percunctandum quanti ea res eſſet,aut quem in modum cõſtituenda,curiæque renuntiandũ.

Architectus exercendæ controuerſiæ & litis comparãdæ ad iudicium,is eſt qui Proceſſum ordinaſſe dicitur.Architectari litis iudicandæ rationem,inſpector litis dici poteſt,qui commentarium confecit.

Iudicis vel non ſui vel iniqui præſcriptio,iuſtitium cauſæ facit,vel cauſæ iudicatum inhibet. Eius autem iudicis qui prouocationi non ceſsit, ea de re præſcribentis,iudicium nullum eſt.

In tricipitis aduocationis magiſtratu,ita trium eſt collegium,vt conſilium ſit vniuerſorum,& penes vnum ſint faſces honoris, cuius etiã ſunt vnius auſpicia.Quippe omnia acta collegii,omnia decreta & poſtulata, nomen eius præferunt.Ex quo fit vt eorum benefacta,& quæ ab ipſis in Remp.& principis conſulta,tranſacta, poſtulata ſunt, illi vni accepta referri hominum opinione ſolita ſint,cuius nomine perſonato in acta referuntur. Quod idem in alteram partem,in iis quæ ſecus admiſſa aut tentata,fallere nequeunt homines trans vultuũ tectoria,& per inanes rerum colores perſpicientes.Hoc autem magiſtratu fungẽtes,ſimultates ſub eius perſona exercere, aut amicitiæ officia neceſsitudiníſque pro poteſtate vſurpare, & quaſi pro imperio,hominum eſt magiſtratuum ius decorúmque ignorãtium.Quod vtinam tres ſenſus & mentes ingenio,doctrina,moribus interdum longe diſsimiles, in Geryonem coire nefas eſſe aut indecorum certè ducerent, vt priuato ſingulorum ſtudio vniuerſi aſſeruirent.

Cauſæ iã expoſitæ & diſceptari cœptæ iudicatus in remoram incurrit:quæ quũ præſentis explicationis non eſſet, ampliari rẽ oportuit pluriũ opinione.

Cauſa enarrata, & inſtrumento litis vtrinque recognito, ſatis liquere de cauſa viſum eſt,nec de teſtium fide eleuata aut reprehenſa inquirẽdum. Vel ſic,Et quanquam teſtes refutati ſunt, ea res tamen iudicationi moram nullã afferre viſa eſt.

Ad inſtrumẽti autem ſui cumulum reus,quod ab actore prolatum eſt, addere ſe teſtatus eſt & agnoſcere, duntaxat quatenus in rem ſuam ceſſurum eſt, vel è re ſua futurum eſt, vel ad cauſam ſuam facere videbitur. Cætera ſe abnuere & reiicienda ducere,vt abſurde exprompta & rei quæ agitur minime conſentanea.Verba ſunt fere litis inſtructæ indicem claudentia.

Cauſam iam inclinatam & ruenti ſimilem fulcire nouarum rerum molitione. Id eſt, Nouorum thematum editione, codicillis regiis eam ob rem impetratis.

Poſt cauſam vltro citróque iterum actam defenſámque, moris eſt cauſidicos conticeſcere ſuapte ſponte, aut eis indici conticinium. quandoquidé nó licet tertium altercari, etiam cum plurimum licet.

Non vt quiſque augere in curia numerum togatorum cœpit, noménque ſolenni iureiurando dedit, ita protinus tyrocinium facit cauſarum agendarum: ſed in echemythia verecunda moris eſt aliquot annos modeſtiores acquieſcere, & ſpectatores antequam ſcenicos eſſe, interim dum frontes adoleſcunt, & maturæ curiæ & proſcenio fiunt.

Homo in cauſarum iudiciis experiens & facilis, litium etiam inſpector diligens, diſertus etiam, expertúſque enarrator.

In conſiliis maioribus cenſendo refricare callum obductum vetuſtæ hominum opinioni, receptǽque in curiis ſententiæ ab iuris interpretum antiqua auctoritate, quálibet antiquitatis ignorátium, frigidú eſt acroama ſcena prima & ſecúda, & fiduciæ nó cuiuſlibet indigés: Etſi ſenſim incaleſcere poteſt, ſecúdioribúſque ſenſim auribus excipi, ſiquidé cómendetur quæſita auctoritate. Huius generis fuit noſtra memoria vſurarú cételimarú ſemiſsiúmq; interpretatio, & quædá ſimilia, nondú abſterſo archaiſmi callo parú védibilia.

Quædam cauſæ ſunt, quarum prima actione omnia iura exhauriri poſſunt, præſertim ſi aduocatum nactæ ſint cauſæ magis ſtudentem, temporíſque cópendio, quàm facundiæ oſtétatorem: cuiuſmodi quidam cauſidici, iudicéſq; frequentius, innumera legum capita, reſponſorum iuris vim magnam núcupatis non modo capitibus, ſed etiá interpunctis & commatibus diſtinctam, ciere tinnula diſputatione ſolent, iuríſque interpretum nomenclaturá auribus inculcando conterere, iliadáſque commentariorum multiplicium.

Cum cauſa iuſtis defenſionú rationibus vſitatíſque defecta eſt, ad nouiſsima exempla ſubſidiorum deſcendunt, quædámque é periculo petita, ii qui cedere foro imperare ſibi nequeunt, herbámque forénſem porrigere ante dimicationem vltimam.

Ad nouiſsimum exemplum litis dirimendæ deſcédere, eſt Cauſæ ipſum ſuæ iudicem eſſe velle, & ad eas conditiones deſcendere, quas negare aduerſarius non poſſit, ſi cupiat. Sic ferè, licet inuiti, faciunt in curia ii qui prouocationem renuntiare conſultorú auctoritate coguntur, aut à cauſidicis deſtituuntur certamen pudendum tentare detrectantibus.

Homo periclitator multis diſſuadétibus, frænú mordere inſtituit, & cótrouerſiá grauiter exercere: nec malè res ei ceſſit præter peritorú opinioné. Etenim exiſtunt paradoxa quædam areſta contra prædicta oraculi baſilicani.

In fidem regiam aut curiæ receptus, vaſa, comitéſque eius cótra minas aduerſarii. Liuius, Fœcialis interrogat, Facíſne me regium nútium, vaſa comitéſque meos? Saluum conductum curiæ vocant. In præſidium fidei regiæ receptus imperio inhibito & interminatione mulctæ aut fraudis capitalis. Fidem autem curiæ aut iudicialem implorant, qui ab aduerſario minaci ſe

metuere curiæ aut iudici probauerunt, vt ire & commeare publica fide & regia liceat.

Forma loci controuerſi deſcripta in charta, atque deliniata, inter partes cõuenit & confeſſa eſt.

Sæpe inter treis aut plureis controuerſum eſt ſacerdotium, ſed alteri cum tertio tacitus intercedit conſenſus, & ſocietas coitur ad ludibrium litis, & alterius iudicio circunueniendi gratia. Colluſio vocatur. Id eſt, συϰκακουργία.

Cauſa non nuda iudicanda eſt, ſed perſonis induenda litigãtium. Hoc eſt, Qualitates aſcribendæ ſunt.

Is à quo fundus vindicatur, in diem rem differri iure petit, quo die auctorẽ laudatum ſiſtat, defenſorem ſuccidaneum. Conſultius tamen eum qui à malo auctore atque egenti quæſiuit, ipſum ſuæ cauſæ adeſſe, quàm fidei labantis homini eam credere.

Lis tranſcriptoria eſt, qua litigator tranſcribendam in ſe actoris aut defenſoris perſonam poſtulat impetrato diplomate, ſufficiendi ſui cauſa in locum demortui, vel qui iuris perſecutione ceſſit.

Actionum curialium diebus, apparitore vociferante, claſſicum (vt ſic dicã) forenſe ad limen curiæ canitur, ad quod cognitores cauſarũ patroníque illico conueniunt, vtpote quos tanquam in procinctu ſtare ſub horam cõmittendorum certaminũ, ſanctiones regum iubent. Ita nomina in codicẽ prouocationum relata, recitantur ab Accenſo curiæ (ſiue principem eũ Apparitorem vocare placet:) quorum ſi vlli deſiderãtur, eremodicia in eos præconio prius indidẽ euocatos, à præſide pronuntiantur. Cuius iudicii, noxiæque in ſummam cauſæ admiſſæ, dies inde iam cedere ille quidẽ cœpit, ſed non etiam veniſſe exiſtimatur, prius quàm dies iuſti præterierũt plures aut pauciores moribus cõſtituti, provt loca longius hinc aut propius abſunt, vnde prouocationes oriundæ ſunt. Vel, Pro eo quantum eſt interuallum à curia ad vnumquodque forũ, vnde curia appellata eſt. Quibus diebus præteritis, licet iam ab officio eremodiciorum elogia ſubſcripta & conſignata auferre: ex iiſque rurſus vt litem decernentibus, ad iudicatum faciendum in condemnatum agere, vt prouocatione inducta, nec ipſum iam iudicatum morante.

Proferat poſtulator deſideria ſua palàm in iudicium. Verba ſunt ſubſcripti libelli ſupplicis.

Moribus Galliæ ſatiſdato litigandi ius in vniuerſum abrogatum eſt, ne egentes homines deteriore eſſent cõditione in iure perſequendo. Id quod æquitati ſatis conſentaneum, tamen calumniarum patrocinium eſſe ingens & ſpecioſum vſus fori comperit & docuit.

Ad officium curiæ deferre ſacculos inſtrumẽtales cauſarum moris eſt, indéque ſingulos conſcriptorum accipere fide ſua & chirographo, quibus conſtitutione præſidum attributi ſunt domúmque auferre inſpiciendos, & vnde commentarios conficiant.

Audientiæ caducæ, vel Quæ in cauſam caducorum euaſerunt. Vulgo Amiſſæ dicuntur.

Audientiarũ cõgiaria, ſunt codices qui Extraordinarii vocãtur. Frequẽtiſſi-

mum eo die auditorium,& à tribunali,& à ſubſelliis,& à circunfuſa ſepto curiæ turba,fuit propter inſignis vnius cauſæ expectationem.

Vltro citróque tranſcendere cauſidici ſeptum auditorii ſolent,dum cauſas agunt.qui & Cancelli dici poſſunt. Cauſas enim prouocationum auſpicātur è ſuperiore loco & exteriore ſepto. In ſecūda autem actione & in altercationibus ex inferiore loquuntur. Qui autem detrectantes periclitandæ prouocationis aleam,dicere tamen aliquid tentant, quod in rem eſſe videatur eius qui prouocauit,cancellos non ſolent tranſcendere.

Sacerdotia ſodalitia plerunque beneficiaria ſunt epiſcopi,vel beneficii muneríſque epiſcoporum.Id eſt,Ab ipſis conferuntur canonicatus.

Cum ſacerdotium aliquod in curia ambigitur inter duos homines, & lis vindiciarum ad ſequeſtrem manus iniectione deuenit:ſi interim alterutri aliquid acciderit humanitus,is qui ſuperſtes eſt,poſtulare in iudicio palàm ſolet,vt caducorum iure manus iniectio ſoluatur,& res à ſequeſtre abeat.

Cum curionatus & ſacerdotia parœciarum controuerſioſa eſſe cœperunt litis cōteſtatione,in iis ſacerdotiis archidiaconi diæceſeon iura caducaria vēdicare ſibi ſolent,quoad lites diremptæ ſint.

Edere certis ac diſtinctis nominibus,& verbis nuncupare vel rem, vel hominem,& locum & tempus.vulgo dicunt,Tradere per declarationem.

Signa ſtrenue inferre,& pedem conferre cum copiis aduerſarii,ſignificat fidenti animo inſtrumentum litis ſuæ proferre,& manum conſerere.

Equo & pedibus æra merere palatina. Quidam enim mula vehuntur,quidā pedibus eunt. Sic quidam lingua,quidam manu æra merēt.hoc eſt,Quidam ſcriptum faciunt,quidam cauſas agunt.Vtriſque autem & aliis permultis vectigalis eſt baſilica,& ſtipendiaria litigantium multitudo. Multi verò ordines ſunt,& dignitate inter ſe lōgè diſtantes, nationis alumnæ ciuiliū diſcordiarū,& veluti ludi altercatorii partim magiſterio , partim diſciplina præditæ,partim aſſeclarum munere comitúmque fungentis,& tanquam reliquias colligentis eorum quæ magiſtris exciderunt, cauſarúmque mancipibus, vel acceſsiones potius iuſtorum ſtipendiorum,nequid decedat ſorti.Hiſce tamē atque huiuſcemodi elemētis ſocietas humana charitáſque concreta eſt, quæ ciuitates vocantur.Quarum coagmentum,& tanquam harmonica compages,iuriſdictione vincta eſt:quam Iuſtitiam vocamus,nomine ſanè honeſto, & verò æqui boníque comitatu inſigni & viſendo , quem præ ſe fert ipſa vocis eius nuncupatio.

Cauſa ſummo iure lapſa,& quaſi iacens, diplomatis principalis adminiculo ſubleuata,candoris quoque & ſimplicitatis patrocinio pronis animis cōſcriptorum defenſa eſt.Id eſt,Curia iuris ſummi & æquitatis potens,multum fauit homini inſonti ignoratione lapſo.

Puræ parmæ albǽque nō pauci tyrones, ætate tamen maiuſculi,cauſidicorum nomine cenſentur multitudinis opinione: quippe qui inſignia fori geſtantes,profeſſionem quoque ementiantur fallaci ſpecie & perſonata.

Strophæ & antiſtrophæ forēſes,ſophiſmata & antiſophiſmata,mirificos ludos edunt iis qui cauſarum iudices ſunt. Quorum ſi bilem adeo cōmouerēt

ad animaduerſionem, vt ſplenem exercent ad hilarem vrbanitatem: melius cum rebus ciuilibus ageretur, ſed deterius fortaſſe cum foreſibus, & ieiunius. Strategemata autem fori & Antiſtrategemata ordinis ſunt honeſtioris hominum, qui ad victoriam memorabili ſolertia animum adiecerūt in cauſa probabili. Sunt enim vt in campo iura Martis dolis & inſidiis pollentis, ſic in foro ſua iura dolo non degeneri, & legitimæ captioni citra fraudulentiam. Huiuſmodi ſunt nonnulli vel patroni cauſarum vel cognitores, vel litigantes ipſi, nō ſophiſtæ, nō improbe captātes, cæterum experiētes & ſtrategematici.

Orba cauſa eſt, cuius vel dominus vel cognitor mortuus eſt.

Par rectè compoſitū in ſpectaculo foreſi, vel in altercatura forenſi, quaſi in vmbratili gladiatura. De duobus aduocatis dici poteſt inter ſe altercantibus, vel pari doctrina & facūdia, vel de duob' cognitoribus ĩprobitate certātibus.

Cōtrouerſiā primo certamine decernere. Hoc eſt, Citra comperendinationem. Vulgo, Sine appunctamento in iure, dicunt. Quarum prouocationes, Proceſſus verbales vocantur, hoc eſt, Non comperendinatæ ſententiæ, ſed præſentanei iudicii appellationes.

Formulæ litium curialium, in dies longius, longiúſque de more maiorum decedunt, ingenti diſpendio iure litigantium.

Ecce autem in cauſa quæ ſecundis auſpiciis ferebatur, repente vitiū obuenit, vnde minime metuebatur.

Iuſtis ſponſalitiis ſolui, & Solennibus ſponſalium ſolui, eſt Trium præconiorum, quæ fiunt in fanis, neceſsitatem redimere.

Verba ſolennia ſeſe ſacris periſtyliis deuouētium effari, præeunte hetæriarcha, vel adigēte antiſtite viro vel fœmina, quæ etiam Antiſtita dicta eſt. Pro quo etiam dicas, Sacramento ſodalitio dicere, Sacramentum ſacræ ſodalitatis inire, In manum conuenire antiſtitis, & In mancipio antiſtitis eſſe cœpiſſe. Quæ eſt ἱεροδουλία. Iuſta vero catecheſeos implere debent antequam iuſto ſacramento rogentur, & auctorentur deuotione.

Diris programmatibus per compita confixi, vel dira proſcriptione. Vltimis exemplis diræ proſcriptionis confixi. Vulgo Aggrauatos appellant.

Domus venit, & quæ domui cedunt. Vulgo Pertinentiæ dicuntur.

In conſiliis amplis litigantibus, amici vnius præpotētis auxilium pluris eſt ad victoriam cauſæ, quorundam opinione, quàm triū iuriſperitorū conſiliū.

Curiæ iuriſdictiōis vltimæ, officinæ quædā iuſtitiæ ſūt, ad amuſſim illæ quidē exacta iudicia promētes, ſed æquitate condita & tēperata, vt quidē dignitas earū, præ ſe ferre videtur. Quarū officinarū mācipes eiuſmodi eſſe debēt, qui velut oraculi iuſtitiæ ātiſtites eſſe poſſint doctrina, induſtria, & volūtate.

Quibus res minus ſua ſpe ſecundæ, aut perplexæ, aut ancipites, iterū & tertium è foro nuntiantur, in foro olitorio placide obſonitanteis beatiores eſſe dictitant, quàm in foro iudiciali turbidè volitanteis: quippe nundinantes iuſtitiam ægre & ærumnoſè. Sic enim appellant tanti ſuum ſeruare, nedum tanti ſæpe perdere. Sed ſic ſunt mores, ita eſt vita ciuilis, ea ſunt ſtudia hominum, ad rem faciendam contendentia, vel tuendam pertinacius.

Iuris prudentiæ quaſi matronæ elegātis & honeſtæ lenociniū quodāmodo

ſaciunt, qui non liberaliter aut reuerenter eam tractant. Quanto igitur capitalius eſt, iuſtitiæ decus, aut potentiæ aut opulentiæ proſtituere?

Paucis vſu venit litigãtib*, è foro redire memorabiliter auctis ſimul æquitate iuſtitiæ, ſimul eius officinæ benignitate & comitate. Vt enim ratio iuris vnicuique tribuẽdi cõſtituta eſt, vt ius admetitur ipſa iuris interpretãdi præſes, magno ſtat in foro ius ſuũ obtinere, manibus multis vtẽdũ, ad intromittẽdos homines pronis atq; benignis: ad dimittẽdos ſupinis & flagitatricibus.

Ad curiam prouocatus non modò diem & horã obiit, ſed etiam vltrò occurrit, & vrgere prouocantem occupauit, cunctantique inſtitit. Id eſt, Cũ moram certamini facere videretur, quaſi lite deſerta, aut illo diem & horam non obeunte, dimitti ſe flagitauit, & commeatum poſtulauit.

Dialectos fori primũ ediſcẽda eſt iis, qui negotiari in eo inſtiterunt. Alioquin in cõmerciis forenſibus, & ineundis cõuentis, in rebus cauendis, in ſyngraphis concipiendis peregrini fori & hoſpites videbuntur. Ita interpretum indigẽtes, omnia ſumptuoſius, pleraq; ſuſpicioſius, alienáq; fiducia trãſigẽt.

Verſicolores obtentus certamen forenſe detrectantium, ſeculares lites faciunt: qui paſcuus eſt ager circũforaneæ multitudinis, cuius fines in dies proferuntur iuriſdictionis conniuentia.

Multorum facultates in litibus exercendis intabeſcunt, impares longis, ac magni tractatus cõtrouerſiis: partim etiam cedere tandem coguntur aduerſariorum opibus & ambitui, nõ ſine ſugillatione genii iudiciorum præſidis, cuius fides nequicquam interdum imploratur ab inopibus cõſiliaria manu deſtitutis & auxiliaria.

Moribus comparatum eſt, vt nobiliores controuerſiæ in curiis iuriſdictionis liberæ, obnoxii aut ambitus aut cultus eſſe exiſtimentur & appellentur. Salutationum enim munia obire matutina ſolenne eſt conſcriptis curiam ingredientibus, εἰσιτήρια Græce dicta: curiáque dimiſſa eadem repetere, quaſi exhodia ſtata & legitima. Quod ita Ineptire vocari poteſt, vt tamẽ cauſas commendabiliores faciat: vt certè prætermiſſum, non perinde gratioſas.

E trioboli litibus grandes tragœdiæ aliquãdo excitatæ ſunt, inexpiabiléſq; diſcordiæ, vt è fomite interdum enatum incendiũ obuia quæq; depopulatur.

Cum idem non ſit omnium ætatum ſenſus, omniúmque curiæ decuriarum: minimè mirandum eſt, ſi eius auctoritatum varia ſunt exempla atque interdum pugnantia.

Exempla extant hominum capitalium ità præmeditatorũ ad quæſtionem futurã, ſic omnia circunſpicientium in maleficiis ſuſcipiẽdis caute & percallide, vt nec locum vllum crimini, nec argumentum delationi reliquerint.

Parum eſt ſeptum eſſe ciuem à ciue legibus & iudiciorum fiducia, vt quidẽ ſunt mores hominũ, & vt quæſtionũ exercendarũ ratio apud nos comparata eſt. Nam cum multa ſunt impunitatis aſyla reis potentibus, aut gratia forenſi præditis, aut neceſſitudinibus hominum nixis in foro præpotentium: tum iudiciorum huiuſmodi agitandorum tarditas, pignus eſt, párſque impunitatis. Accedit vel ludificatio, vel iniquitas eorum, qui rebus quærendis à curia qualibet vel cõſilio deſignati ſunt, teſtibúſque rogandis, iterãdis, & cum reis

componendis. Hi enim perſecutorium eorum impetum frangunt cunctationibus & faſtidiis, qui iniurias ſibi illatas ſuiſve vltum ire contendunt. cum interim huic molæ magno ſudore algoréque verſandæ, accedat cumulus angoris, impendiorum magna vis, ingéteis ſæpe lacunas in patrimoniis efficiés, & ad perſecutiones deſerendas vt deploratas, aut vtcunq; decidendas adigés. Quod ſæpe conſulto fit ab iis, qui iuri ſuo vnicuique reddendo publice præfecti ſunt. Tum iure moribus conſtituto, non modo populares, ſed etiam (ſi diuis placet) equeſtres & patritiæ, penes cognitores regios depoſitæ ſunt. Et animaduerſio maleficiorum publicè priuatímque admiſſorum, quaſi gladius legum, ſic in eorum ſinu conditus eſt, vt in vagina regia.

Solon tabularū legalium auctor illuſtriſſimus, vnde ius ciuile Romanorū ortū eſt, inter alias multas leges commendabiles, hanc legem ciuilis charitatis condidit, id eſt, philanthropiæ, quæ ſocietatis humanæ glutinum eſt tenaciſſimum, compagéſque ciuitatum. Sanxit igitur ille auctor lege memorabili & prædicanda, vt ſiquis ciuis pulſatus eſſet à ciue, aut damno ac pauperie affectus, qui ſibi ſatis adeſſe vel ob inopiam non poſſet, vel ob eius potentiam à quo vapulauerat, aut damno affectus erat, primo vt cuique ciui liceret, eo nomine deferre hominem iniuriæ auctorē, iudicióque perſequi. Quod ideo (Plutarchus inquit) ab illo legiſlatore inſtitutum eſt, vt ciuis ciui aſſueſceret condoleſcere, & vt inter ſe ciues, veluti corporis vnius membra, alter alterius vicem doleret vt propriam. Huic autem (inquit) inſtituto conſentaneum eſt eiuſdem apophthegma Solonis. Quodam enim quondā ab eo percūctante, quámnam vrbem moribus optimis temperatā eſſe exiſtimaret, Eam (inquit) potiſſimum, in qua facinus iniurium omnes tam vltum ire legibus contenderent, quàm qui iniuriam perpeſſus eſſet, aut ad quem facinus pertineret. At inſtituto noſtro hominibus publice iuxtà priuatímq; maleficis atque facinoroſis, pars eſt impunitatis gratiam vtcunque vel gratuitam vel repenſam iniuiſſe ab Actore publico. quippe cuius arbitratu temerario, vel libidine potius, iudices admetiri ius & æquum, & cuius voluntate, quaſi libra, tametſi inique, inſcite, temeréque examinata, iuſtitia appéndere iudicia ſua debeat, vt eorum bonam veniam emerendam, aut emercādam habeas, ſi ius tuum obtinere cupias. Quòd niſi iuriſdictiones non obnoxiæ eorum ſubſcriptionibus ſtudii priuati redolentibus auſcultare perfunctorie inſtituiſſent, iiſque ad honorariam formulam magis, quàm ad animaduerſionum rationē intendēdā aut remittendā vti, quid iure tū publico tū priuato, quid legibus, quid deniq; quæſtionibus publicis antehac factū eſſet, aut poſthac faciendum, nemo non intelligit. Certè in curia centenaria, eiúſque cōſiliis æmulis, eandem (vt opinor) ob cauſam iam olim inſtitutum eſt, moribúſque receptum, vt nemo nō cenſendo, ſic cōſiliarius idem cognitórque regius eſſe videatur, vt olim iidē patres conſcriptíque Senatores dicebantur: hodiéque non abſurde permulti curialium dici poſſunt, quibus ætas id non negat.

Deterrimū genus hominum in iudiciis exercendis, proditores veritatis, & iuſtitiæ ſimulandi diſſimulandíque periti, & patientiæ cōniuentis comiſſimi largitores iuſtitiæ euerſoribus. Mihi autē inuiſum genus, qui officio officiūt

ſubdolo & ſcenico. Tum qui Lycurgæam ſeueritatem præ ſe ferentes, corruptam mentem, venalémque obumbrant cenſuræ ſupercilio: & cum inſontiũ bonorúmque captione perditis hominibus legum ſeueritatẽ cõdonare non grauantur, ſiquidem fallendi hominũ ſpes eſt. Huiuſmodi hominum nationis ſcelus eſt (quo enim nomine alio appellem?) quòd in iudicio, id eſt in iure, iniuriarum eſſe ſeminarium, hominum ſermone peruulgatum eſt.

In forenſi palæſtra aduerſarium eluctari vel iure, vel iniuria.

In cauſis opimis vberiſque prouentus aduocati meſſem annuam, cognitores vindemiam, pragmatici ſpicilegium & racemationẽ faciunt: vt nũc omittam honorarium diſceptatorũ, & quæ ad incerta litiũ ſeponẽda ſunt. Ita dominis ipſis cauſarũ ſpes tantũ reliqua eſt in ieiunis & exuctis patrimoniorũ titulis, eáque ambigua, & in euentum ſuſpenſa certaminis nonnihil temerarii caſus habentis. Sed quid agat homo prudẽs, ſed nõ perinde felix, cui lites ſæpe obueniunt pro caducis legatis aut hæreditatibus? Seminariũ litiũ, id eſt Calamitas ſegetũ & tabes rei familiaris, iuris eſt diſciplinæ inſana cõmẽtatio in dies excreſcentis, & nonnihil interim euariantis. Cuius diſciplinæ incremento reſpõdere neceſſe eſt litium iliadẽ. Quæ eouſque iam profecit ingeniorum ſtilíque contentione, vt ea quæ Iuſtitia dicitur, nõ ſuum iam magis vnicuique tribuere, quàm alienũ videri poſſit, ſiquidẽ ad veritatẽ loquẽdam germanã & limatam. Adde quòd iuris ciuilis ſcopus, atque etiam priſci pontificii, cum litium argumenta acciſa, tum verò tempora circunciſa voluit. Nunc verò nulla cauſa tam fugax eſt ſua natura, quam non ætatem ferre inſtituta forenſia docuerint, ordine conniuẽte iuriſdictionis ſummæ potẽte.

Multi fronte hilari & ſerena ad lites inſtituendas veniunt, ac fiducia freti rei bene gerendæ, qui nubila tandem & obducta ſalutem foro dicunt. Quorum etiam nonnulli victores dicuntur diſcedere, ſed Cadmæa victoria, nec magnopere plaudenda.

Mihi res fuit aliquando in foro celeberrimo cum omnium dierũ apparitore, omnium horarũ ſalutatore, quorundã etiam iudicum paraſito, & verò anteambulone principũ cõſilii, cũ ille ſic ambire me ſciret ad ineundam cõtrà gratiam, vt Cæſaris candidatum aut principis commendatione fretum.

Quidam curiæ conſcriptorum, & matutini & pomeridiani ſunt in ludum ventitatores: quidam ſæpius alternorum dierum, iíque munia ſucciſiua curiæ non obeunt, quæ capturis attributa ſunt.

Hominum baſilicæ affinium partim eò tanquã ad paſcua ventitãt, quæ maxima eſt multitudo: partim tanquam ad ludum literarium, munúſque magis neceſſariũ quàm iucundũ: partim velut ad officinã ſui atque honorarii opificii: multi etiam animi cauſa. Litigantium autem bona pars velut ad nundinas anxietatum χερχώπιον ἀγορὰν, vocitantes. Ipſe diebus vel horis non mei muneris, tanquam ad acroaſim porticus antiphiloſophiæ.

Diẽ obeundi vadimonii teſtato renuntiare, eſt Irritam cõditionẽ diei obeundi facere per denuntiationẽ contrariam. Et Renuntiare prouocationem prouocato, eſt Denuntiare ſe mutaſſe conſilium exercendæ prouocationis.

Prouocatus ſecundũ quem ſententia lata eſt, ſi veretur ne iniquè iudica-

tum ſit,& impendiis litis prouocatoriæ mulctandus ſit,conſultius eſt vt ſententiam prouocatori teſtato renuntiet,& quod eam ob cauſam impendit,ſe repenſurum dicat. Quod Sarcire iacturam iniqui iudicii vocant.

Diſceptator à curia nuncupatus, vulgo Commiſſarius ad cauſam appellatur. Et Subnuncupatus diſceptator,eſt qui Subrogatus dicitur.

Aduerſatores ſunt,qui vulgo Opponẽtes ſeſe dicuntur,& qui Se partes facere dicũtur. Et Pars aduerſatrix , quæ vulgo Pars opponens dicitur & impediẽs. Terẽt.in Heaut. Nullam ego rem in vita mea volui,quin tu in ea re mihi aduerſatrix fueris. Plautus, Nunc aſſentatrix ſceleſta eſt , dudũ aduerſatrix erat. Idẽ in Trinũ. Etſi aduerſator tibi fui. Et Aduerſari verbũ pro ἀντιπαρατάττεσθαι. Et Non aduerſari quo minus lege agatur,eſt Cauſam non dicere quin fiat,hoc eſt,Moram rei exequendæ nullam facere. Vt iam nõ exhibere ſe aduerſatorem auctionis faciendæ,Iam non morari auctionem.

Interceſſor vel aduerſator omni iure caſſus , abſiſtere incœpto coactus eſt, & infectam interceſſionem facere.

Veniam impetrare litis intermortuæ, vulgo Interruptio dicitur. Cauſam interpellatam ſarcire.

Controuerſiæ longiſſimo tẽpore emortuæ venia iure impetrabilis nõ eſt.

Cauſæ tardè procedenti gradum addere,eſt Cauſam vrgere.

Lites duas agglutinare,vulgo Iungere dicitur.

Lites duas mutuis argumentis inter ſe complexas, eadẽ ſententia dirimere & abſoluere. Id eſt,quarũ ſingularũ iudiciũ,commune futurũ eſt ambarum.

Vincere rem iudicio,& Auferre iam iudicio,eſt quod Euincere dicunt. Cicero pro Quintio, Mihi ſiquid deberetur , peterem,atque iampridem iudicio abſtuliſſem.

Qui cauſas prouocatorias agunt in curia,poſt expoſitionem litis,& prouocationis cauſas explicatas,epilogum nuncupare coguntur, aleámque iacere. Quod Concludere vocant ad male iudicatũ. Et ſimul epodion addere, quod omnibus in cauſis hæret & ſcribendo & actitando. Hoc eſt, Petere impendia, damna,& quod intereſt.

Permiſſum eſt actori iniuriam illatam aut vim factam perſequenti , teſtimonium denuntiare teſtibus repetendis,& cum reo committendis,ſi ita curiæ viſum fuerit.

Vadimonium iniuriarum aut vis illatæ alicui impingere ad curiam,vel ad iuridicum vel ad præfectũ. Hoc eſt, Vadari hominem ad ſe ſiſtendum , iudicíque percũctaturo præſto futurũ. Sic dici poteſt, vt Impingere dicá iniuriarũ à Terentio dictũ eſt Græcorũ more, qui ἐπάγειν δίκην, ἢ αἰτίαν dicunt.

Primæ litis acceſſiones, ſunt ſumptus : ſecundæ, ſunt fructus rei petitæ : tertiæ,ſunt æſtimatio eius quod actoris vel rei interfuit rem in controuerſiã deductam non fuiſſe.

Inuadere in arcem cauſæ aduerſarii,eſt Firmamentum cauſæ oppugnare.

Venditor fundi ſartam ac tectã eius in iudicio auctoritatem emptori præſtare debet,non etiam vis inferendæ ſecuritatem,aut iniuriam illatam.

Amicus ab amico rem iudicatam exigere non ſuſtinuit. Id eſt, Sententiæ à

cauſa ſua latæ executionem petere.

Forum iudiciale recte atque ordine conſtitutum, caſtellum eſſe debet iuſtitiæ, perfugium aſylúmque non eorum tantum qui vi & armis ſpoliátur, ſed qui compilantur forenſi graſſatura.

Acta cauſarum iſagogica, vulgo Præſentationes in curia dicuntur: è quibus actis volumina cauſarum conficiuntur, & catalogi nominum quæ in auditorio maiore citanda ſunt diebus oratoriis.

Introuocantur actores cauſarũ & cognitores, cũ nomina inclamãtur prouocatorũ ab Acceſſo curiæ: qui eſt prĩceps apparitor, vel decurio apparitorũ.

Codex vel volumen cauſarũ nomenclaturæ, Rotulus vulgo dicitur, à forma membranæ aliquando conuolutæ.

Non pauca ſunt nomina quæ extra ordinem recitantur, cum cauſarum domini introdant ſeſe, & libello præſidi porrecto citari cauſam ſuam poſtulát. Quod ſi eis conceditur, & altera pars detrectat præſentaneum certamen, cauſa iterum & tertium comperendinatur, & deinde quarta eius inclamatio pro voluminari cedit, iuſtáque omnia eremodicii iura habere ſolet.

Scriba cauſarum in curiam inductarũ, vel introductarũ, id eſt, Iſagogicus, is eſt, qui volumina conficere ſolet, & catalogos cauſarũ agendarũ in magno auditorio, ſtatis diebus cuiuſque præfecturæ & anni cuiuſq;. Habet enim cauſas ꝓuocationũ in conditorio & regeſtis muneris ſui perſcriptas, die & cõſule deſignatas. Ipſæ autem cauſæ ita in numeros voluminares referri ab ipſo ſolitæ ſunt, vt conſtare poſſit, prouocator an prouocans referendam curarit.

Siquãdo autem, cũ cauſarum nomina citantur in curia, verborũ cõceptio in controuerſiam vocetur, præſes interfari ſolet, vt perſonarum appellationúmque ratio ex renuntiatione viatoris conſtituatur, cuius miniſterio cauſa ipſa ad curiã trãſcripta eſt. Qualitates corrigere appellant ſecũdũ explemẽta.

Fundamenta iuriſdicendi iacienda in auſpicanda cauſa.

Huius cauſæ cognitio in curiam illapſa eſt prouocationis cuiuſdam occaſione: quæ, vt ſæpe vſu venit, in ordinanda lite à iuridico contigit vnde curia appellata eſt. Cuius iuriſdictio eam ob rem conſtitit, quoad appellatio concertata & diſceptata fuerit.

Dies & menſes & annos defenſor eximere petitori in dies alios atque alios pergit, fugitando, prolatando, tergiuerſando.

Intercalare cauſarum expoſitiones & iudicia, ſanctionibus vetitum eſt. Id eſt, Cum curiæ vna claſſis de cauſa quapiam in conſilium miſſa eſt, quoad iudicium abſolutum fuerit, leges vetant cauſam cauſæ ſuperinducere.

Cum curiæ cõſilium alicui controuerſiæ ita auctoratum eſt, vt iam expoſitum eius argumentum ſit, improbi eſt artificii intercalando alius cauſæ tractatũ, diẽ illis eximere, quorũ cauſa agitari cœpta erat, vel quorũ ſors exierat.

Coitione res iudicata, decuriatiſq; iudicibus qui æquiores alteri parti erãt.

Cũ duo eſſent eiuſdem ſacerdotii petitores, alter appoſitus eſſe præuaricator viſus eſt in captionem alterius. Id eſt, Colludere cum defenſore, vt ſentẽtiam defenſor obtineret interim & poſſideret.

Antelucana ſupplicatione id actum eſſe alter conquerebatur, paucis corro-

gatis iudicibus,conſcriptíſque decuriatis ante præſidis aduentum.

Ad conditionem quamlibet deſcendere,hominis eſt inconſulti, aut cauſæ diffidentis vt conclamatæ.

Areſta quædam curiæ nobilia & inſignis memoriæ, auctoritatíſque exemplaris,in curia ſæpe laudantur vt oracula quondam Delphica.

Cauſa in curia inclamata eſt intercalari audientia & beneficiaria.Id eſt, Per ſcedulam vocata.

Quidam audientiæ aucupes cæteris operam curiæ præripiunt.

Imminere occaſioni curiæ in conſilium de cauſa ſua mittendæ.

Aucupari diem litis in medium expromendæ.

Audientiæ quædam facile exemptiles,& quædam ægré.

Cauſa miro artificio imminenti fato exempta, & in aliud tempus reiecta ope amicorum inteſtinorum,quoquo pacto decidetur.

Homo in cataſtam forenſem cõpactus,ſæpius erũpere fruſtra conatus,vota nequicquam nuncupat ſurdis numinibus curiæ.vel,intra ſepta curiæ cõclu ſus.Id eſt,Qui audientiã ambit nulla aut exili ſpe.Quod de curia dicimus,nõ magis de cẽtumuirali,quàm de eius æmula dictũ volumus, quæ eſt pars principis comitatus,cuiúſque par eſt in iuriſdictione auctoritas & poteſtas,& Cõſilii magni appellatione illuſtrata eſt.In qua collegiũ magiſterii noſtri, ſententiæ dicendæ ius habet antiquiſſimo loco ſecundum Cancellarium.

Cauſa vix tyrone digna primum ſe proferente, ac ſpecimen ſui dante, vel quolibet aduocato.Contrà,Cauſa cauſidico veteratore digna,& rerum forẽſium callentiſſimo.

Qui fide regii cognitoris vt in cauſam incubituri freti ſunt,licentius in iudicio graſſari aduerſus quencũque poſſunt. Subſcriptio enim in cauſam etiã calumniæ ſubmanifeſtam,tamen titulum regii patrocinii præferens, tectorium eſt ſpecioſum oris duri litigantium.

Simul atque iuſtitiæ genium non puduerit ſupparaſitari genio inſolentis impotentiæ,fortunatricis hominum,protinus aderit maieſtatis eius internicio,ordiníſque ius dicentis reuerentia,hominum ſermone proculcabitur.

Iuſtitia pro tribunali ſedens, decus eſt vitæ ciuilis:cui prouinciatim munere ſuo fungenti, lucernas non dubie præferunt curiæ iuriſdictionis ſummæ. Lucernis autem ſenſim magis ac magis exuccis oleum is inſtillare debet, legúmque exercendarum rationem illuſtrare, qui oraculi regii antiſtitio præfectus eſt,vnde ſanciendi iuris, æquitatíſque temperandæ reſponſa manãt & auctoritas.Eſt enim ita vel natura vel moribus comparatum,iuris vt officinæ vitium contrahant iniuriæ proximum, niſi certis interuallis reconcinnẽtur, non in ſpeciem tantum,ſed ad verum & bona fide.

Reipublicæ ac principis ſummopere intereſt iuſtitiam in aperto templo co li,neminíque inacceſſo,potius quàm in adyto.Sic enim fit, vt iuſtitia ipſa aperte ſeſe proferens,nõ inane ſimulachrũ eius,colatur.Iudices autem ipſi ne grauentur interdũ aurem accõmodare iuris ſui ſtudioſis ius æquúmque poſtulantibus.ne aſſeclæ ſint menſarũ extructiorũ. ne operam ſuam venditare ſuſtineant iis qui rerũ potiuntur.ne gratiæ (vt ita dicam) rependẽdæ nomina

contrahere videantur, quæ diſſolui ſine ſugillatione nequeunt ordinis hominum honeſtiſſimi.

Pſeudurbanæ iuriſdictiones dici poſſunt, quæ non oppidorum magnitudine, ſed conuentuũ iudicialium frequentia celebres ſunt, vnde protinus in curiam prouocationum cauſas litigãtes reſortiuntur. Reſortiri autem verbum à more Græcorum tractum, qui λαγχάνειν δίκην dicunt pro iudicium dictare. Reſortiri tamen proprie παλινδικεῖν eſſe videtur. & παλινδικία, Reſortitio. Id eſt, Rei iam iudicatæ controuerſiam referre.

Auſpicio liquido & ſecundis auibus, atque è ſententia conſultorum, iudicium dictare, vel propulſare. Hoc eſt, Certa ſpe vincendæ litis. Qui autem inconſulte id faciunt, vel diſſuadẽtibus peritis rerum forenſium, Inauſpicato, aui auerſa vel aduerſis auſpiciis id facere dici poſſunt. Vel ambiguis auſpiciis, & Dubiis auibus, Vel parum lætis.

Fiduciariis curatoribus fundus controuerſus ſententia vel areſto permiſſus eſt. Id eſt, Commiſſariis ſub manu regis regendus eſt datus. Et Auctoritas fiduciæ iudicialis, vel Curationis fiduciariæ obſignatio, vel Elogium ſubſcriptum & conſignatum. Vulgo Commiſſariorum ſtabilitio nuncupatur.

A vi & iniuria hominem prohibere verbis curiæ, Eſt quod ſaluum conductum curiæ denuntiare vocant.

Sartum ac tectum hominẽ cum familia ſua ab inimico minaci, regio imperio tueri, vel diplomate regio. Diplomatis regii denũtiatione in fidem regiam ſeſe conferre ii ſolent, & aſciſcere, qui à minaci inimico metuunt.

Quibuſdam diebus faſtis profeſtiſque ac iuſtitiæ colendæ dicatis, tamen iuſtitii inſtar eſt aut ſpecies, in foro vel in curia, cum ſtrenua & accurata litium diſceptatio deſideratur propter infrequentiam iudicum ventitantium, aut aliam ob cauſam.

Dies quidã curiæ faſti ſunt & ἔνδικοι, iidem officinis feſti: vt quidam curiæ feſti ac nefaſti, hoc eſt μὴ δικάσιμοι, qui opificiis profeſti ſunt, id eſt, ἐργάσιμοι.

Vt oracula quædã olim Delphica, flexiloqua extiterũt & ambigua, ideóque hominum expectationem fruſtrantia: ſic aut ſententiæ, aut areſta perplexa, aut parum explicata, non tam lites dirimunt, quàm litem lite reſoluunt, vel verius litibus.

Texere plagas litigiorum, hominéſque minime malos omni occaſione captare, quadruplatorii eſt ingenii, id eſt, δικορράφου, καὶ ἐν ταῖς δίκαις ἐργολαβοῦντος.

Donatiua eremodiciorum curiæ ab auditorio non pridem ad ſcribarũ officium reiecta ſunt. Vtilius enim & cõmodius futurũ id curiæ, eremodiciorúmque petitoribus viſum eſt, magnúmque compendium temporis allaturum, contrà verò fugitiuis, fugæ tempora minuturum. Donatiuorum autem dies ex propinquitate locorum, & longinquitate conſtituti ſunt.

Iure iniquo, tempore aduerſo, conſeſſu nõn ſecundo litigare, incommoda ſunt fori. Iure autem iniquo, ſignificat Iniqua conditione.

Omnia quæ iuris ſummi ſunt auferre velle, hominis eſt nimium de iure ſuo meriti & nihil æquitati tribuentis.

Vtinam curiæ ſenſus incumbere pergat ad compẽdia litium, & fugitiuorũ

reprehenſionem acrem & pœnariam.

Nummariæ ſacerdotiorum collationes aut ceſſiones, nundinariáque com mercia,Simoniæ vocantur.

Damnati rerũ capitalium,interdum à curia in ergaſtula nautica relegãtur.

Multi cauſidicorum actionum moleſtiam pertæſi,è proſcenio curiæ diſcedunt,& intra ſcenam non ſegnius operam dant foro & cauſis inſtruendis.

AEtas præſulatus potens vel cuiuſcunque muneris ſacerdotalis,eſt ætas legibus canonicis definita ad obtinendum id munus. Tranſlatitiũ tamen eſſe cœpit iandiu interpretatione iuris Mercurialis, eos qui nondũ tutelæ ſuorũ bonorum facti ſunt, immo verò qui necdum in ſuam tutelã venerũt,ad annos veniſſe fingi tutelæ animarum,annalium legum ſolutione.

Omnes numeros implere fungendi ſui muneris,is dici poteſt, à quo nihil deſideratur.

Omnes numeros nonnunquam vacationum obtinent ſacrarum legũ conniuentia,aut earum certe interpretum & conditorũ, qui munerum permultorum perſonis inanibus quidem illi,ſed viſendis ornati ſunt,& verò æmulãdis primi & ſecundi ordinis hominum opinione.

Inter cauſidicos agere homo doctus atque facundus deſiit,non etiam ſcriptitare ligt iantibus,& de rebus forenſibus reſponſitare conſulentibus.

Iudex iuris & vſus fori conſultiſſimus, & præterea cordatus, circunſpectus & induſtrius.

Rerum in numeroſis conſiliis iudicatarum gratiã ſæpe ſuam faciũt iudices quidã improbæ comitatis,alioquin inertes in ſui muneris functione, nec tã cauſarum iudices,quàm arbitri & ſpectatores,numerum tantũ augentes.cuiuſmodi ludificatio propria eſt nationis chreſtologiæ ſtudentis.

Sectores magiſtratuũ vel ſacerdotum in reatu exiſtentiũ, ii ſunt qui damnationi reorum inhiãt,vt prædæ iam deſponſæ, licet præproperè impetratæ.

Repetere rem iudicio,vi vel clam,& fraude vel precario ablatam,eſt Ad reſtitutionem agere.

Cõſtitutiua cauſæ clauſula iterum interdũ & tertiũ repetita,indicis inſtrumenti finis eſt ſæpiſſime,ſed capitis cardiniſq; loco numeróq; habetur, vt ſine qua iudiciũ nullũ ſit. Appũctamẽtũ ad ius audiẽdũ vnũ & alterũ appellãt.

Inſtauratiua inquirendi decreta,Renouatæ commiſſiones dicuntur.

Vnius aut alterius menſis inſtauratitia curiæ ſeſſio, vacationum menſibus. Parlamentum continuatum.Inſtaurata curiæ ſeſſio mẽſem vnum. Princeps edicto ſtatuit,vt ſolennes curiæ vacationes hoc anno ne valerent. vel,Vt anniuerſarium curiæ iuſtitium hoc anno ne eſſet,edicto regis conſtitutum eſt, vel edicto ſolutum eſt.

Anniuerſarii iuſtitii tẽpore,moris eſt decuriã tholenſem quotidie ſedere ẽ delectis cõflatã,cuſtodiiſque producẽdis & carceri exhauriẽdo munus facere.

Vacationũ menſibus moris eſt ſingulis conſcriptis hoc poſcẽtibus, pẽſum ſuũ attribuere peregre abſoluẽdũ.Cõmiſſiones vocãt. Iis autẽ qui peregrinas huiuſmodi prouincias obire grauãtur,ſuburbanæ, & velut animi cauſa,intra viceſimũ aut triceſimũ lapidem deſtinãtur.Quidã prædia ſua longinqua,aut

gentiles & propinquos viſendi cauſa,quaſi liberas prouincias obiter obeundas ſibi impetrant,ita vt Martinalibus ad munia curialia conueniant.

Reus ad aliquot dies intra pomœria cuſtodiæ ſuæ ſatiſdato commiſſus. Id eſt,Per vrbem vadimonii nexu ſolutus.

Iudices rerum iudicialium conſulti,& iudicii officii ſcientes, & legis actionum callentes.Id eſt,Periti executores.

Moris eſt curiæ,pridie inſigniũ feſtorum cuſtodias recognoſcere,cauſáſq; reatuũ & elogia percunctari,qui quidem ob cauſas non atroces in carcerẽ cõpacti fuerint. Et ſiquæ cauſæ præſentis diſceptationis eſſe videantur, miſericordiæ patrocinio,& veluti die deprecatore, calamitoſos miſſos facere.

Cauſas iudicatas recognoſcere.Vulgo Reuiſionem facere dicũt.Quod Cicero Verri in actione 3. criminoſe obiicit.

Iuxta litis inſpectæ & expoſitæ æſtimare,eſt Taxare ſportulas iudicũ , Honorariorum iudicialium rationem inire, Dicaſticorum modum cõſtituere.

Quidam cõſcriptorum, curiæ antiquitatis periti, curialium ceremoniarũ antiſtites dici poſſunt,qui nouerunt & meminerunt maiorũ inſtituta ad decorẽ tuendũ ordinis ampliſſimi pertinentia,vt cum res quædam memorabilis nata eſt in curia conſultanda,vel ſiquod officium inſtet à curia conſpicue obeundum , cuius ratio modúſque ab exemplis repetenda ſint.

Sacris iuſtitiæ æquitatíſque operari,Eſt quod dicimus vernaculo ſermone, Facere iuſtitiam.Cuius autem,cum bono & firmo iure in curia litigans niteretur , ſuperior etiam cauſa fuit ad extremum,is Iuſtitiæ curiali litauiſſe dici poteſt,& præſenti vſus eſſe numine iuſtitiæ ius dicentis.

Pro re iudicata hominem pignerari , vel pro mulcta iudiciali , eſt Manum iniicere pecuniæ iudicato.Quod ferè euenit ex maleficio dãnatis , aut iis ex cauſis ob quas nexum inire neceſſe eſt non ſatiſfacientibus.

Ad baſilicam vt ad emporium quoddam conuenarum multi ventitant, curialium bona pars,vt ad honorariæ functionis conuentum: aduocati , cognitores,& curiæ comitatus in vniuerſum , vt ad almam ſuam nutricem: tyrones,vt ad palæſtram lucripetarum, ludúmq; opificii rei familiaris. nõnulli vt ad nundinas litiũ,quæ meſſis eſt vberrima togatæ nationis,in ſegete multiplici reliquorum ordinum.

In curiæ iudiciis nonnunquam, tanquam in culinis opiparis & liberalioribus,iura multa miſcentur & confunduntur,ciuilia,pontificia, diuina,regia, formularia:vnde ſententiarum quidam & placitorum cinni iudiciales fiunt, modicè quidem illi plerunque ſcitéque temperati,cæterum æqui boni longe plus,quàm iuris ſummi recipientes.

In quibuſdam controuerſiis acie inſtructa pugnatur,id eſt,Inſtrumento litis prolato:in quibuſdam nõ acie,ſed agmine decertatur,certamine rei ſummæ decretorio,vt in quibus ex tempore iudicium repræſentatur. Id eſt, Citra iuridicialem cauſæ conſtitutionem.

Cõtrouerſia ſcriptitandi viciſſitudine altercandíque concertata & agitata. deinde teſtimoniis,auctoritatibus perſcriptis,literíſque multifariã inſtructa. tum teſtes vltro citróque refutati,teſtimoniorum fides auctoritatúmq; ſcri-

ptarum eleuata, rurſúſque diluta vtrinque argumẽta fidem teſtiũ literarúmque infirmantia, teſtimoniiſque refutãtibus ex aduerſo obiecta. Sunt viciſſim teſtimonia refutantia, omnibúſque numeris inſtruendarum cauſarum controuerſia ipſa cumulata eſt, conſiliúmque manet iudicum.

Iura cauſæ agnata, ſunt iura ceſſa, vulgo Confortantia vel Ampliantia dicta, vel præter ius anterius ſiquod aliud hæreditate obuenit.

Cauſæ feſcenninæ & hilarienſes, ſunt Cauſæ laſciuiores, & dignæ quæ Hilaribus agantur. Hoc eſt, Pridie Cineralium.

Controuerſia ad calcem à carceribus curriculum ſuum impleuit. Vulgo dicunt, Proceſſus curſum ſuum accepit, & ad finẽ perductus eſt. Dici etiam poteſt, Spatium litis decurſum eſt vſque ad rei iudicatæ fructum.

Quidam rei iudicatæ executores ſunt tantum, vt viatores: quidam etiã interpretes eſſe poſſunt, vt cõſcripti curiæ, vel iuridici, & iudices prouinciarũ, quibus executio areſtorum mandata eſt. Viatores autem, adminiſtri ſunt tãtummodo, & iudicati tranſactores, non etiam diſceptatores.

Homo ſtigmate rei iudicatæ inuſtus, teſtis eſſe non poteſt. Id eſt, Famoſo iudicio inteſtabilis factus. Quidam tamen interdum ita iniuriarum damnãtur, aut alius iudicii ignominia ſuapte natura notantis, vt indulgentiore ſententia ſtigmate ſubleuentur. quod Notæ ſtigmaticæ eximere Latinè dici poteſt. vel, Notæ ab ignominioſa actione inurendæ. &, Gratiam facere ignominiæ affeclæ iudicii infamantis.

Accenſus curiæ, qui decurio eſt apparitorũ, cum catalogũ cauſarum è volumine canora voce recitat, hortamẽta facit cauſidicis in procinctu actionũ exiſtentibus, quaſi celeuſtes quidã & hortator inter nautas aut alios artifices.

Controuerſiæ quædam ſunt intractabiles, atque argumẽti ſinuoſi, perplexi & inexhauſti. Id eſt, Quæ ad finem perduci non poſſunt niſi ægerrime.

Præcipitis curriculi controuerſiam ſuum mox fatum excepturum eſt, niſi primo quoque tempore decidatur.

Simulatque prouocator ꝓuocationẽ ꝓuocato iudicíque denũtiauit die ad curiã dicta, cauſa curiæ ita auctorata eſt, vt iam ab alio iudice cognoſci cauſa, aut ei⁹ lis dirimi, quàm ab ipſa curia, aut aliter quàm ei⁹ auctoritate nequeat.

Rei rerum capitalium interdum ita ſoſpites euadũt, vt in orbe numellato medio foro venalium ſito, vel in foro cetariorum (quas Hallas hîc appellãt) ter circumacti ignominioſiſſime, inſuper liliato ſtigmate inurãtur. quæ pœna eſſe ſolet falſariorum.

In ludo forenſi calculum prior ille promouit non ſatis auſpicato & inconſultè, quod ſerò nunc intelligit, cum ad incitos redactus eſt. Tranſlatio eſt à ludo ſcruporum, in quo refert vter colluſorum promouere auſpicatus ſit, vt in interdicto retinendæ poſſeſſionis vter litem laceſſiuerit.

Togati quidã in curia ad podium humerali pelliculato cõſpicui, adhuc tamen puræ parmæ tyrones ſunt, id eſt, agẽdarum cauſarum tyrocinium nondum fecerunt, & adhuc ſunt intra tẽpus echemythiæ, aditúq; interim cãcelli nõ arcentur. Cætera multitudo ſacramento iam adactorum ponè ſeptum curiæ ſpectat, partim etiã auſcultat, qui ob id Auſcultatores dici poſſunt, id eſt,

ἀκουστικοὶ, & catecheſim curialem facientes, ideo nō intromiſſi, quòd teſſeram profeſſionis non geſtant, hoc eſt humerale geſtamen. Maluntenim adhuc inter myſtas, quàm inter epoptas conſpici.

Cauſarum actiones Acroamaticæ dici poſſunt, quæ foribus clauſis curiæ auditæ ſunt, vt fit interdum in gratiam litigatorum, nonnūquam aliam ob cauſam, & extra ordinem.

Multarum palmarum nobiliúmque litigator vel cauſidicus dici poteſt, qui lites nobiles, multáſque vicit.

Actiones quædam aduocatorum, & altercationes officioſæ atque oratoriæ ſunt, quædam rabulares atque proteruæ.

Penes ſecundum præſidem curiæ faſces ſunt, cum primus aut abeſt, aut demortuus eſt: & apud tertium, cum primus ſecundúſque aut cauſarii ſunt, aut excuſarunt, aut aliàs deſiderantur.

Sic moribus comparatū eſt noſtris, cum cauſæ exponi cognoſcíque cœptæ ſunt in conſiliis maioribus, & quaſi calculi iam eſſe videntur in manibus iudicum, vt ii quorum res agitur, tāquam inter ſacrum ſaxúmque ſtanteis, obnoxias factitare quotidie ſalutationes ſoleant ac debeant. Id adeò, vt propemodum deſerti obſequii rei eſſe videātur multorum opinione, quos puduerit hoc facere aut piguerit: nimirum quaſi obire grauentur munia in iure concertantium. Videre eſt quoſdam hac opinione imbutos, alioqui non ſui contemptores, tamen obnoxiè ſe venditanteis litium inſpectoribus, aliíſque quorum manu rerum iudicandarum cardines verti putant, & penè mediaſtinorum loco numeróque præſto ſe exhibenteis. Dignos profectò litigatores, qui in iudices incidant inani cenſuræ ſupercilio graues, iſtorúmque ſupplici comitatu gaudentes vſque ad faſtidium inſolentiæ.

Cauſa in controuerſi iuris primùm formulam, deinde in facti conſtituta eſt. Id eſt, Poſtea partes in controuerſiam factorum euaſerunt.

Cauſa rectū curſum tenere inoffēſúmq; nō potuit, ſed per omnes mæādros forēſes peruagata, ad extremū hæſit in vado, vnde erui nonniſi ægrè poterit.

Inſtrumenti phalange valida & compoſitā, inconditum agmen copiarum aduerſarii fundere ac diſiicere.

Iuriſdictionis ſummæ lenociniū quodāmodo faciūt atrienſis auræ captatores, ſiqui ſunt, qui rerū potientibus ſupparaſitari dignitatē perſonæ non grauentur, ius ſuū ſingulis & vniuerſis tribuere profitētis & nomine præferētis.

Legati ad regē miſſi cum auctoritate curiæ. Id eſt, Cum literis & mandatis.

Proſcribi ſolēt eremodicia, & ſtatis dieb⁹ pēdēre. Id eſt, In albo expoſita eſſe.

Vadimonium compendiarium in triduū ter repetitum, præconio inſuper edictum & programmate. Et Vadari reum requirendum adnotatum, tridui tergemini compendio inclamato & proſcripto.

Nouationē veteris nominis exigere, vel Veteris auctoritatis nouationē exigere à fundi vectigalis domino. Nouū titulū vocant. vel Ad ineundā obligationē agere cum domino hypothecæ. vel, Iudicium dictare agnoſcendi vectigalis gratia cum domino prædii, vel agnoſcendæ penſionis annuæ.

Alumna gens baſilicæ huius vrbis, almam ſuam colit magiſtram, obſer-

ua'tque officioſe ac diligenter, quippe quæ ſe & cōmodis & honoribus & exiſtimatione augeri ab ipſa atque ornari ſentiat. Ad noſtrā autem ætatem eadē ipſa baſilica cōuentus tantum togati diuerſorium, nundinæ iuriſprudentiæ, officina magiſtratuum fuit, cum interim orcheſtram muſarum ruſticarum & vaſtiorum eam fuiſſe norimus, inacceſſámque muſis politis & elegātibus. Nunc autem hoſpitalis illis mire facta eſt, in dieſque magis ac magis cum illis ſociabilis.

In conſeſſu ſummarum iuriſdictionum nullus conſpici debet, niſi liberi & ingenui ſpiritus, & verò noxis (vt aiunt) furtiſque planè ſolutus. Sic enim futurum eſt in poſterum, ne exempla citari poſſint iudiciorum ac placitorum obnoxiæ conditionis.

AEquitatis iuridicæ promptuariū apertū eſſe debet ſupplici innocētiæ atq; ſimplicitati. Verū temporum cōuerſione, & hominum ambitione factum, vt quod promptuarium erat iuſtitiæ vnicuique ſuū tribuentis, conditorium eſſe penetralius cœperit, aditúſq; anguſtioris & ſtipatioris, quàm vt deſtitutæ ſimplicitati eò penetrare facile ſit & expeditum. Et admiſſionibus præſtam bitus, inſtitor gratiæ forēſis, ſimplicitati parū familiaris, affiniſque verſutiæ.

Rei iudicatæ peractor, Executor dici poteſt, Qui ſi magiſtratu iuridico præditus eſt, rei peragendæ etiam cognitor eſſe poteſt. Huiuſmodi autem magiſtratibus areſtorū executio ita mandata videtur, aut decretorū curiæ, vt ſi res quæpiam nata ſit, quæ vim imperii, id eſt, imperioſam iuriſdictionem poſtulet, nec interceſſioni cedant, nec prouocationi cuicunque, nedum trālatitiæ. Id quod tamen ſe facere meminerint & teſtentur ſine captione prouocantium, nec ſe quicquam præiudicare in prouocationis certamen.

Sententiæ & iudicati tranſactor, ita datus, vt ſiquid inter partes diſcrepet, etiam diſceptator ſit & arbiter.

Epiſcopatus in Francia plerique quidem hoc iure ſunt: Qui epiſcopi deſignati ſunt, non antè fruendorum ſacerdotiorū potentes Regaliorū lege exiſtimantur eſſe, quàm fidem ſupplicē ſacerdotio aſcriptam in manibus regiis agnouerūt ſolēni iureiurādo. Sic enim moribus antiquis ita ꝓditū eſt, vt minora ſacerdotia epiſcopatus cuiuſvis beneficiaria, regii beneficii interim eſſe cenſeantur, quoad huiuſmodi ſacramento adacti ſint epiſcopi. Quod genus beneficentiæ à principe collatæ, Regaliorum ius vocatur, omnibus numeris præditum iuris optimi. Quod ita ſuum ius eſſe regum cenſetur, & receptum eſt, vt fatale ius, & benefica vis inde manans, non ſua magis Parcarum eſſe poſſit, ne cum Ioue quidem ipſa communis, poetarum ſententia.

Latitanteis reos aut extorres patria, denuntiationibus vadatoriis edictiſq; claſſico & proſcriptione peruulgatis euocare. Eſt autem Edicere, Programmate promulgare. Liuius, Ipſe comitia in quem diem primum potuit, edixit. Cicero Philip. 6, Tumultum decerni, iuſtitium edici cenſeo.

Cōtrouerſiæ ſpeciem cum ſuis circunſtantiis & cōplexibus exponere, quæ Accidētia cauſæ etiam vocantur. Eſt autem Cōplexus, περίστασις. Quintil. lib. 5, Præſertim cum plurimæ probationes in ipſo cauſarum cōplexu reperiantur, ita vt ſint cum alia lite nulla cōmunes. Et lib. 3, Negotialem vocat cau-

ſam,in qua de rebus ipſis quæritur remoto perſonarũ cõplexu. Dici etiã hoc modo poteſt,Controuerſia ab inſpectore in conſilio exponenda eſt cũ adiũctis cauſæ & circunſtantibus, omníque cauſæ complexu in medium exponenda eſt dilucide & explanate. Nunc dicunt,Caſus litis ponendus eſt.

Cauſam nudam exponere,& abſolutam. Hoc eſt, Nec propriis perſonis indutam,nec temporibus,nec adiunctis definitam.

Exemplum rei iudicatæ citare vel proferre in eodem genere cauſæ, iiſdem adiunctis,iiſdem accidentibus,prorſus eodem cauſæ complexu vel indiſcreta ſimilitudine. Nunc dicunt In indiuiduo.

Omnia munera aduocati implere,eſt Cauſas actitare atque defenſitare,ſcriptitare, reſponſitare.

Aliud eſt cauſa cadere,aliud Præcipitare, aliud etiam Appẽdice litis cadere, aliud,Summa quæſtione.

Iudicatus ære partus,& iure ciuili,& regum ſanctionibus improbatus,ſententia abrogandus eſt: quemadmodum & magiſtratus omnes ære parti,quibus iudicatus adiunctus eſt.

Togatorum quidam natura ac diſciplina conſulti,quidam non ſcripta diſciplina literariaque,ſed pragmarica conſulti, quidã & ingenio & communi tantum ſenſus pædagogia conſulti, & vſus litigandi magiſterio. Quidam æqui & boni,quidam iuris magis quàm æquitatis conſulti, qui nihil non tribuunt ſcriptorum auctoritati.

Lites diobolares & dipondiales,acceſſiones trahunt ſæpe nõ centuſſes modo, ſed etiam talentarias.

Quorundã conſcriptorum in iudiciis cenſentium tanta eſt auctoritas, vt pedarias pediſequáſque multas trahant. Rurſus quorundam vox audita inter primos cẽſentium,inſtar eſt auium in auſpicãdo,quæ nec præpetes nec oſcines augurium faciunt. Nam vt illæ ad rerum futurarũ augurium, ſic horum nec ſententia nec auctoritas ad ſummã rei iudicandæ pertinere exiſtimatur, aut non magnopere facere. Quidam etiam olim capita erant ſuarum decuriarũ,qui poſtea exoletæ auctoritatis, & numerus tantum fuerunt. Quidam functionis iam emeritæ conſcripti,liberam habent,cum libet, vacationem: & rurſus,cum libuit,augendi ſententiarum numeri poteſtatem.

Cauſidicus frontis panegyricæ,id eſt,Summa fiducia præditus. Sic cõſiliarius fiduciæ in curia comitialis. Id eſt,Qui omnibus curiis coeuntibus intrepide ſententiam dicat vt in ſua decuria.

Cauſa tam ciuili iure quàm honorario nixa. Id eſt,Cuius actio vel defenſio non modo iuſta ſit,ſed etiam honeſta. Contrà, Cauſam agere ſummo magis iure,quàm honorario nitentem. Vel,Iure quidem ſcripto cauſam tueri,non etiam moribus recepto bonorum & grauium,vel paulo honeſtiorum.

Hærere veſtigiis fugacis litigatoris,& cauſæ iudiciũ vrgere ꝑ omnes numeros formulæ iudicialis. Hoc eſt,Nihil laxamenti indulgere ad litẽ inſtruẽdã.

Homo vſus forenſis peritus,& in exercendis controuerſiis ſolers, & verſabilis inuentionis.

Litis ſuæ inſpectorem admonitũ ire ſalutabunde,diligentis eſt litigatoris:

flagitatum autem, moleſti & odioſi.

Proditores arcanorũ curiæ perfidioſi, omnibus inuiſi ſunt: vlterius pœnas non pendunt, ne miremur aliquos ſemper eſſe.

Occludere iuſtitiæ auditorium, & Fores aperire curialis audientiæ, inter ſe oppoſita ſunt.

Iuſtitiæ facies quãlibet formoſa viſendáque, coloris tamẽ fere longè plus, quàm ſucci ſanguiniſque habuit veri & incorrupti.

Reus ſibi & vadibus plenum commeatum abſolutúmque abſtulit.

Qui fidei cõmiſſam cauſæ perſecutionẽ habet, Pragmaticus vocari poteſt.

Vt cauſæ in ordinem redactæ ſunt numerorũ apud officium exhibitionũ, ita in volumine perſcribuntur cauſarum agendarum, deincépſque earum nomina citantur in magno auditorio, niſi aliquid extra ordinem præſes de quibuſdam ſtatuerit. id quod ſæpe fit. Vt cum cauſæ gratioſorum aut cõmendationis primæ numeris exemptæ, peculiari volumini attribuuntur.

Si ab vno quoque eorum, quibus cauſarum cõmentationes attributæ ſunt, moris eſſet penſum ſuum exigere conſtitutis temporibus, melius cum iis litigatoribus ageretur, qui non ſatis curiæ commendati ſunt.

Secundis auribus decuriæ audientiam adipiſci, nonnihil facit ad ſtomachum cenſentium.

A curia & conſiliis cognitionis ſummæ ad principem non prouocatur, cuius vnius cognitio maior eſt omnium & ſuperior. Sed & iure & ſanctionibus proditum eſt inſtitutũ appellationis ſupplicis: quam tamen mores ſanctionéſque appellationis vocabulo ideo non dignati ſunt, quòd ad idẽ ipſum iudicium fit prouocatio, vnde ſentẽtia nata eſt, nec alia curia appellatur, aut aliud tribunal. Quare & ſua quadam certáque lege ac peculiari concipienda eſt huiuſmodi appellatio, & exercenda. Errorem cauſari vocãt. Id fere eſt verecundè cum curia ipſa apud ipſam expoſtulare ob cauſam neglectim, aut aliud agendo cognitam: ſic tamen, vt non iniquitatem iudicii expoſtulent, ſed quaſi hallucinatricem animaduerſionem excuſent, iniuriámque erroris deprecentur, qui non iuris imperitia, ſed aut aduerſæ partis culpa, aut vitio humanitatis obrepſit. Proinde eius intentionis clauſula ſupplex eo pertinet ſummáque, vt curia ipſa ne grauetur, cauſam quam ad lucernam erroris (vt ſunt humana) ſe cognouiſſe intelliget, eandem ipſam ad illuſtriorẽ lucernã quaſique recti iudicii recognoſcere. Sic enim futurum, vt iniuria in ius vertat, & ſua conſtet fides religióque curiæ aut conſilio. Hæc ſpes vt victis contrà quàm opinabantur, ſolatium eſt, ita ſi temerè tentetur, præter omnem offenſionis iudiciariæ calamitatem, mulcta duplex quàm quanta eſt temerè prouocantium, temerarium ſupplicatorem manet.

Reiectiones conſcriptorum in curia non ægre admittuntur, ſi cauſæ curiæ approbentur: eorum etiam facilius qui lites inſpexerunt. Sed non rariſſime euenit, vt qui vel diſceptatorem datum reiecerit, vel cauſæ ſuæ inſpectorem, poſtquam alius in reiecti locum ſubſtitutus eſt, creditorem verius vertiſſe ſe ſentiat non optima conditione, quàm rem bene geſſiſſe. Sic res iudiciariæ, earúmque conſilia ancipitis ſunt euentus.

Tranſactum iudicio deciſúmque negotium eſſe cenſetur,non tãtum ſi lite iam adulta id factũ ſit,vel præcipiti,ſed ſi adhuc ineunte vel appetente tantũ.

Controuerſiam procurrentem & penè iam præcipitantem qui decidere in præſenti nõ poteſt,ſuſtẽtare ſolet aliquo ſufflamine diplomatico, interímq; inhibere quoad conditionem tentarit.

Cãdidatos baſilicanos & gratiæ curialis cõpetitores obſeruare pars eſt viſendi ſpectaculi, aut iudices prehenſanteis cum cauſæ iudicãtur, aut audientiam petentes, quibus vtriſque nomenclatore ſæpe opus eſt ad ſingulos ambitioſe ſalutandos & ſuppliciter,aut nomenclaturam ediſcere. Atque eo amplius ſonora ſuſcitabula quaſi lucubraturos habere ad ſalutationes diluculares,tametſi antè matutino veterno aſſuefactos.

Lites longæ & diſpẽdioſæ fructus ſæpe rerũ deuorant,de quibus poſſeſſores ambigunt: ad extremúmque nonnunquam res ipſas iudicio ablatas hauſiſſe comperiuntur,præter laboris contentionı́ſque iacturã,atq; ætatis detrimẽtũ.

Multæ aliquãdo in curia lacunæ,aut in claſſibus,iudiciis cauſarum moram afferunt. Fiũt autem lacunæ aut morte,aut abſentia. Vidimus autem aliquãdo non vnam aut alteram, ſed multas paucis diebus ſuppleri. Abſunt autem aliqui abſentia iuſta & cauſaria,quorum partim ad cauſas recuperatorias delegati ſunt,aliqui qualibet abſentia & vtcunque probabili, nonnulli quaſi libera,& tanquam codicillares ſint tantum conſcripti atque honorarii,quod ſanctionibus vetitum eſt. Eſt enim furtum ſui facere curiæ. Quidam fortaſſe quamproxime abſentes cauſariorum loco ſunt & numero oculorum curiæ conniuentia, ita locum lacunarum occupantes, vt tamen non impleant. Quanquam quibuſdam licet munifices eſſe cenſeríque,ſi numerum tantum in ſpeciem ſuppleant ventitando.

Eſt inſtituti veteris,vt expoſitor litis, & qui primus ſententiam rogatur, & ab actore & à reo multa verba faciat,ancipitémque expectationem ſui iudicii diu faciat. quippe qui vtroq; verſus pro modo doctrinæ & facundiæ diſſerat (ſiquidem cauſa ambiguæ diſceptationis eſſe videatur) æquali aliquandiu libramẽto ſuæ prærogatiuæ. Ad extremum autem cum ſatis addubitanter verba feciſſe ſibi viſus eſt, quaſi ab æquilibrio ſenſim in alteram lancem vergere opinionem ſuam non diſſimulet,in qua lance momenta argumentorum ſita,præponderare videntur ea quæ in altera lance collocata ſunt. Is inter iudices ſic primas partes obtinet diſſerẽdi, vt coryphæus inter ſymphoniacos incitamentum voces emodulandi, quaſíque partes præcentorias. ἐνδόσιμον Græci vocãt. Hoc eſt, τὰ προάσματα τῆς χοροστασίας. Venit enim meditatus,& tanquã extorum cauſæ inſpector, facile omnia in medium proferre poteſt,ſi doctrina & oratione non defectus eſt.

Ad cauſarũ maiorũ conflictũ quibuſdam in foris ac cõſiliis cõmittendum & moderãdum, non tãtũ Themin deam conſultã,nõ tantũ Pitho facundam aſciſcere,ſed etiam Charites moribus receptũ eſt,quarũ in omni ferè parte vitæ ciuilis late patet auctoritas,& vehementer pollet. Sed Gratiarũ nõ vna eſt natura,æquáque omniũ facultas ad fomenta cauſarum laborantiũ. in Gratiis gratuitis & ieiunæ comitatis vel effœtæ non magna ſpes collocãda eſt. Gratiæ

prægnantes,& vt (inquit Plautus) grauidæ, magnam vim commendationis habent apud iuſtitiam ſibi quoque ius dicentem.

Nos in alto litigii multum ac diu iactati concertationum fluctibus,in portu iam nauigamus.Quare in vtranque iam aurem nobis dormiendũ eſt.Vel, Res noſtra ſcopulos fori ægre præteruecta,in vado iam ſpei eſſe cœpit.

Ex alto litium referre me omni ope cõnitor:ſed æſtus me nõ ſinit, identidẽ nauigium retro inhibẽs iacturis luculentis nõ leuatum, ſed exhauſtum.

Philyſecho cuidã,in patrimonio auito acquieſcẽti, litiũ in primis fugitãti, & metuenti,negotiũ primũ aſpernabile, deinde alias res agenti, & tanquam paruæ rei ſecuro , multiplex repente eſſe cœpit & pene capitale cũ ſeſculyſſe vicino aduentitio,qui ius ex iniuria facere inſtituiſſet augendi hærendioli ſui gratia,cũ ſupplantatore ſimplicitatis,cum palæſtrico forenſi,cũ plano baſilicano, cũ philotherſite aduerſario,cũ gratiæ iudicialis aucupe mirifico,homine affabrefacto ad circunſcriptiones ſcite & eleganter factitandas. Neutri res ceſſit ẽ ſentẽtia.Ille ex caſu incõmodo animi ægritudinem cõtraxit:Hic dum augere rem ſuã quacunque ratione contendit,lautiorémque larem ſuum familiarem,vtraque ad tabem perduxit.Mihi atque amicis vtriuſq; caſum procul abeſſe velim,ſi humana prouidentia hac ætate hoc ſibi præſtare poſſet.

Agitandarum litium exercendarúmque & tractãdarum methodum aduocatos & cognitores perdidiciſſe oportet, quemadmodũ diſceptãdarum dirimendarúmque iudices,vrgendarum pragmaticos.

Arbitri & æſtimatores impendiorum litium, Taxatores dicuntur, rationẽ per capita ineuntes,& deinde colligentes in ſummam.

Expenſorum capita diſceptata, & tandem definita adhibitis cognitoribus. Et Expenſorum capita controuerſa & prænotata.Hoc eſt,Cruciata.

In hac cauſa actor longe plureis habet iudices in partibus, & velut auxiliareis.Id eſt,Plures ab eo ſentiunt.

Primus,ſecundus actus argumenti controuerſiæ, & deinceps dici poſſunt, & cataſtrophe itidẽ,quaſi fabulæ, dici poteſt pro fine litis. Huiuſmodi enim argumẽta,iudicibus & aduocatis,aliiſque fori aſſeclis, ludorũ ſcenicorũ vicẽ præbent,& materiam loquendi cauillandíque in circulis & conuiuiis,& ambulationibus baſilicanis. Quintus autem actus eſt, cum litis inſtrumentum profertur à partibus.Cauſæ igitur in mediis actibus hærent:interdum in primo,id eſt,ante litis conteſtationem.Hoc eſt,In ipſa quaſi proluſione.

Curia cauſas euocare poteſt à quocunque iudice obnoxio, pro iure maioris imperii, imperiúmque inhibere cuicunque,duntaxat intra fines ditionis ſuæ ſummæ.

Cauſa hæc non modo magna eſt,ſed etiam expaſſis omnibus velis, curſus eius mouetur.Vel,Velis,remis,omníſque organo fori mouetur.Hoc eſt,Teſtibus,literis,teſtium refutamentis,contradictionibus,ſcriptionibus, reſcriptionibúſque vtrinque inſtructa eſt.

Lites quædam ductim tractímque exercentur, quædã raptim procurrunt. Cauſæ quædam firmo iure ſolidóque nituntur, quædam iure caſſæ ſunt, inanes & ieiunæ:litéſque potius, quàm cauſæ.

Obire diem horámque ſententiæ pronuntiandæ.

Cauſa ſplendido iure nixa,ſcite,conſulte,aſsidue curata,nulla parte inſtrumenti defecta,tamen expectationem litigatoris conſultorúmque feſellit.

Farcturæ & complementa inſtrumenti prægrandis.Vulgo Fruſta vocantur parum ad rem pertinentia.

Delumbare firmamentum cauſæ aduerſarii auctoritate irrefutabili. Id eſt Infirmare & frangere eius defenſionem.

Cauſa prudenter & copioſe inſtructa,quaſi acies firma ad prælium accincta ſpem facit victoriæ.

In conſiliis magnis quidam ſunt ſuæ ſententiæ iudices: quidam alienæ potius quàm ſuæ ſententiæ.Id.eſt,Doctiorũ auctoritati facile ſe dedentes.Quidam non ſuæ magis quàm alienæ, religioni officii præcipue ſeruiunt. quod genus in primis commendabile.

In iudiciis,vrbanitas cauſas commẽdantium,aut comitas ſeſe ad obſequiũ rependendum tacite auctorantium,nonnihil momenti affert ad ſentẽtias in rebus ambiguis alternantes,alteram in partem inclinandas.

Sunt qui ad primos actus litium ſic hilares ingrediuntur in iudicium, quaſi Beneuentum venerint,qui in litium cataſtrophis quaſi Maleuẽti negotiati,triſtes & vultuoſi domum redeunt.Spes enim rerum iudicio cõtrouerſarum benigna pollicitatrix,malignè plerunque dependit quod promiſit,etiã ſi repromiſſores dederit homines vſus forenſis peritiſsimos.Vt enim in ſummam victor abeas,tamen multum ſortis decoqnunt alimẽta controuerſiæ, &(vt ita dicam)verſura multiplex in foro facienda, iis maximè qui in multo ære ſuo ſunt.

Apud officium actorum curiæ & ſcribarũ, litium ſacculi primum è præfecturis,ſuppræfecturiſque afferuntur: deinde certis tẽporibus claſsium curiæ præſides inter ſe comparant,quæ cauſæ quibus claſſibus cõtribuantur: deinde quibus conſiliariis cuiuſque claſsis inſpectio mãdetur,Præſidũ eſt arbitratus,qui bini ſunt in ſingulis inquiſitionũ claſsibus.Formidoloſus autem hic articulus eſſe ſolet cauſarum curatoribus & pragmaticis:quãdoquidem ſæpe ſecuris & aliud agentibus iis,quorũ res agitur,noxa cæca & abdita in ſummã cauſæ capitur,ſi litis inſpector deſignetur alteri parti æquior, aut alteri iniquior,aut ea neceſsitudine cõiunctus, quæ eiurãdo iudici idonea ſit. Siquidẽ litis inſpector & cõmentator,ad cauſæ iura examinanda eaſdẽ ferè partes obtinet quàm zygoſtates in vaſis aureis argẽteiſque expendendis & æſtimãdis. Qui niſi oculis cuſtodum altrinſecus ſedentium obſeruaretur diligenter, vel dolo vel incuria,vel inertia vel inſcitia magnopere incõmodare cauſæ alioqui ſuperiori poſſet. Quanquam rurſus metuendum ab obnuntiatoribus eſt, redẽptis & allegatis ad ſuſpectos eos faciendos,à quibus nihil re vera metuẽdum eſt,aut ad eos depoſcendos inſpectores, vt cauſæ ſtudioſos, qui à cauſa animo auerſi ſunt. Sed difficilis eſt cautio ab hominibus largiloquis,vendibilẽ comitatem ac benignitatem præferentibus, cauſarum(vt ita dicã) ſicariis, impunè graſſantibus ſub integumento vrbanitatis facundæ & capitalis.

Conſiliarii curiæ diſceptatores dati,cõuentorũ teſtes atque arbitri. Id eſt,

Coram quibus inter partes hoc cōuenit,& à quibus cōuenta ſubſcripta ſunt.

Iudex quiſpiam volens ac propitius adeſſe alteri litigatori videtur,ac præ ſe fert,cum ab altero ſtet occultè animo propenſiſsimo.

Cum lis in cōſilium miſſa,& ſacculi ſuper pluteum excuſſi, cum vtriuſque partis copiæ in procinctu ſunt,& iudicii alea intra alueum iacta eſt , iam animante tuba galeatum ſero duelli pœnitet.Iudicium eſt enim,non delibera-tio.Et ſerum eſt veniam promere codicillarem manus vltro dandi aduerſario ad deprecandam prouocationis mulctam,aut copias ſupplendi poſt com miſſum certamen rei ſummæ decretorium.

Inire rationē expenſorū in litem.Id eſt,Calculos ſingulos æſtimare,quorum quidem ratio habenda eſt:ſuperuacaneos prætereundóſque expungere, confeſſos in ordinem redigere,cōcertatos ac diſceptatos æſtimare,adhuc cōtrouerſos illuſtri ſigno ſolenníque prænotare,tum qui iurato æſtimati ſunt, addito elogio ſubſcribere.Hoc eſt,habito iureiurando. Extremus autē calculus honorario eorū deſtinatus eſt qui rationem ſubductam ſubſignauerūt.

In quæſtionibus extra ordinem agitādis,Cognitor regius,aut verbis eius re gius Cauſidicus,mulctam in re præſenti reo verbis,vel ſi abſit,aut tum nolit, poſtea ſcripto irrogat,vel corpore pendendam,vel pecunia luendam, vel vtroque modo pœnam æſtimandam maleficii poſtulat libello ſubſignato.

Saluis auſpiciis res iudicata vel tranſacta.Id eſt,Nihil contra ſanctiones re gum factum.E' contrario autem,Contra auſpicia factum dici poteſt,quod ſi ne infractione conſtitutionis vel principum vel curiæ fieri nō potuit.Sic Saluis auſpiciis leges latas Cicero Philip.5.dixit,Eaſdem leges de integro,vt populum teneant,ſaluis auſpiciis ferri placet.Et Cōtra auſpicia latas, in oratione de Aruſp.reſp.& Magiſtratum aduerſus auſpicia gerere.Tranquil.

Nulla lex vnquam tam fixa fuit in Francorum animis,quàm illa Sallica dicta de fœminis ad regni hæreditatem non admittendis.

Reo delato dies dicta eſt,ob cædis ſuſpicionem,ipſéque lege Cornelia eam ob cauſam interrogatus eſt. Cic.in Diuinatione , Scimus Decimo Syllano Cn.Decium diem dixiſſe propter vnius hominis paterni hoſpitis iniuriam. Idem alibi,Quis me vnquam vlla lege interrogauit?quis diem dixit?Nūc dicunt,Nunquam reprehenſus fuit apud iuſtitiam.Id eſt, Nunquam rei crimi noſæ inſimulatus eſt.

Curia mulctam grandem interminata eſt homini,ſi aduerſus areſtū quippiam auſus eſſet,vel Mulctam dixit.Hoc eſt,Interdixit ſub pœna mulctæ gra uis.Cic.in Philipp. Pontifex Maximus mulctam dixit flamini,ſi à ſacris diſceſsiſſet.

Reus probroſi in Deum diuóſque maledicti inſimulatus , vel conuictus. Nunc Blaſphemiam verbo Græco dicunt.Reus impii maledicti delatus.

Fuit homo,vel extitit potius in Francia,quem ætas noſtra vel vidit, vel me minit,ſummæ quidē ille rerum curæ & potitus & potens,ſed cupiditatis inſolentioris impotens, quem homines periti dicebant ad euertendā Francicā libertatem non modo ſobrium & prudentē veniſſe,ſed inita(vt dicitur)ſubductáque ratione,ad peſſundādam ſummarum curiarum auctoritatē, in or-

dinémque redigendam pedeſtrem & obnoxium. Certe quidem eam laudem tulit improbitatis, vt iuſtitiæ genium capite minutum ſe auctore magnopere cupierit, & voti tam proterui viuus vidénſque reus mox factus & damnatus ſit. Quippe ingenio Alcibiadis præditus ad audẽdum inuſitata, Archimedis ad excogitandum machinamenta auſis conſentanea. Aiunt eius tempore expreſſa quædam eſſe curiis ſummis decreta, circunuento principe ab huiuſmodi inſtitutis natura abhorrente. Eáque ita in acta relata, intelligi vt olim poſsit aduerſus auſpicia ea fuiſſe facta, miniméque ſecũdis voluntatibus. Notas enim habent non curiæ conſultorum, ſed neceſsitatis temporiſque placitorum. Is homo ingenii ſui memoriam in omni parte Reip. impreſſam relinquere inciſámque voluit, ſed parum felici fauſtáque cõmemoratione. Tanti illi fuit nomen ſuũ vtcunque memoriæ mandari, non etiã commendari viſus eſt expetiuiſſe. Verum iam olim ſubinuiſum ferè fuit ſemper nomen curiæ iis, qui legũ indignantur vincula. Quippe cuius auctoritas & regũ voluntate ſemper, & omniũ ordinum opinione ſic fuerit conſtituta, in ſenſúſque communis reuerentia conſecrata, ſedem vt præcipuam habere iuſtitia ius dicens in curia centenaria, in eáque tanquam in ſinu nutritio maieſtatem ipſa ſuam ac dignitatẽ depoſuiſſe videatur. Qua arce iuſtitiæ diſturbanda, decus opimum vir Syllana felicitate memorabilis affectaſſe creditur.

Bonis moribus non conuenit, in certamine forenſi punctim vt cæſim aduerſarios inter ſe petere, ſtilo & voce quorundam cauſidicorum, qui clientiũ ſuorum ſenſui ſeruire non recuſant, vel blandiri potius, quod alimentũ eſt litium, operæque eorum commendatio. Sic ſunt eorum ingenia, quibus cordi ſunt ea quæ ſi nihil ad cauſam, tamen ad ſtomachũ faciunt & ſuũ & clientium. Ita ſe (credo) amicos veros oſtendunt, qui etiam habere cõmunes non nolint ſimultates, dum modo ſibi tantum mercedem communitatis.

Cauſa hæret in ſalebra, quando aliquo obice curſus eius ſiſtitur.

Litigii ſinuoſi, multiplici radice intra ambitũ baſilicæ confibrati, difficile eſt ſtirpitus reliquias elidere, quæ poſt vnã alterámque, & multas ſententias, areſtáque curiæ, pullulos ſæpe emittunt, nodoſámque ſobolem.

Litem ducere interdum ac trahere conducibile eſt: interdũ vrgere, ac præcipitem agere, ſi occaſio ſe dederit.

Huius diei diſceptationem, litis cardinem eſſe duco, qui rei ſummã huc illúcve decernet. &, Huius diei acta litis erunt decretoria. vel, Huius diei edictũ iudicis, vt omen agnoui in cauſæ ſummam. Quod curia hodie interfata eſt, omen in euentum litis eſſe arbitratus ſum. Id eſt, Spem mihi fecit in ſummam cauſæ.

Palæſtra aduocatorum, vſúſque iudicialis peritorum, Baſilica Pariſienſis.

Præſides curia excedentes ſuæ dignitatis faſcibus, & anteambulonum officio ambulantium turbam per baſilicam ſummouent.

Litem vetuſtam & carioſam diplomatis mangonio interpolare.

Diplomatica venia edere articuloſe antea nec ſcripta, nec in medium allata, Articulare noua facta vocant.

Nata mihi erat controuerſia & agitata maleuolente fori numine. Aduerſis

auſpiciis forenſibus ius experiri mihi contigit. Verum ſibi res ſuas habeat foreſe cõmerciũ, nuntiũ illi remiſi. Nihil iam mihi cũ foro, eiúſque comitatu.

Inquiſitores in cauſis priuatis ſubinquiſitoris indigẽt. In quæſtionibus autem apparitores curiæ, & alii quidam ſine cuſtode inquirere primum ſolent, antequam dies reis delatis dicta ſit. Ad teſtes autem rogandos cauſarum priuatarum, ſocium aut comitẽ prouinciæ inquirendi adoptari neceſſe eſt ab eo cui mandata eſt inquiſitio. Vir virum autem legere debet partibus nõ ingratum, altera parte reclamante.

Cauſa multæ expectationis, dignáque Roſcio cauſidicorum.

Quæſtor ærarius curiæ mulctas in tabulas actorum relatas, iure nexus exigit. Id eſt, Corporis comprehenſione. Iudicati etiam pecuniæ ob vim illatã, aut aliud maleficium, nexum inire tenentur quoad iudicato paruerint. AErarii, igitur facti cuſtodiarum numerum augent, vt inopes, qui pœnas pendunt prouocationum temere inſtitutarum. Fiunt etiam interdum quæſturæ veterum ærariorum, quorum domicilia longius abſunt à curia.

Sunt qui dicant è Repub. futurum, ſi reorum palatinorum acta diligentius obſeruarentur, quæſturáque veterum reorũ vni aut pluribus cuſtodibus mãdaretur à principe, cuiuſmodi Græci ἀντιγραφέας appellant. Sic enim fieret, vt nõnulli rerum capitalium inſimulati, qui neceſſariorum ambitu aut factione vadibus datis quibuſlibet gratioſè ampliati ſunt, aut alia ratione è nexu curiæ erepſerunt, multorum annorum ſilentio non ſeruarentur, vt qui ex antigrapho cuſtodum requiſiti repeterentur, aut reprehenderentur vt fugitiui. Nunc gratioſa & comis publici Actoris obliuio, vel incuria Reip. eiúſque cõſcripti ſilentium eblanditum aut ſpontaneum, cui quæſtionis inſpectio attributa eſt, inſtar eſt veniæ principis etiam in iis criminibus quæ maiora ſunt venia. Niſi verò quis tam procul abſit ab vrbe, à curia, à baſilica, vt huiuſmodi ignoret ludibria fungendorum magiſtratuum.

Det operam prouinciæ Præſes, cui exequendum curiæ decretum mandatũ eſt, vt imperium curiæ, maieſtatíſque regiæ auctoritas atque reuerentia ſtrenuè conſeruentur. In curia & vulgo dicunt, Faciat executor, vt rex & iuſtitia ſint validiores. Agmen autẽ cogi, & ad arma vocari inconſulto principe non ſolet, etiam ſi vis tentetur aduerſus edicta aut placita curiæ.

Sæpe euenit, vt cauſarum cognitiones inter duas curias iuriſdictionis ſummæ, controuerſæ ſint, vtriſque cõtendentibus ſuarũ eſſe finiũ lites, quas propter cõtrouerſias curia Cõſiliaris appellari ſolet ab iis litigatoribus qui à ſuis finibus abſtrahi ſe grauantur. Curia magni conſilii vulgo vocatur, quæ comitatus regii ſummam habet cognitionem, ſi à prætoriano iudice prouocetur, præter alia multa cauſarum maiorum genera legibus principum illi mãdata. Moris eſt autem in ſupradicta ſpecie cõtrouerſiæ inter duas curias ortæ, cauſam quamprimum auocare vtrinque, iuſtitii tantum tẽporarii gratia, quoad forum ſuum cauſæ conſtitutum ſit. De hoc enim tantum ſuo iure ac pro imperio ſuo ſententiã dicere poteſt, nõ de re controuerſa, id eſt, Vtrius curiæ iuſta ac legitima ſit cognitio. Ad fines remittendi cauſas euocare appellant. Eſt & aliud genus cauſarũ auocandarũ ad curiã comitatus, id eſt, Conſiliariã

principis & prætorianam. ſed ea iuſſu tantum principis ipſius fieri poteſt. id eſt,auctoritate codicillari. Fit id plerunque ad cohibendas hominum præpotentium, vel in curia quapiam nimium gratioſorum factiones, & in necem aduerſariorum coitiones,qui illic pares eſſe nó poſſent ſtudio & ambitui potentiorum, aut gratiæ eorum quos commendat multitudo propinquorum & amicorum. Res ferè inuiſa curiis,& nomine ipſo inuidioſa, nec tamē perinde ab æquitate abhorrens. Multas enim cauſas iure inferiores,gratia & ſuffragiis ſuperiores,in ordinem redegit iuriſdictionis ſeueræ & legitimæ. Idque è Rep.& ſingulorum eſſe,atque exiſtimatione iuſtitiæ ius ſuū cuique tribuentis,claris inclaruit exemplis. Huícque inſtituto hominum cupidorum improbitas,iudicúmque apertè iis ſtudentium impudentia comperta,magnos patronos aſciuit. Sed vſus immodicus,& cauſarum ludibria pro iuſtis cauſis cedentia,rem inuiſiorem facere in dies pergunt. Princeps etiam interdum quaſdam cauſas è curiis ita auocat pro imperio regio & legibus ſuperiore,vt cognitionis regiæ faciat.

Cognitiones quædam cauſarum & lites vernaculæ ſunt & indigenæ,quales ſunt ordinariæ:& quædam peregrinæ & exteræ. Et litigant homines apud iudices ſuos & vernaculos,ſeu municipes:quidam apud exteros,vt qui codicillis euocantur ad recuperatores baſilicanos. Cauſæ etiam ipſæ vel municipales ſunt ciuiléſque,vel externæ & aduentitiæ,peregrinæ & aduenæ.

Tabulæ iudicialis ſimulachrum perfundere animos iudicum iudicandi religione,ſimillimum veri eſt,ſi tam ſæpe in animos,quàm in oculos incurrat.

Qui interdictum intendit retinendæ poſſeſsionis,in ea verba querelam rerum nouarum concipit,quòd interpellatam contendat ſuam, certam,pacatámque poſſeſsionem. Non plus autem annum,aut certè annum & diem eſſe contendat,cum ipſe acquieſcens in ſuo iure interpellatus eſt. Iudicium autem dictare interpellatori debet,non ei cuius commodo ceſsit obturbatio.

A reo ſtatim in alienum forum vocato,omnia in eam ſententiā dicta ſunt, quare ad ſuum forum transferenda lis eſſet. Quod cum ei pernegatum eſſet, appellauit curiam. Ea res iudicis cognitionem diremit. Vel, Prouocatio diſceptandi finem fecit. Iudex enim intelligebat abrogatam ſibi interim iuriſdictionem eſſe qua de re agebatur.

Recognoſcere bona hæreditatis,eſt Inuentarium facere. Curtius, Poſtridie ſupellectilem Darii & omnem pecuniam recognouit. Index autem bonorū,eſt Inuentarium. Quem indicem is qui faciendum curauit,ſi eo vti velit,iureiurando agnoſcere debet moribus,eíque coronidē addere, clauſulám que ſolennem. Iurata coronide claudere indicem abſolutum,dici poteſt.

In iudicium vt hæres vocatus,deliberaturum ſe reſpondit intra dies cōſtitutos,quid conſilii caperet,vel quid ſui eſſet officii. Iuſtis autē diebus elapſis, ſeſe eiuraſſe teſtatus eſt ius cernendæ hæreditatis, vel abnuiſſe hæreditatem.

Cognitor ſubdititius,eſt adulterini mandati cognitor,hoc eſt, Falſus procurator ad cauſam.&,Exceptione adulterini mandati ſummotus ab actione. vel,Mandati renuntiati exceptione repulſus.

Infectum mandatum cognitori facere,& Mandatum renuntiare,eſt Ab eo

agenda in poſterum abnuere.

Producere diem condictum in craſtinum vel perendinum diem, Cõtinuare aſſignationem vocant. Liuius, Ita producta die conciliũ populi extra portam Flumentanam indictum eſt.

Diem diffundere, eſt In craſtinum reiicere.

Hac de re inſtauratum triduum claſsium curiæ conciliũ, vel Inſtaurata triduum curiæ comitia. Hoc eſt, Tribus diebus curia coacta eſt propter huius rei iudicium, vel decretum.

Recuperatores à rege in ea verba dati, Quicquid pronuntiarent, id ius ratúmque perinde futurum atque ſi areſtum curiæ eſſet. vel, Eiuſce rei cauſa iudicandæ arbitri à curia in hæc verba dati, Quicquid ea de re arbitrati eſſent, id inſtar iuſti areſti eſſet, nec ab eo prouocari ius eſſet. Liuius, Vt perinde ius ratúmque ſit, acſi in Panætolico concilio dictum eſſet.

Quod cognitor abſente litis domino, ſine mandato eiuſce rei ergô nũcupato, duntaxat curia non auctore egerit, fecerit, agendum, faciendum mandarit, id nec ius, nec ratũ eſto. Id perinde ſit, acſi nec actum, nec factũ foret.

Ad hanc rem tranſigendam nõ Titius cognitor cauſæ, ſed Seius pro cognitore affuit. Id eſt, Vt ſubſtitutus procuratoris.

Siquis è conſcriptis curiæ capitalis fraudis crimine delatus ſit, hunc damnari vel abſolui pro vniuerſo curiæ concilio moribus proditum eſt. vel, Pro vniuerſæ curiæ ſententia. vel, De vniuerſæ curiæ ſententia.

Reus rei capitalis, etſi crimen non inficietur, tamen coram arguẽdus eſt. Id eſt, Teſtes cum eo componendi.

Arguere literas atque auctoritates ab aduerſario prolatas, Cõtradicere vocant. Et quæ Contradicta vocamus, Argumenta refellentia dici poſſunt. Cic. pro Cecinna, Alter teſtis non modo Ebutium, ſed etiam ſeipſum arguit. Liuius, Primo eleuabatur index indiciúmque, deinde vt corám arguebantur, faſſi omnes atque in dominos ſeruóſque animaduerſum eſt. Et, Argumentis refellẽtibus auctoritates, vel maledictis teſtes infamantibus & eleuantibus reſcribere, eſt quod Saluationes tradere dicũt, Argumentis probroſis reſcribere, Maledicta probroſa ſcripto diluere, Calcatam teſtium obtritámque fidem ſubleuare, Cum argumẽtoſa teſtificatione auctoritatúmque eleuatione paria facere, Nec chartæ parcere, nec diſpendio cauſæ chartæ compẽdium facere.

Litigatores octonis diebus ſcribere viciſſim reſcriberéque iuſſi. Id eſt, Scribendi reſcribendíque viciſsitudine octonaria certare. Octonis diebus teſtiũ fidem labefactare, totidémque confirmare.

In cauſam aliquẽ deducere, In cauſam trahere, Subſcriptorẽ aſciſcere, Eadẽ lite implicare. Liu. Petebãt, ne ſe temere in cauſam deducerent expoſitos aduerſus Italiam pro omni Græcia, & primos Romanorũ impetus excepturos.

Aduocatus frequens ſepti forenſis ſtipator, ab ineunte ætate aſsiduus actionum curialium altercationúmque diſcipulus. Inſtitutis curialibus formuliſque à tyrocinio ſuo imbutus. Ab incunabulis curriculi forenſis alumnus curiæ perpetuus.

Ea res vt minime memorabilis, tacito curiæ decreto memoriæ exẽpta tabu

larum publicarum,vel actorum curiæ. Id eſt,Vt è regeſtis curiæ eximeretur. vel,Decretum,vt memoriæ tantum hominum,non tabularũ memoriæ ſcri ptæque mandaretur. Retentum curiæ vulgo vocāt.Curiæ eiuſce rei obliuionem eſſe placuit. Rex eiuſce rei amneſtiam eſſe iuſſit in perpetuum.

Implorare leges,inſtituta maiorum,curiæ fidem, Iuſtitiæ nomen identidē ciere,hominis eſt iniuriam aut vim paſsi ab aliquo præpotente,aut gratia flā grante apud eos qui iuriſdictioni præfecti ſunt.

Id ab eo ius cum poſt x. x x. x x x. xx x x. annos,& poſt hominũ denique memoriam , tum verò poſt annũ ſemper vſurpatum eſſe contendit. Verba ſunt intentionis ſcriptæ in interdicto retinendæ poſſeſsionis.

Affuit cauſæ auctor laudatus,aſſertorémq; rei vindicatæ obtulit,Id eſt,Emptorem non deſtituit.

Auctor in iudicium vadimonio accitus,auctoritatis defenſionem prodidit quam promiſerat.

Liu.lib.2.de bel.Maced.Imperia inhibita vltro citróque , & mulctæ dictæ, pignoráque capta,appellatíque tribuni. Simile eſt propemodum quod fit hodie inter duos iudices ex æquo rei controuerſæ iuriſdictionem vſurpantes occupationis iure. vnde ſæpe curia appellatur.vel ſi id inter duas curias ſummæ iuriſdictionis contingat, Conſilium Prætorianum appellatur, vel Regii comitatus , vel Curia regis viatoria.

Diſceptatio partium iuridiciali formula conſtituta,perplexam cauſæ iudicationem faciet.Id eſt,Difficilis erit iudicatu.

Ephemerides curiæ,ſunt acta cuiuſque diei in tabulas relata.

Poſtulare auctoritatem curiæ ad inquirendũ,Commiſsionē vulgo vocant.

Priuatorum criminum quæſtiones interdum in ciuiles diſceptationes exeunt,& nouam formam accipiunt, ex æquóque vtrinque partes diſceptant, ſiquidem reus ad cauſam dicendam per patronum admittitur,& ad inquirendum diluendi criminis depellendíque cauſa.

In interdicto retinēdæ poſſeſsionis,quæ Poſſeſsiones baptizatæ in foro vocantur,Conſectaria capita iuris vſurpati dici poſſunt,ab vtraque parte edita. In iis enim ſeries vſurpati iuris & poſſeſsionum conſecutio expoſita eſt,ordine poſsidendi conſentaneo & congruenti. In quibus conſectariis concipiendis animaduerſione non oſcitante opus eſt,quando iis ius ſtat interdicto experiundi vincendíque.

Cum ad locum & diem inquirendi ventum eſt, is qui teſtibus teſtimoniũ denũtiandum mādauit,edere debet aduerſario ſuo teſtiũ nomina , eorúmq; cōditionē,vt inquirere ille in eos poſsit,eóſque refellere, ſi ſibi ita viſum ſit.

Eripere legibus & pœnæ reum vel ambitu,vel factione, vel exorato principe deprecabũde,aut alio qui eripere aut ſubducere iure magiſtratus & imperii poſsit.Id cũ muneris honorarii loco poſcitur,Expoſcere dicitur,& Græcè ἐξαιτεῖσθαι, & Depoſcere. Valer.lib.9.de Pompeio loquēs,Ille verò non etiam in foro erubuit,P. Scipionē ſocerũ ſuum,legibus noxium quas ipſe tulerat, muneris loco à iudicibus depoſcere. Cic.pro Flacco,Deprecari dixit,Siquem infimo loco natũ,nullo ſplēdore vitæ defenderē,tamen ciuem à ciuibus hu-

manitatis iure deprecarer, ἐξαιτοίμην ἄν. Expoſcere verò & Depoſcere reum ad iudicium vel ad pœnam, eſt quod nunc dicunt Remittendum quærere. Quod facere ſolent ii qui contendunt ſuam eſſe admiſſi maleficii cognitionem. Liu. lib. 8. de bel. Maced. Legati ad expoſcẽdos violatores fœderis ex tẽplo Lacedæmonem miſſi ſunt. Idem alibi, Res ex fœdere repetũtur, publica fraus abſit. Auctorem culpæ & reũ criminis depoſcũt. Alibi, Ad ſupplicium depopoſcẽre me ducẽ, ἐξητήσαντο & ἐξήτησε. Expetere pœnas ſignificat, quod Petere iuſtitiã ob maleficiũ dicunt. Cic. de Nat. deor. Vt ſiquis morte pœnam ſceleris effugerit, expetãtur hæ pœnæ à liberis, à nepotibus, à poſteris. Liuius, In omne nomen Albanũ expetiturum pœnas ob impiũ bellum dictitás. hoc eſt vltimum. Cic. in quadam oratione, Dii ob delicta pœnas expetiuerunt.

Interim dum iudicium reiectaneum agitur, conticinium eſſe debet à iudice reiecto: alioquin ſententia nulla erit iudicis qui non ceſsit reiectioni. Et ſi eam ob rem curia appellata ſit, cauſæ cognitio ad alium transſcribetur.

Quando actor & reus ſcripta reſcriptáque ſua inter ſe comparare iuſsi ſunt decreto iudicis, aut extra iudicium inter eos conuenit intra quotum diem ſcriptiones ipſas inter ſe compoſitas conſtituerent, ſiquæ capita reiectanea eſſe videantur in alterutrius ſcriptis, ſuper eo diſceptandum eſt, à iudicéque pronuntiandum.

Facere ſui controuerſiam iudici, ſignificat Remittendum ſe ad ſuum forũ poſtulare. hoc eſt, Allegare incompetentiam. Sic Fidei clientelaris controuerſiam facit is, qui ſe beneficiarium alicuius eſſe negat.

Interceſſor interceſsionem, & prouocationem prouocator remittit, quando eam renuntiat iudici executorìve, & ſuo aduerſario, & morã ſe facere negat lege agenti, aut cognoſcere pergenti.

Viatori non licet moribus iudicis partes præſumere, & iudicis perſonã induere, Pro poteſtate cauſæ cognoſcere, Arrogare ſibi iudicium, & diſceptatorem agere.

Inſtrumẽtum litis. Quintil. lib. 12, Adeóque opus eſt intueri omne litis inſtrumentum, quod videre non eſt ſatis, perlegendum erit. Litem igitur copioſe inſtructam dicere poſsis, vel ieiune & anguſte. Et rurſus, Breuiter, ſed commode, compoſite, probabiliter. Et Litem non modo large inſtructã ampléque, ſed etiam ornatam. Erit & cauſa inermis vel ſemiermis, & quædam armata ſuo inſtrumento, quaſi cataphractis copiis, id eſt irrefutatis. hoc eſt, Cui timendum non eſt, vt ad victoriam certam paratæ.

Nullum non eruendæ veritatis aditum tentare, Omnes tenebras illuminare, Probationum receſſus quamlibet ſinuoſos penetrare indagando, omnibúſque veſtigiis veritatem rei quærere.

Quidam rogati ſententiam, omnes iuris anfractus obire, longiſsiméque excurrere cenſendo ſolent, leges ciuiles, pontificias, reſponſáque prudẽtum ac iuris enarratorum fundere: deinde frigidum epilogum vagæ diſputationi addere. nempe quaſi memoriæ ſpecimen edatur, non cauſæ iudicium æquitáſque agatur.

Cauſa probationibus deſtituta, ieiunis auctoritatibus prædita, cauſa nulla fi-

de,nulla auctoritate vendibilis.Probatio æditis factis impar.

Litem & controuerſiam vi & armis,non iuris ac iudicii diſceptatione exercere.In armis ius experiri,quod vincere diſceptatione non poſsis.

Litem longo interuallo repetere diplomatis venia. Cauſam lõgo ſitu obductam excutere,refricare,retractare.

Lites principum non in iure,ſed in campo diſceptabiles. Cauſa parum certa,ſed tamen diſceptabilis.

Cauſæ quædam probabilis ſunt argumenti,quædam diſceptabilis,quædam vtriuſque participes. Id eſt,Quarum iudicium partim teſtificationibus ſtat, partim iuris diſceptatione-Hoc eſt,Partim inficiali formula conſtitutæ,partim iuridiciali.Quarundam litium probatio decretoria,quarundam iuris diſceptatio.

Primarii iudices dici poſſunt Prouinciarum præfecti, à quibus protinus ad curiam prouocatur. Secundarii,à quibus deinceps prouocatur:à quibus tertius aut quartus curiæ eſt iudicatus.quales ſunt caſtellani,pagani, & qui non ſunt regales.

Quæſtionem illatæ vis vel iniuriæ libello poſtulare,eſt Petere veniã inquirendi,vt bona venia curiæ liceat inquirere,& Curiæ renuntiare. Curia autem Decernere dicitur.Hoc eſt,Libello ſubſcribendum iubere, auctoritatémque inquirendi curiæ verbis dandam.Liuius lib.2.ab Vrbe,Quæſtionem poſtulãtibus iis qui pulſati fuerant,decernente ferociſsimo quoque , non ſententiis magis quàm clamore.

Quæſtionem exercere, eſt Proceſſum rei extra ordinẽ facere,vt loquimur in foro. Cic. in Finibus, Qui cum Prætor quæſtionem exercuiſſet inter ſicarios,aperte pecuniam cepit.

Quærere crimen teſtibus, tormentis, vel per tormenta , omníque ratione quæſtionis agitandæ,comperiendǽque veritatis.

Præſcriptione non prolati intra diem inſtrumenti excluſus. Forcluſus vulgo dicitur.

Hic eſt cardo cauſæ meæ,Hæc ſumma mihi quæſtio , Hoc eſt quo ego maximè nitor,In eo ego fiduciam iuris experiundi poſui.

Conferre pedem non recuſo.Id eſt,Tergiuerſari nolo.Cic.Nõ poſſum magis conferre pedem,aut propius accedere.Rectã pedem cõfert, vulgo dicũt, Liberè ad punctum venit.

Pedem cauſa efferre,eſt A lite digredi,Exire ex argumento in iudiciũ deductο.quod fit ab iis qui vltimi diſcriminis dimicationem refugiunt.

Per me licet vt in hoc quod contendis & ponis, ſummam controuerſiæ cõſtituamus:vt id ſit litis decretorium. Id eſt,Ius accipere ex eo paratus ſum.

Eodem in veſtigio intentioni actoris reſpõdere. Id eſt, In re præſenti, illico,ex tempore,dilationem non petere.

Iudicem curiam,vel alium iudicem nõ recuſo.Depoſco etiã curiã diſceptatricẽ,ſi curiæ placeat cauſam è municipio auocare. Cic. Pop. Romani diſceptationem non modo non recuſo,ſed etiam depoſco. Recuſare aliquando eſt Inficiari quod factum dicitur.Idem in Partit. Deinde ſubiiciat rationem

recuſationis ſuæ,id eſt, Depulſionis. Loquitur enim de reo inficiante. Recuſare etiam eſt Excuſando detrectare, vel Iniquũ eſſe dicere quod petitur. Quintil. Iuſiurãdum recuſant cum ab ipſis exigitur. Cic. pro Cecinna, Quoniam ſatis recuſaui, venio quò vocas. Id eſt, Quoniam ſatis docui iniquum eſſe quod poſtulas.

Recuperatores nonnunquam extra ordinem certo numero à principe dãtur, ad iudicandas quaſdam cauſas à curia prius auocatas. Huiuſmodi ferè erant διαιτηταὶ apud Græcos. Idque iudicium recuperatorium princeps iubet ſemel rei decretorium eſſe. Hoc eſt, Inſtar eſſe areſti. Sunt etiam Recuperatores in curia, qui vulgo Commiſſarii dicuntur. Et Cauſæ certi cuiuſdam generis ſunt, quæ in recuperatorium modum iudicandæ ſunt. Id eſt, Quæ vniuerſæ iudicari non poſſunt, ſed partibus iudicandæ ſunt.

In hac lite dipondius tuus agitur, in quam tu acriter incubuiſti, magis vt mihi negotium exhibeas, quàm vt rem tuam ſerues. Idque vel odio mei facis, vel aduerſarii mei ſtudio. Id eſt, Hæc nihil ad te pertinet re vera. vel, Perparui tua intereſt, quod inter me & aduerſarium meum agitur.

Res diu concertata, tandem in diſceptabilem modum conſtituta eſt, ex vltro citróque dictis in ſyngrapham à partibus conflandam referendis. Vulgo vocant Actum à partibus accordatum.

Coram diſceptatore dato non tam diſceptatio quàm dimicatio fuit: nec tã Litigium, quàm Iurgium vocari ea concertatio debet.

Cauſa quæ in procinctu ſuperior eſſe videbatur, in ipſo iudicatu conſpicuè inferior apparuit. vſque adeò res iudiciaria in contrarium vertit ad extremũ, quàm præ ſe ferre videbatur.

In exercenda lite aut inſtruenda falſi ſe alligare.

Suſcipere in ſe litem auctor debet, euentúmque præſtare.

In rem præſentem venire, ibíque vindicare, id eſt, Digito demõſtrare rem petitam.

Contradicere inſtrumento litis, Contradictáque diſſoluere, & Cõtradictorum diſſolutio, Saluationes vulgo dicũtur. Quintil. Cic. 2. de Orat. Quia neque reprehendi quæ contradicuntur, poſſunt, niſi tua confirmes: neque hæc confirmari, niſi illa reprehendas. Contradicere, aliquando eſt ἀπολογεῖσθαι, & recuſare. Idem pro Plancio, Quod in hac cauſa contradicẽdum eſt, in qua hominum ipſorum videtur eſſe facienda contẽtio. Et ad Qu. fratrem, Gabiniũ de ambitu reum fecit P. Sylla, contradixit L. Torquatus: omnibúſque libentibus non obtinuit.

Prouinciæ à curia vel in curiam prouocatione ius petentes, ſunt quas Reſortiri dicimus, id eſt, Iterum de eadem cauſa ius experiri. Plin. Hi in Beticã iura petere iuſsi ſunt. Curtius, Hunc exitum habuit regia totius Orientis, vnde tot gentes iura petebant.

Rei damnati qui curiam appellauerunt, ad curiam cum elogiis ſuis, & cum quæſtione perſcripta aduehendi ſunt.

Quæſtio criminoſiſsima dici poteſt, & Teſtimonia criminoſiſsima, quæ reũ valde premunt. Conſcii & affines criminis, ad quos aliquãtum crimen vel

quæſtio pertinet.

Reus ſemper inficiator confidentiſsimus, teſtibus aut indicibus compoſitis exanimatus eſt, & ad infantiam redactus. Expreſſa eſt tacita ab eo confeſsio, cum deprehenſus inficiari non perſeueraret niſi labante fiducia: & velut coràm ab indicibus iugulatus, animum deſpondere cœpit.

Vniuerſim teſtes rogantur ad conſuetudinem probandam, vel Decuriatim teſtificantur. Res vniuerſim vel decuriatim teſtata. Cic. in Verrem, Vniuerſi decreuerunt. Id eſt, ἀθρόως, vnà omnes iudicauerunt.

Deferre nomen alicuius vt malefici, eſt ferè quod Denuntiatorem eſſe dicunt, non iuſtum accuſatorem.

Iudicis ſententia in bona poſſeſſum miſſus, ex Liuio lib. 8. bel. Maced. Sic nunc dicas, In bona publice poſſeſſum mittere, eos qui Commiſſarii dicuntur. Id eſt, Sequeſtres pignoris prætorii, vel rei interdicto controuerſæ.

Fero tibi iudicem, ni vi, bona poſſeſſum ieris. Id eſt, Contendo, & Iudicium tibi dicto ob bona vi rapta, vel ob poſſeſsionem vi captam.

Adumbrare in cauſa ſibi aduerſarium. Hoc eſt, Apponere præuaricatorem. Et Adumbrare perſonam petitoris in cauſa. Hoc eſt, Vtendum nomen rogare alicuius ad concinnandam calumniam & inſtruendam.

Reuocata teſtimonia, ſunt repetita, quæ Recolamenta vulgo dicuntur. Et Reuocati teſtes, qui iterum teſtificantur. Ex Cicerone & Valerio.

Redhibitoria actione iure gẽtilitio nata, emptor fundi cõuentus ab agnato vel cognato, remancipare tanti coactus eſt ipſum fundum, quanti mancipio acceperat, cum iuſtis pretii corollariis, & acceſsionibus.

Iudicium dictare remancipationis pactitiæ. Hoc eſt, Redhibitionis conuentionalis.

Amittere è manibus, vel de manibus (ex Cicerone) coguntur prædia ſacerdotio quocunque titulo quæſita ſacerdotes, niſi codicillos emortuæ manus impetrauerint. Hoc eſt, Remancipationis veniam.

Cauſa ſæpe retractata & commentata, necdum tamen abſoluta eſt.

Cunctationem deliberandi præcidere vel eximere. Id eſt, Cogere ad ex tẽporalem defenſionem.

Præcidere capita ſententiæ, ob quæ curiam appellauit, appellator cogitur. Hoc eſt, Præciſe edere. Ex Cicerone.

Reo eremodicii iudicato præciſa eſt intentionis recuſatio, duntaxat ſalua inficiatione. Hoc eſt, Cum eo tamen, vt ſaluum ſit ius inficiandi quod petitur.

Eremodicium diplomate vel conuento remiſſum, reúſque ad eam cauſæ partem vnde ceciderat, reſtitutus eſt ab integro, cum eo quidem, vt damnum eremodicii ſumptúſque actori rependeret.

Prouocatio diplomate vel conuẽto inducta cum ſententia vel legis actione, quam propter curia appellata fuerat: vel cũ eo vnde nata prouocatio. vel Eremodicium infectum factum eſt cum eo quod inde natum erat.

Inducere litis cognitionem, eſt Litem expromere, & in conſilium mittere. Quod inſpectores facere ſolent, cum occupandi loci dieíque occaſio eſt. Plin. ii.

nius,Poſtero die cauſæ cognitio variis ſermonibus agitata eſt.εἰσηλωεγμένη δίκη.Vnde cauſa οὔπω εἰσαγώγιμος,nondum in conſilium mittenda, nõdum inductioni matura,nondum inducenda. Actuariorum autem officium eſt in præfecturis,inſtructas cauſas promere iudicibus & introducere.Inductiones autem cauſarum,muneris ſunt præſidum in curia.

Comperendinatum reum intra promœria circũſcribere,& Reus intra pomœria comperendinatus,& Reus comperendinatus ad viam ad curiam, vel ad aliud iudicium ineundam,vel ad diem vadimonii obeundum.Et Reus ad curiæ prætorianæ comitatum ſuæ fidei creditus.Ad comitatum conſilii relaxatum dicunt.

Dies legitimi ordinis iudicialis,vel curriculi cauſarũ, Dilationes vocãtur.

Curia actori tunc actione ſubmoto, iuris experiundi poteſtatem eadem de re ſaluam fore cauit,duntaxat cum eo quícum,apud quenque lege agi ius eſſe æquúmque videbitur.

Curia liberam iuriſdictionem habere doctorum opinione exiſtimatur,ſola quidem certè religione fidéque iudicandi obſtrictam.Cæteri iudices obnoxio & legitimo iudicatu funguntur,vinculis legum moréque maiorum aſtricto.Id eſt,Non ex animi ſententia conſcientiáque ſua iudicare poſſunt.

Hæc cauſa diſceptatione concertata, diiudicata,cõfecta eſt.Ex Cicerone in Partit.Illa verò non iudiciali diſceptatione,ſed conuento tranſacta.

Dies inquirendi poſtulata & impetrata exiit.Id eſt,Dilatio præteriit, non vna,ſed altera & tertia.

Tumultuariæ cognitionis res eſt & cõpendiariæ. Vulgo Summariæ dicũt.

Legem in ſe ſciſcere teſtes non refellendi,vulgo Ligare ſe dicitur.

Reiicere reum ad leges ſuas.Cic.in Verrem.pro Ad ſuum forũ remittere.

Reiicere cauſam difficilis iudicii ad aliud conſilium amplius. Cic. ad Qu. fratrem, Reiectæ legationes ad Idus Febr.ἀναβέβληω).

Poſtulatum eſt ab aduocato, vt de ea altercatione ad conſeſſum tribunalitium referret.Ex Cicerone ad Atticum. vulgo,Interrogaret curiam dicunt.

Cum de admittendis aut reiiciẽdis teſtimoniis altercatio orta eſſet,alterius aduocatus vehementer contendit,inquiſitionis aduerſarii rationem habendam nullam eſſe,eſſéque è litis inſtrumento reiiciendam,vt improbandam.

Appellare,eſt Iudicium dictare.Quintilianus libr.5,Eras pauper, & hæres, & appellabaris magna pecunia à creditoribus.Vbi magnæ pecuniæ lego.Sic enim Appellatus pecuniæ dicitur,vt Arceſſitus,& Dãnatus,& Iudicatus.Modeſtinus de nautico fœnore, Si nemo ſit qui à parte promiſſoris interpellari traiectitiæ pecuniæ poſsit.Colum.Nec rurſus in totũ colonis ius eſt remittendum.Quin vel optima nomina non appellando fieri mala fœnerator Alphius dixiſſe fertur.Id eſt,Locupletiſsimi debitores decoctores fiunt, ſi diutius non interpellentur,in iudiciúmque vocentur.

Retractare cauſam ſitu & carie obſitam.Id eſt, Eius exercitationem interpolare,& tanquam ſitu excuſſo ſacculos exẽterare.Veterem litẽ,& obliuione ſepultam denuò in manus ſumere,Impetrata venia litem derelictam perſequi,veteráque veſtigia repetere,ab iíſque nouã perſecutionẽ inſtituere. Re-

tractare cauſam finitam iudicatámque, vel alio modo diremptam, eſt ipſam litem diplomatis venia iterum tractare & agitare. id enim Retractare ſignificat. Plin. Capitoni, Interim cum tot egi magnas & graues cauſas (etiam ſi mihi tenuis ex iis ſpes eſt) deſtino retractare, ne tantus ille labor meus, niſi hoc quod reliquum eſt, ſtudii addidero, mecũ pariter intercidat. Id eſt, Niſi emendauero exceptas à ſcribis actiones meas. Sic hodie aduocati altercatrices ſuas actiones retractant, quas exceptor actuarius inter agendum in tumultuariis actis exceptat. Exceptores enim ſunt qui notis ſcribunt: & manu, linguæ celeritatem æquant. Tranquil. in Tito, E' pluribus comperi, notis quoque excipere ſolitum velociſsime. Id memoria ſua inuentum eſſe Seneca dicit libro 14. Epiſt. Quid verborum (inquit) notas, quibus quanuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Opus autem retractatum pro Emendato & Limato dicitur. Cic. ad Atticum, Sed tamen idem σύνταγμα miſi ad te retractatius. Irretractata igitur altercatio eſt, quod lingua vernacula vocant Placitum non correctum. Retractare cauſam, etiam eſt denuo agere & defendere. Idem pro Murena, Tertius eſt ille locus relictus de ambitu, perpurgatus ab iis qui ante me dixerunt, à me (quoniam ita voluit Murena) retractandus. Id eſt, Iterum explicandus.

Moris eſt curiæ, aduentu matutino vacare recitãdis libellis poſtulatorum, iiſque ſubſcriptione reſponſitare, χρηματίζειν τὰς τῶν ἱκετῶν γραμματιδίοις, vel ἱκετείαις τῶν δικαζομένων.

Inſtaurare litis ordinem curſúmque eremodiciali ſentẽtia iudicatæ. Et Lis inſtauratiua huiuſmodi dici poteſt, quæ eremodiciis & ſententia reſciſsis ab integro inſtauratur. Reſcindere enim verbũ hoc ſignificat. Cic. in Verrem, Fecerat enim hæc egregie primo aduentu Metellus, vt omnes iſtius iniurias, quas modo poſſet, reſcinderet. Id eſt, Iniqua decreta & iudicia irrita faceret. Lucret. Nec validas valeant æui reſcindere leges. Inſtaurare iterum & tertium inquirendi diem, Renouare dilationem.

Vtenti & fruenti patientiam accommodare. Hoc eſt, Sinere eum frui.

Precabunde deferre ſummæ rei cognitionem curiæ. Supplicare curiæ, vt principalem cauſam auocet inter iudicandum prouocationis litem. Depoſcere curiam iudicem ſummæ rei.

Iugulum cauſæ petere, & cardinem cauſæ labefactare.

Eremodicialem ſententiam inducere vel circunſcribere venia codicillari, & cauſæ ab integro defendendæ litigatorem reſtituere.

Curia actorẽ id poſtulantẽ, teſtéſque accitos ſaluos fore recepit, domúmque tuto reduces. Id eſt, In fidem ſuam recepit. Tutum illis cõmeatum à reo eſſe iuſsit pro imperio.

Conſiliarius primæ ſententiæ & exemplaris, in cauſis maioribus aut deliberationibus rerum magnarum ſententiæ prærogatiuæ.

Centũuiralis curiæ duæ ſunt decuriæ maiores. Vna cõiugatorũ, altera cælibũ. Hæc eſt enim diuiſio ſumma curiæ. Hæ in quatuor cõſilia diuiſæ ſunt, quæ & Claſſes dici poſſunt, & Decuriæ promiſcuæ. Claſſici autẽ propriè dicẽtur ii qui ſunt primæ claſſis: vt olim apud Romanos Claſſici ꝓpriè dicebãtur οἱ ἐν τῷ

πρώτῳ τιμήματι. Licet etiam πάντες οἱ ἐντοτελεῖς, οἱ ἐν τῷ τιμήματι. & Claſsicos eſſe factos, vel Ad claſsicos tranſiſſe dici poſſunt ii, quibus in magno auditorio ſedere iure ſuo licet. Cæteri infra claſſem quodammodo eſſe videntur. Vicenaria claſſis, quæ memoria noſtra conſcripta eſt, Nouæ claſſis nomē aliquandiu obtinuit, diutule etiam infra claſſem eſſe proprie exiſtimata eſt (vt antiqui loquebantur) quaſi aſcriptitiorū, & ſuperuacanea. Quæ nota hominúmque opinio vt memoriæ eximeretur, pars eorū in alias claſſes cōtributi ſunt, & par numerus aliarum claſſium in illam intercalatus eſt in ſupplemētum. Vnde factum, vt inter hos intercalares quaſíque minorum gentium, & antiquos quaſíque maiorū gentiū conſiliarios nihil iam intereſſe videatur. Vt olim Patres & Conſcripti permiſcuè appellati ſunt. Nomē tantum Nouæ claſſis loco hæret. In hominibus autem id demū referri videri poteſt, quòd maiorum quidam gentium Cōſcripti dici poſſunt, in quibus dignitas, doctrina, grauitas, atque exiſtimatio priſcos mores refert. In aliis omnia penè contraria, diſcrimen luculentū faciunt inter magiſtratus eorundā auſpiciorū. Præſidum autem curiæ appellatio abſoluta apud eos qui religionis antiquæ obſeruātes ſunt, ſolum eſt quatuor primorum, quibus in magno auditorio præſidere ius eſt. Sex autem alii qui claſſes ducunt, non Præſides abſolute, ſed Inquiſitionum præſides appellantur. Permagni autem referre cenſent Præſidē eſſe curiæ, & in claſſe ſua quenque ductorem eſſe. Quod luculentius diſcernitur in comitiis curiæ, cum in ordinem rediguntur omnes præter quatuor. Curiatis autem comitiis adoptari vnūquenque cōſcriptorū moris eſt, qui codicillos regios porrexerunt curiæ mandati ſibi honoris, quos & ipſos oportet doctrinæ ſuæ ſpecimen ſub certis iudicibus facere, quibus ea prouincia à curia data eſt. Ad quod non antè admittuntur, quàm integræ perſonæ eſſe comperti ſunt, & poſt alia quædam diſceptata atque ad diſquiſitionem curiæ vocata, quæ adoptandis obſtare ſolent. Ex renuntiatione autem percunctatorū, qui explorare eorum doctrinam iuſſi ſunt, vel admittuntur illi, vel repulſam patiuntur, quod raro accidit. Ante triduum autem aut quatriduū in magnū auditorium prodire ſupplicabunde ſoliti ſunt, ad legem exploratoriam accipiendam ab eo qui tunc habet auſpicia curiæ. Id quod eſt quaſi Quæſtionem in conuentu poſcere, vt Cicero in 2. de Finibus locutus eſt. cæterū non ex tempore agitandam & exercendam, vt ille Leontinus faciebat.

Curia facta infecta fecit, & cauſæ ab integro defenſitandæ prouocatorē reſtituit, impendiis prouocatoriæ litis mulctatum, & centuſſe vel gemino aut tergemino, provt prouocationis cauſa aut hornotina, aut bima, trimáve cōperta eſt.

Reo ampliato permiſſum vt cauſam diceret, & teſtimoniū quibus vellet denuntiaret. Id, Recipi ad ſe iuſtificandum dicunt.

Imperium iudicis dettectare & abnuere, eſt quod Obedientiam recuſare dicunt. & Homo imperii inhibiti detrectator.

Litigatori quamlibet frugi vix vnquam ratio ſumptuū iudicialiū conſtat.

Ea quæ litem decernunt, cognitorio munere maiora ſunt, niſi mandatū in hoc verbis cōceptis datum habeat. Quæ autem ordinandæ liti inſtituēdǽque

ſunt,cognitor pro poteſtate tranſigit.

Omnia cauſæ acta curia cum prouocatione circunſcribenda cenſuit. Id eſt, Irrita fecit.

Vix eſt vt vir bonus iudex,munerisſui priuatíq; facere ſuſtineat quod muneris eſt publici atque neceſſarii iuriſdictione fungentium. Neque enim cādidi eſt animi,innocentíſque viri,id munificentiæ atque obſequio acceptum referri velle,quod iuri ac legibus debere ſe intelligit.

Quidam iudices per detrectationem fungēdi officii remoras alias ſuper alias comminiſcuntur,ita gratiā ineuntes ab vna parte,vt alteram tædio,ſumptu,& moleſtia enecent, auocamenta captantes captatoria atque impudentia. Sicque ſe poſſe de multis impunè bene aut ſecus mereri,ſtipendiorū ſuorum corollaria eſſe cenſent commoda & luculenta.

Litis iam in medium poſitæ,atque formidoloſi exitus, conſilium & iudicatum abrumpere,ſub velamento ſupplendi inſtrumēti, ſubſidiariarúmque copiarum quæ nuper acceſſerint.

Expugnatū decretū cōcertatione multa. Id eſt,Poſt multam altercationē.

Aduerſarii duo in foro rectè & aptè commiſsi,laniſtis cognitoribus improbis,vel aduocatis potius, ne dicam iudicibus vicem eorum non dolentibus. Vulgo dicunt,Par bene compoſitum,vt illud Horatii in 1. Serm.

-Rupili & Perſi par pugnat,vti non
Compoſitus melius cum Bitho Bacchius,in ius
Acres concurrunt,magnum ſpectaculum vterque.

Soluere conſuetudine vel ſanctione,legéque,ſolus princeps poteſt.

Veniam legis dare,Gratiam ſanctionis facere. Tranquil. Edicti gratiā fecit.

Vi imperii ad obſequium redigere,pro Imperio coercere.

Capite & fortunis cauere,ex Plinio,Nexum corporis ſyngraphæ pacto inire,Nexu corporis & fortunarum ſeſe alligare,Fortunas perſonámque pignori cautionis opponere,Hominem pignoráque obſtringere, Poſſeſſorē poſſeſſionéſque obligare,τὸν κεκτημένον τε καὶ τὰ κτήματα ὑποτίθεσθαι. Capite cauere ſignificat,non modo vitæ,ſed etiam famæ diſcrimine. Cic. pro Quintio,Nam quid iniquius Aquili,quàm me,qui caput alterius, fortunas, famámq; defendam, priore loco dicere? Et in Verrem,Diligēter caueret,nequid eſſet in literis ſociorū,quod contra ſuum caput atque exiſtimationem valere poſſet. Perſona autem Latinè in hoc ſignificatu dici poteſt. Idem Philip. 12,Quòd ſi habēda cum Antonii latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen perſona ad iſtam pacē conciliandam minime fuit deligenda. Et in Prætura vrbana,Sed ego defenſorem in mea perſona, nō accuſatorem maxime laudari velim. Et Philipp. 6, Nō alienū fuit perſonas quaſdam à vobis recognoſci,vt quibuſcū bellum gereretis,poſſetis taciti cogitare. de Antoniis & Trebellio loquēs. Et pro Cluētio,Qui ſuppoſita perſona falſum teſtamentum obſignandum curarit.

Exemplaris memoria antiqui moris ex tabulario repeti ſolet,cū quippiā vſu venit agendum aut curiæ conſulto decernendum. Inſignia enim quædā vel acta extant,vel placita curiæ,quibus quaſi canonibus in medium prolatis formulæ concipiuntur eorum quæ decernenda ſunt vel conſtituenda.

n. iiii.

Aduocati quidam quo iure quáque iniuria clientibus ſuis morigerantes, Iitem alienam,ſuam ſæpe faciunt,litigatorum animo non cauſidicorum cauſas agentes,aut ſcriptum facientes.

Controuerſia de iuris aut litis tranſcriptione.Id eſt,Super ſurrogatione.

De medio exceſsit vel reus delatus,vel decoctor.

Homo forenſi infortunio mactatus,iudiciali offenſione calamitoſus.

Scitis curiæ tenentur omnes qui in curiam prouocationis iura petunt, qui in curiam reſortitione conueniunt.Scita autem curiæ, ſanctionum regiarũ inſtar habent,quoad iiſdem de rebus ſanctiones promulgatæ ſint.

Quæſtio ſcitè,ſolerter, experiẽtérque tractata & ordinata.Id eſt,Rectè atque ordine comparata ad iudicium criminis.

Appellationem ſine fraude circunducendam curia exiſtimauit, ad ſuúmque forum litigatores reiecti.

Prouocatore diem cauſæ non obeunte,ſi is in iure citetur,& nullus eũ aut defendit, aut quippiam eius verbis excuſat,commeatũ prouocatus poſt inclamatoris renuntiationem poſtulat, & ibidem impetrat, nec tamen ſtatim aufert.Expectantur enim dies inducendi commeatus,ſi intra illos forte eiuſce rei cauſa affuerit.

Lis inter amicos agitata, non iudicio, non arbitrio, ſed arbitratu dirempta eſt.

Satiſdaturum ſe promiſit arbitratu eius ad quem res pertinebit,aut iudicis.

Ad petitoris poſtulata defenſorem,quæ viſa fuerint, ad octauum diem reſpondere iuſsit.

Tuas res tibi habeto agitóque,conditione tua iam non vtar.Verba ſunt antiqui iuris,quæ apta eſſe poſſunt in diſſoluenda ſocietate,vel in bonorum cómunione inter virum & vxorem dirimenda.

Edictum regis huiuſmodi verbis ſanctum, Qui hoc contra quippiam auſi fuerint,fraudi capitali futurum.Vulgo dicunt,Suſpendii pœna luituros,Capitalem fraudem edicere,Capitali pœna ſancire,Fraudem capitalem ſanctione interminari,ſiquis hoc contempſerit.

Curiæ legatis,quæ præſentis diſceptationis erunt,qua de re tunc agetur, libera mandata curia danda decreuit. Ex Liuio. Id eſt, Auctoritates ſeu commiſsiones curiæ ſubſignandas ad libere diſceptandum de iis quæ inter partes in re præſenti non conuenient.

Additum & cautum in decreto curiæ,vel in ſententia curiæ,quas auctoritates ad inquirendum litigatores iam ab officio ſcribarum abſtuliſſent, quarũ dies exiiſſet, earum vt auctoritatum vi, inquiſitores dati imperium exercerent, vel inquirerent.Vulgo,Per commiſsiones iam ſublatas dicunt.

Quibus teſtibus denuntiatum teſtimonium eſſet, ex eorum vt numero, quot per legem liceret,inquiſitor interrogaret.

Eius ſententiæ auctores fuerunt grauiſsimus quiſque cõſcriptorum atque exiſtimatiſsimus.

Reus potentiæ patrocinio, crimini & pœnæ exemptus,non etiam inuidiæ atque ignominiæ.

Agitandæ litis conſulta & inſtruendæ. Id eſt, Conſultationes. Curtius, Ibi ſingula animi conſulta penſando, noctem vigiliis extraxit.

Nomina litis impẽſarum edere in codicillo, Dare declarationem vocant.

Liti expenſam ferre immodicam pecuniæ ſummã, viciſſim autem certare imminuẽda impẽdiorũ ſumma, inducẽdiſq; nominib⁹ multis & expũgẽdis.

Inter expenſa litis ferenda, procedunt aduocationum conſulta.

Exequi rem iudicatam iuſſus. Id eſt, Executor.

Exequi mandata curiæ iuſſus, ſtrenuè officio functus eſt.

Iudex iuriſdictionis impos vel impotens, cui Compos opponitur. Id eſt, Suus partium iudex.

Diem à prouocatore indictum die breuiore occupare, eſt Prouocatori die inuicem indicta anteuertere. Prouocatori die contractiore anteuertere, vel temporis compendio.

In cauſis quæ in recuperatorium modũ in curia iudicantur, ſuũ eſt operæpretium iudicibus. In cauſis extra ordinem per certos decuriatos iudicandis iudices operæpretium capiunt. Sunt autem illæ cauſæ certi cuiuſdã generis.

Prouocare aduerſarium ſuum in curiam iudicio prouocatorio, Intimare vulgo dicunt.

Frater fratrem arbitrio prouocauit, ni ius æquúmque poſtularet, iudicéſq; tulit nótos homines amicóſque communes viros experientes. Et qui prouocatus erat, non inuitus fecit vt reſtipularetur. Id eſt, Compromiſſum pœnale inire non renuit. Vel ſic, Amicus de re apud iudicem ambigenda, compromiſſoria ſponſione quingentorum aureorum amicum prouocauit ad amicos communes, pignuſque ſponſionis vtrinque ſtipulatum.

Spóſione ad arbitros legitimos facta, ſtipulationéque ſcripto inita, quod arbitri iudicarint, ita ratum eſt, ſi ab iis damnatus non prouocarit. Nec aliter fraudi erit prouocaſſe ab arbitro ad iudicẽ ſui fori, quàm ſi conſtiterit perperam prouocatum, & rectè iudicatum. Tum demum enim commiſſa ſponſio eſſe cenſetur, etiam ſi rurſus appellari ſumma iuriſdictio poteſt.

Mihi ad ſexagenariam mulctam res rediit, ſi lite diplomatica cecidero.

Diplomate prouocator impetrauerat, ſibi fraudi ne eſſet curia appellata, appellationẽ intra diem conſtitutũ non exercitam pro derelicto habuiſſe videri, ſi appareret, ſontico morbo detẽtum, diem nõ obſeruaſſe. Sed cum impetrati diplomatis cauſam curiæ non probauiſſet, cũ venia impetrata cecidit, tum ſexagenaria fraude ſeſe alligaſſe viſus eſt. Prouocato enim licet, intra nonaginta dies prouocatione nõ exercita, ſtatim prouocatori diem eremodicii dicere. Id eſt, Prouocationis ꝓ derelicto habitæ. Quod & Denũtiare eremodiciũ ꝓuocationis dici poteſt, & Vadari vt deſertorẽ. In quo tẽporis articulo niſi prouocat⁹ ꝓuocatori anteuertetit, nõ negatur adit⁹ æquitatis officinæ, veniã ſuppliciter petẽti prouocationis ſerius exuſcitatæ, ſi appareat interim prouocatũ nõ occupaſſe. Poſt vocẽ autẽ curiã appellãtis emiſſam, tres mẽſes quaſi cõſopiri appellatio poteſt. quibus elapſis, ſi prouocatus occaſioni imminẽs incautum exceperit prouocationis reum, commiſſum eſt illico prouocato eremodiciũ, & cognitori regio mulcta. Sin prouocato abſciſſa ſit anſa ante-

uertendi,& ipſe prouocationis reus exercẽdæ appellationis diem lõginquum denuntiarit, ſecũda ſpes eſt codicillare compẽdium prouocationis impetrare,& conflictũ cauſæ vrgere,& quaſi repræſentare:quod Anticipare vocant.

Prudẽtes aduocati nihil nõ ẽ re cauſæ,imperiti nõnulla ab re dicũt ſcribũtq;.

In articulo cauſæ aduerſarium opprimere.

Per oppreſſionem ſententiam vel decretum auferre. Terẽt. Hóccine incipere AEſchinũ,vt per oppreſſionem hãc mihi eripere poſtulet?Eſt enim Opprimere,Anteuertere,& Aſtutia aduerſarium eluctari.Cic.in Diuin. Nũquã opprimet ille me conſilio,nũquam vllo artificio peruertet,nunquam ingenio me ſuo labefactare atque infirmare conabitur.Et in Catone, Quoties illum lux,noctu aliquid deſcribere ingreſſum:quoties nox oppreſſit,cum mane cœpiſſet?Id eſt, Quoties lux ei anteuertit, & eum præuenit, ἐπίσχε,κατέσχε, deprehendit.Vulgo Superprendere dicunt.Sic Oppreſſa coniuratio, & rerũ nouarum molitio dicitur,cum immatura deprehenditur.Brutus ad Ciceronem, Cum ab eo qui tyranni nomen aſciuit ſibi vindices atque oppreſſores dominationis ſalui ſint.Cic.Philip.5, Omne malum naſcens facile opprimitur,inueteratum fit plerunque robuſtius.

Omnes articulos temporum forenſium tenere.Id eſt,Occaſionum,vel iudicialium oppreſſionum callentiſſimum eſſe.

Ad hoc res iudiciaria rediit, Ad hoc iuriſdictionis forma redacta eſt, vt vincendi ratio non iure ſolum,ſed iniuria etiam conſtet.

Liceat mihi hoc bona curiæ venia poſtulare & exorare, vel Hoc modo ius experiri.Sit hoc placitum curiæ,vulgo dicunt.

Fugaces litigatores iuſta diſceptationum tempora extrahendo, & diem è die eximendo, ſæpe non animaduertunt verſuram ſe facere dura cõditione, & fœnerato litis moras impetrare.Sed tanti eſt litium amantibus negotium exhibere aduerſariis.

Doctorum eſt bonorúmque iudicum aſſentiri interdum,nec ſemper cenſere velle.Hoc eſt, Non ſuæ ſemper ſententiæ auctorem eſſe velle, temporis diſpendio,auriúmque iam plenarum faſtidio.

Protinus in curiam ius petere licet, id eſt ἀμέσως damnatis rerum capitalium. In cauſis autem priuatis non licet, intercedente alio iudicio de prouocatione ius dicente.

Diſpungere rationes,eſt Compotum(quod aiunt) examinare.Expungere autem & ſubſcribere, eſt quod Claudere dicunt & finire.

Commeatus cauſarum, quæ in ordinem voluminis curialis incurrẽtes iudicatæ ſunt,plerunque venia carent.

Cauſæ poſt litem conteſtatam annos XL ferunt,licet à trimatu ſtatim earum inſtitutio iure ſummo interire cenſeatur.

Actum agere iterum & tertium in iure ſæpe euenit,cum ſyngrapha iuridicialiter tranſacta iiſdem verbis, non iiſdem tamen temporum interuallis reperitur.Vulgo, Ad audiendum ius vt antè, vocant.

Syngrapha cognitorum chirographo,vel diſceptatoris repagularis ſubſcripta.Id eſt,Iudicis ad repagulum curiæ.

Interfationes iudicum,& Interfari,Interloqui.Ex Liuio & Quintiliano.

Reſiduæ lites & cauſæ, ſunt quæ penes litium inſpectores non modò non iudicatæ reſident,ſed etiam intactæ,& tanquam ſacroſanctæ vel depoſitæ.Reſiduarúmque litium & plebiſcitis & prudentum reſponſis rei ſunt ii, ad quos earum rerum cura pertinet,cum poſt multos irritóſque libellos eam ob cauſam porrectos ſitu & carie in priuatis ædibus tot annos obductæ vel iacent, vel pendent,vt pro derelicto habitæ, nequicquam miſeris & ſpoliatis, Diuæ quæ obſurduit,opem implorantibus.

Commeatus remeatúſque liber extorri datus codicillis regiis, auctoritate curiæ comprobatis. Exul lari familiari penatibúſve reſtitutus.

Qui codicillos veniales impetrauerunt,eos ipſi porrigere ſupplicum habitu,aut curiæ aut iudici regio debēt,ad quē criminis cognitio pertinet, eíque impetratorum rationem cauſámque approbare.

Prouinciæ inquiſitoriæ,& diſceptationes peregrinæ iuſtitio curiæ maxima ex parte delegaræ ſunt.Id eſt,Feriis curiæ,quæ Vacationes dicuntur.

Hoc curia faciēs, gratiam ab ipſo Iuſtitiæ genio,numinéque iuriſdictionis inibit.In hanc ſententiam ferè ſupplices libelli maiores deſinunt.

Breuiarium litis inſtructæ ab inſpectore litis in curia fieri ſolet.quod & Cōfectarium,& Breue,& Commentarius dici poteſt.

Opertanea pars inſtrumenti,Teſtificationes ſunt in curia.

Nō minus mēte quàm oculis inſtructā litē luſtrare,inſpectoris eſt diligētis.

Qui ad ſe recepit quod aliū agere facerēve oportebat,euentū rei præſtabit.

Vertumni numen non in foro tantū Mercuriali,ſed etiam Iuſtitiæ,præſens & propitium,multum ad rem bene gerendam facit. Suū enim Vertumnum lites habent, ne dicam Mercurium. Idémq; mercaturæ in foro Vertumnus, & in iure diſceptationi præeſſe videri poteſt.Et lites male vertunt aut ab imperitia,aut ab incuria,aut ab iniquitate,vel inſpectorum,vel iudicum,vel cognitorum,vel litis curatorum.Ad ſummam vndique metuendum. Quoniā ſors omnia verſat,in foro quoque tum hoc,tum illo.

Vt captus eſt cauſæ,ita cauſidicus vel primi nominis vel ſecūdi,vel quintæ claſſis adhibendus eſt,ei quidem qui delectum habere poſſit,cum eo quoque, vt antiquiſſima ſit cura fidei & religionis ſpectandæ in eo quem tutorem & patronum cauſæ tuæ adoptes.

Curia tibi operam tridui aut quatridui dedit.Id eſt,Cauſæ tuæ vacauit.

Si tam liberalem darent operam benignámque iudices,dum Iuſtitiæ ſacris operātur, quàm Iunoni & Gratiis litare prolixe plerique adnituntur, melius ageretur cum natione eorum, quibus ſatis eſt ius ſuum obtinere. Sed valeat iam forum & iudicia(aiunt quibus res malè ceſſit) quādoquidem tantū pollet in iure gratia & potentia.

Quorundā vel non imperitorū iudicum hæc culpa eſt, vel vitium potius, vt ſententiam rogati,copioſe verba fundere poſſint, non etiam ſententiā dicere.quos Reſolutos parū eſſe dicūt.Ego ſoluendo magis eſſe eos homines, quàm reſoluendo dixerim. Si enim debitū repoſcātur muneris ſui officium, habent ſtatim quod ſoluant,huc illúcque libris citandis expatiando, nō etiā

quo ambiguam quæſtionem reſoluant. Aliqui igitur aliquando in cenſendo priores partes tulerunt gratiæ curialis atque opinionis, & aliqui longè poſteriores, qui tamen alteri alteris cedere doctrina, aut præſtare non magnopere videbantur. Tantum refert iudicium, & explicata differendi ratio.

Cauſa ad cōſilium frequens delata eſt, omnibus numeris coagmētatū doctrinæ, prudentiæ, acrimoniæ & probitatis. Quare vndique cōfidendum eſt.

Homo iuriſperitus, omneiſque numeros formularum callens vſúſque iudicialis. vel, Qui omneis artis canones perdidicerit, iuriſque nodos ſoluere & ænigmata poſſit.

Quorundam ita comparata eſt ratio, vt in loculis forenſibus conditam potiſſimam partem patrimonii ſui habeant. Id eſt, Vt in ſacculis forēſibus ſubſidium vitæ repoſitum habeāt, & de ea in iudicio ambigant. Facile eſt autem aliquid è loculis huiuſmodi aut caſu intercidere, aut furto ſublegi, aut loculos ipſos cū omnibus copiis ſuppilari. Quod cū euenit, ad incitos litigatores rediguntur. Noui quendā è numero cōſcriptorū, ſaccularium in primis exercentium, quem non pudebat eo nomine inſignem eſſe, ſermonéq; omniū celebrari, quòd ſpes hominum apud ſe depoſitas, nuſquam non & domi, & in fori ſubſelliis expoſitas eſſe & neglectas ab eo, nemo nō nôſſet, eorum quidē maxime, quibus ille colendus erat, & obſeruandus. Nouerat enim nullam eſſe actionē proditam in huiuſcemodi genere depoſiti, quæ quidem certe non inanis eſſet & ridicula. Miſeram (ſi vnus & alter eadem eſſe impudentia pergant) per inquam miſeram litigantium conditionē! Itáne verò tu optima cōſcientia, & conſultorum opinione, & pragmaticorum fide fretus, in vtranq; (vt dicitur) aurem dormias, cum noris inſtrumentum tuæ litis, ad caput interdum fortunáſque pertinentis, inter manus ancillæ focariæ, & famuli mediaſtini verſari, vel in aduerſarii tui fortaſſe, & ne ſic quidem aut poſtulare, aut expoſtulare audeas? Melius iſta norunt, qui didicerunt experimento, qui eiuſmodi è periculo incolumes ſeſe euaſiſſe mirantur. Mitto quòd in ſacculis quidam ſaccularii vetitas artes exercent, præſtigiáſque capitales faciunt: à quibus artificibus, cauſis metuendum eſt.

Audientiæ teſſerales dici poſſunt, quæ extra ordinem voluminis dantur in magno curiæ auditorio. vulgo Per iniunctiones dicuntur, & Per placet.

In exequendis curiæ decretis vel areſtis operā nauare ſtrenuam & efficacē.

Cauſarū dedititiarum areſta ſunt, Quæ cedente liti parte data ſunt.

Qui deditioni imminent, tamen cunctando conditiones cedendi tentant. qui Deditionem circunſpicere dici poſſunt.

Expromiſſorem date qui ſe in formulam vadis ac prædis alliget, Qui ſeſe nexu bonorum ſectoris aſtringat, Qui ſe conceptis verbis obliget, vt ſequeſtrem prætorium atque iudicialem. Vulgo Depoſitarium iuſtitiæ vocant.

Fruſtratorum iudicū ludificatio, & iudicādarum cauſarum prolatatio iuſtitiæ ludibrium eſt, cum quotidie domū iudicis ventitantes anxii litigatores, domóque prodeunti adhæreſcentes, ſpe deſperationéque alternantibus, animo ſæpe linquūtur, dū littus arare ſeſe ſentiunt, nec tamē idem ſemper agere deſinunt, reticulúmque inflare. aut certe lupū auribus tenent, quibuſcū hu-

iuſmodi ludificatoribus res eſt.

Trahere hominem in cauſam, Perlicere ad aleæ forenſis conſortium, Subſcriptorem cauſæ aſciſcere, Iuris experiũdi ſocietate illigare. Curtius, Trahere in caſum tot animas.

Rerum iudicatarum detrectatores, & rerum in iure tranſactarum retrectatores. vt Virgilius, -nihil eſt quòd dicta retractent
Ignaui AEneadæ, nec quæ pepigere, recuſent.

Eremodicium ſecundum prouocatũ datum contra prouocatorem actionem cauſæ detrectantem. Id eſt, Commeatus datus.

Reus in omni litis parte detrectator. Id eſt, Reſtitator, & Tergiuerſator.

Ancipiti cõcertatione diſceſſum è iudicio, decerníq; altercatio non potuit. Ancipiti aduocatorum conſulto diſceſſimus è baſilica, Id eſt, Partim aduocatorum litem ingrediendam cenſebant, partim diſſuadebant.

Poſtulationem aduocationis regiæ excepit curiæ areſtum in eadem verba conceptum. Id eſt, Aduocato regis concluſiones ſuæ adiudicatæ.

In interdicto retinendæ poſſeſſionis, vterque litigatorum themata è diametro oppoſita articuloſe exequi ſcripto plerunque ſolet. Id eſt, Facta inter ſe contraria ponere. Deinde per aſſenſionem atque diſſenſionem ſigillatim cum iureiurando reſpondere. Per credit vel non, reſpondere appellant.

Cauſæ labanti ſubſidium ab æquitatis officina, an iniquitatis, mutuari moris eſt. Id eſt, Diplomate ſubuenire.

Interrogatus in iure ſuſpenſa & ambigua reſpondit, & vtroque flexibilia.

Omnia exempla cladium forenſium in calumniatorẽ, aut detrectatorem deprehenſum edere, quod ſæpe curia ſolet. Hoc eſt, Temerariæ litis damnatum, inſuper ære mulctatitio plectere.

Ad magnas inſignéſque cauſas agẽdas, cauſidici luculenta aduocatione in ſpeciem ſuccincti, prodire plerunque ſolent.

Emptor ab auctore ſuo in iure deſtitutus, vel reus quicunque ab eo nõ defenſus qui in cauſam incumbere & ſubſcribere debuit, palàm teſtificatus eſt ſuam in ea re captionem magnam fore. Quare quãtam noxam eiuſce rei ergô capturus ſit, tanti ſe apud iudicem iuſtum litem deſtitutori ad extremum æſtimaturum. Nunc dicunt, Proteſtatus eſt de damnis ſuis & intereſſe.

Eximiæ ſpecies criminum ſunt, quarum iudicandarum impos eſſe pontificia cẽſetur iuriſdictio, vel iudices alii quàm regales. Vulgo, Caſus priuilegiati dicuntur, & regii. Tranſlatitiæ autem ſpecies criminum ſunt, quæ Delicta communia vocantur.

Quemadmodum reos ſuos ad pœnam expetit pontificia iuriſdictio, vtpote ſanctionum ciuilium pœnis exemptos iurium canonicorũ prærogatiua: ſic genera delictorum eximia & animaduerſionis regiæ, ſacroſancta ſunt moribus iuriſdictioni põtificiæ. & vt in criminibus tranſlatitiis iuriſdictio regalis, nõ modo religioſe, ſed comiter etiã cõſeruat ſanctitatem iuris pontificii: ita viciſſim canonũ auctoritas in Francia æquo animo cedit, aut cedere videtur maieſtati cognitionis regiæ, dũtaxat in iis generibus in quibus regia iuriſdictio imperii ſui vindex eſſe cõſueuit. Quod vtinã nõ tanta religio curiã hãc

noſtram obſtrictam, reliquáſque curias regni teneret, quorũ animis inceſſit non cãdor animi,& ſimplicitas in ſuo cuique tribuẽdo, ſed quædam per manus tradita à maioribus ſuperſtitio longe magis imbutis canonicarũ ſanctionum minaciúmque terrore,quàm vera ac germana priſcorum canonum reuerentia,ſeculis melioribus conditorum æqualibus iuſtitiæ Chriſtianæ,

-cum furem nemo timeret,

Caulibus aut pomis,& aperto viueret horto.

De Patribus illis loquor & Cõſcriptis Senatus Chriſtianiſmi, æmulis fidei aquis inambulãtis. Melius omnino,commodius, & ſanctius cum vita ciuili ageretur,& verò cum canonica. Stultam profectò & inſulſam Francia formidoloſi iuris ac terribilis obſeruãtiã venditat,quaſi ſpecimen religionis. Quaſi verò religioſum ſit,aſylum patefacere hominũ perditorũ colluuioni ab aris diuerſiſſimæ & abhorrenti,ſola teſſera ſanctæ iuriſdictionis põtificiæ, cæterũ nullo miniſterio,nullo auctoramento aris obſtrictæ. Nam quid(per ſacra nominis Chriſtiani)quid aliud eſt(inquã) libati nouacula verticis elogium triũ verſuũ circũferre(quod ſolenne eſt hominibus facinoroſiſſimis)quàm amuletũ ſeuerioris iuſtitiæ in ſinu ſemper fouere? quàm impunitatis teſſeram & legum contemptionis,ſeueritati impingere iudicum Caſſianorũ? Cum interim hic vmbo cõtra legum ac iuſtitiæ tela excogitatus,nulli non violenti pa rabilis ſit paucis noſtris aſſibus. Tanti eſt apud homines canonicæ (vt vocãt) cenſuræ opinio, vt ſarta tecta reorũ capitaliũ agmina,aſylo impunitatis reddita,graſſari deinde cũ ſumma vitæ pnicie ſinamus, legúmq; ludibrio. Quod contra canonũ ipſorũ mentem in mores receptũ eſſe nõ dubium eſt, ſi ſententiæ potius quàm verba perpenderentur: & contra antiquorum auctoritatem,qui maiorum (vt aiunt) gentiũ interpretes canonici iuris fuerunt conſenſu mortaliũ. Sic tulit hactenus ratio iuriſdictionis noſtræ, proauorũ abauorúmque memoriæ,& aliquantum altius repetẽdæ, quæ alioquin etiam antiquitatis ignoratione multa laborauit. Iandiu etiam Iuſtitiæ ſimulachrũ pro idea illud quidem Iuſtitiæ colitur in omni penè parte vitæ, ſed perſonata facie atque hiſtrionica aſſimulatum, vtpote ſcenæ & populo ſeruiens.

Ferentarius aduerſarius in foro non minus timẽdus, quàm grauis armaturæ,apud iudices quidem culinarii iuris conſultos & acres interpretes.

Quod princeps codicillis iuſſerit,vetuerit,& iure eximio indulſerit,curiam auctorẽ fieri oportet,ſiquidem in ius id tranſiturum eſt, in ſeculáq; iturum.

Iactare in cauſa agenda aut defendẽda auctoritatem curiæ qua de re agitur decretoriam. Allegare areſtum in indiuiduo dicunt.

Iacturã vltro alicuius prolatæ auctoritatis facere, aut inquiſitionis, eſt Teſtari ſe nolle id inſtrumento litis cedere: vt ſi timeatur ne falſi inſimuletur quod prolatum eſt. Iacturam contradicendi aut refutãdi ſponte facere,eſt De iure ſuo hactenus decedere,vt cum liceat nobis refellere, vel teſtimonia vel literas,tamen id nolle facere dicamus.

Fallere quod ſyngrapha conuentum erat, eſt Non ſtare eo quod ſcientes prudentéſque egimus.

Eſt vbi habere in partibus iudicum numerum ingentẽ ad victoriam præ-

ſtet, quàm iurium vim magnam. Cauſæ enim interdum & quibuſdam in iudiciis, à gratia ſæpius, quàm à iure laborant.

Elementa litis à iure exili anguſtóque nata, paulatim excreuerũt in robur cauſæ alia atque alia iuris acceſſione.

Curriculi cauſæ diuerticula conſectari, & per auia longius expatiari, hominis eſt litis aleam detrectantis, qui forenſe bellum habere magis quàm gerere inſtituit, & litem ducere traheréque, non decernere. Vniuerſi enim certaminis offenſionem metuit cauſæ inferioris conſcius.

Multi qui ſemel iterúmque in eadem cauſa victores fuerunt, in tertio certamine offendunt, cum ad curiam venerunt.

Quidam poſt cladem acceptam reliquias litis recolligẽtes, diplomatis adminiculo rem perditam reſtituunt.

Aduocati offenſatores in curia, quamlibet facundi, tamen patrocinii auctoritate minuuntur, quaſi aleatores.

Ad intercesſionem edicti codicillaris in curia promulgandi, multi nomina dederunt. Vel, Cum edictum in curia promulgaretur, interceſſores multi certatim conſurrexerunt.

Triumuiri rerum fiſcalium actionúmque popularium, altercatoriis diebus in ſubſellio ſuo ſedentes in curia, auſcultationes factitant, ad extemporales interceſſiones actionéſve accincti, ſimul vt quippiam natum eſt, quod ſuarũ partium orationem poſtulare videatur, aut deſcenſionem in cauſam. Dici etiam poſſunt Triumuiri aduocationis regiæ ac publicæ.

Ita placitũ eſt curiæ. Id eſt, Areſto curiæ decretum eſt, aut pronuntiatum.

Refellere teſtẽ vt ſceleratũ, vt auribus mutilũ, vt maſtigiã, vt inteſtabilẽ.

Trahere in crimẽ, vt Trahere in cauſam. Tacit. Opperiebatur Nero, vt Veſtinus quoque conſul in crimen traheretur. Id eſt, Vt indices eũ nominarẽt.

Forenſem verſuram faciunt in dies grauiorem temerarii litigatores, qualibet de cauſa curiam appellantes, vt lites extrahant. Gliſcit enim in dies dãnum, & quaſi fœnus, pro vſura temporis.

Controuerſiam vnã in duas ſcindere, duáſque in vnam cõglutinare, Duas controuerſias vna lite complecti.

Litigator quamlibet animoſus, tamẽ impar cauſæ magnitudini fuit. Id eſt, Sufficere non potuit.

Iudicum iniquitas interdũ ſpecie ſeueritatis imponit hominibus, aut rurſus ſpecie clementiæ.

Acris & perurgentis perſecutionis mucronem reus fugax excipit vmbone procraſtinationis, & ſæpe impetus actoris interim reflacceſcit.

Eſt cùm reis in foro gratioſis, aut amicis gratioſorum, circundatis indagine quæſtionis, plagæ clàm ſubmittuntur vel iudicum beneficio, vel cognitoris regii, vel vtriſque conniuentibus. Refert enim ad criminum animaduerſionẽ, quàm molli brachio aduocatio regia petitiones ſuas aduerſus reos intendat, aut quàm atroci & gladiatorio, apud iudices quidem non iniquiſſimos reo comperto criminis & conuicto.

Decernere alicui rei iudicandæ vel diſceptandæ poteſtatem, eſt Facere vel

dare commiſſarium.

Secunda curia cauſam egit aduocatus,& plaudente corona togatorum,ſic dici poteſt,vt Secundo populo olim dicebant.

Inoffenſum litis curſum ad ſentētiam perducere.Id eſt, Nulla in parte hærentem,neutra partium reſtitante. Sunt & lites crebris offenſiunculis agitatæ & exercitæ,cum intercedunt ea quæ vocantur Incidētia, quæ ſummæ rei iudicium morantur.Sunt enim offenſiunculæ, cum in his diuerticulis alter litigatorum vincitur,& impendiis mulctatur.

Ordinare litem,& Litis perſonas recte ordinéque cōſtituere, Vulgo Regulare partes appellant. Cōſtituere cuiuſque partes, vicéſque ad litē agitandā.

In ordinem cogere appellationum nomina. Cui opponitur, Extra ordinē recitare aliqua nomina.

Luxatas litis partes & loco motas,in artus ſuos reponere. Hoc eſt,Litē præpoſtere actam perplexéque,in ordinem reſtituere.

Lis inſtrumēti alterius,vel partis copiarum ſuppreſſione iudicata. Hoc eſt, Eorum quæ prolata erant,ſubductione.Quod nō rariſſime euenit. Quæ autem inter iudicandū à iudicibus conſultò reiiciuntur,Præterita dici poſſunt, quia eorum ratio non habita eſt.

Libello ſupplici ab altera parte porrecto,vt litis moratorio,ſubſcriptū eſt, Condatur in ſacculum.

Inſtrumenti prolati additamenta,Nouæ productiones dicūtur.Id eſt, Copiæ recens editæ,& cum libello ſupplice promptæ.Huiuſmodi autem libellis interdum ita ſubſcribi ſolet.His peculiaris ſacculus deſtinetur,vt in iudicanda lite eorum ratio hactenus habeatur,quatenus viſum fuerit.vel,Vt eorum ratio vtcunque habeatur.

Canonici iuris auctoritas vel verius pōtificii, dirarū imprecationibus quaſi Gorgonis facie ſuccincta,ſtupore mūdū affecit,ac torpore:legū ciuiliū armatíque iuris terrorem procul à præſidiis ſummouet, intra quæ aſylum aperuit omnibus extrema exempla ſuppliciorum meritis,aſſentiente hominum iudicantium ordine, quibus legū tutela publice credita eſt. Quod inſtitutū in Francia inualuit,nō tam Euangelicæ maieſtatis reuerētia(ſi ingenuè loqui licet)quàm minarū canonicarū formidine,ſuperſtitioſis magis,quàm religioſis inceſſente. A caluo enim ad caluū(quod dicitur)æquo loco numeróq; cuſtodiarū ſeriē habere,nō religionis eſt priſcæ, ſed ætatū inſtituti aperte iā degenerantiū à moribus ac ritibus regni Chriſti Seruatoris,& ad vitæ in medio poſitæ diſciplinā remigrantiū,quæ plus habet iuris humani gētiūmq;,quàm diuini è cælóque oriundi.Hoc ius certe multorū opinione nō inſipientium, poſt diluuium natū eſt antiquiſſimæ germanǽque Chriſtianiſmi prudentiæ, vt iuris canonici prærogatiua homines facinoroſiſſimi,ſummo vertice tantum ſancti,cætera intus extráque ſpurciſſimi,maieſtati regum populíque legibus ſacroſancti ſint.Quæ interpretandi iuris ratio, etſi iam obſoleuit inter homines paulo elegātius literis & doctrina inſtitutos,& ſcite natos ad iudicādum:tamen multitudine vincitur plerúque archaiſmi mordicus retinēte, auitǽque auctoritati plus tribuēte,quàm veritati in dies apertius ſe promenti,

publicæque vtilitati & decori ordinis ſacroſancti, qui verticum ſanctitati fauere vehementius ac ſtudere, quàm mentium, vulgò exiſtimatur.

In iuriſdictionis finibus, omnia auſpiciis iuſtitiæ palàm fiunt: multa verò aguntur ductu & miniſterio cupiditatis, & arbitratu priuatæ vtilitatis.

In agitãdis quæſtionibus, ſeu publica ſint ſeu priuata iudicia, ſoli Cognitori regio licet & ſtipulatori publico, reis pœnã iure ſuo ſuppliciúmq; irrogare libello: quod & Mulctam dicere appellabant antiqui. Græci τίμημα ἐπιγράψαι dicunt. Priuatis autem hominibus iniuriam ſibi factam, aut vim illatam perſequẽtibus, litis tãtum æſtimatio libera eſt, ciuiliter cõcepta, & ſuæ rei ſeruatrix, non animaduerſionis & vindictæ poſtulatrix, niſi in ea ſpecie quæ honorariã pœnæ irrogationẽ admittit, quæ ad priuatam ipſa cauſam magis, quàm publicam pertinet. Actori enim publico more maiorum, vt mandatæ in vniuerſum à principe populóque eæ videntur actiones, quæ ſuũ populi ius principiſque tuentur: ſic ſecus admiſſa publico regióque nomine iudicio pœnali perſequenda, vt publicæ libertatis ſecuritatíſque vindici. Quapropter quãdiu eius magiſtratus interregnum eſſe contingit, nullodum ſuffecto in locum facto functi, aut (quod nõ magnopere intereſt) cum in eo cui mandatus eſt hic magiſtratus, pectus (vt ita dicam) deſideratur ſacroſancta poteſtate dignũ, ac ſpiritus tribunitii: Reſpub. principiſque iudiciali patrono orba eſſe cenſenda eſt, quæ legum eſt internicio. Is magiſtratus in foris regiis cauſidicum ſuũ habet, cuius & cõſilio & voce vti debet. In ſumma autem curia duos habet & cauſidicos & aſtipulatores, quorũ aduocatione & conſilio vtitur, muneri ſuo aſcriptitiis & auctoratis: tum demum quidem certe, cum magiſtratuũ ratio recte atque ordine, & more priſco, conſtituta eſt. Is vnus eſt Cognitor regius in finibus ditionis curiæ, proprie loquentibus. Nam qui in præfecturis regiis fungũtur hoc magiſtratu, non Cognitores regii, ſed pro Cognitoribus ſunt, vel Subcognitores. Quare eorũ acta cum ad curiã vocantur, quatenus ab aduocatione regia agnoſcũtur aut abnuũtur, ita ferè aut rata aut irrita euadũt. Nõ parui autem refert & Cognitores ipſos & Subcognitores, & Fiſcales cauſidicos, atque Subcauſidicos, quod magiſteriũ eſt cauſarum popularium: magiſtratus ſuos regis tantũ cõſcientiæ debere, & famæ publicæ ſuffragatui: delatúmque ipſis eſſe potius & iniunctum, quàm donatum aut repenſum. Eius magiſterii Triumuiri in curia, ita in æqui loci ſubſellio ſedent agẽdarum cauſarum diebus, vt tamen quaſi è ſuperiore loco verba faciant, & audiãtur. Cũ enim vel deſtinato, vel obiter in cauſam quampiam incumbũt, eorũ poſtulatio plerunque prærogatiuæ ſententiæ loco numeróque propemodũ habetur: niſi ſiquando perſonã ſuã deponere, publicámque priuato ſtudio videantur, in cauſámve aliquã ambitioſè deſcẽdere, aut rurſus obnoxie munere ſuo defungi. quod obſcurum eſſe non poteſt in tanto talique cœtu. Eorũ in baſilica conclaue, veſtibulum iuſtitiæ, aditúſq; ad curiam eſſe debet quæſtionẽ poſtulantibus, & fidem implorãtibus iuriſdictionis ſummæ, aduerſus iniurias præpotentium, contemptúmque iuriſdictionis trãſlatitiæ. Extitit nõ ita pridem vir inſignis memoriæ Ioãnes Sanctromanus, qui ob eum magiſtratum difficili tempore, Catonis animo geſtum (vt literis proditum eſt) nominis ſui

memoriam, vel deſyderium potius virtutis tribunitiæ, in ore hominum cõſecrauit. Vſqueadeò admiratio virtutis ætatẽ adhuc perfert, ſiue ob teſtimonium famæ aliquantũ prolixius, atque liberalius, ſiue ob exemplare facinus Palladii ſeruati, contra minas impotentiæ, quod æmulis caruit. Vnus enim fuiſſe exiſtimatur in eo magiſtratu, vel in prętextu potius, poſt hominũ memoriam, qui priuato periculo in commune conſultum non noluerit. Eorũ verò quos tranſlatitiè vel ambitioſè perfungi & obnoxiè eo munere non pudet, actiones ferè & poſtulationes ſcriptæ ſic audiuntur, vt ſolennia acroamata, & moris vſurpandi tãtum gratia. Nauata enim ſtudiis & neceſſitudinibus opera, & Reip. charitati atque magiſtratui, luculenter diſcrepant.

Velamenta reorum rerum capitalium, infulæ ſunt initiati verticis, vel nouacula tãtum aut forfice perſtricti, quæ plurimos præſenti fato eripiunt. Sẽſus autem curiæ maiorum auctoritate adductus, nimium ſemper incubuit in eorum velamentorum reuerentiam, quarundámque canonicarum conſtitutionum interpretationem, ſupra modum benignam, cum pernicie Reip.

Ius & arbitrium temporis atque ordinis rerum iudicandarum in curia, penes præſides eſt & ductores claſſium.

Decus, dignitas, & maieſtas curiæ apud vniuerſos eſt: ius ac poteſtas rerum decernendarum penes paucos eſt.

Mandata ſuprema hominum, Diſpoſitiones vltimarum volũtatũ dicũtur.

Interdũ cauſæ ampliatio omen eſt in ſummam cauſæ, aut ominis loco accipi poteſt.

Vocare in ius, & Vocatores in ius, ſunt Apparitores.

Citra pulueris forenſis tactum vincere, Citra pulueris tactum manus aduerſario dare. Id eſt ἀκονιτί. Sine ſudore & puluere victoriã ferre, ἀμαχῶς. Hoc fit, cum prouocatores tentare certamen non audent, & in procinctu ſe nolle periclitari dicunt.

Multo ſudore puluereque fori vincere. Id eſt, Poſt acrem & multam concertationem.

In procinctu cauſidici & cognitores ſtare debẽt, certaminíque imminere, cum nomina voluminis recitãtur, promptáſque copias ſuas habere & explicatas, ne ab aduerſariis in trepidatione ac tumultu deprehendantur & opprimantur.

Aduocationis regiæ ſubſcriptionem cauſæ infirmæ ac labanti implorare.

Exarmare cauſam aduerſarii, Eſt inſtrumentum eius ſubducẽdum curare, vel ita refellere eius auctoritates atque teſtimonia, vt tueri intentionem ſuã aut exceptionem nequeat. Vulgo Elidere probationem vocant. Inermis etiã cauſa eſt, quæ documẽta nõ habet. Semiermis, quæ exilia & infirma habet teſtimonia, vel vnius tantum teſtis. quam Semiplenam probationem vocant.

Vrgere litem, & Inhibere litis curſum, oppoſita ſunt.

In ſalebra cauſæ hærere, In ſcopulũ cauſæ impigere, In luto litigii cõflictari.

Inconſultus impetus dictandi iudicii & perſequendi cito elanguit.

Cum ſecundis iudicibus litem inſtituiſſes, repente aura forẽſis tranſire cœpit ad partem aduerſariam.

nunc quaſi ſubſidiis recentibus fretus, ferociter pedem confert, interdúmque impreſſionem in copias tuas facit.

Cedenti primùm, quàm pedem inferenti aduerſarius propior videbatur: nunc quaſi ſubſidiis recentibus fretus,ferociter pedem confert, interdúmque impreſſionem in copias tuas facit.

Ius necis vitæq; in dominatu ſuo habere, vel in vico. Id eſt, Merũ imperiũ.

Homo nec vetandi nec iubendi pro imperio potens. Id eſt, Qui nec merũ, nec mixtum imperium habet.

Iudex iuris reddendi partibus impotens. Id eſt, Incompetens, non ſuus iudex partium.

Conſilii ſtudia in duas partes diducta, in ſententiis adæquauerũt. Id eſt, Ad colophonem rem deduxerunt.

Dolo, ambitu, oppreſſione graſſari in iudicio cauſæ inferioris.

Syngrapha iudicialis in verba concepta ſtatus inficialis, Appunctamentum contrarietatis vulgo dicitur.

Areſta curiæ regis nomen præferunt, quaſi curiæ centenariæ principis. Nã & illic vacat prima & angularis ſedes in tribunali.

Poſtridie Martinalium anniuerſario poſtliminio redit curiæ ſuum ius, ſuũ imperium, ſua iuriſdicendi auctoritas, dignitáſque.

Prima claſſis curiæ, Auditorium patens & comitiale dici poteſt, & Palæſtra cauſidicæ facundiæ. Cæteræ, Secretaria dici poſſunt, & Penetralia curiæ.

Stati dies curiæ dici poſſunt iuſtique, qui Ordinarii vocãtur. quibus diebus curia bis ſedet in omnibus claſſibus.

Sunt etiam dies quidam audientiarii ſiue oratorii, quidam ſilentiarii & cõſiliarii. Vel, Dies Tribunalitii, & Dies ſubſelliares.

Fuit in hominum opinione iam olim fixum, prudentiæ iuridicæ ſacrarium in curiæ comitio eſſe ſitum, æquíque ac boni promptuarium, & tanquam penum iuris vnicuique reddendi. Ferè etiam illic ſemper ara fuit Iuſtitiæ, proceribus, ducibus, regibus denique ſacroſancta. Et pignus imperii noſtri eſſe ſemper putata eſt Iuſtitiæ reuerentia.

Curia Pariſienſis, id eſt Centenaria, matrix eſt curiarum, vt tanquam ab ea decerptarum & primùm oriundarum: certè quidem archetypos eſt aliarum.

Primani, Secũdani, Tertianíque dici poſſunt, primæ claſſis, & deinceps cõſcripti cõſiliarii. Conſcripti enim, centumuiri ſunt, & conſiliarii principis. Et Cõſcribere verbum eſt καταλέγειν, hoc eſt, In catalogum aſcribere. Aliud eſt tamẽ cõſcriptũ eſſe curiæ, & cõſiliariũ. Quidã enim antiſtites ſentẽtiæ dicendæ in curia ius habẽt, qui loco ſunt, non etiam numero conſcriptorũ. Cõſcripti inter ſe ſic curiales ſunt, & appellare inter ſe poſſunt, vt Municeps municipẽ, & Ciuis ciuẽ appellat ſuũ. Sic Curialis meus eſt, qui eiuſdẽ curiæ mecũ eſt, quaſi collega. Et Decuriales iter ſe ſunt, qui eiuſdẽ decuriæ ſunt & claſſis.

Magnũ eſt momentũ in prærogatiua iudicio præſidẽtis, & ſententias rogãtis, etiam ſi vnici pũcti numerũ tantũ obtinet: etſi quidam conſcripti ſui iuris ſunt in cenſendo, nec facile deducuntur ab eo quod ſemel ipſis viſum eſt.

Superuacaneæ operæ functiones, interrogatio teſtium, & repetitio eorundem atque cum reis compoſitio, inire rationes expenſorum in lites, & ſimilia, quæ corollaria ſunt ſtipendiorum.

Agere & exercere ſtrenuè & ingenuè præſidem, vel litis diſceptatorem: cui opponitur, Agere obnoxie præſidem, Non præſtare iuſtum præſidem.

Lauta quorundam conſcriptorum ac ſplendida vitæ ratio muneriſque fungendi, quorundam penè ſordida, & capturis inhians.

Succiſiuæ horæ curiæ poſt decimam & poſt quintam. Et Seſſiones ſucciſiuæ. Id eſt, Proceſſus qui Commiſſariorum vocantur.

Cauſarum exarmatarum calamitas culpa inſpectorum eueniens, parū gratioſam in curia expoſtulationem habere ſolet: raróque feriatas aureis curiæ inueniunt, qui querulos libellos eam ob rem porrigunt.

Ephemerides litium ſunt Regeſta cognitorum, in quibus ſeries cauſarum continetur. Continent enim & diurna cauſarum acta, & calēdaria, & anniuerſaria in longis litibus ac luſtralibus. Litis autem ſilentium maius trimo, eremodicium cauſæ facit, id eſt, Cauſam pro derelicto habitam, niſi diplomate lis hiulca ſarciatur.

Carina cauſæ & fundamentum, eſt Libellus petitionis.

Cauſa prima manu informata eſt, poſt conſtitutionem cauſæ iuridicialiter vel inficialiter conceptam. & Prima cauſæ conſtitutio, eſt quod dicunt, Proceſſum formam ſuam accepiſſe.

Oſſa & nerui cauſæ, ea pars eſt inſtrumenti, quæ auctoritates literáſque cardinales, vel teſtimonia complectitur. Quæ pars ſi intercidat, cauſa iam delumbata eſt.

Quædā pars inſtrumenti propior eſt ornamēto, quàm inſtrumēto, quæ ad ornādam commēdandámque cauſam magis quàm inſtruēdā comparata eſt.

Copioſum litis inſtrumentum in ſpeciem congeſtum, impedimenta magis ſunt, quàm copiæ ad victoriam ſpectantes.

In inſtrumēto copiæ quædam ſunt centuriatæ, quaſi in acie inſtructa: quædam ſuccēturiatæ, & in ſubſidiis collocandæ: vt ſi res ad triarios redierit, vſui eſſe poſſint.

Armamenta cauſæ ſunt quæ vulgo Fruſta, id eſt, Petiæ proceſſus appellantur. vel Acta cauſæ ſeriem litis cōtinentia, ſine quibus cauſæ conſtitutio nulla eſſet. vt enim & machina & nauis armamentis ſuis vacua, vtilis eſſe nō poteſt: ſic controuerſia ſine his inſtructa eſſe nequit. Et ſi fragmentū cauſæ neceſſarium interciderit, quouis modo inſtrumentum ſarciendum eſt.

Loricam cauſæ lacerare dici poteſt is, qui firmiſſimas inſtrumenti auctoritates, documenta & teſtimonia cauſæ decretoria refellit efficacibus refutamentis: fidémque eorum ſic labefactat, vt cauſa iam inermis eſſe videatur. Quod & Diloricare litis inſtrumentum dici poteſt.

Cauſa ab actore plene inſtructa, à reo inermis iudicata eſt, quia excluſus inſtruendæ litis tempore nihil protulit.

Compages inſtrumenti malè coagmentata. Id eſt, Inſtrumentū litis nullo ordine digeſtū, vel cuius partes eodē non pertinent, vel inter ſe colliduntur.

Actio vel controuerſia iure multiplici, varióque coagmētata. Id eſt, Ex multis titulis conflata.

In mediterraneis patrimonii naufragium multi faciūt, quorum è numero

ſunt ii,qui fortunis euertuntur in baſilica.

In cauſa nobili tyrociniũ facere nõnulli iuuenes audẽt, qui iuſto echemythiæ tẽpore cancellis curiæ adhæreſcẽtes,ingenua fiducia ingeniũ imbuerũt.

Huic homini multum in cauſa ſpei,ſed nõ perinde in æquitate iudicis.Cõtrà,Aduerſario nihil ferme in cauſa fiduciæ,niſi gratia forenſi fretus eſſet.

Lis lite penſatur, quãdo vnius liticulæ impendia cum alterius cõpẽſantur.

Non modo in rem controuerſam offendere,ſed etiam in omnes litis acceſſiones.Principale,& Fructus cum impendiis vocant.

Cauſa non modo damnata , ſed etiam omnium voce lacerata.id eſt , Cum conuitio damnata.

Cauſa nullo iure nixa ſtatim concidit : ſtare enim diu æquis iudicibus non poterat.

Peruicaces litigantes ſunt,qui ſemel vinci nequeunt,rebellante ſemper vitio φιλοδικίας, id eſt,naturæ controuerſæ.

Reſtibilis controuerſiæ ſoboles multa renata eſt.

Reſtibilis controuerſiæ areſtum eſt,ex cuius executione aliæ atque aliæ cõtrouerſiæ renaſcuntur,vt ſæpe euenit.

Prouocationum colluuionem circunfluentem curia non pridem mulctarum prædictione,exemplíſque ſeueritatis exhaurire inſtituit:nec male cedit incœptum: tametſi cenſura curiæ diſtricta,quæ pudori eſt terroríque pudentibus & famæ ſtudioſis,contemptui eſſe cœpit peruicacibus,vt in vagina nõnunquam indulgentiæ condita.

Reus cauſæ ſuæ diffidens,affectat iter ad litẽ extrahẽdam quàm longiſſime.

Lis iam affecta,& pene præceps,trepidationem in partibus excitat.id eſt,Iã iam in conſilium mittenda.

Orſus telam acriter magnæ ac ſinuoſæ controuerſiæ , non eadem detexuit contentione.

Litibus lites attexere alias ſuper alias.

Hic litem ita orſus eſt,vt Penelopes telam texturus videatur.Hoc eſt, Nũquam litem cœptam ad finem perſecuturus.

Qui cum minore annis litem ſine curatoris miniſterio inſtituit, retexere poſtea cogitur quæ pulchre prætexta videbantur.

Ludibria litium(id eſt eremodiciorum iudicia, & excluſiones cõtumaciũ) in quibus acriores litigatores magna ſpe, ſed inani meſſem facere ſolent, iuriſdictionis auctoritatem,imperiúmque impune ludificantur : cum interim natio forenſium lucripetarum,meſſem non aſpernandam in ſiliquis fallacibus faciãt,ſine moleſtia animorũ. Huiuſmodi enim ludificationum veniam fugitiui litigantes, vel ab officina diplomatica , vel cognitorũ cõmercio nũdinantur,cupidè & hilariter verſuras huiuſmodi facientes, animis ſuis obſequendo,quarum nullus interim penè ſenſus eſt,tametſi noxa non leuis .

Controuerſiæ quædam iudicio iam maturæ,repentè recrudeſcunt. Quædã cauſæ longa tabe pereunt . Quædam vnius aut alterius impetu actionis ſcriptioníſve opprimuntur.

Cæcam cauſæ vomicã perſcrutari,& ad ſuppurationem perducere,vel ſcal-

pro pertundere, eſt falſi crimen occultiſſime ab aduerſario in cauſa perpetratū,ad cardinem cauſæ pertinens deprehēdere, & reū peragere, damnaréque, vel quippiam ſecus admiſſum,quod penitus latebat,in lucem adducere.

Cauſa peruagata in curiis aliis atq; aliis,dici poteſt de cauſa ſæpius auocata.

Eſt etiam ſuū litibus poſtliminium.Poſtliminio enim lites redeunt in forum aut in curiam,quando poſt iudicium iterū cognoſcuntur,impetratis codicillis:ſiue id principis placito ſoluto legibus fiat,quod perquàm rarum eſt: ſiue id ius & æquum ſuadeat,vt ſi ex falſis auctoritatibus iudicatum ſit, vel aliam ob cauſam idoneam.

Sæpe poſtliminium eſt ſummæ cauſæ,quod non valet ad impendia litis.

Vrgere ſummæ rei diſcrimen, & Sūmæ quæſtioni inſtare, Aleam ſummæ cōtrouerſiæ iacere. Vel,Leuia certamina,liticuloſáque tentare & laceſſere, vniuerſæ controuerſiæ diſcrimine abſtinere.

Eſt cū ſummæ rei diſcrimē in diſceptatiuncula vertitur, & liticulæ iudiciū præiudiciū eſt vniuerſæ cōtrouerſiæ.Nec ab re eſt, quòd Aleam iudiciorū dicunt,vt Aleā præliorū.Adeò nō multo minus eſt aleæ in foro quàm in ſphæriſterio.Vt enim in ludicro plurimū poſſit artificium, & in foro ius ſuperi*, iuriſq; experiūdi ratio : tamen vt illic ſphæræ antitypia nō reſpōdēs quodam loco minime refractario,ſphæriſten ſuſpenſa manu ſtupentē deſtituit: ſic euētus in foro nōnūquā nec iuri,nec induſtriæ,nec cōſultis peritorū cōgruit. adde quòd ſtudia quorundā iudicantiū formidoloſiorē aleam ipſam faciunt.

Vltro citróque curia appellata,vt vtrique fuit conſentaneum.Id eſt, Partes reſpectiue appellauerunt.

Vltro citróque conditiones latæ ſunt. Vltro citróque certatum conditionibus ferendis & referendis.

Cauſa fato ſuo ſemel functa eſt.vel,Diem ſuum quidem illa obiit,ſed non extremum.ſupereſt enim prouocationis certamen.vel,Diem ſuum ſummū obiit,hoc eſt,Areſto iudicata eſt.

Hiulcum litis contextum ſarcire, Veniam eſt diplomaticā interruptæ cauſæ impetrare.

Farrago litis ſaccularia,Copiæ ſunt inſtrumenti in ſacculis conditi.

Litis farrago varia & copioſa, in qua interdum calamitas accipitur, longè latéque pauperiem in controuerſiis faciens,& in hominum patrimoniis, ſiquid interciderit litium decretorium.

Annonæ iudiciales eorum diligentiam induſtriámque intendunt, qui inſpectiones in curia,& alibi faciunt.Id eſt,Sportulæ.

Annonā intēdere,& Annonā imminuere ꝑ cauſarū magnitudine atq; exiguitate oportet,atque etiā facilitate & difficultate cōmentarios conficiendi.

In quibuſdam autem foris in dies ingraueſcit annona, creſcente iudicū auiditate, quos Annonarios appellāt. Quidā rurſus laboris ſui ſecū rationem duram malignámque ineuntes, ſubſidium vitæ in ſtipendiis ſuis collocant.

Annonariæ cauſæ,vel Iudicia annonaria ſunt,id eſt, Sportularia,quæ Commiſſariorum cauſæ vocantur. Has annonipetæ conſectantur.

Litium commentationes facere,eſt quod aiunt, Multū eſſe in extrahendis

proceſſibus.Hoc eſt, In cõmentandis cauſis inſtructis. Et Commentarii, Cõmentatáque eorum ſcripta dici poſſunt qui lites cõmentantur, ſummam argumenti cauſarum inſtrumentíque commentario complectentes.

Conflare litem alicui duo aut tres dici poſſunt qui colluſitátes in eius perniciem diuerſi in ſpeciẽ eum aggrediuntur, ſed eodẽ tamẽ ſpectantes. quod Cicero Cõflare alicui negotium vocat. & Conflata coitione ſententia Latine dici poteſt, quæ dolo vel conſenſu duorum aut plurium συσκευωρησάντων, vel συνδικαδόων, ſecundum aliquem lata eſt.

Aduocati viri boni officium eſt, conſultorem ſe præbere litigantibus, non etiam litium calumniarúmque conflatorem.

Sacculorum interanea inſpicere, eorúmque commentarium facere.

Cauſarũ ſacculos exẽterare, exta inſpicere, ex iiſque augurari & prædicere euentũ & iudicium, aduocati ſolent reſponſa factitantes in baſilica, morbis etiam cauſarum, vitiiſque medicamenta quærere. Extiſpices autẽ cauſarum, ipſi ſunt Cõmentatores. & Extiſpicium cauſæ, ipſa Commẽtatio dici poteſt.

E ſacculis grandis ac grauis controuerſiæ exenteratis vitalia cauſæ auferre, inſtar eſt homicidii.

Cauſæ quædã recẽtes, quædã cõditaneæ. Id eſt, Quæ diu pependerunt in exhedris cõmẽtatorũ. Quæ tandẽ ſic ad iudiciũ, vt ad vſum fõrẽſem promũtur è penu ſaccularia. Prõptuariũ autẽ litiũ & ſaccolorũ, Exhedra eſt ſcribarũ.

Lites quædam in æuum reconditæ.

Sarcinulæ aduocatorum baſilicanæ, Sacculi ſunt fartiles.

Exploſam actionem cauſámque iterũ in ſcenã reducere, impetrato diplomate. Id eſt, Actionem vnde quis depulſus eſt in iudicio.

Diſpungere rationes expenſorum in litem, eſt taxare ſumptus litium. Et Diſpunctor, eſt AEſtimator eorũ. & Expuncta nomina, & Calculi expũcti in ratione ineunda, id eſt, Obliterati, reiecti, ꝓ nihilo habiti, præteriti, nota nihili prænotati. Ratio autem ipſa putata ſubductáque dicitur, cũ ſumma collecta eſt, vnde nomen obſignatur, auctoritáſque exigendi.

Adnotare in rationibus nomina diſceptãda & cõtrouerſa. Id eſt, Cruce prænotare. Nõ controuerſa autem nomina, vel diſceptata exigere, & expugnata.

Ex indice recenſere inteſtinas copias ſacculorum vel interanea ſacculorũ percenſere atque recognoſcere ſub oculis actuarii, vel apparitorum cuiuſpiã. Facere collationem ſacculorum appellant, vel inteſtinorum ſaccularium. Inteſtina enim ſunt atque interanea ſacculorum, quas Petias vulgo vocãt. Et Inteſtinũ vnum aut alterum deſideratum Latinè dixeris, quod Petiam vnam aut duas perditas dicunt.

Loculi etiam cauſarum, vt Sacculi, dici poſſunt: quorũ quidam capaciores ſunt & grandiores, quidã minutiores. & Excutere loculos ſitu & carie obductos, vel Forulos iã carioſos, dicere poſſis, Sacculos iandiu intactos inſpicere. Fortaſſe autem Foruli lintei dici debent.

Homo litigioſus, vel de maxima parte patrimonii ſui litigãs, in loculis habet conditum patrimonium, & in forulis forenſibus recõditũ & aſſeruatum.

Lis facultatibus lapſa eſt, cuius copiæ deſiderantur.

Prouocationũ cauſæ, quædã Ex‿tẽporales, quas Litium verbaliũ appellãt: & in magno auditorio ex‿tẽpore plerũq; dirimũtur. Aliæ Iuridiciales ſunt, quæ Litiũ ſcriptarum dicũtur:hæque diſceptationis ſunt claſſium inquiſitoriarum.hoc eſt,Secundanæ,Tertianæ,Quartanæque: illucque reiici ſolenne eſt. Quanquam interdũ prouocationes iuridiciales diſceptationis fiunt Primanorum,duntaxat ſi ex‿tempore liquere de iis poſſit.

Controuerſiæ ſequeſter in curia dici poteſt is,cui litis inſpectio commẽtatioque attributa eſt.Hic, ſi vir bonus eſt, vtrique ambigẽtiũ æquus iniquúſque eſſe debet, neutrámque in partem propenſus. Diſputationis autem ſuæ librã,cum ad iudicium cauſæ ventum eſt,ita cenſendo ſuſpẽdere ius, vt ſuũ vtrique in vtraque lance tribuat optima fide,vtriuſque cauſæ momẽta expendendo:ſic tamen,vt ad extremũ,prægrauantia ſuis ponderibus æſtimet,cum interim habeat in conſilio iuris,æquitatis,morum, exemplorũ auctoritates.

Cernere adiréque hæreditatem litium, vel eam aperte repudiare ii coguntur,qui in ius locúmque litigantiũ demortuorũ ſucceſſiſſe dicũtur.Id eſt,Litibus cedere, vel litibus ſe obiicere:ſi tamẽ eo nomine in iudicium vocẽtur.

Competitores audientiæ ambiunt in curia,& ſalutationes cãdidatorias factitant.Hi ſunt,qui cauſas inſtructas,& iudicationi accinctas habentes, in cõſilium mitti iudices ſuppliciter poſtulant,qui cogi ſibi claſſem ac ſuæ cauſæ petunt,qui ſibi conſilium dare operam petunt,qui cauſæ ſuæ iudicatum aſſiduitate flagitant.

Inchoatam cauſæ expoſitionem dirimere, excuſſóſque loculos iterũ obligare,Inteſtina cauſæ in pluteum effuſa in ſacculos refundere. Tollere è burello expoſitum proceſſum,hoc appellant.

Qui ꝓuocationis periclitandæ adire diſcrimẽ nolunt, ad deprecationẽ inclamatis nominibus ſuis cõfugiunt,palàm manus tollentes,cẽtuſſéq; defungũtur in anniculas cauſas,in bimas trimáſq; cẽtuſſe geminato tergeminóq;.

Iis qui naufragium in foro fecerunt,ſubſidiũ calamitatis eſt naufragii tabulas vtcũque datur,recolligere.Id eſt,E' cauſa ꝓfligata id quod poſſunt, ſeruare,vel ab auctore ſuo,vel ab alio,in quem iuris eam ob cauſam experiundi facultas reliqua eſt.Nam ἀπὸ καταδυομένης ὅ,τι ἂν λάβῃς, κέρδος.

Officium beneficii loco numerare nõ eſt probi iudicis,qui ea imputat quæ muneri ſuo debet.Aut, Qui limen ſuum teri libens videt ab iis qui officium eius cauſæ ſuæ ſuppliciter flagitant.Id eſt enim nõ ius reddere vnicuique,ſed magno iuriſdictionem vendere.

Sunt iudices,quos ſic litigantes colunt, vt diuos quoſdam maleficos contemptoribus homines cauſarii, à quibus nõ tam auxilium aut adiumentum precari,quàm noxam deprecari moris eſt.

Cauſã lãguẽtẽ focillare & recreare ſubſidio & quaſi fomẽto diplomatico.

Ad ſeram prouocationem admitti venia diplomatis, & ad excluſam inſtrumenti proferendi facultatem.

Rei diu detenti miſſionem temporariam flagitant,vel abſolutam.

Reus vadibus auctoratus & ſponſoribus,exauctorari ſe poſtulat, vadimoniúmque remitti.

Adhuc ſalua res eſt. Id eſt, Cauſa adhuc integra.

Poſtridie Martinalium moris eſt curiæ è loco ſuperiore ſolenne iuſiurandum cauſidicis & cauſarum cognitoribus cóſeſſum tribunalis prætereuntibus, ore Præſidentis præire in ſanctiones regias. Quarum ſanctionum recitatio, omnibus iam è curia ſummotis, & foribus occluſis, ipſum iuſiurandum excipit eodem die, aut ſequenti in conuentu comitiali.

Curia areſtorum ſuorum verba concipere non nudis nominationibus, ſed tituloſis ſolet, ita tamen, vt actoris reique titulos, etſi qui alii appellãdi ſunt, citra verborum honorem nuncupet: quoniam ipſa areſta in verba principis concepta ſunt, non quidem pro tribunali ius dicẽtis ore curiæ, ſed à curia ius dictum pronuntiantis.

Quædam ſecus intus admiſſa, non niſi ſummuſsim foras exeunt.

Lites in curiam inductæ, non niſi auctore curia conuento partium dirimũtur. Id quod fit venia diplomatis impetrati litis dirimendæ gratia, lite nondum in conſilium miſſa.

Impetrantur & ab officina diplomatum codicilli ad interpellandum litigii ſilentium, quod poſt trimatum inſtar eſt litis pro derelicto habitæ, & in actis circunducendæ.

Viatores peregrini & equeſtres, vadimonia in vrbe non denuntiant. Vrbani autem apparitores & pedeſtres, intra primum lapidem tantum in ius vocare poſſunt, aut aliud quippiam pro officio agere.

Iudex ſui arbitrii, ac ſe vno cenſente contentus, in multorum offenſionem incidat neceſſe eſt. Quod vitium non mediocre eſt in præſide cuiuſcunque conſilii aut curiæ præſide. Neque enim qui agmẽ cogit, ſemper funem ducere ſenſus ſuæ claſsis, ſed interdum ſequi debet, atque etiam ſæpenumero, præſertim in Senatuſconſultis. Vnius enim aut alterius in conſilio ſententia, in multorum incurrens ex aduerſo, Tortum digna ſequi potius, quàm ducere funem eſt.

Si litis ſpectator cunctatur officio ſuo fungi, vt fit ſæpe ambitioſè, cunctationem Præſes præcidere ei debet.

Præcipitem prouocationem renuntiare prouocato impunè poſt octauum diem tantum licet.

Auaritia, ſimultas, ſtudium, & gratiæ aucupium graſſantur in iudiciis & foro pernicioſius, quàm peſtis in triuiis & in populo.

Reorum quidam profugi, quidam emãſores, quidam certaminis detrectatores, quidam planè deſertores litis iam adultæ, atque etiam vergentis, id eſt, ἐρημοδίκοι. Actores etiam interdum malè ſibi conſcii, emanſores fiunt. Emanſiſſe etiam interdum reus pronuntiatur, eremodiciúmque ſecundum defenſorem datur, vt ſecundum petitorem emanſitante reo. Deſerit etiam petitor interdum vadimonium ſuum, quando diem à ſe condictum nõ obit. Et profugia petitorum ſunt, vt defenſorum.

Lis per detrectationem iudicata, & Ex eremodicio. Per forcluſionem vocant. Sententia eremodicialis.

Eremodicium ſecundum præſentem datum, ſed in primum quéque diem

ſuſpenſum. Id eſt, Saluo die primo. Cui opponitur, Eremodicium iuſtum atque præſentaneum.

Vitam ſimul & litem ducere, eſt Liti nõ ſupereſſe, Vitã ducere lites ducẽdo.

Ducere animum litem ducendo. Id eſt, Oblectare ſe in extrahenda lite, & quaſi ſpiritum in litigãdo alere. Cic. pro lege Manil. Cum eos portus, quibus vitam & ſpiritum ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis. Virgil. 4. AEneidos, Me ſi fata meis paterentur ducere vitam Auſpiciis.

Cauſę diſceptationẽ à capite ducere, eſt Cauſæ expoſitionẽ ab origine ordiri.

Ductim tractimque litem exercere eſt Lentè & tardè litigare. Contrà, Raptim litem agere, eſt Aduerſario inſtare, & Litem vrgere.

Prudentis eſt litigatoris maturè & tempeſtiuè iudices in conſilium cauſæ ſuæ mittere, aliud prima quaque die aleam iudicialem poſcere.

Friuola decreta vel iudicia ſunt, quæ nulla ſunt, aut nulla irritáque pronũtiantur. &, Friuolum litis curriculum, qui Proceſſus nullus dicitur, & pro nõ ſcripto habendus.

Niſi in ius vocatio domum denũtiata fuerit, aut præſenti aut audienti ipſi in ius vocato facta, pro nõ ſcripta habenda eſt, & quæ poſt huiuſmodi friuolã in ius vocationẽ in iure contra abſentem decernuntur, fruſtra futura ſunt.

Vt exilii cauſa ſolũ vertere dicebant, ſic Profugii cauſa ſolum iudiciale vel forenſe vertere eum dicas, qui iudicio ad diem nõ adeſt, & vades ſuos aut repromiſſores deſtituit ac prodit. Et is Cedere foro iudiciali dici poteſt, qui nec præſto eſt ipſe, nec per cognitorem congreditur.

Cauſam meam conſulti baſilicani fauſtis ac lætis ominibus proſecuti ſunt. Id eſt, Auctores mihi fuerunt litis proſequendæ, & ſuperiorem eam futuram augurantur & certo coniiciunt.

Cauſa alioquin iure ſuperior, afflicta eſt falſis teſtimoniis.

Reus antè integri ſemper nominis in crimen nunc primum adductus eſt. Id eſt, Primum accuſatus.

Rei eſt hoc primum facinus, Reus in hoc maleficio rudimentũ ſecus quid audendi poſuit.

Tyrocinium litigãdi in hac cauſa feci. Id eſt, Nunquam antè litigaueram. Et Tyrones litigatores & nouitii: quibus Veterani & Veteratores oppoſiti ſũt.

Cauſa tua funere elata eſt. Id eſt, Perdita & damnata. Cauſa à funere relata dici poteſt, cuius lis inſtauratur diplomate impetrato, vel alia reſtitutione.

Homo forenſibus intemperiis exagitatus apud ſeſe eſſe nõ poteſt, nec tranquillam vitam agere & felicem.

E' cuſtodia cauſam rei dicunt, qui interim dum quæſtiones exercentur, in carcere detinentur.

Cognitores quidam adeò rapaces ſunt, vt non litigantium cauſas procurare, ſed in foro graſſari impunè videantur. Multum igitur intereſt inter Cauſarum cognitores, & Fori graſſatores.

Contumelioſæ altercationes, aut vehementius ſcommaticæ, viris bonis nõ conueniunt, niſi cauſa flagitet, & figurarum lepos excuſet.

Aliud eſt, Ius ſuum vnicuique tribuere, quod munus eſt iudicandi: aliud In

alieno iure ſub tectorio perſonæ in tribunali ſedentis, partem ſibi præmordere. quod eſt non iuriſdicendi munere fungi, ſed prædandi ius coloremque quærere, ac ſibi aſciſcere perſonæ velamento. Sic enim fit, vt iuriſdictio ſæpe ſit alieni iuris captio. quæ ſpecies iniuriæ longè lateque in iure hac ætate quibuſdam in locis conſpicua eſt, ſi famæ teſtimonio credendum eſſe ducimus.

Iura quondam aureæ ætatis æqualia, liberalia fuiſſe memoriæ proditũ eſt, antequam Aſtræa iuris auctor in cælum remigrauit. At nũc & iandiu iura ferrea facta (vt Maro appellauit) tamen aurifera eſſe dicuntur, duntaxat eorum tutoribus, miniſtris, & cultoribus.

Cauſa reciduę eremodicio iudicata. Id eſt, Iterum contra deſertorem iudicii iudicata.

Comminus, eminus, cæſim, punctímque rem gerere. Id eſt, Omni ope certare & iudicio contendere, etiam non ſine conuitiis.

E' litibus lites ſerere, vt E' bellis bella ſerere, & nullam inde meſſem, niſi laborum, moleſtiarum, diſpendiorum facere, hominis eſt natura controuerſi & litium cupidiſsimi.

In foro quidam arant & ſerunt, vt litigantes: quidam tantum metunt, vt natio pragmaticorum.

Quidam lites laceſſunt: nec tamen, niſi coacti, exercent.

Quæ in proluſoria lite dicta ſunt ſcriptáque, in ſumma quæſtione dicta ſunto ſcriptáque, vel in ſummam quæſtionem valeãt. Vulgo dicũt, Impleo.

Id in rem, vel E' re futurum eſt, ſi rectè atque ordine factum fuerit. Vulgo dicunt, Benè ſeruiet proceſſui.

Inter ſe partes intra diẽ tertiũ comparent, quem inquiſitorem potiſsimum eligant, aut quibus inſpectoribus ad eam rem vtantur inſpiciendam & arbitrandam. Quòd ſi triduo inter eos non conuenerit, curia continuò inquiſitorem nominauerit.

Defenſor porrò progredi iuſſus & præcidere. Id eſt, Nominatim declarare.

Inexplorato iudiciũ ingredi, & ius experiri. Hoc eſt, Incõſultè litẽ incipere.

E' luto forenſi emergere pedibus ſemilotis.

Mutuum iudicium intendere, viciſsim iudicium dictare. Vulgo Reconuenire dicitur.

Victoria potiri haud incruẽta rei familiari. Id eſt, Quæ loculos exãgues reddidit. Victoria Cadmæa, quæ haud è re familiari admodum fuit. Litis enim ſumptus victoriæ fructum deuorauerunt.

Stare nuper cœpit in iudiciis hæc ſententia ob curiæ auctoritatem, cuius areſtum exemplare haud pridem inclaruit.

Quibuſdam de rebus non eadem ſtãt ſententia omnes curiæ claſſes. Id eſt, Non ſemper idem omnes de eodem ſentiunt.

De prouocatione cõcertatio fuit. Prouocatoris aduocatus ex temporalis diſceptationis eſſe dicebat, atque in re præſenti dirimendam, Prouocati patronus reclamans, diſquiſitionis inquiſitoriæ eam eſſe cauſam contendebat, eóque delegandam. Id eſt, Ad claſſes inquiſitorias ex formula reiiciendam.

Statariæ quædam functiones ſunt curiæ cõſcriptorum. Id eſt, Vrbanæ & do

meſticæ. Quædam verò motoriæ, atque viatoriæ, quæ Cõmiſsiones vocãtur.

Annuæ diei cõticinium in quibuſdam cauſis eremodicium facit, vt in redhibitionis gentilitiæ iudicio. In cæteris ferè trimæ diei conticinio curſus litis interpellatur ac dirimitur.

Præſcriptio conticinii trimi in cauſa ſacerdotii cõtrouerſi, à poſſeſſore obiecta, litis internicionem facit etiam in omnem controuerſiam. cuius exceptionis hæc verba eſſe poſſunt, in antiquum quidem morem concepta, Si nõ triennio cõtinuo citra controuerſiã poſſediſſe me appareat. vel, Extra quàm ſi triennium continuum poſſediſſe me ſine negotio, doceo.

Statiui menſes eo anno ſolenniũ feriarum fuerunt edictꝗ principali, Perennis fuit eo anno curiæ conſeſſus, Princeps edicto vetuit eo anno vacationes eſſe curiæ.

In arbitrium trium hominũ res collata, adiectúmque pœnam fore quingentorum aureorum, qui eo non ſtetiſſet quod arbitrati forent.

Cauſæ inuidioſæ actio, vt auribus curiæ putida, diu ſtare non potuit, confeſtímque exacta eſt, & propè exibilata.

Vltimam vim ambitus parat aduerſarius tuus, à qua tibi metuo.

Ad vltimam dimicationẽ diuturnæ controuerſiæ ventum eſt, iámque calculi in manibus ſunt conſilii. Iam velis remíſque vtẽdum ambitus non improbati moribus. In eo articulo videas homines alioquin inſolẽtes, ad ſuppli cum ſpeciem tãtiſper ſe componẽteis: quoſdam etiã honorum fortunæque faſtigia non ſummittẽteis modo, ſed etiam demittẽteis nõ ſine indignitate.

Litigator nondum imbutus forenſibus artificiis, Nondum callens formu las exercendarum litium. Adhuc inſciens acriter agendi quod agitur.

Qui nondum vti foro iudiciali didicit, ſæpe cum diſpendio è nundinis illis abit, in quibus non ius tantum, ſed etiam iniuria magnò nonnunquam redi menda eſt qui ſuum ſeruare velit.

Homo meticuloſus, ac deteſtatione ærumnarum forenſium imbutus, cõtrouerſiam decidere quouis modo maluit, quàm iure diſceptare cum improbo & confidenti aduerſario. nimirum non ſatis gnarus id eſſe calumniarũ irritamentum, ſic cupidè foro cedere. Qui enim litium natura fugitãs ſit, húc vltro interdum occurrere litem intendentibus oportet, quaſique certamen laceſſere, duntaxat in ſpeciem. Certè quidem ita ceſsim ire conſultius eſt, vt non foro excedere, ſed litem propulſare videatur, non abiecto aut poſito, ſed reiecto tantum ſcuto.

Pedẽ cõferre, certandi poteſtatem facere, dilationum formulas minuere.

Subitarias copias cauſæ labanti conſcribere, eſt Noua documenta proferre diplomatis venia.

Locis opportunis cauſæ ſubſidia diſponere.

Delectum copiarum facere & conſcribere, eſt Indicem inſtrumẽti facere.

Copias ſuas recolligere, & Copias ſuas ex officio ſcribarum recipere, Saccu los ſuos retrahere appellant. Quod eſt quaſi vaſa forenſia colligere.

Iudicialis indulgentiæ culpa calumniandi ius in foro vſucaptum.

Sacculoſæ cõtrouerſiæ atque inſtrumẽtoſæ, argumẽtíque ſinuoſi, inſignio-

ribus cauſarum inſpectoribus atque expoſitoribus attribui debent, niſi ætatē litigatorum pendere eas velint qui litium fata regunt.

Curia cenſuit, Quod præfectus Pariſienſis mandatum diplomaticum exequendo lege in reū egit pecuniæ iudicatū, rectè eū ordinéque feciſſe, ipſum autem iudicatum temere prouocaſſe, mulctámq; eo nomine cōmiſſam eſſe.

Curia, & foro, & lite eximere, Forēſi nexu eximere. Noſtri Extra curiam & proceſſum ponere dicunt. Iudiciali obſidioni eximere.

Infamiæ eximere iniuriarum damnatos curia ſæpe ſolet, clauſula veniali areſta ſua cludens. Quod tamen iudices iuriſdictionis obnoxiæ vſurpare non verentur, cum viſum eſt, legúmque vim moderari.

Furtis noxíſque reus planè ſolutus, Nūc Ad purum plenúmque abſolutus dicitur.

Reus noxa criminéque ſolutus, inſuper quanti ſua interfuit, à delatore aut actore abſtulit.

Tempus lege agendi cūctando eximere, & defenſione procraſtinanda, fugacis eſt rei.

Prolatando detrectare ſubnotationem conuenti iudicialis, tranſacta iudicialia, & quæ in iure conuenerunt fruſtrari prolatando. Id eſt, Nolle ſignare appunctamentum, & differre.

Forenſem fallaciam procudere, Forenſem dolum comminiſci.

Decē aut viginti libris mulctare curia improbos litigatores ſolet ob multos mēſes rei diſceptādæ vel prouocationi certādæ exēptos. Nec decē modo & viginti ac pluſculis, ſed etiā denis viceníſq; tū regi, tū aduerſario pendēdis. Iuriſdictiōis enim ludibria alia atq; alia in dies eximēdo tēpori excogitātur.

Areſta defunctoria lites laceſſunt ſæpius quàm dirimūt, & expectationem fruſtrantur eorum quorū intereſt iudicia ſummarū quæſtionū repræſentari.

Die diſceptationis per detrectationem abeſſe.

Litis ordinē curſúmque inoffenſum ſeruare, & iuſtis iudicialibus peractis, rem inſtructam in conſiliū primo quoque tēpore mittere, ſummæ eſt æquitatis litigatorum, rectáque conſcientia præditorum: ſed rari eſt exempli.

Cognitores quidam in curia fruſtratores & teſtitatores, eóque nomine nobiles notique.

Pragmatici dici poſſunt hodie, qui Cauſarum ſollicitatores vocantur, qui πράγματα παρέχειν litigantibus minime verſutis ſolent. Vel, οἱ τὰ τῶν δικαζομένων πολυπραγμονοῦντες. omnéſque vno nomine, οἱ περὶ τὰς δίκας πραγματευόμενοι. quales fuerunt apud Græcos.

Sunt prouocationū cauſæ quæ protinus, id eſt, ἀμέσως, ad curiā tranſeunt: ſunt quæ tertia, ſunt & quæ quarta demū reſortitione aut vlteriore euadāt ad ſummæ iuriſdictionis curias. Sunt & curiæ quædā tēporariæ, qui Magni dies vocantur qui certo quodam annorum circuitu cogūtur, eæque duorum generum. Eæ autem demum, quæ regiis auſpiciis edictóque peregrè indicūtur, & è numero curiæ ſummæ Cōſcriptorum cōflantur: iure ſummæ & vltimæ cognitionis iudicant, duntaxat cauſas moduli edicto definiti, & cauſas præfecturarū, quas edictū cōplectitur. Quod genus comparatum eſt ad exhaurien-

dam prouocationũ colluuionem in curia circunfluentem. Eorũ autem conuentuũ qui auſpiciis procerũ regni cogũtur, iure à regibus indulto, ſentẽtiæ, infra auctoritatem ſunt areſtorum, & plerunque obnoxiæ cõditionis: quod tamen ipſi magnopere grauantur. Cæterum eiuſmodi prouocationum gradatio & ſcanſilis iuriſdicendi ratio, à maioribus ob id recepta, quòd vectigal pendere poſſeſſionum dominis iuriſdicendi poteſtatem cenſuerunt, calumniarum eſt alimentum, & verò palæſtra quædam (vt ſic dicam) inficiatorũ hominum & improborum. Siquidem huiuſmodi homines iuuat aliis ſuper alia negotiis aduerſariis ſuis exhibẽdis aut faceſſendis, tot manus eluctari iudicũ, identidem prouocãdo ad ſuperius tribunal, nec antè manus dare victoribus ipſos toties victos, quàm ad vltimam & ſummam dimicationem ventum eſt, vt improbitatis ipſam vltricem & calumniæ, ſic victoriã victoribus ſæpenumero Cadmæã pariturã, quippe quibus interim tot manus inuolatrices pragmaticorum periclitandæ ſint, tot exantlãdæ ærumnæ certaminũ forẽſium. Adeò dura eſt eorum conditio, quibus cum foro negotiũ eſt, animali voraciſsimo. Huiuſmodíque pœnas iis pendere neceſſe eſt, qui ſuum ſeruare iudicio, iuréque obtinere inſiſtunt. Id verò mirari deſinẽt ii, qui animaduerterint ſic moribus res eſſe in Francia comparatas, tertia vt pars hominũ qui aliquo ſunt numero, rationes vitæ aut cõſtitutas, aut magnopere implicatas habeat in cõmercio fori iudicialis. Certè quidem decus vrbium præſtantiorum circũforaneam vitam agit. quo nomine iuriſprudentia vehementer inclaruit.

Libello ſupplici porrecto in hæc verba reſpõſum eſt, Si in ſacculo ſeorſum condatur quod ſero prolatum eſt, curæ fore conſilio, vt eius ratio in re iudicanda hactenus habeatur, quatenus ius æquúmque poſcere videbitur.

In re ſubita ac trepida aliquandiu tumultuatum, donec libello ſupplice curiæ porrecto laxamentum datum eſt ſubſidii comparandi rei iam propè conclamatæ.

Cauſa à curia eo reiecta, vnde erat oriunda. Id eſt, Relegata ad ſuum iudicẽ cauſa.

Cauſa ſemianimis, atque etiam iam agens animam, diplomate impetrato paululum recreata eſt.

Quæſtio rei capitalis forẽſi factione oppreſſa, demitigato Cognitore regio.

Exequendæ rei iudicatæ diſceptator, vehementiorem partium cõcertationem, integram ad curiam reiecit, ac renuntiatione ſua detulit.

Cum executor lege agere pergeret, nec interceſſioni, nec prouocationi cedens, ſæpius ad curiam prouocatum, vt prouocationem ter aut ſæpius geminaſſe, non ter aut ſæpius prouocaſſe videri vellet. Nunc, Adhærendo prouocare dicunt.

Præſes de libellari poſtulato iuſſit curiam inire cõfuſam ſentẽtiam. Id eſt, Vniuerſos cenſere, quoniã ſentẽtiarũ diſquiſitionẽ res poſcere nõ videbatur.

Præſes cum ad diſquiſitionem rem vocare cœpiſſet, vel cum diſquiſitionẽ tentaret, patres confuſa voce poſtulata repudiarunt.

Aurei ſportulares, vel Aureæ ſtipes, dies immunes, munifices ſæpe faciũt: & dies faſtos, qui nefaſti ſunt.

Auctoritatem prærogatiuæ multi deinceps ſecuti ſunt.&, Expoſitoris prærogatiuam paucifsimi ſecuti.

Aſcripti ſententiæ dici poſſunt, qui vulgo Comprehenſi in ſentētia vocantur. Et Aſcripta nomina, quæ Comprehenſa dicuntur.

Multæ in ea cōtrouerſia vltro citróq; clades editæ, vel Vtroqueuerſus editæ.

Iudicium curiæ ſecundum aduerſúmque vltro citróq; fuit, atque vterque vtrique damnatus & abſolutus congruenter perſonæ intendentis & depellētis. Id Reſpectiuè damnari & abſolui vocant.

Lite & controuerſia excedere, eſt Litigio ſe explicare.

Omnium cauſarum in curia iuſtitium iuſtum ad eum diem fuit, vel ad aliquot dies fuit. Hoc eſt, Curia ceſſauit.

Iactum partis inſtrumenti ſui facere, eſt Teſtari nolle ſe ea parte vti. Iactum aliquarum literarum ſponte facere, ne pars aduerſa cauſam litis procraſtinādæ habeat.

Nec rectè nec ordine rei iudicatæ executorem feciſſe pronuntiatum, meritóque prouocatum. Nec ex formula feciſſe, nec ex areſti ſententia, quòd victorē in poſſeſsionē deduxit rei areſto non aſcriptæ. vel, Vltra fines aſcriptos.

Quòd cognitor à cognitore ſæpius appellatus de tranſigendis iudicialibus conuentis, per detrectationem diu diſtulit, curia mulctam cōmiſiſſe pronuntiauit à ſanctione indictam.

Cauſæ alienæ laboranti ſubſidia mittere, id eſt, Documenta commodare, & vtendas dare aliquas auctoritates quæ vſui futuræ ſint.

Viatoris acta edere, Eorum quæ lege acta ſunt, exemplum edere. Quæ vulgo Expleta dicuntur.

Quæ inter partes conueniunt, probatione non egent. Quæ autem diſcrepant, probanda ſunt ab eo qui in medium ea attulit.

Supplendæ ſunt copiæ, ſi ieiunæ videntur. Id eſt, Noua productio faciēda, &, Supplementum copiarum, & Inſtrumenti ſubſidiariæ copiæ.

Recuperatores vel diſceptatores à curia in hæc verba dati, De re controuerſa cognoſcerent, & rem inſtructam ad curiam referrent. Quòd ſiquid in lite inſtruenda nouæ controuerſiæ oriretur, agerēt, facerent, vt è re commodius iudicanda futurum eſſe ducerent. Id eſt, Cū poteſtate diſceptatoria dati ſunt.

Eius cauſæ iudicatus auſpicia, non primi, ſed ſecūdi erant præſidis. vel, Eius rei iudicādæ, vel in conſilium mittendæ auſpicium, apud alterum erat præſidem. Id eſt, Eius erat audientiam dare, quia iudicio præerat.

Imperium iudicis vt nō ſui abnuere, Iudicis imperium, iuriſdictionémque aſpernari, vt nihil ad ſe pertinentia. Id eſt, Eum incompetentem dicere.

Aliud eſt omnia reip. cauſa in perſona publici actus facere, aliud publica perſona in ſpeciē amictum eſſe. Tot enim partibus hæc differūt, quot amorē Reip. & charitatem ciuilem in ſinu circunferre noctu & interdiu, & inane ſimulachrū eius virtutis ore & fronte geſtúque affingere. Sed ætate ſcenica & theatrica, ſatis eſſe creditur honores gerere vt ornamenta hominū, nō etiam magiſtratu fungi, laboréſque & moleſtias ſuſcipere, odiáque malorū præſertim potentium. Refert enim huius temporis ſenſu, nō quid fiat optima fide,

ſed quid optimè ſimuletur & ſpecioſiſſime. Honores igitur gerere,nō etiam magiſtratus volumus, cultum atque obſeruantiam hominum nobis poſcimus,quaſi ſtipendiorũ corolaria,fructúmq; honoris potiundi:labores & hominum offenſiones grauamur,in quas impingere neceſſe eſt,qui antiquũ in morem actu publico fungi velit,& ſpiritu tribunitio. Hui(inquiũt Pſeudocatones)quaſi verò in theatro res ad verum agendæ ſint,aut quaſi ſuccidaneam victimam pro Repub. quiſquã iam mentis compos,rem ſuam priuatam ſubditurus ſit. Non ii iam ſunt mores,non ea communis iam prudẽtia. Pereant ſibi Reiq; publicæ leges, ſanctiones, inſtitutáq; maiorũ,& verò decus ipſum regni,Iuſtitiæ numen,potius quàm honoris noſtri iactu fortunæque ſeruentur. Quod enim agas Reip. ſi rectè cedit,à nullo repẽditur,cũ ab vniuerſis debeatur:ſi male,à ſingulis cũ conuitio reprehenditur,quòd vniuerſis incõmodè factum eſt. Sedere cœpit hæc ſententia,cum in primis rerum actibus,& ad ſata noſtra ſumma pertinentibus,tum verò in forẽſibus,& adminiſtris actionum popularium,quæ nuſquam non tutores habentes,vbique ferè iuſto orbæ ſunt patrocinio. At horum ſunt tantum iudicia parentalia,& actiones iuſtitiæ ſugillatæ vindices,legúmque vim paſſarum. Atqui in quẽ omneis ſuas actiones princeps,populus,vniuerſi tranſcripſerũt,is cunctorum & ſingulorum vicem dolere pro ſua debet, cum pro poteſtate ſuſcipiendum habeat. Quid autem ſibi ſpecioſe timeat, qui nouit ſacroſanctũ ſe magiſtratũ gerere, eiúſque perſonam quaſi paludamentũ eſſe ſciat caduceatoriũ inter acies armatas & prælianteis? Profectò tantum Reip. depoſitum cuſtodis indigebat, officiíque exactoris. Maléque id olim conſtitutum eſt moribus,quòd huiuſmodi tutores,ſibi longè magis quàm tutelæ negotiãteis,ſuſpectos nemo datus eſt qui poſtularet, vel ſuſpecti conuictos & manifeſtos. Vt autẽ muneris huius functio pleriſque in locis conſtituta eſt,inane nomẽ magiſtratus citatur in omni parte quæſtionũ exercẽdarum, formularia magis obſeruatione atque defunctoria,quàm ad legũ tutelam,facinoroſorum criminũ animaduerſionem,& præſidiũ inermis multitudinis,quæ tutelæ ſuæ eſſe non poteſt.

Quædam cauſæ non tam ſuapte vi ſuperiores ſunt,nec ſuo iure nixæ, copioſóque apparatu inſtructæ, quàm commendatione hominũ potentia aut gratia forenſi pollentium.

Cauſa ſuo & natiuo iure nitens, & iure aduentitio auxiliariſque cõfirmata.

Cauſa ſola iuſtitiæ & æquitatis commendatione gratioſa,potenti aduerſario par eſſe non niſi ægrè poteſt.

Inter audientiæ competitores veri candidati Cæſaris plærunque prærogatiuas ferunt.

Inſtitoriam operam nauare litigantibus,ſignificare poteſt id quod dicunt, Sollicitare proceſſum.

Iacta eſt alea cauſæ tuæ in alueo parum tibi commodo & opportuno. Id eſt, Cauſa tua iudicatur in claſſe,in qua aduerſarius tuus longè te plures habet æquos iudices.

Adhuc Marte cauſæ communi conſilium diremptum eſt. Id eſt,Neutram adhuc in partem propenſior eſt ſententiarum numerus.

Eſt cauſa aliquando, quæ Marte ſuo inferior, auxiliis ferentariis ſuperior euadit, ſi tempeſtiuè accedant.

Sunt qui copiis ſuis diffidentes, arte ſtrategematica vicerunt, aut Marte auxiliari.

Interdum cauſa, quæ in procinctu multo infirmior videbatur, Marte necopinatò verſo, ad extremum victrix euaſit. Sors etiam iudiciorum ad auram quandam fori nonnunquam verſabilis eſt, vnde minimè aut metuendũ aut ſperandum eſſe putares.

Cognitor publicus ſic cum ſuo Theſeo, aut ſuis cum Theſeis ſic à Rege denominatum ſe Regium meminiſſe debet, vt tamen princeps non minus illi populi iura, id eſt, publica, quàm regia fiſcíque commendata voluerit. Præſertim cum quicquid popularium eſt, ſit etiam principis: opéſque regiæ inexhauſtæ & reſtibiles, non in ærariis ſanctioribus, ſed in ſingulorum loculis cõditæ ſint, in Francia quidem, vt ſi vſquam gentium.

Præſenti numine iuſtitiæ afflati tum iudices curiæ, vnde ius ſtabat æquitate conditum, ab eo ſententiam dixerunt, ambigentium perſonas in iudiciis amuſsim albam in alba ſtructura eſſe debere ducentes.

Qui conuentus agunt peregrè iuridicos auſpiciis regiis, intra fines diéſque præſtitutos tantum & cognitionis modulos, pro poteſtate iudicant.

Aſylum legum, Arx iuſtitiæ, Innocentiæ aut vim paſſæ, aut iudicio circunuentæ propugnaculum, dici poteſt Exhedra, vel Conclaue patens aduocationis regiæ. Liceat enim tales vel fingere, vel votis expoſcere, quales eſſe cupimus interceſſores rerum malarum, ſuaſores rerum bonarum, præſentis ſemper animi actores & defenſores de ſententia iuris & æquitatis.

Cognitor regius populíque in curia, quaſi machina quædam iuſtitiæ in cõmune conſulentis, duobus velut organis illis automatis mouetur, regiis cauſidicis. quos magiſtratus ſui collegas ſic habet à cõſiliis & cauſarum actionibus, vt tamen penes eum ſint auſpicia Triumuiratus, quaſi apud choragum, ſi iure ſuo vti velit. Hi tres in mediis priuatarum cauſarum actionibus interim ſic conſurgunt, cum res ita nata eſt, vt quondam in Græcia chorus in theatris inter duos actus fabularum in mediũ prodire ſolitus erat. Illud igitur ſummopere obſeruandum obiter conſurgentibus, hic vt iuſtitiæ partes chorus officiúmque virile defendat, neu quid medios intercinat actus, quod nõ propoſito conducat, & hæreat apte.

Decora in curia parta cauſidicos claros faciũt. Id euenit in proſperis actionibus cauſarum inſignium.

Redemptor quidem litium, cinnum calumnioſæ litis ex colluuione iuriũ futilium concretum, in iudicium deduxit, negotiúmque improuiſum diuturno poſſeſſori nunc faceſſere pergit.

Huius liticulæ diſceptatio ſummam cauſæ decernet. Id eſt, Præiudicium erit.

Liticulæ obiter enatæ, ſunt Quæſtiones emergentes. Lites ſummam cauſæ præcurrentes, & ſummæ liti præuertendæ, ſunt Incidentia.

Impetrati diplomatis in medium deductio omnibus ſententiis antiquata

eſt. Id eſt, Diplomatis repulſam tulit.

Poſtulatio iudicialis pronis auribus exaudita eſt.

Sacculos exenterare, eorum extiſpicium facere, vitale viſcus cauſæ furtim ſubducere. Id eſt, Cardinalem auctoritatem.

Recuperatoribus iuriſdictionem liberam princeps, & ſine curiæ ſuíque appellatione conceſsit.

Hirudines forenſes, exangues loculos litigãtium tandem reddunt. Id eſt, Turba fori alumna, & natio pragmaticorum.

In aliqua claſſe curiæ cum ſententias ita adæquare contigit, vt ad aliã claſſem anceps alea denuo deferenda ſit: delecti duo mittuntur rei expoſitores, patroníque ſuæ vterque ſententiæ, qui diuerſi rem exponant. Diuiſores appellant, vel Direptores potius, quaſi dicas, Alternãtis adhuc aleæ decretores.

Cognitores cauſarum eo iure ſunt, ſi aut actoris cognitor, aut rei, quippiã agat in lite exercenda, aduerſus quod inter eos conuenerit, ſupplice libello aut diplomate ad diſceptationem curiæ vocandus eſt.

Hac de re partes dixerunt ſe futuros in auctoritate curiæ, ſiquid conſtituere vellet.

Refutationes teſtium partim derogant teſtimoniis, quædam planè abrogant, quædam pro non ſcriptis habentur. In curia Bonas vocãt, & Simpliciter aut magnopere notandas, & Prætereundas.

Curiæ ſententia fides auctoritati arrogata eſt. Id eſt, Dictum eſt, fidem illi habendam eſſe.

Libello ſupplici diſceptator partibus datus hic aut ille cõſcriptus. Loquatur, in curia id appellatur.

Quàm maximè gradum in iure actor infert, tam maxime pedẽ refert reus tergiuerſabundus.

Ea de re nihil temere decerni tum placuit, ad frequentiorémque curiam res dilata.

Copiæ litis anteſignanæ. Id eſt, Pars præcipua inſtrumenti.

Poſtulatori abſciſſa ſpes impetrãdi. Id eſt, Pernegata poſtulatio. & Reſponſum eſt, vltra ne poſtulet.

Indicere litem alicui, & Lite non indicta iudicium dictare. Id eſt, In iudiciũ vocare non antè appellatum de agnoſcenda fide bona.

Iudicum æquitatem experiri noluit. Id eſt, Litem decidit.

Cognitor abſentis, cum defendere cauſam detrectaret, cum iureiurando à curia interrogatus, negauit ſe quicquam commentariorum habere, vnde cauſam abſentis tueretur.

Ex conuento, vel è ſyngrapha iudiciali, vel è condicto ad diem adeſſe in re præſenti. Id eſt, Per aſsignationem vel decretum iudicis.

Si vi aperta res procedere non poteſt, cuniculis agere oportet, vel Cuniculis res tentanda.

Fucatam litem mouere, Iure fucoſo cum aliquo experiri. Id eſt, Colore tituli quæſito.

Cauſa frontis perfrictæ, vel frontis calũnioſæ, prima ſtatim actione exploſa

eſt damnatáque. Id eſt, Quæ exordium impudentiæ plenum habebat. Cōtrà verò Cauſa ingenuæ frontis & candidæ, ſecundo conſeſſu excepta eſt. Id eſt, Quæ præ ſe ferebat candorem animi & ingenuum propoſitum.

Hic annus fœturam litium miram attulit:&, Baſilica iam nō capit multitudinem litigantium. Indulgentia enim iudicum fouet litium materiam.

Calumnioſæ litis ſocietatem coire, Fœdus occultum & colluſorium inire ad circunueniendum iudicio tertium litigatorem.

Patronus cauſam inuidioſam acturus, hominúmque opinione damnatā, præoccupatarum aurium præiudicium ſic oratoriè deprecatus eſt, vt ſibi iā æquam attentionem fecerit, cauſǽque inuidiam magnopere minuerit, antequam ad narrationem veniret.

Infractus iam litigator & ſummiſſus deciſionem litis circunſpectat.

Intentione iudiciali prædium clientelare, vt cōmiſſum, depoſcere.

Intendere iudicium commiſſæ clientelæ.

In iudicio iniuriarum expoſcere reum ad pœnam pendendam ſupplicem atque honorariam temerariíque maledicti indicem atque deprecatricem.

Fides pacta indici, & ab eo accepta, rem ſibi noxiæ non futuram, duntaxat per curiam, curǽque curiæ futurum vt impunè quoque ſit à principe, qui ſolus id præſtare poteſt.

Fides curiæ data haud futurum indicium noxæ, quantum quidem præſtare curia poteſt.

Cauſarum cognitores à lite conteſtata domini eſſe cenſentur, vt procuratores, quibus iure experiundi cura mandata eſt. Cæterum cognitorum mandata precaria eſſe cenſentur, ſi pœnitenda videantur litigantibus.

Ea demum eſt iuſtitiæ officina, in qua ex æquo vtrique diſceptare licet, loquendíque viciſsitudo & poſtulandi æqualiter libera.

Interponere querelam interturbatæ poſſeſsionis, vel violati iuris. Liuius, Interpoſuerat querelam de iniquitate decretorum. Interpoſitū iudicis decretū, eſt Interlocutio decretoria. Et interpoſita ſententia diſceptationis ad repagulum curiæ.

Lites maturæ, & quæ conſilium manere videbantur, ſæpenumero recrudeſcunt rerum nouarum molitione, & venia diplomatica litem redordiendi.

Rei poſt annos triginta iudicatæ, actio ſemper ſalua eſt.

In iure gradum bona fide conferre, non ſimulatè, & cauſabundè, atque alias ex aliis moras fingere impudenter & comminiſci, vt cognitores ſolent, eo nomine vendibiles improbis litigantibus, cōniuentibus ſcitis curiæ quâlibet minacibus.

Sæpe temporis breuitas neceſsitatem exprimit quædam inconſultè tranſigendi, quæ rei ſummæ captioſa ſunt. Et alioqui quædam exiſtunt in iure, in quibus conſiliumè re præſenti capiendum eſt.

Pro imperio cauſam transferre viatores ſolēt, quibus hoc diplomate mandatum eſt, ſi iudex cunctetur id facere.

Quandiu tranſlatio cauſæ diſceptatur, iudex iuſtus eſſe cauſæ ipſius nō poteſt. Id eſt, Quandiu incompetens iudex eſſe dicitur.

Tranſlatiua cauſæ præſcriptio cognitionem ita moratur, Tantiſper iudex non ſit.

Litem inclinatam ruentémque ſuſtentare aut libello aut diplomate.

Interdum quæſtiones in lites vertunt, & criminum iudicia in ciuiles cōtro uerſias tranſcribuntur, & ex æquo diſceptatio reo aduerſus actorem cōſtituitur. In proceſſum ordinarium admitti dicunt.

Turbine iudiciali vel curiali ictus, ac fulmine perculſus dici poteſt, qui omnibus exemplis iudicii calamitoſi mulctatus eſt, & areſto fulmineo omnibus fortunis euerſus.

Diſceptator peregrè iturus, vel litis inſpector, cognitione vel inſpectione ſe abdicare debet, in officióque ſcribatus chirographum ſuum inducendum curare. Exauctorare etiā id dici poteſt. Auctorati enim ſunt cauſis inſpiciendis curiæ conſcripti, qui ſacculos ab officio, vt ſequeſtres, accipiunt, & chirographo in ephemeride curiæ aſcripto habere ſe tot numero ſacculos fatentur. Ex qua ephemeride è demortuorum domibus frequenter litium inſtrumenta ab actuariis recipiuntur.

Exauctoratæ litium auctoritates & copiæ dici poſſunt, quarum ii qui protulerunt, prolationem renuntiant, teſtantes ſe nolle iis vti, earúmque vſum abnuere. Quod fit interdum, cum falſi inſimulantur ab eo quem cōtra prolatæ ſunt. Exauctorata ſunt etiam teſtimonia & inquiſitiones, quarum curia rationem non habituram ſe in re iudicanda, vel non habuiſſe pronuntiauit.

Litis inſpector, id eſt, Sequeſter & commētator, litis inſpectione, aut expoſitione abdicare ſe iuſſus eſt ſententia curiæ, vt ſuſpecti accuſatus libello ſupplice ab altero litigatorum. Quod Abſtinere à relatu vulgo dicunt. Interdum vbi ſuſpecti accuſatio parum eſt veriſimilis aut ſpecioſa, abdicare ſe expoſitione cauſæ dicitur, non etiam è conſeſſu conſilióque faceſſere.

Ampliata tertiùm diſceptatio, corollarium etiam vnum aut alterum dilationum additum. Id eſt, Dilationum additamenta improbitate tergiuerſantis expreſſa.

Exceptum in areſto, ne quippiam principis quæſtionis in curia actum eſſe videatur, & præiudicatum. Id eſt, Ne de capite controuerſiæ quicquam in iudicium veniſſe videatur.

Subdiſceptator, eſt Surrogatus in locum commiſſarii à curia dati.

Subcognitor, Subſtitutus procuratoris.

Sub diem rei in conſilium mittendæ data viſceratio liberaliter. vel, In gratiam rei iudicatæ viſceratio data. Id eſt, Ferina caro diſtributa.

Quanquam hominem litigantem ſui iuris non pœnitet, nec copiarū quibus cauſa inſtructa eſt, prudentis tamen eſt hominis mediocris lucri gratia conditionem commodam non reſpuere. Communis enim eſt Mars fori, ad vltimam vſque cataſtrophes clauſulam.

Signa certaminis forenſis nec loco promota ſunt ad hunc diem, nec

rurſus retro recepta. & neuter impreſsionẽ fecit in copias alterius. vterque in ſuo gradu obnixus ſtare videtur. Id eſt, Vterque magna ſpe fretus eſſe videtur, & communis eſt adhuc Mars belli, & neutro propenſior.

Cauſa iam fato ſuo perfuncta eſt, etſi nondum euentus innotuit partibus.

Inſpector litis iuſta cõmentationis enarrationiſque impleuit, omnibus numeris officii expoſitoris vſus eſt: quare iuſtis ſportulariis fraudandus non eſt.

Auctoritates prolatæ è monumentis curiæ repetitæ.

Addere gradum litibus tardè procedentibus. Id eſt, Vrgere cauſas, & cunctantibus aduerſariis inſtare.

Res teſtibus inquiſita, & Res tormentis quæſita.

Teſtificationes rectè atque ordine perſcriptæ & cõſignatæ viſæ ſunt. Id eſt, Inqueſta benè & debitè facta, vt vulgo loquuntur.

Ea quæ facti erant controuerſi, teſtibus inquiſita, & ad iudicium relata, vel prolata. Id eſt, Inqueſtæ reportatæ ſunt.

Vnica diſceptatione cõtrouerſia decreta eſt, Prima altercatione expugnata poſtulatio.

Impreſsio fit in cauſam, vt in aciem inſtructam, quando alter litigantium cedere inſtitit quaſi certamini impar.

Res per impreſsionem iudicata eſt, quãdo iudex alteri parti æquior iuſto, imperio & terrore in alterã vtitur, & iuriſdictione violenta, aut ſi teſtes interrogando territat.

Fœcialia iura fori violare dici poteſt, qui cõtra rem tranſactam ac deciſam rurſus litem perſequitur, vel contra arbitrium conſcriptum.

Contra prouocationem facta, irrita pronũtiata ſunt. vel, Poſt prouocationem acta, pro nihilo ducenda ſunt.

Sanctio pontificia de pacatis poſſeſſoribus ſacerdotiorum, euerriculum eſt omnium litis argumentorum.

Lis ſurſum deorſum agitata, vel rurſum prorſum ordinata. Id eſt, Præpoſterè inſtituta & exercita. ἄνω κάτω τὴν δίκην δικάζεσθαι.

Pacem forenſem in leges omnes ſuas conficere, Eſt ita cauſam decidere, vt ſibi ius dicere videatur, qui hoc ab aduerſario exprimit.

Litem habere præcordia fodicantem. & Curæ quædam forenſes pectus litigantis fodicant. Vulgo Tangere cor dicuntur.

Homo clade forenſi alia ſuper aliam non ſolum mulctatus, ſed etiam mactatus vſque ad egeſtatem.

Forum litigioſum, id eſt, Litibus frequẽs. Homo litigioſus, φιλόδικος & πολύδικος.

Hac de re ius tecum experiri certum eſt, quandoquidem tu fidem bonam agnoſcere niſi coactus nequis.

Actum agere minori annis licet, qui ſine curatore iudicium intendit aut depulit.

Lites quædam benè & commodè procedunt, & quædam præpoſterè: nonnullæ non tã procedere quàm retrocedere dici poſſunt, vt Arua neque Auſoniæ ſemper cedentia retro. Sic Lis interdum à proceſſu ad retroceſſum ver-

tit, aut auerſis veſtigiis procedit.

Succedit res forenſis alicui ſub manu, quando appoſitè ei procedit.

In re ſubita ea potius vtendum defenſione, quæ ad manum venit, quàm nulla. Id eſt, Quæ ex tempore ſubit. Vt, Telum iaculari, quod obuium eſt inermi.

Rectas & ſimplices manus (vt dicitur) aduerſarii excipere aduocatus quilibet experiens animíque præſentis, poteſt. Tectas autem & auerſas propulſare, raræ eſt ſolertiæ atque vigilantiæ. Hoc eſt, Aſtutè figuratéque dictis appoſite reſpondere. Tranſlatio eſt à gladiatoribus. Ex Quintiliano.

Fucum curiæ facere, vulgo Abuti curia dicunt.

Expenſarum remiſsionem vel gratiam depaciſci, & ſic liti cedere.

Quidvis depaciſci non recuſo, quod cum incolumitate cauſæ fiat.

E foreſi naufragio tabula arrepta emergere. &, Seruare è lite perdita quod poteſt ſeruari. &, Re perdita defungi quàm leuiſsimè fieri poteſt.

Ipſa ſi cupiat Salus, quoſdam ſeruare non poteſt, quaſi noxæ deuotos calamitoſæ.

Animo præſenti cauſam agere. Id eſt, Non perturbari: Animo præſenti teſtificari, Animo præſenti interrogatum reſpondere.

Intendere fallaciam vel captionem forenſem aduerſario. Hoc eſt, Captare, & imminere occaſioni hominis circunueniendi aut opprimendi.

Inſpectores litium ſumma veneratione coluntur ab iis qui audientiæ candidati ſunt. Ii ſunt præcipuè, quibus omnia (vt dicitur) dolia, omnes feriæ relinendæ ſunt, ſi huiuſmodi obſequia non grauantur.

Homo luculenter auctus forenſibus victoriis.

Homo plenus litium, inanis & vacuus fortunarum. In foro negotia, alibi verſuras faciens.

Meliore loco cauſa eſt, & peiore interdum loco. Hoc eſt, Proſperè cedit. Vulgo, Caſus benè procedit. &, Lis malè nobis ſuccedit. Virgilius,

Quo res ſumma loco Panthu. Terent. in Phormione, Loquere obſecro quo in loco ſunt res & fortunæ meæ. Sic Cæſar, Cum ex calonum fuga cognouiſſet, quo in loco res eſſet.

Poſſeſsio memoriam excedens, Poſſeſsio memoria antiquior. Immemorialem vulgo vocant.

Iuriſdictionis corruptelæ, Vulgo Abuſus dicuntur.

Ab haſta minoris curator non ſummouetur. Id eſt, Ad auctionem inter licitatores admittendus eſt.

Litigandi tyrocinium magna mercede feci. Rerum forenſium rudimentum magno diſpendio poſui. Vulgo dicunt, Carè emi litigãdi experimentũ.

Qui interdicto ius experiri velit, intra annum agat quàm vis facta eſt, aut poſſeſsio interpellata.

De capite & fortunis ambigere, Capiti ac fortunis conſulere.

Liticula liti agnata, Incidens vulgo dicitur.

Cum litigator iudicio proluſorio cecidit, ſit tãquam caducum auſpicium in ſummam litis. &, Sententia aduerſa omen eſt ad ſummam quæſtionem.

Proluſoriu m iudicium moribus noſtris exerceri poteſt in eum, qui domū reuocandi ius habet, aut iudicii transferendi. Vt ſiquis hoſpes inuentus in hac vrbe, ad præfectum in ius vocetur, vt chirographum ſuum cognoſcat, & detrectet id facere, quod dicat non ſuum hic forum eſſe. Manu enim in vaſa eius viatoria, atque in equos iniecta, cogitur agnoſcere aut abnuere. Ita fert ius municipum & ciuile huius vrbis, & aliarum multarum.

Proluſorium in reos infulatos iudicium, id eſt, προεαγῶν, Regium præiudicium eſt. vulgo Caſus priuilegiarius dicitur. Et Proluſiones animaduerſionum in reos fori Pontificii fiunt à iuridicis regiis, & à curia vſque ad exilium. Animaduerſio enim proluſoria præcurrit animaduerſionem pontificiam. Sunt autem certæ ſpecies huiuſmodi criminum, quæ animaduerſionem regiam & proluſoriam poſtulant: vt ſiquis magiſtratus regius in munere ſuo fungendo crimen admiſit concuſsionis, aut repetundarum, aut falſi.

Cauſa conflata è ſymbolis conſultorum baſilicæ. Id eſt, Multorum aduocatorum commentatione & conſilio cauſa inſtituta eſt & conformata.

Cinnus litis è iuribus multis controuerſis in vnum confuſis confectus. Id eſt, E' iure multiplici à pluribus ceſſo.

Actionis vehementis mucronem retundere firma ac ſolida defenſione.

Huius intentionis mucro, alioqui validus, in ſcutum incurrit longiſsimæ præſcriptionis.

Conſcripti quidam curiæ diligentes, ſacculos de manibus non ponere exiſtimantur. Id eſt, Aſsidui eſſe in cauſarum inſtructarum commentatione, aut enarratione. Vulgo, Magni extractores vocantur.

Homo frugi aut literarum amans, cum negotium habet cum foro, mus eſt in pice aut reſina conflictans.

Liticulæ velitares, & Velitatiunculæ forenſes, ſunt Concertationes litis cōteſtationem percurrentes.

Iurium forenſes inuolatores, ſunt quaſi quidam prædones fori. vulgo Volatores vocantur.

Habent cōtrouerſiæ ſuos actus in foro, vt olim fabulæ in comœdiis. Quorum ſecundus eſt litis conteſtatio, vltimus eſt cataſtrophe, id eſt, Sententia, aut alius litis diremptæ finis. Sunt autem interdum placidi motus & ſtatarii, interdū motorii & turbulēti, ſollicitantes vehementer mentes litigantium.

Litem & quæ liti cedūt, vincere, Id eſt, Principalem litem, & eius acceſsiones ſumptúſque auferre.

Cedere liti & iis quæ liti cedunt, eſt Simpliciter lite excedere, Nulla pacta conditione chartam (quod aiunt) puram aduerſario porrigere laturo conditiones legéſque quas libuerit.

Cauſa ſiderata dici poteſt, quæ inter conſultos conclamata eſt. Sed Sideratio, repentinus eſt cauſæ morbus, qui aliquo caſu præter expectationem euenit, quaſi à vento aliquo fori noxio.

Vltima iudiciorum experiri ſtatuit, qui conditiones fori non tentat, vel reſpuit oblatas.

Rem ad curiam delatam præſidi aut præſidibus, illi ordine conſulere nō li-

cuit, tumultuariíque decreti ſimile conſultum fuit.

Cauſa in conſilio exprompta & enucleari cœpta, neſcio quo caſu de medio ſummota eſt. Proceſſus (aiunt) è burello retractus.

Executio decreti mandata circunciſa cunctatione, ſublata prouocatione.

Spero curiam primo quoque die operam mihi daturam. Id eſt, Audientiã me habiturum, & cauſam meam in conſilium miſſum iri.

Exacti iam menſes anníque curriculi forenſis videbantur, cum cauſa iudicationi matura retro inhibita eſt.

AEtatis iam exactæ controuerſia in curia ſeneſcit.

Nunquam exacta ſunt tempora cauſis, quæ poſt ſolẽnem prouocationum clauſulam in curia inter iudicandas admiſſæ ſunt. Senium enim nõ ſentiũt, nec eremodicii quamlibet longi cariem cauſæ quæ in curia ad iudicatũ admiſſæ ſunt.

In cauſis captatoriis & moroſis ſemper aduigilandum, qualis eſt cauſa redhibitionis gentilitiæ, in qua caſus formularis, cauſæ eſt internicio, cum eo quòd anniculum eremodicium etiam litem ad tabem perducit.

Circularis ſacerdotiorũ collatio vel nominatio, Eſt quæ in orbem recurrit. Vulgo, In turnum conferre dicunt.

Horæ libellariæ curiæ ſunt, quæ deſtinatæ ſunt recitandis & iudicãdis libellis ſupplicibus. In quibus tamen cauſæ iudicii tranſlatitii interdum iudicantur, antequam conſeſſus claſsium coierit.

Interdum euenit vt in cauſa trioboli, talentum impendatur.

Vitioſa lis vel controuerſia dici poteſt, quæ vitio inſtituta eſt & conteſtata: vt Vitioſus conſul, qui vitio creatus erat, dicebatur, & abdicare ſe magiſtratu cogebatur.

Stipatio baſilicana eſt multitudo miſcellanea, & ita frequẽs, vt baſilica peruia facilè non ſit.

Scribarum commentarii interciſi aliquando reperti ſunt. Id eſt, In quibus chartæ quædam deſideratæ ſunt.

Hic calculus in primis ponendus in cauſa iudicanda. Id eſt, Hoc punctum maximè animaduertendum.

Impetrare veniam noua documenta promendi.

Cauſæ quædam prima intentione magna flagrant inuidia, ſed in proceſſu inuidia extinguitur, & in fauorem vertit.

Hæc fors forenſis viderit, quæ multum in cauſis poteſt, ita vt gubernacula interdum aleæ iudicialis tenere videatur.

Per me quidem duæ aut plures controuerſiæ, quæ natura ſociæ & cognatæ videntur, vnà quoque copulentur: cum eo tamen, ne mora alterutri fiat iudicandæ.

Subſidia cauſæ ad omnes caſus parare, prouidi eſt litigatoris.

Vide, nequid incommodè de cauſa communi conſulas.

Homo cauſa magna naufragus, qui cauſa magna cecidit. Homo ære alieno merſus ob naufragium cauſæ grandis.

Procraſtinante reo, obrepſit dies eremodiciorum.

Cauſa retinendæ poſſeſſionis vno & altero mẽbro iam capta. Id eſt, Quando ſequeſtri primùm res permiſſa, deinde vindiciæ ſecundum petitorem iudicatæ ſunt. Quod cum factum eſt, cauſa altero iam præiudicio ſauciata eſt. Cui ſi acceſſerit poſſeſſionis ab eodem abiudicatio, & petitoriũ iudicium intendatur, cauſa tum trahere quodam modo caudam videtur.

Coorta in hominem decuria petitorum, de eo dici poteſt in quem multi iudicium dictauerunt.

Sunt ſtructores litium, ſunt & architecti. Aduocati & iuriſcõſulti cauſas architectantur: ſed ſtructura magis eſt cognitorum, architectura fit in conuẽticulis conſultorum.

Quarundam litium incunabula exigua ſunt & obſcura, ſed ſenſim euadũt in controuerſias illuſtres.

Vlcus cauſæ vel vulnus iam obductũ longo interuallo refricare. Id eſt, Vitiũ cauſæ latens, & iandiu cõtractum obiicere, quod nullus animaduerterat.

Vulnus cauſæ in tempore non obiectum, cicatricem duxiſſe videtur, cum iam obiici non poteſt. quod Coopertum eſſe in foro dicunt. hoc eſt, Acto aliquo ſequenti obliteratum, & quaſi condonatum.

Prouocator præſidens prouocati ſpiritus gerit, prouocati frontem habet & vultum.

Aduocatus in cauſa ancipiti velis fiduciæ vectus eſt ad extremum: euentúſque reſpondit fiduciæ.

Actoris aduocatus in ſecũda ſua actione, quicquid rei cauſidicus exceptionis apprehenderat, de manibus eius extorſit, ſicque inopem defenſionis vacuúmque reliquit. Vulgo dicunt, Eliſit omnia eius media defenſionum.

Per poſticum obuiam procedere, eſt quod vulgo dicunt, A' poſteriore parte obuiam venire. Quod etiam dicere potes, Tranſuerſo tramite occurrere: Vt ſi dicas, Qui recta obuiam progredi, vel Qui recta pedem conferre nõ audet, tranſuerſo tramite occurrit.

Cauſa multis præiudiciis ſauciata, tandẽ iugulata eſt extremo certamine.

Cauſa iam tabe longa confecta, per æqua, per iniqua decidenda eſt.

Suppreſſiones copiarum ſacculariarum litigantem ad incitos redigũt. Eſt enim Supprimere, de medio tollere, clàm interuertere: vt apud Ciceronem pro Cluentio, Capit conſilium, vt pecuniam quibuſdam iudicibus polliceatur, deinde repente ſupprimat. Et Suppreſſio pecuniæ pro interuerſione. & Suppreſſores, ſimiles ſunt plagiariis, in tract. Ad legem Fauiam.

Plani palatini ſunt quos Corbinatores vocant. Sic Plani quidam forenſes ſunt vbique ferè.

Actore regio poſtulante, res in medium vocari cœpta, & curia inquirendũ decreuit.

Res atrox primùm viſa atque animaduertenda: ſed cum in medium vocari cœpta eſſet, factione ſuppreſſa eſt.

Multæ cauſæ eodem pertinẽtes in medio relictæ ſunt, nec curia quicquam adhuc areſto cõſtituit. Difficilis enim earũ eſt diſceptatio, & præiudicia curiæ formidoloſa videtur. Quare vt ſimiles cauſæ in mediũ adducuntur, in ordinẽ

cum aliis rediguntur ſolenni in hac ſpecie verborũ conceptione. Reiiciũtur enim in diem incertum, vel verius in ferias curiæ nũquam venturas. quod tamen ſine captione fit litigantium. Ita enim cauſæ ampliantur cum aliis, vt interim ius reddatur ambigentibus citra præiudicium.

Iura cauſæ & commoda à Cicerone vocãtur, quæ Græci δικαιώματα, καὶ δικαιολογήματα dicunt. vulgo Media cauſæ dicuntur.

Cauſa in ſummas anguſtias adducta, & litigator in articulo temporis oppreſſus & aſtrictus ab vrgente aduerſario, ac nihil remittente. Homo enim deprehenſus rimam reperire non potuit in anguſtiis.

Hæc mihi cauſæ labes fuit, Hanc vnicam ob culpam cauſa cadere mihi cõtigit, tametſi ſuo Marte vndique ſuperiore.

Hac noxa accepta nerui cauſæ inciſi ſunt vel execti. Id eſt, Hac negligentia vel culpa, vel ignorantia, cauſa magnopere debilitata eſt.

Homo cauſarum inſpiciendarum cupidus, Litium in conſiliis exponendarum appetens & flagitator, Qui libens cauſas enarrandas commentatur.

Qua de re iure certari oportet, armis non contendere. Cicero.

Aſtipulator cauſæ, Inſtitor litis, Cuſtos cognitoris, & Exactor operis, Pragmaticus, cui cauſæ procuratio commendata & inſtructio. Sollicitator vulgo dicitur.

Eiuſdem cauſæ iudicem & aſtipulatorem virum bonum eſſe non decet.

Poſt manus regiæ iniectionem in prædium clientelare, manũ patroni corroborantem, ſacroſanctus eſt clienti fructus eius.

Litigatores quidã male ſibi cõſcii, nihilominus de calũnia iurare nõ verẽtur.

Cauſa offenſatrix & identidem reſtitans & interſiſtens, ad extremum actũ perduci vix poteſt. Id eſt, Quæ progredi in curſu forenſi nõ niſi ægrè poteſt.

Hæc dicis, cauſæ tuæ, non etiam veritati ſeruiens.

Cauſa quæ per ſe ſtare non poteſt, indiget adminiculi, id eſt, Subſcriptoris.

Homo moroſus nec cedere vult, nec contendere poteſt, nec pedem inferre in cauſam, nec referre. Vulgo dicunt, Nec litigare vult, nec ſoluere.

Quædã ſunt de quibus pronuntiari in vniuerſum non poteſt. Id eſt, Quorum regula generalis conſtitui non poteſt.

Cautio non in perſonam modò cauẽtis, ſed in rem etiam ipſam ſcripta ſimpliciter & concepta. Id eſt, Non de facto ſuo tantum promiſit, ſed de omniũ. Vlpia. in tract. de vſufr.

Reo criminis manifeſto quorũdam iudicum miſericordia calculos atros æquauit. Quod ſaluti fuit homini.

Homo conſiliarium hactenus & iudicem egit: hinc iam amicum magis, quàm iudicem exhibuit, aut inimicum.

Literarum exempla deſcripta, & coram aduerſario apud officium ſcribatus recognita, integram fidem obtinent.

Funeris curatores, qui & Funeratores vocantur, annum totum lugubrem moribus noſtris mancipio poſſident bona mobilia defuncti.

Duobus ſpatiis in baſilica horis baſilicanis confectis, plenus rerũ nouarum ſæpe vaniſſimarum, ad prandium abibis, aut ad cœnam.

Ipſum hæredémve eius,eúmve ad quem res tum pertinebit.Id eſt,Cauſam ab ipſo habentem.

Longæ litis exitus ſuperſtes litigatori fuit,vel Superfuit litigatori. Fabulæ forenſis cataſtrophe,ſuperſtes ei fuit qui in ſcenam eam induxerat.

Hic litis exordium, progreſſum , & inſtrumentum machinatus eſt . Id eſt, Litis ordinator fuit & machinator.

Cauſa non modo præclarè inſtructa,ſed ſplendidè armata,atque etiam ornata.Id eſt,omnibus numeris inſtruendæ litis cumulata.

Controuerſia argumentoſa , id eſt , Craſſus proceſſus.Et Lis argumentoſè copioſéque enarrata & expoſita ab inſpectore.

Litigator omni iure lege agendi defectus,iudiciū dictare ſuſtinuit.&,Reus omni defenſione caſſus,tamen defendere pergit.

Sinuoſi proceſſus controuerſia exitum non habens.

Iudex vel executor paulum pleniore officio functus, quàm æquū fuit aut iuſtum.Id eſt,Qui vlterius progreſſus eſt,vt vulgo dicunt.Contrà,Executor meticuloſus,vel paulo religioſior,ieiunè officio executoris functus.

Certa manus petitoris,& Intentio dici poteſt, cum actor non aberrat à ſcopo litis inſtitutæ.& id vicit iudicio,quod intentione ſua proſecutus eſt.

Interdictorum retinendæ poſſeſſionis cognitio, inter iudices regios in ſua præfectura, & iudices priuatos in ſuo foro,ambigua & communis,propria fit occupantium.

Conſtituere pignorum captorum curatorem , & pignorum diſtrahendorum.Stabilire commiſſarium vocant.

Proferendi inſtrumenti facultate excluſus,Inſtruendæ cauſæ facultate excluſus,copiarúmque proferēdarum.Forcluſus vulgo dicitur, qui cecidit inſtruendæ litis facultate.

Defenſor vel reus omni cauſæ tuendæ copia & facultate mulctatus. vel Omnibus defenſitandi ſui facultatibus lapſus.

Trāſlatiua cauſæ præſcriptione excluſus ob eremodicium.Id eſt, Repulſus à fine declinatoria.

Iudicatus pecuniæ & addictus,vel Iudicatus mulctæ & addictus.

Eremodicium coràm pronuntiatum.Id eſt,In præſentia.

Ad hæc deliberaturum ſe cum conſilio reſpondit,quid ſui eſſet officii,quæ ſuæ eſſent partes.Nunc dicūt, Sibi curæ fore ne ſecus quidpiam admitteret.

Qui facere ſui controuerſiam iudici inſtitit,interim eius iuriſdictionis nō eſt,quoad pronuntiatum ſit.

Iuridici regii prouinciarum ſuo iure iudicāt & libero iudicatu: eorū enim ſententiarum vindex eſt & patrona Aduocatio regia.Cæteri iudices obnoxio iure iudicāt:& ſi perperam iudicauerint , in fraudem conſtitutam incidunt.

Interceſſionem remittere,& Prouocationem renuntiare.

Prouocationem interceſſione mutare,& Prouocationē in interceſſionem tranſcribere diplomatis venia.

Litem intermiſſam longo interuallo repetere.

Criminoſiſſima in reum allata elogia,eúmque iugulantia.

Cauſa tã erat dilucida, vt vniuerſi magis quàm ſinguli ſententiã dixerint.
Cauſa argumentoſa & prægnans, & lites è litibus parturiens.
Non rectà hominem rei capitalis poſtulare, ſed nomẽ eius citra accuſationis ſolennia deferre ad regium actorem. Per viam denuntiationis, dicunt.
Bona publicè poſſeſſa, ſunt quæ ſub manu regia adminiſtrantur.
In bona poſſeſſũ publicè mittere. Liu. lib. 38. Stabilire cõmiſſarios dicunt.
Spõſionem facere in ſummam cauſæ non recuſo; ni aduerſarius ſine titulo poſſideat. Nunc dicunt, In pœnam cauſæ perditæ. Antiqua eſt formula.
Litigator in cauſa adumbratus, Eſt qui nomen ſuum abutendũ ad litigium commodat.
Amittere rem de manibus, Manus vacuare appellant.
Teſtimonium iterum pro imperio denuntiare, cum mulctæ indictione, ni denuntianti pareatur.
Moleſtũ eſt auido petitori aut egẽti, omnia litis præludia exhaurire. Id eſt, Formulares dilationes expectare.
Dilationum additamenta. Id eſt, Dilationes extraordinariæ.
Eremodicium pronuntiatum, ſed ad dies veniales ſuſpenſum. Id eſt, Saluis diebus x v, vel x x x, vel pluribus.
Eremodiciorũ & cõmeatuũ dies ſtatim cedit, vt pronuntiati ſunt: ſed tum demum venit, cum legitimi dies certíque præterierunt, qui iudiciali formula atque exceptione cõſtituti ſunt. Sunt enim Exceptiones formulares aut ſeſquimeſtres, aut quinumdenûm, aut vicenûm dierũ. quibus ſpatiis elapſis auferre licet ex officio ſcribatus eremodiciorum cõmeatuúmque auctoritates.
Litem inſtructam inducere in mediũ, eſt Cauſam in conſilium iudicũ mittere, quaſi aleam in alueum iacere. &, Inductã cauſam è medio reducere vel ſubducere, eſt E burello retrahere.
Iuridici dies curiæ dici poſſunt Dies altercatorii.
Euocari vadimonio criminali, eſt Diem dicere iudicio per ſe ſiſtendi, non per cauſæ cognitorem.
Obſignari conclauia domus defuncti ante aditam hæreditatem, ſæpenumero euenit.
Arceſſere hominem iniuriarum, & Poſtulare de vi armata, aut cæde parentis aut filii germaníve, aut propinqui. Priuatis autem eatenus licet crimina in iudicium deducere, quatenus iniuriæ aut vis animaduerſio, ciuilis eſt: vt tanti lis æſtimetur ei cuius nomen delatum eſt, quantum eſt quod priuatæ rei deferentis intereſt. Niſi ſi iniuria illata, aut aliud admiſſum maleficium, eiuſmodi ſit, vt honoris ergò ſarciendi pœnam honorariam poſcere videatur, aut parentalem, manibúſque debitam eius qui necatus eſt, vt ſunt anniuerſalia parentalia, & iuſta funebria.
Damnatorii calculi & abſolutorii, vt Sententiæ abſolutoriæ.
Cauſa prædamnata præiudicio litis coniunctæ aut affinis.
Inquiſitionẽ poſtulare in aliquem delatũ. Plin. in Epiſt. Betici ſocios claſſici & miniſtros detulerũt, inquiſitionémque in eos nominatim poſtularũt.
Abſentem inauditúmque damnare trinundinali vadimonio proſcriptio-

neque euocatum.

Reus obtinuit, vt ſibi defeſſionis cauſa euocare teſtes liceret. Plinius iunior idem, An placeret in futurũ ad eam legem adiici, vt ſicuti accuſatoribus inquirendi teſtibuſque denũtiandi poteſtas ex ea lege eſſet, ita reis quoq; fieret.

Impetrare auctoritatem à curia teſtibus repetendis nominatim denuntiãdi, cum reóque componendis.

Carpere ac labefactare fidem teſtium literarúmque auctoritatem.

Scriptas diſceptationes cõſtituere. Ex Cicerone in Parti. Accordare appellãt.

Conſtituere cauſæ ſtatum aut iuridicialem in modum, aut in cõiecturalẽ, vt conſtet inter partes, iuris an facti præcipuè ſit concertatio.

Tumultuaria cauſæ cognitio, Summaria vulgo dicitur.

Proſcripti rei, & præconio euocati, trinundinique compendio.

Retractare cauſam quaſi pro derelicto habitam, litiſque ſitum & cariem excutere codicillari venia.

Carioſam cõtrouerſiã & longo ſitu obductã in manus ab integro ſumere.

Lis inſtauratiua dicitur, quãdo acta iudicialia eremodiciali iure exacta, pro infectis habentur, & nulla pronuntiantur. Aut cum minore reſtituto aduerſus iudicium, omnia retexuntur, quæ tranſacta fuerant.

Dies etiam nonnunquam inſtauratiua datur ad inquirendum, inquirendíque auctoritas inſtauratur.

Auocamenta cauſarum à principe vel à curia fiunt, quando ab vno foro ad aliud transferuntur: quas Euocationes appellant. Nulla enim tam fixa eſt cauſarum cognitio, quin principis diplomate reuellatur.

Curia inter diſceptandum prouocationẽ fruſtratoriam, cauſæ ſummæ cognitionem ſibi aſciuit, & eodem areſto cum prouocatoria lite diremit.

Poſt prouocationem iudici aduerſarióque denuntiatam, rei diſceptatio ad curiam tranſiit. Vulgo dicunt, Curiam eſſe ſæſitam.

Rei diſceptatio funditus à curia migrauit, cũ nullæ iam reliquiæ litis in curia ſunt. Vel, E curia tranſcripta eſſe cenſetur.

Inſpectori litis ſucceſſorem ſubſcribere, ipſámque inſpectionem in alium tranſcribere.

Luculenta cõditio tibi fertur: quam, ſi ſapis, arripies magis quàm accipies, ne latorem pœniteat, ſi ſpatium dederis.

Informi capitum editione rationem inire impẽdiorum. Vel, Informi breuiculo ſumptuum litis editionem facere. Id eſt, Breui declaratiuncula.

Negotium mihi cum minore fuit, qui perſonam iudicialem nõ habet, niſi curatore præeunte. Quare mihi de integro ratio cõtrouerſiæ redordienda poſt decurſum litis ſpatium, piſtrinũmque forenſe denuo verſandum eſt.

Digna omnino cauſa quæ in diſquiſitionẽ curiæ veniat, Idonea hæc cauſa quamobrem alea mulctæ ſexagenariæ iaciatur. Tanti mihi ſit empta curiæ ſententia de cauſa memorabili, ne pigeat in poſterum aleam non tentaſſe.

Ius à capite ducere ſic dici poteſt, vt Aquã à capite ducere. Significat hominem è ſtirpe generis natum, vt dicitur, & ſuo iure petere, non iure ceſſo.

Cauſa in ſtadium forenſe ingreſſa, & aliquandiu prono curſu progreſſa, in

flexu hæſit.

Quod ſanari non poteſt,exulcerare imprudentis eſt.Id eſt, Præſtat paucis verbis attingere,& diu non immorari in ea parte cauſæ defendenda, quæ rectè & plenè defendi non poteſt.Diu enim attrectãdo,vlcus exulceratur cum maiore dolore.Non eſt ergo hærendum in eo, quaſi neglectim prætereundum ſit,vt ad rem parum pertinens.

Non tam armis vti quàm palæſtra ad cauſam expugnandam,aduocati eſt gloriæ ſtudioſi magis,quàm victoriæ.

Cauſa ab vna claſſe ad aliam interdũ immigrat,vt ad ſuũ domiciliũ. Id eſt, Quãdo eius cognitio propria eſſe videtur eius claſſis,vt inde originẽ ducens.

In iudicio cauſæ meæ cõſiliarius quidam vir doctus ac probus & perſpicax non modo mihi abfuit,ſed etiam defuit. mea enim magnopere referebat eũ adeſſe. Plures etiam interdum in iudiciis cauſarum grandium deſiderantur, quàm quot ſunt qui expetantur & flagitentur.

Adiumenta cauſæ,præſidia ac ſubſidia,diligenter percẽſenda, cum ad procinctum ventum eſt.

Iudicii vel areſti atrocioris procellam hodie euaſiſti horæ celerioris beneficio. Quare paucorum dierum laxamento cauſæ ruenti cenſeo vt conſulas quàm diligentiſſime.

E' ſinu ſuo aut amicorum præuaricatorem ſibi apponere ad ſententiam abſolutoriam vtcunque auferendam.

Non tam impreſſis in cauſa veſtigiis, quàm odore quodam fallaciæ latentis,ſuſpicari primùm,deinde apertè deprehendere imminentem captionem mihi contigit.

In iudicium diſcrimẽnque rem vocare ad hominem territandum.

Res ad exiſtimationem hominum pertinẽs,indigna eſſe præſidi viſa eſt diſceptatione in medium proferenda altercationum die. Quare intus res acta eſt occluſis curiæ foribus.

Litigator imprudens aut negligens,in articulo,cauſæ ſuæ defuit.

Cedere legibus,Cedere iuſtitiæ faſcibus,Eſſe in auctoritate pro imperio ius dicentis,ſignificat Obedientem ſe præbere iuriſdictionis auctoritati.

Hic poſſeſſor iure incerto nititur & obſcuro,& quod ſine capite manat.Nõ apparet quo titulo poſſideat.

Abſentis rei in iudicio criminali defenſionis cognitoriæ ratio nõ habetur, ſiquidẽ vadimonio obſtrictus eſt,aut euocatus vt iudicio ſiſtat. Datur tamen interim venia ſonticum morbum excuſanti per nuntium cũ mandato deſtinatum,aut cauſam abſentiæ idoneam adumbranti, cum eo vt ius ſit cognitori regio vel aduerſario in caſus excuſatos interim inquirendi.

Cauſæ vulnus obductum refricare non licet,ei quidem qui in tempore nõ interceſſit, aut cõtradicere neglexit. Id eſt,Id erratum quod ſilẽtio coopertũ eſt, poſtea oppugnare. Simile eſt,Inductam litis cicatricem exulcerare.

Cauſa nõ antè curiæ ditionis fines ingreſſa videtur, quàm ꝓuocatione denũtiata,& die dicta iudici & ꝓuocato.Id eſt,Nõ antè curia ſæſita eſſe cẽſetur.

Pignorum non proſcriptorum auctio fieri nõ debet,duntaxat prædiorum.

In nominibus recitandis in curia proſopopœiarum controuerſiæ ſæpenumero exiſtunt. Id eſt, Qualitates controuerſæ ſunt.

Orba cauſa à patrono fuit. Id eſt, Nullum aduocatum inuenit.

Multæ cauſæ iudicatæ in iudiciũ referuntur eo nomine, quòd orbæ fuiſſe dicuntur aut tutore, aut defenſore iuſto, cum in iudicium deductæ ſunt.

Funeſtæ cauſæ ſunt, quarum altera pars fato ſuo functa eſt. Et cum eremodicia contra abſentes pronuntiantur, cognitores cauſarũ excuſare ſolent litem funeſtam eſſe, aut funeſtatam, ne cognitorium munus agnoſcere cogãtur, aut eremodicii plagam accipere.

In cauſis funeſtis ſententia lata nõ valet, areſtum valet: ſi tamẽ iuſta omnia litis inſtruendæ peracta ſunt.

Diſpunctis & ſubductis rationibus, & à diſceptatore ſubſcriptis, interim is qui reliquari compertus eſt, ad ſolutionem cogendus eſt, etiam ſi curiam appellauerit: ſi tamen expromiſſores dare petitor paratus ſit.

Expuncta expenſorum capita vel nomina, Articuli ſunt improbati & eraſi.

Dare commentarium in litem expenſorum, Declarationem vulgo vocãt:

Pleno iure fundum tradere, ſignificat, quod aiunt, Ad purũ & plenum deliberare. hoc eſt, Cum vſufructu.

Fundus tanti ſit tibi emptus, quod pretiũ pleno iure dari volo. Id eſt, Quos nummos liberos eſſe volo, vt vulgo loquimur. Vel ex Cicerone, Quod pretium eo iure dabis, quo qui optimo.

Actor intra triduum conſtituere poterit, an latam conditionem accipere ſua interſit.

Clienti interdum dies datur in iudicio iniectæ manus, intra quem diem cõſtituat, vtrum iniectorem manus agnoſcat, an abnuat. Alterum enim facere cogitur, ſi vindex clientelæ vrgeat. quæ conditio interdum fundi poſſeſſorem inter ſacrum ſaxúmque conſtituit, commiſſi legem timentem.

Aduocatione numeroſa ac primaria ad hãc litem inſtituendam aut ſuſcipiendam vſus ſum, nec ideo tamen in vtranque (quod aiunt) dormire ſuſtineo, vſque adeò formidoloſa ſunt commercia fori iudicialis.

Sunt iudices, ſunt litium inſpectores, quos appellari ambitioſè atque efflagitari iuuat, nequid amplius dicam. Sunt qui grauantur has ineptias, obſeruantiáſque temporarias & hiſtrionicas floccifaciunt.

Per abſentiam in eremodicium incidere, & eremodiciis dãnari, Per defectus vulgo dicitur. Per detrectationẽ litis exercẽdæ eremodicio mulctari, & deinde per omnes litis actus excludi: & ad extremũ cauſa cadere, eſt Per contumacias & forcluſiones condemnari. Aliud eſt igitur Abſentem ad diẽ non occurrẽtem cauſa cadere, aliud Præſentem, & certamen detrectantem damnari. Abſens damnatus ſi eremodiciorũ pœnas pẽdere paratus ſit, ab integro audiri ſolet impetrato diplomate. Detrectator autem ſi prouocauerit, nõ niſi ad tribunal appellatum audiendus eſt, ſi rectè atque ordine iuriſdictio conſtituta ſit. Quod tamen iure magis & moribus, quàm æquo comparatũ eſt. Inde enim euenit, vt ludificatorũ melior ſit conditio, imperiíque contemptorũ, quàm inopia fortaſſe aut morbo laborantium. Verſuram enim in iudicio

longè leuiorem faciunt interim non ſoluentes. qui ſi ſtatim dependere cogerentur in iudicio damnati, iis auctionem forſitan facere eueniret aut prædia oppignerare annua penſitatura. longe grauiore conditione.

Qui in iudicium vocantur, inde citandi ſunt, vbi larem habent familiarē, niſi coràm citentur.

Supplicator ſua poſtulatione excluſus. &, Supplicis poſtulatoris excluſa petitio. Ex Cicerone.

Qui ſecus quippiam in magiſtratu admiſit, ſi compertus maleficii commiſſorii fuerit: aut ad aliquod tempus vetatur quippiam agere pro poteſtate & magiſtratu ſuo: aut ordine planè mouetur, cum eo quoque, vt poſtea aliud quippiam gerere pro publico munere regióque prohibeatur: vel, Cum eo, vt fungendi muneris publici facultate ei interdictum ſit: vt gerendi honoris impotentia mulctatus ſit.

Curia graui pœna ſanxit, & magiſtratus abrogatione annua, ſiquis iuridicus contra eius interdictum in poſterum feciſſet. Qui contrà feciſſet, magiſtratu in biennium abdicandum. Qui iterum in eandem fraudem incidiſſet, abrogandum ei magiſtratum in perpetuum.

Cauſa noſtra laborat à præſcriptione longiſſimi temporis.

Id acri & vehementi concertatione expugnatum eſt.

Non ius, non æquum, ſed iniuriam iniquitatémque deprecamur. Id eſt, Nō petimus vt quicquam nobis ſummi iuris cōdonetur, ſed vt ſeuere res, aut ex bono & æquo iudicetur, id petimus.

Quæ cōtra prouocationem interpoſitam deſignata ſunt, à curia antiquata ſunt. Attentata vulgo dicuntur.

Sic ius prouocationū cōſtitutū eſt, vt nō minus prouocator, quàm prouocatus deſignare videatur, ſiquid à ꝓuocatione denūtiata tētandū eſſe duxerit.

Curia huius liticulæ diſceptatores hunc & illum deſignauit. Id eſt, Ad audiendum partes commiſit. Sic Deſignatus inquiſitor, Deſignatus areſti executor, quod etiam Conſtituere dicitur.

Cum auctio hypothecarum fit, id eſt Prædiorum pignori datorū: vel Cum poſſeſſionum obnoxiarum addictio curiæ decreto facienda eſt, ipſarum hypothecarum proſcriptio atque inclamatio, ad mores & inſtituta earum præfecturarum exigenda eſt & approbanda, atque etiam eorum locorū formulam in quibus locis ipſæ hypothecæ ſitæ ſunt. ídque rite ac moribus factum eſſe, renuntiatū ad curiam oportet, antequam addictio licitantibus fiat. Cic. 13. Epiſt. Philothetes Alabaudenſis hypothecas Cluuio dedit. hæ commiſſæ ſunt. Cures velim, vt de hypothecis decedat, & procuratoribus Cluuii reddat, aut pecuniam ſoluat. Commiſſæ ſunt (inquit) hypothecæ, id eſt, Lege commiſſoria Cluuii factæ ſunt poſſeſſiones pignori oppoſitæ.

Hoc iure ſunt auctiones quæ publicè fiunt, id eſt, Imperio iudicū cuiuſvis præfecturæ. Quæ hypothecæ ob pecuniā nō ſolutam addicendæ ſunt, earum hypothecarū præconia & programmata, ad formulam & conſuetudinē eorū iudiciorū exacta eſſe oportet, in quibus aut prædes poſſeſſiones, aut qualibet de cauſa obnoxiæ, ſitæ ſunt. Alioquin nec recte nec ordine addictæ eſſe cen-

ſentur. Nec verò certa in poſterū auctoritas licentibus futura eſt earū mãcipio poſſidēdi: quanquam ipſa auctionāte (vt dicitur) iuſtitia hæ vaniſſe videātur: niſi ſi vſu longi tēporis captæ ſint, aut lōgiſſimi. Catalogū etiam hypothecarū complecti primo præconio oportet, eáque quæ cedunt hypothecis.

Auctionis inſtitor dici poteſt, qui vulgo Proſecutor dicitur. Ad haſtam autem certatim occurrere creditorū examē ferè ſolet, qui interceſſores vocantur. Id eſt, Auctioni morā interceſſione faciētes. Interceſſione autē ſummoti ii, quorum interceſſio non admiſſa eſt. Deinceps autem ſuo loco numeróq; vnuſquiſque interceſſorum admittitur, vt ex manubiis dimittatur ab eo qui diuidendis manubiis deſignatus eſt, creditoribúſque abſoluendis.

Cum ad haſtam licitatores inuitandi ſunt programmate, dies neceſſario dicendus eſt ei, cuius in mancipio prædia ſunt, nominatímque & coràm ipſe euocandus eſt, vt diem auctionis obeat.

De ſcripto conditiones editæ. Id eſt, Articuli ſcripto dati.

Denūtianti viatori reſpondit, viſurum ſe, & curaturum, nequid perperam admiſiſſe videatur. vel, Quid ſui ſit muneris & officii, ex Liuio.

In diſceptatiunculas alias aliáſque rei controuerſæ ſummam carpere, nec in vniuerſæ rei certamen pedē velle conferre. Incidentia multa facere dicūt.

Inſtruendæ litis curſum vltima ſyngrapha iudiciali claudere, Litis exercēdæ clauſula iudices in cōſilium mittere. Negare ſe quicquam vltra proferre velle, Iudices iam non morari, quominus in conſilium eant.

Sententia conſenſu partium conflata.

E' foro tuo manu cōſertū in forū meū inuitū te attrahā iure diplomatico.

In ſcena eſt cauſidicorum Roſcius. vel, Cauſidicorum Roſcii cras in ſcena futuri ſunt. quare tribunal curiæ erit ſtipatiſſimum.

Digreſſiunculæ à ſumma quæſtione annoſas lites faciunt. Id eſt, Incidentia parua.

Controuerſia longo interuallo repetita. Lis annos poſt x x repetita, atque interpolata.

Implorare ius aſyli rei ſolent qui in ſanctis locis comprehenſi ſunt, & aſyliæ reſtitui ſæpe ſolent ſententia curiæ.

Implorare iura verticis initiati, vel inſigniti, & Teſſeram verticis initiati proferre rei rerum capitalium ſolent.

In laqueos improuiſos ſeſe ſuámque cauſam litigator induit. Id eſt, Malè & incommodè ſua de lite conſuluit.

Hic ſententiam ad extremum abſtulit, omni acceſſione iudiciali exaggeratam. Sunt autem acceſſiones, Fructus, Impendia, & Quod intereſt eius ſecundum quem iudicatum eſt.

Ille cauſa cecidit, caſu graui, atq; omni genere cumulato forēſis offēſionis.

Omnia propugnacula deturbare aduerſarii defenſionum.

Agmine quadrato in poſſeſſionem inuadere. Id eſt, Armorum vi.

Homo lucris forenſibus paucis annis luculenter auctus, qui præclare rem in foro litigiorum geſſit.

In lite inter parentem & liberos dirimēda, curia auctoritatem ſuam inter-

ponere libentius,quàm iudicium ſolet.

Senſum cõmunem foti prudentiámque diſcere,quibuſdã magno cõtigit.

Protei quidã foréſes in omnes ſe facies vertere ſolét,intercedétiũ,prouocãtiũ,cedentiũ viciſſim & pedẽ inferentium, cõditiones ferẽtium & rurſus reſpuentiũ. Quorũ parti longè maximæ aduerſo Vertumno id facere contingit.

Homines ꝓuocationũ amãtiſſimi, verſurã ſe fori facere fœnerato nõ intelligũt,labantibus cauſis & iure caſſis ſubſidia mutuãtes à calumnia, dura tandẽ futura exactrice vſuræ dilationũ,quas gratuito largiri ab ipſis exiſtimatur.

Mihi ſpero breui curiã datũ iri.Id eſt,Curiã cauſæ meæ vacaturam.Dare enim curiã ſic dicitur,vt Dare ſenatũ,& date cõcilium apud priſcos legimus.

In ſortitione cauſarum Secundanorum claſſis mihi obtigit.Secũdani autẽ ſunt Secũdæ claſſis cõſcripti, & Tertiani tertiæ,& Quartani vltimæ,quæ Noua camera nuncupatur. Sortitio autem cauſarum dici poteſt,quam vocant Diſtributionem proceſſuum, etiam ſi ſortitò nõ fiat à claſſium ductoribus.

Luere pœnam litis temere inſtitutæ, Dare pœnas pignorũ temerè captorum,id eſt Executionis realis,vt vocant: Pœnas pẽdere appellationis inconſultè interpoſitæ.

Plerique iudicum, à ſordibus puri,non item ab ambitione,& gratiæ aucupandæ ſtudio inſontes ſunt.

Inſtrumentũ cauſæ exotericũ,vtrinque eſt inſpectabile,vt apertè refutabile. Acroamaticum vtrique arcanum, in curia quidẽ & quibus in iudiciis ea quæ inquiſita ſunt teſtibus,ante iudicium mutuò edere non moris eſt.

Iudicandis cauſis in curia,vnus eſt actor cauſæ,& tanquam acroama,qui litis eſt enucleator & enarrator:cæteri ſpectatores ſunt & auſcultatores,quoad ille cauſa ſatis diſceptata ſententiam ſuam rogatus ſit.

Cauſæ nihil dico,quin tibi hoc liceat agere.Cauſã haud dico, quin ſecundũ te hacten⁹ pronũtietur.Id eſt,Nihil moror.quod, Nõ impedio, vulgo dicũt.

Cognitor cauſæ etſi à lite ſtatim cõteſtata dominus ipſius eſſe exiſtimatur, ipſiúſque ſuo arbitrio agitandæ potens & exercendæ, nõ eovſque tamen polleteius arbitratus,vt in omnia abs ſe acta eum cuia res eſt obliget. Neque enim is agnoſcere cogitur vt à ſe factũ, quod cognitor tranſegerit, aſſenſerit, deciderit ſummæ quæſtionis decretorium,aut eò magnopere pertinens.

Homines adiuuandi cupidi forenſes artifices, reſipiſcere vix poſſunt ante noxam acceptam.

Deditītius litigator qui dat vltro manus ante iudicis officium.& Cauſa dedititia.quod ſæpe in prouocatoriis litibus vſu venit.

Liberum fundum omníque noxa ſolutũ qui vendidit, ſtellionatus arceſſi poteſt, ſi hypothecam vendidiſſe reperiatur penſitationis annuæ.

Errones foréſes & emãſores dici poſſũt,quos Ob cõtumaciã excluſos dicũt.

Ad nomen autem nõ reſpondentes ſunt, qui nũquam præſtò fuerunt,qui vadimonium deſeruerunt.Certa autem & plena eſt cõtumacia eius, qui imperium iudicis repetitum aſpernatur.

Qui ne ad quartum quidem edictum reſpondit, damnari pecuniæ petitæ poteſt rei alterius.

Qui rei vēditæ traditione prior eſt,iure potior eſt, etiam ſi titulo poſterior eſt. Rei enim traditio mancipatum efficit. Id eſt, Dominii tranſlationem, & traditionem rei ſequitur è veſtigio mancipium.

Donator fundi,vſum fructum eius ſibi recipiendo,fundi mancipium , nexúmque transfert. Exceptio enim vſuſfructus, inſtar eſt emancipatus fundi.

Syngrapha nexum inire corporis & fortunarum. Vel, Auctoritate ſcripta nexu ſe obſtringere ſui ſuorúmque pignorum.

Iuſſus eſt abſtinere honoris ſui functione vel magiſtratus. Hoc eſt, Abrogatus eſt ei magiſtratus.

Cauſa mea pluteum curiæ occupauit. Super burellum eſſe dicunt.

Decuriatim teſtificari. Id eſt, Denos teſtimoniū dicere, quod In turba appellāt. Et Decuriare teſtes, eſt Denos interrogare ad cōſuetudinē probandā.

Epiſtalma curię,vulgo Cōmiſſio: Auctoritas mādati ſubſignata dici poteſt.

Reus iniuſſu curiæ abire reatus tempore non debet.

Reus abiit bona curiæ venia, duntaxat ſatiſdato curiæ edicto rediturum, iudicióque ſtaturum cum curiæ viſum fuerit.

Executor ſine auctoritate nihil agere lege poteſt. Id eſt, Sine epiſtalmate.

Quæſtor ærarius curiæ, Mulctarū eſt exactor & coactor, id eſt, ἀργυρολόγος.

Inter ærarios relati in curia, ſunt qui mulctam ſoluere à curia dānati ſunt. Et AErarii facti temerarii prouocatores, id eſt, Sexagenas dependere iuſſi.

Latrunculatorum fori ſunt, homines malefici, vagi, ſine lare familiari, ſine domicilio certo viuentes.

Producere diem, eſt Rem diſceptandam in alium diem reiicere.

Exaugurare ſacerdotem, & ciuili iuri dedere, Degradare vocant.

A magna matre abdicatus, eſt Degradatus, aut Curiæ ſeculari traditus.

Temerarius prouocator in os damnatus, & fraude ſexagenaria impendiiſque mactatus.

Qui interdicto retinendæ poſſeſſionis queribundè experitur, contendit ſe poſt annū & diem in ſuo iure & poſſeſſione iniuria interpellatum. Háncque querelam iuris nuper interpellati vocant. Experiri autem cum interpellatore oportet, querelàque eò ſpectat, vt interpellamentum eximatur.

Cognitor ſuſpectus eiurare cogendus eſt cognitionem cauſæ, mandatúmque reddere.

Hæc erat cauſæ lorica, hoc ſcutum defenſionis, hic erat mucro intētionis.

Ex formula curiæ teſtimonia non proferuntur. Et Teſtificata prolata dicuntur, quæ Publicata vocantur.

Litigator tempore excluſus cecidiſſe dicitur inquirendi facultate, aut inquiſita proferendi. hoc eſt, Referendi inqueſtam.

Ementita retrorſum dies, opponitur Ementitæ porroverſus diei.

Litis deſertores ſunt, qui litem cōteſtatam deſeruerunt: Emanſores ſunt, qui tarditate excluſi ſunt.

Funeſtam litem, vel hæreditariam hæredi denuntiare.

Diem hæredi dicere adeundæ litis vel repudiandæ.

In ius hæredem vocare agnoſcendæ litis cauſa vel abnuendæ.

q. ii.

Procaces petitores impendiis litigiorum mulctantur.

Cauſa rei perſecutoria, vel Vis illatæ vindex & iniuriæ.

In vadis litis hærere, In ſcopulos impingere, E' vado cauſæ emergere.

Ad diem ſiſtere vadimonium, eſt quod Comparere dicunt.

Cauſæ quædam iuris inopia ac ſubſidii intereunt, quædam pragmaticorum culpa aut perfidia, quædam ſuo quodam fato occidunt, quaſi aduerſis auſpiciis cœptæ & exercitæ.

Dictare iudiciũ iniuriarũ ob cõuitiũ vel maledictũ. Verbales iniurias vocãt.

Cum recitarentur nomina prouocationum in curia, prouocator ipſe deſideratus, vadimonii deſerti formula damnatus eſt, & commeatus ſecundum prouocatum iudicatus. Inter deſideratos inclamatus eſt.

Tyrones iureiurando adacti iſagogicon dependere iubentur.

In album deſideratorum relati, qui diem appellationis ſuæ non obierunt.

Inclamare nomina deſiderata eorum qui prouocatores & qui prouocati erant. hoc eſt, Commeatus & defectus. Inclamare nomina deſiderata actorũ, & nomina reorum deſiderata.

Copias aduerſarii refutando carpere, id eſt Sigillatim inſtrumenti fidẽ pondúſque eleuando, quaſi agmen carpere copiarum, contradicendo, hoc eſt inſtrumentum obtrectando aduerſarii.

Eremodicium non antè contractum & commiſſum eſt, quàm abſolutè datum eſt. Id eſt, Quàm ſimpliciter datum.

Aliud eſt Diẽ eremodicii aut cõmeatus ceſſiſſe, & aliud Veniſſe. Intra diẽ enĩ cedẽtẽ inducitur eremodiciũ, ſi præſto fuerit ad iudiciũ is, quẽ cõtra datũ eſt.

Contumaciæ damnãtur, qui vadimonia nõ obeunt. Eremodicii dãnantur, qui litem cœptã deſeruerũt. Petitor eremodicii apud iudicem damnat reũ & defenſorẽ, quãdo prolato ſuo inſtrumẽto ſententiã aufert cõdemnatoriam.

Condemnatio latè patens. Hoc eſt, Fructus rei petitæ cum re petita & impendiis complectens.

Edicta curiæ ſunt quæ Ordinationes vocantur. & Edixit curia, ne cognitores inter ſe dolo malo opprimant. Id eſt, edicto vetuit.

E' verbis ambiguis ſentẽtiæ aut ieiunis anſã arripere nouæ litis ſæpe euenit.

Litigator de certo ſtatu exercendæ litis dimotus. Vel, De ſtatu experiundi iuris deiectus. Vel, De gradu priſtino defendendæ cauſæ depulſus. Vulgo dicunt, Nunc neſcit vbi ſit.

Extat in actis de hac re curiæ conſultum, nondum tamen editũ & expromptum. Vulgo dicunt, Sed areſtum nondum leuatum.

Liberali & probabili contumacia iudici non obtemperat is, qui ad ſuum iudicem, ad ſuum forum relegari poſtulat.

Intendere periculum capitis alicui, aut fortunarum, eſt Deferre hominem criminis, & contra eum quæſtionem poſtulare, inquirendíque auctoritatem ob cædem oblatam, aut vim capitalem admiſſam.

Cauſam ſuis perſonis induere quæ inter partes non diſcrepent. Accordare qualitates appellant.

Mandari poſſunt ſponſalia, etiam præſentanea. Id eſt, Per procuratorẽ con-

trahi poſſunt.

In ius vocare, vnáque intentionis ſuæ ſummam primis lineis deſignare, eſt Citare vadimonio libellato, vt vocant. In ius vocare, ſimúlque iudicium per viatorem dictare.

Agri controuerſi linearis informatio vel deſcriptio inter partes conuenit, in rem præſentem iudices perductura, Figura accordata vulgo dicitur.

Cauſa adhuc prima manu tractata in conſilio, mox de medio ſubducta eſt. Vulgo dicũt, Caſum tãtũ eſſe poſitũ, & ſtatim de burello proceſſum ſublatũ.

Præſcriptio quæ iugulum cauſæ petit, à cognitore remitti non poteſt, nec diplomate.

Ad verſipellem cauſam nouum conſilium capiendum. Petitionem cauſæ prorſus mutatam dicunt. Et Verſipellis litigator nouis armis adoriũdus, vel aliis telis petendus, qui aliam perſonam induit.

Non intermiſſa tantum litis perſecutio, ſed abrupta & penè antiquata.

Appellatorum patroni ſæpe in abruptam neceſſitatem adducti, cũ ad clauſulam aleatoriam ventum eſt, perplexè primùm & reſtitanter, deinde planè & ſolennibus verbis cedere liti coguntur. Præſenti enim animo opus eſt in hac ſpecie, & cum re præſenti deliberandum. Quippe præſide (vt moris eſt) eximẽte cunctationem, decidendáque rei in iudicio commercium præcidente. Sic enim ferè loquuntur.

In cauſa comica, & planipede fabula, mouere tragœdiam ineptũ eſſe aiunt. Hoc eſt, Cauſam placidi argumenti aut trioboli grandi actione vehementíque agere.

Aduocatus in hac re vt atroci exponenda, theatrum commouiſſe magnopere viſus eſt. Id eſt, Et tribunal & ſubſellia cancellóſque mouiſſe.

Cauſam per omneis numeros acriter inſpectam, eadem diligentia fidéque optima explanare, ad iudicium cauſæ plurimũ confert. Sed non cuiuſvis eſt iudicis atque enarratoris. Et felicitatis eſt litigatoris bona conſcientia freti, cauſam per omneis numeros non obſcurè eſſe cognitam.

Interdum litis perſequendæ ſtudio in altũ longius quidam ablati, expanſa fiduciæ vela cõtrahere cogũtur, inhiberéque remos, cũ aurã aliquam ſibi aduerſam excitatam eſſe ſenſerunt. Cientur enim interim & procellæ in cõſiliis.

Eſt ars etiam ſua ſtrategematica in foro rem gerentibus, vt in campo: & forẽſis diſciplinæ alumni arma ſua teláque, id eſt, Copias cauſæ decretorias, intẽpeſtiuè & præproperè oſtentare non ſolent. Id quod ſi fiat, aduerſarius vtique meditatior occurrit & inſtructior. Tela igitur aduerſariã cauſam altius ſauciatura, quàm fieri poteſt obſcuriſſimè diſtringẽda ſunt, vt improuiſa accidãt.

Cauſa maioribus velis prouecta, Omni organo inſtructa, dici poteſt in qua & teſtimonia prolata non modò copioſa, ſed etiã multiplicia. Vt ſi bipartita aut tripartita ſit controuerſia, & in ſingula mẽbra inquiſitum ſit, & literis atque auctoritatibus variis ac multis inſtrumentum litis cumulatũ ſit, ac ſcriptitandi viciſſitudine argumẽtoſa, variis etiam multíſque ſpiritibus, auris fauoris, flatibus ſecũdis aut aduerſis impellitur & agitatur. Id eſt, Hominũ ſtudiis vtrinque feruentibus. Cõtrà verò, Cauſa minoribus velis agitata dicetur,

quæ exiguis conſtat actibus, & nullo penè inſtrumento.

Suas copias in procinctu prouidens litigator ſemper habeto.

Cui negotia multa ſunt cum aſſiduo fori comite, & propemodũ alumno, Appianæ peruicaciæ litigatore, Fimbrianæ improbitatis aduerſario, qui conditiones nec ferre nec accipere obſtinauit, niſi in ſuas leges prorſus: is ſi litigandi tædium ferre moleſtiámque nòn poſſit, aut ſedibus cedat neceſſe eſt, ære mutatis primo quoque tempore, aut animum deſpondeat, aut fortunam ſuam deploret, & ſe traducendum gaudio triumphanti aduerſario præbeat. Heu miſeram vitæ ſortem, iis præſertim qui quietis ac tranquillitatis amantes indigentéſque, antipathiam eſſe ſciunt philoſophiæ cum fori obſeruantia, duram atque acerbam! Quid ſi intra orbem litiũ cõcluſus, erumpere inde ſine iactura magna, age mitto iacturam facultatum: quid ſi ſine ſugillatione nequeas? Quid verò rurſus, ſi cum hydra ſophiſtria negotium habere pergas, (quod inquit Plato in Euthydemo) nec Iolaum habeas adiutorem?

Si ad calculos voces litem ſecundum te planè iudicatam, nunquam conſtabit ratio acceptorum & expenſorum. Et ſic quoque cum foro in gratiam homines ſæpe redeunt, iniuria & petulantia vicinorum ſubacti, tametſi valere forum ſemel iterúmque cũ iureiurando iuſſerint. Scilicet ea eſt natura rerum forenſium.

Lis è lite oritur, & litium ſeries ſic nectitur, quaſi reſtis quædã è moleſtiis & angoribus apta atque conſerta.

Aſcititia cauſæ perſona, quæ non ingenita ſed aſcita eſt. Id eſt, Noua qualitas. Sic Perſona cauſæ agnata, non cognata, id eſt ἐπιγενομένη dicitur & aduentitia. Vt ſi quis nomine ſuo, & ex perſona ſua tantum petebat: nunc etiam iure hæredis petat. Id eſt, vt hæres litis conſortis: vel ſuo & tutorio nomine.

In hac vna cauſa omneis forenſeis ærumnas exantlare mihi contigit, omneis moleſtias deuorare lites perſequentium.

In litium multiplici ſemente lucra metunt & pabulantur forenſes artifices, qui omnia præcepta tenent actionum ciuilium, formulas cautionum, perſecutionúmque iudicialium conceptiones.

Copiæ cauſariæ & fidei iam affectæ, Petiæ ſuſpectæ vocantur, & infirmæ probationis.

Lis velis paſſis & ſinuoſis procedens, nuſquã in vadis hærens, ſecundo vento vtens, οὐριοφόρως ὀχουμένη, δίκη οὐριοφερομένη.

Dictatum iudicium vrgere, & acri contentione perſequi, nihil remittere, nuſquam ceſſare. Perſecutionum autem iudicialium longũ eſt curriculum, & diuerticulis plenum.

Litis finitæ fibras omneis perſequi & elidere, ne ſubnaſcantur ſtolones ſtirpem litis facturi. Sunt enim in foro non tantum cauſarum laborãtium, languentium Aſclepiadæ, ſed cõclamatarum etiam AEſculapii, atque emortuarum. Id eſt Exuſcitatores iugulatarum.

Homines litigantes malè ſibi conſcii, non ſtatim iudicium quaſi mare ingreſſi velificari ſolent, ſed diu remigare, in proluſionibúſque immotari, & præſcriptionibus motatoriis, litémque trahentibus. Contrà verò ii qui iuris

certi fiducia nituntur,ſtatim vela pandere litis,in altúmque progredi cupiũt.

Cauſa multa iuriſdictionis gradarione cõfoſſa ac prædamnata,ad curiã delata eſt,ſub vltima tãdẽ manu iuſtitiæ occaſura,fatóq; ſuo fũctura grauiſſimo.

Reus præiudicio quodam damnatus à curia,ad iudicem ſuum non tam ad iudicium quàm ad ſupplicium reiectus eſt.

Prouocatorem perperam prouocaſſe pronuntiatum eſt, cum irrogatione mulctæ. Irrogat autem pœnam curia. Irrogat etiam mulctam, ſuppliciúmque Actor publicus & regius.

Eſt homo egregiè litigioſus,atque eo nomine præcipuè & nobilis & notus, qui rationem ſuam œconomicã ad ſcopulos ſummæ iuriſdictionis ſæpius impactam, ſenſim infregit.nec tamẽ ſpiritus philodicos ponere adhuc potuit, ne ſubmittere quidem vel tantulum,fretus familiarium quorundam cõſilio præpoſtere amicorum. Hunc homines mirabundi ſpectãt in omni parte fori naufragiorũ reliquias ægrè colligentẽ,arrepta naufragii tabula, nõ in portum aliquem,ſed in altũ rurſus velis, remis, inani ſpe ſe agentẽ & referẽrem quàm poteſt enixiſſimè. Homo alioqui forenſibus præſtigiis clarus, & mira ethologia viſendus, non modò iudicibus,ſed etiam aduerſariis imponẽte, quibus facultatibus præcipuè nititur,& ad victoriam graſſatur, quam ſibi aliquando ceſſuram perſuaſit,omnia refuſuram quorum iacturam fecit.

Quod noſtrum eſt, vſurpamus.Id eſt,Iure noſtro vtimur.Liuius.

Idem rurſus exercẽdæ litis orbis voluendus.Id eſt,Ab integro lis finita inchoanda eſt.

Et corpus & pignora nexili pacto obſtricta: quare pecunia præſenti opus eſt ad ſoluendum nexum corporis & pignorum.

Diurna acta curiæ, & annales in baſilica aſſeruantur.

Litem currentem & præcipitem loco lubrico ſuſtinere.

Homo areſti fulmine perculſus, Atrocis ſententiæ procella proſtratus.

Si harum duarum auctoritatum fidem refutãdo labefactare potueris, cornua copiarum aduerſarii diſieceris.

Hæc plaga potius accipienda,quàm tota cauſa prodẽda.Id eſt,Pręſtat liticulæ iacturã facere,quàm vniuerſa cõtrouerſia periclitari.Hoc eſt, Paruo diſpẽdio redimenda cauſæ ſummæ iactura,vel Cauſæ ſumma in gradum reponẽda.

Addictorum nexum inire,Pignorum & hominis nexum ſubire.

Εχέτου μίζος is qui nexu plus quàm ciuili obligatus eſt.

Enuntiata ſcripto edita. Id eſt, Articuli poſiti. Enuntiata noua, ſunt quæ Facta noua dicuntur.Theſeis, & Themata, Axiomatáque dici poſſunt.

Thematib⁹ aduerſariis iureiurãdo reſpõdere ſingula cõcedẽtẽ vel inficiãtẽ.

Antaxiomata ſcriptitando edere,vel enuntiata è diametro oppoſita. Id eſt, Facta contraria ponere.

Enuntiata ſigillatim edita ſcripto proſequi & percenſere.

Enuntiata conſectaria, Themata inter ſe apta, Articuli ſunt inter ſe cõſerti, & ſcribendi ſerie connexi.quos Inuicem dependentes appellanr.

Conſtituere conueniat, quid diſcrepet inter ſcriptionum enuntiata.

Sanciendæ fidei ciuilis gratia, nexus corporis vnà pignorúmq; receptus eſt.

Præſidio canonum reus ſeruatus,& perfugio maleficorum.Id eſt Tonſura.

Multi in forum certa cauſæ fiducia deſcenderunt, qui repulſorum vultibus ad vltimum redierunt.

Hac de re iudices vt in conſilium eant,per me licet.Nihil iam moror iudices,quod ad hoc quidem pertinet.

Iudex qui tribunal conſcendit,deſcendere iam non debet,vt amici perſonam induat,& ex iudice fiat arbiter.

Deſcendere non eſt auſus ad auctoritatem prolatam falſi inſimulandam, etiam ſi falſam eſſe dicebat.

Deſcendere ad iniquas conditiones,litigandi tædio.

Deſcendere ad omnia iudicialis fori commercia paratus.

Qui diu contendere ſuſtinuerat inſigni peruicacia, ad extremum Diomedea(vt aiunt)neceſſitate compulſus,nullam conditionem reſpuit.

Iugulum cauſæ petere,& Vitalia controuerſiæ,ſignificat Ad firmaměta aduerſaria infringenda incumbere.

De curriculo cauſæ ſummæ digredi,& Conſectari diuerticula deuia,hominis eſt iudicium cauſæ fugitantis.

Die iudicii diffuſa,aut Iudicio comperědinato,curia interim aditum principi ſupplicandi,partibus ſua ſententia præcluſit.Vulgo dicunt,Abſque eo vt interim quicquam impetretur.

Aduocati & Cognitores,Quadruplatores dici poſſunt,qui litium redĕptores ſunt,quas tuĕdas ſuſceperunt & procurandas. Et Quadruplaturæ reus aduocatus is,cuius fit mentio in l.Siqui aduocatorum.in tract.De poſtuland.in Co.Iuſtiniani. Quos Liuius interceptores litium alienarum appellat.

Parerga cauſarum aut litium, ſunt Cognitiones criminũ in ciuiles incurrentes cognitiones,& liticulæ,quæ Emergentes quæſtiones dicuntur.

Cauſæ coniunctæ commiſſura ad vnguem reſpondente.Id eſt, Quæ diuidi nequeunt.Vt cũ rei defenſio in eiuſdem petitionẽ incurrit,& vice verſa.tunc enim per eius actionis relationem, quam Reconuentionem vocant, id eſt, mutuam petitionem,depulſio in intentionem vertitur & concipitur, ita vt eadem ſit defenſio & petitio.

Iudicatũ iudicato rependere,& Nomen nomine expungere:quæ quidẽ in eadem cauſa ſint,& quatenus adæquant ſummæ.Vel ſic, Debitum ratum rato debito compenſare pro portione. Liquidum liquido compenſare dicunt.

Sententiam rei petitæ abſtuli,ſed ſine ſolenni corollario.Id eſt,Sine expĕſis in litem.

Areſta quædam caudam trahunt. Id eſt, Aliis areſtis egent quaſi interpretibus,aut litem non confectam,ſed affectam,prorſus abſoluturis.

Controuerſia longè lateque patens, & ſinuoſæ explicationis & penè inexhauſtæ,Craſſum proceſſum vocant.

Lis puſilla & circunciſa,Proceſſus curtus vocatur.

Prouocationum cauſæ in ordinem redactæ, id eſt Voluminares: aliæ Numero ordinéque exemptæ,quæ Scedulares dicuntur: quæ etiam Extra ordinem exeuntes dici poſſunt.

Aleam emere controuerſiæ,eſt Litigioſam rem emere.Quidam autem ita aleam emunt,vt ſi alea aduerſa fuerit, non magna ſit offenſionis noxa, vt ſi paruo lis ſit empta.Sin alea in Venerem ceciderit, luculenta ſit felicitas.

Vnum vadem trium millium æris obligarunt.Liuius.

Vadati rei,Vadimonio aut vadibus obſtricti ſunt. Paſsiue apud Plautum.

A' ſarcinis forenſibus conſcripti quidam curiæ ſæpe conſpicui ſunt curiam introeuntes.

Interdum in areſtis iudiciorum infamantium adimitur ignominiæ nota, additamento clauſulæ receptitiæ,ignominiam ita delètis, vt tamen maneat litura conſpicua.

Homo ſexcentis litibus implicatus.Id eſt,Infinitis.

Res mihi eſt in meo foro,vbi è ſententia res procedit.Id eſt,Vbi optabam, litigo.

Hæret aqua in hac cauſa.Id eſt,Lis non procedit.

Circunuentorem iudicio circunuenire.&,Sycophantæ ſycophãtari.Plaut. in Trinum.Quanquam hoc me ætatis ſycophantari pudet. Idem, Ego huic ſycophantæ ſycophantari volo, Si hunc poſſum illis mille nũmis philippeis circunducere. Simile eſt alibi,Ac ſi ſis nugator , nugari nugatori poſtules. πρὸς κλέπτα κλέπτειν, πρὸς κρῆτα κρητίζειν.

Scita cauſæ enarratio,& Scitus litis enarrator & enucleator.

A' calce ad carceres ſæpe lites reuocãtur diplomate. ἐκ τοῦ τέρματος ἐπὶ τὴν βαλ-βῖδα αἱ διαδικασίαι μετακαλοῦνται.

Qui ſe in vado fori verſari exiſtimabat,ſenſim in gurgitem raptus eſt.

Cauſa perplexa, mæandriſque aliarum ſuper alias digreſsionum ambagioſa,ne Carneadei quidem ingenii facultati explicabilis, dignáque quam propter commentandam enarrator elleborum ſumeret.

Areopagiticum iudicium latrunculatorio auctori æquiparare.

Si reus ternis dierum breuiariis euocatus,deſertum vadimonium circunducendum non curauerit,nihil iam cauſæ erit,quin bona eius adnotata publicè poſsideantur.

Litem plus quàm quadruplatoriam homini intendere rerum forenſiũ inſolenti.

Litigatori fugitiuo iudicium comperendinatum pro extremo corollario dilationum.Id eſt,Datum eſt ei vnum ſaluum tridui, vt in foro loquuntur.

Duæ cõtrouerſiæ erãt adeò ſociabiles, iudicandíque ratione affines & propinquæ,vt eadem opera(vt dicitur)eodémque oleo cognoſci,percenſeríque deberent.

AEquis iuxta iniquíſque iudicibus cauſa probabilis, reiectione iudicũ vel ſubſortitione non eget.

Sanctione Philippina in gratiã municipũ huius vrbis cõdita,domus ſemirutæ,& inquilinis vacuæ,areæ inanes aut ruderoſæ,ædificia collapſa, vnde nõ inquilini modo(vt aiũt,)ſed etiã mures migrarũt,priuilegio municipali inclamari proſcribíq; debẽt,ſub haſtáq; vænire,intra tẽpus eadẽ lege cõſtitutũ.

Ex commẽtariis interpretũ ſcripta proferre vel citare, Ad auctorum iuris

commentarios ius ambiguum vocare, vel De iure ambigẽtes vocare, eſt Doctores & interpretes iuris allegare.

Ad fraudem & fucum in cauſis inferioribus faciendum, interdũ adumbratum non obſcurè nomen fiſci, ſermones circũforaneos excitat cum cauillis ac ſalibus hominum non imperitiſsimorum. Huic autem iuſtitiæ ludibrio è diametro propemodum reſpõdet eorũ impudentia, qui ſub eadem perſona obnoxiè ad cauſas deſcendunt atque defunctoriè, fidem fiſci implorantes & depoſcẽtes, non Regi modo debitam, ſed etiam Reip. deuotam & obſtrictã.

Cancellaria.

Conditioni ſuæ, nataliúmque gentilitio iuri diplomate reſtituuntur homines genere nobiles, qui ob cenſus tenuitatem ſtemma natalitium inquinauerunt, inſtituto vitæ ſordido, nobilitatíque indecoro.

A' Themidis conſultricis oraculo ad Themin alleuatricem tranſeundum. Id eſt, A' conſultatione aduocatorum ad Cancellariam eundum. Ibi ſolœcorum forenſium gratia fit, niſi ſint ſolœciſmi venia tranſlatitia maiores.

Supplicibus cauſariis quibuſlibet venia caſus grandioris non indulgenda.

Omnium magiſtratuum codicilli in precariorum verba concepti ſunt, quanquam perpetui ſint magiſtratus, nec ſucceſſores mitti moris ſit in Francia honore fungentibus, niſi ſpõte magiſtratu ſeſe abdicarint, aut ſecus quid admiſerint.

Nihil tam trabali clauo fixum, quin vi diplomatica cõuelli poſsit, aut certè labefactari, ſi vanitate & mendacio graſſari litigatores diplomatarii ſuſtinuerint, quod plerique faciunt.

Opportuno diplomate nutãtem cauſam aut titubãtẽ in gradũ reponere.

Cancellaria ãtiſtes eſt æquitatis, interpres placitorum principis. nam Regis verbis reſponſa facit ſuppliciter adeuntibus.

Quædam placita ſunt principis, quædam nõ tam placita, quàm libita, quæ iure & legibus abſoluta dicuntur: cuiuſmodi quædam temporum difficultate expreſſa ſunt, legibus conniuentibus. Quædam iniquitatis ſpeciem præferentia, non principis, ſed eorum qui rerum actui præfecti ſunt.

Cancellaria iuris eſt prudentia regalis, cuius auſpicia prima ſunt penes Nomophylacem regni, qui Cancellarius vocatur. Secũdorum autẽ faſcium auſpicia habet collegium Octouirorum libellis ſupplicibus prætorii præfectorũ, quorũ numerus ad Duodecimuiros auctus eſt poſt me eo honore donatũ, aſcriptitiorũ additamẽto. Is numerus præterquã quòd ſententiæ honorato loco dicendæ in curiis omnibus cõſiliiſque ius habet, officinæ codicillaris præfectura fungitur in baſilica, cenſuráque eius miniſterii varii ac numeroſi. Hæc tanquã cella quædam eſt promptuaria principis reſcriptorũ, officina codicillorum Regis nomẽ præferentium, quæ condimẽta quædam ſunt iuriſdictionis ſeuerioris, interdũ etiã hortamenta atque ſuſcitabula religioni legum obſtrictæ, & hæſitantis: alleuatrix etiam eorum officioſa ſedulaque, qui cauſa ceciderunt aut errore, aut tempore, aut formularum iure. Sic autẽ cu-

riæ ſummæ propemodũ hæc officina aſſecla eſt neceſſaria, vt medicinæ medicamentaria. Inde enim cauſarum laborantium fomenta ſumuntur, tanquã è pharmacopolio. Quapropter contubernalis eſt curiæ, curiarúmque omnium, ambitúque regiæ clauditur, in qua curia ſita eſt, in quam ſumma Iuſtitiæ iuridicæ ſedes ſuas ac tabulas contuliſſe dici poteſt.

Cancellaria, Conuentus ſupplicum poſtulatorum.

Adeunda officina diplomatica.

Officium diplomatum ſubſcribendorum & obſignandorum, Cancellariæ vocabulo ſignificatur.

Cancellaria etiam officina eſt litium informatrix, & aditum aperiens iudicii, imperium iudicibus tribuens, & iuriſdictionem cauſarum nõ ſui fori: veniarum principis & gratiarum moderatrix atque arbitra: veniarum ciuilium capitaliúmque promptuarium.

Promptuarium iuſtitiæ gratiarum, Cancellaria.

Officina gratiarũ in iuſtitiæ cõtubernio, quæ etiã pœnæ & notæ reos eximit.

Penus iuris benignioris atque clementioris.

Iuriſdictio ſummi iuris emendatrix ex boni æquíque ſententia.

Indulgentiæ regiæ promptuarium & iuris honorarii, cuius potentes ſunt, & quaſi promi condi libellorum Magiſtri.

Iuſtitia non tam ſuum vnicuique iure tribuens, quàm quod iure ſeueritatis ablatum eſt, æquitatis manu refundens.

Iuſtitia non tam è tribunali ius dicens, quàm è ſolio gratiæ.

Iuriſdictio è tribunali ſeueritatis cum imperio deſcendens in conſiliũ æquitatis & gratiarum.

Honoraria arbitra pro poteſtate contentionis diſceptans inter ius & æquitatem, cenſura ſummi iuris & formularis fungens.

Interpres legum formularúmque de æqui boníque ſententia.

Forenſis calamitatis ſubſidium & perfugium, præſidium & caſtellum ſimplicitatis.

Iuriſdictio ſubleuatrix eorum qui iure & cauſa ceciderunt nullo ſuo crimine, ſed culpa aut ſua aut aliena.

Iuſtitia ſuum cuique reddens conniuente ſeueritate, & patiẽtiam accommodare iuſſa ab eo qui legibus imperium dat.

Oraculum æquitatis, cuius antiſtes, vnus Nomophylaciæ præfectus: Subantiſtes, & Pro antiſtite, ſupplicum libellorum Magiſtri apud principem regiis auſpiciis verbíſque oraculum adeuntibus reſponſitantes, quò auguſtiora ſint reſponſa, plenioráque auctoritatis imperioſæ. Vnde reſponſa feruntur læta ab impetratoribus, triſtia ab iis qui repulſam tulerũt, ambigua ab iis quibus ſpes non præciſa eſt, ſed expectatione ſuſpenſa. Ad quod oraculum frequẽtes cõueniunt, quos iuris & formulæ ſubſidia defecerunt.

Prouocatori temerario prouocationis circunſcribendæ venia nõ denegatur, niſi prouocatus occupauerit in prouocationis eremodicio. Id eſt, Niſi deſertæ prouocationis ab ipſo arceſſitus ſit. Id quod niſi factũ ſit, cauſari ſupplicibus moris eſt, diẽ obrepſiſſe ſe peregrè agentibus, aut ſontico morbo la-

borantibus,& quidvis coloris quærere ad impetrandam veniam.

Diplomate litem quotannis interpolare,ne carie intereat & ſitu.

Reſcriptorum officina, legum ac iuris magiſterium obtinens,pro poteſtate & imperio iuriſdictionem tribunalium temperans, formulis ac iuri ſummo imperium abrogans.

In ea officina ſæpiſſimè id agitur, vt actum quod eſt , agatur, & vt pertexta quæ ſunt, retexantur.

In ea officina cauſæ vermiculátes & obliuionis carie exeſæ,diplomaticis mãgoniis interpolantur.Multa etiam alia huiuſmodi fiunt clemẽtia auctore nõ reorum modo periclitantium, ſed cauſarum etiam afflictarum deprecatrice. Quæ negari non poſſunt iure iam vſu recepto , è conſultorum commentis potius fortaſſe, quàm ex antiquæ iuriſprudentiæ commentariis.

Iuſtitia æqui & boni magis,quàm iuris prudẽs atque conſulta,ignominioſis notas,reis ſordes,damnatis ſupplicia adimens,commune præſidium omnium iure defectorum,non etiam æquitate:& qui aliqua iuris experiundi facultate ceciderunt, aut minuti ſunt formularum præſcripto , aut imperitiæ noxia,aut inertiæ culpa.

A' tribunalis ſeueritate repulſi, ad aram æquitatis & clemẽtiæ confugiunt.

Huius iuſtitiæ mirificũ numẽ,& miſeris alexicacum,exanimes cauſas exuſcitat,actiones emortuas recreat,reos è faucibus fati eripit, antiſtitum ſuorũ iudicio & arbitratu.Cuius acta,decreta,mandata,beneficia ab amanuenſibus regiis ſubſcripta, effigie quoque regia obſignata , per omnia tribunalia infima,ſumma,obnoxia,liberáque,ſuo iure imperium ſibi vendicant.

Ei qui cauſa caſu formulari,aut errore veniali cecidit,ſubſidium ab officina æquitatis, cauſarum caducarum alleuatricis mutuandum eſt : quæ etiam reos ſupplices & afflictos ſubleuare ſolita ſit,de ſententia clementiæ affini ſeueritatis. Cuius rei modificandæ atque conſtituendæ penes collegiũ noſtrũ ſecundum Nomophylacem ius eſt & arbitrium.

Vbi iuris præſidia deſiderantur , poſtquam nihil opis in officio iudicis eſſe viſum eſt,tum adeundum eſt ad oraculum Themidis non iuriſconſultæ,ſed æquitatis reſponſa dantis,antiſtite gratia,iuris ſeuerioris neſcia.

Ad conſilium æqui boni , gratiarum & indulgentiæ cauſam ſuam deferre, iure ac formula laborantem.

Ad officinã æquitatis cauſam ſuã deferre vanitatis fuco oblitã & mendacii.

Si vitium obuenit in lite auſpicanda,diplomatis venia diſcutiendum.

Adminicula cauſarum quæ formula ceciderunt intentionis aut exceptionis (vulgo Releuamenta vocantur) in officina petenda iuriſdictionis diplomaticæ. In qua etiam officina iuris perſecutiones carie vetuſtatis obſitæ ſæpenumero interpolantur,aut ætatulæ tyrocinio,aut ruſticitatis commendabiles,aut ignorationis cauſariæ patrocinio.

Poſtliminium perſonæ,famæ,ciuitatis,bonorúmque iis diplomate datur, qui veniam criminum impetrauerunt.

Ius forenſiũ codicillorũ,Ius fori eximiũ,vulgo Committimus appellatur.

Diplomate iudici præire quid de cauſa iudicare debeat,ſi ipſi argumentum

diplomatis impetrator probauerit.

Officinæ gratiarũ ſupplices ſunt, quibus diplomatibus opus eſt ad ius ſuum perſequendum tuendúmve. Officinæ autem veniarum ſupplices ſunt, qui veniales codicillos ſuppliciter flagitant.

Inter ſupplicandi autem & impetrandi argumenta frequẽtiſſima ſunt παλινδικίαι, id eſt, Lites inſtauratiuæ, quæ iis indulgentur qui cauſa ceciderunt ob eremodicia. Quarum formula huiuſmodi eſt, vt eodem diplomate ſe prouocaſſe dicant, & eadem prouocatione inducta cum eo quod pronuntiatum eſt, ab integro admittendos ſe ad cauſam agendam tuendámve poſtulent.

Octouiratus auctoritas & magiſtratus, qui nunc eſt Duodecimuirorũ, præter arenæ noſtræ functionem ordinariam, duobus cenſetur muneris primarii honeſtamentis. Nam cum Duodecimuiris ius eſt in curiis omnibus ſummis ſedendi, loco ſecundum principes curiæ honoratiſsimo, ſententiámque dicere niſi adſint forte aliqui Patriciorum, in quibuſdam etiã præſidendi cũ libet & otium eſt, tum principi è cubiculo prodeunti, matutinum officium exhibent, ita vt proximi omnium anteambulonum ab eo abſint, & cum eo verba faciant de libellis ſupplicantium obiter ipſi porrectis. Quo fit, vt in oculis eius auribúſque habitent, verſentur, & agant: cum interim horum munerum obeundi rara ſit neceſsitas, & quotidiana libertas.

Curia.

Centuria curiæ quatuor decuriis cõſtat, ac x i i Primis qui & Patricii Frãciæ dici poſſunt, præter eos qui honorarii ſunt cõſiliarii curiæ, qui dicendæ ſententiæ ius habent loco ſecundum curiæ principes antiquiſsimo, vt Põtifex Pariſienſis, à pontificatu eum honorem habens.

Primotes patrum conſcriptorum in principe claſſe ſtationem ſuam habent, qui ob id Primani dici poſſunt. In qua claſſe oraculum quoddam curiæ eſſe mihi videtur. Vt enim res quæpiã nata eſt inter Secundanos, Tertianos, & Quartanos, quam propter, conſilium foras peti oporteat: cõtinuò delecti duo mittuntur tanquam ad reſponſa petenda ac referenda, quæ auctoritatem habent τῶν πυθοχρήστων, Delphíſque reſponſorum. Ibidem magni cõuentus aguntur, quæ Curiata comitia dici poſſunt, cum quippiam vſu venit decernendum, cuius auctorem fieri curiam vniuerſam neceſſe ſit. Cuiuſmodi decreta Curiata dici poſſunt, quaſi Senatuſconſulta: & Leges conſtitutioneſque curiatæ ſunt, quæ vel à curia cuncta latæ ſunt, vel cõprobatæ & promulgatæ. In ea ſummus Curio cum collegis tribus propriumhabet ſubſellium.

Vt Curiales inter ſe ſunt conſiliarii curiæ, ſic Decuriales, qui eiuſdem ſunt claſsis & decuriæ.

Centumuiralis conſeſſus in quatuor cõſilia ſic tributus eſt, vt Romæ cẽtumuiri in quatuor haſtas tributi erant: quod iudicium lõge auctoritate cedet, ſi cum curia noſtra componatur. Claſſes autem, Cameræ vocatæ ſunt, à locis olim concameratis.

Magna vis, magnũ quaſi iuſtitiæ numen, idem ſentientis cũctæ curiæ; ſem-

per eſt exiſtimatum. Curia verò æquabili iuriſdictione per omneis claſſeis, non vſque adeò aſtricta eſt, vt idem eadem de re omnibus claſsibus cenſere neceſſe ſit. Id quod nonnunquam exemplorum varietatem efficit. Eſt enim paucisſimis de rebus ſuus cuiuſque claſſis ſenſus, etiam perpetuus. Refértque in iis ſpeciebus plurimum ad iudicii euentũ, qua quidque in claſſe iudicetur.

In curia, vt in aliis conſiliis, collegæ quidem ſunt omnes, paríque honore præditi: ſed paucorum longè maiora ſunt auſpicia, quorum faſces eminent, cum multorum ſubmiſſi ſint, quorundam etiam penè iacẽtes. Plures etiam hodie conſcripti, quàm patres ſunt.

Primanorum claſſis interdum de loco ſuperiore ſentẽtias prófert, quæ Areſta verbo Græco, quaſi Placita vocantur: Interdum è ſubſelliis, eodem tamen imperio, ac poteſtate pari ſententiarum atque auctoritate.

Luminaria curiæ, οἱ πρόεδροι, id eſt, Quatuorviri, quibus extinctis aut magnópere obſcuratis (ſi quando id futurum eſt) tenebricoſus vt euadat curiæ ſplendor neceſſe eſt, decúſque ipſum iuſtitiæ cæcetur.

Huius curiæ ſplendor vna aut altera inſigni macula noſtra memoria infuſcatus eſt. Sed illuſtria animaduerſionum exempla maculas abſterſerunt.

Tholi, ſunt duo conſeſſus ob quæſtiones inſtituti, æſtiuus & hibernus, qui ex omnibus coguntur decuriis. Tornellam vulgo vocant.

In magnis conſultationibus, & in tumultuariis conuentibus more maiorum nemini abeſſe licet non cauſario: ſed cauſæ quælibet in excuſationẽ ſæpe cedunt, & multis licet minus valere cum libet. Quod qui faciũt, dignitati ſuæ deeſſe ſe non ſentiunt, & in quibuſdam obſoleſcunt inſignia virtutis & dignitatis.

Anniuerſarium curiæ iuſtitium, Vacationes vocãtur, quo tempore ſilentiũ eſt in curia ab altercationibus, & quoddã conticinium facundiæ cauſidicæ.

Curiæ conſulta ab Areſtis & Sentẽtiis differũt. In his enim non cauſarũ diſceptatio agitatur, ſed de republica aut principis deliberatio cõſtituitur. Romani in Senatuſcõſultis faciẽdis hòc verbo PLACERE vtebantur. quaſi areſta, id eſt Placita curiæ appellãtur. Vſus eſt Cicero Philip. 5. verbis Senatus loquẽs. & Philip. 9. Seneca lib. 10. Epiſt. ad Lucilliũ, Præterea nulla ars contẽplatiua ſine decretis ſuis eſt, quæ Græci vocãt Dogmata, nobis Decreta licet appellare, vel Scita, vel Placita. Plin. lib. vndetriceſimo, Eadẽ ætas Neronis principatu ad Theſſalũ tranſſiliuit delentẽ cuncta maiorũ placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem. Et ἀρεστὸν Græcè placitum & gratũ ſignificat. Plutarchus libros quatuor ſcripſit περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Id eſt, vt nos olim vertimus, De placitis philoſophorum, hoc eſt de dogmatibus.

Curia ſummam & vltimam cauſarum diſceptationem habet: &, ſi iure ſuo vti velit, habet tanquam liberam, iuris etiam prodendi potẽtem & exemplarem: plerunque tamen legitima vtitur & vſitata.

In eius obſeruantiã, cultum, & tanquam in acta Præfecti prouinciarũ iuridicique adiguntur, quorum quidẽ codicillos in curia promulgari moris eſt.

Quatuor curiæ Amanuẽſes, qui & quatuor A ſecretis dicũtur, apparituras curiæ faciũt, ſed liberas & honeſtiores. Apparitorũ autem decuria, qui & via-

tores ſunt curiæ,ita conſtitutas apparendi vices habet, vt bini in orbe neceſſarias apparitiones faciant,certis ſpatiis temporum inter ſe comparatas:cum interim capturis faciundis diligenter incumbant:quod illi amanuenſes non niſi raro & ingenue faciunt. Apparitorū decurio, Accenſus curiæ dici poteſt, cuius munus eſt cauſarum exiturarum volumina recitare inclamabunde.

Mercurius quæſtorius,quem Græci κερδῷον dicunt,iiſdem pene ſacris cum illa diua præſide iudiciorum paſsim in foris colitur, nec minore a multis religione,vt annonæ præſentis prolixus ſuppeditator.

Rectæ & probæ iuriſdictionis genius,quam Iuſtitiā vocamus,in curiæ ſummæ conuentu perfugium ſanctum habuiſſe ſemper viſus eſt, (aſylum Græci vocāt)ſicubi numinis ſui maieſtatē læſam eſſe exiſtimauit. Quo nomine curiæ appellatio,vt oppreſſorum præſidium,árxque ſeueritatis iudicialis,in opinione hominum religioſiſſime iam olim conſecrata eſt. Nam ius appellādæ curiæ inſtar plenum poteſtatis tribunitiæ,auxiliique ſacroſancti,iis temporibus ſemper habuit habebítque,quibus fuit futuráque eſt iuris reddendi ratio auctoritáſque florentiſſima. Quód ſi quando(quod ominari nolim)huius noſtræ curiæ auctoritas ac dignitas labaſcere cum virtute & conſtantia viſa ſit, iuſtitiæ quoque protinus implorandæ ſpes & fiducia occiderit & iacuerit.

Certus numerus conſcriptorū curiæ muneri pomeridiano contributus eſt, diebus quidem extraordinariis, quorum nomina citari matutino ad conſeſſum poſtmeridianum ſolita ſunt quintodecimo quoque die.

Curiæ minus Licurgææ eſſe accidit aliquando per iniquitatem temporū, raro autem contingit ſatis eſſe Areopagiticæ, Aii loquentis ſcelere aut vitio, per rimulas erumpentis vel ſanctiſsimo iureiurando obſtructas.

Curia vt iuridicæ ſeueritatis maieſtatem, conſeſſus ſpecie,ac decretorum grauitate ſuſtinet:ita decus columénque iuſtitiæ ſedentis in foro eſſe debet.

Decuriales inter ſe neceſsitudine arctiore cōiuncti ſunt,& decuriæ ſocietate. Latius autem patet curialis neceſsitūdo, quæ inter omneis ſingulóſque collegas intercedit,quaſi ius municipale inter municipes,qui vinculo ſolum ciuilitatis coniuncti ſunt.

Seſsiones quædam curiæ antelucanæ hyeme,quædam matutinæ,aliæ poſtmeridianæ & crepuſculares.

In auditorio autem curiæ Tribunalitii quidam dies ſunt, & quidam Subſelliares,quos Conſiliares vocant.

Quatuor principum curiæ,id eſt Præſidum,auctoritas,cardinem actorum curiæ & conſultorum verſare vulgo exiſtimatur. quod quatenus intelligendum ſit,non cuiuſvis eſt conſtituere.

Cum in rebus iudicandis in vna claſſe,duæ conſiliū ita diſtinent ſentētiæ, vt vel plane adæquare vtranque, vel vno minus pūcto alterutram cōtigerit, moris eſt colophone dirimi cōtrouerſiā. In aliam enim claſſem diiudicatione tranſlata ſententiarū adæquantiū, allegantur duo ſententiarum ipſarum auctores,ſuæ vterque partis vindex aſſertórque ſentētiæ, argumentorū ſummam ac firmamentorum expoſituri in vtranque partem diſputatorum.

Curia in areſtis ſuis faciendis ſe ipſam in poſterum onerat,vt iudices obno-

xios exemplis & quaſi præſcriptis aſtringit.

In curia ſumma Cognitor eſt vnus regius propriè & abſolutè dictus. In præfecturarum foris non Cognitores regii,ſed Procognitores ſunt vel Subcognitores.Horum permulti obaudiunt,cum libet (vt fama eſt) & benignè conniuent.Quod ſi fieri ſine luculenta præuaricatione non poteſt, quaſi per tranſennam vident quæ otioſè intuenda ſunt & animaduertenda:tum quidē certè,cum oculis auribúſque morigerari priuatæ rei ſuæ intereſt,aut cum neceſsitudinibus ſuis ſeruiunt. Ex quo euenit nō rariſsimè,vt quod ad animaduerſionum ſuſcitabulum inſtitutum eſt, euadat in aſylum impunitatis. Nā hæc quónam modo ſilentio tranſmitti poſſunt,quæ pueris,quæ aſſeclis mularū decantata ſunt?Is magiſtratus iura regia populíque imminuit aut amplificat pro poteſtate,atque in iis inire gratiam à potentibus poteſt,quæ neceſsitatis,nōn gratiæ ſunt. Verum illa perſonarum artifex ſimulatio,quàm Proſopopœiam Græci vocant,& morum effictrix Ethologia,vt in omni penè parte vitæ,ſic in iudiciis circunſcriptiones factitant etiam populariter.

Moris eſt in curia,cum lites exponútur, expoſitori duos cuſtodes apponere altrinſecus aſsidentes,nequid iudices prætereat,quod ad rem pertineat.

Curia,militia eſt vrbana : & ſtipendia in vrbe faciunt, qui aſſidui in curia ſunt. Curiæ enim ſummæ cōſcriptis velut cohorte quadam lectiſſima hominum iuriſdicendi peritia prudentium,ſuccincta videtur eſſe Iuſtitia,qua rex auctore & magiſtra vtitur ad populū primoréſque legibus coercendos.Quocirca eorum ſtipendia,ſi rei ſummæ actus rectè atque ordine conſtitutus ſit, ex argento puro puto(vt priſco verbo loquar) & verò ex ære primipilari perſolui,ad nummúmque debeant.Centenarii autem ſenatus tāta fuit olim auctoritas in Gallia,& quocunque fama eius peruenit,quāta quondam in Græcia Areopagitici,cuius ne Mars quidem & Neptunus dii antiquorum ſelecti, iudicio parêre grauati ſunt,vt auctor eſt Demoſthenes. In quo ſic dii x i i ad iudicium Eumenidum & Oreſtis diſceptandum ſederunt,vt x i i Primi Frāciæ cum Rege ſedentes inſignia ſunt Senatus noſtri,cum lectiſterniū (quod vocant) Iuſtitiæ agitur & cogitur.Cuius aliquando formam vidimus,ſed adumbratam magis,quàm expreſſam & eminentem.

Δώδεκα θεῶν ſententia damnati vel abſoluti, quodammodo dici poſſunt, qui à Rege & x i i Patriciis & curia iudicati ſunt. Quod Demoſthenes de Oreſtis iudicio dixit,diceres AEacorum,Rhadamanthorum, Minoum conſilium,ſi priſcam maieſtatem attenderes.

Corpus curiæ & ipſa velut cōpages ſenatus Centumuiralis,è cōuentu regiæ perſonæ conſtat,& x i i Primis patriciíſque,nō mortalibus,ſed perſonis mortaliū,quæ ſenis pōtificatibus & potentatibus adiúctæ ſunt, vtrinque regi aſſidētibus,cū lectiſternium iuſtitiæ indictum & ſtratum eſt. Reliquus autē curiæ numerus pridem Octouiratus collegio cōſtabat,qui à libellis ſupplicibus regiæ appellatus eſt,& patrum cōſcriptorum. Sed & Octouirorum numerus & conſcriptorum,nuper auctus eſt. In comitatu curiæ,& vero quaſi contubernio,eſt Triumuiratus cauſarum fiſcalium,actionúmque populariū.Sunt & Scribæ curiæ,quorū numeroſum eſt officium,qui etiam Ab actis curiæ dicī

poſſunt.His accedunt quatuor viri,à ſecretis curiæ appellationem habentes, munere fungentes cum ſcribis communi,vel potius vicem implente, cum ſcribæ deſiderantur.Hic Senatus principis,ſtatarius eſt vrbanúſque. Alter eſt auté Senatus principis peregrinus,vel prætorianus potius, & aſſecla Nomophylacis,qui comes eſt perpetuus principis,omnia penè ſecum trahens munia reip.legibus,inſtitutis,edictíſque conſtituendæ regiis ſub auſpiciis. Qui etiam ius in curia ſumma ſedendi,vt in omni iudicio,ſecundum regem primum habet,ſententiámque dicendi loco antiquiſsimo.

Curiæ prima claſsis decuriáque,cuius conſeſſus eſt in comitio curiæ auditorióque laqueato,ſic mihi Curia curiæ dici poſſe videtur, vt Græcia Græciæ vrbs Athenienſium à Pindaro appellata eſt. Et quemadmodũ Muſeon Græciæ eædem ipſæ Athenæ ab Athenæo dictæ ſunt,ſic nõ dubitarim curiam noſtram ſummã,Themidis quoddam delubrum in Francia, & Iuſtitiæ ſanctius domicilium appellare:ſiquidem maieſtatem conditæ primum curiæ,omnibúſque ſuis partibus coagmentatæ, æſtimare velimus, auguſtámque faciem priſcæ iuriſdictionis & exemplaris. Neque enim omnium temporũ eſt ætatúmque Lycurgea curia,& nihil fugientius catorthomatica cõſtitutione ordinum muniúmque publicorum. Solenne certè & perpetuum eſt in vita, & penè ſemper fuit,vt nepotum ætas deterior auorum ætate fuiſſe videretur,& priſca virtus omni memoria requireretur.

Curia, Senatus eſt Franciæ. quanquam non magis Senatus eſt regalis ipſa curia,quàm armarium eſt principis regaliúmque placitorũ, & quoddã quaſi conditorium Iuſtitiæ oraculorum.Si tamen opinionem adhuc aſſeruat maiorum merito,in curiæ huius vrbis vocabulo cõſecratam inuſtámque.Olim conuentus erat quotannis inſtauratiuus,cui legum, morum,iuriſdictioníſque regimen reges ſemper dederunt quaſi fiduciarium.

Regii Senatus principes quatuor viri, quos Præſides vocamus, vt huius quaſi theatri Iuſtitiæ inſignia ſunt, ita tales creari debẽt & doctrina & grauitate & prudẽtia,& perſona numeris omnibus integra,vt ab eis regi tãtus talíſque numerus hominũ nõ ĩdignetur,ac penes eos eſſe faſces(vt ita dicã)curiæ.

Apud curiã ſummæ iuriſdictionis auſpicia ſunt, & exempla ius dicẽdi prodentis,ſecundũ quidem monarchiæ geniũ,à quo veluti fonte regali & iuruléto, perennis manat iuriſdictionis amnis quoquouerſus profluens. Quædã autem areſta eius in primis exemplaria,in iudicandis cauſis citantur vt canones iuris dicendi.Quædam autem temporum fuerunt,nec iam imitanda eſſe cẽſentur.Quædam etiam in ordinem redacta ſunt,nec inter exempla numeranda & quaſi curiæ catorthomata.Sicut Senatuſconſulta neceſsitate,aut tẽporum iniquitate expreſſa:quæ ſi exemplum prodidiſſe, iúſque ſtatuiſſe hæc ætas aut poſteræ arbitrarentur,iniuria iuris nomen,vicémque obtineret.

Curia interpres eſt iuris & æquitatis,edictorum & placitorum principũ,bona eorum venia moderatrix & arbitra,duntaxat quæ in curia promulgari cũ cognitione debent. Cum enim in ſanctiones regias iurata ſit, ſiquid placita à principe eblãdita,aut obreptione ablata,à ſanctionibus aut æquitate diſcrepent,iudicium ſuum interponere more maiorum ſolet.

Stat ius in curia noſtra non minus moribus quàm legibus, niſi in earũ cauſarum iudiciis quæ ſcripto iure cenſentur. Nam & Francia propriè dicta, moribus ius habet conſtitutum maxime, eóque nomine Conſuetudinaria vocatur. At verò Prouinciæ quæ à iure ſcripto nomen habent, ita iuriſdictionem iuridicam exercere dicuntur, vt tamen eorum iudicia eam ipſam ob cauſam non minus nónunquam iniuriæ, quàm iurisdicere, id eſt æqui & boni videantur. Eſt enim ius aliquod iniuſtum, id eſt δίκαιόν τι ἄδικον: & Ius iniurium, τὸ ἀκριβοδίκαιον. Sicut ἡ ἀκριβολογία vitio vertitur ab Ariſtotele in 4. Moraliũ. Prouinciæ autem à conſuetudine nuncupatæ, quaſi auſpiciis conſuetudinis potius quàm iuris ſcripti adminiſtratæ, non tam iuris pediſſequæ ſunt, quàm Iuſtitiæ: quippe quæ iudicandi rationem vſúmque fori à iure Romanorum, nõ vt imperia ſanctionum accipiat, ſed tanquam conſilia & reſponſa prudentũ: conſiliariæ ſunt iuſtitiæ, non legiſlatricis atque imperioſæ, ſed æquitatis potius auctoris & magiſtræ. At huiuſmodi Iuſtitiæ, quaſi matronæ boni & æqui conſultæ, vis afferri mihi videtur, cum iuris interpretatione ſubtiliori & arguta ius dicitur & redditur, præſertim ex cõmentariorum congerie, vel verius controuerſi iuris iliade, quibus iuris prudentia excæcata eſt. Nam qui explanationum iuris facibus prælucere debebant iudicibus, hi tenebras offuderunt Cimmerias, caliginémque iudiciis in dies atriorem.

In curiæ ludo & comitatu, quaſi in lautiore officina Promethei atque exactiore, homines finguntur non quilibet & vſus trãſlatitii, ſed ad magiſtratus atque honores gerendos idonei & perpoliti, & præſertim iuridicos. Quare & in baſilica ſeminarium quoddam eſt magiſtratuum.

Aliud eſt Iuſtitiam exercere, & aliud Vexare iuſtitiã, variéque agitare: quod Indulgere eſt iuri formulario contra æqui boni dictamentum. Neque enim forenſis Iuſtitia ius ſuũ vnicuiq; tribuit, ſed adimit potius, quæ ius in iniuriã vertit iniqua religione iuris interpretandi. Vnde autem examen calumniarũ forenſiũ enatum, niſi è ſolennibus formulis iuris experiundi, aut vtcunque lege agendi? At hæ captiones ſunt non modo ſimplicium litigatorũ, ſed hominum etiam peritorum, qui pendere pœnas coguntur, aut inertium cognitorũ, aut apparitorum vel ſui muneris imperitorum, vel improbè negligentium: cum interim & cognitoribus ipſis & apparitoribus, tametſi in verba adactis ſolennis iuriſiurãdi, impunè ſit à iudicibus, à popularium actionũ curatoribus. Multi ſunt huiuſmodi ſolœciſmi in vita ciuili moribus recepti, in noxam captionémque ſingulorum, conniuente cura publica. Profectò Iuſtitia nomine ſuo digna, iandiu foro ceſsit, vt rerum vænalium, ſic etiam iudiciorum, quanquam inania eius auſpicia in ſermone hominum remanſerint circunforaneorum, & perſona ipſius hiſtrionica, nominíſque vſurpatio auditu tantum vendibilis & veneranda, & verò nonnuſquam ſic quoque vænalis ac ſeſe litigantibus imputans.

Olim & ferme ſemper in Curiæ vocabulo tanta fuit ſpes præſidii, vt quibus adempta eſſet aut pernegata facultas curiam appellandi, ademptũ ius certũ putaretur ius ſuũ obtinendi, Iuſtitiæque implorandæ fiduciam eſſe præciſam.

In conſiliis celebribus cenſentium & pro ſententia dicentium, quidam ita verba faciunt vt cordati iudices, ac cauſæ ſemper inſtantes ſibíque, eorũ quæ cauſa complectitur, exiſtimatores prudentes. Quidam quaſi legis cuiuſdã ciuilis pro iure doctoræ è loco ſuperiore enarratores: cæterum qua de re tũc agitur, non magnopere perpendentes. nempe quaſi theſeos ſententiam rogati ſint, & non hypotheſeos potius: aut quaſi quæſtio in medio, non cauſa poſita ſit, & locus communis oratione explicandus ſit. Quidam ſententioſè diſſerunt, non etiam copioſè aut eloquenter. Alii quaſi argutatores, & pro ſuggeſtu prælegentes. Alii verba fundentes inania, eò amplius identidem ſe reuocant, eandem ſententiam ſæpius ingeminantes. Alios pudet dicere quod alius occupauerit. Alii non verentur, quod alii dixerint, vt ſibi præreptũ pro ſuo dicere, in eóque immorari, quaſi homines inopes, nonniſi rariſsimè in ſuo ære exiſtentes, ſícque ſe in ordinem cogere vrgentes. Verum qui in cauſa hærentes, ſemetipſos vrgere non deſinunt, hos Commodos iudices vocãt, & eius quod agitur, intelligentes. Improbabilis eſt eorum conſuetudo, qui diu ancipiti diſputatione ſententiam dicunt, nec in alterutram partem ſatis certò vergunt, quaſi academicè cenſendum ſit in iudiciis. Sunt qui ementitis legum canonúmque auctoritatibus, iuríſque interpretum elogiis commentitiis ſententias ſuas impudenter ſanciunt, quaſi auditoribus aliud agẽtibus. Quorundam vibranti & ſonora oratione, ſed non perinde ſententioſa, aures perſonant audientium. Sunt qui iuris reſponſa ſanctionéſque ita laudant, quaſi ſententiæ ſuæ auctores, vt eas adnumerandas putent. Sunt alii qui appendant potius iuris auctoritates ſtatera prudentiæ.

Pro imperio curiæ quippiam denuntiare aut exequi, hoc eſt, Iuſſu & mandato curiæ dicere ſe id agere.

Pro curiæ ſententia dicere, eſt Per areſtum.

Curia natalem habet actionum cauſarum atque altercationum, poſtridie Martinalium.

In albo curiæ nomina ſunt Patrum Conſcriptorum, & ex eo citantur, cum curiæ comitia habentur, vt poſtridie Martinalium, & diebus celebrium conuentuum & conſultationum.

Antiqua indoles curiæ an ad noſtram vſque ætatem peruenerit, vix auſim pronuntiare. Stat tamen hodie ſua curiæ dignitas & auctoritas, ob maiorum memoriam meritáque in hominum opinione conſecrata, vel ob temporum forſan conditionem. Virtus enim priſca, decúſque & maieſtas iuriſdictionis ſummæ, non tam fuit hominum, quàm diſciplinæ temporum, quemadmodum & in Senatu Romano quòdam fuiſſe notum eſt. Quin & omnium officiorum, conſultorum, decretorum, tum vetuſtorum, tum noſtræ fortaſſè auorúmque memoriæ auctoritates commemorandæ, & quaſi catorthomata, aut iis rurſus diſſona, & memoriæ hominum eximenda: ſiquo pacto fieri poſſet, temporibus accepta magis referuntur, tẽporúmque auctoribus & potentibus, quàm viris temporũ æqualibus. Tametſi nulla fuit tã infelix ætas, quæ nõ Catonẽ aliquem, aut certè Thraſeas, Heluidióſque tulerit. Verum vt vna (quod aiunt) hirundo, ſic nec vnius aut alterius ſimilis iam dictorum virtus

& ſententia, Senatus & curiæ conſulta. Haud ita pridem homo fuit, curiæ aliquandiu alumnus, è ſinu eius progreſſus ad faſtigium honorum, potentiámque inuſitatam, fatis iam aduerſis nationi mortalium virtuti ſtudentium. Is poſt multa exempla ſummæ ac inauditæ improbitatis edita, vt ſpecimẽ impotentis inſolentiæ faceret, iuridicam iuſtitiam exarmare concupiuit, curiæ ſummæ auctoritatem, noménque peſſundãdo & obterendo. Id quod nõ dubie perfeciſſet (qua erat audacia) niſi eius impotẽtiæ, ingenium principis obſuiſſet, Iuſtitiæ maieſtatem tantopere minuere recuſantis, vt pignus imperii Francici. Hũc fatum opportunũ ſuſtulit, hac ratione graſſantem ad ius, bonum, æquum, honeſtum de medio tollendum, ſuperſtitem (vt eſt hominum opinio) tantæ potentiæ futurum, niſi repente arreptus eſſet. Nec tamen antè arreptus, quàm omneis reip. partes veſtigiis luculentis impreſsit impotentis animi, audaciǽque antea inauditæ. Quibus monumentis memoriam ſui nominis præcipuè poſteritati mandãdam, non etiam commendãdam putauit.

Interdum per iuſtitiæ exactoris ſpeciem colorémque, iuſtitium vnius cauſæ aut plurium ſtatuitur. Id quod euenit nimium indulgendo certamen iandiu inſtans & in procinctu exiſtens detrectantibus, aut litibus ſæpius ampliãdis quæ præſentanei ſunt iudicii.

Miniſterium ſcribarum, vel ſcriptum curiæ facientium, ſunt ii qui Clerici vocantur actorum officii.

Semeſtria agere in auditorio magno, & ſemeſtria in Tholo quæſitorio Primani curiæ ſolent, vbi munia ſubintelliguntur. Sic etiam ſemeſtria ſua agũt Conſcripti curiæ comitatus aſſeclæ.

Bimeſtribus abeſſe, & peregrè agere, id eſt, Vacationum tempore, qui quaſi dies ſunt curiæ halcyonii.

Auguſtam curiam habere princeps dici poteſt, quando lectiſternium iuſtitiæ indictum, à principe cogitur.

Solennes quædam cauſæ ſunt, quæ in curia primùm inſtituuntur, vt Regaliorum & Patriciatuum, & aliæ quædam. Aliæ autem curia demum appellata, iuris fiũt curiæ. Aliquæ etiam in curiam ſtatim arceſſuntur à principe, aut ante ſententiam aſciſcuntur, ab aliis iudiciis auocatæ.

Solennis cenſura curiæ ſingulis menſibus agitatur, Mercurialis dicta.

À quintò Idus Septembris ad poſtridie Martinalium, anniuerſarium eſt curiæ iuſtitium in omnibus conclauibus, etiamſi in Tholo quæſitorio delectorum numerus ſedet præcipuè ad cuſtodias exhauriendas.

Exoletæ vetuſtatis decreta curiæ areſtáque, nunc placere non poſſunt.

Conſtituendæ iuriſdictionis arbitrium curiæ eſt intra fines ditionis ſuæ in iis quidem quorum nulla extat ſanctio.

Quatuor principum curiæ munus eſt, cum aliquot delectis Conſcriptorũ cenſuram gerere omnium curiæ partium, omniúmque officiorũ curiæ ſubſignanorum. Cenſorum autem erat olim, ſarta tecta tuenda templorum baſilicarúmque locare, & exigere. Sartam igitur ac tectam tueri curiæ dignitatem & maieſtatem præſides ipſi debent: vt ipſa viciſsim curia Iuſtitiæ impe-

rium fidémque & præſidium, ſarta tectáque tueri debet,qua patet eius fines. Siquidem curia eo nomine cenſetur,quaſi fanum quoddã Iuſtitiæ,aſylúmque vi oppreſſorum.Et verò Deus numénque Iuſtitiæ præſes aram habere in curia ſemper viſum eſt.Tandiu autem curia curiam agere exercerẽque videbitur, quandiu pro dignitate curiæ agere,ac veterem curiæ dignitatem tueri aſſerẽréque perget.

Conuentui baſilicano hominum noſtrorum magna pars, qui aliquo ſunt numero locóque,ſtipendiaria facta eſt,quaſique ob noxam data controuerſæ vitæ, atque peruicaciæ iuris experiundi, cùm ipſe conuentus togatorum immunitate fruatur,& plus quàm iure Latii.

Iam pares non ſumus antiquæ iuriſdicendi ſeueritati, temporum (vt opinor)inclinatione.Eò enim mores iandiu vergunt, vt ſibi quiſque in primis conſultum velit,in medium ferè conſulant homines malè aut frigide de laribus ſuis meriti.

In quibuſdam iudicibus haud ita multum eſt iuris ſcientiæ,eſt tamen ſatis ingenii,iudicii,prudentiæ, & orationis ad obtinendam perſonam magiſtratus,ſpeciémque tuendam hominis non inconſulti.

Non omni tempore ſeueritas perindè vendibilis eſt,priſcǽque notæ integritas. Hæ enim iam à multis ad crudiora ſecula relegatæ ſunt, ex quo ſtrenua impudentia fortunatrix hominum eſſe cœpit.Atqui poſtliminii exigua ſpes non Aſtrææ tantum illi poëticæ,quæ ſalutem iam olim dixit mortalitati,ſed etiam Iuſtitiæ inter homines verſatæ poſt hominum memoriam, aut paulum ſupra.

Quidam iudices comiter,blandè, benignè litigatores appellantes, cauſas ſuas ſuppliciter commendantes,omnia etiam eorum cupere ſe dictitanteis, incautos intus euertunt,verbis peſsimè de iis merentes,à quibus gratiam vultibus inierunt.

Fama eſt familias quaſdam in vrbe gratioſas & potentes,coitiones inire de nece cauſarum iure ſuperiorum.

Conſcriptorum curiæ,quidam viri,quidam homines,quidam andtogynorum generis,in ſentẽtia dicenda,nõnulli Titeſiæ aut Cænei,vicißim viri fœminæq; , aut vice verſa è fœminis viri facti, & in melius tẽpore progrediẽtes.

Areſta curiæ & decreta panegyrica, Cõſultationes curiæ comitiales.Id eſt, Vniuerſæ coeuntis curiæ.

Iuſtitia eſt per quam obtinere quiſque debet quod ſuũ eſt,ſi ius experiri velit.Hæc iuſtitium eſſe incipit,cum tardigradam & fruſtratricem ſeſe exhibet.

Præſes de aduocatorum altercationibus ad conſilium refert,quãdo tribunal obit,& circulans ſententias ſigillatim rogat.

Baſilica curiæ,eſt ambulatio in qua Regum ſunt ſimulachra.

Curiæ exiſtimatio & auctoritas in quatuor Primorũ induſtria, dignitate, & prudentia, quaſi in cardinibus vertitur. Iuſtitiæ autem ius dicentis robur & imperium,in virtute & ſeueritate curiæ,quaſi in cardine ſummo verſatur.

Iuris ſui vnicuique tribuendi ratio in compẽdiis iuriſdictionis ſita eſt magna ex parte:quia litium diſpendia ſuo obtinendo, aduerſa ſunt,& ſæpe vi-

ctorias Cadmæas efficiunt. Multis enim vtilius eſſet cito cauſa cadere, quàm poſt tot annos vincere. Iudicum autem indulgentia improbitati ludificatorum fauens, callum vetuſtatis obduxit & in curia, & in omnibus penè foris, litigãtium moribus eorúmque cognitorũ: quod iam abſtergeri non poteſt mulctis quidem penè ignominioſis, nedum increpationibus. Quod autẽ ad iudices pertinet, eò penè res euaſit, eorum culpa, quos vel inertia, vel ſtudio cunctatores eſſe non pœnitet, vt litigãtes numerum illis augeant aſſeclarũ, Iuſtitia iam vt conſtans & perpetua ſit voluptas ius ſuum vnicuique promittendi. Vſqueadeò quidam tanti æſtimari volunt vltimam manum liti appoſuiſſe, quã tandiu in manibus habuerunt. Atqui iuſtitia nõ modo maxima, in iuriſdictione ſumma, ſed etiã optima eſſe debet, quæ appellationes ſummi Iouis apud antiquos fuerunt, qui à iuuandis hominibus dictus eſt. Optima autem eſt beneficẽtiſſima, vt Cicero interpretatur. Iuſtitia igitur à curia debetur ſingulis & vniuerſis de fortunis ſuis ambigentibus, vt optima maximáque eſt, non vt quælibet.

Quædam in mores iudiciorum tranſierunt & recepta ſunt, quæ à maiorum noſtrorum auctoritate, id eſt auorũ, ius magis ſumpſiſſe, quàm à iure, æquo bonóque videntur, aut ab exemplis ab antiquitate proditis.

In puluinato tribunali ſedere & liliato moris eſt curiæ actionibus publicis, & foribus apertis. In ſubſelliis autem ſedere actionibus extra ordinem inductis, & occluſo auditorio.

Curia aliquando de gradu auctoritatis non leuiter deiecta vnius hominis machinamentis, ſenſim in gradum penè repoſita eſt, tum ſuapte vi & dignitate, tũ eius bona venia atque indulgentia, in quo omnia poſita ſunt. Nouit enim Princeps optimo iudicio præditus & ingenio, iuſtitiam violatam maiorum memoria in ſinum ſemper curiæ confugiſſe, tanquam ad præſidiũ validiſsimum, quod ſemper ipſe munitum & oppreſsis obuium eſſe voluit.

Iudicis viri boni officiũ eſt cauſæ ſtudere, nõ perſonæ: iuris rationẽ, nõ amicitiæ ducere: nõ affectibus, nõ ſtomacho ſeruire, ſed Iuſtitiæ præceptis. Scelus eſt autẽ, æquũ illi eſſe frõte, cui mẽte iniquus ſis. quod vitiũ eſt nõ paucorũ.

Solidam & expreſſam Iuſtitiæ effigiem in iudiciis agnoſcere difficile eſt, vt nunc iurium diſciplina, ac iuris dicendi ratio comparata eſt. Adumbrata tantum vtimur, aut imagine fucoſa, ve rámque ementiente. Itaque probitas & candor litigantis ad fori victoriam non facit. Illa verò & ab offenſione propius abeſt, quàm aſtutia verſipellis & calumnia.

Perſona amicitiæ obſoleſcit in tribunali, & in conſilio iudiciali. Deponenda igitur ſimul ac calculus in manũ ſumendus eſt, aſſumẽdáque integritatis.

Obſtruẽda aliquãdo ludificatorũ perfugia & inficiatorũ, aut iuriſdicẽdi ratio in iniuriã merã tãdẽ degenerabit. Huius generis ſunt interceſſiones futiles, prouocationes improbæ, poſtulationes proteruæ & detrectatoriæ, eremodicia affectata atque impudẽtia. Quarũ rerũ tædiũ & moleſtia deuoranda iis qui iura ſua perſequuntur: vt nunc mittã faſtidium iudicum qui obſeruantia clientelari gaudent, & cruciatu iuſtitiam nequicquam flagitantium. Sed ſtomacho imperandũ, quãlibet bile rumpatur, qui litigare ſtatuerit, aut animus

deſpondendus eſt, qui perferre ad extremum ſibi imperare non poſsit.

Lites parente Diſcordia natæ, quæ malum olim aureum in medium cõiecit, nutricante peruicacia mirè gliſcunt, vt vlcera ſerpentia, alma & ipſa nutrice turbæ forenſis & pragmaticæ.

Viſa eſt aliquando curia dignitati ſuæ aliquãtũ deeſſe, aut ſui diſsimilis eſſe velle: ſed id, tẽporis fuit atq; neceſsitatis, nõ iudicii, aut indolis degenerãtis.

In Rep. rectè & commodè conſtituta, iuriſdictio ad certam rationis politicæ formam redigenda eſt, quàm fieri maximè poteſt. Sic tamen, vt locorum, temporum, perſonarum, cauſarum, qualitatum, quantitatúmque momenta euentorúmque expendenda ſint: & vt æquitas in ſentẽtiis, ſalis in cibo rationem obtineat.

Siquis litium curriculi diſpendia commodè in compendia vertendi inuentor eſſe poſsit, dignum erit inuentum quamobrem hecatomben (vt dicitur) quaſi votiuam Deo conſecret. Quod olim Pythagoras feciſſe Muſis dicitur, ob inuentum vnum geometricum, ſi Athenæo credimus.

Id iniquè in vita comparatum eſt, quòd homines litium fugitantes, & cum homine improbo negotium habentes, ſalutem dicere foro nequeunt. Quippe qui ſi lites diuturnas, quas ſoluere nequeunt, abrúpere impetu animi inſtiterint, verſuram illico facere ſe intelligent, altiúſque in luto negotiorũ hærere. Statim enim prædones multi, vt iniuriæ obuium atque ignauum, certatim adorientur. Vnde fit, vt lis lite quaſi vmbone propulſanda ſit. Me miſerũ! Itáne verò ſubductam nauem iterum deducere neceſſe eſt, iterúmque & ſæpius inuitum iiſdem iactari fluctibus, æſtibúſque forenſibus? iterum in harpyias forenſes incidere, labores hominum deuorantes?

Si in inchoandis litibus in mentem veniret hominibus calculos hinc inde ponere, minus turbarũ eſſet in foro. Nã quoto cuique in exitu fori ea ratio conſtat, quam ingrediens iniit? Sed dantur vela dolori ob iniuriam orto, dantur exiſtimationi, ne ceſſiſſe videamur improbè laceſſenti. Tum aura quadã ſpei ſinus curſus forenſis implentur, fallacis ſæpenumero & decoctricis.

AEtas noſtra multarum rerum deſignatrix, ſexagenarios de ponte deiecit curiæ comitiorum, noſtrámque γερουσίαν recoxit in adoleſcentiam.

Iniquum eſt quod quidã vociferantur, ſacculos litium è manibus eorum queribundè quidem, ſed nequicquam deſiderari, qui pro poteſtate ſuſceperunt inſpiciendos, impunéque rem abire à publica cẽſura in hac ſpecie obaudiente aut conniuente. O mores! Olim, qui cauſas ſuas ad curiam detulerãt, ſuarúmque fortunarum pignora apud acta depoſuerant, tam ſecuri ſuarũ rerum erant, quàm quibus prædiis (vt dicitur) prædibúſque cautum erat. Nunc ea eſt conditio eiuſmodi depoſitorum, vt in vtranque aurem dormire non debeant, quorum res periclitantur. Id quod teſtificari poſſumus.

In baſilica ſaltare, orcheſtra cõtẽtionis & diſcordiæ, quibuſdã iucundũ eſt, quibuſdã permoleſtũ. immo verò tranquillitatis cupidis mortis inſtar eſt in litium mæandris cõſeneſcere, & nũc porrò, nunc retrò vela facere, à ripa nũc propè nũc longiſſimè abeſſe. Sed danda ſunt vela, dum fit flatus, & præſertim Fauonio ſpirante, dum à puppi vẽtus aſpirat. Eluctãdæ manus interim turbæ

pragmaticorum, emunctricis aduenarum, & præſertim mucidorum, qui rerum forenſium tyrocinium nondum fecerunt.

Tam incerti ſunt euentus fori, vt interdum è re ſubito nata conſiliũ in rei ſummam capiendum ſit. Etſi enim primæ partes ſint in iudiciis iuris & formularum, fors tamen & temeritas locum ſibi inter illa aliquando obrependo vendicant. Latiſsimè enim patet eorum humanis in rebus potentia.

Aduocati periti & conſulti, omnia legũ canonúmque capita, omnia prudẽtũ reſponſa, iuráque formularũ, in numerato (vt creditur) habentes, meſſem opimã in agris controuerſis, ſine controuerſia faciunt, cum eo quoque (ô felicem vitæ conditionẽ!) vt gratiam ineãt ab iis qui ſe dominos eſſe perhibẽt.

Areſta curiarum ſæpenumero non ſunt quod Arreſta vernacule dicta, vna litera addita, ſonãt. Lora enim ſunt potius areſta, & habenæ ſine mora, id eſt, lubricæ.

Frugi litigatores ſunt ſcitè & prudenter cauſis ſuis inſtantes, & quanti minimo fieri poteſt, & quàm frugaliſsimè in foro negotiãtes. Homo enim frugi (inquit Cicero in Tuſcul.) omnia rectè facit.

Iuſtitia eſt propriè quæ ad charitatem ciuilẽ omnia referẽda putat, ſuúmque tribuendum vnicuique. Qui igitur ad quæſtum præcipuè incumbunt, qui ambitioſa iuriſdictione gaudent, qui incundæ à potẽtibus gratiæ, aut neceſsitudinibus iudicatu comparãdis, non tam iuſtitiæ adminiſtri ſunt, quàm iuſtitiæ adumbratores.

Curiæ iudicium deprecari non licet, niſi erroris patrocinio: niſi errorẽ cautemur iudicibus obrepſiſſe. Cum curia expoſtulare licet ſupplici erroris patrocinio. Ad diſquiſitionem eiuſdem curiæ denuo rem iudicatam referre licet obtentu erroris qui obrepſerit.

Cũ honoris præfatione iudiciũ curiæ refutare, vt erroris obreptione factũ.

Erroris venia curiæ iudicium refellere ſupplicabundè, ſanctione regũ permiſſum eſt.

Sub titulo erroris intercedẽtis, poſt curiæ areſtũ quæſtionẽ referre rei iam iudicatæ. vel, Ad diſquiſitionem reuocare litem areſto diremptam ſub erroris titulo. vel, Per ſpeciem erroris areſtum curiæ in conſiliũ rurſus mittere.

Ab areſto curiæ ad eandem ipſam ſuppliciter prouocare ius eſt legibus ac moribus, errorem prætendentem, vel errorem prouocationi obtendentem cum honoris ac bonæ veniæ præfatione.

Ab areſtis curiæ appellare nec principem nec aliam curiam, aut conſilium licet. bonam autem veniam honorémque præfantes, & ſupplicantium ſpecie, quæſtionem referre eiuſce rei ipſius, qua de re actum eſt, lege ac more licet, erroris & hallucinationis obtentu. Id quod ſi factum fuerit, ſeu in priorẽ ſententiam, ſeu in aliam itum fuerit, iam vltima manus ſummáque controuerſiæ impoſita eſt.

Sentẽtiæ ad libellã æquæ, iudicii ad perpendiculũ recti in iis cauſis in quibus ius ambigitur, eo rariora ſunt exẽpla hoc tempore, quo iuris interpretatione fines ſunt in dies ampliores, iccircóq; incertiores & cõtrouerſioſiores.

Præuaricatio in cauſidico ignominioſa, in litis inſpectore atque in enarra-

tore prope capitalis eſt.

Prouocationes cauſarum laborantium & afflictarum remedia præſentiſſima, non tamen temere & immodice iis vtẽdum, ſed quaſi elleboro, viro quidem prudenti & exiſtimationis ſuæ ſtudioſo.

Plurimis litigantium Epimetheis eſſe contingit, ſed Prometheis paucis. Vt enim ſapere paucorum eſt, ſic multorum reſipiſcere.

Iuriſdictio nõ obnoxia, immo vero iuſtitiæ ſumma, cũ in manibus collocata eſt auctoritate regia hominis inſolentis & inaudita confidentia Cyclopis, improbitate & verſutia Siſyphi: quónam modo fremere & indignari Aſtræã illã credimus, ideam Iuſtitiæ? At ætas noſtra eiuſmodi hominẽ tulit, & ſerò ægréque ac poſt multorũ vota ſuſtulit, poſtquam ſub Minois perſona, & verbis Rhadamanthi, iniuſtitiam quoquo locorum circuntulit.

Sunt potentes homines & gratia pollentes in aula, qui gloriæ ſibimetipſis ducũt, ab hominibus facinoroſis ac perditis, quos legibus eripuerũt, ciuicam (vt ita dicã) deferri aut deberi. Qui ſi miſericordiæ atque humanitati hoc tribuerũt, nõ magnopere reprehendendã eorum culpam arbitror: ſin ſibi ac neceſſitudini acceptum referri volunt, quis non improbũ admiſſum eſſe dicat, leges ac iuſtitiam pœnis fraudaſſe ad exemplum pertinẽtibus? Quis denique non capitale, maleficis ſeruandis, nomina beneficiorum facere?

Mutuo plerũq; ſcabere curiales exiſtimãtur. vnde cauſarũ diplomata trãſlatiua nata ſũt, quas Auocationes appellãt. Aiũt enim tõſores interſe raſitare.

Cum alia quædam in iudiciis, tum hoc inique in cauſis ciuilibus comparatũ eſt moribus noſtris, vt iudices veluti ſuperficiarii ſint, in alieno ſolo fundamentóque ædificantes, ſiquidem ſtatus cauſæ ſit inficialis, & teſtibus inquiſitum ſit. Iudicant enim eorum fide qui teſtes interrogarũt, homines plerũque (fac ſanè probos eſſe) iuris certe ignari lucripetæ, & capturarũ ſtudioſi, quæ pro numero teſtium chartatúmque maiores aut minores ſunt, cum interim cauſæ ius ſumant è pondere ſignificatúque verborum.

Nihil publice magis expetẽdum, quàm iuriſdictionis præſertim ſummæ & exemplaris, Argum cuſtodem eſſe, nõ vnum, ſed etiam alterum, eóſque peruigiles ac dracõteis oculis, nequid ambitioni, nequid cupiditati, nequid auaritiæ, nequid odio, aut ſtudio in iuſtitiam liceret, virginem ſuopte ingenio integram, & ad perpendiculum rectã. Eſſe & Ariſtarchos aiunt oportuiſſe actorum rerúmque iudicatarum in conſiliis, quæ poſticum non habent.

Araneoſa aiunt eſſe iudiciorum retia vinculáque, quibus præualentes & petulantes coerceri non poſſunt nec irretiri.

Quid nõ ars hiſtrionica deſignat? vidimus homines quæſtuarios atq; aſſentatores apertos, qui diu Diogenis & Cratetis perſonas pertulerunt. Vidimus gratiæ & fauoris aucupes, qui Catonum æmuli videbantur. Vidimus Vatinios pro Ariſtidis ſedentes in conſiliis eiuſdem artis cõmendatione & ſuffragatu.

Si Nomophylacii noſtri præfecti & potentes, tantũ iuriſdictioni rectæ tribuendum eſſe ſibi perſuaſiſſent, quãtum naturæ Lucretiani, & corporis blandimentis Epicurei (de æqualibus noſtris loquor) ſanctius multo & religioſius iuſtitiæ ſacra peragerentur in curiis & conſiliis non obnoxiis.

Φιλοδικία, inſaniæ ſpecies, albo nigróque veratro vix purgabilis, ſi quidem inueterarit.

Iuſtitia non viuis tantum atque ſuperſtitibus, ſed etiam mortuis & de medio ſublatis, vt Minos olim & Rhadamāthus, iura reddere debet, manibúſque parentare ſuppliciis ſontium.

Iuſtitia non in tēplo Martis opes ſuas, ſed in delubro Pacis aſſeruat: arámque ſuam habet præcipuam aſylúmque in templo Iani clauſo. Pace fores obdo, ne qua diſcedere poſſit, inquit Ouidius in perſona Iani.

Iuſtitia ius dicens ſine æquitate præclarum facinus nullum edit. Ius enim ſine æquo & bono, Hercules eſt aut Pirithous ſine Theſeo. Quanquam iuſtitiæ Theſeus propriè dici poteſt affectus animi gaudens & dolens vicem publicam, prout res natæ ſunt commodæ aut incommodæ populo, motus animi æmulus charitatis publicæ, ſanciendæ reip. atque conſtituendæ deſiderio flagrans. A Græcis ob id zelus dictus.

In cauſa iudicanda potentis atque inopis id facinus iniquitatis admiſſum eſt aliquando, quare plebs ſecedere in Auētinum poſſet, tribunitiúmque auxilium contra iniuriam flagitare iudicialem.

Iuſtitiæ ſummæ reuerentiam militaris ordo ferè grauate ferre ſolet, & quaſi onus ceruicibus ſuis iniunctum excutere conatur idētidem & fremebunde, niſi imperio ſeueritatis ſtrenuæ deterreatur. Quod iudiciorum ordo præſes non ſatis animaduertere exiſtimatur.

Malum olim diſcordiæ miſſum vel πλεονεξίας potius Aſtræā terris exegit, vt ipſa exultantius in foris iudicialibus, quaſi in orcheſtris ſuis, moueretur.

Litigare, eſt ærumnas obire, ὑπὸ τῆς πλεονεξίας impetratas.

Auaritiam circunforaneam, id eſt Nationis pragmaticæ, ſic aurum rapere quidam dixit, vt ignem naphtha rapit.

Iuſtitia olim acribus atq; intētis oculis, aſpectu cōſtanti & inflexo à Chryſippo deſcripta eſt. At nūc oculis ſubhebetibus, aut certè limis eſſe videtur, & multa trāſmittentibus, ideóque aſpectu aſpernabili. Ad cuius pictoris effigiē ſi nunc exigamus iuſtitiam, nuſquam gētium noſtrarū inuenietur. Nam vbi eſt tandem illa ἀδιάφθορος, σεμνεστηκὸς ἔχουσα τὸ πρόσωπον, καὶ εὔτονον καὶ δεδορκὸς βλέπουσα; Vbi autē τοῖς μὲν δικαίοις θάρσος ἐμποιοῦσα, τοῖς δὲ ἀδίκοις φόβον; Certe oculis atque auribus obtorpuit huius temporis iuſtitia, ſi cum illa componatur.

More parum probabili id inualuiſſe videmus, vt qui iniuriam deprecātur, ius poſcere extra ordinem ac beneficii numero videātur. Imputantur enim, quæ muneribus debentur.

Multa in ſpeciem famámque iuriſdictionis rectæ & probabilis comparata ſunt moribus, quæ re vera inania ſimulachra ſunt germanæ iuſtitiæ.

Multa antiquæ iuriſdictionis ſummæ ſolennia ſenſim obſoleuerunt.

Interregnum iniri diuturnum principatus curiæ aut primi, aut ſecundi, aut ſequentiū, neque ex vſu eſt Reipublicæ, neque è curiæ decoro: quod tamē ſæpe vidimus. Interregnum autē voco deſiderium, quod inſtar eſt interregni.

Aliud eſt conſiliarii publici munere fungi in iudicandis rebus, aliud auxiliarii priuati.

In baſilica palatina nundinæ ſunt iudiciales:& tabernæ inſtitoriæ, ſunt plu tei cognitorii,& ſtationes aduocatorum.

In loculis litigiariis ſumma cenſus litigatoris interdū condita eſt, omniáque vitæ ſubſidia:qui loculi ſi intercidāt(quod frequētius eſt, quàm halcyonem videre)culpa & incuria litis ſequeſtris,litigatori & cauſa cadere,& facultatibus euerti cōtingit.At ob hāc pauperiē factā, nulla dāni iniuria dati actio prodita eſt, quæ quidem ad recuperatores non irritam perſecutionē habeat.

Quibuſdam in rebus in iure ambiguis,& cōtrouerſis inter iuris auctores, vnius claſſis placitum,aliis nō eſt prærogatiuum. Adeo vnaquæque claſſis curiæ quippiam habet ſui,quod extra fines illius exemplum nō ſtatuit. Alioqui Primanorum decuriæ,id eſt Cameratæ & Laqueatæ,cæteræ decuriæ faſces auctoritatis ſummittere libentes ſolent:quam vt oracularem religioſe adeunt in rebus nouis aut perplexioribus,quæ ab antiquo more ius ſumunt.

Curia nonnunquam in cauſis cognoſcendis ab imperio ad cōſilium & ſuaſoriam diſceptationem quodammodo deſcendit,aut quaſi ad arbitriū quoddam honorarium:prius tamen hoc præſtruens, vt in auctoritate curiæ partes futuras ſe ſpondeant.Id fit certas ob cauſas,vt ſi inter parentem & liberos lis orta ſit,aut inter arcta neceſſitudine coniunctos, ne contentio gliſcēs ignominioſa tandem ſit familiæ.

Dictatoria quondam curiæ imperia,ſenſim tranſlatitia facta ſunt ob ſeueritatis remiſſionem.

Sic eſt quibuſdam in foris iuriſdictio conſtituta,præſertim pontificia,vt omne officium iudiciale & turba pragmatica,non ad lites dirimendas, minuendáſque diſcordias, ſed ad cauponandas controuerſias (vt priſco verbo loquar)inſtituta fuiſſe videantur. Ibi autem ære prolato ſe tueri iúſque ſuum, certius eſt & conſultius ad iniuriam amoliendam , quàm iuris æquitatíſque præſidio. Auaritia enim & quæſtus ſordidi ſtudium, quam αἰσχροκερδίαν Græci vocant,vbiuis propemodum gentium locorúmque graſſans,ſedibus ſuis expulit,id eſt, E' iudiciis, germanam iuſtitiam, illius antiquæ affinem , quæ in cælum remigrauit vnde erat oriunda.

In foro hodie operoſiſſima eſt vita,& maxime ſatagēs,quaſi diſcordiæ alūna & ꝓpinqua,& pacis parū affinis. At Cato muricatos aditus fori eſſe optabat.

Gratiæ vbiuis poti⁹,quàm in foro gratioſæ eſſe meditētur:niſi quatenus mi ſericordiæ comites erunt,& calamitatis vltimæ loco & tēpore deprecatrices. Caueant autem iudices,ne legum ipſi adminiſtri,ſuam facere gratiam ſuſtineant,quæ nō hominis eſt,ſed æquitatis & clemētiæ iuris. Alioquin gratiam inanem ineuntes ab hominibus,offenſam ſuam faciet in iudicio Dei. In rebus enim criminibúſque iudicandis iudices, non humanitus gratiam inire debent,ſed diuinitus,ſiquidem nomine ſuo digni ſunt.

Vt quiſque honoratiſſimo loco ſedet in curia, ita poſtremus ſententiā rogari plerūque ſolet,in cauſis quidem ordine iudicādis, præter litium enarratorem,qui primus ſentētiā dicit.Quod cōtra fiebat in Senatuſconſultis Romæ faciendis.Vnde Trāquillus in Claudio Cæſare , Atque ex eo nunquā non in Senatu nouiſſimus conſulatium ſententiam dixit, ignominiæ cauſa poſt

omnes interrogatus. Id autē bene de rep. meritis honoris loco donabatur. Cic.in Verr.act.6.& vltima,Ob earū rerū laborem & ſollicitudinē fructus illos datos,antiquiorem in ſenatu ſententiæ dicendæ locum, togā prætextam, ſellam curulem , ius:imagines ad memoriā poſteritatémque prodendā . Vbi ius imaginū, fortaſſe legendum eſt. Cum autem extra ordinem Conſcripti rogantur ſententias,hic ordo non ſeruatur, vt in curiæ conſultis & deliberationibus:ſicut & olim fiebat. Gel.lib.4, Aliàs primus togabatur qui princeps in Senatu lectus fuerat:aliàs qui deſignati conſules erant. Quidā è cōſulibus ſtudio aut neceſſitudine aliqua abducti, quem iis viſum erat, honoris gratia extra ordinem primum ſententiam rogabant.

Auguſtus Cæſar(inquit Suetonius)ne periculū memoriæ adiret,aut in ediſcēdo tempus abſumeret,inſtituit orationes ſuas in Senatu, atque etiam ſententias de ſcripto pronuntiare.Quem morē aliquando ante Auguſtum fuiſſe ex Cicerone intelligimus,qui in oratione pro Plācio ita inquit, Nihil autem me noui, nihil temporis cauſa dicere, nónne etiam illa teſtis eſt oratio, quæ eſt à me prima habita in Senatu?Et paulo inferius, Recitetúrque oratio,quæ propter eius magnitudinē dicta de ſcripto eſt.Idē Suetonius,Sermones quoque cum ſingulis,atque etiam cum Liuia ſua grauiores,nonniſi in ſcriptis, & è libello habebat,ne plus minúſve loqueretur ex tēpore. Hoc ſi maiores noſtri animaduertiſſent, nunquam(vt opinor)contra ius ſcriptum morem inſtituiſſent areſta curiæ memoriter pronuntiandi, quæ quidem ore Præſidum pronuntiantur:in aliíſque rebus iactandam memoriam eſſe duxiſſent.

Sic eſt diſquiſitionis ratio in rebus iudicādis cōſtituta,vt tunc is, cuius auſpicia ſunt rei cuiuſque iudicādæ, vocem habeat ille quidem vnius tantū calculi vicem præbentē : cæterū in ancipiti diſceptatione, & paulominus vtrinque adæquanti,auctoritatis ſuæ pōdere,iudicii librā inclinet, vtro viſum eſt.

Non ius tantum reddendum de re controuerſa ambigētibus, ſed abſoluēda iuriſdictio,& ſacra(vt ita dicam)Iuſtitiæ peragēda.Hoc eſt,Lis omnino dirimenda,nec lis lite reſoluenda:quod ſæpenumero euenit.

Cato forum ſternendum muricibus cēſuerat, vt auctor eſt Plinius.Id ego eſſe puto,Pœnas ſancire calumnioſarum litiū,& æſtimationes ſeueras ac cenſorias cōtrouerſiarū in multos annos extractarum.Contrà verò,Forum velis inumbrare,quod fecit Marcellus Octauiæ Auguſti ſororis filius, eſt Hominibus natura & moribus cōtrouerſis indulgere,quod iudicum plerique faciūt: improborúmque litigatorum ἢ φιλοδικεῖν τὰς ἐκδύσεις καὶ φυγοδικίας intendere, per ſpeciem iuriſdictionis eremodicia nō captantis, inauditóſque iudicantis magna cū religione.Id enim ferè excuſant quidam iudices benignitatis gratiam aucupantes apud improbos,ſibíque comparantes, diſpēdio ius ſuū perſequentium,ſummáque cum moleſtia.Ad hoc inuitamentum in foro baſilicano negotiandi, accedit tēporis conditio, & iuris prudentiæ ſinuoſa ratio, & pene labyrinthoſa,in qua eo vſque iam vita profecit ad inaurandū iuſtitiæ vulgo dictæ diuerſoriū late patens qua profanæ,qua ſacræ,vel ſacratæ potius, vt lites ſic hæreant patrimoniis atque ſacerdotiis, vt lappatū echini veſtibus hærere ſolent.Profecto Iuſtitia impleuit orbem inanis ac feſtiui nominis ſui

plauſu,ex quo Aſtræa in cælum emigrauit.Certè quidem hac ætate aures hominum Iuſtitiæ laudibus circunſonant,præſertim in iudicio, vnde tamē audit peſſime inter homines.

Non vna eadémque cauſarū amicitia,hominúmque eſſe debet in iudicio.

Multæ labes cauſarum iure germano & æquitate ſuperiorū, annis melioribus ignotæ fuerunt,quæ iuriſperitorum perdita ſubtilitate natæ, vſu inualuerunt,in conſiliáque receptæ ſunt,non ſaluis tamen Iuſtitiæ ex bono & æquo ius dicentis,aut ambiguis admodum auſpiciis.

Ignis æternus Romæ à Veſtalibus ſumma vigilātia aſſeruabatur, vt pignus imperii.Iuſtitiæ autē ius dicentis genius ſummáque,in Francia manibus interdū nō ſatis exploratis credūtur,& verò nónunquā parū liquidis auſpiciis. Quod Palladium eſſe imperii noſtri non dubium eſt de cælo ſeruantibus.

Iuriſdictio admodū quæſtuaria, nō tam Iuſtitiæ vice fungitur ius ſuū vnicuique tribuendo, quàm cupiditatis œconomicæ meſſem in alienis agris faciendò.Libètius igitur de ſe ſuáque familia in perſona publica, quàm de populo meretur. Hic tamen ſenſus longe latéque in foris,in curiis, in cōſiliis, quaſi in mente Iuſtitiæ inſidet,in præcordiis multorum ſedet & placet.

Non cani cynomyia infeſtior atque odioſior, quàm homini literarū otiíque non inertis cupido, litium memoria, & velut veteris morbi admonitio identidem refricans.

Iudices Iuſtitiæ dati adminiſtri, id minime plerunque agere vidētur quod maxime in iudiciis agitur.Id eſt,Vt vnuſquiſque ſuarum rerum fructum pacatum habeat,& lites inter ciues minuātur quàm fieri poteſt maxime,& primo quoque tempore.Vt mittam quòd multi ita iuris dicendi cupidi ſunt,vt ſibi non minus,quàm priuatis,ius dicere gaudeant.Et fuit tēpus,cum ab haſta tribunalium,iudicialíſque calculi,nemo ſubmoueretur, qui nollet vti foro,aut ſtipulatoris nundinarii operam conducere.

Iuris iniuria non gentilis eſt,ſed iuri ſæpe agnata eſſe videtur, vt nunc ius eſt conſtitutum.

Fuit homo litiū aliquādo inſolēs,quē cū pacatæ vitæ,reíque familiaris mediocriter cōpoſitæ pœniteret,Peripateticæ ille quidē diſciplinæ in baſilica operā dare cōcupiuit:libénſq; ac geſtiēs fecit,vt iuri experiundo rationes vitæ ſuæ cōpararet.Sed magna mercede litigādi tyrociniū ſe feciſſe feri° paulo ſenſit, Id eſt,Cōturbata iā ratione,atq; ita perplexa, vt reſipiſcēdi locus nō eſſet.

Vſura falſi gaudii multos annos multi ad curiā prouocati,vtuntur, qui lōgo interuallo aduerſa areſta ſentētiis ſuis ferūt,prouocatoribus cōtrà exultātibus & ſæpe inſultantibus.Nō rariſſime enim euenit,vt cauſæ quæ æquis iniquíſque perinde probabiles videbantur etiam conſultis baſilicæ, atrum calculū auferāt, vnde nemo metuendū putaſſet. Sed ſic eſt alea iuris experiūdi.

Qui de ſumma fortunarū ambigūt, aut de parte multo maxima, tātiſper, id eſt,perdiu inter felices ac miſeros, liberos ac ſeruos ſtatus ambigui ſūt,ob noxie non modo iudices obſeruātes colētéſq; (quòd ſeruitutis genus eſt,aut certè iniquæ libertatis & arbitrio imminutæ)ſed etiā aduocatos,cognitores,

pragmaticos,quod inſtar eſt ergaſtulariæ cõditionis. Et ſic quoque fora vndas litigantium æſtuantes aſſidue hauriunt ac reuomunt. Adeo eſt hæc ætas controuerſa,aut lites ſunt Sirenes hominum tranquillitatis intolerantium: & iudicia,Sirenum ſunt ſcopuli,patrimoniorúmque naufragia.Quin & è baſilica quoſdam victos & exhauſtos ſic abire videmus, vt Aiax apud Homerũ è prælio diſcedit,ἐκ ἐπάλξι ζῶμιος, ὀλίγον γόνυ γουνὸς ἀμείβων.

Aduocatis quibuſdam iandiu exceſſit ætas è palæſtra forenſi,qui tamen baſilicam almam ſuam nutricem vltimùm ſalutare ante diem fati nequeunt. Tam blanda eſt capturarum conſuetudo.

Litium curriculum in curia plerũque vltra quatuor aut quinque ſpatia porrigitur:& præclara eorum ſors eſſe putatur,qui ſeptimo circi baſilicani ſpatio cõfecto, id eſt poſt ærumnam ſeptennii exhauſtam, ad palmã peruenerunt. Græci δολιχοδρόμους appellant.Et huius tamen palmæ fructus non ſtatim plerunque,nec ſine pulueris tactu percipi ſolet.

Quot & quantas controuerſias excitauit olim inter philoſophos dogma principiorum,finiúmque bonorum ac malorum,tot tantáſque, atque etiam longe plureis grandioreíſque interpretatio iuris, eadem multorum fortunatrix pluriúmque

Huic operi colophonem mors auctoris inuidit.

LVTETIAE,

EXCVDEBAT ROBERTO STEPHANO TYPOGRAPHO REGIO, CONRADVS BADIVS, ANNO M. D. XLVIII. VI. NONAS MAII.